BIBLIOTHEEK KITLV
0261 9672

K 268 A-C

KOLONIALE STUDIËN

KOLONIALE STUDIËN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1931

REDACTIE:
Mr. F. M. Bn. VAN ASBECK
Dr. H. M. HIRSCHFELD
H. J. VAN MOOK en
Ir. E. P. WELLENSTEIN

Vijftiende Jaargang

EERSTE DEEL

KONINKLIJK INSTITUUT voor TAAL-LAND- & VOLKENKUNDE van NEDERLANDSCH-INDIË

G. Kolff & Co. Batavia-(C.).
1931

INHOUD
van den 15den Jaargang (Eerste halfjaar).

Blz.

De economische verhouding van stad en dorp in Nederlandsch- en Britsch-Indië, door Prof Dr. J. H. BOEKE..... 1

De ontwikkeling van positie en taak van de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië, door D. J. GERRITSEN..... 24

Machinale verzaging, de nieuwe fase in de ontwikkeling van de exploitatie in eigen beheer der djatibosschen op Java, door Z. VAN DOORN..... 37

Eenige beschouwingen over de ontwikkeling van Staatsschuld en Staatsvermogen in Nederlandsch-Indië, door L. GÖTZEN 71

De Indische financiën in de jaren 1912 t/m 1930, door, J. LOOIJENGA..... 135

Kroniek.

De beperking van de productie van verdoovende middelen..... 140

De malaise in de maleische staten..... 144

De conventie tot afschaffing der in- en uitvoer-verboden..... 145

Boekbespreking.

RICHARD B. GREGG. Economics of Khaddar 146

Het advies van de agrarische commissie..... 148

Geld und Gold in Asien von Dr. J. HANS, mit einem Vorwort von Dr. G. VISSERING, Wien, 1930. 162

Prof. G. GONGGRIJP. Over de invloed van het Westerse grootbedrijf op de Inheemse samenleving in Nederlandsch-Indië..... 168

Uit de Tijdschriften.

Dr. H. O. WESEMANN. Zur Problematik der heutigen Handelspolitik. Wirtschaftsdienst, 8 Aug. 1930..... 172

Dr. KARL SCHLESINGER. Selbskostensenkung, Lohnabbau und Preisabbau. Der Deutsche Volkswirt, 25 Juli 1930..... 174

Dr. EDUARD WILLEKE. Die Dauerarbeitslosigkeit und ihre Uberwindung durch organische Rationalisierung. Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, September 1930..... 176

CARLE C. ZIMMERMAN and O. D. DUNCAN. The imigration to towns and cities. Journal of Farm Economics, October 1928... 178

H. M. LEAKE. Rationalisation. Tropical Agriculture, Augustus, September, October 1930..... 181

Australië's economische moeilijkheden, door Dr. R. E. SMITS 187
Begrootingspolitiek en conjunctuur-ontwikkeling, door Dr. B. J. F. STEINMETZ 222
Onderzoek naar den omvang der werkloosheid op Java, door Mr. A. G. VREEDE 242

Kroniek:
De ontwikkeling van het autonoom gebied der Roethenen ten Zuiden van de Karpaten 274
De rechtspraak in Indo-China 279
De conferentie inzake kustbebakening en -verlichting 280
Onderwijs nopens den Volkenbond 282

Uit de Tijdschriften:
PERCY W. BIDWELL. The new American tariff: Europe's answer. Foreign Affairs, October 1930 285
Congrès international d'Agriculture tropicale. L'Agronomie coloniale, September 1930 288
ERNST KAHN. Bevölkerungsrückgang und Wirtschaft. Der deutsche Volkswirt, 31 October 1930 290
THEO SURANYI UNGER. Wirtschaft und Nationalismus im fernen Osten. Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, September 1930 292
S. M. GILBERT. Some notes on demonstration and propaganda work among tropical peasantry. Tropical Agriculture, October 1930 298

Het boek van De Kat Angelino, door Dr. H. KRAEMER... 303
De Landsontginningen in Benkoelen, door Ir. W. J. TWISS. 403
Is een beleggingsraad voor Indië gewenscht?, door M. A. J. KELLING 439
Enkele opmerkingen over de ontwikkeling en den invloed van a-nationale organisaties binnen den Volkenbond, door Dr. E. O. VAN BOETZELAER. 472

Uit de Tijdschriften:
STEN WIDLUND (Statistiker am Reichsschuldencomptoir Schweden). Eine produktiv angelegte Staatsschuld. Skandinaviska Kreditaktiebolaget, April 1931 484
The continuous working week in Soviet-Russia, International Labour Review, Febr. 1931 485
CARL LANDAUER. Dauerkrise oder Konjunkturwelle? Der deutsche Volkswirt, 19 Dec. 1930 488
JOHN DE LA VALETTE. Great Britain and industrialization in India. The Asiatic Review, Januari 1931 490

Agricultural Credit in India: Rural Credit in Bihar and Orissa. International Review of Agriculture, Oct. 1930. 493
Dr. Otto Siegel. Die soziale Seite des Kolonialproblems. Koloniale Rundschau. Jahrg. 1930. Heft 10-12..... 495
Prof. Dr. G. A. Studensky. Entwicklungslinien der landwirtschaftlichen Weltproduktion. Weltwirtschaftliches Archiv. 31/B 1930 (1) 497

Boekaankondiging:

Annuaire de documentation coloniale comparée, jaar 1929..... 501

De economische verhouding van stad en dorp in Nederlandsch- en Britsch-Indië,

door

Prof. Dr. J. H. Boeke.

Men is als Europeaan en als buitenstaander geneigd de beteekenis van de steden in Nederlandsch- en Britsch-Indië te hoog aan te slaan.

In de eerste plaats, omdat het grootste deel van de eigen landgenooten er woont. Op Java wonen minstens 80 pCt. van de Europeanen in plaatsen van meer dan 10.000 inwoners, in de buitengewesten is dat, ondanks de overwegende beteekenis van de westersche cultures als bestaansmiddel van den Europeaan, nog ongeveer 50 pCt. In Britsch-Indië, waar de Europeesche cultures beperkt blijven tot theeplantages in Assam, Darjeeling en Chota-Nagpur, thee- en koffieplantages in de Megiris en enkele rubberondernemingen in Burma, en waar overigens alleen eenige steenkolenmijnen en petroleumvindplaatsen Europeanen naar het binnenland lokken, is het Europeesche bedrijfsleven nog uitsluitender in de weinige handelscentra aan de kust en in een enkel industriecentrum als Cawnpore saamgetrokken. Een belangrijk percentage Europeanen komt hierdoor na een tropen-carrière in het moederland terug zonder van Indië meer te hebben gezien dan de steden en wat uit auto, trein of berghotel van het binnenland bemerkbaar is. Zij zijn geneigd Indië met haar steden te vereenzelvigen, zij meenen Indië te kennen, omdat zij zich in haar steden hebben thuis gevoeld en met het inheemsche element van hoogere standing, dat in de stad geboren en getogen is, zoowel als met het element van lagere sfeer, dat periodiek naar de groote steden komt afzakken, hebben leeren omgaan; zij vormen over Indië de publieke opinie.

Ook het feit, dat de groote steden de exportmarkten van de koloniale producten en de importmarkten van het Europeesche product zijn, geeft hun een beteekenis, die boven hun numeriek belang uitgaat. Voorzoover de buitenlandsche belangstelling op de handelsbalans der koloniale gebieden, op de samenstelling en waarde van hun ex- en import, is gericht, concentreert zich de aandacht op de enkele groote kuststeden, door wier havens de stroom naar buiten en naar binnen gevoerd wordt. Menig exporteur, zelfs wanneer hij een zoon van het land is, is onbekend met de plaatselijke sociale verhoudingen, waaronder de goederen, die door zijn pakhuizen gaan, worden geproduceerd; menig importeur heeft niet het flauwste begrip van de voorwaarden, waaronder zijn waren de consumenten bereiken. En dat niet alleen. Gewichtiger is nog, dat voor het buitenland de inheemsche bevolking enkel beteekenis heeft, voorzoover haar producten naar het buitenland worden afgevoerd en voorzoover zij daardoor in staat wordt gesteld (en dat is in nog aanmerkelijk mindere mate het geval) importgoederen te koopen. De geheele voedselverbouw voor eigen gebruik, de geheele veehouderij (tenzij voor wat de huiden betreft), de geheele huisnijverheid, die grondstof in eigen omgeving vindt en product daarbinnen slijt, nagenoeg de geheele pasarhandel, heeft voor den internationalen handel geenerlei, of hoogstens negatieve, waarde. Dit schakelt echter het grootste deel der bevolking uit van de buitenlandsche belangstelling. Zelfs de zuiver humanitaire belangstelling, die de vrucht is van de Volkenbondsactie, richt zich in hoofdzaak naar de sociale vraagstukken, die met het Europeesche bedrijfsleven onmiddellijk verband houden en blijft daardoor al te veel aan de groote centra hangen. India is zelfstandig lid van den Volkenbond niet krachtens haar bevolking van ruim driehonderd millioen, maar doordat haar Westersch industrieele ontwikkeling haar op de achtste plaats onder de mogendheden heeft gebracht.

En toch, hoe eng, hoe eenzijdig is de basis van deze belangstelling. Men stelle zich voor oogen dat de waarde der door de bevolking geproduceerde uitvoerwaren zoowel voor Britsch- als voor Nederlandsch-Indië ligt tusschen de ƒ 8,40 en ƒ 8,50 per hoofd per jaar. Zelfs in het magerste budget moet een dergelijk bedrag van secundaire beteekenis worden geacht. Maar dan dringt zich ook onweerstaanbaar de conclusie op, dat de steden, wier bestaan

in hoofdzaak met dat onderdeel van het budget, waarmee de Inlandsche bevolking aan de wereldhuishouding verbonden is, samenhangt, in het leven dier bevolking maar een ondergeschikte rol kunnen spelen of, anders gezegd, dat de neiging om het koloniale gebied door zijn handelsbalans te bezien, de economische en sociale beteekenis van het binnenland schromelijk doet onderschatten. De simpele statistische cijfers zijn sprekend genoeg om de juistere verhouding duidelijk te maken. Van de totale bevolking in Voor-Indië woonde in 1921, het jaar van de laatste volkstelling, maar 7,6 pCt. in steden van meer dan 10.000 inwoners en, wanneer men ook de wooncomplexen met 5.000 tot 10.000 inwoners onder de steden rangschikt en bovendien er onder brengt de kleinere complexen met een uitgesproken stedelijk karakter, dan wordt het percentage nog maar 10,2, een percentage, dat in Nederland Amsterdam alléén al voor zijn rekening neemt. Er zit ook geen schot in de stedelijke ontwikkeling: in 1891 waren de percentages van de stedelijke bevolking naar de beide genoemde maatstaven reeds resp. 6,8 en 9,5 pCt., dus slechts 0,7 pCt. minder. In Nederlandsch-Indië bedroeg het percentage van de stadsbevolking (wooncomplexen met 10.000 en meer inwoners als grondslag nemend) in 1927 nog geen 6,8 pCt., en wel 7,5 pCt. voor Java en 5,6 pCt. voor de buitengewesten.

Hoe laten zich deze lage percentages verklaren?

Voor ik hierover in nadere beschouwing treed, zal ik echter nog mijn uitgangspunt hebben te motiveeren. In het navolgend betoog toch, zal ik pogen overeenkomstige verschijnselen in beide landen uit overeenkomstige oorzaken af te leiden en te verklaren en zal ik dus de onderlinge vergelijkbaarheid van de twee Indiën in dit opzicht vooronderstellen. Is dit wel geoorloofd? Immers bij uiterlijke beschouwing vertoonen de Britsch-Indische steden zulke frappante verschillen met de Nederlandsch-Indische steden, dat men geneigd zou zijn de juistheid van die gelijkstelling te betwijfelen. In ons Indië zal niemand de afwijkende samenstelling van de stedelijke bevolking — althans in de groote centra, die het stadstype het zuiverst vertoonen — kunnen ontkennen. In de steden heerschen de Europeaan en de Vreemde Oosterling, de Chinees met name; het inheemsche element wordt er geduld en gebruikt, meer niet. Ik vermeldde reeds, dat 80 pCt. van de Europeanen op Java in de

steden huist, voor de Vreemde Oosterlingen is dat percentage 55, voor de Inlandsche bevolking echter slechts 6 pCt. Wanneer men daarentegen in een Britsch-Indische stad van middelbare grootte als Madras, Cawnpore, Ahmedabad, Karachi, ronddwaalt, zal men bijna geen Europeanen of Vreemde Oosterlingen aantreffen; geen Chineesche winkels of ambachtslieden, geen Europeesche kantoren. Het inheemsche element is hier, althans naar den uiterlijken indruk, overal en in alle lagen overheerschend. En zelfs in de beide groote steden aan de west- en oostkust, Bombay en Calcutta, ontwaart men, onder den Westerschen schijn van monumentale gebouwen en breede esplanades, van sport- en raceterreinen, van musea en kerken, van Europeesche hotels en auto's, toch al spoedig de inheemsche kern, die allerwegen aan de oppervlakte komt en ook deze steden kenmerkt. De Vreemde Oosterling, de Chinees, ontbreekt ook hier bijna geheel. De heilige stieren der Hindoe's wandelen er geëerbiedigd door de drukste en deftigste wijken.

Dit onderscheid laat zich niet loochenen. Men moet het evenwel ook niet overdrijven. Ook in Nederlandsch-Indië vertoonen niet alle groote steden een gelijk uiterlijk. Ter illustratie heb ik van de zes belangrijkste steden op Java de samenstelling uit de drie groote bevolkingsgroepen, in percenten van de voor elk op het geheele eiland geldende getalsterkte, uitgedrukt en deze percenten vervolgens gemakkelijker vergelijkbaar gemaakt door hen te vermenigvuldigen met een getal, dat het percent voor de inheemsche bevolking in elk der steden op gelijke hoogte brengt met het algemeene percentage voor deze bevolkingsgroep in de steden op Java en Madoera. Op deze wijze verkrijgt men een sprekend beeld van de onderlinge en daarmee van de relatieve beteekenis van de beide overige volksgroepen in elk dier steden.

Daarbij vertoonen zich merkwaardige verschillen, die met het karakter van elk der steden samenhangen: de zuivere ambtenaarsstad Bandoeng, de gemengde ambtenaars- en handelsstad Batavia, de zuivere westersche handels- en industriestad Soerabaia, de iets meer oostersch getinte handelsstad Semarang, de gemengde ambtenaars-, handels- en oostersche industriestad Jogjakarta en de oostersche industriestad, tevens in mindere mate westersch handelscentrum Soerakarta.

Van de drie bevolkingsgroepen op Java en Madoera woont in:

	steden van 10.000 of meer inwoners.	Bandoeng	Batavia	Soerabaia	Semarang	Djogjakarta	Soerakarta
Europ.	[illegible]	10,1%	18,8%	13,8%	7%	4,2%	1,9%
Vr. Oosterl.	55%	2,6%	9,3%	7,8%	4%	1,2%	1,8%
Inlanders	6%	0,31%	0,63%	0,52%	0,38%	0,25%	0,4%
vermenigvuldiger		× 20	× 9,5	× 11,5	× 15,5	× 24	× 15
Europ.	80%	202	172	159	108,5	100	28,5
Vr. Oosterl.	55%	52	88	90	76	29	27
Inlanders	6%	6	6	6	6	6	6

Dergelijke onderscheiden typen nu treft men ook in Britsch-Indië aan, zij het dan ook in andere vermenging van de verschillende elementen: overheidsdienst, ex- en importhandel, westersche industrie en oostersche manufactuur. Over het algemeen treedt hier echter de westersche industrie veel meer op den voorgrond. Dat geeft al dadelijk een wijziging in aspect door de fabrieksgebouwen en arbeiderswijken.

Toch laat zich hiermede het kenmerkende onderscheid in de samenstelling van de stedelijke bevolking beider landen niet uitwisschen, het kenmerkende onderscheid dat zich hierin vertoont, dat de inheemsche bevolking van Britsch-Indië de elementen heeft kunnen voortbrengen, die in de steden de plaats innemen van de Chineezen en voor een groot deel ook van de Europeanen, die in Nederlandsch-Indië overeenkomstige functies verrichten. Het kenmerkende onderscheid, dat men in Voor-Indië talrijke kasten aantreft van handelaars, van bankiers, van industrieelen, van gouvernementsambtenaren, die een zuiver stedelijk karakter dragen, die de qualiteiten hebben ontwikkeld, welke hen in staat stellen een leidende plaats in de westersch-koloniaal commercieele en ambtelijke wereld in te nemen en die, wat de eerste groep betreft, over

de kapitalen beschikken om eigen ondernemingen op touw te zetten en te financieren.

Men kan dit onderscheid moeilijk overschatten. Het SIMON-rapport vermeldt hierontrent [1]): „Het was Engelsch kapitaal, dat het moderne proces van industrialiseering in Indië aanving, maar hoe langer hoe meer komen commercieele ondernemingen in Indische handen. Het grootste deel van het aandeelenkapitaal in de jutefabrieken aan de Hooghly is Indisch, verreweg de meerderheid van de katoenfabrieken in Bombay is Indisch; en, ofschoon het Engelsche ondernemingsgeest was, die de theetuinen in Assam en elders opende en tot ontwikkeling bracht, worden deze bedrijven nu gevoerd zijde aan zijde met talrijke andere, die in Indische handen zijn". Blijkens het rapport van de volkstelling 1921 [2]) waren toen, wat de textielfabrieken in Bombay betreft, van de 193 vennootschappen slechts 17 Europeesch en van de 622 particuliere eigenaren slechts 27 Europeesch of Anglo-Indisch. Sindsdien is het proces van Indianiseering nog verder gevorderd en tijdens de huidige nationale beweging wisten de Bombaysche nationalisten te bewerken, dat in alle fabrieken met Europeesche beheervoering deze beheerders door anderen, van Indischen landaard, werden vervangen.

Ook wat de ambtelijke wereld betreft, is het inheemsche element, door den veel hoogeren cultuurtrap van Britsch-Indië, steeds van meer belang geweest en door de Indianiseering in de laatste tientallen jaren nog snel toegenomen. Het onderscheid in de beteekenis van het Europeesche element in elk der beide landen is zoo buitengewoon belangrijk, dat ik dit nog met enkele cijfers wil belichten. De cijfers voor Britsch-Indië zijn ontleend aan het censusrapport van 1921, zij zijn dus reeds veel verouderd maar toch nog sprekend genoeg. Op een bevolking van 318.942.000 zielen waren toen 174.057 Europeanen en 113.012 Anglo-Indians, samen 287.069 of nog geen 0,9 per mille, tegen ruim 3,9 per mille in Nederlandsch-Indië. Inderdaad echter is het verschil grooter. De maatschappelijke plaats van de Anglo-Indians namelijk, wijkt, te zeer af van die van de Indo-Europeanen in Nederlandsch-Indië dan dat men beide groepen zoo maar zou mogen gelijkstellen. Terwijl er tusschen

1) Report of the Indian Statutory Commission, 1930 Vol. I blz. 23.
2) Census of India 1921, India, Part I—Report, 1924, blz. 251.

Europeanen en Indo-Europeanen wettelijk geenerlei onderscheid wordt gemaakt, zijn de Anglo-Indians, blijkens een verklaring door den onder-secretaris voor India in 1925 voor het Lagerhuis afgelegd, wat aangaat dienstneming bij het gouvernement en invoeging en de schema's voor Indianiseering, wettelijk inlanders (natives of India) [1]). Zij laten zich dan ook sociaal meer met de Indiërs dan met de Engelschen vergelijken, wat bijvoorbeeld ten gevolge heeft, dat zij als groep, nog meer dan de Indo-Europeanen, de concurrentie ondervinden van het zuiver inheemsche element, waarin zij zich, binnen niet langen tijd, onvermijdelijk zullen moeten oplossen, als een nieuwe kaste. De Europeanen, waaronder hier verder dus enkel de importkrachten worden verstaan, zijn hier bovendien sinds de vorige volkstelling van 1911 met 23.600 zielen of 12 pCt. van hun toenmalig aantal afgenomen, terwijl in Nederlandsch-Indië, in het tijdvak 1920 — 1927, in 7 jaar dus, het aantal Europeanen met 38.077 zielen, d.w.z. met ruim 22 pCt. van dat in 1920, is toegenomen. Blijft dit proces doorgaan, dan wordt het onderscheid dus voortdurend grooter. Daar komt voorts nog bij, dat van de Europeanen in Britsch-Indië 60.000 als officieren en minderen voor rekening van de weermacht komen, tegen slechts 7.865 in Nederlandsch-Indië. Het aantal Europeesche civiele ambtenaren in Britsch-Indië was in 1921 dan ook slechts 12.000, waarvan 3.500 tot de hoogere ambtenaarsgroepen behoorden, terwijl in Nederlandsch-Indië, met een zesmaal kleinere bevolking, het aantal ambtelijke importkrachten in gouvernementsdienst, dus afgescheiden van die in dienst van locale ressorten, veilig op 7.400 mag worden geschat [2]). En de zelfde oorzaken en beweegredenen, die in ons Indië de zware bezetting met importkrachten hebben noodiggemaakt in den landsdienst, verklaren, naast de bijzonder hooge intensiteitsgraad van de exploitatie van het koloniaal gebied, het groote aantal importkrachten in handel en bedrijf. Terwijl voor Voor-Indië het aantal werkbare Europeanen, in het particuliere werkzaam, op nog geen 22.000 wordt geraamd, blijft men aan den veiligen kant, wanneer men hun aantal voor Nederlandsch-Indië op

1) SIMON-report, I, p. 43.
2) De z.g. C-klasse van landsdienaren, die met importkrachten wordt bezet, telde, eind 1926, 7410 personen.

52.000 schat [1]). Dat beteekent dus, dat zij, in verhouding tot de bevolking, veertien maal zoo sterk vertegenwoordigd zijn als in Britsch-Indië — en dan nog als in Britsch-Indië in 1921. Want men mag aannemen, dat het proces van Indianiseering niet alleen in de ambtelijke maar ook in de commercieele wereld steeds verderen voortgang heeft en wel in snel tempo, zoodat in 10 jaren veel veranderd zal zijn.

Dit wat de Europeanen betreft. En nu zweeg ik nog van de Vreemde Oosterlingen, met name de Chineezen, die over geheel Indië den kern van den handeldrijvenden en industrieelen middenstand vormen, vooral op Java, waar zij driemaal zoo sterk als de Europeanen zijn vertegenwoordigd.

Mag men nu — zoo laat zich met reden vragen, wanneer men al deze verschillen in aanmerking neemt, — mag men nu desniettegenstaande een economische vergelijking treffen, die de stedelijke ontwikkeling in de beide Indiën uit een overeenkomstigen gezichtshoek beschouwt en als van eenzelfde karakter teekent? M.i. wel.

Zeker, het maakt uit een politiek oogpunt een enorm verschil of de economische leiding in de stad in inheemsche dan wel in uitheemsche handen is, of die leiding deelneemt aan het nationalistisch streven dan wel zich daarbuiten houdt of daartegen verzet. Het is ook uit een economisch oogpunt van uitnemend belang, dat het kapitaal in het land zelf is en blijft en niet geheel van buiten af moet worden geïmporteerd en zijn belooning buitenslands in ontvangst neemt en verteert. Het is tenslotte ook uit een sociaal oogpunt niet zonder beteekenis, dat de heerscher in de stad door de dienstbare groepen wordt aangemerkt als tot hetzelfde volk te behooren: soort over soort, dat is genade. Maar in de verhouding van de stad tot het land brengt dit geen verandering. Ook al trekt het stedelijke element in zijn nationalistisch streven voorshands één lijn met het landelijke element, economisch staat het daar zoo vreemd tegenover en ook in sociaal opzicht is het daar

1) Totaal aantal volwassen mannelijke Europeanen op ulto 1927: 73.974
C-klasse (grootendeels importkrachten) 7.410
B-klasse (grootendeels Indo-Europeanen) 13.134
Europ. ambtenaren in locale ressorten 1.634
22.178 blijft in het particuliere 51.796

zoo hemelsbreed van gescheiden als ware het uitheemsch. Al moge de volksgemeenschap worden gevoeld, toch is de scheiding tusschen de verschillende kasten minstens even groot als die tusschen landaarden. En evenals men van de Europeanen en de Vreemde Oosterlingen kan verklaren, dat zij grootendeels in de steden zijn saamgetrokken, kan men sommige Voor-Indische kasten als overwegend stedelijk kenmerken. Daarom moge het voor het uiterlijk van de stad een groot verschil maken, of daarin het Europeesche element meer of minder toonaangevend is, in wezen zal ook de stad, die zoo goed als uitsluitend door inheemsche bewoners wordt bevolkt, westersch van karakter zijn, in scherpe tegenstelling tot het platteland. Voor de verhoudingen, die ik in het hierna volgend betoog wil teekenen kunnen dan ook deze verschillen tusschen de Britsch-Indische en Nederlandsch-Indische steden worden verwaarloosd.

Ik keer thans dus terug tot de vraag, die ik aanvankelijk stelde: hoe laten zich in de beide beschouwde landen de lage percentages der stadsbevolking verklaren?

Ik wil daarvoor een citaat als uitgangspunt nemen. Een citaat, afkomstig van de Royal Commission on Agriculture in India. In April 1926 werd nl. door den Engelschen koning een commissie ingesteld, onder voorzitterschap van den markies van Linlithgow, ten einde onderzoek te doen naar den toestand van den landbouw en landelijke huishouding in Britsch-Indië en voor verbetering daarvan voorstellen in te dienen. De commissie genoot een groote mate van ambtelijke en niet-ambtelijke medewerking en kon reeds twee jaar later, April 1928, haar uitgebreid rapport publiceeren. Welnu, in het inleidende hoofdstuk van dit rapport laat zij zich als volgt uit:

„Landbouw geeft, direct of indirect, bezigheid aan de groote „meerderheid van de bevolking van Indië. De uitkomsten van de „volkstelling in 1921 toonden aan, dat het deel van de bevolking, „onmiddellijk zich met landbouw en veeteelt generend of daarvan „afhankelijk, in Britsch-Indië (dus ongerekend de native states) „73,9 pCt. bedroeg. Het schijnt, dat sedert onheugelijke tijden bijna „overal in Indië de bevolking gewoond heeft in kleine dorpen, waar„van de leemen hutten, als dooreen gesmeten, op een meer of min„der opeengedrongen ruimte staan te midden van de akkers, die aan

„de bewoners hun levensonderhoud verschaffen. De boerderijen en „boerenhofsteden, die zulk een kenmerkenden trek vormen van het „landelijk leven in westersche landen, ontbreken hier geheel. Er „bestaat geen duidelijk verband tusschen de woning van den land- „bouwer en de akkers die hij bewerkt. Zijn huis is in het dorp en „de gronden, die zijn klein bezit vormen, liggen verspreid over de „uitgestrektheid aan het dorp grenzend. In het Zuiden en het Oos- „ten is het gemiddeld bezit ongeveer 2 hectaren en elders komt „slechts de helft van het bezit boven deze grens uit. Grootere ge- „meenten zijn er enkele, groote steden zijn schaarsch; het meeren- „deel van de 500.000 dorpen wordt nog niet doorsneden door een „verharden weg of spoorweg; postkantoren liggen mijlen ver van „elkaar, telegraafkantoren liggen nog verder uiteen. Behalve in het „Noordwesten, is het geheele land afhankelijk van de moessons en „alle belangrijke landbouwwerkzaamheden worden bepaald, naar „aard en tijd, door dit natuurverschijnsel. Zoo beperkt de klimaats- „gesteldheid, behalve daar, waar voortdurende irrigatie beschik- „baar is, het akkerbestel tot enkele maanden in het jaar. Onder het „vigeerend landbouwstelsel verschaffen de kleine landerijen den „boer slechts gedurende de helft van zijn tijd bezigheid. De ste- „delijke bevolking is gering in aantal, iets meer dan elf percent" (N.B. dit geldt voor het rechtstreeks bestuurd gebied) „van de „totale *en daardoor is de vraag naar landbouwproducten, voor ver- „bruik in de steden, gering in verhouding tot de geheele gepro- „duceerde hoeveelheid. Zoo hebben de omstandigheden samenge- „werkt om een in hoofdzaak voor eigen behoeften voortbrengenden „landbouw in stand te houden*[1]). Sedert het bestuur over India „in 1858 uit handen van de Oost-Indische Compagnie in die van „het Gouvernement overging, heeft veel zich ontwikkeld, maar de „kenmerkende trekken van het dorpsleven zijn nog dezelfde als die „in de eeuwen vóór de Britsche heerschappij. *Elk dorp neigt naar „zelfgenoegzaamheid*[1])".

Tot zoover dit lange citaat, dat gerechtvaardigd is, doordat het de visie van de commissie op de Indische samenleving beheerschte en daardoor haar voorstellen wezenlijk beinvloedde. Er wordt hier een verband gelegd tusschen de stedelijke ontwikkeling en den

[1]) Cursiveering van mij. B.

landbouw in dezen zin, dat de landbouw voor eigen behoeften is blijven werken *door*dat de stedelijke ontwikkeling zoo gering is. Een dergelijk verband echter is m.i. onredelijk en onhistorisch. Het moet omgekeerd gelegd worden en er moet nog een verklarend element aan worden toegevoeld: *De ontwikkeling van de steden is belemmerd door de zelfgenoegzaamheid van den landbouw en door de geringe economische behoeften van den boer, of, wil men, door zijn geringe economische draagkracht.*

De steden zijn producten van het ruilverkeer of van het vorstengezag. Zij leven van het landbouwsurplus, dat, hetzij in ruil voor industrieproducten, hetzij als schatting wordt afgedragen. In het laatste geval zijn de steden zuivere consumptie-centra. Dit consumptie-karakter hebben de oostersche steden oudtijds ongetwijfeld voor het meerendeel gehad. Vandaar dat zij te niet gingen met het vorstengezag, wanneer de schattingen ophielden te vloeien of in andere handen kwamen. De dorpen hadden de steden niet noodig maar de steden de dorpen. In veel opzichten is dit ook nu nog het geval. Er komt echter geleidelijk verandering. Om de beteekenis en de economische werking van die verandering goed te kunnen begrijpen, is een historische terugblik noodig. Hebben wij eenmaal een helder inzicht in de oorspronkelijke structuur van het dorp en in de wijzigingen door het centrale — stedelijke — gezag daarin gebracht, dan worden ook de tegenwoordige vraagstukken, die de koloniale economie ons biedt, geredelijker oplosbaar en zien wij de stedelijke ontwikkeling in de beide landen, die ons hier bezighouden, in het licht, dat zij behoeft.

Wanneer ik deze historische uiteenzetting geef van het Voor-Indische dorpswezen, dan geschiedt dit enkel, omdat hiervan meer gegevens beschikbaar zijn. Men kan echter veilig aannemen, dat zij in het algemeen ook op de Oost-Indische dorpen past.

Het dorp is te allen tijde een landbouwgemeenschap, aanvankelijk, naar men mag aannemen, een eigenmachtig en zelfgenoegzaam staatje, dat zelf alle sociale diensten verzorgt, die het voor zijn bestaan noodig heeft. Ook wanneer het dorp zijn souvereiniteit verliest, blijft het de economische eenheid in het grootere rijk, dat zelf meer een politiek dan een economisch karakter draagt. In het dorp zijn alleen de landbouwers — allen voedselverbouwers en tevens veebezitters — volwaardige leden der gemeenschap.

Zij worden aangevuld door een groep handwerkslieden, die in dienst van de dorpsgemeenschap staan (uiting van hun afhankelijkheid van den landbouw) en jaarlijks met een aandeel uit ieders oogst worden beloond. Dit aandeel is afhankelijk van de oogstuitkomsten in het algemeen en, voor ieder landbouwer afzonderlijk, van de diensten door hem en zijn gezin van de handwerkslieden genoten. Als regel onderscheidt men twaalf of dertien ambachten onder hen. Waar de getalsterkte van het dorp te klein is, werkt wel eens een ambachtsman voor een paar dorpen tegelijk. De ambachten zijn: timmerman, smid, schoenmaker, pottenbakker, touwslager, goudsmid, barbier, waschman, veger tevens waker, boodschaplooper, waarzegger en tempeldienaar. Hoe zeer, ook in den staat, het dorp de economische eenheid is, blijkt uit de instelling van den dorpsboekhouder, die reeds onder de Maurya-koningen (het van 321 — 184 vóór Chr. regeerende koningsgeslacht, waarvan CHANDRA GUPTA de grondlegger en ASOKA de beroemdste vertegenwoordiger was) vermeld wordt en tot taak heeft de grondstukken en hun bebouwing te registreeren, registers aan te houden van de dorpsbewoners en het veebestand en de belastingboekhouding te voeren. Een deel van de belastingen blijft ter beschikking van het dorp als fonds, waaruit allerlei sociale maatregelen kunnen worden bekostigd. Onder die maatregelen komen in de eerste plaats ontvangst van vreemdelingen, die de gastvrijheid van het dorp inroepen, armenzorg en tempelonderhoud voor, alle drie uitgaven van niet-economische strekking. De sociale behoeften spreken nog het sterkst in de dorpsgemeenschappen. Elk dorp heeft zijn tempel, die het middelpunt is van het dorpsvertier. De kinderen ontvangen hier hun schoolonderricht; hier wordt de dorpsrechtspraak gehouden, hier overnacht de vreemdeling, hier komt men (in den voorhof) 's avonds bijeen om de dingen van den dag te bespreken. Het dorp zelf moet zijn openbare werken verzorgen: zijn tempel, zijn dorpshuis, zijn putten en watervergaarbakken, zijn wegen en omwallingen, zijn irrigatiekanalen, waar deze mogelijk zijn, evenzeer als zijn rechtspraak, zijn onderwijs. Het centrale gezag komt — in de tijden dat het werkelijk actief regeert — wel te hulp bij grootere irrigatiewerken, evenals het te hulp komt bij halsmisdaden, maar de regel is toch, dat het dorp zich zelf helpt, waar noodig met onderlinge

arbeidshulp en hoofdelijken omslag. Het dorp doet dit alles, omdat het inderdaad voor al deze sociale zaken de eenige instantie is, omdat, wil er iets gebeuren, het zelf er voor te zorgen heeft. Het dorp is in dien tijd ook meer bevolkt dan thans. Thans is de gemiddelde bevolking van een Britsch-Indisch dorp 387 zielen. Echter reeds in 300 voor Chr. schrijft CHANAKYA, de Minister van den eersten Mauryakoning CHANDRA GUPTA voor, dat voor het stichten van een nieuw dorp minstens 500 bewoners beschikbaar moeten zijn. Het aantal inwoners van een dorp moet in die tijden tusschen 500 en 2500 zielen hebben geschommeld.

Dit alles verandert met de komst van de westersche kolonisten; niet dadelijk maar geleidelijk, in een proces, dat ook thans nog doorwerkt. De Britsch-Indische historicus A. S. ALTEKAR, aan wiens boek „A history of village communities in Western India, 1927" het voorgaande in hoofdzaak is ontleend, brengt den achteruitgang in bevolkingsaantal van de dorpen in verband met den trek naar de steden [1]). Ten onrechte. Daarvoor zijn de steden van te weinig beteekenis.

Hij zelf geeft elders betere gronden aan. Vooreerst is het westersch bewind de dood voor dorpsinstellingen. Het dorpshoofd moge gehandhaafd blijven, zijn positie verandert 180 graden: van volkshoofd wordt hij laagste orgaan van het centrale bestuur; dorpsrechtspraak, dorpsonderwijs verdwijnen; de dorpsfondsen houden op te bestaan en daarmee de verantwoordelijkheid voor allerlei sociale maatregelen, die uitgebreide en veelzijdige sociale verantwoordelijkheid, die aan het dorpsleven inhoud en bekoring gaf, de gemeenschappelijke belangstelling concentreerde, de dorpswedijver prikkelde. En dit niet alleen. De geldbelastingen nemen toe, importproducten verdrijven de eigen dorpsvoortbrengselen, de klasse van niet-landbouwende dorpsdienaars krimpt in, het dorpsleven verarmt, brokkelt uiteen, wordt eentonig en zonder verheffing. De beste krachten worden uit het dorp weggezogen, wie geen werk meer vindt trekt weg. Een goed smid, een bekwaam timmerman vindt in het dorp niet langer, wat hij weet waard te zijn en vertrekt naar de stad, de jongen, waar wat in zit, weet wel wat hij beter doet dan in het dorp te blijven hangen, de landheer geeft er de voorkeur aan in de stad zijn rente te genieten, de werk-

1) l.l. blz. 79.

looze wever wordt landbouwer elders. In hoofdzaak alleen de boeren, vast aan hun grond, blijven achter. Maar hun leven heeft aan inhoud ingeboet. De rentelast neemt ook toe met de verarming en verzwakking van het dorp — en ook die rentelast komt in hoofdzaak ten bate van de stad: de grootgrondbezitters zoowel als de kapitaalbezitters, de geldschieters, zijn stedelijke elementen. De bevolkingstoename en de achteruitgang van neveninkomsten uit volksindustrieën verhoogen de vraag naar akkers, verscherpen de concurrentie bij het najagen van beschikking over gronden en drijven grondprijzen en grondrente op; de meerdere rechtszekerheid en veiligheid komen vooral ten bate van hen, die iets te verliezen of iets te vorderen hebben, van de bezitters en de geldschieters. Zoo werkt elke overheidsmaatregel, hoe goed bedoeld ook, als door een noodlottige tooverkracht er toe mede om den rentestroom, die van de dorpen naar de steden vloeit, te doen aanzwellen.

In dezen dorpsachteruitgang zijn reeds verschillende elementen voor den groei van steden aangegeven. Als gezegd: het westersch bestuur is stedelijk en hoe meer het centraliseerend bewind toeneemt, des te meer groeien de steden. In dit opzicht herleeft de stad als consumptiecentrum. Geldbelastingen moeten dit stadsleven mogelijk maken. Maar geldbelastingen beteekenen voor den landbouwer de verplichting zich geldinkomsten te verschaffen en dit is, waar hij zijn arbeidskracht niet op andere manier daarvoor rendabel kan maken, alleen mogelijk door het overschot van zijn voedingsproducten te verkoopen of speciaal gewassen voor de markt te gaan telen. De centrale overheid komt hem hierbij te hulp door den aanleg van wegen en spoorwegen.

Ziet hier een tweede oorzaak voor den groei van de steden. Al deze wegen en spoorwegen komen ten slotte bij de steden uit, alle marktproducten belanden hier. Er ontwikkelen zich ook nieuwe steden op de knooppunten dier spoorwegen. Maar deze marktproductie is geen resultaat van landelijke welvaart, enkel van landelijke geldbehoefte, door het westersch bestuur geschapen.

Ik ben echter nog altijd niet, waar ik komen moet: bij de verklaring van de, naar numerieke verhouding, geringe beteekenis van de stedelijke bevolking. Wij weten verder het karakter van de westersche centra. Maar dat is niet voldoende. Een nieuwe aan-

haling van de beide reeds genoemde commissies kan ons verder helpen.

De LINLITHGOW-commissie [1]) n.l. verklaart en de SIMON-commissie [2]) neemt klakkeloos over, dat, tenzij de verkeersmiddelen zich ontwikkelen en een georganiseerde handel met ver-afwonende, d.w.z. stedelijke, afnemers ontstaat, de landbouwende klasse den prikkel mist, *behalve die, welke verschaft wordt door plaatselijke vraag,* om meer voort te brengen aan landelijke producten dan zij zelf behoeft. *„En daar ieder in dezelfde streek dezelfde gewassen teelt, moet de prikkel, door de plaatselijke vraag gevormd, klein blijven"* [3]).

Er wordt hier een nieuw argument aan de reeds vermelde en bestreden argumenten toegevoegd: de boer heeft geen prikkel om voor de stedelijke vraag te werken, omdat er zoo weinig stedelijke vraag is (het oude argument); hij heeft geen prikkel om voor de plaatselijke vraag te werken, omdat er ook geen plaatselijke vraag is — en wel, omdat ieder het zelfde produceert. Het nieuwe argument is al even ondoordacht en ondeugdelijk als het oude. Is het waar, dat de gelijkheid van het product der boeren plaatselijk ruilverkeer onmogelijk maakt?

Wanneer de rayat en de tani een flink surplus boven hun eigen behoeften voortbrachten, waarover zij ten eigen bate konden beschikken, dan mag men aannemen, dat zij voor dat surplus ook wel een bestemming hadden — anders hadden zij zich de extra-moeite, aan die meerdere voortbrenging verbonden, niet gegeven. (Ik schakel hier welbewust het min of meer toevallige surplus van een extra-gunstig oogst-jaar uit, dat immers geneutraliseerd wordt door het tekort van een jaar met oogst-mislukking en daarom niet verkocht maar gereserveerd wordt). Die bestemming kan geen andere zijn dan het zich verschaffen van goederen, die zij zelf niet voortbrengen. Maar dan mag men evenzeer aannemen, dat zich plaatselijk een klasse van andere producenten zou vormen (uitgroei van de oude handwerkers in het dorp), die er zich op-toelegde om die goederen te verschaffen in ruil voor het surplus aan landbouw-producten van den boer. Het zou er dus niets toe doen,

1) Report, blz. 6.
2) Report, D. I, blz. 16.
3) Cursiveering van mij. B.

dat die landbouwproducten bij alle boeren van dezelfde soort waren (evenmin als dit in het dorp voor de neringdoenden iets uitmaakte), immers de vraag ernaar zou niet van de boeren zelf komen maar van die neringdoenden en handelaars. Op die wijze zouden zich overal *plaatselijke markten* vormen, te dichter en te belangrijker naarmate de beschikbare surplussen van de boeren grooter waren, m.a.w. naarmate hun welvaartstoestand gunstiger was. Op dien grond is de veelvuldigheid en beteekenis van deze *nijverheids*markt een welvaartsaanwijzer van belang. Hierbij wordt „markt" in den ruimsten zin gebruikt, zoodat ook de dorpswinkel er onder wordt begrepen.

In de oostersche samenleving nu is die locale nijverheidsmarkt tot zeer beperkte ontwikkeling kunnen komen, doordat het landbouwsurplus, dat te eigener beschikking staat, zoo gering is. Wij vinden — waar ook de genoemde commissies op wijzen — het beperkte *agrarische* marktverkeer, dat het gevolg is van een, zij het geringe, differentiatie en specialisatie in den landbouw, zoodat agrarische producten van de eene soort kunnen en moeten worden ingeruild tegen agrarische producten van de andere soort. Hij, die een pasar op Java bezoekt — een pasar in het binnenland welbegrepen — zal bemerken, dat deze transacties het hoofdbestanddeel van het marktverkeer uitmaken. Hierbij is echter geen sprake van het beschikbaar stellen van een landbouwsurplus maar enkel van het door ruil zich de beschikking verschaffen over het *minimum* aan verschillende agrarische producten, dat men voor zijn bestaan behoeft. Het zijn geen welvaarts- maar armoe-centra en het zijn wellicht meer sociale dan economische plaatsen van samenkomst. De volgende zinsnede uit het Census-rapport van 1921 maakt dit volkomen duidelijk; zij had voor Java geschreven kunnen zijn:

„In landelijk Bengalen komen winkels practisch niet voor. Ie-
„mand kan mijlen ver langs de hoofdwegen gaan, door eenige van
„de dichtstbevolkte streken van het land, zonder er een enkele aan
„te treffen. Maar marktplaatsen (hât khola) vindt men veelvuldi-
„ger. Gewoonlijk zijn er twee marktdagen per week, op andere
„dagen is de plaats verlaten, ofschoon er op een belangrijke markt
„een of twee blijvende winkels kunnen voorkomen. Die markten
„zijn zoo overvloedig over het land verspreid, dat een boer in bijna
„ieder district elken dag van de week er even naar toe kan gaan

„zonder verder dan 8 à 10 K.M. van huis te moeten. Hij gaat er „even vaak niet als wel voor zaken heen .... Inderdaad is de markt „even goed een plaats van uitspanning als een plaats van handel „en de boer heeft minder werk te doen en meer tijd in gezelschap „van anderen stuk te slaan dan ergens elders ter wereld. Waar de „markt dagelijks open is, zijn toch gewoonlijk twee dagen in de „week de eigenlijke marktdagen, waarop het bezoek veel grooter „is dan op de verdere dagen".

Deze agrarische markten zijn de oostersche parallellen van de landelijke centra, de plattelands- en provinciale steden in het westen. De geringheid van het beschikbaar agrarische productiesurplus heeft verderen groei van deze centra geremd.

In de plaats van de belangrijke klasse van neringdoenden en handelaars in locaal benoodigde nijverheidsproducten, treffen wij op deze markten dan ook den, voor het platteland in de hier beschouwde oostersche gebieden zoo karakteristieken, *opkooper* aan. Deze naam spreekt boekdeelen. De opkooper verkoopt niet, hij koopt alleen maar en verschaft zoo aan de landbouwers het geld, dat zij niet ten eigen bate mogen aanwenden maar moeten afdragen aan fiscus, geldschieter en grondeigenaar. Vandaar dat het geldschietersbedrijf aan het opkoopbedrijf als regel verbonden is. Er is dus niet een tweezijdige stroom van goederen — industrieele en landbouwproducten —, die, uit tegengestelde richting komend, in de locale markt hun ontmoetingspunt vinden, er is een in gelijke richting loopende dubbele stroom van landbouwproducten en geld van het dorp naar de stad, en de goederenstroom keert niet naar het dorp terug maar verdwijnt in de steden of gaat, voor een belangrijk deel, door hun intermediair naar het buitenland. De verre markt, de behoefte aan wegen en spoorwegen, is in zoover dus, in stede van een uiting van welvaartsontwikkeling, juist het gevolg van de armoede der bevolking en wij zullen zien,. dat deze *verre* markt — de groote afstand tusschen producent en verbruiker — een onvermengd kwaad is.

De statistieken dekken deze beschouwing veelzijdig. Wij moeten ons echter alweer tot Britsch-Indië bepalen, omdat voor Nederlandsch-Indië vergelijkbare statistische gegevens over een voldoend aantal jaren ontbreken en bovendien de diep in het binnenland doordringende westersche cultures het vraagstuk complicee-

ren en daardoor de statistische uitkomsten minder gemakkelijk hanteerbaar maken. Slechts op een enkel statistisch gegeven betreffende de buitengewesten wil ik, met de noodige behoedzaamheid, de aandacht vestigen. In het gewest Sumatra's Westkust woont 13 pCt. van de inheemsche bevolking in plaatsen met meer dan 10.000 inwoners (men vergelijke hiermee de 6 pCt. van het dichter bevolkte Java!) en voor het gewest Bali en Lombok, waar toch geen westersche ondernemingen zijn, stijgt dit percentage zelfs tot 17. Wellicht mag dit als aanwijzer gelden van een hooger niveau van volkswelvaart.

Thans echter de Britsch-Indische statistieken. Zij betreffen de provincie Bengalen met haar 47 millioen inwoners. Bij een gezonde economische ontwikkeling op het platteland, zal men het zien gebeuren, dat de centra van het plaatselijk ruilverkeer, de voor de markt gunstig gelegen dorpen, in omvang toenemen en geleidelijk tot „steden" worden, d.w.z. het minimum aantal inwoners bereiken, dat hen in deze categorie brengt. Wat zien wij echter, naar Bengalen geïllustreerd, in Britsch-Indië? Het census-rapport maakt voor deze provincie een onderscheiding, die uitstekend in onze kraam te pas komt. Het verdeelt de steden in plattelandssteden zonder westersche industrie en van enkel plaatselijk handelsbelang, welke de streek rondom bedienen van textielgoederen, zout, petroleum en dergelijke waren, die de landelijke bevolking noodig heeft en niet van het land kan krijgen, anderzijds de steden, die zich ontwikkeld hebben als centra van handel en bedrijf, zooals de fabrieksplaatsen aan de oevers van de Hooghly, de spoorwegcentra en de centra van het juteopkoopbedrijf. Welnu, het blijkt dat de plattelandssteden in vijftig jaar met slechts 340 inwoners per stad, of met 2.5 pCt. zijn toegenomen, tegenover een toename van de geheele Bengaalsche bevolking in dit tijdvak met 37 pCt. De westersche steden daarentegen (waarvan voor de zuiverheid van de vergelijking de beide steden met meer dan 100.000 inwoners, Calcutta en Dacca, zijn uitgesloten) vertoonen een toename met gemiddeld 12.104 inwoners, of ruim 64 pCt. [1]).

Wij zien door deze cijfers onze conclusie bevestigd: door de geringheid van het landbouwsurplus, voor andere dan de agrarische

[1]) Zie noot 1) op de volgende blz.

bestaansbehoeften beschikbaar, waarmee de boer aan de markt deelneemt, wordt de ontwikkeling van de plattelandscentra geremd. Hun relatieve achteruitgang beteekent verarming van het platteland, die dien achteruitgang teweegbrengt.

Nu is het natuurlijk mogelijk, dat er landbouwers zijn, die van den nood een deugd maken, door zich bij de opening van markten en afvoerwegen geheel of voornamelijk op den verbouw van *export*-marktproducten te werpen, zooals dit bij den katoenverbouw voorkomt, of die zoo gelukkig zijn klimaat en bodem geschikt te vinden voor de voortbrenging van een exportmarktwaardig tweede gewas, zooals dat met jute het geval is, of die, nog gelukkiger, in zoo ruime mate over bruikbaren grond beschikken, dat zij een gedeelte kunnen bestemmen voor overjarige gewassen als rubber, klappers, koffie, kapok enz. Echter dit is uitzondering en het is riskant. Uitzondering is het, in zoover ruimte van bruikbaren grond voorwaarde is. Riskant is het, omdat het uiteraard steeds productie is voor een verre en onbekende markt, waarvan de prijsfluctuaties talrijk en niet te voorzien zijn, waarvan men de eischen niet kent en waarbij men geheel afhankelijk is van tusschenhandelaars. Bovendien de transportkosten plegen bij landbouwproducten zwaar te wegen, vooral als zij nog onbewerkt zijn, en het is dus kwestieus of er een op de markt gewild product zal zijn te vinden, dat voldoende loonend kan worden verbouwd.

Ik wil een enkel voorbeeld ter illustratie geven. Het geldt hier

[1])

Steden in Bengalen ...	Bevolking						Percentage van voor- (+) en achteruitgang (—)				
	1921	1911	1901	1891	1881	1872	1911 — 1921	1901 — 1911	1891 — 1901	1881 — 1891	— 88 1 —
de gemiddelde plattelandsstad.	13.860	13.587	13.034	13.029	12.798	13.523	+ 2	+4,2	0	± 1,8	—5,3
de gem. industr. of commercieelstad.....	30.846	28.888	22.199	20.009	17.233	18.742	+6,8	+30,1	+10,9	±16,1	—8,1
Bevolking van Bengalen in millioenen	46,7	45,5	42,1	39,—	36,3	34,1	+2,7	± 8,1	± 7,9	± 7,5	+6,5

in zoover nog een gunstig geval, dat het landbouwproducten betreft, die in de hoofdplaats van het naburig gewest ter markt komen. De gegevens zijn ontleend aan een artikel van den landbouwconsulent A. H. A. CORTS in het tijdschrijft „Landbouw", [1]) getiteld „Over de batatenexport uit het district Koeningan," in Cheribon. De productiekosten van deze bataten zijn, indien alle arbeid in loondienst ware verricht, ƒ 38.— per bouw, de opbrengst is 100 picol, de kostprijs per picol derhalve ƒ 0,38. De boer echter krijgt op de markt te Koeningan van den opkooper er maar ƒ 0,25 per picol voor, terwijl zij op de markt te Batavia, Pasar Senen, ƒ 2.— maken! Vijftig cents per picol moet betaald worden voor het vervoer van Koeningan naar Cheribon, vijfendertig cents aan spoorvracht naar Batavia, twintig cents aan laad- en losloon, tien cents aan commissie, en de handelaar of handelaars behouden voor zich een winst van zestig cents per picol.

Men is geneigd bij het hooren van een dergelijk geval aan een uitzondering te denken. Dat is het niet. Indien de exportlandbouw ware ontstaan als vrucht van de commercieele ontwikkeling, van de aangewakkerde energie, van het verrijkte inzicht van den boer, zou men mogen verwachten, dat hij de mogelijkheden, die de markt hem biedt, ten volle exploiteert. Zeker is dat bij sommigen het geval maar niet bij het gros. Voor het gros is de teelt van marktgewassen eerder een uiting van nood dan van evolutie [2]), een gevolg van die nieuwe behoefte aan geld ter voldoening van geldlasten, waar ik reeds op gewezen heb. Voor hen is die geheele of gedeeltelijke overgang niet met een verandering van mentaliteit, met het vaardig worden van den kapitalistischen geest, gepaard gegaan en blijft de aanpassing aan de nieuwe eischen daardoor onvolledig, gebrekkig, pover. Niet voor niets dragen de tweede gewassen op Java den geijkten naam van „taneman padjeg" en betitelt men ze in Britsch-Indië als „money-crops". Reeds in 1878 boekstaafde Dr. SOLLEWIJN GELPKE als zijn ervaring, dat de toenemende zorg voor tweede gewassen het gevolg was van toenemend gebrek aan rijstvelden, waarvan de uitbreiding geen gelijken tred hield met de toenemende bevolking [3]). Niet dus het voordeel, dat men van den

1) 3e jaargang (1928) No. 12.
2) cf. THEO SURANE. Unger Wirtschaft und Nationalismus im Fernen Osten. Zeitschr. f.d. gesamte Staatswissenschaft 89 2 (September 1930) blz. 281, v.
3) Naar aanleiding van Staatsblad 1878 no. 110, blz. 86.

verbouw van deze gewassen verwachtte, maar de onmogelijkheid om de gebruikelijke voedingsgewassen in voldoende mate te blijven telen, is oorzaak, dat men voor de markt gaat produceeren. Dr. VAN DER KOLFF komt in zijn geschrift over de bevolkingsrietcultuur in Nederlandsch-Indië (van 1925) tot dezelfde conclusie. Hij zet daarin uiteen hoe het entameeren van de rietcultuur door de bevolking van Toeloengagoeng (een belangrijk centrum van volksrietcultuur) naar alle waarschijnlijkheid oorspronkelijk min of meer contre coeur geschiedde en enkel werd aanvaard als de langs empirischen weg uitgewezen oplossing van een, door achteruitgang van den irrigatietoestand geschapen, agrarisch vraagstuk, en hij illustreert deze hypothese met het volgend voorval. In 1921 wendde zich het dorpshoofd van Ngeletih, in het Kedirische, tot den landbouwvoorlichtingsdienst, met verzoek zijn invloed te willen aanwenden om een, sedert eenige jaren niet meer functionneerende, dam, zoo mogelijk, door den irrigatiedienst te doen herstellen en in beheer te doen nemen. Sedert deze dam toch in het ongereede was, konden de sawahs niet meer met rijst beplant worden, omdat de bodem te doorlatend heette om het daartoe zonder meer met regenwater te kunnen stellen. Op deze, door de bevolking noodgedwongen als drogen grond beschouwde, velden was sedert dien de Inlandsche rietcultuur zich beginnen te ontwikkelen. Niettegenstaande dit gewas er zelfs bijzonder mooi bij stond, wilde de landbouwer toch weer terug tot zijn vroegere paditeelt; vandaar de vraag om reconstructie van den dam. Dat bij inwilliging van dit verzoek het planten van suikerriet wel zou hebben afgedaan, was ook de meening van het dorpshoofd, niettegenstaande hij zelf opmerkte, dat deze cultuur veel voordeeliger was dan de rijstbouw.

Men doet goed zich de gevolgtrekkingen, die uit deze beschouwingen kunnen worden gemaakt, steeds voor oogen te houden. In westersche landen verwacht men van de ontwikkeling van het verkeerswezen den opbloei ook van den landbouw. De groei van de centra van verkeer, van de steden houdt daar verband met de evolutie op het platteland, dat steeds grooter surplussen (steeds meer „produit net" zouden de Physiocraten zeggen) op de markt kan brengen en, in welvaart stijgend, een voortdurend belangrijker afnemer van industrieproducten wordt. Er vertoont zich hier een heilzame wisselwerking, die de homogeniteit, den welvaartssamenhang

in de geheele maatschappij bevordert. De boer is vertrouwd met de stad, zijn leven en denken is niet zoo grondig afwijkend van dat der stedelingen, er zijn een of meer steden in zijn buurt, waarin hij telkens wat te maken heeft, verschillende leden van zijn familie hebben zich blijvend in de stad gevestigd. In Oostersche landen is dit lang niet zoo algemeen het geval; men zou zelfs kunnen beweren, dat het omgekeerde daar regel is. Dat daar een toenemend verkeerswezen, in hoofdzaak eenzijdig door de steden, door de westersche belangen, bevorderd, de dorpen heeft verarmd, door een toenemende bevolking steeds uitsluitender op den landbouw aan te wijzen (zelfs in Britsch-Indië immers neemt, ondanks de groeiende groot-industrie, de van den landbouw afhankelijke bevolking niet slechts absoluut maar ook relatief voortdurend toe) en door die bevolking in de geldhuishouding te dringen, die haar noodzaakt producten op de markt te brengen, ook al beantwoordt zij nog niet aan de eischen, die de productie voor de markt stelt, en die haar risico's oplegt en aan verleidingen blootstelt, waar tegen zij nog niet opgewassen is. De stad ligt haar mijlenver, is haar vreemd en vijandig. De man gaat er heen als het moet en zoolang als het moet, maar hij laat zijn gezin achter. Zelfs in de Britsch-Indische provinciesteden blijkt dat uit het lage percentage vrouwen. En dat geldt niet alleen voor de koelies en de fabrieksarbeiders maar ook de lagere administratieve functionarissen. In de groote steden is die nog steeds groeiende onevenredigheid in de verhouding van de sexen een werkelijk gevaar. In Calcutta bijvoorbeeld kwamen in 1921 op 1000 gehuwde mannen maar 374 gehuwde vrouwen voor, in Rangoon was de verhouding van mannen tot vrouwen als 1000 tot 444, in Bombay als 1000 tot 524, in Karachi als 1000 tot 629. Het behoeft geen betoog, dat dergelijke onnatuurlijke toestanden naar alle zijden ongunstig werken. Niet alleen het familieleven, de zedelijke toestanden, de behuizing van de tijdelijke stadsbevolking ondervinden er den slechten invloed van, maar ook de arbeid, zoowel in de stad als op het land, lijdt er onder. De landsbevolking komt met haar landelijke begrippen, met haar onkunde in de stad en weet zich aan de eischen, die de samenleving daar stelt, niet aan te passen, maar als zij in het dorp terugkeert, brengt zij wellicht ook daar bederf, en haar aantal is bedenkelijk groot. Bij de laatste volkstelling bleek 63 pCt. van de bevolking

van Calcutta, 84 pCt. van die van Bombay, 18 pCt. van die van Rangoon, 60 pCt. van die van Karachi elders geboren te zijn [1]).

Het valt niet gemakkelijk een dergelijke consequentie te aanvaarden en men is geneigd als reactionnair te bestempelen wie, als GANDHI bijvoorbeeld, uit dien hoofde den westerschen invloed en de ontwikkeling van het verkeerswezen voor Britsch-Indië uit den booze acht. En inderdaad houdt een dergelijk standpunt geen rekening met de mogelijkheid, dat de boer in staat zal zijn zich aan de nieuwe verhoudingen aan te passen. De besten doen dat ook ongetwijfeld en op die wijze ontstaat er een heilzame differentiatie op het platteland. Het is dan echter maar de vraag hoe groot het percentage van die besten is en in ieder geval is het dan duidelijk, dat het probleem, waarvoor de economische'politiek'in deze gebieden gesteld is, bovenal luidt: hoe wek ik het overleg en de energie bij de landbouwers op om zich op te werken tot wat onder de — buiten hun wil en medewerking — gewijzigde omstandigheden van hen verwacht wordt, of, zooals de Britsch-Indische econoom en historicus W. H. MORELAND het in een memorandum aan de reeds genoemde LINLITHGOW-commissie uitdrukt: „de wil om beter te „leven moet de drijfkracht verschaffen, die noodig is. De kern „van het probleem is het verlangen naar een hoogeren levens„standaard".

Een psychologisch meer dan een technisch probleem.

---

1) Census-report 1921, DI. blz. 71, v.

De ontwikkeling van positie en taak van de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië,

door

D. J. GERRITSEN.

Toen Kommissarissen-Generaal in 1816 de Oost-Indische Koloniën in naam des Konings in bezit namen, besloten zij, mede in verband met de schromelijke verwarring, waarin de administratie verkeerde en de ontzaggelijke bezwaren, waarmede zij te kampen hadden om zich een denkbeeld der finantieele hulpmiddelen der bezittingen te vormen, nog vóór de overname van Java, tot de oprichting van een Raad van Financiën en van eene Algemeene Rekenkamer. De Raad van Financiën werd belast met het beheer over de direktie der landelijke en andere inkomsten en met het houden van de algemeene boeken, terwijl de Rekenkamer grootendeels de functien had te verrichten, vroeger opgedragen aan den door RAFFLES aangestelden Accountant-generaal. Bij hare voorloopige instructie werd der Rekenkamer opgedragen de heffing en bewaring van 's lands gelden en goederen, zoomede het oppertoezicht over de invordering, de verantwoording en het gebruik van 's lands penningen, goederen en eigendommen. De voorloopige instructie der Kamer werd bij besluit van 15 Januari 1819 No. 12 (Staatsblad No. 23) door eene nieuwe vervangen, die evenwel weinig verschil opleverde.

In deze eerste periode van haar bestaan na het Britsche tusschenbestuur bestond het oppertoezicht van de Rekenkamer voor-

namelijk in het vragen van rekening en verantwoording van „alle collegiën of personen, aan welke het bestuur van 's Lands penningen, goederen of eigendommen" waren toevertrouwd; met 's Lands boekhouding had de Kamer weinig bemoeienis.

Gedurende dit tijdvak waren de financiëele resultaten der bezittingen aanvankelijk gunstig, maar weldra maakten de door de Regeering voor de jaren 1817 — 1819 becijferde vrij aanzienlijke batige saldo's plaats voor tekorten. De door herhaalde oorlogen en eene kostbare inrichting van alle takken van bestuur sterk gestegen uitgaven overtroffen de inkomsten in beduidende mate, wat echter niet dadelijk tot uiting kwam, daar de boekhouding geheel en al in verwarring was geraakt en alle pogingen om den jaarlijks toenemenden achterstand bij te werken mislukten. Oogenschijnlijk ging alles goed tot in 1824 bij het onderzoek naar den financiëelen toestand een totaal tekort van niet minder dan *f* 19 millioen werd becijferd, waardoor men voor de alleronaangenaamste verrassing werd gesteld, dat Indië zelfs niet in staat scheen zich zelf te bedruipen en klaarblijkelijk krachtigen bijstand van het moederland behoefde.

De Koning deinsde er niet voor terug door het nemen van krachtige maatregelen te trachten het financiëel evenwicht te herstellen; Gouverneur-Generaal Van der Capellen werd teruggeroepen en Burggraaf du Bus de Gisignies werd als Commissaris-Generaal naar Indië gezonden om den stand van zaken te onderzoeken met opdracht door bezuiniging als anderszins afdoende middelen tot herstel te beramen. Du Bus begon met eene hervorming der verwaarloosde administratie, waarin ook de Rekenkamer werd betrokken. Voor de Kamer werd een nieuw reglement vastgesteld (Staatsblad 1827 No. 70), waarbij haar naast het toezicht op de rekenplichtigen een belangrijk aandeel in de naar nieuwe voorschriften te voeren boekhouding werd toebedeeld en waarbij haar mede bewaking van de credieten van de voortaan bij koninklijk besluit vast te stellen vijfjaarlijksche begrootingen en jaarlijksche suppletoire begrootingen werd opgedragen. Het toekennen aan de Rekenkamer van een actief aandeel in het saneeringsproces van 's lands financiën ruim honderd jaar geleden, blijkt het beste uit de overweging, die geleid heeft tot het nieuwe reglement van 1827, n.l. „de noodzakelijkheid om het beheer van

alle landsuitgaven, zonder onderscheid, zoo geldelijke als materieële, aan een strenger toezicht en contrôle te onderwerpen dan tot nu toe geschied is, en daarbij in aanmerking nemende het belang van het regelmatig beheer van 's lands geldmiddelen, om de begrootingen van uitgaven in al hare deelen en onderdeelen aan eene strengere en nauwkeurigere bewerking te verbinden, ter voorkoming in het vervolg van uitgaven, waarvoor geene fondsen aanwezig zijn en daaruit voortvloeiende ongelegenheden in 's lands geldmiddelen", terwijl de daadwerkelijke medewerking van de Kamer voor het verkrijgen van een doelmatige aanwending der landsgelden mogelijk werd door het in het reglement opgenomen voorschrift, dat de Rekenkamer „uitdrukkelijk (werd) aanbevolen het doen van zulke voordragten, als naar haar inzien kunnen strekken tot verbetering in de beheering van 's lands geldmiddelen en goederen, en tot *het daarstellen van geregelde en gepaste bezuinigingen*".

Het reglement van 1827 bleef, behoudens eenige wijzigingen van ondergeschikte beteekenis, van kracht tot 1867, toen door het in werking treden van de Indische Comptabiliteitswet (Staatsblad 1864 No. 106) de positie van de Algemeene Rekenkamer een ingrijpende wijziging onderging.

Het eerste artikel van de Indische Comptabiliteitswet, dat voorschrijft, dat de Indische begrooting jaarlijks door de wet moet worden vastgesteld, beheerschte de geheele wet, daar het een einde zou maken aan het uitsluitend opperbestuur van den Koning inzake de Indische geldmiddelen. Meer dan een kwart eeuw had een steeds groeiend deel van de Tweede Kamer dit opperbestuur aangevochten, totdat het met de aanneming van de Indische Comptabiliteitswet plaats moest maken voor het beginsel van de wettelijke vaststelling van de koloniale begrooting. Als gevolg hiervan werd het zwaartepunt van het financiëel beheer der Indische gewesten gelegd in handen van de Staten-Generaal, die door de begrootingsvaststelling der Uitvoerende Macht als het ware zoowel de beginselen als de details van het koloniaal beheer voorschreven. Van de wijze, waarop het Uitvoerend Gezag zich van die opdracht gekweten had, moet het volgens de bepalingen van genoemde Comptabiliteitswet na afloop van het jaar verantwoording afleggen aan den wetgever door het overleggen van een

rekening, waarbij met woorden en cijfers een opsomming van de daden van het bestuur werd gegeven in vergelijking met de cijfers van de bij de begrooting verleende opdracht.

De waarde van een dergelijke uit den aard der zaak zeer uitvoerige rekening was afhankelijk van de mate, waarin de Staten-Generaal in staat zouden zijn de juistheid ervan te beoordeelen. Eigen onderzoek door de Wetgevende Macht was, zoowel in verband met den omvang als vanwege de daartoe vereischte speciale kennis uitgesloten, zoodat de wetgever genoodzaakt was een eigen orgaan in het leven te roepen, dat tot taak zou hebben voor hem de rekening van het Uitvoerend Gezag te onderzoeken en verplicht zou zijn de Staten-Generaal alle gegevens en inlichtingen te verstrekken, welke voor een goede beoordeeling van die verantwoording noodig zouden zijn. Dat eigen orgaan van den wetgever, dat onderzoekingsapparaat ten behoeve van de Staten-Generaal, werd de Algemeene Rekenkamer, die voor wat betreft het toezicht op de uitvoering van de begrooting, zou zijn de mandataris der Wetgevende Macht*), die zoo er geen Rekenkamer bestond, zelve zou moeten onderzoeken of de Uitvoerende Macht zich gehouden had aan de opdracht haar middels de begrooting gegeven.

Begrijpelijk is het, dat de Staten-Generaal waarborgen voor de onafhankelijkheid der Algemeene Rekenkamer van de Indische Regeering noodzakelijk achtten, daar het wel als vanzelf sprekend moet worden beschouwd, dat het orgaan bestemd om de rekening van het Uitvoerend Gezag te onderzoeken, volkomen gescheiden en onafhankelijk van dat Gezag moet blijven. Op aandrang van de Tweede Kamer werden in de Indische Comptabiliteitswet dan ook opgenomen de bepalingen, waarbij die onafhankelijkheid werd gewaarborgd en de invloed van het Uitvoerend Gezag op de Rekenkamer zooveel mogelijk werd uitgesloten.

Door de invoering van de Indische Comptabiliteitswet werd alzoo een ingrijpende wijziging gebracht in de positie van de Algemeene Rekenkamer, die tot dat tijdstip een orgaan van het be-

*) Opmerking in het Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs voor het (nader ingetrokken) ontwerp van wet tot regeling van de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen van 1858.

stuur*) was geweest en wier gevoelen door de Regeering moest worden ingewonnen op alle aanvragen tot het disponibel stellen van gelden. Aan dit mederegeeren met betrekking tot de ten uitvoerlegging van de begrooting, waarmede verantwoordelijkheid voor de richtige uitvoering gepaard ging — wat critiek daarop van de zijde der Kamer als 't ware vanzelf uitsloot — maakte de Indische Comptabiliteitswet een einde **). De Rekenkamer werd verheven tot een van de Regeering onafhankelijk college, dat als onderzoekingsinstrument ten dienste van den wetgever, eene positie geheel en al buiten het bestuur zou innemen, waardoor zij de regeeringsdaden vrij en objectief zou kunnen beoordeelen en in staat zou zijn der Wetgevende Macht de gegevens en voorlichting te verstrekken, welke de wetgever zou behoeven om het Uitvoerend Gezag met betrekking tot het begrootingsbeheer te beoordeelen.

Voor de goede uitvoering van die taak zou de Rekenkamer haar onderzoek niet mogen beperken tot de vergelijking van elke daad van het bestuur, waaruit geldelijke gevolgen voortspruiten, met de bestaande verordeningen in het algemeen en de begrooting in het bijzonder, maar zou zij evenzeer haar aandacht moeten schenken aan de met het geheel der bestuursdaden verkregen resultaten in verhouding tot de daarvoor gebrachte geldelijke offers.

Ten tijde van de invoering van de Indische Comptabiliteitswet schijnt dit laatste punt geheel op den achtergrond te zijn gekomen. Aller aandacht was zoozeer geconcentreerd op de goede uitvoering van het beginsel van vaststelling der koloniale begrooting door de wet, dat de overige regelingen uitsluitend vanuit dat gezichtspunt bekeken werden. Slechts in dat licht bezien is het verklaarbaar, dat in geen enkel artikel van de Indische Comptabiliteitswet van 1864 werd overgenomen het in de vroegere regle-

*) In de periode 1827/1867 was de Rekenkamer, hoewel geheel afhankelijk van het Opperbestuur—op wiens gezag Commissaris-General Du Bus de Gisignies het reglement van 1827 vaststelde — in één opzicht vrij van de Indische Regeering, daar de Kamer niet tot credietopening mocht overgaan — ook niet indien de Regeering gelden disponibel had gesteld — als de begrooting daardoor zou worden overschreden.

**) Door het bepaalde van art. 66 van het Regeeringsreglement opgenomen in Staatsblad 1855 No. 2, dat de Algemeene Rekenkamer belast is met het toezicht over het beheer der Koloniale geldmiddelen en over de verantwoording der rekenplichtigen, werd de Kamer in principe reeds uit het bestuursapparaat gelicht, hetgeen echter door de invoering van de Indische Comptabiliteitswet eerst daadwerkelijk geschiedde.

menten voorkomende voorschrift, dat de Rekenkamer toezicht heeft op een *zuinig* beheer, terwijl daaraan tevens moet worden toegeschreven dat bepaald werd, dat het verslag van de Rekenkamer over hare bevindingen zou worden ingediend tegelijk met de begrootingsrekening, waardoor de Staten-Generaal zouden worden ingelicht op zijn vroegst twee jaar, nadat de feiten hadden plaats gevonden, doch praktisch eerst vele jaren later iets vernamen (de begrootingsrekening over 1867, het eerste jaar waarop de Indische Comptabiliteitswet werd toegepast, werd eerst in 1878 bij de Staten-Generaal ingediend).

Dat de Rekenkamer zich aanvankelijk voornamelijk beperkte tot het toezicht op de tenuitvoerlegging van de begrooting en het toetsen van de bestuursdaden waarmede geldelijke gevolgen gepaard gingen aan de voorschriften en bepalingen, volgde derhalve geheel uit de bij de totstandkoming van de Comptabiliteitswet blijkende inzichten van den wetgever.

Eerst door de in 1898 aangebrachte wijziging*) van hare bij algemeene maatregel van bestuur vastgestelde instructie, waarbij o.m. bepaald werd, dat de Rekenkamer den Gouverneur-Generaal te allen tijde zoodanige voordrachten en mededeelingen doet als volgens haar inzien kunnen leiden tot vermindering of besparing van uitgaven en tot vereenvoudiging van het geldelijk beheer, werd haar vrijheid gegeven zich ook op bepaald gebied met een zuinig beheer te bemoeien. Niettemin bleef de Rekenkamer haar werkzaamheden toch nagenoeg uitsluitend beperken tot een beoordeeling van de *recht*matigheid der uitgaven en liet zij de *doel*matigheid buiten beschouwing.

Deze toestand bleef in algemeenen zin bestaan tot in 1922 door wijziging van de Comptabiliteitswet en instructie der Rekenkamer toepassing van het steekproefstelsel mogelijk werd gemaakt. Wel waren sedert 1867 verschillende veranderingen in taak en werkwijze der Kamer gebracht — soepeler toezicht op de ontvangsten (1875), jaarlijksche indiening van een verslag ter vervanging van het bij de begrootingsrekening gevoegde verslag (1895), afschaffing van het onderzoek der uitgaven vóór de betaalbaarstelling (1915) — maar van een voornemen om eenige verandering in de

*) Deze wijziging in de Instructie van de Rekenkamer was het gevolg van de in 1895 tot stand gebrachte aanvulling van art. 66 (thans art. 59) der Indische Comptabiliteitswet.

uitvoering te brengen, blijkt eerst bij het voorstel, dat de toepassing van het steekproefstelsel mogelijk moest maken, waarvan de invoering, volgens de memorie van toelichting beter gelegenheid tot critiek op het administratief beheer en op de beschikking over de begrootingscredieten zou geven.

De toepassing van het steekproefstelsel bij de Kamer leverde evenwel niet het resultaat op, dat er van verwacht werd. Geheel onverklaarbaar is dit niet, daar het steekproefstelsel als systeem van contrôle alleen vruchtdragend kan zijn als het steunt op eene, op voldoende waarneming berustende, analyse en diagnose van de administratie, waartoe de Rekenkamer, uitsluitend werkende in hare bureelen en aangewezen op de haar overeenkomstig de verordeningen toegezonden stukken, niet dan zeer onvoldoende in staat was. Toen dan ook werd ingezien, dat de met de toepassing van het steekproefstelsel verwachte resultaten uitbleven, werd in 1927 door de Rekenkamer zelf aangevangen met een algeheele reorganisatie van hare werkzaamheden met het doel haar contrôle op de details van 's lands administratie zooveel mogelijk te beperken en niettemin een algemeen toezicht op 's lands gelden en materieel en op de rekenplichtigen voldoende verzekerd te doen blijven.

Uitgaande van het beginsel, dat de departementen en diensten verplicht zijn onophoudelijk en in details de geheele administratie te controleeren zonder daarbij ook maar het geringste te mogen nalaten uit overweging, dat zulks later wel zal vallen binnen de contrôle van de Rekenkamer, die naast en boven de contrôle van het Uitvoerend Gezag staat, achtte de Kamer het mogelijk haar doel te bereiken door met gebruikmaking van de contrôle-organen van de departementen en diensten niet langer zelf alle primaire bescheiden der landsadministratie tot in alle onderdeelen te onderzoeken, nadat zulks te voren door die contrôle-organen was geschied, maar door er op toe te zien, dat die eerste contrôle goed wordt uitgevoerd. Indien en voor zoover de Kamer door plaatselijk onderzoek, waartoe haar de bevoegdheid bij de wet zou moeten worden verleend, zou hebben vastgesteld, dat de vanwege het Uitvoerend Gezag uitgeoefende contrôle goed werkte, zou zij zich in den regel van een gedetailleerd onderzoek kunnen onthouden.

Het is duidelijk, dat hierdoor het systeem van toezicht houden door de Kamer een radicale wijziging ondergaat, daar het oude stelsel, waarbij in de bureelen der Kamer onafhankelijk van de door de departementen en diensten verrichte contrôle, een herhaling plaats vindt van datgene wat door die organen reeds is verricht, vervangen wordt door een geheel ander systeem bestaande in het beoordeelen van de door en vanwege de departementen en diensten toegepaste contrôle-maatregelen en het op de centrale knooppunten der landsadministratie ter plaatse controleeren van de juiste uitvoering dier maatregelen. De nieuwe richting door de Rekenkamer ingeslagen, die aangeduid kan worden met die der *super-contrôle* — contrôle op de contrôle-organen van het Uitvoerend Gezag — zal, daar de Kamer daarbij van meer gegevens zal kunnen kennis nemen dan tevoren, gelegenheid bieden tot een meer critische beschouwing van de handelingen van diverse gezaghebbenden, waarvan uitgaven ten laste of ontvangsten ten bate van het Land het gevolg zijn.

Bij de toepassing van dit systeem zal de Kamer in zeker opzicht genoodzaakt zijn haar isolement ten opzichte van de landsadministratie prijs te geven. Tot nu toe hield de Rekenkamer zich angstvallig buiten de door de departementen en diensten te treffen en getroffen maatregelen van organisatorischen aard en gaf zij daarover alleen haar oordeel te kennen, indien haar daaromtrent *door de Regeering* advies werd gevraagd. Dit standpunt zal de Kamer door invoering van haar nieuwe contrôle-systeem gedwongen zijn te verlaten, daar super-contrôle gepaard gaande met plaatselijk onderzoek noodwendig meebrengt het streven van den toezichthouder om de organisatie van de te controleeren organen zoodanig te doen inrichten, dat contrôle op de eenvoudigste en doeltreffendste wijze mogelijk wordt gemaakt. Aan een beoordeeling van de doelmatige inrichting van de onder toezicht vallende deelen der landsadministratie en het zoo noodig op eigen initiatief uitlokken van verbeteringen zal de Rekenkamer dan ook niet kunnen ontkomen, al zal zij er ook voor waken niet de taak over te nemen van het Uitvoerend Gezag, dat in alle opzichten verantwoordelijk blijft voor de te treffen maatregelen. Hierdoor zal de Kamer een terrein betreden, waarop zij zich tot nu toe niet heeft begeven en voor het bewerken waarvan aan de organen der

Kamer andere en hoogere eischen zullen moeten worden gesteld dan waaraan zij tot voor kort behoefden te voldoen. Deze verandering in de eischen aan de medewerkers der Kamer te stellen is van zoo ingrijpenden aard, dat het welslagen van de thans onder handen zijnde reorganisatie afhankelijk is van de mate, waarin die medewerkers van de nieuwe contrôle-beginselen doordrongen zijn en in staat zullen zijn die in toepassing te brengen.

Met de invoering van het systeem van super-contrôle zal de arbeid van de Rekenkamer minder dan te voren georienteerd worden op de begrootingsrekening, waardoor de band, die in 1864 doelbewust gelegd werd tusschen de Rekenkamer en de Wetgevende Macht middels de beoordeeling van de begrootingsrekening, losser gemaakt zou worden, indien geen maatregelen met tegengesteld gevolg zouden worden getroffen. Vorige wijzigingen, waaronder het vervangen in 1895 van het bij de begrootingsrekening gevoegde verslag door een jaarlijks in te dienen, los van die rekening staand verslag hadden ook reeds in die richting gewerkt en er het hare toe bijdragen om het toezicht van de Kamer niet meer uitsluitend te betrekken op de begrooting en dezelver ten uitvoerlegging, maar meer in algemeenen zin toezicht op de richtige toepassing van voorschriften en bepalingen na te streven.

Is het eenerzijds toe te juichen, dat zich het oorspronkelijk van een eng standpunt uit opgezet toezicht van de Kamer verruimt en een breeder veld van 's lands geldelijk beheer gaat bestrijken, anderzijds moet het betreurd worden, dat door het daarmede gepaard gaande losser worden van den zoo juist bedoelden band allengs de beteekenis van de Rekenkamer als het onderzoekingswerktuig van de Wetgevende Macht naar den achtergrond verdrongen en min of meer uit het oog verloren zou worden.

Hoewel de Rekenkamer mede met betrekking tot de rechtspraak over de landscomptabelen een belangrijke taak te vervullen heeft en de arbeid van de Kamer voor de Regeering van veel waarde is, omdat de Kamer Haar inlicht, indien ambtenaren, aan wie de Regeering een deel van hare beheersmacht heeft moeten delegeeren, de overgedragen bevoegdheden in strijd met de voorschriften hanteeren en omdat de Kamer bovendien inzake comptabele aangelegenheden vele malen als de buiten de somwijlen

tegenstrijdige belangen der departementen staande adviseur der Regeering optreedt, toch ligt het karakteristiek van de Rekenkamer in haar positie van „controleerend lichaam in dienst der Wetgevende Macht" *), en zullen haar nut en waarde in de eerste plaats gemeten worden naar de mate, waarin zij voldoet aan het bij haar positieregeling primair gestelde doel, n.l. aan haar opdrachtgeefster — de Wetgevende Macht — alle voorlichtingen verstrekken, die noodig zijn om de daden van het bestuur met financiëele gevolgen te kunnen beoordeelen. Om dit te bevorderen zullen alle maatregelen moeten worden benut, die de directe verbinding tusschen Wetgevende Macht en Rekenkamer in de hand werken en het besef doen groeien, dat de Kamer in de eerste plaats een buiten het landsbestuur staand onderzoekingsapparaat van en voor den wetgever is. Het door de Rekenkamer in 1926 gedaan voorstel tot aanvulling van de Indische Comptabiliteitswet met een bepaling, waarbij haar op het voetspoor van de Nederlandsche Rekenkamer de bevoegdheid zou worden verleend rechtstreeks aan de Staten-Generaal en den Volksraad zoodanige mededeelingen te doen als zij in 's Lands belang noodig oordeelt, is een dergelijke maatregel. Hiertoe zou ook gerekend kunnen worden een zoodanige wijziging van die wet, dat het jaarlijksch verslag van de Kamer voortaan rechtstreeks bij den Volksraad (de Staten-Generaal) zou worden ingediend, inplaats van inzending aan den Gouverneur-Generaal (de Kroon), die het daarna voorzien van de noodige toelichtingen doorzendt aan den Volksraad (de Staten-Generaal). Wel is waar zullen bij die nieuwe regeling bedoelde toelichtingen later moeten volgen, maar de directe inzending versterkt het bestaan van een rechtstreeksche betrekking tusschen Wetgevende Macht en Rekenkamer, hetgeen niet genoeg tot uitdrukking kan komen. Zeer sterk zou die betrekking aan het licht komen, indien het voor de volksvertegenwoordiging zou worden mogelijk gemaakt aan de Rekenkamer in bepaalde gevallen rechtstreeks voorlichting en raad te vragen over vraagstukken 's Lands geldmiddelen betreffende. Het bestaan van een dergelijke regeling, die tot nu toe in Nederland en

*) Aanduiding van de Rekenkamer vermeld in de Memorie van Toelichting op het ontwerp van wet tot wijziging van de artikelen 50 en 63 der Indische Comptabiliteitswet; gedrukte stukken Staten Generaal zitting 1869/1870 No. 3.

hier te lande onbekend is, maar die een plaats heeft gevonden in de met ingang van 1 Januari 1923 voor Duitschland in werking getreden Reichshaushaltsordnung, zal voornamelijk van belang zijn, indien de taak van de Rekenkamer zich ontwikkelt in de richting als in het navolgende uiteengezet.

Er werd reeds op gewezen, dat het thans door de Rekenkamer in toepassing te brengen systeem van super-contrôle tezamen met het harerzijds uit te oefenen plaatselijk onderzoek de Rekenkamer zal noodzaken zich met de organisatie van de onder haar toezicht vallende deelen der landsadministratie te bemoeien, ten einde door een doelmatige inrichting ervan de mogelijkheid van contrôle te bevorderen en te vereenvoudigen. Daar de administratieve organisatie op haar beurt echter in de eerste plaats afhankelijk is van de eischen aan den betrokken dienst of het bedrijf te stellen en de uit contrôle-overwegingen noodig geachte voorzieningen eerst in de tweede plaats zullen komen, zal de Rekenkamer er vanzelf toe moeten komen bij hare beoordeeling van bedoelde organisatie — aanvankelijk alleen voor contrôle-doeleinden — ook kennis te nemen en zich rekenschap geven van de verrichtingen, die in de administratie vastgelegd worden. De Rekenkamer zal daardoor, in den beginne slechts op een beperkt, maar gaandeweg op een steeds uitgestrekter gebied, gelegenheid krijgen zich over de organisatie en werking van de takken van staatsdienst een oordeel te vormen en hunne doelmatige inrichting, benevens in bepaalde gevallen de verkregen resultaten in verband met de gebrachte offers, te beoordeelen. De door de Kamer verrichte onderzoekingen zullen, al worden zij met een ander doel ingesteld, als nevengevolg min of meer met zich medebrengen een al dan niet gewilde beoordeeling van de efficiency van den onderzochten diensttak.

Dit nevengevolg van het nieuwe contrôle-systeem opent nieuwe en wijde perspectieven omtrent de toekomstige ontwikkeling van de taak van de Rekenkamer, daar het direct de vraag doet rijzen of de Rekenkamer dan niet het orgaan kan, misschien zelfs behoort te zijn, dat op het onder haar toezicht vallend gebied als een permanente „Organisatie-Commissie" doorloopend in haar arbeidssfeer moet betrekken de beoordeeling van de doelmatige inrichting van de staatsdiensten en de meest economische aanwending van de dien diensten ter beschikking gestelde middelen.

Ons inziens zal deze vraag bij nadere overweging een bevestigende beantwoording verdienen.

Immers de Rekenkamer krijgt als opperste controleur reeds kennis van alles, wat met de tenuitvoerlegging van de begrooting samenhangt, zoodat zij uit dien hoofde reeds over een schat van waardevol materiaal beschikt, waaruit menig aanwijzing voor het verkrijgen van een oordeel over de doelmatige aanwending van 's Lands gelden geput kan worden. De vanwege de Kamer te verrichten onderzoekingen zullen haar in aanraking brengen met de meest uiteenloopende diensten, haar een ruime ervaring verschaffen van veelsoortige inrichtingen, waarvan het beste van den eenen bij andere diensten kan worden aanbevolen en haar de beschikking brengen over vergelijkingsmateriaal, zooals geen ander orgaan kan verwerven. De onafhankelijkheid der Kamer van het Uitvoerend Gezag doet haar vrij staan van alle belangen, die de verschillende deelen van het bestuur op menigerlei wijze aan elkander binden. In dit opzicht zal het oordeel van de Kamer mede van veel belang zijn voor de Regeering, die thans bijna zonder uitzondering aangewezen is op het advies van Hare departementshoofden, die in verband met hun steeds in omvang toenemende werkzaamheden op hun beurt weer moeten afgaan op de gegevens hen geleverd door hun diensthoofden, die de voorgebrachte aangelegenheden van het standpunt van hun dienst — derhalve min of meer eenzijdig — bekijken. De Kamer zal door eigen waarneming en onderzoek de beteekenis van die gegevens en adviezen toetsen aan het algemeen belang, waarvoor de bijzondere belangen vaak zullen moeten wijken. Het collegiaal karakter van de Kamer waarborgt een veelzijdige belichting van de vraagstukken, terwijl arbeid vanwege een permanent orgaan als de Rekenkamer op het gebied van efficiency op den duur een grooter en duurzamer rendement moet afwerpen dan onderzoekingen door incidenteel in het leven geroepen organen, waarvan de resultaten betrekkelijk spoedig teloor dreigen te gaan, als de werkzaamheden van die organen zijn beëindigd.

Zou, als zeer in het kort geschetst, de taak en werkkring van de Rekenkamer verruimd worden, dan zou zij ook als onderzoekingsinstrument van en voor de Wetgevende Macht in beteekenis toenemen. De Rekenkamer zou dan, uit eigen beweging of — in-

dien daartoe de mogelijkheid in het leven zou zijn geroepen — op verzoek, den (ordonnantie)-wetgever van voorlichting kunnen dienen in gevallen als door het Volksraadslid DE HOOG bij de bespreking over het voortbestaan van de Organisatie-Commissie genoemd ter illustratie van de waarde en de noodzaak van het bestaan van die commissie (vgl. HANDELINGEN Volksraad, Eerste gewone zitting 1930/'31, blz. 253/254).

Deze nieuwe en ruime taak zou de Rekenkamer reeds op zich kunnen nemen op grond van de bestaande bepalingen harer Instructie, waarvan het eerste deel van art. 25 luidt, dat „zooveel „mogelijk wordt nagegaan of de landseigendommen, daarvoor „vatbaar, in voldoende mate productief zijn", en waarvan het tweede lid van art. 41 voorschrijft, dat „de Kamer den Gouvêr„neur-Generaal te allen tijde zoodanige voordrachten en mede„deelingen (doet) als, volgens haar inzien, kunnen leiden tot „vermindering of besparingen van uitgaven en tot vereenvoudi„ging van het geldelijk beheer en zij den Landvoogd kennis geeft „van al hetgeen, waarvan de onverwijlde mededeeling in 's Lands „belang door de Kamer wenschelijk wordt geoordeeld".

Het moet echter, om alle onzekerheid dienaangaande weg te nemen en der Kamer bij haar arbeid in bedoelde richting krachtigen steun te verleenen, wenschelijk worden geacht in de Indische Comptabiliteitswet zelve de bepaling op te nemen, dat tot den werkkring van de Rekenkamer behoort het doen van alle voorstellen, aanwijzingen en mededeelingen, die kunnen leiden tot doelmatige en rationeele organisatie van 's Lands takken van dienst en tot de meest economische aanwending van 's Lands gelden, waarmede de uitdrukkelijke wensch van den rijkswetgever tot uitdrukking zou zijn gebracht. Voorshands zou de Kamer, voor zoover zij daartoe personeel heeft, bovengeschetste richting op grond der huidige bepalingen reeds kunnen inslaan, indien de macht, aan wie zij haar bestaan ontleent (den wetgever) kenbaar maakte, dat zulks van haar verlangd wordt.

Dat voor het tot uitvoering brengen ook bij de Rekenkamer zelve verschillende voorzieningen noodig zullen zijn en dat het nieuw te stellen doel eerst langzamerhand ten volle bereikt zal kunnen worden, spreekt wel van zelf.

Machinale verzaging, de nieuwe fase in de ontwikkeling van de exploitatie in eigen beheer der Djatibosschen op Java,

door

Z. VAN DOORN, Opperhoutvester.

Ontwikkelingsgang der djatiboschexploitatie op Java.

Het is opvallend, hoeveel overeenkomst de ontwikkelingsgang der boschexploitatie vertoont in onderling zeer verschillende landen van de wereld. Hoe ook klimaat, houtsoorten, volksontwikkeling uiteenloopen, in zake boschexploitatie en verkoopmethoden is de overeenkomst dikwijls treffend.

In de djatibosschen op Java, die geheel landseigendom zijn, hebben we voor 1865 reeds een extensieve vorm van staatsexploitatie gekend, die voornamelijk de voorziening in de houtbehoefte van het gouvernement zelf beoogde. Omstreeks 1865 volgde hierop de verkoop op stam in groote langjarige perceelen met exploitatie door den kooper. Als tusschenvorm gaf men enkele perceelen uit met contractueele levering van bepaalde sortimenten aan het Gouvernement: een voortgezette staatsexploitatie dus met behulp van aannemers voor den kap.

De verkoop op stam geschiedde òf onderhands òf bij openbare inschrijving tegen betaling van een bedrag in eens (pachtschatperceel) of van een bedrag per M³ verkregen hout (retributie perceel).

De directe invloed van het boschwezen op de houtvoorziening der consumenten en op de prijsvorming was toen gering. Toch was deze particuliere perceelsexploitatie in elk geval een vooruitgang bij den vroegeren wilden kap door het Gouvernement zelf.

Intusschen was een dienst van het Boschwezen ontstaan, die in de tachtiger jaren de eerste schreden zette in de richting van aankap in eigen beheer. Deze eerste pogingen (in Japara, Rem-

bang) zijn niet geslaagd, doordat de organisatie van den dienst nog niet krachtig genoeg was voor die taak.

Eerst na 1897 werd de particuliere perceelsexploitatie geleidelijk, onder veel strijd en aarzeling (bij de Regeering) vervangen door den gereglementeerden aankap in eigen beheer door het intusschen gegroeide gouvernementsboschwezen.

Tegenwoordig wordt als regel het hout verkocht liggend op de stapelplaatsen van het Boschwezen aan de spoorwegen of openbare verkeerswegen.

De redenen, die geleid hebben tot deze volledige gouvernementsexploitatie waren:

1. Boschbouwkundige: voor een goede verjonging en verpleging van de bosschen is het noodig, kap en transport in eigen hand te hebben.
2. Sociale: *a* bij de exploitatie door particuliere contractanten gaat door omstandigheden gelegen in den aard, die aan dergelijke contracten inhaerent is, veel hout verloren; het boschwezen kapt zuiniger en de meerdere houtopbrengst komt der gemeenschap ten goede;
   b het boschwezen is bij eigen exploitatie in staat meer aandacht te besteden aan de houtvoorziening van de Inlandsche bevolking; dit ligt buiten de sfeer der particuliere exploitanten; deze richtten zich dan ook bijna uitsluitend op de westersche gemeenschap in Indië en op den export, en hebben bij herhaling zelf erkend voor de houtvoorziening aan de Inlandsche bevolking niet geschikt te zijn en deze aan het boschwezen te willen overlaten; in het algemeen was een meer positieve invloed van het boschwezen op de houtvoorziening en in verband daarmee op de prijsvorming noodig.
3. Financieele: zoowel door de grootere houtopbrengst der aankappen, als door de betere organisatie van alle werkzaamheden in één hand, konden door het Boschwezen betere financieele resultaten worden verkregen; dit laatste werd uit den aard der zaak dikwijls door de houtexploitanten

bestreden. Ziedaar in vogelvlucht de ontwikkelingsgang van het Djatiboschbeheer op Java [1]), dus:

vóór 1865 extensieve gouvernementsexploitatie meerendeels voor eigen gebruik (landsgebouwen, gouvernements suikerfabrieken, marine);

1865 tot ± 1897 verkoop op stam op langen termijn met exploitatie door de koopers, houtexploitanten genaamd,

1897 tot heden geleidelijke invoering van de gereglementeerde gouvernementsexploitatie op grond van met zorg samengestelde bedrijfsplannen: exploitatie (kap en transport) door het Boschwezen, verkoop op de stapelplaatsen.

Thans is deze vorm van exploitatie vrijwel overal ingevoerd; voor nagenoeg het geheele djatiboschareaal van bijna 800.000 hectaren zijn bedrijfsplannen gemaakt, die den gang van de exploitatie, de verjonging, de dunning, de verpleging en bescherming zoodanig regelen, dat de duurzaamheid van het boschbedrijf en de vooruitgang der boschgesteldheid zijn gewaarborgd.

Met de invoering der eigen exploitatie is gepaard gegaan de aanleg van een uitgebreid net van houtafvoerwegen, voornamelijk smalspoorbanen (thans reeds meer dan 2000 k.m.).

Voor verkeer en mede voor houttransport zijn wegen voor auto en kar naar en in het bosch aangelegd.

Zoowel hooger, als middelbaar en lager personeel zijn in aantal en hoedanigheid toegenomen.

Met de invoering der houtexploitatie door het boschwezen zelf is samen gegaan een verbetering en intensiveering van het boschbeheer in elk opzicht, tegelijk met een verbetering van de houtdistributie.

De aandacht wordt gevestigd op het feit, dat de volgende fase in de gouvernementsdjatiboschexploitatie nog ontbreekt, n.l. de machinale verzaging van het ruwe hout. Alleen de behoefte er aan begint zich te manifesteeren.

Soortgelijke evolutie der boschexploitatie in andere landen.

Reeds werd opgemerkt, dat eenzelfde ontwikkelingsgang is te

1) H. J. KERBERT. Geschiedkundig overzicht van de houtvervreemdingspolitiek op Java (Tectona 1919. Praeadvies voor het houtvesterscongres in dat jaar).

constateeren in andere landen, die tot een intensief staatsbosch-beheer zijn gekomen.

In Duitschland is het wel eenigszins anders; daar heeft het boschbeheer al veel langer op een hoogeren trap gestaan. De exploitatie door houtexploitanten heeft er niet zulke afmetingen aangenomen. Eigen exploitatie door het boschwezen zelf is al heel vroeg ingevoerd, hoewel de afvoer uit het bosch meestal aan de koopers is overgelaten, zelfs nu nog. Dit laatste hangt samen met de vooral plaatselijke houthandel en -industrie, die zich daar ontwikkeld heeft.

Met Finland is de overeenkomst in bedrijfsontwikkeling grooter. We vinden daarover gegevens in een voordracht, gehouden door Prof. Dr. A. K. CAJANDER [1]), die langen tijd hoofd van het Finsche Boschwezen was.

De exploitatie der staatsbosschen is daar al spoedig in handen van groote houtaankapondernemingen gegeven door verkoop op stam in uitgestrekte, langjarige concessies. Daarna is de aankap geleidelijk in eigen hand genomen met verkoop van het hout liggende op de stapelplaatsen. Echter is in Finland hieraan een volgende fase verbonden, n.l. de oprichting en exploitatie van staatszagerijen voor veredeling van het hout.

Aan het eind van zijn voordracht zegt CAJANDER „In der Geschäftstätigkeit der Staatsforstverwaltung hat, wie aus dem Gesagten erhellt, eine bedeutungsvolle Entwicklung stattgefunden. Sie hat sich von dem einfachen starren, hauptsächlich nur einmal im Jahre geschehenden Verkauf auf den grossen Holzversteigerungen zu einer sehr vielseitigen und elastischen Tätigkeit entwickelt, bei welcher sowohl stehendes Holz verschiedener Art und auf verschiedene Weise, halbverarbeitete Holzware und gesägte Ware verkauft bzw. exportiert wird. Dabei tritt aber auch ein anderer Zug deutlich hervor. Statt dass der Staat früher kaum auf die Preisbildung einwirken konnte, sondern diese fast souverän von den Käufern bestimmt wurde, hat sich die Forstverwaltung mit der Zeit — natürlich innerhalb der Grenzen, welche von der allgemeinen Lage auf dem Weltmarkt gesetzt

1) Prof. Dr. A. K. CAJANDER. Die Geschäftstätigkeit der Staatsforstverwaltung Finnlands, in Vorträge über die Waldwirtschaft und Forstwissenschaft in Finnland 1925.

werden — immer aktiver an der Preisbestimmung beteiligen können; der Verkäufer hat bei den Abschlüssen eine den Käufern mehr oder weniger ebenbürtige Stellung errungen, was ja wohl auch als das Normale betrachtet werden muss".

In de Boekowina, vroeger tot Oostenrijk-Hongarije, nu tot Roemenie behoorend, doet zich hetzelfde verschijnsel voor.

OPLETAL [1]), lange jaren leider van het boschbedrijf aldaar, thans professor in Brünn, noemt in zijn boek de nadeelige gevolgen van het vroegere systeem van verkoop op stam in uitgestrekte concessies op langen termijn.

Eerst is daar de boscheigenaar (vroeger de Grieksch katholieke geestelijkheid, nu de Roemeensche staat), overgegaan tot den bouw van eigen transportwegen. De verkoop op stam bleef nog bestaan.

Kort daarna echter nam het boschbeheer ook den aankap op zich met verkoop op de stapelplaatsen. Thans, zoo deelde mij Prof. OPLETAL mede, heeft Roemenie besloten tot den volgenden stap, de oprichting en exploitatie van staatszagerijen.

Ook in Tsjecho Slowakye hetzelfde beeld bij de staatsbosschen. Ook daar vroeger een soort ruwe eigen exploitatie voor speciale doeleinden (o.a. potaschwinning, glasblazerijen, ijzermijnen en fabrieken), gevolgd door verkoop op stam op langen termijn. Daarop volgde weer met het intensievere beheer en de betere houtvoorziening, de invoering van de staatsexploitatie der bosschen en kort daarop van staatszagerijen.

In het 4e deel van de pas verschenen Encyclopédie Tchecoslovaque, genaamd „Forêts" zegt OPLETAL op bldz. 149 over de boschgebieden met een vroegtijdige intensieve exploitatie, in zijn land:

„Les propriétaires, habituellement y exploitent euxmêmes depuis de longues années et effectuent la livraison du bois façonné au marchand en des points d'un accès facile pour lui; de sorte que le marchand peut acheter sans risque". En op bldz. 218.

„La vente du bois façonné par les administrations forestières elles-mêmes, qui a commencé vers le milieu du XIXme siècle

---

1) JOSEF OPLETAL. Das forstliche Bringungswesen auf den Gütern des Griechisch-Orientalischen Religionsfondes in der Bukowina.

s'est répandue de plus en plus et est devenue la règle aujourd'hui pour toutes les administrations modernes".

Van de meer afgelegen boschgebieden, die eerst later tot ontwikkeling kwamen, zegt hij op bldz. 150:

„Dans les vingt dernières années du XIXe siècle l 'exploitation des forêts de l 'Etat et de nombreuses forêts appartenant à des particuliers fut confiée à des entrepreneurs privés; concurremment avec l'exploitation en régie, on évinça cette dernière.

Ainsi que cela se pratiquait jadis partout où l'on voulait faire naître rapidement à la vie économique d'immenses forêts éloignées des centres en ouvrant du même coup des routes commerciales à l'écoulement de grosses quantités de bois, les propriétaires de forêts et, tout comme eux, l'administration forestière de l'Etat, vendaient les arbres sur la base de contrats généralement conclus pour une période de 10 ans, et abandonnaient à des entrepreneurs privés l'exploitation et le traitement industriel du bois, ainsi que le soin de toutes les installations nécessaires, par exemple l'établissement de moyens de transport, la construction de scieries, etc.".

Voor de groote particuliere boscheigenaren geldt ongeveer hetzelfde, als voor den staat als boschbezitter. Ook die hebben een tijd gekend, dat ze hun bosch op stam verkochten en zijn daarna overgegaan tot exploitatie (kap en afvoer) in eigen beheer, gepaard aan de exploitatie van eigen zagerijen.

Voor andere landen, b. v. Britsch-Indië geldt eveneens, dat met een voortschrijdende economische ontwikkeling, gepaard gaat de drang om te komen tot exploitatie in eigen beheer van de bosschen, die het eigendom der gemeenschap zijn.

Machinale verzaging heeft voor de djatiexploitatie op Java minder beteekenis gehad dan voor de boschexploitatie in andere landen.

In het voorgaande werd herhaaldelijk de oprichting van staatszagerijen genoemd als een fase in de evolutie der boschexploitatie, en wel een fase, die gepaard gaat met of volgt op de invoering der exploitatie (kap en transport) in eigen beheer van de staatsbosschen. Dit is voornamelijk in die landen het geval, waar de ontwikkeling van het boschbedrijf van betrekkelijk jongen datum is en een particuliere houtindustrie zich nog weinig had

ontplooid. Was dit laatste wèl het geval, als in vele streken van Duitschland, met een van oudsher bestaande locale houtindustrie, dan kon de fase der staatszagerijen zich meestal niet ontwikkelen.

Hoe is het hiermee bij ons Djatibedrijf op Java gesteld? Alvorens hierop in te gaan, is het noodig te wijzen op een merkwaardig verschil in de werkwijze bij de exploitatie van djati op Java, tegenover die in andere boschgebieden.

In Europa wordt het hout geveld en zoo weinig mogelijk bewerkt, alvorens het wordt getransporteerd. Soms worden alleen de takken afgekapt, soms wordt de stam ontschorst, soms wordt hij nog naar lengte in twee of meer stukken verdeeld. Meer gebeurt er als regel niet aan de stammen. Alleen worden achtergelaten tak- en stamstukken van geringere waarde wel in het bosch verder bekapt (eiken dwarsliggers, e.d.).

De ruwe stamstukken worden verder machinaal verwerkt in een zagerij, 't zij door den boscheigenaar of concessionaris, 't zij door den houthandel, 't zij door den consument. Een intensieve houtindustrie heeft zich ontwikkeld, die deze functie uitoefent.

Deze zelfde gang van zaken kent men ook voor de meeste tropische boschexploitaties, en in Amerika.

De houtveredelende industrie kan hierbij gevestigd zijn in of nabij het bosch van herkomst of aan een spoorweg, of ook aan een rivier, waarlangs het hout wordt gevlot, òf in een afscheephaven, of zelfs in het consumptiegebied (b.v. Europa).

In tropische boschexploitaties hebben de stammen in het bosch (met den bijl) evenzeer slechts een minimum van bewerking ondergaan. Tenminste dit is de regel, waarbij in aanmerking dient genomen te worden, dat in extensieve exploitaties veelal alleen de mooie gave stammen worden gekapt.

Ook bij de teakexploitatie (teak = djati) in Britsch-Indië, Burma en Siam zien we hetzelfde: met den bijl wordt de stam weinig bewerkt; de verdeeling geschiedt òf in kleine boschzagerijen door den exploitant, òf in kleine locale zagerijen door houthandelaren of in de grootere centra in grootere zagerijen.

Vormbepaling met den bijl speelt in het djatibosch nog een groote rol.

Hoe geheel verschillend ging en gaat het met onze djati.

Ter plaatse in het bosch wordt de stam niet alleen geveld, van takken ontdaan en in rechte stukken verdeeld, maar de kapper (= houthakker) moet het hout verder met den bijl bewerken en in den vorm brengen, die de boschexploitant wenscht, 't zij een cylindrische dolk, 't zij een balk, zwalp of dwarsligger. Wij noemen dit de vormbepaling in het bosch, tegenover de andere, de vormbepaling in de zagerij.

In dien vorm wordt dan het hout afgevoerd om grootendeels zonder verdere verwerking den consument te bereiken. En eerst deze verzaagt het hout verder, zooals voor zijn doel past en wel meestal met handarbeid zonder machinale verzaging.

Alleen enkele houthandelaren, waarover nader en dan enkele grootconsumenten, als S. S. [1]), N. I. S. [2]), B. P. M. [3]), K. P. M. [4]), gevangenissen, verzagen het djatihout machinaal.

Een belangrijke djatihout veredelende industrie, als onderdeel van den houthandel, heeft zich op Java niet ontwikkeld. Slechts een klein deel van het op Java verwerkte djatihout wordt door den houthandel machinaal verzaagd. En ook het naar Holland geëxporteerde djatihout wordt daar slechts ten deele door den handel verzaagd. Meestal geschiedt dit eerst door of vanwege den consument.

Mij is geen tweede geval bekend, waarbij de bewerking met den bijl door den kapper in het bosch zoo ver gaat als bij onze djati, en waarbij het zoo gebruikelijk is, dat het hout in onbezaagden vorm uit de handen van het boschwezen, door die van den handel, geheel ongewijzigd overgaat in handen van den consument.

En zelfs voor de enkele handelaren in djatihout, die wel een behoorlijke machinale zagerij hebben, is de handel in het onbezaagde hout hoofdzaak.

De vormbepaling bij de vroegere particuliere houtexploitanten.

Hoe is het met die opmerkelijke wijze van vormbepaling van de djati vroeger geweest, toen het hout op stam werd verkocht?

1) Dienst der Staatsspoorwegen.
2) Nederlandsch Indische Spoorweg Maatschappij.
3) Bataafsche Petroleummaatschappij.
4) Koninklijke Paketvaart Maatschappij.

In den grond precies als nu! Slechts werden voor 30 jaren nog geen dolken (ronde stamstukken) vervaardigd, maar alleen balken, zwalpen, dwarsliggers en enkele andere beslagen houtwerken.

De particuliere houthandelaren, die toen de djatiexploitatie in handen hadden, hebben niet anders gehandeld dan vóór hen het gouvernement (de gedwongen levering van hout voor gebouwen en schepen) en na hen het gouvernementsboschwezen der latere jaren. Zij lieten door de kappers het hout in het bosch bewerken, in plaats van dit in houtzagerijen te doen.

Wel hebben verscheidene groote en kleine houthandelarenboschexploitanten toen machinale zagerijen opgericht, waarin een deel van hun hout werd verzaagd, maar meestal gingen ze uit van den reeds bekapten stam ('t zij rondhout of balk). Slechts enkelen gingen hun ruwe stammen verzagen. Dit is zeker opmerkelijk, omdat ze in die jaren over langjarige houtconcessies en dus over het djatihout in den ruwsten vorm konden beschikken; en te meer omdat zij toen groote behoefte hadden aan hout in kantrechten vorm (zwalpen en balken voor Europa, dwarsliggers voor Java en voor Z. Afrika). Dit kantrechte hout lieten zij als regel in de kapvlakten bekappen met den bijl, waarbij het bruikbare afvalhout verloren ging.

Die machinale verzaging bracht dus weinig verandering in de exploitatiewijze van de djati.

Pogingen van het Boschwezen tot een andere vormbepaling.

De Dienst van het Boschwezen, vooral na 1897, heeft dit anders gewild, maar zonder succes.

Zoo heeft zij bij het begin van de gouvernementsexploitatie der aankappen omstreeks 1900 heengestuurd op de ontwikkeling van een plaatselijke handel en industrie van djatihout, waarbij het Duitsche voorbeeld voor den geest zweefde. Ook op den groothandel oefende zij een voortdurende drang uit om tot machinale houtverwerking over te gaan, in plaats van bekapping in het bosch.

Het boschwezen begon dan ook in die jaren het hout in ruwen vorm (als weinig bekapte stam) op de venduties aan te bieden.

Immers een bekapping tot een ronden, zelfs cylindrischen stamvorm, terwijl deze toch weer verzaagd moet worden, heeft geen zin, is zelfs nadeelig. Slechts verdeeling in rechte stamstukken heeft zin.

Dit streven van het boschwezen slaagde niet, het ruwe hout werd niet verkocht, eerst toen de dolken „mooier" werden (d.w.z. cylindrisch bekapt) ging het weer. Een plaatselijke houtindustrie ontstond niet; ook de groothandel ontwikkelde geen houtindustrie van beteekenis.

Het leek een moment, omstreeks 1910 of het zou gaan; enkele zagerijen ontstonden, o.a. van de Sam Liem Kongsie, de Java-boschexploitatiemij, van de houthandelmij. Oost-Java, welke laatste zelfs een keer het verzoek deed om ruw hout op de stapelplaatsen te mogen koopen, „omdat het anders voor haar geen nut had hare zagerij aan te houden". Maar al te gauw had de houtconsument zich ingeschoten op het handverzagen van het nieuwe product, den dolk, en daarmee verdween weer de drang tot machinale verzaging.

Zoo is het streven van het Boschwezen om van de vroegere kantrechte vormbekapping in het bosch over te gaan tot den ronden vorm, volkomen geslaagd en tegelijk ..... volkomen mislukt, wat de *bedoeling* betreft die er aan ten grondslag lag.

De ruwe dolkvorm, dien men *bedoelde*, is geworden tot den ronden *potloodvorm*, die een bespotting is van de bedoeling om kap- en zaagverlies samen zooveel mogelijk te beperken.

Oorzaken van dit alles.

Waarom was voor den houthandel speciaal den groothouthandel de potlooddolk het ideaal?

Omdat het voordeeliger was de stammen niet te verzagen, maar deze als zoodanig te verhandelen.

En daarvoor is een vorm noodig, die door enkele afmetingen bepaald is: vroeger de recht-hoekige doorsnee, nu de cirkelronde, althans bij benadering.

Afwijkingen, zooals elke ruwe stam zou geven, zijn daarbij te lastig, prijsbepaling te onzeker.

Deze en andere oorzaken zullen we hieronder nader bespreken.

Heeft het boschwezen, gezien zijn sterke wensch van den

beginne af tot zuiniger houtverwerking, gezien ook het geringe resultaat in de gedachte richting, dat de handel daarbij bereikte, niet gestreefd naar eigen zagerijen?

Zeker heeft dit streven niet geheel ontbroken; zoo werd, naar ik meen, in 1910/11 door de houtvesters in het Tjepoesche het verzoek gedaan al het hout te mogen verzagen in een eigen zagerij. De houthandel zal hiermee wel niet hebben ingestemd en de Regeering was er niet voor te vinden.

In Saradan kwam het tot de oprichting van een kleine zagerij die echter in latere jaren niet tot ontwikkeling werd gebracht.

Velen bij het boschwezen waren echter meer geneigd zich te beperken tot de eigenlijke houtproductie en de verzaging aan den houthandel over te laten; ook zij wenschten echter wel, dat de vormbepaling in het bosch zou worden overgebracht naar de zagerij.

De geschiedenis van het boschwezen op Java is mede gekenmerkt door den strijd tusschen het boschwezen, dat het hout in ruwen vorm wil afgeven en den houthandel dwingen tot verzaging en dezen handel, die niet in staat is hiertoe over te gaan, waardoor het boschwezen bleef gedwongen tot vormgeving in het bosch met den bijl.

Geen van beide partijen heeft den strijd gewonnen.

Waaraan is deze gang van zaken toe te schrijven?

Was het boschwezen zoo geheel op den verkeerden weg, toen het streefde naar ruwe bekapping gecombineerd met machinale verwerking? Of was de houthandel zoo achterlijk, dat zij hiervan niets wilde weten? Hoe kon deze uitzonderingspositie van de exploitatie zich handhaven?

Besefte de houthandel niet de voordeelen verbonden aan machinale bewerking, n.l.: meer product en beter sorteering? Deze vragen hebben altijd gestaan in het brandpunt van den strijd om de houtexploitatie, gestreden tusschen het boschwezen en den houthandelaar-exploitant.

Deze strijd is afgeloopen met een gedeeltelijke overwinning van het boschwezen, in zooverre dat de eigenlijke houtexploitatie thans geheel in zijn handen is en de houthandelaar-exploitant weldra uitgestorven zal zijn.

Toch is deze overwinning van het boschwezen slechts een ge-

deeltelijke, of liever tot de consequentie van de overwinning is men niet gekomen.

Het eigenlijke doel van de eigen exploitatie [1]), te komen tot opwerken van ruwe stamstukken, gevolgd door machinale verzaging, en daardoor tot zuiniger opwerken van de beschikbare houtmassa en tot voordeeliger resultaat, is nog niet bereikt.

Het boschwezen kapt in beginsel op dezelfde wijze, als de exploitanten het deden.

Aan kortzichtigheid en traagheid van den houthandel mag men dit zeker niet toeschrijven. Immers diezelfde handel ging in de buitengewesten wel machinale houtzagerijen voor onbekapte stammen opzetten.

De grondoorzaak is gelegen in de goedkoopte, gepaard aan de kundigheid van het kappersvolk, dat in staat is en voor een gering loon ook bereid is, met den bijl aan het moeilijk te bewerken djatihout elken vorm te geven, dien men wenscht. Terwijl daarnaast overal op Java zagers zijn te krijgen, die eveneens voor een gering loon met de hand het djatihout voor den consument verzagen, ter plaatse waar hij het noodig heeft.

Waarschijnlijk zijn deze kundigheden den Javaanschen kappers en zagers het eerst bijgebracht door Hollandsche timmerlieden van de O. I. Compagnie, die aan de scheepswerven werkten. Het is ook bekend, dat in de echte djatistreken beter gekapt wordt dan daarbuiten.

De goedkoopte van het kundige werkvolk gepaard aan de verspreide ligging der djatibosschen en de vrij hooge spoortarieven, was oorzaak, dat de ruwe kap zich niet heeft kunnen handhaven, dan alleen voor zeer plaatselijke afzet.

Een der houthandelaren-exploitanten omschreef deze redenen in 1915 ongeveer als volgt: „De kosten van vervoer drukken op het Javahout sterker dan in Britsch-Indië (vlotten) en in Duitschland (nabijheid zagerijen). De werkkrachten op Java zijn overvloedig en goedkoop".

Daarbij komt, dat voorheen noch de houthandel, noch het boschwezen een monopolistische positie bezat sterk genoeg om de exploitatie in de bedoelde richting te kunnen leiden.

1) Ik spreek hier niet van de eveneens zeer belangrijke boschbouwkundige voordeelen der eigen exploitatie.

Alleen in de allereerste jaren der particuliere exploitatie, toen er nog weinig handelaren waren, hadden de handelaren-exploitanten zich wellicht kunnen aaneensluiten om tot een machinale verwerking van onbekapt hout te komen. Later waren zij zoodanig verdeeld en gedifferentieerd, dat zij in die richting machteloos waren.

En het boschwezen heeft zich eerst geleidelijk van de djatiexploitatie kunnen verzekeren en heeft daarin eerst thans een monopoliepositie bereikt, waarin het in staat is een sterken invloed uit te oefenen in de richting, die voor en door de gemeenschap gewenscht wordt.

Zou daarom thans het tijdstip aangebroken zijn, dat het boschwezen de consequentie moet aanvaarden van zijn streven en over moet gaan tot machinale vormbepaling van het djatihout in eigen beheer?

De drang in die richting is in de laatste jaren sterk toegenomen. Verschillende houtvesters stellen pogingen in het werk om door verzaging uit de hand te komen tot voordeeliger resultaat. Hoewel dit niet anders kan zijn dan een gebrekkig surrogaat, het wijst er op, dat de tijden rijp worden.

Straks komen we hierop terug. Eerst bespreken we nog iets anders in verband daarmee.

Voor- en nadeelen van beide wijzen van vormbepaling.

Wat zijn de voor- en nadeelen van de vormbepaling in het bosch, zooals die nu is, tegenover die van een machinale vormbepaling, uitgaande van den onbekapten stam?

Vormbepaling in het bosch heeft de volgende voordeelen:

1. Geeft bij den slechten stamvorm en de vele gebreken van het djatihout eenig gemak en besparing op sleep- en transportkosten; het laatste heeft echter thans minder belang dan vroeger.
2. Maakt directe verhandeling van het eerste product mogelijk; zoowel het boschwezen als de handel, kunnen zich daardoor ten deele onthouden van de machinale verzaging.
3. Maakt het daardoor aan boschwezen en houthandel mogelijk om het risico van inwendige gebreken af te wentelen op den gebruiker.

4. Noodzaakt iederen gebruiker tot het aanwenden van de geringwaardige sortimenten, die bij de verwerking ontstaan en die de houtindustrie anders minder gemakkelijk zou kunnen afzetten. Het is immers duidelijk, dat in elken stam, speciaal in elken djatistam, gedeelten zitten van zeer verschillende kwaliteit.
5. Maakt het mogelijk de kundigheid der kappers aan te wenden tot het opwerken van zeer moeilijk verwerkbare holle stukken, die in een zagerij veel moeite zouden geven.

Enkele *nadeelen* hiervan, tegelijk voordeelen van de machinale vormbepaling, zijn de volgende:

1. De groote verspreiding van het kapperswerk maakt deskundig toezicht zeer moeilijk; het belang van den kapper loopt dikwijls niet parallel met dat van het boschwezen, van den handel of van den gebruiker; derhalve geschiedt de opwerking dikwijls niet zoodanig, dat het grootste nuttig resultaat bereikt wordt.
2. De kapper is dikwijls in staat inwendige gebreken te onderkennen vóór ze aan den dag komen en zijn belang is ze niet te openbaren (ongunstig verloop van het hart e.d.). Deze gebreken zijn aan het bekapte stamstuk soms moeilijker te onderkennen, dan aan het onbekapte hout, dus zal verzaging van het eerste niet zoo oordeelkundig en voordeelig kunnen geschieden als van het tweede.
3. Bij de bekapping in het bosch wordt hout aan spaanders gekapt, dat werkhout had kunnen worden, en dat tevens de eenheidswaarde van het product zou verhoogd hebben door meerdere breedte en dikte, die het aan de houtwerken had kunnen geven.
4. Behalve de voordeelen der machinale verzaging, die uit het voorgaande voortvloeien, is vooral van belang de mogelijkheid tot intensievere differentiatie en sorteering van het produkt en daarmee tot betere distributie en tot hooger financieel en maatschappelijk voordeel van de houtproduktie.

   Dit laatste vereischt nog eenige toelichting: Een stamstuk, hoe mooi ook, is niet homogeen, het bevat stukken van zeer verschillende kwaliteit en waarde, die vóór de distributie gesorteerd behooren te worden.

Dit kan alleen door verzagen, waarbij men tevens bepaalde gebreken kan localiseeren, dus onschadelijk maken.

Thans moet elke houtconsument, die een dolk of balk koopt, noodgedwongen tegelijk met het goede tot zeer fijne hout, ook het slechtere hout met gebreken koopen.

Dikwijls heeft hij voor het fijne hout geen overeenkomstig gebruik, dus wendt hij het aan voor een doel, waarvoor het veel te goed is, hetgeen maatschappelijk een verkwisting is, dan weer moet iemand, die vooral goed hout noodig heeft, tegelijk allerlei hout van minderwaardige kwaliteit koopen, waarvoor hij geen gebruik heeft.

Bij een machinale oordeelkundige verzaging en sorteering kan ieder koopen, wat hij noodig heeft.

De eindverwerking, althans van het superieure hout, zal bijna altijd door den consument moeten geschieden, dus de machinale vormbepaling hiervan moet niet verder gaan dan tot de langste, breedste en dikste stukken van zooveel mogelijk homogene kwaliteit. Verder zal ook naar vaste maten en op bestelling gezaagd kunnen worden.

6. De handel zal zich gemakkelijker kunnen voorzien van het superieure hout voor export en speciale doeleinden.
7. Ten slotte is een voordeel der machinale verzaging, dat men zich onafhankelijk maakt van het kundige en goedkoope kappersvolk, waarop men niet meer tot in verre toekomst zal mogen rekenen.

De voordeelen zijn hiermee niet uitgeput, doch de andere zullen meestal wel tot de vermelde zijn terug te brengen.

Door het boschwezen is als hoofdvoordeel van de vormbepaling door zagen altijd genoemd de besparing aan timmerhout, en het overnemen van het risico, dat thans meestal den consument treft.

Van nog meer belang acht ik de rationeele verdeeling der stamstukken, de zorgvuldige sorteering, die bij verzaging mogelijk is. Elke producent zal erkennen, dat scherpe sorteering van zijn product hoofdzaak is voor zijn financieele resultaten.

Machinale ruwhoutzagerijen voor djati moeten worden opgericht en geëxploiteerd door het Boschwezen.

In het voorgaande hebben wij de voordeelen besproken van

vormbepaling door machinale verzaging tegenover vormbepaling met den bijl in het bosch.

Thans komen we aan de vraag, of deze machinale veredeling aan den houthandel kan worden overgelaten, dan wel of het boschwezen dit op zich moet nemen.

We zagen reeds, waarom een machinale verzaging in den geest als wij bedoelen, hier niet veel beteekenis heeft gekregen. Wel zijn er een aantal grootere en kleinere zagerijen voor djatihout, maar deze verwerken slechts een klein deel van het djatihout, dat door de handen van den houthandel passeert, en ten deele behooren ze aan eenige groot-consumenten. Daarbij komt, dat ze niet uitgaan van het onbekapte hout, maar van het reeds met den bijl tot een dolk of balk bewerkte stamstuk, wat voor een economische verzaging niet gewenscht is.

We zagen ook, dat het ruwe hout, wegens het onregelmatige van den vorm moeilijk te verhandelen is, en een te groot risico meebrengt, reden waarom de verzaging hiervan beter door het boschwezen zelf, dan door den handel kan geschieden.

Wel schijnen de vele particuliere houtzagerijen in de Duitsche landen op het tegendeel te wijzen: zij koopen en verwerken immers het ruwe produkt. Maar dit is toch iets anders; die houtindustrie is als regel reeds lang geleden ontstaan, veelal niet ver van de bosschen, iets wat zich bij ons niet heeft voorgedaan en wat ook in de toekomst niet is te verwachten. Trouwens die Duitsche houtindustrie is verre van welvarend.

In het algemeen kan men constateeren, dat een bloeiende particuliere houtindustrie alleen kan bestaan, wanneer die particulier tevens grootboschbezitter is, dan wel een boschconcessie heeft over een uitgestrekt gebied op zeer langen termijn en tegen geringe betaling, wat practisch bijna op hetzelfde neerkomt. In landen als Zweden, Finland zijn de groote houtverwerkende maatschappijen tevens grootboschbezitters; ook in Amerika hebben die maatschappijen òf boschbezit òf langjarige concessies; in Rusland was het niet anders.

Ook op Java is voor dit werk de particuliere djatihouthandel zeer in het nadeel tegenover het gouvernement, dat de eenige boschbezitter is.

Het gouvernementsboschwezen omvat het geheele produktie-

gebied en het geheele consumptiegebied op Java en kan dus door een doelmatige keuze van de plaats van vestiging der zagerijen, de vervoerskosten van het ruwe hout en van het bezaagde produkt tot een minimum beperken; het is in een sterke positie tegenover de spoorwegmaatschappijen en kan deze bewegen tot verlaging van vrachttarieven en daarmee het afzetgebied van goedkoope sortimenten verruimen; het kan ook door eigen maatregelen den kostprijs van het ruwe produkt verlagen; deze beteekenis hebben de goede railbanen voor het houttransport, die het boschwezen aanlegde.

De houthandelaar staat bij dit alles ten achter: hij is niet zeker, waar hij zijn ruwhout zal betrekken, terwijl hij slechts een beperkt consumptiegebied kan bedienen.

A. J. WARTA in zijn artikel „Houthandel en houtverkoop over de periode 1900 — 1927" [1]) wijst duidelijk aan, hoe het groote verschil in de consumentengroepen op Java (westerlingen, inlanders) wat betreft het gevraagde produkt, oorzaak is, dat geen groothandelsgroep ze alle kan bedienen. Ik neem de betreffende passage hier over: „Iedere houthandelaar heeft zijn eigen groep consumenten. Deze consumenten zijn met eenigen goeden wil in enkele groepen onder te brengen. Groep A omvat bijv. den export, den I. C. A., de Europeesche aannemers, Gouvernementsdiensten, Europeesche industrieën en cultures, enz. Groep B omvat de Chineesche en Inlandsche aannemers, klein woningbouw, eigen woningbouw en meubelmakers, terwijl als groep C genoemd kan worden de Inlandsche woningbouw. Een grens tusschen deze groepen is niet scherp te trekken, omdat ze elkaar overlappen. De handelaren zijn eveneens verdeeld in deze drie groepen al naar de groep consumenten welke zij bedienen. De handelaar van groep A heeft geen relaties met de consumenten van groep C, evenmin als de handelaren van groep C dit hebben met de consumenten van groep A. De handelaren van groep B bepalen zich niet alleen tot de groep van consumenten B, doch hebben ook relaties in groep A en C. Nu is het duidelijk dat de handelaren welke groep A bedienen, andere wenschen hebben dan zij die groep C bedienen. De drie groepen tezamen zullen wel voldoen aan de

1) Gepubliceerd in Tectona 1928 en in de Jubileum „uitgave der V.H.A.B.I.N.O.I. 1908 — 1928". „Het Djatiboschbedrijf' op Java'.

wenschen van de consumenten in het algemeen en elke groep handelaren zal ook wel voldoen aan de wenschen van de groep afnemers welke zij bedient, doch géén handelaar en zelfs geen groep handelaren zal voldoen aan de wenschen der consumenten in het algemeen.

Deze splitsing in groepen maakt het niet wenschelijk om de geheele productie van een houtvesterij geheel af te staan aan één handelaar, hetgeen tot nadeel van het Gouvernement moet leiden. Voor de productie van één houtvesterij zijn drie handelaren noodig. Wordt b.v. deze productie afgestaan aan een handelaar van groep A dan zal uitsluitend op betere kwaliteiten worden gewerkt en zullen de minderwaardige producten ter verhandeling worden overgedragen aan een handelaar van groep B of C, waardoor onnoodige kosten worden gemaakt, welke bij directe verhandeling door het Boschwezen aan deze groep, het Gouvernement ten goede waren gekomen. Evenmin is het echter wenschelijk een geheele productie af te staan aan een handelaar van groep C, deze zou weer aan de hoogwaardige sortimenten niet de noodige aandacht besteden en de hulp van groep A voor de verhandeling inroepen. Een en ander demonstreerde zich duidelijk bij de stapelplaatsleveringen van 1915 en 1925 en bij de Vejahoma-overeenkomst. De stapelplaatsleveringen van thans hebben het voordeel dat de productie kan worden afgestaan aan meerdere handelaren; zoo ontvangen de contractanten voor de stapelplaatsleveringen op langen termijn bijv. slechts het goedgekeurde hout. Om bovenstaande redenen is staatsexploitatie der bosschen, waarbij naar een zoo hoog mogelijke opbrengst moet worden gestreefd, met behoud van den houthandel, onvereenigbaar met het geven van zeggenschap aan een houthandelaar over den vorm waarin het hout gekapt zal worden". Inderdaad, in het feit, dat de groep groothandelaren-exploitanten een te beperkte en eenzijdige afnemerskring bedient, is het groote bezwaar gelegen, zoowel van de vormbepaling in het bosch door den groothandel alsook van machinale verzaging door deze.

Het boschwezen daarentegen heeft de alleenbeschikking over de grondstof en over alle afnemersgroepen.

Het zal voor elk zijner produkten, van de allerbeste, die *f* 200.— of meer per m³. waard zijn, tot de slechtste, die niet meer dan *f* 5.— of *f* 10.— per m³. opbrengen, zich kunnen wenden tot die

groepen van houthandelaren en consumenten, die er voor in aanmerking komen.

Het heeft de organisatie en de middelen tot een goedkoope winning van het ruwhout en de doelmatige concentratie door de verzaging; het kan dus lagere produktiekosten bereiken dan ooit den particulieren mogelijk is.

En daardoor zal het in staat zijn voor het geringwaardige afvalhout der zagerijen een afzetgebied van groote capaciteit te vinden in de inheemsche bevolking, die juist zulke producten, mits goedkoop noodig heeft.

De te voren besproken oorzaken, waarom op Java de machinanale verzaging van djati zich weinig heeft kunnen ontwikkelen zijn:

de aanwezigheid van overvloedige goedkoope en kundige werkkrachten voor den kap;

de bereidwilligheid van den consument om het hout onbezaagd te koopen en zelf met handzagers te verwerken; alweer gevolg van de goedkoopte van het werkvolk hiervoor;

de risico van inwendige gebreken;

de moeilijkheid om het geringwaardige afvalhout met voordeel te verkoopen.

Daarbij komen nog verdere redenen, waarom speciaal *ruwhout*-zagerijen van den handel moeilijk konden ontstaan: het nog grootere risico van vorm en inwendige gebreken;

de onvoldoende zekerheid om regelmatig te kunnen beschikken over de grondstof: ruwhout (of zelfs dolkenhout);

als gevolg daarvan de noodzaak om de zagerijen op de hoofdplaatsen te vestigen: daardoor hooge spoorvrachten op het ruwe hout;

de beperkte en eenzijdige afnemerskring: de groothandel kan de inheemsche bevolking niet bereiken.

Hiermee zijn tevens de redenen aangegeven, waarom ook in de toekomst van den handel niet de exploitatie van ruwhoutzagerijen in den geest als wij bedoelen is te verwachten. Het boschwezen verkeert in veel gunstiger positie voor dit werk het kan gerust het risico van onregelmatigen vorm en inwendige gebreken op zich nemen en behoort dit zelfs te doen; in de hoogere prijzen zal het hiervoor vergoeding vinden;

het heeft de volledige beschikking over al het ruwe hout en kan dus door doelmatige plaats van vestiging der zagerijen (dicht bij het bosch) zeer veel aan spoorvrachtkosten besparen;

het is in staat door massaproduktie tot lagere eenheidskosten te komen, en daardoor tot lage verkoopprijzen voor het afvalhout;

het bestrijkt door middel van groot- en kleinhandel en rechtstreeks, alle afnemersgroepen en in het bijzonder de inheemsche bevolking, waardoor de afzet ook van het geringwaardig afvalhout verzekerd is.

De eenige mogelijkheid ter verwezenlijking van ons doel, de vormbepaling in de zagerij, is dus gelegen in de oprichting en exploitatie van moderne ruwhoutzagerijen van groote capaciteit door het boschwezen zelf: Andere landen hebben het voorbeeld gegeven en we kunnen van deze evolutie een verruiming van de sociale beteekenis van het boschwezen verwachten. Zeer zeker, we moeten met overleg en voorzichtigheid te werk gaan. Evenzeer als de volledige invoering der staatsexploitatie 30 jaar heeft geduurd, zoo zal ook de oprichting der staatszagerijen stap voor stap moeten gaan.

De inlandsche bevolking als afnemer van het goedkoope afvalhout der zagerijen.

Wij trekken een grooten wissel op de inlandsche bevolking als kooper van ons afvalhout. De vraag kan gesteld worden, of wij daartoe wel gerechtigd zijn en daarom is het goed dit wat uitvoeriger te bespreken.

De geringwaardige afvalsortimenten, die bij verzaging van het ruwe hout ontstaan, behooren, met het geringwaardige dunningshout tot den specialen gebruikskring van de bevolking.

Het boschwezen kan deze sortimenten zeer goedkoop afstaan en is bereid zich daarvoor moeite te getroosten, mede omdat het hierin erkent een sociale taak: de houtvoorziening van de Inlandsche bevolking.

De enorme vlucht, die de verkoop van dunningshout aan de bevolking, heeft genomen, is een sprekend bewijs, dat men dit afzetgebied niet licht kan overschatten.

De groothandel heeft over het algemeen weinig belang gesteld

in dezen afzet; zij heeft daarin geen bevredigende winstmogelijkheid gezien en erkende meermalen, dat het boschwezen voor dien verkoop beter geschikt is.

Zoo zeide een vertegenwoordiger van een der groote boschexploitatiemaatschappijen op Java, in een vergadering van het Ind. Genootschap op 5 en 12 November 1896 „dat op de koopkracht der Inlandsche bevolking niet te rekenen viel."

De heer J. H. ZEEMAN, Directeur der Vejahoma, blijkens zijn rekest van Mei 1920, gericht aan de Regeering, wilde verkoop van het djatihout op stam „voorzoover dit niet ten behoeve van de inlandsche bevolking daarvan moet worden uitgesloten".

In een nota van toelichting gevoegd bij een rekest van Javabosch en Nederlandsch Indische Houtaankap van 15 Maart 1915 wordt gezegd, dat „in het oog gehouden moet worden, dat het Boschwezen geacht kan worden twee soorten van afnemers te bedienen, t.w. 1e den groothandel en 2e den kleinen inlandschen verbruiker, wien het meer te doen is om een goedkoop produkt, dan wel om goed hout te krijgen. Laatst-genoemde categorie kan door den groothandel niet bereikt worden".

Dat is duidelijk, dunkt mij. De groothandel reflecteert niet op het afzetgebied van de Inlandsche bevolking, en rekent dat tot het gebied en de taak van het Boschwezen, en m.i. volkomen terecht.

Duidelijk is ook, dat het Boschwezen deze taak altijd erkend heeft, daarvoor heeft gewerkt en daarin boven verwachting is geslaagd.

Hier is geen filantropie, die voorbij kan gaan, in het spel, maar welbegrepen eigen belang, dat blijft. Zooals de bevolking ons produkt noodig heeft, zoo hebben wij haar als afnemer noodig.

Hoe het boschwezen dit heeft ingezien blijkt uit vele jaargangen van het tijdschrift Tectona.

De tegenwoordige Hoofdinspecteur van het Boschwezen was wel een der eersten, die uitdrukkelijk de aandacht vestigde[1]) op het wederzijdsche belang van het Boschwezen en de Inlandsche bevolking, mede in zake den afzet van dunningshout en andere

1) H. TEN OEVER. Welke voordeelen geniet de Inlandsche bevolking op Java door een geregeld boschbeheer (Tectona 1910).

goedkoope sortimenten. In zijn artikel vinden we op bldz. 286 cursief gedrukt *„In de dunningen ligt de toekomst voor de houtvoorziening der Inlandsche bevolking op Java"*; zoo scherp werd dat toen reeds ingezien.

H. J. KERBERT schrijft in Tectona 1918 een uitvoerig artikel over „De taak van het Boschwezen ten aanzien van de houtvoorziening der Inlandsche bevolking", dat op het houtvesterscongres in 1918 werd behandeld.

Hoezeer dit artikel den grondleggers van het moderne Boschwezen in Indië uit het hart was gegrepen, toont de oud-Hoofdinspecteur A. J. BRUINSMA, die in zijn artikel „Langs nieuwe banen" in Tectona 1919, geestdriftig daarop ingaat. Hij zegt: „Het is niet genoeg, dat de Inlanders weten, dat er nauwelijks een Dienst is, die meer dan die van het Boschwezen, zoowel direct als indirect in hun aller belang arbeidt; het streven en het ideaal moet zijn er een nationale tak van dienst van te maken".

W. en J. H. BECKING in hun artikel „De exploitatie van het Djatidunningshout" propageeren de houtvoorziening der bevolking en wijzen den weg daarvoor (Tectona 1919).

J. H. BECKING bepleit opnieuw de houtvoorziening van de Inlandsche bevolking in Tectona 1926 en J. VAN ROOSENDAEL in Tectona 1928 (De dunning der djatibosschen).

Hetzelfde doet J. G. WESTRA in twee artikelen over dit onderwerp in Tectona 1930 tegelijk verhalend van groote, reeds bereikte resultaten. Ook W. ZWART in Tectona 1930 roert deze kwestie aan.

Daarom, het Boschwezen staat gereed om deze taak te verruimen met den afzet van de geringwaardige sortimenten, die bij het zagen beschikbaar komen. W. BECKING in Tectona 1928 wijst al hierop.

En met het treffende voorbeeld van den afzet van het dunningshout voor oogen, behoeven wij ons niet de minste zorg te maken omtrent den verkoop van het afvalhout uit de zagerij. Daarvoor is alleen noodig, dat dit hout geproduceerd wordt in de afmetingen, die de inheemsche consument verlangt en voor lagen prijs in zijn handen komt. Om deze reden moeten de kosten op dit hout laag blijven en daarom juist is voor den groothandel hier geen winstmogelijkheid.

Bij verkoop aan den inlandschen consument rechtstreeks of door tusschenkomst van den kleinhandel kan het Boschwezen hier een ruim voldoende afzetgebied vinden.

Over het algemeen wordt te weinig beseft, welke enorme mogelijkheden gelegen zijn in de massa der inheemsche bevolking.

Doelstelling van een gouvernementszagerij van djatihout, in vergelijking van staatszagerijen in het buitenland.

Het was niet te vermijden in dit artikel herhaaldelijk de houtverkooppolitiek en de geschiedenis daarvan ter sprake te brengen, omdat deze ten nauwste verband houdt met mijn eigenlijke onderwerp.

Toch heb ik getracht de behandeling daarvan te beperken, zoodat men verschillende onderwerpen van die verkooppolitiek niet of niet volledig zal besproken vinden.

De doelstelling van de machinale verzaging van djatihout door het gouvernement voert ons weer op dit terrein.

Naar mijn vaste overtuiging zou het een fout zijn als het boschwezen de eigenlijke handelsfuncties, die door groothandel, middenhandel en kleinhandel gezamenlijk worden uitgeoefend, zou willen overnemen.

Het Boschwezen kan nog wat verder gaan dan thans met het aanhouden van voorraden, waarmee de handel alleen gebaat kan zijn; het kan de ruwhoutverzaging op zich nemen, om daardoor beter aan de eischen van den handel naar bepaalde sortimenten (zwalpen) te kunnen voldoen en om een werk te doen, waartoe deze minder goed in de gelegenheid is; daarmee neemt het boschwezen ook het geheele risico van den onregelmatigen vorm en van de inwendige gebreken op zich, waarmee alweer de handelaar en de consument zeer zijn gebaat; het kan door middel van de verzaging zorgen voor een scherpe selectie en sorteering naar houtkwaliteit en afmetingen.

Zoodra het echter gaat om den verkoop van het product, hoede men zich ervoor den handelaar uit te schakelen. Aan dezen moet men de verdere distributie van het hout overlaten, een functie veel belangrijker dan het oppervlakkig wel lijkt, want zij is ten slotte, samen met het instituut van den verkoop door het bosch-

wezen op openbare venduties, de grondslag van een vrije prijsvorming. En deze aldus gevormde prijsverhouding is de scherpe indicator, zoowel voor een economische distributie door den handel als voor een economische bedrijfsvoering van het boschwezen.

Het feit, dat het gouvernement practisch het monopolie heeft van de djatihout-produktie, maakt deze indicator onmisbaar.

Al zij het ook, dat het boschwezen een deel van zijn hout op andere wijze kan verkoopen, de kern van de vervreemdingspolitiek moet blijven, gelijk tot dusver, verkoop in openbare mededinging aan den handel.

Mijn opvatting is dus, dat we ons zoo weinig mogelijk op handelsterrein moeten begeven; integendeel door een ruim aanbod van scherp gesorteerde kavelingen, zooals de handelaar die wenscht, moeten we hem tegemoet komen. En ook de bestaande handelszagerijen van djati of die, welke zich willen ontwikkelen, moeten we vrije baan laten. Zelfs zou ik persoonlijk er niets op tegen hebben, wanneer de verkoop op stam in geringen omvang bleef gehandhaafd.

De houtbehoefte van de gemeenschap is zeer veelzijdig en daarom, hoe veelzijdiger de verkoopmethoden zijn, des te beter. Men leze hierop nog eens na, wat ik van CAJANDER aanhaalde.

Het gebied, dat we met goed uitgeruste zagerijen willen bezetten, n.l. het opdeelen van den stam in zijn onderdeelen van gelijke kwaliteit, is nog grootendeels vrij; de handelszagerijen hebben alleen een klein terreintje daarnaast bezet.

Een andere vraag is of we den Javaanschen houtkapper en -zager niet in zijn bestaan aantasten.

Zeker, het werk zal anders worden, hoe geleidelijk dat ook gaat maar ik geloof niet, dat het totaal der loonen zal verminderen. Het doel is ook niet zoozeer om goedkooper te werken dan met handarbeid, maar om grootere capaciteit te hebben, beter werk te leveren, een hoogere waarde aan producten uit dezelfde grondstof te verkrijgen. Dat is ook de reden, dat het onmogelijk is met handzagers hetzelfde te doen, al zou het niet meer kosten, de kwaliteit van het handwerk kan niet wedijveren met dat van een goede machine.

Verder hoort men wel als bezwaar van de machinale verzaging noemen, het ontbreken van standaardmaten. Al weer: ons doel

moet niet zijn te zagen, zooals de handel zaagt, n.l. rechtstreeks voor den consument. Daarom voor zoover er geen standaardmaten bestaan, kunnen we eenvoudig zagen op de grootst mogelijke stukken van ten naasten bij gelijkmatige kwaliteit.

Bovendien, er zijn al verscheidene gangbare maten en een meer volledige standaardiseering van djatihoutmaten zal vanzelf *gevolg* zijn van een meer algemeene machinale verzaging en *niet* de onmisbare basis daarvan, en zij is voor ons doel geen sine qua non.

Alleen de verzaging der schaaldeelen zal ongetwijfeld moeten gaan tot de door den inlandschen consument benoodigde maten, want deze goedkoope produkten kunnen geen bewerking in twee tempo's dragen, en de consument zelf heeft geen middelen daartoe.

Overigens moeten we zoo min mogelijk tot eindprodukten gaan doch halfprodukten aan den houthandel aanbieden. Wij moeten niet trachten het uiteindelijk gebruik van het hout te bepalen, dat moeten we aan handelaar en consument overlaten. In beginsel moeten we niets anders beoogen, dan intensieve sorteering van hout, ten bate van houthandel en consument. Het zal den lezer duidelijk zijn, dat hiermee niet bedoeld wordt sorteering der onbezaagde stamstukken, want elke stam bevat houtstukken van zeer verschillende kwaliteit en afmeting; eerst door verdeeling van de stamstukken in de zagerij wordt een werkelijke sorteering mogelijk.

Waar men in Britsch-Indië of Birma staatszagerijen heeft (meestal vrij primitieve boschzagerijen) worden als redenen genoemd:

a. in zeer afgelegen streken: vermindering van transportkosten op het eindprodukt;

b. het produceeren van bepaalde sortimenten, b.v. dwarsliggers, terwijl het gebrek aan werkvolk het onmogelijk maakt, de verlangde sortimenten met den bijl te kappen.

Europeesche landen als Polen, Tsjecho-Slowakye, Roemenie, Servië hebben een weinig ontwikkelde particuliere houtindustrie, zoodat nog veel hout in onbezaagden vorm wordt of werd uitgevoerd.

Doel hunner staatszagerijen is om zooveel mogelijk hun rond-

hout in het eigen land te bewerken en eerst als half of eindprodukt aan het buitenland te leveren.

Het bezit van eigen zagerijen maakt den staat minder afhankelijk bij zijn verkoop van rondhout en heeft het daardoor een gunstigen invloed op de prijsvorming.

In Finland wordt hetzelfde doel nagestreefd.

Dikwijls was oorspronkelijk de opzet alleen op speciale sortimenten te zagen, b.v. dwarsliggers, maar al ras bleek dat fout te zijn. In zijn reeds eerder genoemde voordracht zegt CAJANDER op bldz. 83 van de eerste staatszagerij:

„Sie hatte ursprünglich einen doppelten Zweck, nämlich erstens den Bedarf der Eisenbahnen an gesägtem Holz zu decken und zweitens das geringere Sägeholz des Hinterlandes Parkano, welches damals fast keinen Absatz für solches Holz hatte, zu verwerten. Etwa dasselbe bezweckten die beiden folgenden Sägemühlen, die von Sukeva und von Kevätniemi. Der ursprüngliche Zweck veränderte sich mit der Zeit. Es war natürlich sehr unvorteilhaft, nur für einen einzigen Abnehmer Holz zu versägen, zumal dessen Bedarf von ziemlich einseitiger Art ist."

En verder „Der Sägebetrieb bildet also einen integrierenden natürlichen Bestandteil der einheitlichen Staatswaldwirtschaft, ganz wie es bei den privaten Aktiengesellschaften der Fall ist, nur mit dem Unterschied, dass beim Staat die Waldwirtschaft, bei den Aktiengesellschaften hinwieder der Holzveredlungsbetrieb überwiegt".

Het is hieruit wel duidelijk, dat het zagen van enkele sortimenten, als doel te beperkt is. Althans voor den zager-producent, deze moet het oog richten op een zooveel mogelijk gedifferentieerd produkt. Anders dan de zager-consument, die zich meer, zoo niet geheel, zal richten naar eigen, eenzijdige behoefte.

De Amerikaan R. C. BRYANT geeft in zijn boek „Lumber" zeer scherp het juiste doel van een produktiezagerij aan. Ik haal aan van bldz. 188 „to secure the highest possible values from the raw material"; van bldz. 189 „Care must be taken however, that quality is not sacrificed for quantity, since maximum output secured at the expense of quality often means a financial loss".

„Sawing lumber involves many problems other than the mere mechanical operation of the machinery, since the method of

sawing is one of the most important factors in the profitable manufacture of lumber".

Bldz. 201 „Naturally, we wish to produce all the lumber possible, but we do not want quantity if we must sacrifice quality. Quality must always be the goal which every sawyer must strive for. Quantity is secondary. The sawyer who can get both quality and quantity is the ideal sawyer.

„Logs must be sawn in such a manner as to segregate the various grades. In other words: Get your selects, shop and common separated in the lumber produced.

„If the log is improperly sawed, you will find the different grades in each piece".

Bldz. 202 „One of the fundamental principles in manufacturing lumber is that the grades in the log should be segregated so that they will be separate in each unit of the finished product".

Dit is ten naastenbij hetzelfde beginsel, dat ik hierboven onder „Voor- en nadeelen van beide wijzen van vormbepaling" heb voorgestaan.

Juist deze kwestie is van groot belang voor onzen opzet, want ook onder ons zijn er immers wel, die als voornaamste doel van een staatszagerij van djatihout beschouwen: het zagen van dwarsliggers en verwerken van den afval. Zelfs W. BECKING heeft zich in zijn artikel „De reorganisatie van het Boschwezen" (Tectona 1928) van die gedachte niet geheel vrij weten te maken; ook zijn doelstelling was te beperkt.

Uit het voorgaande is wel gebleken, dat een zoodanige beperkte opzet economisch fout zou zijn.

In principe moeten we alles zagen, wat niet wil zeggen, dat we in werkelijkheid alles zullen zagen.

Een produktiezagerij moet vrijheid hebben en ingericht zijn om zich op alle houtsortimenten te richten, met als beginsel: zorgvuldige splitsing van kwaliteiten, en grootste massa van de beste kwaliteiten.

Machinale verzaging niet alleen voor natuurbosschen noodig; ook de cultuurbosschen moeten kwaliteitshout van voldoende afmeting leveren.

Ten slotte mogen we niet over het hoofd zien, dat over 30 — 40

jaar de boschgesteldheid veel veranderd zal zijn. We zijn dan door onze zware overkapbare bosschen heen en komen in de lichtere afmetingen der cultuurbosschen.

Ten deele is dit onvermijdelijk, maar toch, in een deel der djatibosschen althans, moeten wij blijven werken op zwaar hout door de keuze van een langeren omloop en door doelbewuste behandeling op kwaliteit.

Djatihout is een kostelijke houtsoort, een van de allerbeste all round houtsoorten van de wereld. Het goed gezaagde en gesorteerde zwalpenhout is een luxehout, dat geëxporteerd moet worden om een hoogen prijs te kunnen maken en om voor bijzondere doeleinden te dienen. Ook de producent van hout moet er op uit zijn, zijn produkt zorgvuldig te sorteeren (door verzaging) om voor zijn prima produkt den hoogsten prijs te maken. Dit is een voorname eisch van economie: een kostbare houtsoort als djati mag geen massaproduct zijn, maar moet zijn gebruiksdoeleinden zoo hoog mogelijk zoeken.

Bij de huidige vormbepaling met den bijl, heeft de wensch van den houthandel naar exporthout ons dikwijls genoopt tot groote houtverkapping; bij verzaging is dat gansch anders en is het juist economisch zooveel mogelijk exporthout uit het hout te zagen.

Dan eerst kunnen en moeten wij aan de vraag van den handel naar exporthout voldoen, hoezeer ook de Javamarkt van overwegend belang blijft.

En daarom, ook later moeten wij in deze richting blijven werken, en daarvoor is een hoogere omloop noodig.

Kwaliteitsproduktie moet voor het Djatibedrijf voorop staan. Voor de Javamarkt zal er genoeg produkt overblijven, zoowel uit de dunningen als uit den eindoogst.

Zooals ik de zaak inzie, moet de tegenwoordige omloop van 80 jaar, veranderd worden in een gemiddelden omloop van minstens 120 jaar, dat wil zeggen, dat de jaarlijksche kapvlakte van 1/80 van het areaal, moet worden teruggebracht tot 1/120.

Een groot deel der bosschen zal wegens onbevredigenden bijgroei of stamvorm dien leeftijd niet kunnen bereiken en veel eerder gekapt moeten worden. Daartegenover zullen de goed groeiende betere bosschen 150 — 200 jaar oud moeten worden.

Dit beteekent, dat wij nu te veel kappen en aangezien onze

oudere bosschen snel minderen is het van belang daarmee spaarzaam te zijn en aan de omloopkwestie al direct aandacht te schenken.

Hoe het houtvesterscorps tegenover dit vraagstuk stond.

Zooals reeds werd medegedeeld, streefde het boschwezen naar de volgende beginselen:

a. het hout in weinig bewerkte stamstukken uit het bosch te brengen;

b. vormbepaling in de zagerij;

c. zoo weinig mogelijk zich inlaten met den detailverkoop.

Over het algemeen zouden de houtvesters de vormbepaling in de zagerij willen overlaten aan den particulieren groot- en kleinhandel.

Zoo zegt E. D. KUNST in zijn voordracht op het houtvesterscongres op 15 October 1924 over „een gemengd bedrijf voor den djatihoutafzet": „Voor de vormbepaling dient de zaag te worden gebruikt, de aankap in het bosch dient zoo ruw mogelijk plaats te vinden".

W. BECKING in zijn voordracht op hetzelfde congres over „De houtvoorziening van den groothandel" zegt „Men weet, dat het boschwezen de vormbepaling door den handel in de zagerij zou wenschen te zien".

J. R. BEVERSLUIS daarentegen in zijn artikel, „Houtvervreemdingspolitiek in Ned.-Indië" eveneens in Tectona 1924 staat voor „Velling en eerste bewerking op de vellingsplaats door den Dienst van het Boschwezen zoo ruw als met 't oog op het transport practisch mogelijk is. Aldus transport naar de stapelplaats. Hier zaaginstallaties van het Boschwezen.

Al het aldus aangevoerde hout op de zaaginstallaties verdeeld en verzaagd, allereerst tot de uit de stukken grootst mogelijke sortimenten".

Ook C. L. M. DRAAISMA in „Een meer rationeele exploitatie van het djatihout", Tectona 1921, wil verzagen in eigen beheer door het Boschwezen op de stapelplaatsen.

Ik meen, dat thans het Boschwezen moet erkennen, dat de particulier op dit terrein niet doen kan, wat noodig is in het belang

van de volkshuishouding, dat het onbillijk is verder van hem te verlangen, wat onmogelijk blijkt te zijn. De rolverdeeling tusschen boschwezen en houthandel dient herzien te worden en het Boschwezen beginne met de oprichting en exploitatie van zijn eerste moderne djatihoutzagerijen.

In 1915 heeft de wd. Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, Dr. KONINGSBERGER, ongetwijfeld op advies van den toenmaligen Hoofdinspecteur A. F. WEHLBURG, de beginselen der houtverkooppolitiek, wat betreft het Djatibosch, scherp geformuleerd:

1e. Zoo spoedig mogelijke doorvoering van de exploitatie der djatibosschen op Java in eigen beheer door het Boschwezen.
2e. Het Boschwezen brengt het in eigen beheer gekapte hout in zoo weinig mogelijk bewerkten vorm aan de markt.
3e. Dat hout wordt als regel in openbare mededinging verkocht.
4e. Het Boschwezen late zich niet meer dan noodig in met den detailverkoop en verschaffe den houthandel voldoende zekerheid betreffende de beschikking over groote voorraden.

Deze beginselen hebben den grondslag gevormd voor het djatiboschbeheer, hoewel met de openbare mededinging, tegen boschwezenadvies, geweldig de hand is gelicht.

Voor de toekomst moeten we de kern dezer beginselen handhaven. Ik zou ze aldus willen formuleeren:

1e. Het Djatibedrijf heeft de produktie, den oogst en den verkoop van het djatihout te richten op de duurzame behartiging van de belangen van alle bevolkingsgroepen, door middel van een goede distributie van het hout.
2. De exploitatie der djatibosschen op Java geschiedt in eigen beheer door het Djatibedrijf; de machinale verzaging van het ruwe hout vormt een integreerend natuurlijk onderdeel van deze exploitatie, waartoe geleidelijk, allereerst op de groote stapelplaatsen moderne zagerijen worden opgericht.
3e. Het Djatibedrijf brengt het hout in het algemeen in zoo weinig mogelijk bewerkten vorm op de markt, als scherp gesorteerd halfprodukt van hoogste kwaliteit. Naast grootste werkhoutmassa, zij kwaliteitsproduktie het doel.
4e. Dat hout wordt als regel in openbare mededinging verkocht, hetzij uit voorraad, hetzij als voorverkoop.

5e. Het Djatibedrijf late zich niet meer dan noodig, in met den detailverkoop.

Samenvatting.

1. De evolutie in de djatiboschexploitatie vertoonde op Java:
   1e. de ongereglementeerde staatsexploitatie (voor 1865).
   2e. den verkoop op stam op langen termijn aan houtexploitanten (van 1865 tot 1900 en later),
   3e. geleidelijke invoering van de geregelde staatsexploitatie (1897 — 1930).

   Thans is deze staatsexploitatie vrijwel in het geheele Djatiareaal ingevoerd.
2. De voordeelen hiervan zijn:
   a. boschbouwkundige: betere verjonging, verpleging, bescherming der bosschen;
   b. sociale: betere houtvoorziening van alle bevolkingsgroepen, speciaal de Inlandsche; gunstige invloed op den prijs, voor producent en consument beide;
   c. financieele: betere geldelijke resultaten.
3. In verscheidene landen, ook Europeesche, heeft de exploitatie der staatsbosschen nagenoeg denzelfden ontwikkelingsgang gevolgd, met als laatste fase de oprichting van staatszagerijen.
4. In de Djatiboschexploitatie, zoo door particulieren als door het boschwezen heeft de machinale verzaging een geringe rol gespeeld: vormbepaling met den bijl was en bleef regel, vormbepaling in de zagerij uitzondering.
5. Het Boschwezen heeft reeds direct bij het begin der eigen exploitaties getracht om de vormbepaling uit het bosch te verplaatsen naar de zagerij. Het wenschte het hout in den ruwsten vorm uit het bosch te brengen en de vormbepaling door verzagen aan groot- en kleinhandel over te laten.

   Dit mislukte: Ook het boschwezen werd gedwongen tot een, althans gedeeltelijke, vormbepaling met den bijl.
6. De oorzaak, dat de vormbepaling met den bijl zoo hardnekkig is, is vooral gelegen in de overvloedige, goedkoope werk-

kracht op Java voor kappen en voor handzagen en verder in de hooge spoortarieven.

7. De voordeelen van vormbepaling in het bosch zijn:
   a. goedkooper sleep- en transport;
   b. het produkt is direct verhandelbaar, zonder verzaging;
   c. het risico van inwendige gebreken wordt op den consument afgewenteld;
   d. de consument is genoopt zelf te zagen en zelf zijn afval te gebruiken;
   e. kundige kappers weten veel uit het onregelmatige hout te maken.
8. De voordeelen van vormbepaling in de zagerij zijn:
   a. beter deskundig toezicht op de verdeeling (detailleering);
   b. de onbekapte stam is oordeelkundiger te verzagen dan de bekapte;
   c. de onbekapte stam geeft bij verzaging meer werkhout en van grootere afmetingen dan den bekapten stam;
   d. verdeeling van den stam in homogene stukken, daardoor betere sorteering, betere distributie en dus hoogere geldopbrengst;
   e. het superieure hout voor export en speciale doeleinden is gemakkelijk te verkrijgen;
9. Machinale verzaging van ruwhout door particulieren zal ook in de toekomst geen regel kunnen worden, omdat:
   a. ook in andere landen alleen grootboschbezitters een bloeiende houtveredelingsindustrie konden scheppen;
   b. het Indische Gouvernement nooit meer zijn monopolie van djatihout zal mogen prijs geven door afstand van uitgestrekte boschconcessies, op langen termijn, tegen geringe betaling;
   c. voor den handel de regelmatige verschaffing van ruwhout op plaatsen, die voor een zagerij gunstig zouden zijn, te bezwaarlijk is;
   d. de afnemerskring van den groothandel te eenzijdig is; de afzet van het geringwaardige afvalprodukt is voor

den particulier een moeilijkheid, voor het boschwezen niet, omdat dit in den afzet hiervan aan de inheemsche bevolking een sociale taak erkent.

10. Machinale zagerij van djatihout is te organiseeren door het Boschwezen (Djatibedrijf) in eigen beheer met de volgende doelstelling;
    a. rationeele vormbepaling buiten het bosch, overnemen van risico, betere sorteering, betere distributie en dus hoogere prijzen; kwaliteitsprodukt;
    b. ruimer aanbod aan den groothandel van de houtsorteeringen, die deze behoeft, in het bijzonder ook voor export;
    c. geringwaardig afvalhout dienstig te maken aan de houtvoorziening der Inlandsche bevolking, op gelijke wijze als thans het dunningshout;
    op dit gebied liggen ongekende mogelijkheden;
    d. zooveel mogelijk halfprodukt ter beschikking stellen van groothandel, middenhandel en kleinhandel (ook den Inlandschen) ter verdere verwerking en verhandeling;
    e. verkoop van het produkt in openbare mededinging (ook voorverkoop) en zoo weinig mogelijk zich inlaten met den detailhandel.
11. Als doeleinden der staatszagerijen in andere landen worden genoemd:
    a. besparing transportkosten (boschzagerijen);
    b. produktie van bepaalde sortimenten (dwarsliggers); deze beide stonden meestal voorop, doch zijn te beperkt gebleken;
    c. de arbeid der houtverwerking binnen het eigen land houden;
    d. gunstige invloed op houtdistributie en prijsvorming door versterke positie van het boschwezen tegenover den houthandel en -industrie;
    e. harmonische ontwikkeling van het boschbedrijf, en opvoeding van den boschdienst in sociaal-economische richting.

De beide laatste doeleinden moeten wij ook tot de onze maken.

12. De noodzaak van machinale verzaging eindigt niet met het opraken der natuurbosschen. De djati behoort tot de allerbeste all round houtsoorten van de wereld. Kwaliteitsproduktie moet op den voorgrond blijven staan. Daarvoor moet de omloop verhoogd worden.
13. Het houtvesterscorps wilde altijd naar vormbepaling buiten het bosch met de zaag.

    Die houtverzaging zouden velen liefst aan particulieren overlaten. Aangezien dat echter in het algemeen niet mogelijk is staat het Boschwezen voor de taak van een machinale verzaging in modere staatszagerijen.

    De boschwezenbeginselen waren in verband daarmee te verruimen.
14. De machinale verzaging worde tot een integreerend natuurlijk onderdeel van de exploitatie in eigen beheer van de djatibosschen op Java.

Eenige beschouwingen over de ontwikkeling van Staatsschuld en Staatsvermogen in Nederlandsch-Indië,

door

L. Götzen.

Inleiding.

De Staatsfinanciën verheugen zich in een belangstelling, aan welke een nog steeds stijgende tendenz niet kan worden ontzegd. En terecht. Naarmate het deel van het inkomen der volkshuishouding, dat de Staat ter vervulling zijner taak opeischt, stijgt, naar die mate is het niet slechts te verwachten, maar mag het noodzakelijk worden genoemd, dat de bevolking zich krachtiger rekenschap geeft van de gewenschte omgrenzing dier taak eenerzijds en de economische aanwending der verschafte middelen binnen deze omgrenzing anderzijds.

De inhoud der Staatstaak — het mag bekend verondersteld worden — heeft zich de laatste decennia in zeer sterke mate verruimd naar gelang regeeringen en parlementen meer en meer tot het inzicht geraakten dat de politiestaat der liberale school niet houdbaar was en de Staat op sociaal en ook op economisch gebied geroepen was veel meer te doen dan met de principes dáárvan in overeenstemming was te brengen. Het moderne staatswezen heeft dientengevolge een geweldigen uitbouw verkregen, waarvan de ideëele inhoud hier verder onbesproken moge blijven, doch waarvan de economische gevolgen geleid hebben tot hier meer daar minder ingrijpende wijzigingen in de uiteindelijke verdeeling van het maatschappelijke inkomen en daardoor van sterken invloed geweest zijn en nog zijn op de vorming en omvorming van het economische leven der gemeenschap.

Dit proces voltrekt zich niet slechts in de cultuurstaten van Europa en Amerika doch is evenzeer merkbaar in jonge landen

als Nederlandsch-Indië, die op dit gebied — in weerwil van hetgeen reeds gepraesteerd werd — nog een min of meer belangrijken achterstand aanwijzen, waarvan het tempo van inloopen zich zal dienen te regelen zoo naar den stand van het beschavingspeil der bevolking als naar de economische mogelijkheid om in die richting stappen te kunnen nemen.

De eerste voorwaarde steeds stilzwijgend als element der beschouwingen veronderstellende is het duidelijk dat de economische mogelijkheid tot het uitzetten van den arbeid der Regeering op het gebied der volkswelvaart rechtstreeks afhankelijk is van de grootte en de verdeeling van het volksinkomen. Dit laatste zij hier dan zoo ruim opgevat dat ook het inkomen, dat de Staat als hoogste (gedwongen) verschijningsvorm der volksgemeenschap trekt uit zijn bedrijven, daaronder wordt begrepen. Tenslotte toch onderscheiden de op deze wijze verkregen inkomsten zich uit financiëel-technisch oogpunt slechts in zooverre van die welke de Staat krachtens zijn fiscale hoogheid aan de bevolking kan opleggen, dat zij voor de volle 100% in de Staatskas vloeien. Ook behoeft in dit verband het onderscheid tusschen sociale- en winstbedrijven niet aan de orde te worden gesteld.

De afhankelijkheid van het volksinkomen bestaat zoowel ten aanzien van de absolute grootte daarvan als van de hoogte van het percentage dat de Staat voor zijn taak kan benutten zonder dat daardoor aan de volkshuishouding blijvende schade wordt toegebracht. Immers vindt de Staatstaak haar rechtvaardiging in hoogste instantie daarin dat zij reproductief werkt, dat zij m.a.w. de volkshuishouding opvoert naar een steeds hooger peil van ontwikkeling en de absolute grens harer werkzaamheid ligt dáár waar deze prikkel omslaat in een rem. Het is de schoone, maar moeilijke plicht van Regeering en Volksvertegenwoordiging om in deze steeds den juisten weg te kiezen en op die wijze de ontwikkeling der volkshuishouding gepaard te doen gaan aan een doeltreffende vervulling van wat beschouwd dient te worden als de taak van den Staat.

Het bovenstaande brengt mede dat een vergelijking van de stijging der budgetcijfers gedurende een reeks van jaren op zichzelf geen enkele aanwijzing vermag te bieden met betrekking tot de vraag of de omvang der Staatswerkzaamheden reeds zijn „pla-

fondhoogte" heeft bereikt of niet. Wij dienen daarbij immers in de eerste plaats na te gaan of het praestatievermogen der bevolking, dat weder ten nauwste samenhangt met de grootte en de verdeeling van het volksinkomen, niet nog sneller is gestegen en dan of, wanneer dit niet het geval zou blijken te zijn, toch niet de relatieve drukvermeerdering die daaruit voortvloeit de hierboven gestelde grens nog lang niet bereikt heeft.

Het volksinkomen kan zich uitzetten, zoo door bevolkingstoename bij gelijkgebleven levensomstandigheden, als ook door stijging der individueele inkomsten tengevolge van krachtiger economische ontplooïing. Een samenvallen van beide factoren heeft Indië ongetwijfeld gekend en dit heeft geleid tot de sterke toename van het praestatievermogen der Indische samenleving gedurende de laatste veertig jaren.

Het is in verband hiermede duidelijk dat een simpele naastelkaarstelling van de cijfers der Indische begrootingsrekeningen weinig zegt en dat de mededeeling dat de *zuivere* gewone Landsuitgaven van 62,5 millioen in 1871 gestegen zijn tot 502,3 millioen in 1929, een verachtvoudiging derhalve in 58 jaar, ons niets verder brengt. Anders wordt dit evenwel als wij opmerken dat de eerste verdubbeling plaats vond in 1907 (124,4 m.m.), dus na 36 jaar, de tweede in 1916 (252,9 m.m.), dus na 9 jaren, de derde reeds in 1921 (546,8 m.m.) of na 5 jaren, terwijl daarna een sterke daling intrad die zelfs in 1929 nog niet geheel is tenietgedaan. Wij zien hieruit een progressie in de stijging der Landsuitgaven, waarvan de zuivere vaststelling echter uiterst bezwaarlijk wordt gemaakt door de tusschentredende oorlogs- en naoorlogscrisisjaren welke dwongen tot allerhande onvoorziene maatregelen en waarop bovendien in sterke mate de waardefluctuaties van het verkeersmedium — het geld — hun invloed hebben doen gelden, dit trouwens nog doen.

Voegen wij hierbij nog de gebrekkige statistische hulpmiddelen die ons ten dienste staan bij het meten van de grootte van het volksinkomen (waarmede ik uiteraard niet bedoel critiek te oefenen op het werk van het Centraal Kantoor voor de Statistiek, dit toch verkeert thans zelf nog in de materieëele onmogelijkheid zich alle daarvoor noodzakelijke gegevens te verschaffen, terwijl de groote lacunes van het verleden nooit meer te overbruggen zijn) dan zal

het den lezer niet verwonderen, wanneer ik afzie van een onderzoek naar de relaties tusschen volksinkomen en Landsuitgaven. Trouwens, het doel van mijn onderzoek ligt elders.

Binnen het raam der begrootingsrekening zelf toch is het van bijzonder belang na te gaan hoe de uitgaven voor de verschillende deelen der Staatstaak zich onderling verhouden. Hierdoor zal het mogelijk zijn vooreerst een vergelijking met andere Staten te maken en daarop conclusies te bouwen ten aanzien van de positie welke de eigen Staat in verschillend opzicht in de wereldfamilie inneemt en vervolgens de lijn aan te geven, waarlangs zich de ontwikkeling van het eigen staatsleven voltrekt. Geschiedt dit laatste over een behoorlijk lang tijdsverloop, dan wordt dikwerf een verrassend licht op tal van problemen geworpen.

Tusschen de uitgaven wordt een geheel eigen plaats ingenomen door de groep *rente en aflossing* van leeningen. Deze toch geeft niet in directen zin den omvang te kennen der Staatswerkzaamheden op een bepaald gebied, zooals de overige uitgavengroepen dat doen, maar vormt den reflex van het Staatsschuldenwezen op den gewonen dienst. De groei daarvan, zoo in absoluten als in relatieven zin, doet ons kennen de mate waarin de Staat het noodzakelijk en oirbaar heeft gevonden zijn huishouding en de ontwikkeling daarvan te financieren uit geleende gelden. In dit opzicht spreken de Indische cijfers geen onklare taal, gelijk uit onderstaande cijfers moge blijken (in millioenen):

	Zuivere gewone Landsuitgaven	*Netto uitgaven voor rente en aflossing*	*In %*
1891	96,5	1,9	2,—
1901	111,4	3,9	3,5
1907	124,4	4,2	3,4
1913	209,4	4,3	2,1
1919	349,—	20,9	6,—
1924	401,8	84,8	21,1
1929	502,3	85,1	16,9

Dit staatje prikkelt tot nader onderzoek, dat zich richt zoowel op de ontwikkeling der *Staatsschuld* zelf als op de beantwoording der vraag hoe zich in verband daarmede het *Staatsvermogen* heeft gedragen. Ik stel mij voor dit onderzoek in beide richtingen te entameeren, daarbij uitgaande van het jaar 1867, het eerste onder

de werking der Comptabiliteitswet, zoodat van dat jaar af meer betrouwbare gegevens ten dienste staan en niet minder omdat Indië toen in de gelukkige omstandigheid verkeerde geen schulden te hebben. Deze exceptioneele toestand heeft niet lang bestaan, de economische ontplooiïng, welke kort daarna met steeds meer kracht ter hand werd genomen, dwong, wilde men het tempo versnellen of zelfs handhaven, reeds spoedig tot het teruggrijpen naar het leeningsmiddel. Terwijl eenige jaren vóór 1867 pas de laatste restanten van een schuldperiode waren opgeruimd, welke een zeer merkwaardige episode in het bestaan van Nederlandsch-Indië heeft gevormd en die ik daarom, alvorens mijn eigenlijke onderwerp ter hand te nemen, kortelings in de herinnering moge terugroepen.

Het schuldenwezen tot 1867.

De tweede helft der 18e eeuw had den langzamen ondergang medegemaakt van de geoctroieerde Vereenigde Oost-Indische Compagnie. Opkomst, bloei en ondergang, deze biologische grondwet voor al wat leeft, voltrok zich onverbiddelijk ook aan dit grootste handelslichaam van eenige eeuwen en zijn afsterven schonk den nazaten een erfenis, die niet bepaald onbezwaard kon heeten. De overgang vond plaats bij art. 247 der Staatsregeling van 1798, dat luidde:

> „De Bataafsche Republiek neemt tot zich alle de Bezittingen en Eigendommen der gewezen Oost-Indische Compagnie, benevens alle derzelver schulden".

De laatste woorden bevatten een scherpen angel, einde 1799 toch bleek uit de boeken der O. I. C. een tekort van ruim 134 millioen gulden, met welk zeer belangrijk bedrag de Staatsschuld werd vermeerderd.

Daartegenover stonden voorloopig geenerlei voordeelen. De oorlogstoestand maakte vooreerst nauwer contact onmogelijk, gedurende het Engelsche tusschenbewind bezat Nederland zelfs in het geheel geen Koloniën en toen na de teruggave daarvan in 1816 door Koning Willem I maatregelen werden getroffen in het belang van de ontwikkeling van het koloniale rijk bleven de resultaten verre ten achter bij de verwachtingen, zoodat al spoedig — van 1820 af — de Indische dienst tekorten opleverde welke in verhouding tot den omvang daarvan zeer belangrijk waren.

De kolonie bleef mitsdien noodgedwongen achterstallig in verschillende betalingen en moest daarenboven vlottende schulden aangaan op vaak onereuze voorwaarden. Het gezamenlijk bedrag van achterstand en schuld beliep in 1825 de voor die tijden niet geringe som van 20 millioen gulden en de Regeering achtte het dan ook noodzakelijk tot „ten hoogste" dat bedrag een leening aan te gaan „ten behoeve van 's Rijks overzeesche bezittingen onder waarborg van den Staat!" Het leeningsontwerp werd tenslotte wet in Maart 1826, nadat tijdens de behandeling in de Staten-Generaal vrij veel moeilijkheden waren ondervonden omdat men meende dat hiervoor samenwerking van Kroon en Staten-Generaal niet noodig was, daar de grondwet van 1815 den Koning *bij uitsluiting* het opperbestuur over „de volksplantingen en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen" verleend had.

De becijfering van het te leenen bedrag werpt wel een eigenaardig licht op de toenmalige verhoudingen; zij volge hier:

1.	Uitgegeven aan papieren munt	*f* 5.000.000.—
2.	„ „ gouvernements promessen.	„ 4.000.000.—
3.	Schuld aan het huis Palmer & Co. Calcutta, 2 leeningen, elk van 1 Millioen Sicca Ropyen.	„ 3.000.000.—
4.	Achterstallige betalingen, geldleeningen, wissels en Chinasche Schuld	„ 1.400.000.—
5.	Aan het Ministerie van Koloniën	„ 1.600.000.—
6.	Aan Engeland volgens tractaat	„ 1.000.000.—
7.	Tekort onder ultimo Augustus 1825, geschat op	„ 4.000.000.—
		f 20.000.000.—

De annuïteit was 7% of 1.4 millioen, men stelde zich voor dat Indië zelf in staat zou zijn deze jaarlijksche som aan rente en aflossing op te brengen, de waarborg van den Staat (evenals de geheele leening overgenomen door het Amortisatie Syndicaat) strekte om gedurende 30 jaren deze betaling onder alle omstandigheden te garandeeren.

De tegelijkertijd genomen maatregelen om „het zoo noodzakelijk gelijk gewigt tusschen de uitgaven en inkomsten" te herstellen, bleken echter alras niet voldoende, de Java-oorlog haalde een streep

door deze rekening en dwong tot groote uitgaven. Reeds in 1827 werd de leening van 1826 verhoogd met 2,7 millioen en einde 1828 moest een nader crediet van 15 millioen ten behoeve van Indië worden geopend, zoodat toen in totaal 37,7 millioen ten laste daarvan kwam, met een jaarlijksche annuïteit van *f* 2.450.000.—.

Hiermede was men er echter niet. Met stijgende ontevredenheid had de Koning het beleid van den Commissaris-Generaal Bruggraaf DU BUS DE GHISIGNIES gevolgd, daar dit jaarlijks tekorten van rond 3 millioen opleverde. Daarbij kwam de weinig florissante toestand der Nederlandsche financiën, voornamelijk een gevolg van de uitvoering der wet van Mei 1814 tot herstel der Nationale Schuld, waarbij de Regeering zich verbonden had een deel der schuld, welke sedert 1810 tengevolge der tiërceering geen rente meer opbracht, bij jaarlijksche uitloting van 6 millioen ten volle om te zetten in rentegevende schuld, tengevolge waarvan de rentelast gestegen was van 15,4 millioen in 1814 tot 24,8 millioen in 1829. In dat jaar werd dan ook de wensch geuit dat de Oost-Indische bezittingen zoo spoedig mogelijk zichzelf zouden bedruipen en dus de schatkist „ontheven zou worden van de aanzienlijke uitschotten, die zij thans jaarlijks te doen heeft tot betaling der renten en aflossingen van de kapitalen ten behoeve dier bezittingen opgenomen".

Het door den in October 1828 tot Gouverneur-Generaal benoemden Luitenant-Generaal VAN DEN BOSCH in zijn advies van Maart 1829 aangeprezen en door den Koning aanvaarde „Cultuurstelsel" zou in dezen uitkomst brengen. Dat heeft het dan ook voor de Nederlandsche schatkist gedaan, ja de „batige sloten" hebben niet slechts Nederland in staat gesteld den oorlog met België en de daarop gevolgde periode van „volharding" tot 1839 te financieren, zonder daarvoor het Staatscrediet in al te sterke mate te behoeven aan te spreken, doch zijn daarna nog ettelijke tientallen jaren een belangrijke bron van inkomsten voor het Moederland geweest.

Het is niet mijn bedoeling, de mérites van het cultuurstelsel hier nader te bespreken, ik wijs er slechts op, dat een eigen plaats onder deze batige sloten tot 1865 werd ingenomen door *de rente op schulden, welke aan Indië werden overgedragen.* VAN DEN BOSCH toch, in 1834 optredend als Minister van Koloniën, was de meening toegedaan (en er is m.i. geen reden om aan zijn oprechtheid te

twijfelen) dat Indië behoorde te worden belast „voor de aanzienlijke opofferingen, die het Moederland zich in vroegeren tijd ten behoeve van de kolonie had moeten getroosten". Hiermede werd, naast de reeds genoemde leeningen van 1826—1828, in de eerste plaats bedoeld de erfenis der Oost-Indische Compagnie. Zoo werd dan bij de wet van 24 April 1836 Indië belast voor:

a.	overname der oude Compagnie-schuld, plus de bedragen tot aan de leening van 1826 door Nederland voor Indië uitgegeven	*f*	140.000.000.—
b.	restant leeningen 1826—1828 plus het Belgisch aandeel van de rentebetaling der Nationale Schuld over 1834 en 1835 ...	„	51.000.000.—
c.	Belgisch aandeel over 1836	„	9.000.000.—
		f	200.000.000.—
	rentende 4% = ... *f* 8.000.000.— p.j. en in volgende jaren nog met:		
d.	Belgisch aandeel 1837/1839, resp. 8½, 8½ en 19 millioen, dus rentende 5% = ... *f* 1.800.000.—	„	36.000.000.—
	Tezamen dus een schuldenlast van	*f*	236.000.000.—
	met een jaarlijksche rente van	*f*	9.800.000.—

Daarnaast liep van 1845 tot 1872 een rentepost van *f* 350.000.—, n.l. 3½% over een voorschot van 10 millioen, dat het restant aangaf der bedragen, welke de Nederlandsche Handel Mij. van 1825 tot 1839 aan de Koloniale kas had voorgeschoten. Het totaal daarvan beliep begin 1840 rond 39 millioen welk bedrag blijkens de in dat jaar door Minister BAUD gesloten „Kapitalisatie- en consignatiecontracten" in jaarlijksche termijnen vóór 1849 zou worden afgelost terwijl de N. H. M. tot zoolang het uitsluitend recht verkreeg om alle producten van landbouw en nijverheid welke aan den Staat toebehoorden, tegen een commissie van 3 à 3½% te vervoeren en te verkoopen. Toen in 1845 echter het saldo der schuld gedaald was — deels door termijnbetalingen, deels door

aflossing ineens uit de leening 1844 — tot ƒ 10.000.000.—, verzocht de N. H. M. de aflossingen voorloopig niet verder voort te zetten. Dientengevolge is Indië tot en met 1872 met de rente daarover belast, in 1873 is een „extra bijdrage" van 10 millioen uit de Koloniale middelen gebruikt tot aflossing van deze restantschuld.

Dit korte overzicht van het verloop der schuldvorderingen van de Nederlandsche Handel Mij. doet reeds opmerken dat men het blijkbaar met het schuldenwezen van Indië in die jaren niet al te nauw heeft genomen. De aflossing toch van het restant van 10 millioen had sedert 1845 elk jaar gemakkelijk kunnen plaats vinden uit de overschotten, men behoefde waarlijk niet bevreesd te zijn dat de kasmiddelen der Kolonie daardoor teveel gedraineerd zouden zijn.

Veel sterker nog spreekt deze zonderlinge politiek uit de totstandkoming en het verloop der schuld van 236 millioen. Wanneer wij die op den keper bekijken is daarvan slechts een deel der onder *b* genoemde 51 millioen, n.l. ongeveer 34,2 millioen — het restant der leeningen 1826/'28 — besteed voor uitgaven der Kolonie.

Het z.g. Belgische deel der rentebetaling op de Nationale Schuld heeft met Indië in het geheel niets te maken. Na den opstand van 1830 weigerde België zijn deel in die rentebetalingen te dragen, eerst bij het tractaat van 1839 aanvaardde het een jaarlijksch bedrag van 5 millioen gulden. Toen de Nederlandsche schatkist den totalen last der verschuldigde rente niet meer kon dragen heeft men het oirbaar geacht een deel daarvan op Indië over te brengen, in totaal van 1834 tot en met 1839 niet minder dan 61,8 millioen gulden!

De oude Compagnieschuld kan ook kwalijk geacht worden ten behoeve van Indië te zijn aangegaan. Integendeel. Zij vond haar oorzaak in het steeds dieper invretend wanbeheer der bewindhebbers en ambtenaren in de tweede helft der 18e eeuw, waardoor de eertijds groote winsten in steeds zwaarder drukkend verlies omsloegen, dat nog vergroot werd door de geforceerde dividenduitkeeringen, geboren uit den wensch om den waren toestand zoo lang mogelijk te maskeeren en tenslotte den omvang der catastrophe daardoor juist nog vergrootende.

Maar niet slechts de samenstelling van deze groote schuld, ook

het verloop daarvan doet zeer eigenaardig aan. Men is er namelijk niet toe kunnen komen deze „schuld" te delgen uit de steeds rijker vloeiende baten van het Cultuurstelsel, wat toch zonder twijfel een normale gang van zaken zou zijn geweest. De „bijdragen" aan de schatkist beliepen van:

1831 — 1840	*f* 93.000.000.—
1841 — 1850	„ 141.000.000.—
1851 — 1860	„ 243.840.000.—
1861 — 1866	„ 194.251.000.—
1867 — 1877	„ 103.012.000.—
idem buitengewone bijdragen	„ 36.423.000.—[1]
waarbij nog komt	
rente N. H. M. 1845 — 1872.	„ 10.900.000.—
tezamen in 47 jaar	*f* 822.426.000.—

d.i. gemiddeld per jaar rond *f* 17.500.000.—.

Neemt men nu een oogenblik het ongunstigste geval aan dat n.l. het geheele bedrag van *f* 236.000.000.— terecht ten laste van Indië was gebracht, dan nog zou, rekening houdende met een jaarlijksche rente van 9.8 millioen, de geheele schuld reeds ruimschoots vóór 1860 gedelgd kunnen zijn. Daaruit blijkt wel duidelijk dat men geen schulddelging wenschte en de jaarlijksche rentebetaling de facto een constante uitkeering aan de schatkist was. Het verzet tegen het handhaven der rentefictie groeide in Nederland dan ook steeds meer, doch niettemin heeft het tot 1864 moeten duren eer de Regeering deze zienswijze overnam en Minister Betz den maatregel kon treffen om den afzonderlijken rentepost op de Indische begrooting van 1865 te doen vervallen en het bedrag op te nemen onder de jaarlijksche uitkeering van het batig saldo. Hiermede was erkend dat de Indische schuld geen reden van bestaan had en dat de „bijdragen" voor de volle 100% aan te merken waren als een geschenk van Indië aan de Nederlandsche schatkist.

De ontwikkeling der schulden van 1867 af.

Laat men het in 1873 afgeloste voorschot der Ned. Handel Mij. buiten beschouwing, dan trad Indië de door de Comptabiliteitswet bestreken periode met een geheel schoone lei binnen.

1) w.o. aflossing voorschot N. H. Mij. *f* 10.000.000.—.

Dit zou echter niet lang duren. De geleidelijke opheffing van het Cultuurstelsel toch, waarvan weliswaar de allerlaatste restantjes — verkoop van producten der gedwongen koffiecultuur in Pasoeroean — nog op de begrooting 1920 voorkwamen, doch die reeds in 1877 een einde maakte aan de „batig sloten", is slechts te beschouwen als de eene zijde der medaille van het gewijzigd inzicht in de plicht van het Moederland ten opzichte der Kolonie, de keerzijde daarvan wordt gevormd door de actieve bevordering van de economische ontwikkeling dezer gewesten, die krachtiger ter hand werd genomen naarmate de taak der Regeering in dezen haar helderder voor den geest kwam te staan. Er valt daarin een onmisbare stijging te onderkennen, welke hare belichaming heeft gevonden in het in toenemende mate verschaffen van de materiëele voorwaarden, waaronder het welvaartspeil der bevolking kon worden opgevoerd en waardoor Nederlandsch-Indië meer en meer getrokken werd in het verband der economische wereldhuishouding. De phenomenale opbloei dezer gewesten in de laatste 50 jaren is dan ook, naast het particulier initiatief dat hier ongedachte mogelijkheden voor zijn werkdadigheid vond, *in niet mindere mate* te danken aan het krachtig bestuur dat de ontwikkeling dezer landen in zijn blazoen had geschreven.

Hoewel de Regeering er in vroegere jaren steeds ernstig naar gestreefd heeft den financiëelen druk, die van deze ontwikkelingsproblemen het gevolg was, zooveel mogelijk op den gewonen dienst te leggen, bleek het alras niet doenlijk den „polsslag van den tijd" te volgen, zonder een deel, en een steeds groeiend deel, dezer „buitengewone" uitgaven uit leeningsgelden te bekostigen. Hoe de verhoudingen tusschen beiden zich hebben ontwikkeld hoop ik in het volgende hoofdstuk te bespreken, thans acht ik het gewenscht eerst wat nader in te gaan op de leeningstechniek en het verloop der schulden.

a. De vlottende schuld:

„Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat het wensche-
„lijk is ter aflossing van vlottende schuld eene geldleening
„ten laste van Nederlandsch-Indië aan te gaan";

ziedaar de motiveering zooals zij met een lichte modificatie voor alle Indische leeningen wordt gebruikt.

Vlottende schuld aflossen, daarvoor dienden de vaste leeningen en dienen zij nog. Niet vooruit berekenen hoeveel noodig zal zijn voor de financiering van bepaalde buitengewone diensten en daarvoor bij voorbaat leeningen aangaan, doch de uitgaven voorloopig bekostigen uit op korten termijn aangetrokken gelden om, wanneer deze tot een bepaalde hoogte zijn opgeloopen, tot consolidatie over te gaan.

Dit biedt verschillende voordeelen. Men behoeft niet vooraf te berekenen hoeveel men zal leenen, doch kan afwachten hoe zich de positie ontwikkelt; men is niet gedwongen rente te betalen over gelden die nog niet gebruikt zijn, een euvel dat slechts zéér ten deele verholpen zou kunnen worden door storting in termijnen toe te staan; men profiteert van de omstandigheid dat de rentevoet voor kort geld meestal niet onbeduidend lager is dan die voor geld op langen termijn; tenslotte heeft men het min of meer in zijn macht een gunstige positie der kapitaalmarkt af te wachten voor de consolidatie.

Tenminste in normale tijden want — en hierin schuilt een gevaar van deze methode — zijn de normale verhoudingen op geld- en kapitaalmarkt [1]) verstoord, dan kan dit gunstige tijdstip zich wel eens laten wachten en is het niet uitgesloten dat de vlottende schuld tot een ongekende hoogte aangroeit, met alle gevaren daaraan verbonden. Indië heeft dat aan den lijve ondervonden in de eerste jaren na den wereldoorlog. Een tweede gevaar is, dat men er gemakkelijker toe komt tekorten op den gewonen dienst, die uiteraard mede uit vlottende schuld gefinancierd zijn, eveneens te consolideeren en ze op die wijze over een veel langeren tijdsduur te verdeelen (middels de aflossingen) dan het geval zou zijn wanneer men ze uit de overschotten van volgende jaren zoo spoedig mogelijk inhaalde.

Echter, hoe dit ook zij, de voordeelen der gevolgde methode overtreffen zeer zeker de nadeelen, zoodat dan ook op het huidige oogenblik elke vaste leening een consolidatie beteekent van vlottende schuld. Hieruit volgt tevens, dat de curve dezer schuld steeds

1) Gemakshalve gebruik ik in het verdere deze onderscheiding steeds. Natuurlijk is daartegen theoretisch-economisch wel het een en ander aan te voeren, door van de credietmarkt als een eenheid uit te gaan, verderop geef ik echter een beschouwing waarom ik althans in een artikel als dit, bovenstaande indeeling prefereer.

weer hetzelfde type vertoont, zij stijgt geleidelijk naar gelang het uitstaande bedrag toeneemt, om met een sprong te dalen tot een veel lager niveau bij consolidatie. Geheel zuiver kan dit verschijnsel zich echter niet uiten, daar het wordt versterkt of verzwakt door de regelmatig bij den gewonen dienst optredende seizoenschommelingen welke de curve doen oploopen van het begin des jaars tot ongeveer Juni/Juli, waarna zij weder geleidelijk daalt. De oorzaak daarvan is te vinden in het traag vloeien van verschillende middelen in de eerste maanden van het jaar.

De wijze van opname der vlottende schuld heeft zich eerst in den loop der laatste tien jaren tot een grootere differentieering kunnen ontwikkelen. Tot dien tijd onderhield de Indische schatkist slechts een *rekening met het Ministerie van Financiën* in Nederland, die bij het Departement van Koloniën wordt aangehouden en daarnaast een *rekening bij de Javasche Bank te Batavia*. Dit waren de beide bronnen, waaruit men kon putten bij het oploopen der vlottende schuld, en daar de laatste, door de beperkende bepalingen van het Octrooi der Bank en de eischen, die het gezondhouden van het geldwezen aan de circulatiebank stelt, nimmer geheel vrijuit kan vloeien is het logisch dat de groote aanwas steeds op de rekening met Financiën plaatsvond, terwijl de bankrekening meer de reeds genoemde fluctuaties van den gewonen dienst weerspiegelde.

Deze toestand is gehandhaafd tot na den wereldoorlog, toen echter liep de vlottende schuld zoo geweldig op, dat niet slechts de rekening met Financiën tot het uiterste werd aangesproken, doch ook op de faciliteiten der Javasche Bank zulk een krachtig beroep moest worden gedaan (begin November 1920 stond het Gouvernement 145 millioen debet), dat deze laatste zich in haar circulatiebankpolitiek belemmerd begon te gevoelen. Daarop werd bij ordonnantie van 18 November 1920 No. 1a de Directeur van Financiën gemachtigd *schatkistbiljetten* op de open markt te plaatsen, o.m. met de bepaling dat deze biljetten bij de Landskassen in betaling zouden worden genomen ter voldoening van Landsbelastingen. Van deze gelegenheid werd een druk gebruik gemaakt, op 31 December 1920 was in totaal 146,5 millioen geplaatst.

Aan dezen vorm van uitgifte van schatkistpapier heeft men tot het tweede kwartaal van 1921 de voorkeur gegeven, eerst toen

is men eveneens overgegaan tot plaatsing van *schatkistpromessen,* welke de biljetten hoe langer hoe meer hebben verdrongen, zoodat deze laatsten na December 1922 geheel zijn verdwenen. Of dit zuiver een kwestie van techniek is, dan wel of wellicht in de practijk en ietwat fijnere aanpassing aan den actueelen rentevoet der geldmarkt is gebleken, heb ik niet kunnen vaststellen. Zooals bekend bestaat het verschil tusschen beide vormen van schatkistpapier daarin, dat de promessen, evenals het gelijknamige handelspapier, de belofte inhouden een bepaalde som over een zekeren tijd — b.v. 3/m — terug te betalen, zoodat bij inschrijving de contante waarde, berekend aan de hand van den heerschenden rentevoet, in de schatkist vloeit, terwijl de biljetten behalve een bepaald bedrag en den datum der terugbetaling ook nog een rentepercentage vermelden, zoodat op den gestelden datum de hoofdsom plus de berekende rente wordt terugbetaald. Daar dit percentage steeds in de buurt van den rentevoet der geldmarkt ligt, zal de inschrijving bij schatkistbiljetten om pari schommelen en wordt de aanpassing aan de reëele marktrente door deze geringe afwijkingen bereikt.

Een eigen plaats bij de vlottende schuld wordt ingenomen door de *muntbiljetten,* tot de uitgifte waarvan werd besloten bij de ordonnantie 18 Juli 1919 Ind. Stbl. No. 408.

Hiertoe bestond een dubbele aanleiding. In de eerste plaats had een sterke opleving van den handel in Inlandsche producten plaatsgevonden tegen steeds stijgende prijzen, waardoor de behoefte aan circulatiemiddelen van de waarde der teekenmunten hand over hand toenam, terwijl de Javasche Bank, door het nagenoeg geheel uitblijven der noodzakelijke en reeds lang gevraagde aanvulling uit Nederland der grove zilveren munt, haar voorraden zoo zeer zag slinken dat zij tenslotte niet meer geheel aan de vraag kon voldoen. In de tweede plaats begon kort na het einde van den wereldoorlog, n.l. in Mei 1919, de zilverprijs dusdanig op te loopen dat de metaalwaarde der teekenmunten al spoedig de nominale waarde bereikte, zoodat zij ter omsmelting aan de circulatie onttrokken begonnen te worden. Zoo dreigde het gevaar dat het betalingsverkeer geheel zou worden ontwricht. Teneinde te voorkomen dat dit zou geschieden en daardoor aan het geheele economische leven onherstelbare schade zou worden toegebracht, nam de

Regeering in overleg met de Javasche Bank bovengenoemden maatregel, die tengevolge had dat een ontspanning intrad en het betalingsverkeer in rustige banen kon worden geleid.

Een verdere stap in die richting is te vinden in de wet van 27 November 1919 (Ned. Stbl. No. 786, Ind. Stbl. 1920 No. 107) waarbij het gehalte der teekenmunten werd verlaagd van 945 op 720 duizendsten en waardoor dus het punt waar de metaalwaarde de nominale bereikt, belangrijk werd verlegd. In de practijk der volgende jaren is deze maatregel echter minder noodzakelijk gebleken, de zilverprijs daalde weder even hard als hij gestegen was en — de Inlandsche bevolking bleek de muntbiljetten, in weerwil van tallooze pogingen tot vervalsching, gaarne op te nemen. Zoo zien wij dit papier tot dusverre nog steeds in het verkeer gehandhaafd, al is het uitstaande bedrag, dat in September 1921 zijn hoogtepunt van rond 55 millioen heeft bereikt en daarna jarenlang tusschen 30 en 40 millioen heeft geschommeld, sedert begin 1930 dan ook van 40,7 millioen gedaald tot 18,8 millioen einde September j.l. [1]). Deze sterke daling is een gevolg eenerzijds van de beslissing van de Regeering in 1927 naar aanleiding van de voorstellen van de Staatscommissie voor het Muntwezen, waardoor de bovenbedoelde ommunting met bekwamen spoed zou worden uitgevoerd en de muntbiljetten zouden worden ingetrokken naar gelang zilveren munten van het lagere gehalte beschikbaar kwamen en anderzijds van de terugvloeiïng van betaalmiddelen, die sedert einde 1929 een zeer grooten omvang heeft aangenomen, uiteraard tengevolge van de geweldige economische inzinking, waarin wij ons thans bevinden.

Bezien wij thans den *omvang* der vlottende schuld. Vóór 1911 zijn daarover geen betrouwbare cijfers beschikbaar, slechts de betaalde rente is bekend, echter is daaruit dank zij den wisselenden rentestand geen behoorlijk beeld te vormen. Van belang is dit trouwens niet, de vlottende schuld ving eerst in 1882 aan en bleef binnen zeer bescheiden perken, daar zij regelmatig werd geconsolideerd. Er zijn dan ook telkens perioden, dat er geen, of nagenoeg geen vlottende schuld was; zoo van 1887 — 1892, van 1901 — 1903 en in 1909. Dat wil dus zeggen dat men er in die

1) 13 December 1930 was het uitstaand bedrag nog slechts 14,2 millioen.

jaren op uit was de nadeelige saldi van den buitengewonen dienst zooveel mogelijk op te vangen door de overschotten van den gewonen dienst en slechts dan tot leenen over te gaan wanneer door een minder gunstige economische constellatie gedurende eenige jaren die overschotten te klein waren geweest, dan wel ook de gewone dienst tekorten had aangewezen. Een buitengewoon soliede beheerspolitiek, tengevolge waarvan tot aan 1913 op belangrijke wijze kapitaalvorming heeft plaatsgevonden, waarop ik nader hoop terug te komen.

Begin 1911 was het totaal der vlottende schuld nog slechts rond 5 millioen gulden, spoedig daarna echter verandert het aspect geheel en vangt een zeer bewogen periode aan, waarvan ik het verloop op Bijlage D kwaartaalsgewijze heb vermeld.

Het loont de moeite, dit verloop wat nader te beschouwen, daarin toch zijn verschillende karakteristieke momenten te onderkennen. De jaren 1911 en 1912 vertoonen zeer duidelijk en zuiver de seizoenschommelingen, de lijn buigt na Juni beide malen weer sterk naar beneden om aan het einde van het jaar ongeveer het peil van het begin te bereiken. Dat wil dus tevens zeggen, dat de saldi op gewoon en buitengewoon elkaar nagenoeg in evenwicht houden, gelijk ook uit het onderstaande blijkt:

Saldi in duizenden guldens	*Gewoon*	*Buitengewoon*	*Totaal*
1911	+ 15.235	— 16.506	— 1.271
1912	+ 22.755	— 21.230	+ 1.525
		tezamen	+ 254

In 1913 treedt echter de kentering in, de seizoendaling zet niet door, de schuld is einde des jaars beduidend hooger dan aan het begin, n.l. (duizenden guldens) 20.637 tegen 3.965 of rond 16.7 millioen meer. Hiermede correspondeert een tekort op buitengewoon van 39.236 tegen een overschot op gewoon van 23.519, dus een nadeelig saldo op den geheelen dienst van rond 15.7 m.m. Dit is geheel te wijten aan de sterke stijging van den buitengewonen dienst, zooals een vergelijking met 1911 en 1912 doet zien. Deze dienst werd langzamerhand losgemaakt van het „overschotsprincipe", waardoor weliswaar een bijzonder soliede basis gelegd werd, doch dat de schaduwzijde bezat dat het tempo der economische ontplooiing zich noodwendig moest aanpassen aan de

natuurlijken groei van het Staatsinkomen, het volgde derhalve instede van leiding aan de ontwikkeling te geven.

Nu moet men natuurlijk uiterst voorzichtig zijn met het losmaken van dezen band, omdat bij onzen huidigen democratischen regeeringsvorm steeds de neiging bestaat den gewonen dienst te ontlasten van alles wat eenigermate een buitengewoon karakter vertoont en dan dien gewonen dienst weder uit te zetten tot de oorspronkelijke hoogte door allerlei nieuwe uitgaven te voteeren. Ik acht het dan ook een zeer juiste opvatting om *zelfs nu nog* te trachten althans een deel van den buitengewonen dienst te financieren uit gewone middelen.

Keeren wij na deze uitweiding tot onze bijlage terug, dan zien wij dat na 1913 het „normale" karakter geheel verdwenen is en dat eerst in 1927 en 1928 de seizoenschommelingen weder zuiver te onderkennen zijn. De tusschenliggende periode, die van den oorlog, de crisisjaren daarna en vervolgens de saneering, vertoont een geheel ander beeld. Dit blijkt ook uit onderstaand overzicht der saldi (duizenden guldens):

	Gewoon	*Buitengewoon*	*Geheele dienst*
1914	— 13.597	— 48.620	— 62.217
1915	+ 3.399	— 41.552	— 38.153
1916	+ 11.552	— 41.474	— 29.922
1917	— 11.334	— 48.930	— 60.264
1918	— 43.415	— 69.434	— 112.849
1919	— 88.050	— 90.039	— 178.089
1920	— 165.636	— 138.434	— 304.070
1921	— 74.819	— 189.434	— 264.253
1922	— 7.300	— 91.380	— 98.680
	— 389.200	— 759.297	— 1.148.497
1923	+ 4.074	— 64.419	— 60.345
1924	+ 92.710	— 40.910	+ 51.800
1925	+ 108.503	— 37.508	+ 70.995
1926	+ 100.227	— 43.442	+ 56.785
1927	+ 45.778	— 42.369	+ 3.409
1928	+ 41.893	— 51.754	— 9.861
1929	+ 14.218	— 66.104	— 51.886
	+ 18.203	— 1.105.803	— 1.087.600

Van 1914 af vertoont de geheele dienst een tekort, doch terwijl tot en met 1916 de gewone dienst nog ongeveer in evenwicht is, blijven ook bij dezen van 1917 of de ontvangsten steeds sterker bij de uitgaven ten achter. Dit is voornamelijk een gevolg van de omstandigheid dat de financiëele maatregelen, door de Indische Regeering ontworpen om de stijging der uitgaven op te vangen, niet tijdig in werking konden treden. Een bespreking van de oorzaken daarvan, zoomede van de geweldige uitzetting der budgetten, valt buiten het bestek van dit artikel; niet een beschouwing over de geheele begrootingspolitiek, slechts van het leeningswezen en den buitengewonen dienst heb ik mij ten doel gesteld.

De eerste naoorlogsjaren geven wel een zeer alarmeerende ontwikkeling te zien en het behoeft dan ook niet te verwonderen dat de Regeering, met zorg voor de toekomst vervuld, alles in het werk heeft gesteld om eenerzijds de uitgaven zooveel mogelijk te drukken, anderzijds de inkomsten op te voeren. Daardoor is zij er in geslaagd den gewonen dienst geheel te saneeren, in dier voege dat de overschotten van 1923 tot en met 1929 zelfs nog iets meer dan de tekorten der jaren 1917 t/m 1922 hebben gecompenseerd. Ook de buitengewone dienst is zeer belangrijk teruggeloopen, het tijdperk dat deze geheel uit de gewone middelen kon worden gedekt ligt echter wel voor goed achter ons. Per saldo is ultimo 1929 van het totaal der buitengewone uitgaven ad 1.106 millioen slechts 18 millioen uit gewoon gedekt en de rest noodwendig uit leeningsgelden.

Hebben wij in het bovenstaande de aanleiding tot het oploopen der vlottende schuld bezien, thans rest nog na te gaan, waarom een hoogte van rond 620 millioen moest worden bereikt, alvorens tot consolidatie kon worden overgegaan. Daarvoor is het van belang vooraf te wijzen op het verschil tusschen de markt voor kort en die voor lang crediet, of wil men, de geld- en kapitaalmarkt. Op de eerste stroomen de gelden samen die tijdelijk belegging zoeken, omdat zij in verband met seizoensverhoudingen en temporaire schommelingen van het particuliere bedrijfsleven gedurende korten tijd daarin overtollig zijn. Zij vinden deze belegging normaal in die takken van handel en industrie welke juist een grootere tijdelijke behoefte aan bedrijfsmiddelen hebben en bovendien staan zij ter beschikking van den Staat voor de — eveneens

tijdelijke — nooden van de schatkist. De kapitaalmarkt daarentegen ontvangt als aanbod de gelden, waarover gedurende langeren tijd niet behoeft te worden beschikt, de dynamische besparingen in de eerste plaats, en die dus beschikbaar zijn voor investatie op langen termijn. Wrijvingen op deze beide markten kunnen spanningen teweegroepen die hun terugslag op de normale financiering doen gevoelen en die ook voor het juist genoemde verloop der vlottende schuld aansprakelijk zijn. Daarbij moet echter tevens in het oog worden gehouden dat in Indië geen geld- en kapitaalmarkt in eigenlijken zin bestaat, zoodat onder normale omstandigheden de overtollige gelden via de banken afvloeien naar Westersche landen om weer te worden aangetrokken, zoo het bedrijfsleven hier daaraan behoefte heeft.

Dit is ook de reden, waarom de vlottende schuld vroeger steeds bij voorkeur in Nederland werd aangegaan, men tapte daar rechtstreeks uit het groote reservoir, de rente was daarom veel meer aangepast aan de wereldmarkt voor kort crediet dan dat in Indië mogelijk zou zijn, nog afgezien van de feitelijke onmogelijkheid om hier groote bedragen op te nemen. Eerst tijdens en vooral na den oorlog is daarin eenige wijziging gekomen, doordat ook in Indië kort geld beschikbaar kwam, echter is, schakelt men de muntbiljetten uit, toch ook thans nog een overwicht van Nederland te bespeuren, wat zeer logisch is, gezien de marktverhoudingen.

De eerste oorlogsjaren gaven geen groote moeilijkheden te zien, daar de vlottende schuld gemakkelijk in Nederland kon worden ondergebracht. Toch was aan het begin van den oorlog wijselijk de mogelijkheid voorzien van de noodzaak van steun door de Javasche Bank. Bij ordonnantie van 8 Augustus 1914 No. 4x (Stbl. 548) werd de Gouverneur-Generaal gemachtigd schatkistbiljetten uit te geven tot welk bedrag en tegen welke rente hij noodig achtte. Deze biljetten konden dan door de Javasche Bank in onderpand worden genomen voor eventueel te verleenen voorschotten. Dit is in volgende jaren dan ook in toenemende mate geschied, tenslotte — ik wees er reeds eerder op — werd dit voorschot aan het Gouvernement zoo hoog, dat in November 1920 besloten moest worden tot plaatsing op de open markt.

Ook de consolidatie der vlottende schuld gaf de eerste jaren geen bijzondere zorgen. De 5% leening 1915 — reeds vóór den

oorlog waren onderhandelingen geopend over de omzetting der bestaande vlottende schuld, die echter tengevolge van het uitbreken daarvan waren afgesprongen — werd eenige malen volteekend, wel een bewijs dat de kapitaalmarkt ruim was. De Javasche Bank heeft tot het welslagen der Indische tranche van deze eerste leening ten name van Nederlandsch-Indië krachtig medegewerkt door zich bereid te verklaren de stukken in beleening te nemen met een doorloopend surplus van slechts 5% en een rentevoet van 4½%. De 5% leening 1916 vond in Indië zelf niet zulk een gunstig onthaal, omdat men den emissiekoers voor Nederland op 99½, voor Indië echter op 101¼ had gesteld, het verschil van 1¾% zou dan opwegen tegen de remisekosten naar Nederland. De Indische beleggers voelden hiervoor begrijpelijkerwijze niet veel, zoodat hier te lande slechts rond 22 millioen werd ingeschreven en ten volle toegewezen, in Nederland echter werd de leening eenige malen overteekend. De 5% leening 1917 werd in Indië weder gunstig ontvangen, evenals trouwens in Nederland. De Javasche Bank achtte voor deze leening bijzondere beleeningsfaciliteiten niet meer noodig, omdat zij het Indische Staatscrediet toen reeds als voldoende gevestigd beschouwde, een meening die in het verloop der latere jaren wel haar bevestiging heeft gevonden.

De gunstige leeningsvoorwaarden begonnen echter langzamerhand op den achtergrond te geraken. Het jaar 1918 bood, door de groote onzekerheid op de Europeesche credietmarkt en het schaarsche contact met Nederland, geheel geen mogelijkheid tot consolidatie en toen zulks in 1919 wel uitvoerbaar was, bleek het aspect zich te hebben gewijzigd in dier voege, dat de kapitaalmarkt sterk was aangetrokken. Dit openbaarde zich in een stijging van den rentevoet voor geld op langen termijn, zoodat men voor de leening 1919 gedwongen was over te gaan tot het 6% rentetype. Zelfs dit was evenwel niet voldoende om deze leening te doen slagen, het groote bedrag daarvan — 180 millioen — vorderde de directe hulp van het circulatiebank, die zich bereid verklaarde om aan Indische inschrijvers 90% van de marktwaarde voor te schieten tegen een rente van 4½% op onderpand der fondsen. Op deze wijze kon 128 millioen in Indië worden geplaatst, de rest werd door Nederland genomen. Deze verlegging van het zwaartepunt naar Indië demonstreert wel duidelijk de bezwaren, verbonden

aan een beroep op de Nederlandsche markt, die nagenoeg geheel door eigen emissies in beslag werd genomen.

Was men er tot dit oogenblik in geslaagd de vlottende schuld binnen redelijke perken te houden, al had het uitblijven der consolidatie in 1918 dan ook reeds een stijging daarvan tot rond 230 millioen medio 1919 tengevolge en al stond de ontwikkeling sedert 1915 sterk onder den invloed van den oorlog — gelijk de bijlage duidelijk doet uitkomen — zoodat de curve slechts naar beneden kon worden gedrukt door in die vier jaren tezamen niet minder dan 372,5 millioen te leenen, daarna onttrekt deze zich aan alle contrôle en bereikt op 1 Juli 1921 het fabelachtige bedrag van ruim 622 millioen, samengesteld als volgt (in duizenden guldens):

Rekening met het Departement van Financiën	342.700
Schuld aan de Javasche Bank	16.382
Schatkistbiljetten	144.850
Schatkistpromessen	66.050
Muntbiljetten in omloop	52.217
	622.199

Het is duidelijk dat deze hoogte slechts bereikt kon worden door een samenloop van omstandigheden, zoo van staatsfinanciëelen als van crediettechnischen aard. De eersten, n.l. het sterke oploopen der uitgaven door allerlei crisismaatregelen en niet minder door de waardedaling van het geld en daartegenover het uitblijven der sanctie van het Moederland op de voorgestelde fiscale hervormingen, stipten wij reeds aan, de tweeden bestonden uit een toevloed van geld op de markt voor kort crediet en uit een steeds grootere schaarschte op de kapitaalmarkt.

De verklaring daarvan ligt op economisch terrein. Op den uitverkoop gedurende den oorlog, die het gemakkelijk had gemaakt in de laatste oorlogsjaren de vlottende schuld onder te brengen, volgde vlak na den oorlog de geweldig gestegen bedrijvigheid in handel en industrie tegen sterk verhoogde prijzen. Daardoor werd op alle middelen van de kapitaalmarkt beslag gelegd door het particuliere bedrijfsleven, dat niet snèl genoeg het productieapparaat kon uitbreiden om aan de gestegen vraag te voldoen. Maar daardoor werden tevens de bedragen welke op korten termijn

in dat bedrijfsleven rouleerden, belangrijk uitgezet, hetgeen tengevolge had dat zich bij de banken, waar deze middelen in hun cirkelgang steeds weder binnenvloeien, groote hoeveelheden beschikkingsmacht ophoopten, waarvoor een tijdelijk emplooi moest worden gezocht. Bovendien bracht het uitblijven der fiscale maatregelen vele zaken in Indië er toe voor belastingen te reserveeren en deze gereserveerde gelden eveneens op korten termijn bij de bank op rente te plaatsen.

Zoo kon door de samenwerking van al deze factoren de vlottende schuld zich uitzetten tot het reeds genoemde bedrag, zonder dat daardoor nog een ernstige aantasting van het Staatscrediet had plaats gevonden. Echter dwong de conjunctuursomslag, die reeds in de tweede helft van 1920 in Japan was aangevangen en spoedig daarop ook Indië bereikte, tot krachtig ingrijpen, wilde Nederlandsch-Indië niet den weg opgaan van zoovele Staten, die tot inflatie hun toevlucht moesten nemen. Snel op elkaar volgden de consolidatieleeningen, waarbij de credietprijs van minder belang was dan het feit der schuldfundeering zelf, zoodat voor de leening 1921 A zelfs het rentetype van 7% moest worden aangelegd. De volgende leeningen zijn weliswaar tegen een lageren nominalen rentevoet uitgegeven, de reëele rente daarvan komt, in verband met den uitgiftekoers, echter beduidend hooger uit, naar wij later zien zullen.

Voor de plaatsing van al deze leeningen was het noodig meerdere markten op te zoeken. De 7% leening 1921 A werd geheel in Nederland geplaatst, omdat het koersverschil de uitgifte in Indië tot gelijken koers vrijwel onmogelijk maakte. De tweede tranche, de 6½% leening 1921 B werd evenwel ook in Indië ter inschrijving aangeboden. Echter bleek de markt in beide landen vrijwel verzadigd voor Indische leeningen, zoodat slechts 56 millioen kon worden geplaatst. Daarop besloot de Regeering verdere leeningen in Amerika, later ook in Engeland, te plaatsen, zoodat in 1922 en 1923 successievelijk $ 150 millioen en £ 11 millioen werd uitgegeven. Een groot deel dezer buitenlandsche emissies is echter weder in Nederlandsche handen overgegaan. De emissiemarkt in Nederland en Indië herstelde zich vrij spoedig, zoodat

van de leeningen 1923 reeds ca. 1/3 (1923 A) in guldens kon worden uitgegeven, terwijl de in 1924 uitgegeven tranche 1923 D ongeveer 3 maal werd overteekend.

De volgende jaren, ik wees er reeds op, was leeninguitgifte niet noodig, de vlottende schuld liep tengevolge van de groote overschotten op den gewonen dienst terug van rond 160 millioen medio 1924 tot minus 9 millioen ultimo 1927. Eerst het jaar 1930 geeft weer een belangrijke stijging te zien, die niet door de leening 1923 E tot staan is gebracht, doch aanleiding heeft gegeven tot de uitgifte, op 14 November j.l., van de 4½% leening 1930, groot 77,2 millioen nominaal, welke echter evenmin een eind aan de actueele stijging der vlottende schuld heeft kunnen maken [1]). Het voorspellen van het toekomstige verloop daarvan laat ik gaarne aan anderen over.

b. De vaste schuld.

In het bovenstaande is gewezen op de afhankelijkheid van de kapitaalmarkt voor de consolidatie der vlottende schuld. Hiermede is tevens het economische belang der vaste schuld aangestipt. Een deel der dynamische besparingen toch, welke op langen termijn kunnen worden uitgezet, vloeit door de uitgifte van Staatsleeningen in de schatkist en vermindert de totale hoeveelheid kapitaal waarover het bedrijfsleven voor investeeringsdoeleinden kan beschikken. Dit brengt voor de Regeering tweeërlei verplichting mede. In de eerste plaats toch treedt zij in concurrentie met den particulieren ondernemer op de credietmarkt als kooper van kapitaal op en zal dus den prijs — den intrest — moeten betalen, die uit de marktverhoudingen resulteert. Maar in de tweede plaats, en ik acht dit economisch gezien van nog grooter belang, zal zij er zich steeds van bewust moeten zijn dat de doeleinden, waarvoor zij leent, voor de volkshuishouding *even* productief, of liever *rendabel*, moeten zijn als die, voor welke het particuliere bedrijfsleven een beroep op de markt doet, op straffe van een langzaam, maar onvermijdelijk achterblijven in den strijd om de volkswelvaart. Dit bewustzijn is echter niet even levendig bij alle Regeeringen en het sluimeren daarvan wordt bovendien in de hand

1) 13 December 1930 beliep deze 97,4 millioen, waarvan 14,2 millioen muntbiljetten.

gewerkt door de methode van leenen ter consolidatie van vlottende schuld, waarbij, naar wij zagen, het niet steeds mogelijk is het gevaar te keeren dat oök een deel van den gewonen dienst uit leeningen wordt gefinancierd.

Hoewel dit gevaar in de naoorlogsjaren voor Indië ook sterk gedreigd heeft, is het gelukkig intijds afgewend kunnen worden en mag men constateeren, dat de aangegane vaste schuld, op een korte periode in den consolidatietijd na den oorlog na, nog steeds beneden het totaal der buitengewone uitgaven is gebleven. In hoeverre deze uitgaven allen den hierboven gestelden toets van normale rendabiliteit kunnen doorstaan, blijve hier in het midden, ik beperk mij thans tot een bespreking van de ontwikkeling en de techniek der vaste schuld zelf.

Ten gerieve daarvan heb ik op *bijlage A* alle leeningen, van 1883 af ten behoeve van Nederlandsch-Indië gesloten, verzameld met de meest kenmerkende bijzonderheden daarvan.

In dit overzicht zijn reeds dadelijk te onderscheiden de leeningen die volgens het annuïteitenstelsel en die welke met vaste termijnen worden afgelost. Deze scheiding valt tevens samen met die der leeningen vóór en nà de erkenning der rechtspersoonlijkheid van Indië bij de wijziging in 1912 van de Comptabiliteitswet. Daar men het niet eens was over den staatsrechtelijken status van Indië vóór die wijziging en scherpzinnige betoogen geleverd zijn zoo voor als tegen het bestaan van rechtspersoonlijkheid, achtte men het verstandiger de leeningen ten name van het Rijk uit te schrijven, ofschoon zij ten laste der Indische middelen kwamen. Daarbij kwamen ook redenen van practisch financiëel beleid in het spel, men verwachtte n.l. dat Nederland goedkooper zou kunnen leenen dan Indië, dat zijn crediet nog moest opbouwen. Een voorstel om de staatsspoorwegen in te brengen in een Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij en aflossing en rente door deze te laten garandeeren — men ging daarbij uit van de these dat de geleende en te leenen bedragen toch nagenoeg uitsluitend voor spoorwegaanleg bestemd waren — kon op geen gunstig onthaal bogen. Meer en meer werd echter de noodzaak ingezien om de rechtspersoonlijkheid van Indië uitdrukkelijk vast te leggen en toen dit eenmaal geschied was bleken ook de economische toestanden zich zoodanig te hebben gewijzigd dat met succes voor Indië *een eigen staats-*

crediet kon worden opgebouwd. Sedert zijn de leeningen dan ook niet slechts ten laste maar tevens ten name van Indië uitgeschreven, bij de diverse „Nederlandsch-Indische leeningwetten".

Het verschil in *aflossingstype* vraagt thans nader onze aandacht. Bij een leening, waarbij rente en aflossing geregeld zijn naar het *annuïteitensysteem* wordt, naar bekend, gedurende een bepaald aantal jaren jaarlijks een gelijke som aan rente en aflossing, de annuïteit, ten laste van den gewonen dienst gebracht, na verloop van dien tijd houden deze annuïteiten geheel op, de leening is afgelost. In de annuïteit daalt het rentebestanddeel naarmate het afgeloste gedeelte der leening toeneemt, het aflossingsbestanddeel stijgt dientengevolge evenveel, waardoor deze laatste categorie het karakter eener opklimmende meetkundige reeks vertoont.

De annuïteitenmethode heeft het onmiskenbare voordeel, dat de jaarlijksche druk op de begrooting gelijk blijft, men weet waar men aan toe is. Toch heeft deze leeningsvorm — die afstamt van den z.g. rentekoop, waarbij men zich tegen overgave van een zeker kapitaal het recht verwierf van Staat of stad hetzij levenslang hetzij gedurende een bepaald aantal jaren een vooruit vastgestelde periodieke uitkeering te ontvangen — ook zijn nadeelen. De voornaamste daarvan zijn wel dat het verloop van den druk niet geleidelijk is, zoo dat men sprongen in den gewonen dienst krijgt, wat voor de gezonde ontwikkeling daarvan allerminst bevordelijk is, en dat de aflossingsbestanddeelen niet correspondeeren met de waardevermindering der aangeschafte kapitaalgoederen. Deze depreciatie zal in den loop der jaren meestal hetzij gelijkblijven, hetzij geleidelijk dalen, terwijl de aflossingen juist een opklimmende reeks vormen. Men dwingt daardoor het nageslacht tot kapitaalvorming, die men zelf niet heeft aangedurfd.

Men heeft in verband met deze bezwaren dan ook vrij spoedig — Indië na 1912 — het leeningstype gekozen van verplichte aflossing in een bepaald aantal jaren met *gelijkblijvende jaarlijksche termijnen*. Wel is daarbij steeds aangegeven dat deze termijnen minima zijn, maar in de practijk vallen die met de maxima samen. Is de aflossingperiode niet te lang gekozen dan heeft deze methode

het onmiskenbare voordeel dat de schuld vrijwel evenredig met de depreciatie van de kapitaalgoederen vermindert, m.a.w. het Staatsvermogen op peil blijft, terwijl uit begrootingstechnisch oogpunt nog het voordeel bestaat dat de druk op den gewonen dienst geleidelijk afneemt. Hierdoor toch wordt het uitgeven van nieuwe leeningen, zonder dat de druk daarvan tot een verzwaring van den totaallast leidt, gemakkelijker.

Tegen beide stelsels met *verplichte* aflossingen wordt veelal aangevoerd, dat de Staat in zijn bewegingsvrijheid wordt belemmerd en dat in ongunstige jaren het recht moet bestaan de aflossingen tijdelijk op te schorten. Deze overweging heeft in sommige landen geleid tot het aangaan van leeningen, waarbij de Staat geheel *vrij* is om af te lossen of niet. Merkwaardigerwijze komen deze leeningen vooral voor in landen met zwakke financiën, waardoor in de practijk op deze *renteschuld* niet dan wel zeer onvoldoende wordt afgelost. Ik behoef niet te onderstrepen dat deze handelwijze funeste gevolgen voor Staatsvermogen en Staatscrediet kan hebben en kan Indië gelukkig prijzen dat de Regeering dezer landen dien weg niet wenscht te bewandelen.

Een compromisvoorstel is belichaamd in het stelsel der *geregelde schulddelging*, waarvan o.a. Prof. Mr. A. VAN GIJN een fijn project heeft ontworpen, dat bij den buitengewonen dienst nog even ter sprake zal komen. Ook hierbij echter wordt m.i. toch nog te veel gezien naar financieël-technische verhoudingen en met name naar den toestand van den gewonen dienst, zij het lang niet in dezelfde mate als bij de vrije schulddelging. Persoonlijk acht ik het stelsel der verplichte aflossing het meest soliede, het bezwaar dat in een gegeven jaar wordt afgelost terwijl voor nieuwe uitgaven weder geleend moet worden, is m.i. van weinig beteekenis.

In de tweede plaats dient te worden besproken de kwestie van *nominalen rentevoet, emissiekoers* en *reëele rente*. Het is duidelijk dat deze ten nauwste samenhangen: de contante waarde toch van alle rentebetalingen en aflossingen, berekend met behulp van den reëelen rentevoet is gelijk aan het netto bedrag dat men uit de emissie ontvangt. Zijn dus, wat steeds het geval zal wezen, nomi-

nale rente en netto-opbrengst der emissie bekend, dan kan omgekeerd de reëele rentevoet, zij het langs moeizame berekeningen [1]), worden bepaald.

Vergelijkt men nu op bijlage A dezen reëelen rentevoet met den nominalen, dan blijkt hij — behoudens in een enkel uitzonderingsgeval — steeds hooger te zijn dan deze laatste, of m.a.w. als *regel* kan worden gesteld dat de leeningen worden uitgegeven tegen een *lageren* nominalen rentevoet dan den heerschenden rentestand en dat de emissies in verband daarmede *beneden* pari geschieden. Dit biedt verschillende voordeelen, waarvan de voornaamste wel is dat, gegeven een behoorlijke solvabiliteit van den Staat, het publiek steeds geneigd is gebleken om voor dergelijke leeningen wat meer te betalen dan zou correspondeeren met de zuiver technische verhouding tusschen heerschenden rentestand en nominalen rentevoet der leening, zooals die uit het aflossingsplan kan worden afgeleid. Waarschijnlijk vindt dit zijn oorzaak daarin dat de kans op spoedige conversie minder groot is en dat in verband met de uitvoering van het aflossingsplan de koersen neiging tot aantrekken zullen vertoonen, wat nog gestimuleerd wordt bij een tendenz tot daling van den rentestand. Zoo zal de Staat er meermalen in kunnen slagen zijn leeningen onder te brengen tegen een reëelen rentevoet die weliswaar boven den nominalen ligt, doch niettemin nog iets blijft beneden den heerschenden rentestand op de kapitaalmarkt voor de risicoklasse der goede staatsleeningen.

Toch volgt deze reëele rente zeer nauw den algemeenen rentestand op de kapitaalmarkt, daar de economische krachten, welke de hoogte daarvan bepalen, in laatste instantie evenzeer geldig zijn voor de staatsleeningen, ik wees daarop reeds. In de bijlage is het verloop daarvan ook zeer duidelijk te onderkennen. Was aan

---

1) De gebruikelijke formule der rentabiliteitswaarde voor leeningen met jaarcoupons is:

$$K \frac{i}{i_l} + (1 - \frac{i}{i_l})\ C_a$$ waarin K = nominale waarde, i = nominale rentevoet, i_l = reëele rentevoet, C_a = contante waarde aflossingen. Voor halfjaarcoupons dient de gevonden waarde dan nog met $^1/_4\ i\ (1 - C_a)$ worden vermeerderd. Bij de gegeven leeningen zijn K, i en het aflossingsplan bekend, zoomede de rentabiliteitswaarde (n.l. opbrengst), terwijl i_l gevraagd is.

het einde der vorige en het begin van deze eeuw de kapitaalmarkt ruim en het crediet goedkoop — de reëele rentevoet schommelt om 3,3% — in den oorlog is het aspect geheel veranderd en blijkt het niet mogelijk lager dan omstreeks 5,15% — de leeningen 1916 en 1917 — te slagen. De groote schaarschte op de kapitaalmarkt nà den oorlog manifesteert zich wel zeer krachtig in den reëelen rentevoet der leening 1921 A ad *7,234%*, hoewel de daarop volgende leeningen tot en met de emissie van Augustus 1924 zich evenzeer op een zorgwekkend hoog rentepeil hebben gehandhaafd.

Bij de £ en $ leeningen spreekt de hoogte der reëele rente tijdens de emissie echter niet voldoende uit de bijlage. Dezen toch zijn afgesloten op tijdstippen, dat de wisselkoersen op New-York belangrijk *boven* en die op Londen *beneden* pari stonden. De reëele rentevoet in de bijlage is nu berekend door de nominale waarde, welke gevonden wordt door het leeningsbedrag in vreemde munt om te rekenen tegen de *muntpariteit*, te stellen tegenover de *werkelijk* ontvangen bedragen. Zooals de toestanden thans zijn, volkomen terecht. Wil men echter de rentehoogte kennen, waartoe Indië heeft moeten gaan om in Londen en New York leeningen te kunnen sluiten dan is het noodig uit te gaan van de wisselkoersen tijdens de emissie en de remises daarna [1]). Practisch is dit vrij gemakkelijk uit te voeren door de overnamekoersen van de consortia als basis der calculaties te aanvaarden. Doet men dit, dan blijkt de reëele rentevoet te zijn geweest voor de leening:

1922	A	6,860 (6,430)	1921	D	7,087 (6.952)
„	B	6,797 (6,591)	1923	B	6,168 (6,520)
„	C	6,670 (6,510)	„	C	6,949 (6.450)
1921	C	6,694 (6,937)			

Een vergelijking met de tusschen haakjes geplaatste percentages van de bijlage doet duidelijk zien dat het £ beneden, de $ daarentegen boven pari stond. Ook blijkt de nominaal tot de goedkoopste behoorende 5½% $ leening 1921 D in werkelijkheid de *duurste* te wezen.

1) De T. T. koers Batavia — New York was gemiddeld in : Januari 1922 : 2,78, April 1922 : 2,71, Maart 1923 : 2,58, November 1923 : 2,64. De T. T. koers Batavia — Londen was gemiddeld in : Januari 1923 : 11,48, Juli 1923 : 12,03.

Het vrijwel overeenstemmen der percentages op bijlage A voor deze laatstgenoemde leening en de £ leening 1921 C (n.l. resp. 6,952 en 6,937) is blijkbaar uitsluitend een gevolg van het verschil in koershoogte tusschen wissel Londen en New York, ten tijde der emissie toch blijkt de aan New York te betalen reëele rente aanmerkelijk hooger te zijn.

Het is wel aardig even vast te leggen welke koerswinst Indië behaald heeft door het weder op peil geraken der wisselkoersen. Dit kan als volgt geschieden:

Nominale waarde ten tijde der emissie:

$ leening 1922 A	$\frac{100}{90.77}$	× *f*	96.545.118.—	=	rond *f*	106.362.000.—
„ „ „ B	$\frac{100}{90.98}$	× „	94.216.256.—	=	„ „	103.557.000.—
„ „ „ C	$\frac{100}{92.75}$	× „	47.557.185.—	=	„ „	51.264.000.—
£ „ 1921 C	$\frac{100}{92.5}$	× „	54.876.917.—	=	„ „	59.326.000.—
$ „ „ D	$\frac{100}{84\ 25}$	× „	53.608.375.—	=	„ „	63.630.000.—
£ „ 1923 B	$\frac{100}{86.75}$	× „	60.508.380.—	=	„ „	69.750.000.—
$ „ „ C	$\frac{100}{86.52}$	× „	56.618.149.—	=	„ „	65.644.000.—
					f	519.523.000.—
Nominale waarde tegen muntpariteit (zie bijlg. A)					„	506.347.000.—
Koersvoordeel					*f*	13.186.000.—

Op de £ leeningen is, door het aantrekken van den koers, verlies geleden, de $ leeningen daarentegen vertoonen allen een koerswinst.

Dit wijst er reeds op dat aan het sluiten van leeningen in het buitenland risico's verbonden zijn, welke bij plaatsing in het binnenland ontbreken. Ongetwijfeld zijn ook voordeelen aan te wijzen. Is de binnenlandsche kapitaalmarkt krap, dan zal bij een emissie in het eigen land de Staat de particuliere ondernemers bij hun vraag om lang crediet vermoedelijk van de markt verdringen door de meerdere gewildheid — groote markt, soliditeit — van het staatspapier. Hierdoor zal het voor het private bedrijfsleven beschikbare ge-

deelte dermate verminderen, dat verhooging van den rentevoet en daardoor het afvallen van meerdere grensondernemingen waarschijnlijk wordt. Wordt daarentegen de leening in het buitenland gesloten, dan treedt dit verschijnsel niet op, de productie behoeft niet te worden ingekrompen, zelfs kan, wanneer de leening geschied is voor rendabele werken, een bevruchtende werking daarvan op de volkshuishouding worden verwacht. Is dit het geval, brengen die leeningen direct of indirect een „rente" op, welke na aftrek der aan het buitenland te vergoeden rente nog een netto overschot laat, dan profiteert de volkshuishouding als geheel daarvan. Is dit echter niet zoo, dan wordt leenen in het buitenland bedenkelijker, daar dan jaarlijks een deel van het niet of niet evenredig gestegen volksinkomen via de belastingen naar het buitenland wordt overgeheveld. Als tweede bezwaar komt daar nog bij dat het sluiten van groote buitenlandsche leeningen een soort voogdij van het buitenland kan scheppen, die tot een ondragelijke hegemonie der crediteurenstaten kan leiden (b.v. van de V. S. over Nicaragua). Het derde bezwaar is dat van het koersrisico, dat voor vele debiteurstaten verre van denkbeeldig is.

Alles bijeengenomen dient bij leenen in het buitenland dan ook de grootste matiging en voorzichtigheid te worden betracht, slechts krachtige, jonge landen met een goede economische ontwikkelingskans in de naastbije toekomst kunnen daartoe binnen zekere perken ongestraft toe overgaan. Hiertoe behoort gelukkig ook ons Indië, zelfs al is de oogenblikkelijke economische toestand verre van gunstig te achten.

De *aflossingen* op de leeningen hebben steeds regelmatig plaatsgevonden. Terwijl dit nu bij de leeningen met vaste aflossingstermijnen geschiedt door uitloting à pari, wordt bij de oude annuïteitenleeningen — de betreffende leeningwetten spraken reeds van uitloting of inkoop — de aflossing sedert 1914 geheel verricht door inkoop ter beurze, waarbij met Nederland wordt afgerekend tegen den gemiddelden jaarkoers waartegen de Nederlandsche schatkist 3% schuld voor amortisatie heeft aangekocht.

Het is duidelijk dat hierdoor een belangrijk snellere amortisatie wordt bereikt, immers de koersen der 3% leeningen staan reeds jarenlang beduidend beneden pari. Daar men den gewonen dienst

steeds blijft belasten voor de eenmaal aangenomen aanuïteit, groeit het aflossingsbestanddeel daarvan belangrijk sneller dan volgens een meetkundige reeks, aangezien de rente evenredig daalt aan de afgeloste nominale bedragen. En de aanwending van het aflossingsbestanddeel voor inkoop beneden pari doet weder de afgeloste nominale bedragen sterker toenemen dan bij uitloting, zoodat hier een wisselwerking plaatsvindt, die tot snelle schulddelging leidt. Van hoeveel belang dit kan zijn toont b.v. de begrooting 1930 waarbij de aflossingsbestanddeelen van de annuïteiten der leeningen 1883 en 1898 tezamen op ƒ 2.653.900.— zijn gesteld, terwijl gerekend werd dat men daarmede ƒ 3.538.500.— obligaties zou kunnen inkoopen.

Op de £ en $ leeningen wordt nog niet afgelost, daar bij de uitgifte bedongen is dat de amortisatie eerst zou ingaan op de in de bijlage vermelde tijdstippen. De Regeering heeft echter wijselijk gemeend den overgang naar de hierdoor in 1932 plotseling geweldig stijgende aflossingen in de jaren van bij uitstek gunstige conjunctuur, die achter ons liggen te moeten voorbereiden en verzachten door tot extra-aflossing te besluiten. Bij de begrooting 1926 werd in verband daarmede een *extra-schulddelgingsplan* ingediend, waaromtrent in de toelichting het volgende wordt opgemerkt:

„De hooge eischen welke de aflossing der ter zijde vermelde, in Amerika en Engeland gesloten Indische leeningen van het jaar 1932 af aan de begrooting zal stellen, hebben de vraag doen rijzen, door welke maatregelen de druk, welken de leeningsdienst in die jaren op den gewonen dienst zal leggen, zou kunnen worden verlicht.

Terwijl in het jaar 1931 voor aflossing nog een bedrag van rond 19,8 millioen noodig zal zijn, zal deze uitgaaf in 1932, 1933 en 1934 achtereenvolgens tot 31.6, 39.3 en 41.3 millioen toenemen, alzoo een vermeerdering met rond 21.5 millioen in den loop van drie jaren. Wel is waar gaat met deze aflossing een vermindering van den post voor rente gepaard, maar toch zouden voor den geheelen leeningsdienst nog 10.7 millioen in 1932 en in 1933 opnieuw 6.1 millioen moeten worden gevonden.

Het is daarom gewenscht reeds thans voorzieningen te treffen, ten einde in de bedoelde jaren en daarna zonder moeilijkheden aan de eischen van den leeningsdienst te kunnen voldoen. Deze maatregelen moeten tot een vermindering van den leeningsdruk na 1932

voeren, hetgeen slechts kan bereikt worden door dien druk voor een gedeelte op vroegere jaren over te brengen, m.a.w. door gedurende het tijdvak van 1926 tot 1931 extra af te lossen.

Overeenkomstig het bij de behandeling van de ontwerpbegrooting voor 1925 uitgedrukt voornemen ware daartoe op de begrootingen voor 1926 tot en met 1933 voor rente en schulddelging van de reeds bestaande leeningen een geleidelijk stijgend bedrag uit te trekken.

In de eerste plaats zal dan voor extra-aflossing in aanmerking komen de vrijvallende rente over de op grond van de aflossingsschema's der bestaande leeningen regelmatig plaats vindende aflossingen in 1926 en volgende jaren tot een bedrag van rond ƒ 975.000.— 's jaars. Indien dit geschiedt, wordt, op basis van een rentepercentage van 6, de leeningsdienst van het jaar 1932 af met ƒ 1.359.000.— ontlast.

Voorts moet in 1926 en elk der volgende jaren nog een bedrag voor extra-aflossing worden bestemd, dat — vermeerderd met de door het gebruik daarvan vrijvallende rente — in de jaren 1932 en 1933 tot een voldoende daling van de gezamenlijke kosten van den leeningsdienst moet voeren om de thans in die jaren te wachten stijging te nivelleeren.

Indien deze extra-aflossing in elk der jaren 1926 en volgende op een gelijk bedrag werd gesteld, zou daarvoor ƒ 6.496.280 moeten worden uitgetrokken. In verband met den stand der begrooting en de verwachtingen voor de naaste toekomst is het echter wenschelijk gebleken in 1926 voor dit doel, met inbegrip van de in dat jaar vrijvallende rente, geen grooter bedrag dan ƒ 4.500.000.— af te zonderen en in elk der volgende jaren den te vormen post voor schulddelging en andere maatregelen ter gelijkmaking van den leeningsdienst, op zoodanig bedrag te stellen, dat het totaal der verplichtingen uit de bestaande geconsolideerde schuld tot 1933 telken jare met ƒ 931.000 toeneemt.

Van het resultaat dezer werkwijze kan het volgend voorloopig overzicht worden opgesteld (in duizendtallen van guldens):

Jaar	Leeningsdienst volgens bestaande aflossingsschema (rente en aflossing)	Uit te trekken op den leeningsdienst	Van het uit te trekken bedrag is bestemd voor extra aflossing	Van het totaal bedrag van den leeningsdienst komt in mindering aan rente van extra aflossingen
1925	82.426	82.426	—	—
1926	81.451	85.951	4.500	—
1927	80.478	86.882	6.674	270
1928	79.501	87.813	8.982	670
1929	78.528	88.744	11.425	1.209
1930	77.552	89.675 *)	14.018	1.895
1931	76.577	90.606	16.765	2.736
1932	87.223	91.537	8.056	3.742
1933	93.337	92.468	3.375	4.226
1934	93.170	88.744	—	4.226
1935	89.793	85.367	—	4.226
1936	87.533	83.107	—	4.226

Omtrent den vorm, waarin de hier bedoelde extra-aflossing zal moeten geschieden, wordt opgemerkt, dat niet alleen de bij de uitgifte van de leeningen voorbehouden vervroegde of versterkte aflossing toepassing zal kunnen vinden, doch dat, naar bevind van zaken, ook tot inkoop van obligaties zal kunnen worden overgegaan".

Dit plan is aangenomen en heeft sedert regelmatig gewerkt. Gelijk in bovengegeven citaat is vermeld, wordt hiermede bereikt dat bij den aanvang der aflossingen op de $ en £ leeningen in 1933 en 1934 geen sprongsgewijze verhooging van uitgaven voor den leeningsdienst zal plaatsvinden, omdat door de extra-aflossingen rente-besparing wordt verkregen, die tegen de toename van het aan aflossing te besteden bedrag opweegt.

In de practijk is het voornamelijk uitgevoerd door inkoop van obligaties der $ leeningen, de nominale waarde daarvan beliep in:

*) Tengevolge der conversies 1926 en 1929 is een besparing op de jaarlijksche rentebetalingen verkregen die voor de periode 1930 t/m 1936 van rond 2,7 m. m. tot rond 2 m. m. per jaar daalt L. G.

	1926	1927	1928	Totaal
5½ % 1921 D	ƒ 593.800.—	ƒ 986.100.—	ƒ 1.914.300.—	ƒ 3.494.200.—
6 „ 1922 A	„ 528.300.—	„ 90.400.—	„ 10.400.—	„ 629.100.—
6 „ „ B	„ 704.500.—	„ 2.472.200.—	„ 2.131.500.—	„ 5.308.200.—
6 „ „ C	„ 352.900.—	„ 1.235.500.—	„ 1.065.800.—	„ 2.654.200.—
5½ „ 1923	„ „ 237.300.—	„ 3.972.300.—	„ 3.859.500.—	„ 8.069.100.—
	ƒ 2.416.800.—	ƒ 8.756.500.—	ƒ 8.981.500.—	ƒ 20.154.800.—
Uitgetrokken	„ 4.500.000.—	„ 6.674.000.—	„ 8.982.000.—	„ 20.156.000.—

Uiteraard kan nimmer van tevoren worden aangegeven van welke leeningen obligaties zullen worden ingekocht.

Het ongunstige aspect der begrooting 1931 heeft de Regeering er toe gebracht een wijziging in het extra-amortisatie-schema te brengen, die neerkomt op een verschuiving van rond 8,7 m.m. van de jaren 1931 t/m 1933 naar 1934 — 1936. Hierdoor wordt vanzelfsprekend de rentebesparing ook geringer, de geheele opstelling wordt nu (in duizenden):

	Verplichte afl.	Extra afl.	Rente	Totaal
1931	21.357	14.018	49.902	85.277
1932	33.091	5.148	48.058	86.297
1933	40.767	213	46.271	87.253
1934	42.817	277	44.238	87.332
1935	41.700	3.549	41.919	87.228
1936	41.801	4.912	39.493	86.206

Bezien wij dit staatje goed, dan blijkt daarbij de bedoeling te hebben voorgezeten een regelmatigen druk van den geheelen leeningsdienst te bereiken. Deze regelmaat houdt echter na 1936 plotseling op, omdat de extra-aflossingen dan wegvallen en door het normale verschijnsel der rentevermindering bij doorgaande aflossing bovendien de leeningsdienst jaarlijks met rond 2,5 m.m. daalt. Zonder rekening te houden met nieuwe leeningen, wat in bovenstaand schema evenmin gedaan is, zal het totaal uit te trekken bedrag in 1937 dan ook terugvallen tot rond 79 millioen, een sprong aldus van ruim 7 millioen. In de tweede plaats is er op te wijzen dat, terwijl het oude plan erop gebaseerd was een geleidelijken overgang te kweeken en daarom ook nà 1933 ophield,

volgens het gewijzigde schema op de jaren na 1932, die toch reeds den vollen druk der uitgestelde en in 1933/34 aanvangende aflossingen op de $ en £ leeningen dragen, daarenboven nog een extra-last komt van 8,7 millioen. In de derde plaats kost deze wijziging aan meerdere rente volgens berekening ƒ 1.686.000.—, nog afgezien van een mindere extra-aflossing van rond ƒ 80.000.—. Alles bij elkaar genomen kan ik deze wijziging niet bewonderen en het zijn dan ongetwijfeld ook slechts de donkere financiëele aspecten voor 1931 die de Regeering tot dezen stap hebben gedwongen.

Boven en behalve de zoo juist besproken extra-aflossing is in 1928 nog ƒ 13.000.000.— voor dit doel besteed. Dit bedrag vormt een gedeelte van het in dat jaar door Indië ontvangen aandeel in de Nederlandsche Oorlogswinstbelasting groot rond 22,3 millioen gulden. Extra-afgelost werd op de leeningen 1915 ƒ 2.500.000.—, 1916 ƒ 8.000.000.— en 1917 ƒ 2.500.000.—.

Een enkel woord te dezer plaatse nog over de leening 1905. Hoewel zij in de financiëele nota's terecht wordt opgenomen onder de dekking van de buitengewone uitgaven, of exacter van de nadeelige sloten der onderscheiden dienstjaren, zal men op de Indische begrooting tevergeefs zoeken naar rente en aflossing daarvan. Deze leening is namelijk een cadeau van Nederland aan Indië, waarvan de bedoeling is geweest om deze landen, die in de eerste jaren dezer eeuw in minder gunstige financiëele omstandigheden verkeerden, steun te verleenen bij de uitvoering der maatregelen genomen in het belang der economische ontwikkeling. De uitvoering geschiedde zoo, dat rente en aflossing ten laste van de Nederlandsche schatkist werd genomen en Indië op haar vlottende schuldrekening bij het Departement van Financiën werd goedgeschreven voor het netto-provenu ervan. Kort na deze leening trad echter een gunstige wending in het economische bestel dezer gewesten in, zoodat de financiering der buitengewone uitgaven tot en met 1913 geheel uit overschotten op den gewonen dienst kon geschieden.

Een hooge rentevoet van Staatsleeningen is meestal geen blijvertje. In nagenoeg alle leeningwetten komt een clausule voor, die de Regeering in staat stelt tot *conversie* over te gaan als de om-

standigheden dat toelaten. De Indische leeningen maken op dezen regel geen uitzondering, alhoewel bij de $ en £ leeningen een zekere beperking is opgelegd.

De leening van 1883, om daarmede te beginnen, is tweemaal geconverteerd, naar uit bijlage A blijkt. Oorspronkelijk werd zij uitgegeven als een 4% leening van 60.9 millioen nominaal, waarvan Indië ¾ ontving. De annuïteit werd bepaald op 4½%, het eerste aflossingbestanddeel dus op ½%, jaarlijks met een reden van 1.04 opklimmend, en een daaruit voortvloeienden aflossingsduur van 56 jaar. Reeds in 1886 echter werd zij, tezamen met de geheele 4% Rijksschuld, geconverteerd in een 3½% leening, waarbij de annuïteit werd vastgesteld op 3,8%, de eerste aflossing dus op 0,3%; de jaarlijksche aangroei op 1,035, en de looptijd op 73 jaar. Deze verlenging van aflossingsduur vond plaats omdat men door de opname der geheele 4% schuld over een veel grooter kapitaal dan tot dusver moest aflossen, terwijl men de aflossingen in totaal niet wenschte op te voeren. Dus drukte men eenvoudig het percentage van 0,5 op 0,3 terug. Deze zelfde gedachte zat voor bij de conversie in 1896, waarbij tenslotte de definitieve vorm dezer leening werd bereikt, met een looptijd van 76 jaar, een annuïteit van 3,35% en een eerste aflossing dus van 0,35%, die jaarlijks met 1,03 aangroeide. Het voor Indië bestemde deel werd daarbij uiteindelijk vastgesteld op 44 millioen.

De voor Nederland geldende motieven om de schuldaflossing te beperken, bestonden voor Indië evenwel niet, zoodat de Regeering reeds bij de conversie van 1886 voorstelde de aflossing uit de koloniale geldmiddelen te handhaven op ½% (plus de bespaarde rente) en de annuïteit dus op 4% (na 1896 3½%) te stellen. Hoewel dit voorstel door de Kamers niet werd aanvaard, is het door Indië toch steeds kalmweg doorgevoerd, jaarlijks wordt ½% + bespaarde rente voor aflossing gebruikt, waarvan dus 0,50% — 0,35% = 0,15% of ƒ 66.000.— plus de bespaarde rente voor extra-aflossing (van 1886 tot 1896 0,2% of ƒ 92.700.— + bespaarde rente extra). Hierdoor zou de looptijd reeds van 76 jaar tot 65 jaar teruggebracht zijn bij aflossing à pari, nu ter beurze tegen dagkoersen wordt ingekocht geschiedt de amortisatie nog veel sneller.

De volgende converteering van Indische schuld vond plaats in

1926, dus 30 jaren na die van 1896. Bij het geleidelijke herstel der kapitaalmarkt in Nederland en de ruimte die zich daarbij deed kennen door een daling van den rentevoet, bleek het mogelijk de drukkendste guldensleeningen om te zetten in schuld van een lager rentetype. Van de conversieleening 1926 A groot 148,5 millioen werd *f* 122.799.700.— aangewend tot conversie van een gelijk bedrag der 6% leening 1919, terwijl *f* 25.700.300.— nieuwe obligaties werden uitgegeven ter aflossing van een gelijk nominaal bedrag aan aflosbaar gestelde schuldbewijzen van leening 1919. De nominale rentebesparing is 1½%, daar de nieuwe leening van het 4½% type is, de reëele rentebesparing is echter belangrijk minder, n.l. 6,094% — 4,984% = 1,11%. Toch voldoende om tot conversie over te gaan!

De 4½% conversieleening 1926 B werd aangewend tot aflossing der guldensleening 1921 A en B, waarvan rechtstreeks geconverteerd *f* 99.072.400.— terwijl *f* 15.552.600.— aan nieuwe obligaties moest worden uitgegeven om een gelijk nominaal bedrag oude schuldbewijzen af te lossen. De nominale rentebesparing is hier resp. 2½ en 2%, reëel zijn de besparingen nagenoeg daaraan gelijk, n.l. resp. 7,234% en 6,775% minus 4,833%, dus 2,401% en 1,942%.

De laatste conversie vond plaats in 1929, door de omzetting der 6% leening 1923 D in de 4½% leening 1929, een rentebesparing opleverend nominaal van 1½% en reëel van 6,512% — 5,095% = 1,417%. De reëele rentevoet dezer leening wijst op het weder aantrekken der markt na 1926, men weet dat dit ook inderdaad het geval is dank zij de door de hoogconjunctuur uitgeoefende stimulans. Na de ineenstorting einde 1929 is ook hier de spanning reeds wat verminderd, zoodat de jongste leening — 1930 — tegen 4,748% reëel kon worden afgesloten.

Zet de tegenwoordige depressie, gelijk verwacht wordt, door, dan zal m.i. het rentepeil der kapitaalmarkt nog meer dalen, tengevolge van de werking van economische factoren, welke ik bekend mag veronderstellen.

De bij sommige leeningen geplaatste letters geven te kennen dat zij tranches zijn van leeningen, waartoe telkens bij één wet machtiging werd verleend. Zoo werd bij de wet van 11 Juni 1921 de

Minister van Koloniën gemachtigd tot uitgifte van een leening „ter verkrijging van een som van ten hoogste 250 millioen gulden", de tegeldemaking kon geschieden „hetzij ineens tot het geheele beloop, hetzij achtereenvolgens bij gedeelten van dat bedrag". Toen nu de leening 1921 B blijk gaf dat de Nederlandsche markt verzadigd was, werd bij de wet van 29 November 1922 eerstgenoemde wet aangevuld met de bepaling dat de schuldbewijzen ook in een vreemde munteenheid konden worden uitgedrukt, waarop de leeningen 1921 C en D in £ en $ werden uitgegeven. Van de £ 5 m.m. der leening 1921 C werd £ 1 m.m. voor inschrijving in Nederland gereserveerd, de koers van uitgifte was daar 96½% tegen in Engeland 98 (wisselkoers beneden pari!).

De wet van 30 December 1921 machtigde tot het aangaan van vaste schuld tot ten hoogste $ 100 millioen, zoo noodig in gedeelten, wat dan ook geschied is bij de leeningen 1922 A, B en C. De wet van 2 Juni 1923 machtigde tot het aangaan van leeningen tot ten hoogste *f* 300.— millioen, ineens of bij gedeelten, desnoodig in een vreemde munteenheid, waarbij herleiding volgens de muntpariteit moest plaatsvinden. Op grond hiervan werden de guldensleening 1923 A, de £ leening 1923 B en de $ leening 1923 C in 1923 uitgegeven, de guldensleening 1923 D in 1924, waarbij in verband met de dispariteit van den Indischen gulden de koers van inschrijving voor Nederland op 97¼, voor Indië daarentegen op 100 werd gesteld, en tenslotte de guldensleening 1923 E in 1930.

De conversiewet van 10 Juni 1926 machtigde tot uitgifte van schuldbewijzen tot een bedrag noodig ter verkrijging van een som van ten hoogste 263 millioen gulden en wees de leeningen 1919, 1921 A % 1921 B ter conversie aan, wat, naar wij zagen weder in twee emissies geschiedde, de leeningen 1926 A en 1926 B. Van de conversieleening 1929 werd *f* 65.625.000.— voor conversie van het restant der leening 1923 D gebruikt en *f* 3.395.000.— aan nieuwe obligaties uitgegeven tot dekking van het disagio bij uitgifte.

Besluiten wij thans onze beschouwing over de schuld van Nederlandsch-Indië met een overzicht van het *verloop* daarvan. Ik heb dat gegeven in bijlage B, waarin achtereenvolgens (in duizenden guldens) zijn opgenomen de aangegane vaste schuld — behalve de leening 1905 — de aflossingen daarop, zoo goed mogelijk her-

leid tot nominale bedragen voor de leeningen 1883 en 1898, het restant vaste schuld, de vlottende schuld en het totaal uitstaande schuldbedrag aan het einde der jaren. Voor de leening 1883 heb ik, uitgaande van einde 1895 (rond 44 millioen) teruggerekend met behulp der bekende aflossingen. Een nadere bespreking dezer bijlage acht ik thans overbodig, ik hoop dat te doen in verband met de beschouwingen over het Staatsvermogen, aan het einde van dit artikel. Slechts zij hier gewezen op de snelle daling in de met 1928 afgesloten bloeiperiode; van 1923 tot en met 1928 daalde de totale schuld met niet minder dan rond 300 millioen, waarvan 57 millioen door aflossing van geconsolideerde schuld en 246 millioen door het terugloopen van de vlottende schuld tengevolge der overschotten.

De groei van het Staatsbezit.

Wil men het Staatsvermogen kennen, dan moet men eerst de bezittingen van den Staat weten, daar slechts het voordeelig verschil van bezittingen en schulden het zuiver vermogen aangeeft. Nu is een poging om het geheel der Staatsbezittingen te sommeeren al bij voorbaat tot mislukking gedoemd. Te veel deelen daarvan onttrekken zich aan elke waardeschatting. Want het is logisch dat men, ter becijfering van het totaal, moet beginnen met de waarde te schatten van elk onderdeel. De moeilijkheden doemen daarbij van alle zijden op. Welken waardemaatstaf zal men aanleggen? De subjectieve gebruikswaarde der Oostenrijksche school, of de objectieve? De objectieve ruilwaarde of den marktprijs? Bij ondernemingen de intrinsieke waarde of de rendabiliteitswaarde, of mogelijk ook wel de reproductiewaarde? Men moet hier een keuze doen. „Qui trop embrasse, mal étreint" zeggen de Franschen, en zoo ergens, dan geldt dat spreekwoord wel het verzamelen van gegevens voor de sommeering en waardeering van het Staatsbezit.

Bij deze keuze nu is al direct een scheiding te maken tusschen wat — om bij de Franschen te blijven — men noemt: *le domaine public* en *le domaine fiscal.* Het eerste is het groote openbare Staatsbezit, dat zich aan elke meting van omvang en waarde onttrekt. Dat zich belichaamt in verkeerswegen, bruggen, musea, bibliotheken, openbare gebouwen, e.a. waarvan het gebruik in ongeveer gelijke mate allen leden der volksgemeenschap ten

dienste staat, zonder dat daaruit traceerbare inkomsten in de Schatkist vloeien. Dit staatsbezit is door generatie na generatie opgebouwd en als een wijs huisvader, die de verbetering van zijn woninginrichting ook uit zijn inkomstenoverschotten zal bekostigen (ik laat nu het „moderne" afbetalingssysteem buiten beschouwing) hebben de achtereenvolgende Regeeringen de kosten daarvan gedekt uit de gewone diensten. Wat de dure plicht medebrengt voor het huidige geslacht om het in den bestaanden vorm te handhaven, te onderhouden, ja, daaraan naar krachten toe te voegen.

Het tweede, het domaine fiscal, omvat dan die bezittingen, waaruit de Staat op eenigerlei wijze voordeelen trekt, welke opwegen tegen de noodzakelijke afschrijvingen daarop en de rente der eventueel voor de aanschaffing aangegane leeningen.

Door deze omschrijving heb ik mij welbewust aangesloten bij degenen, die een uiterst voorzichtige en conservatieve leeningspolitiek voor den Staat voorstaan. Het zal den lezer bekend zijn, dat ten aanzien van de voor leeningen te volgen gedragslijn zich diepgaand verschil van inzicht geopenbaard heeft tusschen de vooraanstaande mannen op het gebied van economie en staatsfinanciën. Vooral in Nederland heeft deze strijd sterk gewoed, voor zoover ik kan zien heeft echter de boven reeds genoemde richting de overhand behouden. Als richtsnoer stelt deze zich: slechts leenen voor den buitengewonen dienst en in dezen dienst slechts opnemen de uitgaven, bestemd voor werken, welke een voldoende rendabiliteit waarborgen. Ik acht het niet ondienstig, wat nader op deze controverse in te gaan. Zij draait om *den inhoud van den buitengewonen dienst.*

Het inzicht in het wezen van den buitengewonen dienst is gegroeid naarmate de Staatsschulden toenamen, vooral de laatste 50 jaren. In vroeger tijden hield men zich met bespiegelingen daaromtrent niet op, de gesloten leeningen betroffen voor het overgroote deel dekking van oorlogsuitgaven, welke als tekorten op den ongesplitsten dienst te voorschijn traden. Men vermeide zich toen meer in de beantwoording van de vraag of Staatsschuld een aan het financiewezen der Staten vijandig element was, dat tot de kleinst mogelijke proporties behoorde te worden teruggebracht of niet en dus m.a.w. of schulddelging al dan niet gewenscht was, of de Staat en de maatschappij daardoor versterkt werden of niet. In het alge-

meen werden deze vragen bevestigend beantwoord, een reactie daarop werd echter merkbaar toen in den loop der 19e eeuw Engeland, in weerwil van een grooten schuldenlast, toch op industriëel en handelsgebied de eerste plaats ging innemen. Men leidde hieruit ten onrechte af dat het aangaan van Staatsschuld kapitaalvormend werkte, dat het land met de meeste schulden ook het kapitaalkrachtigste was en dat schulddelging dus niet noodig zou zijn.

Aan de Duitsche economen komt de verdienste toe het oppervlakkige van deze „theorie" te hebben aangetoond en de verdediging der Staatsschuld te hebben geplaatst op den positieven grondslag van de deelname van den Staat aan het maatschappelijke productieproces, zoodat de kapitalen waarop de Staat door zijn leeningen beslag legde, niet aan de productie werden onttrokken.

Op dezen grondslag is voortgebouwd zoowel door theoretici als door practische staatsfinanciers, en door hun werken is men in de meeste Staten ertoe overgegaan de ongesplitste begrooting te verdeelen in de twee stukken, die wij thans kennen: den gewonen en den buitengewonen dienst of ook wel het handhaven van den ongesplitsten dienst in de begrooting zelf, doch het aangeven der splitsing in een toelichtende nota.

De stoot tot een nader bestudeering in ruimeren kring van het zoo bij uitstek gewichtige probleem van den inhoud van den buitengewonen dienst is in Nederland gegeven door Mr. A. VAN GIJN in eenige artikelen in *De Economist* van 1912 en 1914.

Na het verschil geconstateerd te hebben in de beginselen van de leeningspolitiek der gemeenten en van den Staat, beredeneert hij in een fijn theoretisch-economisch betoog dat — uitgaande van de grondstelling dat wie de lusten heeft ook de lasten moet dragen — de Staat feitelijk voor *elke* zaak mag leenen, die meer dan een jaar dienst doet.

De Staat mag dus eenerzijds niet, om de ingezetenen diensten te bewijzen welke dezen uit hun gewone inkomsten moeten betalen, op het in den loop der tijden gevormde kapitaal *interen*, anderzijds ligt ook het *vormen* van kapitaal *niet* op zijn weg. Aan de individuen zelf moet worden overgelaten, in hoeverre zij het wenschelijk achten voor hun (het nageslacht) kapitaal te vormen. De contrabuabelen der toekomst kunnen tevreden zijn als zij niet bezwaard worden met lasten waar geen lusten tegenover staan.

In de practijk van het financiëelen Staatsbestel wordt volstrekt niet zoo sterk van dit beginsel afgeweken, immers naast de rente en aflossing voor leeningen ten behoeve van door den Staat te bewijzen diensten drukken op den gewonen dienst tal van uitgaven die in bovengenoemden zin een buitengewoon karakter dragen. Hierdoor leveren wij de toekomst gratis diensten en dit geschiedt omdat wij op gelijke wijze onze voorgangers gratis diensten hebben ontvangen. Wordt dus dezelfde maatstaf toegepast dan wordt ook langs dezen indirecten weg het Staatsvermogen op peil gehouden en het heden niet belast ten bate van de toekomst.

Echter is dit dualistische stelsel geenszins geschikt om zoo nauwkeurig mogelijk te bereiken wat men wil. Men heeft geen overzicht, groote interingen kunnen jaarlijks plaatsvinden, zonder dat men er zich van bewust is, omgekeerd kan ook noodeloos groote kapitaalvorming geschieden.

Om tot een behoorlijk inzicht in de vermogenspositie van den Staat te geraken, en daardoor in de toekomst de juiste middelen voor het op peil houden daarvan te kunnen vinden, acht schrijver het noodig de Staatsadministratie meer in te richten op de wijze zooals dit bij groote particuliere ondernemingen plaatsvindt en deze dus niet te beperken tot een verantwoording der schulden en der ontvangsten en uitgaven in geld, maar uit te breiden ook tot een verantwoording van de waardevermeerderingen en -verminderingen der overige vermogensbestanddeelen. Niet slechts voor de Staatsbedrijven dus, maar voor het geheele Staatsvermogen.

De oplossing meent schrijver gevonden te hebben door het creëeren van een algemeen fonds voor buitengewone uitgaven. Dit zou formeel dienen te geschieden door alle hoofdstukken van de begrooting en van de middelenwet te verdeelen in twee afdeelingen, A en B, waarvan A de „gewone" uitgaven resp. ontvangsten bevat en B de „buitengewone", of wil men: A de exploitatie-lasten en -baten, B de kapitaalsuitgaven en -ontvangsten. De beide B-afdeelingen tezamen zouden nu het bedoelde fonds vormen, waarvan de werking als volgt werd gedacht.

Afdeeling B der middelenwet zou als eerste inkomstenpost boeken de sommen, waarmede de gewone dienst zou zijn te belasten terzake van de in vorige jaren op den buitengewonen dienst gebrachte werken, dus rente en verplichte aflossing der daarvoor

bestede bedragen (hetzij annuïteiten, hetzij jaarlijks gelijkblijvende aflossingen en verminderende rente). Daarnaast zouden komen de normale buitengewone inkomsten als opbrengstverkoop domeingrond, bijdragen van derden in aanlegkosten buitengewone werken en restitutie van uit buitengewone middelen verstrekte voorschotten, terwijl in de derde plaats afschrijving op reeds van oudsher bestaande zaken ten laste van gewoon en ten bate van afdeeling B zou moeten worden geboekt.

Uit deze ontvangsten zou als buitengewone uitgaven in de eerste plaats betaald moeten worden de rente op de correspondeerende leeningen (die op de zeer „oude" leeningen zou evenals tot dusver uit den gewonen dienst kunnen worden bekostigd) en vervolgens de bouw- en aanlegkosten van *alle* werken en inrichtingen welke tenminste ƒ 5.000.— zouden kosten en een nuttigheidsduur van minstens 10 jaar zouden bezitten.

De eerste jaren zouden de uitgaven vermoedelijk zeer belangrijk zijn, echter zouden al spoedig de inkomsten ook sterk toenemen. Wat het fonds tekort zou komen zou door leening moeten worden gedekt, terwijl in jaren waarin de onvangsten grooter dan de rentebetaling en de kosten van nieuwe werken zouden zijn, het surplus voor schulddelging ware te besteden.

In dit stelsel is, naar wij zien, het vaststellen van bedragen welke minstens per jaar moeten worden afgelost op de „nieuwe" leeningen, van geen belang. Behalve om de leening voor de markt aantrekkelijk te maken, kan verplichte aflossing achterwege blijven en amortisatie beperkt worden tot het bovengenoemde geval. Dan toch is aan te nemen dat de waarde der Staatsbezittingen uiteindelijk is afgenomen (immers de renteontvangsten en -betalingen zijn in evenwicht, de ontvangen afschrijvingsbestanddeelen zijn per saldo dus grooter dan de uitgaven voor de nieuw toegevoegde bezittingen) en dan doet zich de noodzaak tot evenredige schuldvermindering gevoelen.

Het bovengeschetste stelsel kan uiteraard niet worden ingevoerd voor de toekomst alleen. In het verleden immers zijn uit den gewonen dienst vele zaken bekostigd, waarvan ook het heden en de toekomst profiteeren. Gaat men nu in het vervolg al die soort zaken op afdeeling B boeken dan loopt men het zeer groote gevaar van belangrijk op het Staatsvermogen in te teren. Om dit te voor-

komen zal de gewone dienst (afdeeling A), gelijk reeds is opgemerkt, belast moeten worden voor een bedrag, gelijk aan de jaarlijksche waardevermindering van al die zaken en dit bedrag, op afd. B geboekt, in de eerste plaats moeten worden aangewend voor de aanschaffing van soortgelijke zaken, zoodat het Staatsvermogen op peil blijft.

De zeer groote moeilijkheid echter is het vinden van het juiste bedrag, dat op die wijze aan afd. B zou moeten worden goedgeschreven. De opbouw toch van het Staatsbezit is over een zoo lange periode verdeeld, dat het onmogelijk moet worden geacht de uitgaven te retraceeren, terwijl het geheel ondoenlijk is de tegenwoordige gezonde reproductiewaarde te berekenen, afgezien nog van appreciatie of depreciatie tengevolge van economische verschuivingen. Dit punt wordt door schrijver dan ook zeer aarzelend behandeld, zijn conclusie is:

> „wellicht ware het beste aan te nemen, dat het bedrag aan „aflossing, dat telken jare begrepen zou zijn in de annuïteit, „die noodig ware om de Nationale Schuld welke van vóór „1875 dateert (d.i. de geheele 2½% schuld en ongeveer 80 „m.m. van de 3% schuld) in honderd jaar af te lossen, „aequivaleert met de waardevermindering van de Staatseigen- „dommen, welke meer dan 35 jaar oud zijn, uitgezonderd de „gebouwen en de spoorwegen".

Deze beide laatste categorieën waren dan afzonderlijk te berekenen.

Het is voornamelijk dit onoverkomelijke bezwaar geweest, dat zulk een sterken weerstand tegen de plannen van Mr. VAN GIJN heeft gewekt, dat men ze eerst zonder meer heeft trachten te verwerpen om pas veel later tot de conclusie te komen dat men zoodoende het kind met het badwater wegwierp. Zoo werd b.v. een ontwerp-wijziging der begrooting, in 1916 door minister VAN GIJN ingediend en op bovengenoemde leest geschoeid, eerst tot 1923 „voorbehandeld" en daarna in 1925 ingetrokken.

Bezien wij het stelsel goed, dan toch blijkt het uit *twee* deelen te bestaan:

a. een administratieve hervorming als kader van
b. het financiëel-politieke doel.

Tegen dit laatste nu is allerwegen verzet gerezen, waardoor aan het eerste de noodige aandacht werd onthouden. Eerst langzamerhand heeft men daarvan de verdiensten erkend, zoodat tenslotte in de Nederlandsche Comptabiliteitswet, die 1 Januari 1929 in haar geheel in werking is getreden, de sub *a* genoemde administratieve hervorming van Mr. VAN GIJN is overgenomen. (Deze zelf was voorzitter van de met de voorbereiding belaste Staatscommissie).

In deze wet is n.l. de bepaling opgenomen, dat voortaan alle hoofdstukken der Staatsbegrooting, zooveel noodig, zullen worden gesplitst in twee soorten van uitgaven, t.w. uitgaven van den gewonen en van den kapitaaldienst, terwijl ook de Middelenwet zal worden gesplitst in ontvangsten van den gewonen en van den kapitaaldienst.

De aanvallen op het „stelsel VAN GIJN" betroffen, naar ik reeds opmerkte, vooral het financiëel-politieke doel daarvan. Dit doel was het op peil houden van het Staatsvermogen middels een juiste afschrijvings-, aflossings- en leeningspolitiek, waardoor bereikt zou worden dat vermogensintering niet meer voorkwam, terwijl vermogensvorming geacht werd niet op den weg van den Staat te liggen. Weliswaar werd dit laatste niet a priori uitgesloten geacht, doch theoretisch stelde Mr. VAN GIJN zich toch op het standpunt dat elk geslacht zijn eigen lusten en lasten had te dragen.

Deze stelling vormde het hoofdaanvalspunt, waarbij economisten van naam samengingen met practische financiers ter verdediging van het tot dusver door den Staat gevolgde stelsel.

De motiveering daarvan is het helderst gegeven in eenige artikelen van den Nederlandschen Thesaurier-Generaal, Mr. A. VAN DOORNINCK, in „Economisch Statistische Berichten" en „De Economist". Het is bekend, zegt hij, dat Overheidsorganen met betrekking tot de vraag, welke hunner uitgaven zij ten laste van den kapitaaldienst mogen brengen, in hoofdzaak drie stelsels kunnen volgen n.l.:

a. alleen leenen voor de rechtstreeks productieve uitgaven, d.w.z. voor uitgaven ten behoeve van werken *aan het publiekrechtelijke lichaam* zelf voordeelen of besparingen opleveren, tenminste gelijk aan de rente en aflossing, welke de geldleening aan dat lichaam opiegt;

b. alleen leenen voor in algemeenen zin productieve uitgaven, d.w.z. voor uitgaven ten behoeve van werken, welke *aan de gemeenschap* voordeelen of besparingen opleveren, tenminste gelijk aan de lasten, welke terzake van dat werk op de publieke kas drukken;

c. alleen leenen voor uitgaven ten behoeve van werken, die aan de gemeenschap gedurende langeren tijd diensten bewijzen dan gedurende het jaar, waarin ze worden tot stand gebracht, en alsdan met een aflossingsperiode, overeenkomende met den gemiddelden levensduur der werken waarvoor geleend wordt.

Het derde stelsel is dat der gemeenten en werd ook voor den Staat door M. VAN GIJN verdedigd, naar wij zagen.

Het eerste, het meest beperkte, ook te noemen het stelsel van het *aanwijsbaar rendeeren,* is in principe dat van den Staat (en ook van Indië). Mr. VAN DOORNINCK verdedigt het op de volgende wijze.

De werken, die de Staat uitvoert moeten hetzij direct, hetzij via rente en aflossing van leeningen, betaald worden uit de belastingpenningen, dus uit het inkomen der contribuabelen. Het deel van het inkomen der particulieren, waarop de Staat beslag legt, kan door hen niet zelf voor kapitaalvorming worden aangewend. Daar de particulier uit eigenbelang de meest rendabele kapitaalvorming zal opzoeken en daardoor dus een natuurlijke waarborg voor rendabiliteit bestaat, welke de Staat mist, moet deze zeer voorzichtig zijn met het opeischen van belastinggelden, daar hij *de maatschappelijke kapitaalvorming schaadt,* zoo hij die gelden besteedt voor minder of niet rendabele werken. Dus is er voor den Staat een speciale waarborg noodig, die in de plaats treedt van het private eigenbelang. Te minder kan men die waarborg missen, omdat bij den Staat het gevaar, dat de rendabiliteit van een werk wordt overschat, zeer veel grooter is dan het gevaar dat men zich, uit te groote financiëele schroom, teveel beperkt in het uitvoeren van rendabele werken.

Dit gevaar van overschatting der te bereiken rendabiliteit en lichtvaardige uitvoering van economisch niet rendabele werken wordt nog veel grooter bij betaling van het werk ten laste van den kapitaaldienst. Terwijl toch bij betaling ten laste van den gewonen dienst de last die op het budget komt te drukken den Staat er toe dwingt zich zeer nauwkeurig rekenschap te geven der voor en

nadeelen van de uitvoering van het geprojecteerde werk, bestaat deze noodzaak in veel geringe mate bij het brengen ten laste van den kapitaaldienst, omdat de beredeneering van de verdeeling der lasten over den economischen levensduur veel gemakkelijker is en de vraag of de rendabiliteit in de toekomst ook wel de lasten zal rechtvaardigen meestal niet ter beantwoording komt.

Die extra-waarborg, het onmisbaar correctief voor den Staat, is dus het zooveel mogelijk ten laste van den gewonen dienst financieren, ook zelfs van rendabele werken.

Een tweede ernstige bedenking tegen het tweede en vooral het derde stelsel is de omstandigheid dat de Staat jaarlijks 40 à 50 m.m. successiebelasting — een zuivere kapitaalheffing — gebruikt voor den gewonen dienst. Tegenover deze kapitaalvernietiging moet nieuw kapitaal worden gevormd ten laste van den gewonen dienst.

Tenslotte noemt Mr. VAN DOORNINCK nog als argumenten voor zijn stelling de jaarlijksche onzichtbare intering van het huidige Staatsvermogen door het niet afschrijven en de noodzaak om, nu de oorlog geleid heeft tot zulk een belangrijke kapitaalsintering en een verdriedubbeling van den schuldenlast, de uit te voeren werken zooveel mogelijk ten laste van den gewonen dienst te financieren.

Ook Indische schrijvers over dit probleem hebben zich op dat standpunt gesteld. De tegenwoordige Directeur van Financiën, de heer C. v. d. BUSSCHE, heeft reeds in de „Economisch Statistische Berichten" van einde 1925 betoogd dat aan elke begrooting de eisch is te stellen, „dat uit haar afwikkeling een verbetering van den vermogenstoestand van het Land moet voortvloeien" en dat daarvoor onder de buitengewone uitgaven slechts posten mogen worden opgenomen, die òf ten volle rendabel zijn òf een liquide waarde vertegenwoordigen. Op dit laatste kom ik nog nader terug.

Mr. Dr. B. J. F. STEINMETZ heeft zich in dit blad hierbij aangesloten, ook hij wenscht het leenen van den Staat te beperken voor uitgaven, voldoende aan een der beide bovengestelde criteria van rendabiliteit en liquiditeit en verwerpt het stelsel VAN GIJN voor alle overige uitgaven, daarbij stellende dat in principe de buitengewone uitgaven evenzeer als de gewone uit de gewone middelen moeten worden bestreden. Immers, tusschen den Staat en de particuliere bedrijven bestaat ten aanzien der financiering dit

groote verschil — en het is volgens schrijver niet moeilijk daarin de fout van Mr. VAN GIJN's redeneering te onderkennen — dat, terwijl deze laatsten in beginsel steeds moeten leenen voor buitengewone uitgaven omdat de benoodigde gelden meestal slechts bij uitzondering uit de normale bedrijfswinst verkregen zullen kunnen worden, de Staat beschikt over de belastingcapaciteit der burgerij, waaruit deze belangrijke consequentie voortvloeit, dat, wanneer er slechts van jaar tot jaar een vaste verhouding bestond tusschen de gewone en de buitengewone uitgaven, leenen nimmer zou behoeven plaats te vinden. Omdat echter van jaar tot jaar deze verhouding ten opzichte van de constante zal devieeren, zal voor deze afwijkingen ook geleend mogen worden, deze leeningen, zelfs op langen termijn, dragen volgens schrijver daardoor niettemin het karakter van kas-operaties.

Daarenboven acht schrijver het niet juist dat de Staat slechts het bestaande Staatsvermogen op peil houdt, hij vraagt zich af wat dit wil zeggen, in absoluten zin op peil houden beteekent toch in eene normaal zich ontwikkelende volkshuishouding relatief een achteruitgang. Naar zijn meening is elk geslacht verplicht tot verbetering van dat vermogen bij te dragen, waarbij hij met instemming GASTON JÈZE citeert:

„chaque génération n'a pas seulement le devoir de conserver, elle est tenue d'augmenter, d'améliorer".

Ik zou hier ook nog een zeer belangrijk argument van Mr. TRIP willen plaatsen, n.l. dat zich in de geschiedenis van een volk telkenmale tijden voordoen waarin op het Staatsvermogen noodgedwongen moet worden ingeteerd, zoodat daartegenover de Staat verplicht is steeds er naar te streven in gunstiger jaren kapitaal te vormen.

Naast deze staatsfinanciëele bestrijding heeft Dr. STEINMETZ ook een theoretisch-economischen aanval gericht op den wortel van het stelsel van GIJN, het renteverschijnsel. Deze aanval, waarop ik in dit artikel niet nader kan ingaan zonder te wijdloopig te worden, is echter mislukt. Zij was echter m.i. ook overbodig, omdat de staatsfinanciëele bezwaren van voldoende kracht waren en zijn. Het gaat niet aan om, zooals meermalen is beweerd, te zeggen: theoretisch is het stelsel van GIJN goed, practisch deugt het niet, neen, een theorie die niet door de practijk gedekt wordt is in

zichzelf niet goed. Mits men dan ook maar scherp let op den inhoud van die theorie. En dat is in casu:

a. elk geslacht moet zijn eigen lasten en lusten dragen, en daarom
b. voor alle duurzaamheidswerken mag worden geleend.

Tegenover deze theorie staat die der tegenstanders van Mr. VAN GIJN — het is onjuist om daarvan alleen te spreken als van „practijk" — welke ik als volgt zou willen formuleeren:

a. elk geslacht heeft de plicht om mede te werken aan kapitaalvorming door den Staat, en daarom
b. het leeningsmiddel moet uiterst voorzichtig worden gehanteerd, in principe slechts voor aanwijsbaar rendabele werken en overigens slechts bij hooge uitzondering en onder afdoende motiveering van elk afzonderlijk geval.

Houdt men zich aan dezen regel, dan is de kans op een ongezonde ontwikkeling der Staatsfinanciën zooveel mogelijk beperkt en kan het levende geslacht later gerust de fakkel aan de komende generatie overdragen.

Het ligt geenszins in mijn bedoeling op dit theoretische thema verder door te borduren, van de aandacht van den lezer zou te veel worden gevraagd. Bovendien kan een ieder die daarin belang stelt de in dit blad verschenen artikelen zelf bestudeeren, waarbij ik ook nog verwijs naar dat van den heer A. J. WAMSTEKER in het Decembernummer 1929 en naar het heldere betoog van den heer WELLENSTEIN in April 1930.

Slaan wij thans den bovengetraceerden weg in, dan zullen wij tegenover de staatsschulden derhalve dienen te stellen die uitgaven, welke aan de gestelde rendabiliteitscriteria voldoen. Practisch komt dit erop neer dat wij den buitengewonen dienst, zooals de opeenvolgene Indische regeeringen die in de financiëele nota's hebben vermeld, tot het onderwerp onzer verdere beschouwingen maken.

Ik ben mij bewust dat dit niet geheel juist is. Vooreerst toch is het inzicht bij de regeering niet steeds hetzelfde geweest, zoodat in sommige perioden tot buitengewoon werd bestempeld wat later weder tot gewoon werd gerekend. Vooral in en vlak na den oorlog is dit het geval geweest en heeft men den buitengewonen dienst belast voor groote uitgaven, die vroeger — en ook later, steeds als gewoon waren beschouwd. In de tweede plaats dateert de

systematische verdeeling van de Indische begrooting eerst van 1907, zoodat de gegevens van vóór dien tijd moesten worden verzameld uit de begrootingsrekeningen [1]) en het niet uitgesloten moet worden geacht dat zij niet geheel volledig zijn.

De zoo juist genoemde afwijkende inzichten in en vlak na den oorlog ten aanzien van den inhoud van den buitengewonen dienst hebben de vraag doen rijzen of door de toepassing daarvan niet een drukverschuiving had plaatsgevonden in dien geest dat het toekomstige geslacht zich gedwongen zou zien in den vorm van rente en aflossing uitgaven te bekostigen die de huidige generatie ten rechte op den gewonen dienst had behooren te verrichten, of m.a.w. dat door het ten onrechte brengen op buitengewoon van naar hun wezen gewone uitgaven een intering van het staatsvermogen had plaatsgevonden. Deze vraag is bevestigend beantwoord, men constateerde de volgende feiten [2]):

1. in den buitengewonen dienst waren elementen gedrongen, die naar regelen van goed beheer beter op den gewonen dienst waren geplaatst;

2. ten laste van dien dienst waren groote en dure aanschaffingen gebracht, welker diensten in geen aannemelijke verhouding stonden tot den duur en kosten der leeningen, waaruit het geld voor de betaling daarvan moest worden gevonden;

3. het verband met den leeningsdienst was verzwakt, doordat aanzienlijke tekorten op den gewonen dienst, waaronder ook te rekenen de op een voorloopige afzonderlijke rekening gebrachte uitgaven voor uitbreiding en versterking van de militaire marine, tijdelijk uit leeningen moesten worden gedekt;

4. in het buitenland moesten leeningen worden aangegaan niet alleen onder toekenning van een zeer hooge reëele rentevergoeding, doch mede onder de bezwarende voorwaarde, dat binnen 10 à 12 jaar niet mocht worden geamortiseerd (Er zijn nog andere elementen van vermogensintering die ik echter in het volgende hoofdstuk ter sprake breng).

De ruim vloeiende middelen hebben de Regeering van 1926 af in staat gesteld deze interingsfactoren door een krachtige sanee-

1) Verzameld in: Overzicht der geldmiddelen van Nederlandsch-Indië van 1867 af.

2) Tien begrootingen met den Volksraad blz. 34/35.

ring te stuiten en ten deele ongedaan te maken — extra schulddelging, overdracht van de voorloopige vlootrekening naar den gewonen dienst, zuivering van buitengewoon — terwijl men mag hopen dat de politiek der Regeering ook in de toekomst gericht zal blijven op het gezondhouden van den buitengewonen dienst.

De zoo juist gegeven restricties in aanmerking nemende mag men echter bij een beschouwing als deze zonder bezwaar uitgaan van de gepubliceerde cijfers van den buitengewonen dienst. Tot en met 1929 blijkt dan *netto* daarvoor te zijn uitgegeven:

a.	Monopolies	*f*	92.651.048.—
b.	Producten	„	114.308.381.—
c.	Bedrijven	„	982.461.204.—
d.	Landsuitgaven	„	329.861.330.—
		f	1.519.281.963.—

Deze groepsindeeling zal, daar zij de gewone der begrootingsstukken is, den meesten lezers welbekend zijn. Ik breng hier even in herinnering dat de groep monopolies omvat de opiumfabriek (dus dat deel der opiumregie dat tot kapitaalsuitgaven aanleiding geeft), den pandhuisdienst en de zoutregie; de groep producten der ondernemingen op land- en mijnbouwkundig gebied; kina, caoutchouc, goud- en zilver, Bangka-tin, steenkolen, ijzerertsen, deelname in de N. I. A. M. en nieuwe mijnbedrijven; de groep bedrijven: het Havenwezen, den Baggerdienst, Waterkracht en Electriciteit, Landsdrukkerij, Post-, Telegraaf- en Telefoondienst en de Spoor- en Tramwegen. Ik zal hier niet ingaan op het karakter der leden van deze groepen, doch stip slechts aan dat de meer op directe winstvorming, dus fiscaal georienteerde bedrijven in de eerste groepen blijken te zijn ondergebracht, terwijl de derde groep die bedrijven omvat waarbij het directe winstbelang op den achtergrond staat en die in de eerste plaats geleid worden door het principe van bevordering van het economisch verkeer in zijn vele schakeeringen tusschen de leden der volksgemeenschap, met uitzondering van de Landsdrukkerij en wellicht W. en E. De voornaamste post hiervan vormt wel de S.S. met *f* 706.100.326.—.

De laatste groep is een conglomeraat van uitgaven welke grootendeels niet onder het principe der directe rendabiliteit kunnen

worden gebracht, terwijl van sommige zelfs de indirecte rendabiliteit mij problematisch voorkomt, en daarnaast voorschotten welke ten deele direct rendabel en in elk geval van min of meer liquiden aard zijn. Na aftrek der ontvangsten wegens terugbetalingen of bijdragen in de aanlegkosten kan deze groep als volgt worden ingedeeld:

Terugkoop particuliere landen	ƒ	86.411.439.—
Bevloeiïngs- en andere waterwerken	„	79.068.933.—
Havens t/m 1916	„	94.018.824.—
Dokken	„	4.492.958.—
Woningbouw (burgerlijk en militair)	„	14.846.637.—
Waterleidingen	„	12.571.759.—
Marine-etablissement	„	15.623.300.—
Aanbouw kabelschip en opiumvaartuigen	„	2.601.639.—
Grondaankoop spoorverbreeding Djocja—Solo.	„	4.889.727.—
Mijnwezen	„	5.973.981.—
Diversen en voorschotten	„	9.362.133.—
Netto-uitgaven totaal	ƒ	329.861.330.—

Ten aanzien van de ontvangsten, die tegenover de bruto-uitgaven staan, valt nog op te merken dat een bedrag van ƒ 22.345.953.— bestaat uit wat van 1927 af uit den opiumverkoop meer is ontvangen dan 34 millioen gulden per jaar, t.w.

1927	ƒ	6.581.514.—	
1928	„	8.827.342.—	
1929	„	6.937.097.—	ƒ 22.345.953.—

Men heeft namelijk te beginnen met de begrooting van 1927 bepaald dat slechts maximaal het genoemde bedrag van 34 millioen aan den gewonen dienst ten goede mocht komen, terwijl de meerdere ontvangsten ten bate van buitengewoon zouden worden gebracht. De netto-kapitaalsuitgaven der groep monopolies beloopen dus feitelijk ƒ 114.997.001.— en het totaal voor alle groepen tezamen is derhalve te stellen op ƒ 1.541.627.916.—.

Den aangroei van het Staatsbezit heb ik vastgesteld in *bijlage C*, welke eveneens dienst doet voor de beschouwingen in het thans volgende hoofdstuk.

Het verloop van het Staatsvermogen.

De bouwstoffen voor de samenstelling van een overzicht van het verloop der vermogenspositie van Nederlandsch-Indië zijn in de bovenstaande hoofdstukken bijeengebracht, thans rest nog ze samen te voegen ter bereiking van het doel, dat ik mij bij den aanvang heb gesteld.

Ook hierbij stuiten wij weder op tal van bezwaren en onvolkomenheden. Een simpele naast-elkaar-stelling toch van de geaccumuleerde buitengewone uitgaven en schulden zegt zeer weinig. Voor het verloop van het vermogen dient men te kennen den invloed van de aflossingen op de schulden en van de afschrijvingen op de bezittingen, omdat slechts het werken met de restwaarde van beiden tot juiste conclusies kan leiden. Maar daarbij doet zich onmiddellijk de vraag voor hoe wij die afschrijvingen zullen bepalen. De afschrijvingspercentages toch loopen sterk uiteen, op sommige posten — voorschotten, deelnamen en terugkoop particuliere landen — behoeft in het geheel niet te worden afgeschreven, andere zullen bij behoorlijk onderhoud slechts zeer weinig depreciëeren — een deel der irrigatiewerken b.v. Ik heb mij dan ook de vraag gesteld of het berekenen van afschrijvingen, en dan liefst van een gemiddelde afschrijving over het geheel, wel uitvoerbaar was. Tenslotte heb ik die vraag bevestigend meenen te moeten beantwoorden, omdat voor het grootste deel der uitgaven, n.l. de eerste drie groepen, de afschrijvingspercentages uit de betrokken jaarverslagen konden worden geput, terwijl voor die der vierde groep met niet al te veel moeite een average was te bepalen.

De slotsom mijner becijferingen is geweest dat ik bij een afschrijving van iets minder dan 2% van de aanschaffingswaarde, gerekend van 1868 af [1]), over de totale buitengewone uitgaven kom zoowel tot een vrij goed benaderde eindwaarde der bezittingen op ultimo 1929 als tot een ongeveer juiste jaarlijksche afschrijving. De contrôle daarop heb ik uitgevoerd aan de hand van de meergenoemde

1) De afschrijvingen heb ik steeds laten ingaan het jaar volgende op de aanschaffing.

jaarverslagen, voor de S.S. van de bekende brochure van den heer STAARGAARD, voor de „Landsuitgaven" van de voor onderscheiden posten daarvan zoo goed mogelijk benaderde depreciatie en verder onder in aanmerking neming der nadere gegevens die door de invoering van de Bedrijvenwet reeds nu beschikbaar waren. Weliswaar leidt deze contrôle tot een verschil van circa 141,2 millioen gulden, dat de boekwaarde volgens mijn contrôleberekeningen hooger zou zijn dan die van bijlage C, doch niet minder dan 81,2 millioen hiervan is terug te voeren tot een verschil in de primaire gegevens. Ultimo 1929 toch beloopen de uit de financiëele nota's berekende netto kapitaalsuitgaven, naar ik reeds heb medegedeeld, *1.541,6* millioen gulden, terwijl zij volgens de jaarverslagen etc. zouden bedragen *1.622,8* millioen. Dit verschil is vooralsnog onoplosbaar[1]), ik heb mij voor dit artikel, waarvan de strekking in de eerste plaats is het naspeuren van *den loop* van het Staatsvermogen, uiteraard aan de cijfers der financiëele nota's gehouden, daar dit de meest officiëele stukken zijn. Het restant van het verschil, rond 60 millioen, wordt gevormd door een hoogere totaalafschrijving volgens mijn berekening. Ik meen echter dit restant, dat tenslotte nog geen 5½% van de boekwaarde per ultimo 1929 uitmaakt, gevoegelijk te kunnen verwaarloozen en op mijn calculaties verder te kunnen voortbouwen.

Daar grafieken beter spreken dan een dorre opsomming van getallen en een vergelijking der verschillen tusschen twee getallenreeksen heb ik in de eerste plaats de geaccumuleerde buitengewone uitgaven, de vaste en de totale schulden op *grafiek No. 1* in een lijndiagram naast elkander geteekend. Daardoor komen reeds dadelijk eenige markante punten van den ontwikkelingsgang naar voren. Het voornaamste daarvan is wel de in de publicaties over dit onderwerp meermalen aangeduide onderscheiding in *drie* tijdvakken. Houdt men er rekening mede dat al deze cijfers *bruto* zijn in dien zin dat met aflossingen en afschrijvingen geen rekening is gehouden, dan blijkt toch duidelijk dat tot en met 1913 een steeds grootere toename van het Staatsvermogen heeft plaatsgevonden — het meerdere der buitengewone uitgaven boven de aangegane

1) Vermoedelijk bestaat het grootendeels uit de gebruiksvoorraden der bedrijven en uit een verschil van ca. 36 millioen in de totaalcijfers der S. S.

Grafiek No. I.

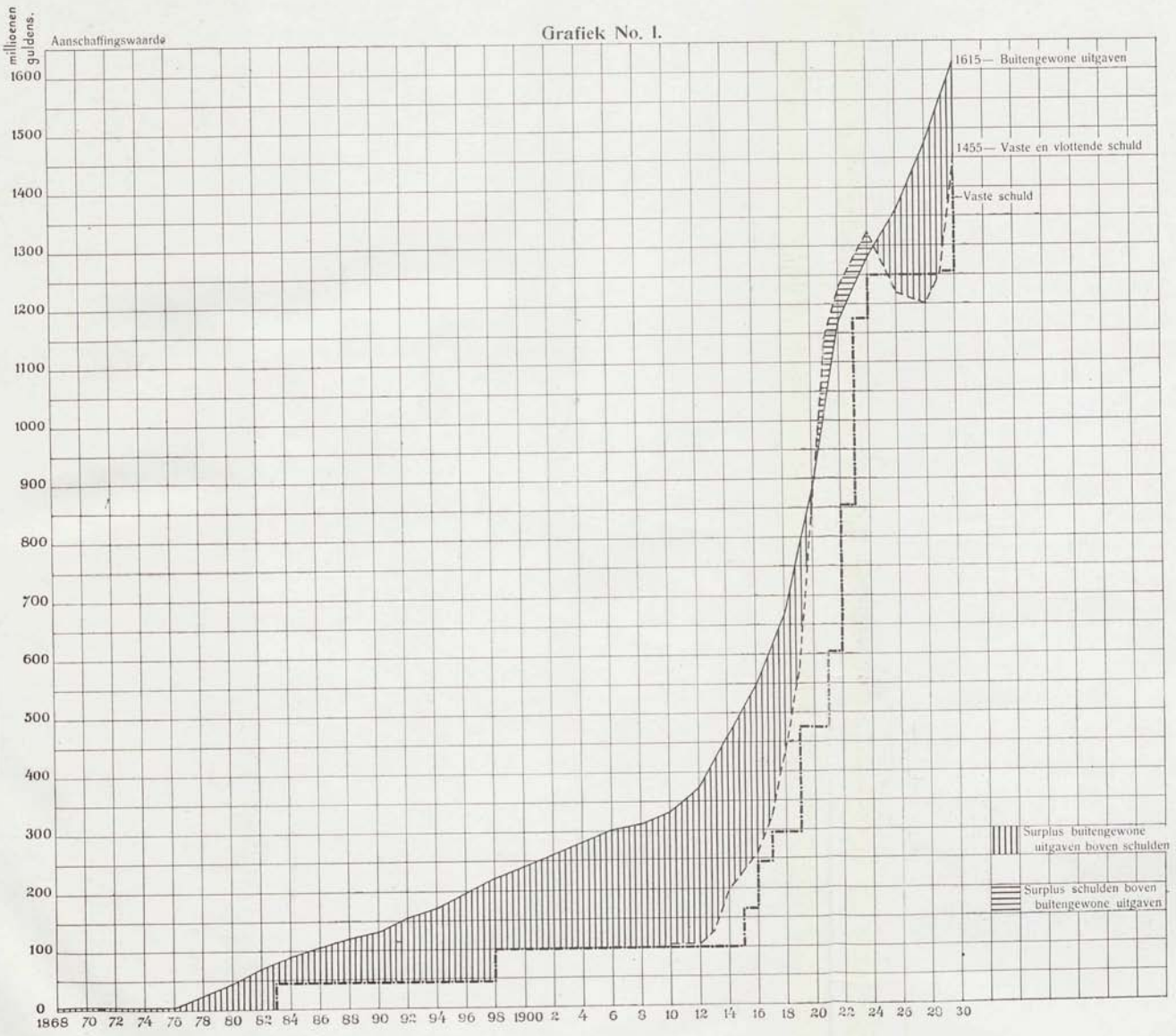
millioenen guldens.
Aanschaffingswaarde
1600
1500
1400
1300
1200
1100
1000
900
800
700
600
500
400
300
200
100
0
1868 70 72 74 76 78 80 82 84 86 88 90 92 94 96 98 1900 2 4 6 8 10 12 14 16 18 20 22 24 25 26 30
1615— Buitengewone uitgaven
1455— Vaste en vlottende schuld
Vaste schuld
Surplus buitengewone uitgaven boven schulden
Surplus schulden boven buitengewone uitgaven

Grafiek No. 2.

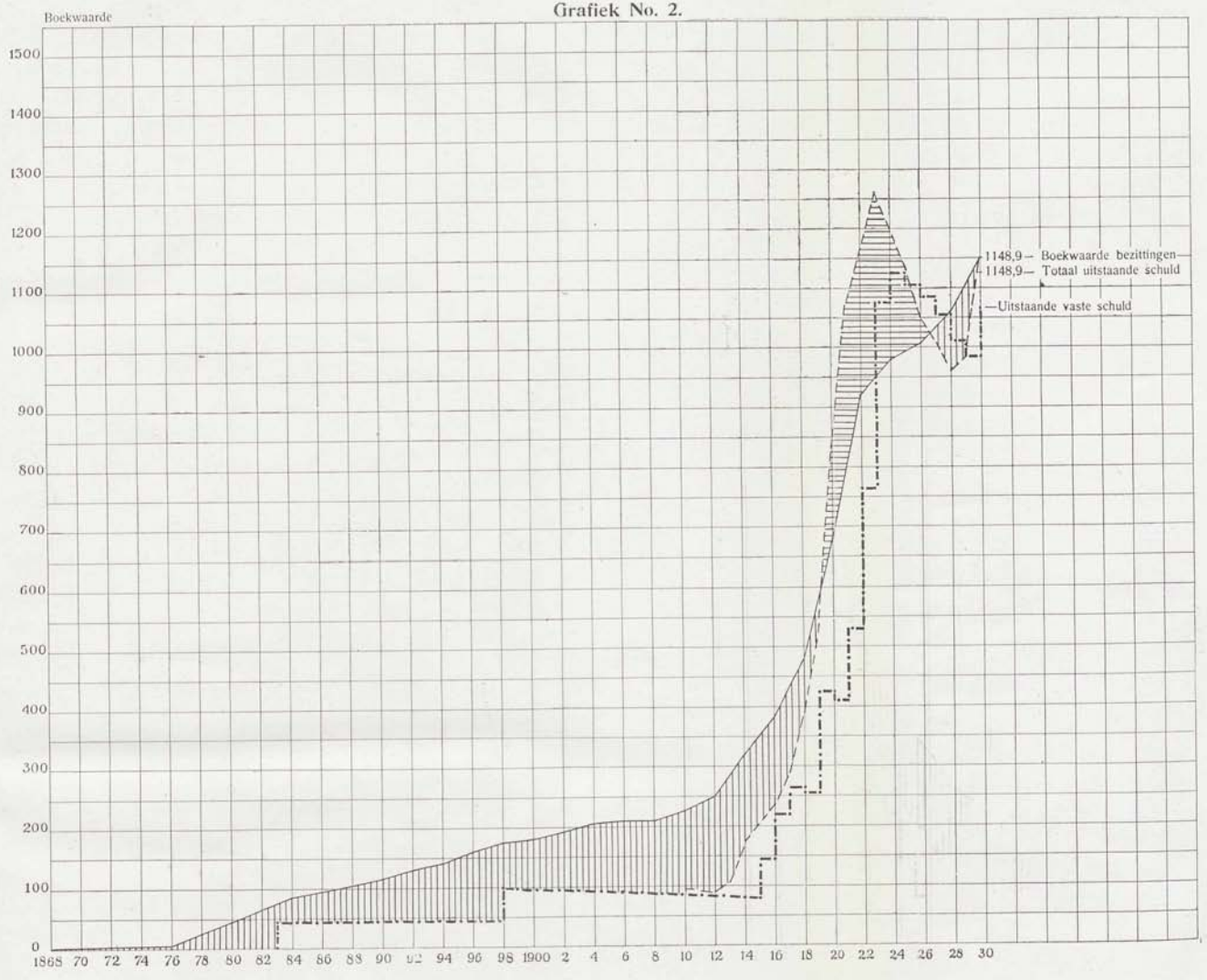
Boekwaarde
1500
1400
1300
1200
1100
1000
900
800
700
600
500
400
300
200
100
0
1868 70 72 74 76 78 80 82 84 86 88 90 92 94 96 98 1900 2 4 6 8 10 12 14 16 18 20 22 24 26 28 30
1148,9— Boekwaarde bezittingen—
1148,9— Totaal uitstaande schuld
—Uitstaande vaste schuld

schulden beliep einde van dat jaar rond 307 millioen gulden —, waarop een periode is gevolgd die dit surplus niet slechts geheel teniet heeft gedaan, doch tenslotte op ultimo 1924 zelfs een overschot der schulden boven de bezittingen van 48 millioen te zien geeft. En in de derde plaats is daar de periode van herstel, welke einde 1928 echter haar hoogtepunt heeft bereikt, waarna helaas de lijnen van bezit en schuld elkander weder naderen.

Meer dan een indruk, dat het verloop in de tweede periode toch wel een voor de toekomst van het Indische Staatscrediet zeer ernstig karakter heeft gedragen en dat ook thans de veiligheidsmarge nog zeer gering is, vooral wanneer wij letten op de meest recente ontwikkeling, vermag deze grafiek echter niet te geven. Om dieper op de zaak in te gaan, is het noodig de werkelijke waarde op een gegeven oogenblik van bezittingen en schulden te kennen, evenals het verloop der afschrijvingen en aflossingen. Voor de eerste heb ik *grafiek No. 2* ontworpen die een vergelijking geeft van de boekwaarde der bezittingen, nadat daarop dus de bovenbesproken afschrijving is toegepast, met de uitstaande schulden, vast en vlottend, waarbij met de aflossingen op de eerste categorie rekening is gehouden. Alvorens deze grafiek nader te bespreken vraagt beantwoording de vraag, waarom ik de vlottende schulden daarin heb opgenomen, daar zij toch naar hun wezen schuld op korten termijn zijn, dus niet kunnen dienen tot financiering der kapitaalsuitgaven. In deze opmerking schuilt veel waars, echter moet men niet uit het oog verliezen dat de vlottende schuld in ons staatsfinancieringsstelsel principiëel *anticipeert* op de latere consolidatie en dat daaruit dus wel degelijk en geregeld buitengewone uitgaven worden bekostigd. Zoo blijkt uit het lijnenverloop op deze grafiek duidelijk dat in de periode 1910—1923 steeds een deel der vlottende schuld in kapitaalsuitgaven is vastgelegd — in 1921 zelfs rond 270 millioen —, in tegenstelling tot de periode vóór 1910 toen het geheele meerdere van bezittingen boven vaste schuld uit den gewonen dienst was bekostigd. Bovendien is het doel van het diagram mede om de totale vermogenspositie van Indië te kennen en ook daarvoor is het noodig het saldo vlottende schuld, dus het totaal der schulden op korten termijn verminderd met de kasmiddelen, te voegen bij het uitstaande bedrag der vaste schuld, waarbij

ik nog even in herinnering breng dat ik die muntbiljetten in circulatie daarbij niet in aanmerking heb genomen [1]).

De grafiek nu vertoont wel dezelfde tendenz als de zooeven besprokene, doch in een voor het Staatsvermogen *belangrijk ongunstiger verhouding*. De lijn der bezittingen nadert in de eerste periode die der schulden veel dichter, het eerste snijpunt van beide lijnen valt omstreeks een half jaar eerder, het surplus der schulden stijgt in 1923 tot ongeveer 300 millioen, ja zelfs de vaste schulden komen in 1924 nog met rond 145 millioen boven de bezittingen uit, het tweede kruispunt valt ongeveer een jaar later en einde 1930 is het met veel moeite na 1926 verzamelde vermogen reeds weder geheel verdwenen.

Deze grafiek veroorlooft ons eenige conclusies te trekken. De eerste is dat Nederlandsch-Indië na 1913 het toen aanwezige vermogen van ruim 173 millioen gulden *nagenoeg geheel heeft ingeteerd*. De oorzaken daarvan heb ik reeds vroeger aangestipt, daar thans nader op in te gaan valt buiten het kader van dit artikel.

Slechts, en dit is de tweede conclusie, wijs ik er op dat dit verloop wel zeer sterk de plicht der huidige generatie naar voren brengt om *weder kapitaal te vormen* door het leeningsmiddel zoo spaarzaam als mogelijk is te gebruiken en te trachten een deel van den buitengewonen dienst weder uit de gewone middelen te bekostigen. Dit klinkt min of meer irreëel op een moment dat de gewone dienst belangrijke tekorten vertoont en de naastbije toekomst er nog somberder uitziet. Niettemin handhaaf ik mijn conclusie, daar naar mijn overtuiging slechts op die wijze de Indische financiën gezond kunnen blijven en de toekomstige ontwikkeling van het Staatscrediet niet geschaad zal worden. Men mag evenmin uit het oog verliezen dat een vrij belangrijk deel der hier berekende kapitaalwaarde nimmer een voldoende rendabiliteit zal behalen en dat de lasten van rente en aflossing voor dat deel dus steeds hooger zullen zijn dan de baten die daaruit direct of indirect zullen voortvloeien. Hetgeen beteekent dat tot in de verre toekomst het verschil op de dan levende contribuabelen zal drukken, waaraan slechts kan worden tegemoetgekomen door van de komende

1) Daartegenover heb ik echter evenmin de geldvoorraden bij de Landskassen vermeld, omdat hiervan slechts de laatste jaren betrouwbare opgaven aanwezig zijn.

kapitaalsuitgaven een correspondeerend deel uit den gewonen dienst, dus ten koste van het huidige geslacht, te betalen.

De derde conclusie, die op de tweede aansluit is deze, dat voor Indië het tijdstip nog verre is, zoo het ooit komt, dat men overschotten van gunstige jaren zou kunnen gaan aanwenden tot net uitvoeren van overheidswerken in tijden van neergaande conjunctuur. Deze overschotten — zoo zij thans na eenige jaren weder komen evenals na 1923 — zullen ongetwijfeld benut moeten worden om door versterkte schuldaflossing (zooals momenteel evenzeer geschiedt) te komen tot een meer normale verhouding tusschen bezittingen en schulden. Doet men dit niet en zou men tot uitvoering van groote werken besluiten, dan zou het gevaar niet denkbeeldig zijn dat men den stand der economische ontwikkeling te ver voorruitliep, aan Indië dus een kapitaalbezit van problematische rendabiliteit schonk en daartegenover een schuldenlast bleef bezitten die een te groot gedeelte der normale inkomsten voor rente en aflossing opeischte. Men mag niet uit het oog verliezen dat de *huidige* gang van zaken zoo is dat niet de goede jaren voorop gaan en voor de slechte die volgen dus overschotten overblijven, maar omgekeerd dat de magere jaren, de jaren van intering, het eerst zijn gekomen en daarna de vette, waarin noodwendig hersteld moest worden wat teloor ging. Wij zien dan ook dat, nu reeds weder een nieuwe depressieperiode heeft ingezet, Indië nog steeds niet geheel is bekomen van de zeer ernstige gevolgen van den oorlog en de daarop vrijwel zonder onderbreking aansluitende crisis van 1921/'22.

Voor de afschrijvingen en aflossingen, zoo jaarlijks[1]) als geaccumuleerd, moge achterstaand grafiekje dienen, dat eveneens eenige merkwaardige dingen in het licht stelt.

Vooreerst toch blijkt daaruit dat *eerst van 1927 af* de aflossingen hooger zijn dan de afschrijvingen. Dat wil dus zeggen dat tot dat jaar de waardevermindering van het Staatsbezit jaarlijks grooter is geweest dan de afname der vaste Staatsschulden (de vlottende schuld laat ik hier, daar zij van temporairen aard is en de aflossingen daarop een gansch ander karakter dragen, vanzelfsprekend achterwege) of m.a.w. dat daardoor *van 1869 af* een regelmatige

1) van 1910 af.

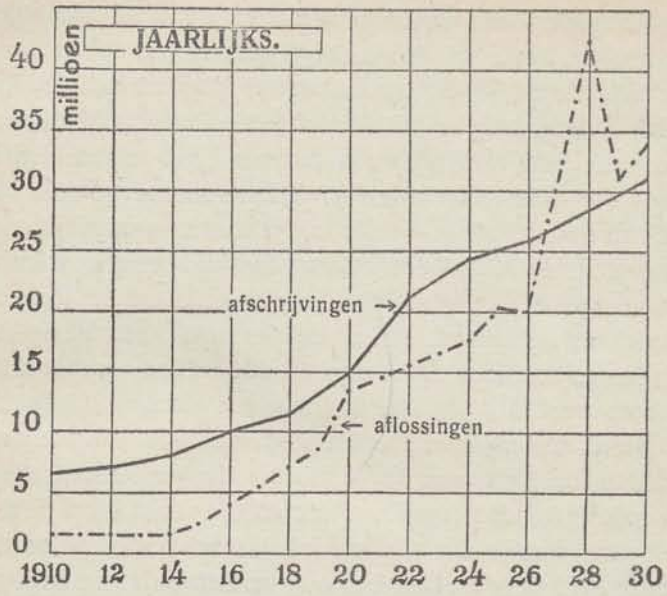
JAARLIJKS.
millioen
40
35
30
25
20
15
10
5
0
afschrijvingen
aflossingen
1910 12 14 16 18 20 22 24 26 28 30

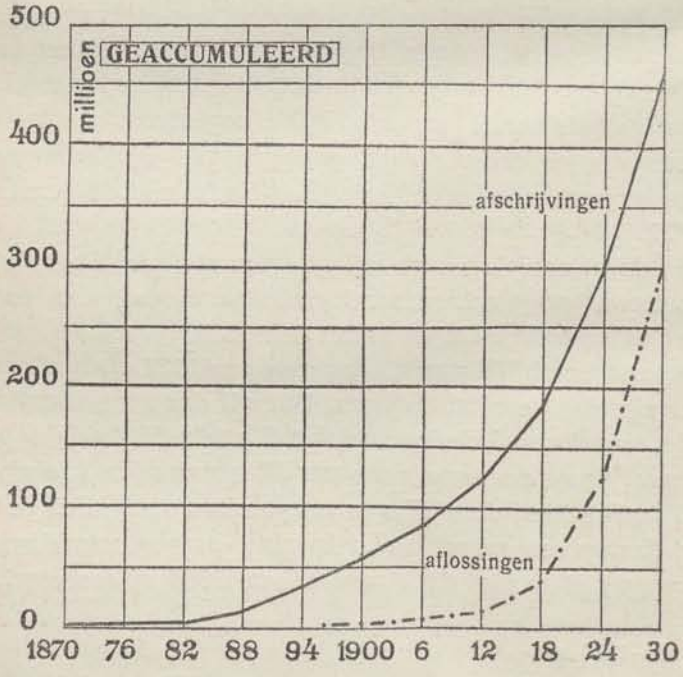
GEACCUMULEERD
millioen
500
400
300
200
100
0
afschrijvingen
aflossingen
1870 76 82 88 94 1900 6 12 18 24 30

intering van het gevormde Staatsvermogen heeft plaatsgevonden, welke haar top bereikte in 1926 met *ruim 185,7 millioen* gulden. Op ultimo 1930 zal zij vermoedelijk tot rond 161 millioen zijn teruggeloopen, zoodat de Regeering thans een open oog blijkt te hebben voor de groote gevaren die in deze — grootendeels verborgen — intering schuilen. Of men er echter ooit in slagen zal den geweldigen achterstand geheel in te halen valt met recht te betwijfelen.

Nu is het merkwaardig, dat dit interingsproces volgens het bovenstaande evenzeer ongestoord plaatsvond in de roemruchte „gouden eeuw" die met 1913 afsloot. Volgens mijn berekeningen bedroeg de intering op dat tijdstip zelfs niet minder dan *omstreeks 118 millioen gulden*. Dat niettemin het Staatsvermogen toen kon stijgen tot rond 194 millioen, waardoor de werking van dit interingsproces geheel gemaskerd wordt, is te danken aan de omstandigheid dat van 1868 t/m 1913 niet minder dan 273.5 millioen buitengewone uitgaven uit gewone middelen konden worden gefinancierd, terwijl daarnaast in die periode nog 38,5 millioen werd bekostigd uit de leening 1905, die Indië van Nederland had cadeau gekregen.

Men ziet tot welke bedenkelijke gevolgen het ontbreken kan leiden van een behoorlijke administratie der landsbezittingen, die niet slechts met kasmutaties rekent, zooals de gewone begrootingsboekhouding, doch ook met andere factoren w.o. de depreciatie der kapitaalgoederen. Een eerste stap in de goede richting is gedaan door het omstreeks 1912/'13 invoeren van de z.g. commercieele boekhouding in tal van landsbedrijven en -diensten, terwijl een verdere belangrijke schrede op dat pad is gezet met de recente invoering van de Indische Bedrijvenwet in eenigen daarvan. Helaas zal het echter nog wel vele jaren duren eer de voornaamste bedrijven, o.a. de S.S. en P.T.T. daaronder zullen kunnen worden gebracht.

Slechts een regelmatig bijgehouden overzicht van het verloop van het Staatsvermogen zal in de toekomst kunnen verhinderen dat deze ongeziene intering weder vorderingen kan maken, daar het slechts op die wijze mogelijk wordt de aflossingen aan de hoogte der noodzakelijke afschrijvingen te toetsen en aan te passen.

In het bovenstaande ben ik tot de conclusie gekomen dat in de

vermogensbalans, zooals ik die zéér summierlijk heb kunnen opstellen, op het oogenblik de schulden en bezittingen nog niet overtreffen. Deze vergelijking is echter, naar ik reeds opmerkte, niet volledig, kàn ook niet volledig zijn. Er zijn verschillende elementen die zich aan invoeging in het schema onttrekken, omdat zij niet gemeten kunnen worden. Doch al is het bepalen van de grootte daarvan niet mogelijk, zij kunnen niettemin worden genoemd.

Vooreerst die uitgaven in en na den oorlog, welke op buitengewoon werden geboekt, doch *in wezen gewone uitgaven* waren. Houdt men de aflossingen op het peil der afschrijvingen of daar boven dan vermindert deze factor echter jaarlijks in belangrijkheid.

In de tweede plaats *de pensioenverplichtingen* tegenover burgerlijke en militaire landsdienaren. Per 1 Januari 1917 zijn vijf z.g. „eigen pensioenfondsen" opgericht, waarin worden opgenomen alle landsdienaren die van dien datum af in vasten dienst zijn getreden. Maar zij die toen reeds in vasten dienst waren, blijven hun pensioen rechtstreeks ten laste van den gewonen dienst genieten. Gelet op den gemiddelden diensttijd, die voor Europeesche burgerlijke ambtenaren aan de hand der activiteitstafel 1910/1924 op ongeveer 25 jaar, voor Inlandsche dito op rond 30 jaar is te stellen, terwijl de militaire diensttijden gemiddeld eveneens om de 25 jaar schommelen, moet men aannemen dat deze rechtstreeksche pensioenbetalingen nog tot ongeveer 1941—1946 zullen oploopen, waarna zij in omstreeks 18 jaar (13 à 22) tot nul zullen worden gereduceerd. Een exacte berekening van het verloop is niet wel mogelijk, daar de gegevens daartoe wel te onvolledig zijn. Om de gedachten te bepalen wijs ik er op dat in 1929 hiervoor werd uitgegeven f 44.708.000.— en dat ik bij een globale becijfering kom tot ongeveer 62 millioen als hoogste in 1941. Men zou nu uiteraard de contante waarde van dien last kunnen berekenen. Dit zou echter zinledig zijn, immers voor deze pensioenen past de Staat het z.g. *omslagstelsel* toe in tegenstelling tot het stelsel van dekking van de jaarlijksche toename der contante waarde van de toekomstige verplichtingen bij de fondsen. Dit omslagstelsel, waarbij elk jaar als gewone uitgaven zijn eigen tebetalen pensioenen draagt, impliceert derhalve dat tegenover de genoemde contante waarde der verplichtingen een evengroot bedrag aan

contante waarde der daarvoor op de begrooting te brengen bedragen staat, uiteraard na aftrek van de contante waarde der pensioenkortingen van de betrokken ambtenaren, zoodat deze bedragen elkaar geheel opheffen. Men zal dus wèl voor de begrooting jaarlijks met den te verwachten pensioenlast moeten rekenen, doch op de vermogenspositie heeft deze m.i. geen invloed.

In de derde plaats noem ik de *garantie voor rente en aflossing* van leeningen, aangegaan door gesubsidieerde scholen en ziekenhuizen, N. V. voor volkshuisvesting e.a. Hierbij toch wordt langs een omweg de Staat belast met deze aangegane leeningen, zij vormen dus een schuld, waarmede ongetwijfeld rekening is te houden. Voor het gesubsidiëerd onderwijs beliepen deze leeningen einde 1929 rond f 2.200.000.—, ik vermoed dat het geheele bedrag tusschen 3 en 4 millioen gulden zal schommelen.

Tenslotte zijn onder de schulden nog op te nemen de *muntbiljetten in* circulatie, waarover ik in het voorgaande reeds meermalen heb gesproken.

Alles bij elkaar biedt de vermogenspositie en het verloop daarvan dus geen bijzonder glorieus beeld, hoewel anderzijds gelukkig toch niet van een „Ueberschuldung" kan worden gesproken. In hoeverre nu de last van rente en aflossing wordt opgewogen door de voordeelen, welke de geinvesteerde kapitalen afwerpen is een vraag, die ik niet in deze beschouwing wil beantwoorden, mogelijk vind ik later nog wel eens gelegenheid op de rendabiliteit van het Staatsbezit in te gaan. Dit thans te doen zou den omvang van dit artikel veel te groot maken en een te sterk beroep doen op de welwillende aandacht des lezers.

Ik heb in het bovenstaande slechts getracht een inleiding te geven tot de kennis van het Staatsvermogen van Indië. Ik ben mij bewust dat ik in verschillend opzicht onvolledig moest zijn en het geschetste beeld dus de noodige retouches behoeft. Mocht ik er echter in geslaagd zijn de aandacht van den lezer voor dit bij uitstek belangrijke vraagstuk te wekken en iets te hebben bijgedragen tot de verdere studie daarvan, dan heb ik mijn doel bereikt.

Weltevreden, Augustus/December 1930.

Naschrift.

Juist had ik de laatste hand aan deze studie gelegd toen de post mij het December-nummer van dit tijdschrift bracht, waarin het artikel „Aan een kruispunt" van den heer WELLENSTEIN is opgenomen. Het is wel zeer merkwaardig dat beide artikelen elkaar grootendeels aanvullen, gaf ik een meer historisch getint overzicht, de heer WELLENSTEIN neemt het heden als uitgangspunt om daarop toekomstverwachtingen uit te spinnen.

Echter wijken de door hem gepubliceerd balansen per 1 Januari 1928, 1929 en 1930 zoover af van de cijfers, waartoe ik ben gekomen voor ultimo 1927, 1928 en 1929, dat ik het gewenscht acht dit verschil wat nader toe te lichten. In mijn bovenstaande artikel wees ik reeds op een verschil tusschen mijn berekeningen, gebaseerd op de financiëele nota's en 2% afschrijving, en mijn contrôleberekeningen uit de jaarverslagen enz. van 141,2 millioen gulden per ultimo 1929. Met de cijfers van den heer WELLENSTEIN blijken nagenoeg dezelfde verschillen aanwezig te zijn, natuurlijk omdat zijn gegevens eveneens aan de jaarverslagen ontleend zijn. Deze verschillen komen voor aan de actiefzijde der balansen en wel onder de bedragen van het geïnvesteerde kapitaal.

Zetten wij thans de cijfers onder elkander (in duizenden guldens):

1 Januari	*1928*	*1929*	*1930*
Boekwaarde bedrijven	1.001.772	1.051.862	1.077.793
Restant kap. fondsen	126.429	134.747	152.341
Verleende voorschotten	6.613	6.532	7.094
Participatiën	6.020	7.570	9.070
Totaal	1.140.834	1.200.711	1.246.298
volgens mijn becijferingen	1.028.026	1.060.789	1.104.971
verschil	112.808	139.922	141.327
waarvan meerdere afschrijving	± 62.500	± 61.300	± 60.000
Verschil tusschen financiëele nota's en jaarverslagen	± 50.300	± 68.600	± 81.300

Met behulp van deze cijfers kan thans het verschil tusschen de vermogensbedragen volgens beide berekeningen als volgt worden verklaard.

Mijn berekening	*1-1-1928*	*1-1-1929*	*1-1-1930*
Staatsvermogen	14.005	101.694	119.821
bij: verschil vast kapitaal	112.808	139.922	141.327
saldo landskassen	38.343	33.681	39.082
	165.156	275.297	300.230
af: muntbiljetten circulatie	31.337	45.133	40.483
verschil vaste leeningen [1])	—	—	28.505
	133.819	230.164	231.242
volgens den heer WELLENSTEIN	133.819	230.164	230.927
verschil	—	—	315

Tenslotte blijft een te verwaarloozen verschil over, dat ik niet heb kunnen oplossen.

De heer WELLENSTEIN geeft nu in zijn artikel als laatste stelling: „de financiëele uitkomsten in vorige jaren zijn van dien aard „geweest, dat voor het jaar 1932 zoo noodig zonder bezwaar „aan die „stabiliseeringsrekening" bedragen kunnen worden ontleend ten behoeve van den gewonen dienst".

Deze stelling kan ik niet geheel onderschrijven. Natuurlijk zal, zoo de nood daartoe dringt, het vermogensoverschot moeten worden aangetast, gelijk dat in 1930 dan ook reeds is geschied, ik becijferde aan het einde van dat jaar reeds een intering van het geheele door mij berekende vermogen per ultimo 1929 ad 119.8 millioen. Maar noodzaak is nog niet hetzelfde als zonder bezwaar. Dit zou juist zijn, wanneer de uit de jaarverslagen verzamelde cijfers zonder meer konden worden aanvaard, waaruit zou volgen dat de gegevens der financiëele nota's dus 81 millioen te laag zouden zijn. Ik ben vooralsnog huiverig dit standpunt in te nemen. Blijft over de meerdere totaalafschrijving ultimo 1929 van rond 60 millioen, waarmede wellicht mijn vermogenscijfer op dien datum verhoogd

1) In de opstelling van den heer W. is o. m. reeds rekening gehouden met de in Maart 1930 uitgegeven leening 1923 E.

zou kunnen worden. Handhaven wij dat bedrag ook voor 1930, dan zou ik komen op een netto vermogen van 60—14 (muntbiljetten) + 40 (geraamd saldo landskassen) of rond *86 millioen* gulden per einde van dit jaar, een bedrag dat m.i. zeker geen aanleiding geeft om op het oogenblik buitengewoon optimistisch te zijn.

Het vertrouwen in de toekomst en de credietwaardigheid van Nederlandsch-Indië, dat uit het artikel van den heer WELLENSTEIN spreekt, onderschrijf ik echter ten volle!

L. G.

BIJLAGE: A.

Leening van	Uitgegeven krachtens Wet van	Staatsblad No. Ned.	Staatsblad No. Ind.	Rentetype %	Aflossingstype	Nominaal bedrag	Nominaal bedrag tot guldens herleid tegen muntpariteit £ 1 = ƒ 12.107 $ 1 = „ 2.4878	Koers: van Openbare uitgifte	Koers: van Overname door consortium	Door Indië werkelijk ontvangen bedrag (na aftrek provisie en commissie)	Reëele rentevoet in %	Grootte der jaarlijksche Annuïteit (voor Indië)	Grootte der jaarlijksche Aflossing	Aanvang Aflossingen	Uitgegeven in	Opmerkingen
1	2	3		4	5	6	7	8		9	10	11		12	13	14
1883	16- 3-1883	34	—	4	Annuïteiten, 55 jr.	ƒ 45675000 b)	—	—	—	—	—	4½%	½% + besp. rente			a) *conversie* der leening 1883.
1886a)	9- 5-1886	102	—	3½	id. 73 „	46350000 d)	—	—	—	—	—	4 „	id.			b) Indisch deel bepaald bij wet van 16-4-1887 (Stbl. No. 58).
1896c)	30-12-1895	236	—	3	id. 76 „	44000000	—	98¾	—	ƒ 43301925	3,229	3½ „	id.	direct		c) *conversie* der leening 1886.
1898	9- 6-1898	142	—	3	id. 46 „	56815000	—	95.13	—	54999410	3,304	4 „	1% + id.	„		
1905	18- 3-1905	97	—	3	id. 46 „	42365600	—	94.4	—	39992042	3,330	4 %e)	id.	„		
1915	5- 3-1915	127	309	5	gelijk termijnen 25 jr.	62500000	—	97.—	95	59375000	5,670	—	4 %	„	April 1915	d) Indisch deel bepaald bij wet van 7-12-1896 (Stbl. No. 214).
1916	27- 5-1916	208	413	5	id. 40 „	80000000	—	99½/101¼	—	79580350	5,149	—	2½ „	„	Juni 1916	
1917	3- 8-1917	502	679	5	id. 40 „	50000000	—	99¾	99	49500000	5,152	—	2½ „	„	September 1917	e) niet ten laste van Indië.
1919	6- 6-1919	280	1920/78	6	id. 40 „	180000000	—	100½	—	180142786	6,094 j)	—	2½ „	„	Juli 1919	f) *conversie* der leening 1919.
1921 A	11- 6-1921	798	483	7	id. 40 „	75000000	—	100	—	74439165	7,234	—	2½ „	„	August. 1921	g) *conversie* der leening 1921 A en B.
„ B	„	„	„	6½	id. 40 „	56000000	—	99/99½	—	55120193	6,775	—	2½ „	„	October „	
1922 A	30-12-'21	1455	1922/155	6	id. 15 „	$ 40000000	ƒ 99.512.000.—	94½	90.77	96545118	6,430	—	6⅔ „	1 Jan. 1933	Januari 1922	h) *conversie* der leening 1923 D, nieuwe uitgifte ƒ 3.395.000.—.
„ B	„	„	„	6	id. 30 „	„ 40000000	„ 99.512.000.—	94¾	90.98	94216256	6,591	—	3⅓ „	1 Mrt. „	April „	
„ C	„	„	„	6	id. 30 „	„ 20000000	„ 49.756.000.—	96½	92.75	47557185	6,510	—	3⅓ „	1 „ „	„ „	
1921 C	11- 6-'21 en	798	483	6	id. 30 „	£ 5000000	„ 60.535.000.—	98/96½	92.75	54876917	6,937	—	3⅓ „	15 Febr. „	Januari 1923	j) De reëele rentevoet is hooger dan 6, niettegenstaande meer dan het nominale bedrag werd ontvangen, omdat de rentebetaling halfjaarlijks plaatsvindt.
„ D	29-11-'22	607	1923/83	5½	id. 20 „	$ 25000000	„ 62.195.000.—	88	84.25	53608375	6,952	—	5 „	1 Mrt. 1934	Maart „	
1923 A	2- 6-'23	248	292	5	id. 40 „	ƒ 65000000	—	90	88.—	57200000	6,259	—	2½ „	direct	Juni „	
„ B	„	„	„	5	id. 30 „	£ 6000000	„ 72.642.000.—	92	96.75	60508380	6,520	—	3⅓ „	15 Juli 1933	Juli „	
„ C	„	„	„	5½	id. 20 „	$ 25000000	„ 62.195.000.—	90	86 25	56618149	6,450	—	5 „	1 Mei „	Novemb. „	
„ D	„	„	„	6	id. 40 „	ƒ 75000000	—	97¼/100	95.73	71796279	6,512	—	2½ „	direct	August. 1924	
1926 Af)	10- 6-'26	170	225	4½	id. 34 „	148500000	—	97	95½	141817500	4,984	—	± 3 „	„	Juni 1926	
„ Bg)	„	„	„	4½	id. 34 „	114625000	—	98	97	111223805	4,833	—	± 3 „	„	October „	
1929 h)	18- 5-'29	233	256	4½	id. 28 „	69020000	—	96¼	95	65609005	5,095	—	± 3,6 „	„	September 1929	
1923 E	2- 6-'23	248	292	4½	id. 40 „	37880000	—	96	—	± 36000000	4,904	—	2½ „	„	Maart 1930	
1930	30-10-'30	415	—	4½	id. 40 „	77200000	—	79¾	—	± 75000000	4,748	—	2½ „	„	Novemb. „	
							ƒ 506.347.000.—									

BIJLAGE: B.

Jaar	Gesloten leeningen nominaal	Gesloten leeningen geaccumuleerd	Aflossingen (herleid tot nominaal) jaarlijks	Aflossingen (herleid tot nominaal) geaccumuleerd	Restant Vaste schuld	Vlottende schuld (zonder muntpapier)	Totaal schuld
1883					47.023		
4			233		46.790		
5			240		46.550		
6			248		46.302		
7			139		46.163		
8			239		45.924		
9			247		45.677		
1890			256		45.421		
1			265		45.156		
2			274		44.882		
3			284		44.598		
4			294		44.304		
5			304		44.000		
6	44.000	44.000	156	156	43.844		
7			222	378	43.622		
8	57.815	101.815	228	606	101.209		
9			816	1.422	100.393		
1900			846	2.268	99.547		
1			876	3.144	98.671		
2			911	4.055	97.760		
3			929	4.984	96.831		
4			960	5.944	95.871		
5	**42.365.6**		995	6.939	94.876		
6			1.024	7.963	93.852		
7			1.060	9.023	92.792		
8			1.092	10.115	91.700		
9			1.125	11.240	90.575		
1910			1.159	12.399	89.416	ca. 5.000	94.416
1			1.195	13.594	88.221	5.334	93.555
2			1.242	14.836	86.979	3.965	90.944
3			1.282	16.118	85.697	20.637	106.334
4			1.339	17.457	84.358	89.022	173.380
5	62.500	164.315	1.985	19.442	144.873	59.567	204.440
6	80.000	244.315	4.742	24.184	220.131	13.700	233.831
7	50.000	294.315	6.998	31.182	263.133	26.260	289.393
8			9.044	40.226	254.089	138.352	392.441
9	180.000	474.315	8.402	48.628	425.687	102.428	528.115
1920			13.487	62.115	412.200	426.213	838.413
1	131.000	605.315	13.944	76.059	529.256	539.524	1.068.780
2	248.780	854.095	15.249	91.308	762.787	373.366	1.136.153
3	322.567	1176.662	16.735	108.043	1.068.619	194.095	1.262.714
4	75.000	1251.662	17.239	125.282	1.126.380	73.224	1.199.604
5			21.843	147.125	1.104.537	28.272	1.132.809
6	**263.125**		20.095	167.220	1.084.442	32.378	1.052.064
7			30.487	197.707	1.053.955	39.934	1.014.021
8	**65.625**		42.278 a)	239.985	1.011.677	52.582	959.095
9	3.395	1255.057	31.466	271.451	983.606	2.444	b) 985.050
1930	115.080	1370.137	34.721	306.172	1.063.965	85.000	(geschat) 1.148.965
1		begroot	35.843	342.015			

onbekend

zie vaste schuld

a) w.o. 13 millioen extra-schulddelging uit van Nederland ontvangen O. W. B.
b) 13 December 1930 rond 97.4 millioen w.o. rond 14.2 millioen muntbiljetten, dus zonder deze 83.2 millioen.

BIJLAGE: C.

(Duizendtallen guldens)

	Buitengewone uitgaven		Afschrijving à 2%		Boekwaarde (afgerond)
	Jaarlijks	Geac-cumuleerd	Jaarlijks	Geac-cumuleerd	
1867	—	—	—	—	—
1868	340	340	—	—	340
1869	—	340	6.80	6.80	333
1870	11	351	6.80	13.40	338
1871	156	507	7.02	20.42	487
1872	78	585	10.14	30.56	554
1873	305	890	11.70	42.26	848
1874	248	1.138	17.80	60.06	1.078
1875	1.275	2.413	22.76	82.82	2.330
1876	4.527	6.940	48.26	131.08	6.809
1877	10.667	17.607	138.80	269.88	17.337
1878	7.996	25.603	352.14	622.02	24.981
1879	11.190	36.793	512.06	1.134.08	35.659
1880	11.833	48.626	735.86	1.869.94	46.756
1881	10.973	59.599	972.52	2.842.46	56.757
1882	12.510	72.109	1.191.98	4.034.44	68.075
1883	9.234	81.343	1.442.18	5.476.62	75.866
1884	8.030	89.373	1.626.86	7.103.48	82.270
1885	9.715	99.088	1.787.46	8.890.94	90.197
1886	7.220	106.308	1.981.76	10.872.70	95.435
1887	4.564	110.872	2.126.16	12.998.86	97.873
1888	8.066	118.938	2.217.44	15.216.30	103.722
1889	6.586	125.524	2.378.76	17.595.06	107.219
1890	7.883	133.407	2.510.48	20.105.54	113.301
1891	10.920	144.327	2.668.14	22.773.68	121.553
1892	11.046	155.373	2.886.54	25.660.22	129.713
1893	9.331	164.704	3.107.46	28.767.68	135.936
1894	9.998	174.702	3.294.08	32.061.76	142.640
1895	11.632	186.334	3.494.04	35.555.80	150.778
1896	10.363	196.697	3.726.68	39.282.48	157.415
1897	9.959	206.656	3.933.94	43.216.42	163.440
1898	15.027	221.683	4.133.12	47.349.54	174.333
1899	6.556	228.239	4.433.66	51.783.20	176.456
1900	8.682	236.921	4.564.78	56.347.98	180.573
1901	9.837	246.758	4.738.42	61.086.40	185.672
1902	11.000	257.758	4.935.16	66.021.56	191.736
1903	12.256	270.014	5.155.16	71.176.72	198.837
1904	10.905	280.919	5.400.28	76.577.—	204.342
1905	8.915	289.834	5.618.38	82.195.38	207.639
1906	7.427	297.261	5.796.68	87.992.06	209.269
1907	5.120	302.381	5.945.22	93.937.28	208.444
1908	6.808	309.189	6.047.62	99.984.90	209.204
1909	9.561	318.750	6.183.78	106.168.68	212.581
1910	17.757	336.507	6.375.—	119.543.68	224.063
1911	16.506	353.013	6.730.14	119.273.82	233.739
1912	21.230	374.243	7.060.26	126.334.08	247.909
1913	39.236	413.479	7.484.86	133.818.94	279.660
1914	48.620	462.099	8.269.58	142.088.52	320.010

	Buitengewone uitgaven		Afschrijving à 2%		Boekwaarde (afgerond)
	Jaarlijks	Geac-cumuleerd	Jaarlijks	Geac-cumuleerd	
1915	41.552	503.651	9.241.98	151.330.50	352.321
1916	41.474	545.125	10.073.02	161.403.52	383.721
1917	48.930	594.055	10.902.50	173.306.02	421.749
1918	69.434	663.489	11.881.10	184.187.12	479.302
1919	90.039	753.528	13.262.98 b)	197.450.10	556.078
1920	138.434	891.962	15.063.76	212.514.06	679.448
1921	189.434	1.081.396	17.832.22	230.346.28	851.050
1922	91.380	1.172.776	21.617.78	251.964.06	920.812
1923	64.419	1.237.195	23.443.82	275.407.88	961.787
1924	40.910	1.278.105	24.726.10	300.133.98	977.971
1925	37.508	1.315.613	25.539.34	325.673.32	989.940
1926	43.443	1.359.056	26.264.—	352.937.32	1.006.119
1927	48.950	1.408.006	27.042.32	379.979.64	1.028.026
1928	60.581	1.468.587	27.817.98	407.797.62	1.060.789
1929	73.041	1.541.628	28.859.68	436.657.30	1.104.971
1930	73.994 a)	1.615.622	30.096.70	466.754.—	1.148.868

a) Raming zonder aftrek der geschatte ontvangst van 6 millioen uit het opiummiddel.

b) De posten van 50 jaar geleden zijn geheel afgeschreven, de jaarlijksche afschrijvingen zijn van 1919 af daarom verminderd met de afschrijvingen van 1869 en zoo vervolgens.

BIJLAGE: D.

Vlottende schuld (millioenen guldens)

	Begin Januari	Ultimo Maart	Ultimo Juni	Ultimo September	Ultimo December
1911	5,—	5,—	13,6	6,2	5,3
1912	5,3	9,2	17,5	5,7	4,—
1913	4,—	13,9	17,8	14,2	20,6
1914	20,6	43,1	60,6	77,9	89
1915	89,—	99,8	55,5	57,3	59,6
1916	59,6	80,9	26,2	8,4	13,7
1917	13,7	29,3	47,4	5,7	26,3
1918	26,3	47,4	80,6	99,2	138,4
1919	138,4	193,8	230,5	77,9	112,2
1920	112,2	183,2	254,4	374,9	473,—
1921	473,—	521,5	613,9	612,2	591,6
1922	591,6	516,9	400,4	384,8	416,4
1923	416,4	385,6	336,—	255,9	235,9
1924	235,9	245,9	249,6	160,4	112,3
1925	112,3	126,2	130,4	111,2	61,2
1926	61,2	70,6	64,5	46,—	0,6
1927	0,6	23,5	49,1	25,2	— 8,6
1928	— 8,6	— 1,9	17,2	12,—	— 7,4
1929	— 7,4	37,3	51,6	40,2	42,9
1930	42,9	89,5	136,3	140,1	?

De Indische financiën in de jaren 1912 t/m 1930,

door

J. Looijenga.

Ten behoeve van de Internationale Koloniale Tentoonstelling te Parijs zijn kort geleden bij het Departement van Financiën een aantal gegevens bijeengebracht, en voor een deel grafisch verwerkt, welke in groote trekken een overzicht geven van de financiën van Nederlandsch-Indië in de jaren 1912 t/m 1930. Bij de aan het voorbereidingscomité voor die tentoonstelling verstrekte bijdragen bevindt zich de hiernevens afgedrukte grafiek, welke in enkele hoofdlijnen het financieel Overheidsbeleid in die jaren illustreert. Waar dit beleid in dezen tijd zoozeer in het centrum staat van de publieke belangstelling, leek de publicatie van deze grafiek niet ondienstig ten behoeve van wie zich, ook buiten ambtelijken kring, in de financieele structuur der Indische Staathuishouding willen verdiepen. Hieronder moge de bedoeling van de teekening met een enkel woord worden verduidelijkt.

Op de gebezigde ruitverdeeling, waarin vertikaal, volgens een met 20 millioen-tallen guldens opklimmende schaal, de bedragen, en horizontaal de in maanden onderverdeelde jaren zijn uitgezet, zijn zes gekleurde lijnen geteekend, luidens de bijgeplaatste legenda onderscheidenlijk aangevend het verloop van den geheelen, den gewonen en den buitengewonen dienst en van de totale, de vaste en de vlottende schuld. De beginpunten dezer lijnen wijzen den stand van elk der genoemde gegevens aan op ultimo 1911, d.w.z. wat de drie eerstgenoemde betreft het totale saldo (som der overschotten en tekorten) sedert 1867, het jaar dat met de invoering van de eerste Indische Comptabiliteitswet de zelfstandige financieele geschiedenis van Nederlandsch-Indië begint. Ten einde verband

te kunnen leggen tusschen de rekening-saldi en de leeningsschulden zijn tekorten positief, overschotten negatief geteekend.

Uit de grafiek blijkt ten naasten bij, dat aan het begin van het beschouwde tijdvak de geheele dienst een nadeelig saldo aanwees van *f* 99 millioen, doordat tegenover een tekort op den buitengewonen dienst van *f* 353 millioen de gewone dienst een overschot had opgeleverd van *f* 254 millioen. De samenstelling van de Indische schuld was destijds nog uiterst eenvoudig, doordat ten laste van Indië slechts twee in 1883 en 1898 door den Staat der Nederlanden aangegane leeningen liepen tot een totaal nominaal bedrag van *f* 102 millioen, door de opbrengst waarvan (rond *f* 100 millioen) het hooger vermeld tekort van *f* 99 millioen op den geheelen dienst geheel was gedekt [1]). Op deze leeningen was ultimo 1911 *f* 14 millioen afgelost, zoodat het totaal der op dat tijdstip nog uitstaande vaste schuld *f* 88 millioen bedroeg. De totale schuld bedroeg slechts *f* 87 millioen, doordat de vlottende schuld een credit-saldo aanwees van *f* 1 millioen.

De verdere punten van de lijnen voor den geheelen, den gewonen en den buitengewonen dienst zijn gevonden door elk jaar het tekort of het overschot op de rekening over dat jaar op te tellen bij of af te trekken van het saldo over het voorafgegane tijdvak. Elk punt van deze lijnen geeft dus voor het door de plaats van dat punt bepaalde tijdstip het totaal-saldo (som der overschotten en tekorten) op den betrokken dienst aan sedert 1867.

De lijnen voor de totale, de vaste en de vlottende schuld wijzen het uitstaand bedrag dier schuld aan op elk tijdstip van het beschouwde tijdvak. Voorts is in de trapsgewijze stijgingen en dalingen van de beide laatstgemelde lijnen aangegeven wanneer consolidatie van vlottende schuld heeft plaats gehad, waarbij telkens de vaste schuld toeneemt met het nominaal bedrag der uitgegeven leening, terwijl tegelijkertijd de vlottende schuld afneemt

[1]) Hierbij dient te worden vermeld, dat de eveneens door Nederland ten behoeve van Indië aangegane geldleening 1905 ten bedrage van rond *f* 40 millioen niet in het bedrag der Indische schuld is opgenomen, omdat de Indische begrooting niet is belast met de rente en aflossing dier leening. Deze lasten nam het moederland voor zijn rekening. Indië ontving derhalve in 1905 een geschenk ten bedrage van *f* 40 millioen, welke som in de bovenstaande becijfering rechtstreeks is tegoedgeschreven aan den gewonen dienst.

met het daarvoor in kas ontvangen bedrag. Het verschil in de afstanden, waarmede beide lijnen bij de uitgifte van een nieuwe leening stijgen en dalen, komt derhalve overeen met het emissieverlies op die leening.

Uit de teekening blijkt, dat ultimo 1930 de geheele dienst afsluit met een tekort van *f* 1.341 millioen, doordien aan buitengewone uitgaven in totaal *f* 1.584 millioen is besteed, waartegenover uit den gewonen dienst een overschot is verkregen van *f* 243 millioen. Het genoemd tekort van *f* 1.341 millioen op den geheelen dienst is voor *f* 1.303 millioen gedekt door de opbrengst der uitgegeven geldleeningen op langen termijn, zoodat de vlottende schuld — althans theoretisch, gelijk hieronder nader is toegelicht — ultimo 1930 een debet-saldo aanwijst van *f* 38 millioen. Daar voorts op het nominaal bedrag der aangegane leeningen ad *f* 1.367 millioen in totaal *f* 303 millioen is afgelost, beloopt de op het eind van het afgeloopen tijdvak nog uitstaande vaste schuld *f* 1.064 millioen en de totale schuld van Nederlandsch-Indië *f* 1.102 millioen.

Hierboven is gesproken van een theoretische vlottende schuld. Daarmede is bedoeld de vlottende schuld, berekend aan de hand van de begrootingssaldi en de in kas ontvangen bedragen uit de opbrengst der aangegane geldleeningen op langen termijn. De reëele vlottende schuld, welke men in verschillende officieele publicaties vindt vermeld en waarover ten laste van de Indische begrooting rente moet worden betaald, is steeds ± *f* 40 millioen hooger. Dit verschil is ten naasten bij het bedrag dat aan vlottende middelen aanwezig is in de Landskassen.

Wanneer aan de hand van de besproken grafiek een enkele opmerking mag worden gemaakt, dan is het in de eerste plaats deze, dat als een verheugend feit mag worden geconstateerd, dat de rekening van den gewonen dienst, gelijk uit de teekening blijkt, over het tijdvak 1912—1930, als geheel beschouwd, in weerwil van de daarin vallende in financieel en economisch opzicht zoo uiterst moeilijke na-oorlogsjaren, bijna volkomen heeft gesloten. De nadeelige saldi over de jaren 1917—1922 zijn ruimschoots door de overschotten in de jaren 1923—1929 gecompenseerd, zoodat, ondanks het tekort van *f* 70 millioen op den gewonen dienst 1930, de eindrekening van dien dienst over het geheele beschouwde

tijdvak slechts een nadeelig verschil heeft opgeleverd van ƒ 11 millioen (voordeelig saldo ultimo 1911 ƒ 254 millioen, ultimo 1930 ƒ 243 millioen). Daarbij moet nog in aanmerking worden genomen, dat sedert 1911 ƒ 288.5 millioen is besteed aan aflossing van vaste schuld, waarvan rond ƒ 200 millioen sedert 1922.

Een tweede gegeven, waarop de aandacht valt, is het bedrag van ƒ 1.58 milliard, dat sedert 1867 aan buitengewone uitgaven is besteed, en dat na aftrek van afschrijving en waardevermindering moet worden gesteld tegenover de uitstaande schuld op ultimo 1930 ad ƒ 1.1 milliard. Een proeve om de netto boekwaarde van het Landsbezit in cijfers uit te drukken is geleverd door Ir. E. P. WELLENSTEIN, die in zijn in het December-nummer van „Koloniale Studiën" verschenen artikel „Aan een kruispunt" komt op rond ƒ 1.3 milliard, en op een „saldo-tegoed" van ƒ 230 millioen. Tusschen dit saldo-bedrag en het hierboven meermalen genoemd overschot van ƒ 243 millioen op de rekening van den gewonen dienst bestaat — daarop moge voor wie in die richting mocht denken worden gewezen — geen verband. Laatstgenoemd overschot immers is een vaststaand gegeven, dat is gevonden door het tekort op de rekening van den geheelen dienst te verminderen met de *aanschaffingswaarde* van het ten laste van den buitengewonen dienst verkregen Landsbezit, terwijl het „saldo-tegoed" op de rechterzijde van de door Ir. WELLENSTEIN opgestelde vermogensbalans is gevonden door het totaal der Landsschulden — wat ten naasten bij hetzelfde is als het tekort op den geheelen dienst verminderd met het bedrag dat aan aflossing is besteed, doch vermeerderd met het emissie-verlies op de aangegane leeningen — te vergelijken met de langs den weg van subjectieve appreciatie verkregen *netto-boekwaarde* van het totale Landsbezit. Dat beide cijfers nagenoeg gelijk zijn is derhalve een bloot toeval, waarop geen enkele conclusie valt te baseeren.

De besproken cijfers toonen niettemin aan, dat de vermogenstoestand der Lands gezond mag worden genoemd en dat de financieele positie van Nederlandsch-Indië innerlijk hecht en stevig is. Het lijdt dan ook geen twijfel, dat de gevolgen van de huidige economische depressie zich in het tegenwoordig stadium voor Nederlandsch-Indië vooralsnog alléén afteekenen in de oogenblikkelijke kaspositie, en dat, indien het uitgavenbudget op korten

DE FINANCIËN VAN NEDERLANDSCH-OOST-INDIË IN DE JAREN 1912 t/m 1930.

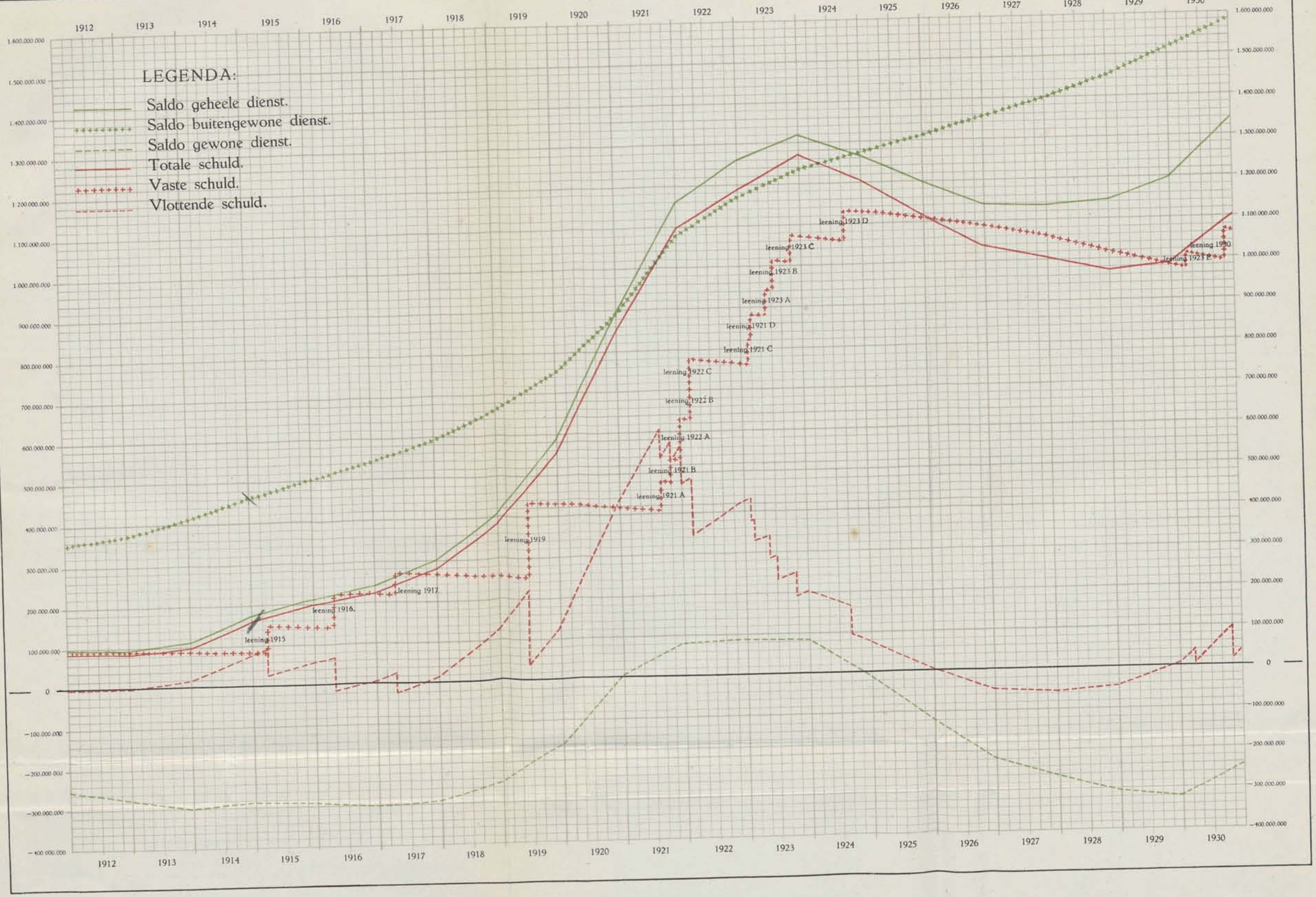

termijn voldoende wordt gedrukt, voor de toekomst geen gevaren voor Indië's gunstige financieele reputatie zijn te duchten. Dit te bereiken is de taak waarvoor zich de onlangs ingestelde Begrootingscommissie ziet gesteld.

Kroniek

De beperking van de productie van verdoovende middelen.

De voorbereidende conferentie van de vertegenwoordigers der landen, welke verdoovende middelen vervaardigen, werd van 27 October tot 11 November 1930 te Londen gehouden. Hoewel op deze bijeenkomst niet op alle punten een resultaat werd bereikt (met name niet ten aanzien van de aan de verschillende produceerende landen toe te wijzen quota in de geoorloofde wereldproductie) heeft haar arbeid toch nut gehad, zoowel wegens hetgeen wel bereikt is, als wegens het aantoonen van de nog te overwinnen moeilijkheden. Naast het door de Raadgevende Opium Commissie ontworpen plan tot productiebeperking [1]) vormt het rapport der Londensche bijeenkomst een goede basis voor de conferentie, die dit jaar een verdrag tot beperking der productie zal moeten opstellen.

Aan laatstgenoemd rapport, verdeeld in vier hoofdstukken:

I. inleidende punten,
II. verdeeling van de contingenten,
III. centraal bureau voor de verdeeling, en
IV. algemeene bepalingen,

is het volgende ontleend.

I. Inleidende punten.

Hoewel de delegatie van Sovjet Rusland verklaarde zich niet met het door de Raadgevende Opium Commissie uitgewerkte plan te kunnen vereenigen, werd besloten de besprekingen te voeren op de basis van dat plan. Daarbij moesten de volgende vier beginselen tot richtsnoer dienen: een eventueel beperkingsplan moet in de eerste plaats precies zijn, d.w.z. geen twijfel laten aan zijn beteekenis; ten tweede zoo eenvoudig mogelijk zijn, zoodat het de regeeringen zoo min mogelijk moeilijkheden geeft en den handel en de industrie zoo weinig mogelijk hinderpalen in den weg legt; ten derde een zekere soepelheid bezitten met het oog op mogelijke wijzigingen in het verbruik en in de productie; en ten vierde de mogelijkheid tot herziening open laten, indien zulks op grond van de verkregen ervaring noodig blijkt.

De produceerende landen kunnen in drie hoofdgroepen worden verdeeld:

a. landen die in hun eigen behoefte voorzien en daarnaast in belangrijke mate uitvoeren (Duitschland, Frankrijk, Nederland, Engeland en Zwitserland);

1) Zie Kroniek van Koloniale Studiën van April 1930 blz. 295.

b. landen die in hun eigen behoefte voorzien en thans nog niet in belangrijke mate uitvoeren (Amerika, Japan en Rusland);

c. landen die slechts voor een gering deel in hun eigen behoefte voorzien (Italië).

Apart staan Turkije, dat drie jaar geleden geen produceerend land was, doch dat thans met drie fabrieken, die in hoofdzaak voor den smokkelhandel leveren, een eigenaardige positie inneemt, en Engelsch-Indië, dat weliswaar ruwe morphine uitvoert, maar wat zijn behoefte voor wetenschappelijke en geneeskundige doeleinden betreft, grootendeels van invoer afhankelijk is.

Lang werd stilgestaan bij de preparaten, die wegens de geringe hoeveelheid morphine of cocaïne, die zij bevatten, buiten het Opiumverdrag vallen. Van deze preparaten zullen de landen echter bij het indienen van de ramingen van de voor wetenschappelijke en geneeskundige doeleinden benoodigde hoeveelheden verdoovende middelen, zoo mogelijk bij afzonderlijke staten, melding moeten maken; maar deze hoeveelheden zullen niet meegerekend worden bij de berekening van de landsgewijze productie-contingenten, aangezien die preparaten meerendeels in een groot aantal apotheken vervaardigd worden. De productie-quota zullen slechts toepasselijk zijn op het geproduceerde verdoovende middel en op de in fabrieken van geneesmiddelen vervaardigde preparaten, die een groot percentage morphine bevatten.

Voorts werd gewezen op de moeilijkheid, dat veel morphine geproduceerd wordt, niet om als zoodanig gebruikt te worden, maar om te worden verwerkt in niet onder het verdrag vallende stoffen (o.a. codeïne). Het Opiumverdrag bevat een bepaling, die het mogelijk maakt, nieuwe stoffen, die als verdoovend middel gebruikt worden, onder de werking van het verdrag te brengen (dit is o.a. gebeurd met eucodal en dilaudide), maar het Permanent Opium Comité [1]) heeft er in zijn laatste rapport op gewezen, dat deze procedure slechts ten gevolge heeft, dat zoo'n product spoedig uit den handel verdwijnt, doordat de chemici weer een nieuwe stof uitvinden, die niet onder het verdrag valt. Het Comité gaf dan ook al in overweging om ieder land in zijn jaarrapport te doen opgeven de hoeveelheden niet onder het Opiumverdrag van 1925 vallende verdoovende middelen, die in den loop van het jaar geproduceerd zijn. Ook te Londen was men van oordeel, dat er aanleiding is een einde te maken aan het geheel ontbreken van contrôle op de vervaardiging van dergelijke stoffen. Te dien einde wordt aanbevolen, dat de landen, die verdoovende middelen willen vervaardigen of invoeren om ze te verwerken tot niet onder het Opiumverdrag vallende stoffen, jaarlijks een afzonderlijke raming zullen moeten indienen van de daarvoor benoodigde hoeveelheden.

Behalve de raming voor eigen gebruik en die voor verdere bewerking zal ook nog een raming moeten worden ingediend van de hoeveelheid ver-

1) In tegenstelling tot de hiervoor genoemde Raadgevende Commissie, waarin de bij de opiumbestrijding naast betrokken landen vertegenwoordigd zijn, bestaat het Centrale Comité uit narcotica-deskundigen, ongeacht hun nationaliteit die in geenerlei betrekking tot hun regeering mogen staan en dus rechtstreeks de internatinale gemeenschap vertegenwoordigen.

doovende middelen, die bestemd is om weder uitgevoerd te worden voor verbruik in een ander land.

II. De verdeeling van de contingenten.

De bijeenkomst betreurde het niet tot een definitief resultaat te zijn gekomen ten aanzien van de toewijzing van de contingenten aan de verschillende produceerende landen. Dit vond eensdeels zijn oorzaak in het feit, dat de door de zorg van het Volkenbondssecretariaat verzamelde gegevens eerst den dag voor de opening van de bijeenkomst ontvangen werden, terwijl anderdeels nog bij den aanvang van de bijeenkomst tusschen de fabrikanten onderhandelingen werden gevoerd, die eerst tegen het einde daarvan tot een resultaat leidden. Ook Japan en Turkije leverden bijzondere moeilijkheden op.

De bijeenkomst had zich voornamelijk te bemoeien met de landen van de eerste groep, van die van de tweede groep gaven de Vereenigde Staten en Sovjet Rusland te kennen thans geen plannen te hebben om tot een eenigermate belangrijke uitvoerproductie over te gaan. Met de thans door de landen van de tweede groep uitgevoerde hoeveelheden zal natuurlijk rekening moeten worden gehouden, maar moeilijkheden zijn hierbij niet te voorzien.

Ten aanzien van de morphine en haar derivaten hadden de fabrikanten tot de volgende verdeeling der productie besloten: Duitsche firma's 39,97 eenheden, Zwitsersche 25,20, Fransche 21 en Britsche 18,83. Tegen dit schema werden op de bijeenkomst echter bedenkingen aangevoerd, aangezien bij de verdeeling niet voldoende rekening was gehouden met de door de Raadgevende Opium Commissie aangegeven richtlijnen. Vooreerst waren de berekeningen gegrond op de productie per firma, in plaats van per land, zoodat de productie van een in Duitschland werkend filiaal van een Zwitsersche firma gerekend was tot de productie van Zwitserland in plaats van tot die van Duitschland. Voorts was geen rekening gehouden met de morphineproductie ten behoeve van de verwerking tot preparaten, die slechts een geringe hoeveelheid van deze stof bevatten, terwijl ten slotte de productie, die den ongeoorloofden handel voedt, ook niet voldoende buiten de berekeningen was gehouden. De Raadgevende Opium Commissie toch had bepaald, dat de verdeeling van de productie zooveel mogelijk gebaseerd zou worden op de tegenwoordige normale productie voor wetenschappelijke en geneeskundige doeleinden en dat de voor den smokkelhandel bestemde hoeveelheid, voor zoo ver berekenbaar, buiten beschouwing zou worden gelaten. Op grond van deze bezwaren werd besloten dat de onderhandelingen tusschen de fabrikanten over de verdeeling van de morphine-productie zouden worden voortgezet.

Ten aanzien van de cocaïne werd een beter resultaat bereikt. Hier hadden de besprekingen tusschen de fabrikanten geleid tot de volgende quota: Duitsche firma's 49,30, Fransche 20, Britsche 15, Nederlandsche 10,28 en Zwitsersche 5,42. Deze verdeeling werd voorloopig aangenomen, de moeilijkheden waren hier ook veel minder groot.

Japan legde een verklaring af, waaruit blijkt dat, hoewel dit geheel in zijn

eigen behoefte voorziend land thans nog niet noemenswaard uitvoert, het daartoe zou overgaan, indien overeenkomstig de bepalingen van het Opiumverdrag van 1925 daartoe een geoorloofd verzoek zal worden gedaan. Het wenschte mitsdien zijn houding ten aanzien van de verdeeling der contingenten voor te behouden, totdat een goed omschreven accoord zou zijn getroffen, dat de mogelijkheid biedt aan alle produceerende landen een billijke toewijzing te doen.

Turkije vervaardigt belangrijke hoeveelheden verdoovende middelen, hiervan komt echter niets langs geoorloofden weg in laboratoria of apotheken, alles vindt zijn weg naar den smokkelhandel. Ook te Londen werden nog meerdere bewijzen van dit alom bekende feit aangebracht. De Turksche delegatie verklaarde, dat dit land deel wenschte te nemen aan de productie voor geneeskundige en wetenschappelijke doeleinden, en dat het bereid zou zijn de contrôle op de productie, den handel en den in- en uitvoer van verdoovende middelen toe te passen, indien het een bevredigend contingent toegewezen kreeg. Dit contingent moest dan bedragen één derde van de wereldproductie (!). Het is begrijpelijk dat men op dit voorstel niet wenschte in te gaan, zoodat behalve de positie van Japan, ook die van Turkije voor een nadere regeling moet worden voorbehouden.

Ook de kwestie voor hoe langen tijd de vast te stellen quota van kracht zouden blijven, is niet beslist.

Wel werd getracht een oplossing te vinden voor het geval de thans voor uitvoer produceerende landen en een land, dat later tot uitvoer zou willen overgaan, het niet eens kunnen worden over de herziening der quota, welke noodig zal zijn om dat nieuwe land zijn aandeel te verschaffen. Zwitserland stelde voor, dat de Raadgevende Opium Commissie een dergelijk geschil eerst als conciliatie-instantie zal onderzoeken. Blijven deze pogingen tot oplossing zonder resultaat, dan zal de zaak ter beslissing naar het Permanent Hof van Internationale Justitie worden verwezen. De bijeenkomst achtte zich niet competent om in deze een beslissing te nemen en dit punt zal door de eigenlijke conferentie onderzocht moeten worden.

III. Het Centraal Verdeelingsbureau.

Dit orgaan zal een in hoofdzaak mechanische taak hebben: nagaan of een produceerend land een bestelling van verdoovende middelen mag uitvoeren, d.w.z. of het bestellend land nog niet zooveel heeft ingevoerd, dat door die bestelling de opgegeven raming wordt overtroffen. Daarnaast zal het ook zijn bemiddeling aanbieden om bestellingen, die niet kunnen worden uitgevoerd, omdat het land, waar de bestelling geplaatst is, reeds het hem toegewezen contingent heeft geproduceerd en uitgevoerd, in een ander land te plaatsen.

Het bureau zal bekostigd worden door diegenen, die er het meest mee te maken hebben, d.w.z. door de groep der exportproducten. Voor een nauwkeurige controleering van de werking van het bureau zal zorg moeten worden gedragen. Het zal, om tijdverlies bij de bestellingen tegen te gaan, zoo centraal mogelijk moeten liggen, waarschijnlijk in West-Europa.

IV. Algemeene Bepalingen.

Als een gevolg van de beperking van de productie zou prijsstijging van de verdoovende middelen kunnen intreden. Hiertegen meende men de verbruikers te moeten beschermen. De Volkenbondsraad zou een door hem ontvangen klacht van een regeering over buitensporige prijsopdrijving om advies moeten voorleggen aan een daartoe geëigende Commissie en de regeeringen der produceerende landen zouden zich moeten verbinden om, indien de klacht gegrond wordt bevonden, zich onder elkaar te beraden om eventueel noodige maatregelen te doen uitvoeren. Voorts zou het Volkenbondssecretariaat den loop der prijzen moeten volgen en zoo noodig de aandacht van den Raad op prijsopdrijving vestigen.

Tenslotte werd de nadruk er op gelegd, dat het succes van ieder beperkingsplan in de eerste plaats afhankelijk is van een nauwgezette naleving en toepassing van de bepalingen van het Opiumverdrag nopens de contrôle op de nationalen en internationalen handel, een opmerking die ook door de Nederlandsche regeering in haar beschouwingen over het beperkingsplan van de Raadgevende Commissie werd gemaakt. De Sovjetdelegatie verklaarde dat haar inziens de bepalingen van het Opiumverdrag niet voldoende zijn en dat men deze zou moeten verscherpen.

Een voorloopig schema, waarin de voorstellen der bijeenkomst zijn neergelegd, is aan het rapport gehecht. Rusland, Japan en Turkije verklaarden zich voorshands niet met de door de bijeenkomst aangenomen conclusies te kunnen vereenigen.

De malaise in de maleische staten.

Blijkens een in de door het Internationaal Arbeidsbureau uitgegeven „Informations Sociales" van 5 Januari jl. voorkomend bericht, heeft men in de Maleische Staten met gelijksoortige moeilijkheden te kampen als op Sumatra. In 1921 bevonden zich volgens de gehouden volkstelling 471.666 Indiërs in de Maleische Staten, een groot aantal daarvan is op de rubberondernemingen werkzaam. De door de daling der rubberprijzen teweeg gebrachte depressie heeft voor deze immigranten tweeërlei gevolg gehad. Ten eerste is in de provincie Wellesley (Straits Settlements) het dagloon voor mannen teruggebracht van ± 50 tot 40 cent en dat voor vrouwen van 40 tot 32 cent. Een gelijksoortige loonsverlaging heeft plaats gehad in de Gefedereerde Maleische Staten. Ten tweede is het aantal repatrieerenden Indische immigranten vermeerderd. Begin September waren duizend arbeiders teruggekeerd naar Indië en wachtten er 25.000 op een boot. Naar het Arbeidsbureau verneemt zijn deze aantallen thans onderscheidenlijk 33.000 en 5.000. In hoeverre men zich bezig houdt met de vraag wat in Indië met die teruggekeerde emigranten moet geschieden, wordt evenwel niet vermeld.

De conventie tot afschaffing der in- en uitvoer-verboden.

Het loopt de conventie tot afschaffing der in- en uitvoerverboden niet mee. Is na eindeloos onderhandelen en confereeren althans bereikt, dat het verdrag voor een zeer beperkt aantal landen gedurende eenigen tijd van kracht zal zijn, de hoop bestond nog dat meer bereikt zou kunnen worden, want in Engeland was een voorstel aanhangig tot afschaffing van het invoerverbod op kleurstoffen. Thans is die hoop echter vervlogen; het Engelsche Hoogerhuis heeft het voorstel der regeering verworpen, en het invoerverbod blijft voorloopig nog minstens voor een jaar gehandhaafd.

Het „Journal de Genève" heeft er onlangs op gewezen welke vèrstrekkende gevolgen aan dit besluit der Lords verbonden zijn: als represaille tegen het Engelsche invoerverbod op kleurstoffen handhaafde Duitschland destijds zijn invoerverbod op steenkolen. Dit laatste heeft op zijn beurt Polen weerhouden het verdrag te ratificeeren en aangezien talrijke landen hun ratificatie van die van Polen hadden afhankelijk gesteld, zou het verdrag misschien voor heel Europa in werking hebben kunnen treden, indien het Engelsche Hoogerhuis een andere beslissing had genomen.

Uit dit negatieve resultaat valt nog een leering te trekken: dikwijls wordt den gedelegeerden op Geneefsche conferenties verweten, dat zij zich daar door de sfeer laten verleiden tot het teekenen van verdragen, terwijl zij, in hun land teruggekeerd, er van terug schrikken hun in Genève gegeven woord gestand te doen. Thans is het echter een hoog wetgevend college geweest, dat ondanks een lang en goed voorbereid regeeringsvoorstel en ondanks het feit, dat een groot deel der direct betrokkenen zich er mede vereenigd hadden, roet in het eten geworpen heeft. De Geneefsche sfeer treft in deze geen blaam.

E. O. VAN BOETZELAER.

Boekbespreking.

Richard B. Gregg. Economics of Khaddar.

Een van de politiek-economische bewegingen in Britsch-Indië, welke gedurende de laatste jaren steeds sterkere uitbreiding heeft gekregen, is wel het dragen van binnenslands met de hand geweven stoffen, geweven uit binnenslands met de hand gesponnen garens. Algemeen zijn de klachten hiertegen van Engelsche zijde vernomen. Wortelen die klachten ook ten deele in een steeds sterkere Japansche (ook Nederlandsche) concurrentie, het is evenmin tegen te spreken, dat ook de zg. *Khaddar* aan het uitvoervermogen van Lancashire naar Britsch-Indië veel kwaad heeft gedaan.

In verband met de omstandigheid, dat ongeveer een tiental jaren geleden, *Ghandi* aan deze beweging zeer veel aandacht besteedde, in de tijden, dat de economische opheffing van de bevolking van Britsch-Indië ook van zijn zijde die aandacht kreeg, welke zij verdient, is doorgaans aan de politieke kant van bovenaangegeven streven de meeste aandacht geschonken, waardoor het beeld in menig opzicht is vertroebeld. Het is daarom zeker van belang, dat het vraagstuk thans eens zuiver van uit den economischen hoek is bezien, beschouwd is als een productieproces, waarvan de bestaansmogelijkheden in vergelijking zijn gebracht met die van andere processen. Zulks is althans de opzet van het bovengenoemde werk; een bestrijder van het „khaddar" denkbeeld zal echter toegegeven moeten worden, dat de schrijver in dit opzicht niet geheel is geslaagd en op verschillende punten in overdrijving is vervallen. Duidelijk is dan ook in menige passage de wensch de vader van de gedachte. Toch werken de beschouwingen in menig opzicht verhelderend en als typeering van het ernstige streven van den schrijver naar objectiviteit kan er op gewezen worden, dat, na GHANDI, HENRY FORD degene is, op wiens autoriteit het meest een beroep wordt gedaan en die bij voortduring wordt aangehaald om het economische bestaansrecht van de „khaddar" beweging te adstrueeren.

GREGG begint zijn beschouwingen met een overzicht van de mechanische kracht, welke in verschillende landen ten dienste van den werkman staat en wijst dan op een maximum van 3.6 paardenkracht voor de Vereenigde-Staten van Noord-Amerika tegenover 0.12 voor China (dit laatste cijfer lijkt te hoog). Tegenover deze mechanische kracht, aan brandstoffen dan wel hydro-electrische kracht ontleend, stelt hij nu de zonnewarmte, welke door menschen kan worden omgezet in de krachten, noodig om spinnewiel

en handweeftoestel te drijven. Hij berekent verder, dat door het overwegend agrarische karakter van het land de geheele bevolking van Britsch-Indië ongeveer drie maanden van het jaar niets te doen heeft, hetgeen wijst op een vrije energie, welke met een zeer beduidend aantal paardenkrachten overeenkomt. Voor deze wel vrije, doch nog potentieele energie, stelt hij nu een voedselberekening op om na te gaan, wat vereischt is om door betere voeding deze potentieele energie in daadwerkelijke om te zetten en komt dan tot de navolgende uitspraak, waartegen — hoe eigenaardig zij ook moge klinken — toch weinig is in te brengen:

„If then, the rates of production of the charka and hand-loom are or „soon will be more closely adapted to the actual effective demand of „Indian farmers and villagers and to the rate at which they wear out „their clothing, and if they can utilize existing solar energy more cheaply „than the mills, then from an engineering and strictly-economic stand-„point they are more efficient than the mills. The fact that a small group „of people can make money profit out of the mills should not blind us to „the further fact that the losses to the nation from wasted manpower „and sun-power in the existing situation may more than offset any gains „by the small group.

In dit verband vestigt de schrijver er dan verder de aandacht op — en dit betreft wel een der hoofdpunten van het geheele probleem — dat uitbreiding van het aantal weefgetouwen en spinnewielen valt binnen de financieele capaciteit van degenen, die er bij betrokken zijn, terwijl uitbreiding van de machinale installatiën een verdere schatplichtigheid medebrengt aan het buitenland met alle schadelijke gevolgen van dien.

Nu heeft GREGG ook getracht de interne economie van het handbedrijf tegenover het machinale bedrijf onder cijfers te brengen en komt dan — zich baseerende op verschillende proefnemingen — tot de uitkomst, dat per man en per uur tusschen de 200 en 280 maal zoo snel kan worden gesponnen en ongeveer 20 maal zoo vlug kan worden geweven. Deze cijfers brengt hij nu in vergelijking met de verschillende verhoudingen, waaronder het product gewonnen wordt en zijn eindbestemming bereikt, daarbij als een uiterste een zuivere producten huishouding beschouwende, als ander uiterste een zuivere geldhuishouding, waarbij het gereede product in winkels wordt verkocht. Zooals te verwachten was heeft daarbij de handarbeid in de producten huishouding de meeste kans, waarbij dan verder terecht op den voorgrond wordt gesteld, dat het productie vraagstuk voor Britsch-Indië niet is een vraagstuk van arbeids — of tijdsbesparing, doch integendeel een van werkschaffing. Het is juist de vraag den vrijen tijd — productief te maken — zij het ook in geringe mate — met gebruik van de mogelijkheden, waarover thans reeds wordt beschikt. Van groot belang is in dit verband ook de opmerking, dat de invoer van uit het moederland de industrie in het eigen land heeft doodgedrukt, zoodat die industrie als het ware jaren lang heeft stilgestaan. GREGG acht het lang niet onmogelijk — en wie eenigszins heeft kennis genomen van de resultaten van de Textielschool te Bandoeng moet hem hierbij bijvallen — dat door proefnemingen op grootere schaal het mogelijk moet

zijn de techniek van spinnen en weven met menschenkracht nog aanzienlijk te verbeteren, hetgeen des te eerder het geval zal wezen, naarmate deze industrie weer een ruimere toepassing gaat vinden. Verder wordt er dan op gewezen, dat nagenoeg elke provincie in Britsch-Indië katoen verbouwt, de aan die teelt verbonden voordeelen dus aan een zeer uitgestrekt gebied ten goede kunnen komen. In deze zal dan ook waarschijnlijk zeer aanmerkelijk aan transport kunnen worden gespaard, terwijl de betere levensvoorwaarden, welke verkregen kunnen worden ook op andere wijzen in het leven van de bevolking zullen nawerken. De rijkdommen van een land zijn toch in de eerste plaats afhankelijk van de capaciteiten van zijn bewoners en alles wat gedaan kan worden om die capaciteiten op een hooger plan te brengen verdient vóór alles aandacht. Het doorwerken van de „khaddar" beweging zal daarom niet de behoeften verminderen. Het brengt een verplaatsing aan een uitbreiding gepaard. Daarbij heeft men een tevens rekening te houden met de omstandigheid, dat voedsel en kleeren behooren tot de allereerste levensbehoeften van de menschen. Maakt men hen op die gebieden onafhankelijk van het buitenland dan kunnen zij zich verder het verdere aanschaffen naar wensch, zonder gedwongen te zijn tot een gedwongen inkoop, hetgeen dikwerf niet anders beteekent dan het à tout prix verkoopen van eigen producten *). Ook op dit punt zal de autoactiviteit van de bevolking voor haar van groote beteekenis zijn en verblijdend is daarom zeker, dat de beweging om handgesponnen en handgeweven goederen te dragen steeds vooruitgaande is. Verbetering van de economische verhoudingen, welke daarvan het gevolg is, zal op den duur ongetwijfeld door vooruitgang van verstandelijke ontwikkeling worden gevolgd. Men moet in deze de verwachtingen, echter niet in eens te hoog stellen, want, om met den schrijver te spreken:

„When so many millions of people have formed habits of enforced „idleness for several generations, and have suffered so severely from „such diseases as malaria, kala azar and hook-worm, it is not easy to „arouse hope, ambition, initiative and energy in them."

W.

Het advies van de agrarische commissie.

Bij Gouvernements-besluit van 16 Mei 1928 No. 17 werd ingesteld de zgde. agrarische commissie, welke tot taak had:

a. de Regeering te dienen van advies nopens de vraag, of, en zoo ja waarom en in hoeverre, het uit een principieel oogpunt gewenscht moet worden geacht het domeinbeginsel als grondslag van de agrarische wetgeving los te laten;

---

*) Op dit punt zijn de uitverkoopprijzen van inheemsche producten gedurende de laatste maanden bijzonder leerzaam.

b. van welke beginselen in dat geval de agrarische wetgeving zal moeten uitgaan;

c. om in hoofdtrekken mede te deelen, welke veranderingen èn uit een legislatief oogpunt èn met het oog op de practijk aan een eventueele loslating of wijziging van dien grondslag verbonden zijn.

Onlangs, dus ongeveer twee en een half jaar later, is het advies verschenen, dat zonder de bijlagen 115 blz. telt. Aan het advies zijn toegevoegd: een minderheidsnota van het lid R. M. A. A. KOESOEMO OETOJO, het instellingsbesluit en een afdruk van den Indischen brief van 5 October 1890 No. 1896/11. In de volgende bladzijden stel ik mij voor een aantal punten uit het advies aan een beschouwing te onderwerpen. Alvorens daartoe over te gaan wil ik eerst een paar woorden wijden aan de opdracht.

Ten eerste valt het op, dat zonder meer aangenomen wordt, dat het domeinbeginsel een grondslag van onze agrarische wetgeviing vormt. Men zou dit m.i. althans voor enkele gedeelten kunnen tegenspreken. Niemand zal b.v. volhouden, dat art. 51 I. S. er op rust. In de tweede plaats is de opdracht beperkt, zoodat alle andere beginselen van die wetgeving buiten beschouwing zijn gelaten. Als zoodanig zou b.v. kunnen gelden de eenzijdig strenge afscheiding tusschen de agrarische rechten van inlanders- en niet-inlanders. Uit punt *b* zou zelfs kunnen worden opgemaakt, dat de Regeering de meening is toegedaan, dat loslating van het domeinbeginsel de agrarische wetgeving beginselloos zou maken. Uit de bespreking van het advies zal m.i. blijken, dat de commissie door deze beperkte en niet geheel gelukkige omschrijving van haar taak gehinderd is geworden.

De commissie heeft haar advies in drie deelen gesplitst en behandelt, volgens haar eigen omschrijving in de inleiding (blz. 1), in het:

1e deel: een beschouwing over het recht van het Land om, behoudens het ontginningsrecht der inlandsche bevolking, bij uitsluiting over woeste gronden te beschikken, zooals dat recht in de Indische wetgeving en administratie practijk geacht wordt te zijn gefundeerd op het domeinbeginsel.

2e deel: een beschouwing van de in het domeinbeginsel vervatte stelling, dat de eigendom van allen grond, waarop niet door anderen recht van eigendom wordt bewezen, aan het Land behoort.

Aan deze twee deelen is dan een derde toegevoegd, waarin ontwerpen, schema's en voorstellen, voor zoover deze niet reeds in de beide deelen zijn verwerkt.

Het ligt niet in mijn bedoeling het advies op den voet te volgen en ik zal mij bepalen tot bespreking van het eerste deel.

De strijd over het domeinbeginsel in de laatste tien-vijftien jaren vooral is fel en scherp geweest. Aan beide zijden stonden bekwame, brillante, overtuigde mannen. Voor het inzicht in de agrarische verhoudingen is deze choc des opinions van diepgaande beteekenis geweest, al valt het te betreuren, dat niet altijd het persoonlijk element uit de zakelijke argumenteering is gehouden. In het advies zelf blijkt van den strijd zeer weinig. Hij is eigenlijk

goeddeels verborgen in twee alinea's op blz. 8, waarin verwezen wordt naar een artikel in het Indisch tijdschrift voor het recht deel 125 van de hand van de commissieleden, de hoogleeraren: Mr. B. TER HAAR en Dr. J. H. A. LOGEMANN, waarin het standpunt van de tegenstanders van de domeinverklaring wordt uiteengezet en uitvoerig gemotiveerd.

Nu is het merkwaardige van den strijd, dat hij niet alleen of zelfs maar in hoofdzaak over het domeinbeginsel liep. Men zou kunnen zeggen, dat de kern van het vraagstuk een geheel andere was: de mate en wijze van erkenning van het „beschikkingsrecht". Wordt dit nl. eenerzijds voorgesteld als privaatrechtelijk, anderzijds verdedigt men de opvatting, dat het een publiekrecht zou zijn, een overheidsrecht [1]). Het bestaan ervan geheel ontkennen doet, geloof ik, eigenlijk niemand meer. De eerste groep evenwel eischt algeheele erkenning, de tweede groep meent, dat dit niet mogelijk is, omdat het beschikkingsrecht als overheidsrecht zou zijn vervangen door het souvereine recht van de Landsoverheid [2]). Het is duidelijk, dat deze strijdvraag eigenlijk niets te maken heeft met de al of niet loslating van de domeinverklaring. Zijdelings is dit n.h.v. erkend door NOLST TRENITE in zijn kritiek op VERGOUWEN's „De Onwettige titel" [3]), waar hij het recht van het Land als tweeledig beschrijft. In beginsel, aldus zijn redeneering, is het Landsbeschikkingsrecht een overheidsrecht, dus in zooverre publiekrecht, maar daar het bestemd is om in het burgerlijk verkeer te worden aangewend met privaatpersonen, heeft de wetgever en voordien reeds de administratieve practijk daaraan een vorm gegeven, welke dat verkeer practisch mogelijk maakt [4]). Afgezien nog van de vraag, of dat burgerrechtelijk verkeer het voor het Land noodzakelijk maakt om zich eigenaar te noemen van den grond, waarover het beschikt, is hier duidelijk mee gezegd, dat de domeinverklaring met de al of niet erkenning van het beschikkingsrecht niets te maken heeft. Immers aannemende, dat het beschikkingsrecht een overheidsrecht en naar Westersche rechtsterminologie publiekrecht is, zoo zal de eigendomsverklaring dat publiekrecht uiteraard niet kunnen aantasten. Het wordt naar NOLST TRENITE's opvatting dan ook niet door de domeinverklaring, maar door het hooger overheidsrecht, de souvereiniteit van het Land te niet gedaan of liever, het is „in beginsel — practisch echter vaak nog niet — op die hoogste Overheid overgegaan". Anderzijds zou, gesteld het beschikkingsrecht ware verdwenen — wat b.v. in West- en een belangrijk deel van Oost-Java t.a.v. woeste gronden zeker het geval is, — het ontbreken van de domeinverklaring geenszins impliceeren, dat gronduitgifte door het Land, of

1) Dr. L. ADAM „De autonomie van het Indonesisch dorp" blz. 14, merkt op, dat het adatrecht deze onderscheiding niet kent, mocht men het beschikkingsrecht willen indeelen, dan zou hij het willen brengen onder privaatrecht.
2) G. J. NOLST TRENITE „De onwettige titel" Kol. Stud. 1919 blz. 175 e.v.; zie ook de domeinnota 1912 opgenomen achter de officieele uitgave van het Agrar. Regl. voor Sum.'s Westkust blz. 72 en 93.
3) Kol. Stud. 1918 blz. 395 e.v.
4) T.a.p. blz. 176.

in het algemeen beschikking door het Land over den woesten grond, waarop geen enkel recht rust, niet geoorloofd zou zijn.

Het onderwerpelijk advies van de commissie handelt dan ook in het eerste gedeelte over de erkenning van het beschikkingsrecht als recht op den grond, de daaruit voortvloeiende consequenties en daardoor noodig geworden regelingen [1]).

„Betoogd werd" (in het eerste deel), zegt zij op blz. 55, „dat men het beschikkingsrecht mede behoort te stellen onder die rechten, welke het domeinbeginsel, in zijn algemeene formuleering (die in art. 1 van het agrarisch besluit), onaangetast laat. Aangetoond werd, op welke wijze dit in de agrarische wetgeving, met behoud dus van het domeinbeginsel, kon worden verwezenlijkt, op een wijze, die past bij den aard en de beteekenis van het beschikkingsrecht."

Strikt genomen zou men dus kunnen opmerken, dat de commissie hiermede buiten haar boekje is gegaan. M.i. zou zij evenwel haar taak onjuist hebben opgevat, als zij dit deel harer beschouwingen, dat ongetwijfeld verreweg het belangrijkste is van het advies, had weggelaten. Immers de aanleiding tot de opdracht aan de commissie van het onderzoek naar werking en omvang van het domeinbegiinsel was „de omstandigheid, dat in de geldende agrarische bepalingen het van oudsher als een eenheid omschreven gemeenschapsrecht op den grond — door Mr. C. VAN VOLLENHOVEN en de meeste der na hem publiceerende schrijvers aangeduid als beschikkingsrecht — ondanks de — beteekenis van DE WAAL'S domeinverklaring, tot dusverre is genegeerd en dat deze negatie langzamerhand niet meer blijkt vol te houden" [2]). M.a.w. de strijd om het domeinbeginsel is zoodanig verweven met den strijd over wezen en erkenning van het beschikkingsrecht, dat, al hebben zij in den grond niets met elkaar te maken een behandeling van het beschikkingsrecht (althans op woesten grond) noodzakelijk is bij een behandeling van het domeinbeginsel.

De commissie heeft in haar eerste vergadering eenstemmig besloten van het bestaan van het beschikkingsrecht als een feit uit te gaan (blz. 8).

Uit het verband blijkt [3]), dat bedoeld is, het bestaan van dit recht als een „recht op grond" als een „adat-privaatrecht" te erkennen. Het ware nuttig geweest dit ook op deze plaats duidelijk te doen uitkomen. Al neemt men aan — wat verdedigbaar is, — dat het adatrecht geen publiekrecht als afzonderlijk bestaand kent, blijft toch zeker de mogelijkheid, dat in de toekomst het adatrecht zich ontwikkelt in een richting, waarbij wel dit onderscheid gemaakt (gevoeld) wordt. Zelfs zou n.h.v. de stelling, dat op Java en Madoera, dit reeds gedeeltelijk is geschied (zij het ook niet overal) verdediging kunnen vinden.

---

1) Zelfs heeft zij zich, nadat eenstemmig het bestaan ervan was erkend, afgevraagd, of het algemeen belang afschaffing vorderde, welke vraag ontkennend werd beantwoord (blz. 9 en 10).

2) Advies blz. 8.

3) Zie b.v. blz. 5 en 9 van het advies.

Vanzelf volgt uit deze vooropstelling, dat zoolang art. 51 I. S. bestaat het beschikkingsrecht dient te worden ontzien, en het dezelfde bescherming geniet als de andere inlandsche rechten op grond — afschaffing, zooals de commissie, indien het algemeen belang dit zou eischen, op grond van art. 131 lid 2 onder *b* I. S. mogelijk acht, (blz. 9) door den (ordonnantie) wetgever schijnt mij *niet* wettig —. Nu is het van belang op te merken, dat „als economisch belang" de verschillende uitingen van het beschikkingsrecht, volgens eigen verzekering van de commissie „de aandacht en de zorg van regeering en administratie genieten. Zelfs de zeggenschap van de besturen der beschikkingsgerechtigde gemeenschappen werd, althans in de buitengewesten, wel niet erkend, maar toch dermate ontzien, dat ernstige conflicten zeldzaam schijnen te zijn gebleven" (blz. 9).

Met deze erkenning is nog geen onaantastbaarheid bedoeld. In het algemeen belang zal het beschikkingsrecht menige verkorting moeten ondergaan. De agrarische politiek te beoordeelen acht de commissie, terecht, buiten haar bevoegdheid te liggen. „Alles wat tot dusverre mogelijk was, moet zij dus, ook binnen het kader van een op zuiverder grondslag opgetrokken agrarisch recht, mogelijk laten" (blz. 10).

Op dit punt aangeland vraagt de commissie zich af, of het noodig is aard en omvang van het beschikkingsrecht in wettelijke bepalingen vast te leggen. Zij beantwoordt deze vraag ontkennend. „Vast staat toch, — dat het een recht is om m e t u i t s l u i t i n g v a n a n d e r e n over den grond te beschikken, dat het t e g e n o v e r d e r d e n dus n i e t is een beperkt recht". Om de bekende redenen, welke tegen codificatie van adatrecht pleiten, is het bovendien ongewenscht (blz. 10 en 11). Het komt mij voor, dat, hoewel inderdaad bezwaren tegen een omschrijving bestaan, toch, juist omdat veel misverstand is voorgekomen, de commissie zich van deze zaak wel wat eenvoudig heeft afgemaakt. Al is wettelijke omschrijving — dat wil practisch zeggen bevriezing — niet gewenscht, van de commissie zelve had m.i. een poging tot uiteenzetting niet mogen ontbreken.

Wat zijn nu de consequenties van de erkenning van het beschikkingsrecht met betrekking tot de agrarische politiek? Hier blijken diepgaande verschillen in opvatting te bestaan tusschen de commissie en Prof. Mr. C. VAN VOLLENHOVEN. Die verschillen hebben verschillenden grond.

In de eerste plaats de beteekenis van art. 51 I. S. (oud 62 R. R.) lid 5, dus de tweede bepaling van de agrarische wet. VAN VOLLENHOVEN vat deze bepaling op, zooals zij daar staat („letterlijk" zegt de commissie). „Voor gronduitgifte aan planters is de wetsregel reeds aangewezen:... door een gelukkig toeval eischt artikel 62 lid 5 niet — wat in de kamer van 1867 menigeen gewild had, — dat beschikkingsgrond onvatbaar zij voor uitgifte;

---

1) Wat is b.v. de verhouding van het beschikkingsrecht van twee rechtsgemeenschappen op de zelfde gronden als hier en daar voorkomt, b.v. in de Bataklanden en Borneo.

doch slechts dit, dat beschikkingsgrond niet worde uitgegeven [1]) dan met inachtneming van het recht der beschikkingsgerechtigde gemeenschap op het geven van oorlof, het verleenen van recognitie, enz." [2]).

De commissie heeft een andere opvatting. Zij neemt de bepaling in haar „historische beteekenis" en verwijst voor de staving hiervan naar boven reeds vermeld artikel van het Commissielid LOGEMANN in het Indisch tijdschrift van het recht (blz. 3 van het verslag). Volgens die „historische beteekenis" verbiedt art. 51 lid 5 I. S. in geval van erkenning van het beschikkingsrecht de uitgifte van beschikkingsgrond in erfpacht ook al stemt de rechthebbende daarmede in.

Dit verschil, theoretisch van groot belang, is practisch te omzeilen door verandering van art. 51 I. S. Hiertoe doet de commissie dan ook het voorstel, zoodat de vraag, welke opvatting de juiste is, verder onbesproken kan blijven. Zij gaat hierbij verder dan strikt noodig is. In de eerste plaats brengt zij in de voorgestelde bepaling ook voor huur-uitgifte den termijn op 75 jaar. In de tweede plaats wordt mogelijk gemaakt uitgifte van niet duurzaam bezeten bouwvelden.

Het lid KOESOEMO OETOJO maakt in zijn minderheidsnota hiertegen bezwaar [3]). Het huurinstituut is — de oud-bestuursambtenaar heeft dit waarschijnlijk vaak ondervonden in zijn practijk — veel en danig misbruikt. Verhuur van niet-woeste gronden komt zelfs vaker voor dan men oppervlakkig zou denken en nog wel voor onbepaalden tijd tot wederopzeggens. Men leze er b.v. de besluiten van eigendomsuitgifte maar eens op na. Staatsblad 1924: 240 is eveneens een voorbeeld van verhuur van niet-woesten grond. In dit verband dunkt mij de tegenkanting van den oud-Regent van Djapara zeker nuttig. Waarom slechts duurzame bouwvelden van uitgifte zijn uitgesloten is niet duidelijk. Terecht merkt de heer OETOJO op, dat de vraag, of een bouwveld duurzaam is, naar een geheel ander terrein van onderzoek verplaatst dan de vraag of een stuk grond al dan niet bouwgrond is. Bovendien is er een duidelijke ontwikkeling van duurzame bouwvelden uit tijdelijke. Ik zal verderop gelegenheiid hebben ook een ander punt van de minderheidsnota te bespreken.

Onteigening van beschikkingsrecht noemt de commissie „oneigenaardig". Zij voert hiertoe de volgende overwegingen aan (blz. 17):

1. het beschikkingsrecht wordt als regel naar adatrecht onvervreemdbaar geacht.
2. de weinige (wellicht ook niet algemeen voorkomende) uitzonderingen hierop zijn onverbrekelijk verbonden aan adatrechtelijke vormen, die

---

1) Bedoeld wordt uitgifte in erfpacht. Uitgifte in huur wordt beheerscht door het van het jaar 1854 afkomstig lid 3 van art. 51 I. S. Daarbij is beschikkingsgrond wèl uitgesloten ook naar den letter (zie „De Indonesiër en zijn grond" blz. 67 en 68).

2) De Indonesiër en zijn grond blz. 87 en 88.

3) Zie blz. 116 e. v. van het advies. Het ontwerp der commissie van een nieuw art. 51 I. S. vindt men hierachter als bijlage opgenomen.

onmogelijk te vereenigen zijn met de dwangprocedure eener onteigening.

3. ten behoeve van uitgifte in erfpacht onteigenen is niet wel te rijmen met het voorschrift, dat onteigening ten algemeenen nutte moet plaats vinden.
4. onteigening is niet noodig, want het beschikkingsrecht verdraagt zeer wel het genotrecht van vreemdelingen.
5. waarom zou men door onteigening incidenteel vooruitloopen op de thans nog niet te raden ontwikkeling van het grondenrecht.

De algemeene, positieve overwegingen zijn dus die onder 1 en 2. Al dadelijk valt op te merken, dat VAN VOLLENHOVEN onteigening wel mogelijk acht en zelfs aanbeveelt, indien de „bevolking — haar beschikkingscrecht in zake gronduitgifte, of onteigening, of zamelen, laat gelden op een wijze, die alleen obstructie of veto heeten mag" [1]). En dit, terwijl ook hij aanneemt, dat de inlandsche gemeenschap haar beschikkingsrecht niet blijvend kan vervreemden [2]).

In haar algemeenheid lijkt mij dan ook de stelling der commissie onhoudbaar. Onteigening hoeft op zich zelf geenszins het alternatief te stellen: overgang van het onteigende recht op den onteigenaar of een ander eenerzijds, dan wel teniet gaan van het recht anderzijds (blz. 6 van het advies). En al ware dit zoo, het is filosofisch ondenkbaar, dat eenig persoon of eenige gemeenschap een zoo absoluut recht zou kunnen uitoefenen, dat dit in zijn bestaan onaantastbaar zou zijn. Trouwens, dat onvervreemdbare rechten onteigend worden, komt geregeld voor. Zoo bijvoorbeeld gronden toebehoorend aan Chineesche stichtingen, in welker statuten vaak een vervreemdingsverbod van de vaste eigendommen voorkomt.

De vraag, of het beschikkingsrecht inderdaad zóó algemeen onvervreemdbaar is, als de commissie aanneemt, kan verder buiten beschouwing worden gelaten, daar deze te ver zou voeren [3]). Dat men ten behoeve van erfpachtsondernemingen niet zal kunnen onteigenen kan gereedelijk worden toegegeven.

Geheel in den gedachtengang van de commissie over onteigening past haar constructie van de duldplichtoplegging ten behoeve van erfpachtsuitgifte, mijnwetgeving en boschbemoeienis door het Land, welk principe door

---

1) „De Indonesiër en zijn grond" blz. 88.

2) T.a.p. blz. 9 en 96. Op blz. 88 spreekt hij van het „naar Indonesisch begrip meestal onvervreemdbare" beschikkingsrecht. Op blz. 32 zegt hij: „zelfs op de zoo diepgewortelde onvervreemdbaarheid van het beschikkingsrecht komt om practische behoeften al uitzondering voor, naar adatrecht zelf".

3) Voor Java moge alleen gewezen worden op grondruil tusschen desa's ter opheffing van lastige enclaves. Voor de Palembangsche marga heeft VAN ROYEN de vervreemdbaarheid wel geconstateerd (Dr. J. W. VAN ROYEN: „De Palembangsche marga en haar grond- en waterrechten" blz. 146 e.v., waar hiervoor feiten worden aangehaald).

het lid Dr. LOGEMANN onlangs nog verdedigd werd in een debat tegen Mr. NOLST TRENITE voor het Indisch Genootschap te Den Haag.

Na een beschouwing van duldplichtoplegging hier en in Nederland behandelt de commissie eerst die ten behoeve van erfpachtsuitgifte op aanvraag (blz. 19 e.v.). Voor een algemeen voorschrift, dat uitgifte van woesten beschikkingsgrond in erfpacht moet worden geduld, gevoelt zij niets. Dan zou alleen nog maar bepaliing van de schadevergoeding regeling vereischen. M.a.w. in dat geval zou feitelijk niets veranderen met den thans geldenden toestand.

Niettemin beseft zij, dat snelheid aan rechtsveiligheid gepaard moet gaan. Het probleem is dus, hiertusschen een compromis te zoeken, bij het bedenken van een vorm voor de wijze van duldplichtoplegging.

Achtereenvolgens behandelt de commissie de volgende mogelijkheden. In de eerste plaats een verklaring, dat het algemeen belang het gedoogen van de erfpachtsuitgifte door de betrokken gemeenschap op haar beschikkingsgrond vordert door den ordonnantie-wetgever. Terecht verwerpt zij dit o.a. op grond van de waarschijnlijkheid van politieke vertroebeling; anders dan bij onteigening, waarbij particulier belang en algemeen belang tml. zuiver tegenover elkander staan, is bij duldplichtoplegging voor erfpacht het algemeen belang zeer eng vermengd met particuliere (ondernemers) belangen. De tweede mogelijkheid is opdracht van de beslissing aan den burgerlijken rechter, die zij op goede gronden daarvoor niet berekend acht. De eenig overblijvende mogelijkheid is dan de procedure voor de administratie, aansluiting dus op de bestaande practijk. „Wat hier te doen valt is in het algemeen dit: het waarborgen van eene judicieele behandeling, van beroep, van openbaarheid". Het gezag in eersten aanleg moet voor partijen gemakkelijk bereikbaar zijn. De minst wereldwijze partij moet zich kunnen uitspreken, persoonlijk, los van plaatselijke invloeden. Als eerste gezag is daarom het Hoofd van Gewestelijk Bestuur (in hervormd gebied de resident-afdeelingshoofd) aangewezen (blz. 21) bijgestaan door een commissie van twee leden, waarvan zoo mogelijk één rechterlijk ambtenaar. Spoedshalve dient over dwanguitoefening en erfpachtsuitgifte gelijktijdig beslist te worden. Daar de dwangbeslissing evenwel in handen van den Directeur B. B. moet blijven, zou aanduiding van het oordeel van de commissie als „beslissing in eersten aanleg" niet juist zijn. Men geve hieraan dus den vorm van een advies. De Directeur beslist wederom over beide kwesties gelijktijdig (blz. 22).

Ik wil hierbij een tweetal aanteekeningen stellen. In de eerste plaats over het feit, dat deze zaak niet nog eens in het tweede gedeelte is bekeken, waar, naar wij zagen, het domeinbeginsel in meer algemeenen zin en de loslating ervan zijn behandeld. Mij dunkt, dat men dan niet zoo star had hoeven vasthouden aan den Directeur B. B., doch — althans in hervormd gebied — het oog had gevestigd op den Gouverneur als beslissend orgaan. Loslating van het domeinbeginsel doet m.i. de laatste reden voor deze centralisatie vervallen. In de tweede plaats kan ik de voorkeur voor een rechterlijk ambtenaar in het adviescollege niet begrijpen. Veeleer schijnt logisch een college in den

trant van de commissies, welke over aanvragen om vergunning tot oprichting en uitbreiding van suikerfabrieken advies uitbrengen. Bij deze suggestie moge kortheidshalve verwezen worden naar mijn artikelen in het Koloniaal Tijdschrift 1930 [1]). Slechts een zoodanige commissie kan naast billijkheid, economische overweging waarborgen, hetgeen toch wel van uitnemend belang moet worden geacht.

Naast het vraagstuk van de duldplichtoplegging zelf en haar procedure is van beteekenis, dat van de schadeloosstelling. Over de bepaling ervan handelend, heeft de commissie zich begeven op ietwat hachelijke theoretisch-economische beschouwingen. Alvorens deze te bezien, een enkel woord over de vergoeding zelf.

Deze wordt beschreven als adatrechtelijk bestaande uit *1* recognitie en *2* retributie. „Daaruit vloeit voort, dat de toekenning van eene periodieke (jaarlijksche) vergoeding het meest eigenaardig zijn zal". De adatgemeenschap blijft bevoegd met betaling in eens genoegen te nemen. Een jaarlijksche recognitie (onbelangrijk bedrag) worde echter gehandhaafd. Wat, zou ik willen vragen, als het adatrecht geen recognitie kent, zooals b.v. op Java ongetwijfeld voorkomt?

Naast deze vergoeding is, erkent de commissie, voor een canonheffing door het Land geen plaats. „Toch zal om formeele reden de canon behouden moeten blijven, daar zij volgens artikel 720 B. W. een element is van het erfpachtsrecht. In wezen zal de canon geen pacht, doch meer belastingheffing zijn" (blz. 23). Mij dunkt, deze woorden veroordeelen zich zelf. Als de canon geen canon is, maar belasting zal hij ook niet een element kunnen uitmaken van het erfpachtsrecht. Het schijnt, ook in verband met het loslaten van de eigendomspretentie van het Land, juister om den naam „erfpacht" te vervangen door een ander b.v. „landbouw- en dierenteelt-concessie". „Agrarische huur en agrarische erfpacht immers zijn private rechten slechts in naam, — het is geen erfpacht naar het burgerlijk wetboek; het zijn concessies tot landexploitatie, landbouwconcessies, aan de mijnconcessies geheel evenwijdig —" [2]). Bovendien een zoodanige, verkapte belasting te heffen is beneden de waardigheid van het gouvernement.

De bepaling van de hoogte der retributies aan de betrokken adatgemeenschap blijkt niet eenvoudig. De maatstaf, aldus de commissie, door het adatrecht zelf aangelegd — gewoonlijk een evenredig tml. groot deel van de bruto-opbrengst — is grooter dan het wisselvallig — en ik zou hierbij willen voegen: vaak extensief — groot landbouwbedrijf als vaste last kan dragen. De in de practijk reeds geheven bedragen geven geen houvast: *ze dragen als regel geen periodiek karakter.* [3])

---

1) blz.441 e.v. en blz. 620 e.v.

2) Mr. C. VAN VOLLENHOVEN: „De Indonesiër en zijn grond" blz. 100, zie ook de volgende blzz.

3) Dit is m.i. een negatief argument voor de periodieke vergoeding door de commissie voorgestaan. Een vraag: worden de adatretributies niet begrensd door residentsbesluiten?

Ook een economische analyse verschaft geen aanknoopingspunt. De commissie neemt aan, dat zich hier een overeénkomstig prijsvormingsprobleem zal voordoen als op Java en Madoera bij de grondhuur. Als minimum vergoeding valt aan te wijzen de pachtwaarde van den grond in de inlandsche maatschappij als maximum die van de onderneming. Daartusschen valt te minder een vast punt te ontdekken, omdat bij het contact tusschen inlandsche gemeenschap en erfpachtsgegadigde geen factoren voor marktvorming aanwezig zijn. Meer dan bij de Javasche grondhuur zijn de grenspunten niet dan speculatief bepaalbaar. Op Java bepaalt de genotsderving door den verhuurder het laagste punt. Die genotsderving is bij woesten grond moeilijk bepaalbaar. Dit thema wordt dan verder uitgewerkt, waarbij interessante vraagstukken worden aangeroerd. Het zou evenwel te ver voeren hier nader op in te gaan.

Ik moge hierbij evenwel eenige aanteekeningen stellen.

Behalve de opmerking, dat de woorden *prijsvorming* en *pachtwaarde* hier niet gelukkig gebruikt zijn, kan men in de eerste plaats zich afvragen, of bij een retributie wel gedacht kan worden aan een marktvorming [1]). In de tweede plaats is het de vraag, of inderdaad de „pachtwaarde" (wat is hier precies mee bedoeld?) in de inlandsche maatschappij (in het algemeen) lager zal zijn dan de „pachtwaarde" (?) van de onderneming. Is hierbij ook gedacht aan verschil in rente-standaard? Hoe rijmt zich deze meening met die, welke de commissie van te voren uitsprak, dat nl. een retributie op de basis van de gewone adatrechtretributie te hoog zou blijken te zijn? Meent de commissie wellicht, dat de (bruto-) opbrengst van een westersche onderneming gemeenlijk hooger is dan die van den inlandschen landbouw? Wordt misschien alleen gedacht aan de „pachtwaarde" van den grond als bosch? Dit laatste doen enkele uitlatingen wel vermoeden.

Al deze en andere vragen doen zich voor. De commissie ziet in de retributie blijkbaar een pachtsom. Exploitatie, zegt zij op blz. 25, van erfpachtsperceelen heeft grooten invloed op het verkeer van menschen en goederen: werkvolk stroomt toe, exportcultures bij de omwonende inlandsche bevolking worden gestimuleerd enz. Hierdoor wordt de grondwaarde weer hooger en (nu komt een merkwaardige consequentie) de genotsderving, aan de afstand der gronden verbonden, zwaarder. Daarom (sic!) is dus een periodiek herziene vergoeding van den erfpachter aan de inlandsche gemeenschap alleszins redelijk.

Het schijnt mij toe, dat de gedachtengang van de commissie hier niet aanvaardbaar is. De ondernemer zou zijn streven beloond zien met een opschroeven van de „retributie" niet alleen, maar zijn bestaanszekerheid zou ernstig bedreigd kunnen worden.

Als men nu bedenkt, dat de commissie voorstelt de vaststelling van de hoogte der retributie (waarvoor immers adatrecht noch „economische ana-

1) Is deze gedachte van de commissie wellicht het gevolg van het feit, dat, wat door haar „retributie" wordt genoemd, in werkelijkheid iets heel anders is?

lyse" een maatstaf konden verschaffen) te geven aan een commissie van drie deskundigen door het hoofd van gewestelijk bestuur te benoemen [1]), dan zal men mij toegeven, dat hier allerlei mogelijkheden bestaan tot moeilijkheden.

Ik kan niet meer plaatsruimte besteden aan de voorstellen der commissie over erfpachtsuitgifte. De paragrafen over „erfpachtsreserves" en „mijnwetgeving" ga ik ter beperking voorbij, om een enkel woord te wijden aan „djatibosschen".

De commissie merkt op, dat voor djatibosch het beschikkingsrecht niet erkend is (zie o.a. art. 50 I. S.). Herstel van dit beschikkingsrecht wordt niet voorgesteld; het negeeren ervan vindt rechtvaardiging in de intensiteit van het uitsluitend op het algemeen belang gerichte djatiboschbedrijf (blz. 38).

Terecht m.i. komt het lid R. A. A. KOESOEMO OETOJO in zijn minderheidsnota tegen deze uitspraak op (blz. 119 e.v.). Ook hier is weer de man van practijk en ervaring aan het woord, de oud-Regent van Djapara. Wie de vlakte-djatibosschen van Midden-Java (en daarvan vormen die in de voormalige residentie (ouden stijl) Semarang een niet onbelangrijk deel) kent en weet, hoe kostelijke bouwvelden van groote deelen dier djatibosschen zouden kunnen worden aangelegd, die moet op zijn minst sceptisch gestemd zijn over „de intensiteit van het uitsluitend op het algemeen belang gerichte djati-bedrijf". Wie weet, hoe hier en daar indertijd de bevolking djatiboomen heeft geplant op aanmoediging van overheidswege om later deze djatiboomen ingepalmd te zien door die zelfde overheid, zal evenmin zoo van gansscher harte met de meerderheid der commissie kunnen instemmen. Wie de ellende der „verboden kringen" als bestuursambtenaar of landrechter heeft leeren kennen, zal geneigd zijn tot de vraag of niet het „algemeen belang" gediend wordt ten koste van wel heel zware inkorting der rechten van de kringbewoners. Ieder eenigermate ingewijde zal n.h.v. van oordeel zijn, dat de zgde. „in stand te houden" wildhoutbosschen, d.z. voornamelijk de om hydrologische redenen niet voor uitgifte in aanmerking komende bosschen, gemeenlijk voor het algemeen belang van grooter beteekenis zijn — hoewel het financieel voordeel niet zoo direct spreekt — dan talrijke djatibosschen. Het algemeen belang, dat laatstgenoemde dienen, is n.h.v. in hoofdzaak beperkt tot het belang van fiscus en Vejahoma.

Nu zijn de „in stand te houden" wildhoutbosschen evenwel door de I. S. niet tot Landseigendom verklaard. VAN VOLLENHOVEN wil deze bescherming der bosschen in de eerste plaats door inwerking op en overreding van de beschikkingsgerechtigde gemeenschap tot stand brengen. Deze overreding kan gepaard gaan met een verbod jegens niet tot die gemeenschap behoorenden. Wordt hierdoor niets bereikt, dan onteigening [2]).

---

1) De commissie geeft ook nog andere oplossingen, die ik als van minder belang voorbij ga.

2) „De Indonesiër en zijn grond" blz. 86 e.v. Ten onrechte vermeldt de commissie de door Prof. VAN VOLLENHOVEN voorgestane onteigening niet.

De commissie gaat hier niet mede accoord. Terecht m.i. ziet zij in een verbod van Overheidswege aan een gemeenschap om niet-gemeenschapsgenooten tot haar bosschen toe te laten en van hen recognitie of retributie te heffen enz. evenzeer een rechtsbeperking als in een verbod tot boschgebruik aan de gemeenschap zelf (blz. 41). Het is slechts merkwaardig, dat de hieruit te trekken conclusie, dat het verbod tegen vervreemding van grond aan niet-inlanders zonder meer evenzeer een beperking van de rechten van gemeenschap en individu is, die niet geheel door den beugel kan, door de commissie niet wordt gemaakt. De Indische staatsregeling laat zich over zulk een verbod slechts uit t.a.v. agrarisch eigendom. Men vergelijke in dit verband ook de opmerkingen der commissie op blz. 57 van het advies. VAN VOLLENHOVEN wil dit vervreemdingsverbod slechts in stand houden daar, waar de bevolking er niet aan is ontgroeid [1]).

Wat betreft de reserveering van bosch om hydrologische of klimatologische overwegingen zegt de commissie, dat deze kan bestaan in boschdeskundige omschrijving van het verbod om het beschikkingsrecht zoodanig uit te oefenen, dat de in stand houding van het bosch gevaar loopt (blz. 43). Het wil mij voorkomen, dat hier en daar onteigening doeltreffender zal blijken (hier wil de commissie evenwel niet aan). Niet altijd meent de commissie — m.i. terecht — zal vergoeding aan de adatgemeenschap noodig zijn. Men kan b.v. somtijds de retributie-betaling door het land zich denken in den vorm van economisch voordeel (aanleg bevloeiïngswerken ter intensiveering van den landbouw) tegenover een verbod van ladangen en zamelen van boschproducten. In het algemeen kan men zeggen, dat vergoeding niet ter sprake komt, als van de beschikkingsgerechtigde gemeenschap verwacht zou kunnen worden, dat zij dezelfde maatregelen zou nemen, als door de Landsboschbemoeienis getroffen worden, in het belang harer eigen omstandigheden (blz. 44 en 45).

Bij voorstanders van de erkenning van het beschikkingsrecht vindt men vaak een te geringe waardeering van het belang van en de moeilijkheden bij boschbescherming. Het is m.i. een gelukkig verschijnsel, dat de commissie — waarin trouwens een boschbouwkundige — wat meer belangstelling heeft getoond voor deze moeilijke zaak. Zij heeft zeer juist ingezien, dat de boschbescherming niet een zaak is van de daarvoor veel te kleine en zwakke adatgemeenschappen. Deze missen daarvoor bovendien niet alleen de bekwaamheid, maar veelal ook de interesse. Hydrologisch beteekenen de bosschen toch gewoonlijk veel meer voor (lager gelegen) gemeenschappen, buiten welker gebied de bosschen gelegen zijn, dan voor die, welke het beschikkingsrecht uitoefenen (blz. 44). Men kan zich m.i. ook afvragen, of niet de geweldige arbeid door den dienst der wildhoutbosschen verricht, de moeitevolle opnemingen, de reboisaties enz. de Lands-overheid op Java een recht gegeven hebben op de resultaten van dien arbeid, waartegenover het beschikkingsrecht slechts beduidend geringer aanspraken kan stellen.

---

1) „De Indonesiër en zijn grond" blz. 110. (Zie ook blz. 31).

Want boschbescherming, zooals die hier en daar door adatgemeenschappen wordt uitgeoefend, bestaat uit niet veel meer dan een zuiniger omgaan met de boschvoorraad [1]).

Er is intusschen een groot voordeel aan de erkenning van het beschikkingsrecht, n.l. dit, dat het Land niet te snel er toe zal overgaan om onnoodig bosch te voegen bij het in stand te houden areaal. Men is nu meer dan ooit gedwongen tot grondig voorafgaand onderzoek.

Merkwaardig kort maakt de commissie zich af van de erfpacht voor den kleinen landbouw. Bij de behandeling van haar ontwerp voor een nieuw artikel 51. I. S., waarbij zij de erfpachtsuitgifte wil beperken tot grondstukken boven een bepaald aantal bouws, merkt zij ter argumenteering hiervan op: „Wij herrinneren hier alleen aan de juridisch meest bedenkelijke afwijking, den klein-landbouw-erfpacht, die men vergeefs onder de werking van artikel 51 lid 2 der Staatsregeling poogde te persen" (blz. 97). Gaat deze vorm van gronduitgifte in het stelsel van de commissie verdwijnen? Maar wat dan? Eigendom, opstal of iets dergelijks? Of moeten we, evenals de commissie voor opstal en gebruik aanneemt (blz. 51), uitgifte in erfpacht voor kleine landbouwhoeven toch mogelijk achten op grond van ontwerp-art. 51 lid 1, dan wel, omdat zij niet in dat ontwerp-artikel wordt verboden. De commissie had zich hierover wel wat duidelijker kunnen uitspreken, daar dit een vraagstuk is, dat van veel ruimer dan juridische beteekenis is.

Bij uitgifte van grond in eigendom (en die in opstal enz.) wil de commissie het beschikkingsrecht eveneens geëerbiedigd zien. Zij is hiertoe genoodzaakt, omdat zij onteigening van het beschikkingsrecht niet mogelijk acht. Retributie en recognitie van den eigenaar geheven vergelijkt zij met de grondrenten en tienden van den negenden titel van het tweede boek van het B. W., als bewijs, dat eigendom zich zeer goed met erkenning van een daarnevens op den grond rustend beschikkingsrecht verdraagt. Dit is m.i. een miskenning van den ontwikkelingsgang van het grondenrecht in het algemeen. Eigendom, evenals het individueele, erfelijke, inlandsch bezitsrecht van b.v. West-Java, is een door den loop der tijden aan beschikkingsrecht ontgroeid recht op grond. Dit weer onder dat beschikkingsrecht te dwingen, is m.i. niet mogelijk en kan niet tot realiteit worden, evenmin als agrarisch eigendom ooit tot werkelijk leven is gekomen. Het komt mij ook geheel onnoodig voor deze gewrongen constructie te volgen, ook al ontkent men de mogelijkheid tot onteigening van het beschikkingsrecht. Daar waar dit recht bestaat, is dan m.i. de eenige oplossing een desnoods beperkte, incidenteele opheffing van het vervreemdingsverbod. Uitoefening van inlandsch bezitrecht door niet-inlanders hoeft n.h.v. geen bezwaren te ontmoeten.

Aan het slot van deze bespreking — die uiteraard niet de bedoeling had uitputtend het advies te behandelen — meen ik te moeten waarschuwen er

1) Zie b.v. de plaatsen uit de Pandecten van het adatrecht, aangehaald door VAN VOLLENHOVEN in „De Indonesier en zijn grond" blz. 84, noot 1 en 3.

tegen te waken, dat de in verband met de erkenning van het beschikkingsrecht te ontwerpen regelingen verstarring brengen van dat recht, dat m.i. als recht op grond, als privaatrecht, bezig is te verdwijnen [1]). Dit verstarren zou funest zijn voor de economische en staatkundige ontwikkeling van Nederlandsch-Indië.

Een andere opmerking, welke ik hier zou willen maken is, dat de vestiging van nieuw beschikkingsrecht op stukken niemandsland nauwkeurig dient te worden geobserveerd en dat hiervan uitgesloten moeten worden de om hydrologische redenen in stand te houden wildhoutbosschen. Er kan geen reden zijn vestiging van beschikkingsrecht hierop lijdelijk aan te zien. Men zal bij dit toezicht voorzichtig te werk moeten gaan en bedenke wel, dat het beschikkingsrecht veelal langzamerhand ontstaat uit allerlei, vooral economische, factoren.

De commissie heeft met haar verslag een zwaren arbeid op bekwame wijze verricht. Bovenstaande, deels critische opmerkingen zijn daarvan een getuigenis. Dat hierbij de nadruk viel op het eerste deel van het advies spreekt voor mij vanzelf; ik gaf de reden in den aanvang op. Een gelijke behandeling te geven aan het tweede deel, zou te veel plaatsruimte vergen. Ik moge volstaan met de opmerking, dat het betoog als geheel door mij kan worden onderschreven. Moge de arbeid der commissie het gewenschte resultaat hebben.

December 1930 J. W. DE STOPPELAAR.

Bijlage: Ontwerp artikel 51 der Indische Staatsregeling.

(1) Uitgifte van grond in eigendom is alleen toegelaten voor kleine stukken, bestemd tot uitbreiding van steden en dorpen en tot het oprichten van inrichtingen van nijverheid.

(2) Voor ondernemingen van landbouw of dierenteelt boven eene bij ordonnantie aan te wijzen uitgestrektheid worden, volgens regels bij ordonnantie te stellen, gronden uitgegeven in huur of in erfpacht, voor niet langer dan vijf en zeventig jaren.

Onder die gronden worden niet begrepen erven, tuinen en duurzame bouwvelden, behoudens geringe uitzonderingen, bij ordonnantie te omschrijven en mits na minnelijke schikking.

---

1) Zie b.v. „De Indonesier en zijn grond" blz. 85; Dr. L. ADAM: „De autonomie van het Indonesisch dorp" blz. 76 en 77; Dr. J. W. VAN ROYEN t.a.p. blz. 146 e.v.; Dr. J. MALLINCKRODT: „Het adatrecht van Borneo" I. blz. 279 e.v. enz.

Indien overigens voor de uitgifte tegen den wil der rechthebbenden over gronden moet worden beschikt, kunnen zij in het algemeen belang worden verplicht de daaruit voortvloeiende inperking van hun recht te gedoogen, onder bij ordonnantie te stellen waarborgen en tegen door het Land gewaarborgde schadeloosstelling.

(3) Rechten op grond der inheemsche bevolking, het beschikkingsrecht harer rechtsgemeenschappen daaronder begrepen, kunnen, buiten de beperkingen, die het adatrecht medebrengt, niet worden onteigend dan ten algemeenen nutte, op den voet van artikel 135, noch door de overheid worden ingeperkt dan op grond van wettelijke regelingen.

(4) = lid 7 oud, met dien verstande, dat voor „afgestaan" wordt gelezen „uitgegeven".

(5) = lid 8 oud.

Geld und Gold in Asien von Dr. J. Hans, mit einem Vorwort von Dr. G. Vissering, Wien, 1930. 148. pag.

Wie van het boekje van Dr. HANS kennis neemt zal daarin eene bevestiging van de opvatting vinden, dat de geldsystemen van de Aziatische landen eene verscheidenheid vertoonen, zooals men die in Europa nauwelijks kent. Het samenstellen van een wegwijzer in dezen chaos moet dan ook in alle opzichten worden toegejuicht. Gezien de vele niet gemakkelijk verkrijgbare bronnen die geraadpleegd moeten worden levert deze samenstelling belangrijke moeilijkheden op en kan evenals bij elk „Nachschlagewerk" niet worden voorkomen, dat fouten worden gemaakt. Wanneer in het onderstaande dan ook menigmaal op onvolkomenheden gewezen zal worden, dan wordt daarmede geenszins eene disqualificatie van den arbeid van Dr. HANS beoogd. Het boekje is nuttig en zal met vrucht door degenen die belangstelling van geldvraagstukken in Azië hebben geraadpleegd kunnen worden.

Wat zijn opzet betreft kan het boekje in een beknopt algemeen gedeelte en in een gedetailleerd overzicht van de geldsystemen van de verschillende Aziatische landen verdeeld worden. Het algemeene gedeelte is slechts uiterst summier en mist critische waarde. De praktische waarde van het boekje wordt alleen door de landenoverzichten bepaald. Het is te betreuren, dat de schrijver uit zijne detailstudies geen algemeen vergelijkende conclusies getrokken heeft. Alhoewel de schrijver in het algemeen stellig naar objectiviteit heeft gestreefd, zoo begaf hij zich toch een enkele maal op zijwegen. Dit geldt in het bijzonder eene passage op pag. 14 — 15 van zijn boekje waar hij in aansluiting aan Dr. SCHACHT zegt: „Der Mangel einer eigenen überseeischen Rohstoffreserve drückt sich währungspolitisch in einem ausserordentlich hohen Devisenbedarf der Reichsbank aus. In dieser Hinsicht ist

Deutschland in Vergleich zu Grossbrittanien, Holland und Frankreich stark benachteiligt". Het is jammer dat dergelijke subjectieve uitspraken steeds weer voorkomen en dat Dr. HANS hier niet beter aangevoeld heeft, dat de geheele actie van Dr. SCHACHT op dit gebied niet anders dan een politieke ondergrond kan hebben. Immers bij de tegenwoordige beginselen van koloniaal-economische politiek vormen de Aziatische exportlanden eene grondstoffenreserve voor de geheele wereld. Het moederland betaalt voor die grondstoffen evenveel als derden. Hiermede wordt natuurlijk niet ontkend, dat de historische en staatsrechtelijke banden hun speciale economische beteekenis voor moederland en koloniën hebben, doch zuiver principieel gezien staat eene dergelijke verhouding volkomen buiten de vraag of een centrale bank van een land dat geen koloniën heeft hare taak meer of minder gemakkelijk kan vervullen.

Eene zelfde dwaasheid ligt ten grondslag aan eene andere opmerking in het boekje t.w.: „Zwischen den Reparationsleistungen Deutschlands und den von Indien an England zu entrichtenden „home charges" bestehen manche Analogien". In tegendeel, de schrijver had hoogstens mogen zeggen: „Niettegenstaande de principieele verschillen die er zijn, bestaat er in schijn vaak overeenstemming enz."

Britsch Indië is een debiteurnatie; de verplichtingen die hieruit voortspruiten zijn het gevolg van ontvangen tegenprestaties. De reparatieschuld van Duitschland daarentegen beteekent in zijn eenvoudigsten vorm uitgedrukt transfer van kapitaal zonder dat van eene tegenprestatie in economischen zin sprake is.

In de inleiding tot het werkje van Dr. HANS ontbreekt voorts eene meer breed georiënteerde beschouwing omtrent het verband tusschen het zilvervraagstuk en het geldwezen in verschillende Aziatische landen.

In het speciale gedeelte van zijn boekje krijgen praktisch alle Aziatische landen een beurt, men vindt feitenmateriaal bij elkaar dat voor velen niet gemakkelijk bereikbaar is. Aan het Nederlandsch-Indische geldwezen worden bijv. 10 pagina's gewijd, waarin een buitenlander werkelijk het belangrijkste in duidelijken vorm bij elkaar vindt. De onjuistheden welke hier aangetroffen worden zijn van dien aard, dat daaruit voor den buitenlandschen lezer geen misverstanden van praktische beteekenis zullen voortspruiten. Dr. HANS deelt bijv. mede dat de in 1921 benoemde Staatscommissie voor het Muntwezen in 1927 adviseerde tot handhaving van de munteenheid met Nederland. Zooals bekend is besloot de Regeering in 1927 in tegenstelling tot het advies van genoemde commissie tot het handhaven der bestaande munteenheid. Voorts deelt schrijver mede dat in Nederlandsch-Indië sinds 1877 de Gold-exchange-standard gevolgd werd. In feite werd in 1877 in Indië het gouden tientje tot standaardmunt verheven. De wisselkoersen bleven op goudbasis, waartoe het feit, dat de zilveren standpenningen in Nederland en in Indië tot ieder bedrag wettig betaalmiddel waren, bijdroeg. Via den Nederlandschen gulden werd praktisch de goudwaarde van den Indischen gulden bepaald. Eerst het octrooi van 1891 bood De Javasche Bank de gelegen-

heid den gold-exchange-standard volledig toe te passen. Bij bedoeld octrooi verkreeg zij n.l. het recht om buitenlandsche wissels te koopen [1]).

Zoo is hier en daar nog wel een of ander detail minder gelukkig genuanceerd, doch dit neemt niet weg dat het geheel bruikbaar is.

Wat de andere landen betreft ook daar valt wel een enkele onvolkomenheid aan te wijzen. Zoo lezen wij bijv. op pag. 116 dat het herstel van den gouden standaard in Japan in 1930 mede toe te schrijven zou zijn aan de aanstaande oprichting van de Bank for International Settlements. Alhoewel prestige-overwegingen bij genoemden Japanschen maatregel zeker een rol hebben gespeeld, zoo blijkt uit de opmerkingen van Dr. HANS, dat hij hier de proporties niet juist heeft aangevoeld.

Het is uiteraard niet uitgesloten, dat de gegevens omtrent eenige Aziatische landen waar achterlijke toestanden op muntgebied heerschen niet in alle opzichten volledig en juist zijn; ondergeteekende zou daarbij echter op den voorgrond willen stellen, dat zulks voor een groot deel niet van uit Batavia te controleeren valt.

In dit verband moge misschien opgemerkt worden, dat alleen door eene organisatie die zich inlichtingen uit de allerbeste bronnen weet te verzekeren absoluut 100% betrouwbaar materiaal verzameld en gepubliceerd kan worden. Een voorbeeld hiervan is de op aandrang van de Goudcommissie in den Volkenbond samengestelde publicatie over „Législation sur L'or". In deze zoo juist verschenen publicatie vindt men beknopte overzichten omtrent de praktijk en de wettelijke bepalingen inzake goud in alle daarvoor in aanmerking komende landen. Het terrein dat Dr. HANS voor Azië te onderzoeken had omvatte echter meer dan in deze Volkenbondspublicatie omtrent dit werelddeel voorkomt.

Ten einde het niet alleen bij critiek te laten moge hieronder nog een enkele vergelijking volgen waartoe zoowel het door Dr. HANS verzamelde

---

1) Over de zuivere formuleering van de begrippen gouden standaard, gold-exchange-standard enz. heerscht veel verschil van meening.

Heel algemeen gesproken kan men den gouden standaard noemen eene regeling van het geldwezen waarbij de interne en externe waarde van het geld direct of indirect op goud gebaseerd is. Bij den volledigen gouden standaard is goud zoowel beschikbaar voor het buitenlandsch betalingsverkeer als voor binnenlandsch betalingsverkeer; de bankbiljetten zijn inwisselbaar in gouden munt en deze laatste is daadwerkelijk in circulatie. Bij den gold-exchange-standard wordt goud alleen voor het handhaven der wisselkoersen beschikbaar gesteld en komt de gouden munt in het binnenlandsch geldverkeer praktisch niet voor. Een aantal schrijvers achten het aanhouden van een wisselportefeuille in goudvaluta essentieel voor den gold-exchange-standard. Bij den gold-bullion-standard is de circulatiebank, of de munt-autoriteit verplicht gouden baren onafhankelijk van den stand van de wisselkoersen tegen bepaalde prijzen te koopen of te verkoopen. Men spreekt van Sterling-exchange-standard wanneer de regeling van de buitenlandsche wisselkoersen uitsluitend geschiedt door aan- en verkoop van wissels of T. T. op Londen. In de praktijk komen vele tusschenvormen voor, zoodat men bij vrijwel ieder land steeds naar de concrete regelingen zal moeten vragen om tot eene duidelijke definitie te kunnen komen.

materiaal als genoemde Volkenbondspublicatie aanleiding geeft en waaruit blijken kan dat het geldwezen in de Aziatische landen niet alleen een groote verscheidenheid in trap van ontwikkeling vertoont, doch ook veel stof oplevert waaraan menig theoretisch desideratum opnieuw getoetst zou kunnen worden.

Tot de valuta's welke goudwaarde gebaseerd zijn en waarbij eene min of meer goed functioneerde regeling in de praktijk toepassing vindt mogen in Azië gerekend worden: Britsch-Indië, Britsch Malaya, Nederlandsch-Indië, Siam, Indo-China, de Philippijnen en Japan. Het in omloop gebrachte fiduciaire geld is zoowel *staatspapiergeld* als *bankpapier, t.w.:*

Britsch-Indië, uitsluitend staatspapiergeld.

Britsch-Malaya. id.

Nederlandsch-Indië, billetten van De Javasche Bank. Staatsmuntpapier in geringe hoeveelheid.

Siam, uitsluitend staatspapiergeld.

Indo-China, uitsluitend billetten van de Banque l'Indochine.

Philippijnen, overwegend staatspapiergeld, daarnaast bankbilletten van de Philippine National Bank en van de Bank of the Philippine Islands.

Japan, Japan Proper: billetten van de Bank of Japan en daarnaast een zeer geringe hoeveelheid staatsmuntpapier.

Korea, billetten van de Bank of Chosen.

Formosa, „ „ „ Bank of Taiwan.

Hieruit blijkt dat de circulatiebank met het uitsluitende recht uitgifte van fiduciair geld praktisch nog niet overweegt. Alle mogelijke historische redenen hebben ten gevolge dat ook bij direct of indirect op goud gebaseerde valuta's de staat het geldwezen vrijwel beheerscht. Indien China en Hongkong nog binnen den gezichtskring betrokken worden, dan blijkt dat de uitgifte van bankpapier in vele gevallen overgelaten is aan zuivere handelsbanken. De centralisatie van de uitgifte door één bank is in die streken nog niet eens in een beginstadium gekomen. De eenige zuivere „banker's-bank" in Azië blijkt de Bank of Japan te zijn. Hieruit mag uiteraard niet zonder meer tot een gebrek aan inzicht op circulatiebankgebied geconcludeerd worden; in de meeste gevallen is in Azië het terrein nog niet rijp voor regelingen die in Europa en Amerika ook nog slechts tot een betrekkelijk klein aantal landen is beperkt.

De *inwisselbaarheid van het papiergeld en de handhaving van de pariteit* in de hierboven genoemde landen is ook op zeer verschillende manieren geregeld.

Britsch-Indië, Papieren rupees zijn inwisselbaar tegen zilveren teekenmunt. Sovereigns zijn geen wettig betaalmiddel. Het Gouvernement is verplicht tegen wettig betaalmiddel in Indië goud beschikbaar te stellen of cheque Londen te verkoopen.

Britsch-Malaya, Papieren dollars zijn tegen zilveren dollers inwisselbaar. Verkoop T. T. Londen tegen wettig betaalmiddel.

Ned.-Indië, De Javasche Bank is verplicht hare billetten tegen wettige betaalmiddelen in te wisselen. Zij heeft echter het recht onder zekere voor-

waarden papier in goudbaren te betalen. Zij heeft zonder een daartoe strekkend wettelijk voorschrift de verplichting op zich genomen goud tegen pariteitswaarde te verkoopen als de stand van den wisselkoers daartoe aanleiding geeft.

Siam, Staatspapiergeld is inwisselbaar tegen zilver. Het Gouvernement is verplicht tegen papiergeld goud te verkoopen, hetzij in Bangkok of in het buitenland te leveren. Eventueel mogen ook goud-devisen beschikbaar gesteld worden. (Siam heeft praktisch een Sterling-Exchange-standard).

Indo-China, De Banque de L'Indochine is verplicht hare billetten in goud, hetzij te Saigon, hetzij te Parijs te betalen.

Philippijnen, De Thesaurier van de Philippijnen is verplicht af te geven hetzij goudgeld van de Ver. Staten, hetzij gouden baren, of cheques op de Ver. Staten. (Gold Standard Fund). Staatspapiergeld is voorts inwisselbaar tegen zilveren pesos. (Theasury Certificates Fund).

Voorts zijn er nog regelen voor de circulatiebanken.

Japan, De drie circulatiebanken zijn verplicht hunne billetten tegen goudgeld in te wisselen. De bank of Chosen mag hare billetten ook in notes van de Bank of Japan inwisselen.

De verscheidenheid is hier wederom zeer groot. Principieel beschouwd heeft alleen Japan een volledige gouden standaard. De andere landen hebben hetzij een gold-exchange standard, of een sterling- of dollar-exchange standard, of bevinden zich in een soort overgangsstadium tot den gold-bullion-standard.

Beschouwt men het *dekkingsvraagstuk* dan vallen weer tal van nieuwe variaties te constateeren.

Britsch-Indië, rupees, gouden- en zilveren baren; Engelsche en Britsch-Indische staatsfondsen; Deposito's in Londen. (Paper currency reserve).

Britsch-Malaya, Goud, zilveren munten, Deposito's in Londen en in Singapore.

Ned.-Indië, Munt- en muntmateriaal.

Siam, Zilver, goud- en goudwaarden.

Indo-China, Goud.

Philippijnen, Staatspapier moet gedekt zijn door zilveren Pesos en eventueel Am. gouden munt. (Treasury Certificates Fund).

Japan, Bank of Japan notes 120 millioen Yen door Staatsfondsen. De rest door gouden munten en baren; tot een maximum van 25% mag de dekking bestaan uit zilveren munt en baren. Surplus-emissie is onder bezwarende voorwaarden toegestaan.

De dekkingspercentages en de regelingen voor de maximum uitgifte van bank- en staatspapier loopen sterk uiteen.

Javasche Bank	40% obligo's.
Banque de L'Indochine	33 $^1/_3$% obligo's.
Bank of Japan	indirecte contigenteering van de bankbiljetten-circulatie. Geen dekking voor rekening-courant-saldi.

Bank of Taiwan	100% gouddekking voor de billetten welke Y. 20.000.000.— overschrijden.
Bank of Chosen	75% goud voor de biljetten welke 50 millioen Yen overschrijden.
Philippine National Bank.	
Bank of the Philippine Islands	Bij deze banken mag de circulatie in principe het eigen kapitaal van de banken niet overtreffen. Voorts zijn er nog eenige speciale dekkingsvoorschriften.

Vervolgens zijn er uiteenloopende bepalingen omtrent de plaats waar de dekking gedeponeerd moet zijn.

Een interessant onderwerp voor een vergelijkende studie is voorts de regeling welke de verschillende landen hebben ten einde te voorkomen dat de *schommelingen van de wisselkoersen* bepaalde min of meer scherp gefixeerde punten overschrijden. Het zou te ver gaan deze hier in detail te bespreken, geconstateerd mag echter worden, dat ook op dit punt bijna ieder land zijn eigen regeling kent. Wij zien de aan zich zelf overgelaten goudpunten, vaste aan- en verkoopprijzen voor goud en voor buitenlandsche wissels, enz. Voor de praktijk van het buitenlandsche wisselverkeer zou het aanbeveling verdienen indien op dat gebied meer klaarheid heerschte. (Voor dit vraagstuk moge verwezen worden naar een recent artikel over „Gold Purchases and Sales. The need for standarisation" in het Monthly Review van de Midland Bank van September/October 1930).

Een ander interessant vraagstuk van muntpolitiek is de zeer uiteenloopende regeling van de *muntfondsen* in Azië. Eenige landen hebben nl. fondsen waarin de aanmuntingswinsten op zilver gestort zijn. Deze hebben een zeer verschillende taak te vervullen, waardoor de aard van de belegging tevens bepaald wordt. Nederlandsch-Indië heeft een muntfonds dat zuiver en alleen dient voor het dekken van verliezen bij ontmunting (Zie Koloniale Studiën April 1928 pag. 180). Britsch-Indië kent eene „Gold standard Reserve" die eene belangrijke functie verricht bij de handhaving van de muntpariteit. In de Philippijnen worden de aanmuntingswinsten gestort in het „Gold Standard Fund", ook dit fonds is dienstbaar gemaakt aan de pariteitshandhaving.

Ten slotte moge nog verwezen worden op de verschillende beteekenis, die de hierboven geschetste stelsels hebben voor eene elastische aanpassing van het crediet- en betalingsverkeer aan het goederenverkeer. Hierop nader in te gaan valt buiten het bestek van deze bespreking, doch een enkele opmerking over dit voor de praktijk van eminente beteekenis zijnde vraagstuk moge niet achterwege blijven. Voor de landen welke over eene goed georganiseerde circulatiebank beschikken levert dit vraagstuk in principe geen moeilijkheden op. In landen waar de circulatiebank de noodige bewegingsvrijheid mist, of waar het geldwezen geheel in handen van het Gouvernement is, doen zich vaak moeilijkheden voor. In Britsch-Indië kan de Imperial Bank tot op zekere hoogte voor seizoenbehoeften terugvallen op de Paper

currency Reserve, omdat het Gouvernement bereid is tot een bedrag van 12 crores aan binnenlandsche wissels van deze instelling te disconteeren. De overige groote banken in Britsch-Indië zullen zich in hoofdzaak langs den weg van aan- en verkoop van vreemde valuta de noodige elasticiteit moeten verschaffen. De Straits en Siam kennen geen regeling zooals die voor de Imperial Bank bestaat, zoodat de banken in Singapore en Bangkok zich in hoofdzaak door buitenlandsche wisseloperaties eenige elasticiteit zullen moeten verschaffen.

Bovenstaande regelingen mogen duidelijk maken dat de Aziatische geldstelsels een nog vrijwel onontgonnen terrein vormen voor interessante vergelijkende studies op het gebied van het muntwezen. In dit opzicht heeft het boekje van Dr. HANS ons weinig gegeven en valt er nog veel arbeid te presteeren.

HIRSCHFELD.

Prof. G. Gonggrijp. Over de invloed van het Westerse Grootbedrijf op de Inheemse samenleving in Nederlandsch-Indië.

Professor GONGGRIJP is een gelukkig mensch en als zoodanig betrekkelijk een uitzondering.

Tegenover het zóó uiterst ingewikkelde vraagstuk om een massa van tientallen millioenen op te voeren tot een hooger levenspeil en zoodoende de basis te leggen voor een hoogere cultureele ontwikkeling, staan de gelukkigen voor wie de oplossing van het vraagstuk kant en klaar ligt. Voor dezulken zijn over het algemeen slechts bepaalde vraagstukken van meer of minder nauwe strekking van belang. Zijn die dan opgelost in de door hen aangegeven zin — d.w.z. wordt er in die richting een kleinigheid gedaan — dan is aan de koloniale plicht voldaan en de verdere ontwikkeling van de millioenen massa is verzekerd. Zoo is bijvoorbeeld autonomie voor lagere rechtsgemeenschappen — hoe kostbaar dan ook — een veel aangeprezen geneesmiddel. Uitgebreider kiesrecht, zoodat het woord kiesman zijn beteekenis als scheldwoord in de inheemsche maatschappij zal verliezen, wordt eveneens dikwijls aanbevolen. Van het gebruik van de Nederlandsche taal bij planten en oogsten van padi en djagoeng schijnen zeer bijzondere resultaten te worden verwacht. Zelfs van bestuurshervorming, liefst eenige jaren lang in onbestemden vorm te houden, kan men wonderen hooren verkondigen. Maar al deze oplossingen geven voor een zuiver economisch vraagstuk, oplossingen op een niet economisch terrein. Maar de visie van hen, die zich meer op staathuishoudkundig terrein bewegen is over het algemeen minder vroolijk; reeds de fundamenteele verhoudingen: economisch, zoowel als koloniaal, brengen zulks mede. De economische belangen van de kolonie en de oogenblikkelijke economische belangen van het moederland loopen nu eenmaal niet parallel, doch tegengesteld en de beslissingen over die

verhoudingen — reeds door kortzichtigheid gemakkelijk te veel op het heden gericht — ligt niet bij de kolonie, doch bij het moederland.

Wanneer men dan ook een schrijver tegenkomt, voor wien op economisch gebied hier te lande alles is: pour le mieux dans le meilleur des mondes, dan behoort zoo iemand tot de gelukkige uitzonderingen. Nu kan Prof. GONGGRIJP niet gerekend worden tot dezulken, wie — wegens een bepaalde armlastigheid — het Koninkrijk der Hemelen deelachtig zijn. Het loont daarom de moeite zich er rekenschap van te geven, waarin die bijzonder gelukkige kijk op de behandelde verhoudingen wortelt.

Wij hopen daarbij „iets tot de waarheid bij te dragen", door „met blank en onbevangen bewustzijn de feiten tegemoet", te treden en „ernstig gezind", „de feiten en nogeens de feiten hun eigen taal te laten spreken".

„Talrijk zijn de fouten" aldus ZijnHoogGeleerde, begaan „blijkbaar niet door gebrek aan kunde", „maar door een tekort aan onbevangenheid". Ook die klip der bevangenheid hopen wij in het onderstaande te omzeilen, dat reeds uit economische overwegingen kort te houden is.

In een zijner intreereden, waarvan de titel hierboven is gesteld, behandelt nu Prof. GONGGRIJP den invloed van het inheemsche grootbedrijf op de inheemsche samenleving. Te betreuren is zeker, dat hier de beschouwingen achter de feiten aanloopen. Bij de zware crisis, welke wij op het oogenblik doormaken heeft een groot deel van dat productie apparaat zijn fiscale aantrekkelijkheid verloren, terwijl de fiscus belast blijft met de kosten van het Staatsapparaat, dat mede of voornamelijk ten behoeve van het grootbedrijf is uitgebouwd. Nu zouden wij op dit punt niet gaarne worden misverstaan; wij veroordeelen zoodanige verhouding allerminst, doch wel gaat het o.i. wat erg ver de fiscale aantrekkelijkheid van rubberondernemingen e.d. zonder meer op den voorgrond te stellen, zooals de heer GONGGRIJP zulks doet. Zeker is echter, dat die fiscale aantrekkelijkheid over het algemeen bestaan *heeft;* zulks is juist. Hopende, dat zij zal wederkeeren, is het echter niet juist dezen toestand als ongewijzigd op den voorgrond te stellen.

Zeker is echter wel — en op dat punt vallen wij Prof. GONGGRIJP gaarne bij — dat de buitengewone winsten, welke het grootbedrijf gedurende de laatste jaren heeft afgeworpen veel tot de ontwikkeling van Indië hebben bijgedragen (zouden hebben kunnen bijdragen). Dat een aanmerkelijk gedeelte van die bijdrage dreigt waardeloos te worden, doordat niet op den zelfden voet kan worden voortgegaan, staat buiten den invloed van het grootbedrijf.

Nu maakt Prof. GONGGRIJP ook verschillende zeer juiste opmerkingen: zoo schrijft hij:

> „De vraag naar de invloed van het grootbedrijf op de inkomsten der „inlanders in het heden is, in beginsel, voor exacte, wetenschappelijke „beantwoording vatbaar. De gegevens ter beantwoording van de vraag „zijn misschien niet zo talrijk als men wel zou wensen, maar in beginsel „staat men hier op den bodem der feiten".

Inderdaad zou men hier op den bodem der feiten kunnen en ook *moeten*

staan. Die feiten moesten aan een Regeering, die jaar in, jaar uit grondconcessies verleent ook bekend zijn. Toch zijn zij volgens ZijnHoogGeleerde „niet zo talrijk als men wel zou wensen". Toen de Vereeniging tot Studie van Koloniaal Maatschappelijke Vraagstukken zich eenige jaren geleden wendde tot de Landbouwsyndicaten ten einde in deze op den bodem der feiten te komen, is die medewerking zoo snel als mogelijk geweigerd. Is, vragen wij Prof. GONGGRIJP, hieruit wellicht een leering te trekken? Is niet de conclusie gewettigd, dat de medaille, waarvan hij ons één zijde vertoont, ook een keerzijde heeft? Eischt niet de onbevangenheid ook aan die keerzijde aandacht te schenken?

Nu komt ZijnHoogGeleerde in deze nog met een andere uitspraak en wel met deze „dat de feiten het, op z'n minst genomen, alles behalve waar-„schijnlijk maken, dat het europese bedrijf de inheemse landbouw heeft neer-„gedrukt".

Ook deze uitspraak is — uitwassen voorbehouden — te onderschrijven, lettende echter, op het woord: *bedrijf*.

Doch waar het eene bedrijf politiek een overheerschende macht heeft, het klein bedrijf gedurende de laatste jaren zijn staatsrechtelijke beschermingsapparaat bij voortduring zag ingekrompen en gekortwiekt, daar moet de ontwikkeling van het kleinbedrijf hopeloos ten achter blijven, steeds meer een ondergeschiktheidsverhouding gaan doorwerken.

Nu heeft Prof. GONGGRIJP „op den bodem der feiten" een der grootbedrijven — de suiker — ontleed, zulks met een reeks van een 5 tal getallen, elk van 3 cijfers. Met die getallen heeft hij een indruk willen geven van het sociaal product, dat aan de inheemschen uit die suikerindustrie toevalt. Maar waar nu het inheemsche sociaal-product aan de suikerindustrie ontleend vele en vele malen grooter is dan bij elke andere cultuur — tabak somwijlen uitgezonderd — hadden o.i. die 5 cijfers — de eenige, welke in verhandeling te vinden zijn — niet zonder meer vermeld mogen zijn als karakteristiek van het grootbedrijf, te minder waar het suikerareaal tegenover het areaal onder andere cultures van zeer weinig belang is.

Tekort aan onbevangenheid?

Eén aanhaling nog.

„(4) (Er is slechts één kategorie van inheemsen te noemen, voor „wie het in vele, misschien in de meeste, gevallen onvoordelig moet „worden geoordeeld dat zij met het westerse bedrijf samenwerken. „Dit zijn de grondbezitters, die hun sawahs verhuren aan de suiker-„fabrieken. Van hen geldt, dat hun inkomsten als grondbezitters dik-„wijls groter zouden zijn als zij hun grond niet aan de fabrikanten ver-„huurden en met inlandse gewassen beplanten of in deelbouw lieten „beplanten. Waarom verhuren ze dan toch? zal men vragen. Het ant-„woord luidt, omdat zij de huurpenningen lang vooruit, bij wijze van „voorschot ontvangen)".

Voortreffelijke economische analyse voor een guren winteravond in het hooge Noorden; maar daarom niet minder onjuist. Zoo eenvoudig is het

helaas niet. Die onbegrijpelijke verhuur is lang niet altijd, zelfs meestal niet een quaestie van voorschotten, zelfs niet van pressie. Het is een alleszins begrijpelijk — ook plaatselijk nawijsbaar — armoede verschijnsel; niet anders. Grondverhuur aan de fabriek heeft voor den grondeigenaar twee kanten: grondopbrengst eenerzijds; arbeidsloon anderzijds. En bij een klein individueel grondbezit wordt zelfs een karig arbeidsloon nog van de grootste beteekenis; geeft het den doorslag. Hoe verder het grondbezit versnipperd is, des te meer overweegt het arbeidsloon. Dit bracht een vicieuzen cirkel: fabriek, mogelijkheid tot bevolkingsaanwas, versnippering van het grondbezit, afhankelijkheid van de fabriek, dit laatste in sommige streken niet meer door grondhuurordonnantiën te temperen. Waar verder het gemiddeld grondbezit te groot is om die geheele afhankelijkheid te verzekeren — zie Madjenang — daar is het hier en daar nog wel met een gadoe verbod te zoeken; ook te vinden?

Tekort aan onbevangenheid?

Wij merkten het in onze inleiding op: Prof. GONGGRIJP is een gelukkig mensch: en als zoodanig betrekkelijk een uitzondering.

W.

Uit de Tijdschriften.

⟨Verkorte inhoud van enkele belangrijke artikelen⟩.

Dr. H. O. Wesemann. Zur Problematik der heutigen Handelspolitik. Wirtschaftsdienst, 8 Aug. 1930.

Hoe ingewikkeld de economische samenhang der wereld is, wordt vooral duidelijk in tijden waarin een algemeene, zware depressie het onderling economisch verkeer der landen bemoeilijkt. In vroegere tijden bestond dit verkeer bijna hoofdzakelijk in het ruilgoederenverkeer, een vorm, die vrij overzichtelijk was, en waarbij de invloed der gevolgde handelspolitiek overwegend was. In den loop der kapitalistische ontwikkeling is de beteekenis van het goederenverkeer in de internationale economische verhoudingen geringer geworden, de ingewikkelde problemen van het kapitaalverkeer zijn op den voorgrond gekomen, de handelspolitiek is niet meer het eenige middel om deze verhoudingen te regelen. Maar daarom is het noodzakelijk zoo duidelijk en nauwkeurig mogelijk de taak en de grenzen der handelspolitiek vast te stellen, zonder welke men zoowel de resultaten als het nut dezer politiek niet naar waarde kan schatten.

Grenzen en mogelijkheden.

Door een absolute afsluiting der grenzen, zoowel voor goederen- als kapitaalverkeer, zal wel geen enkel land, in hoe gunstige condities het economisch ook verkeert, zijn welvaart kunnen bevorderen. Deze wordt beter gediend door een goed geregelden omzet van goederen, diensten en kapitaal, die zelf weer gunstig beïnvloed wordt door verbetering der productie en verzorging der consumptie. Dit wordt algemeen erkend, maar in de gevolgde handelspolitiek is hiervan niets te bespeuren, zoodat men tot de conclusie komt, dat de huidige economische relaties zich niet tengevolge van, maar ondanks de gevolgde politiek zoo enorm hebben ontwikkeld. Waar men dus ziet, dat de economische wetten zich niet dan matig door politieke maatregelen laten beïnvloeden, blijft de vraag open, waarom die maatregelen steeds remmend moeten werken en waarom ze niet de gewenschte uitwerking hebben.

In ons kapitalistisch tijdperk is de handelspolitiek gericht op productieontwikkeling, waardoor het kapitaal rendabel wordt; hooge prijzen blijven geboden, het belang van den verbruiker wordt buiten beschouwing gelaten, aan andere economische maatregelen (loonpolitiek, sociale-verzekering, kartel- en prijzencontrôle) overlatend de koopkracht te behouden. Deze politiek, geheel gericht op steun van de productie, staat los van de econo-

mische ontwikkeling, die gekenmerkt wordt door de groeiende beteekenis van het verbruik en daarmede gepaard gaande noodzaak het internationale goederenverkeer te vereenvoudigen.

De eenzijdige steun aan de industrie mist ook grootendeels haar doel, daar door het in stand houden van de zwakkere instellingen de expansie der sterkere geremd wordt, terwijl de vrije concurrentie juist het tegenovergestelde uitwerkt. De taak van de handelspolitiek moet dan ook zoowel op het verbruik als op de consumptie gericht zijn, waardoor het mogelijk is den weg te bereiden voor de ontwikkeling van groote economisch sterk verbonden gebiedsdeelen.

De praktijk der huidige handelspolitiek.

De handelspolitiek van den na-oorlogstijd is meer georienteerd op machtspolitiek, dan op economische doeleinden, waardoor het goederenverkeer uitermate bemoeilijkt wordt. Als voorbeelden kunnen genoemd worden de eenzijdige meest-begunstiging der Entente-landen vastgesteld bij het verdrag van Versaille; de Russische handelspolitiek, de Duitsch-Poolsche tolstrijd. Ook de invloed van enkele groepen van belanghebbenden heeft de handelspolitiek op dwaalsporen gebracht. De vrijhandels-manifesten der economische conferentie van den Volkenbond is aan de huidige handelspolitiek spoorloos voorbij gegaan; de druk van de crisis heeft zelfs de tot den vrijhandel gepredestineerde landen Amerika en Engeland naar een machtige beschermende tolpolitiek doen grijpen. De Engelsche bankiers hebben een ander geluid doen hooren; groote, gesloten economische gebieden vormen, heeft een sterk opbouwend element in zich, waarbij men in het oog moet houden, dat de daarbij optredende natuurlijke grenzen niet samenvallen met de politieke grenzen en omgekeerd. Een dergelijk element mist de Amerikaansche politiek: zij is enkel gericht op het verdringen van de buitenlandsche concurrentie op de binnenlandsche markt; Canada's politiek richt zich tegen het indringen van Amerika; ook de Europeesche landen, in de eerste plaats Duitschland, werken volgens verkeerde motieven.

Vroeger, vóór den oorlog alsmede in de eerste jaren daarna, heeft Duitschland gestreefd naar een geleidelijke verlaging der toltarieven en het principe van algemeene meest begunstiging met tariefovereenkomsten als kern der handelsverdragen gesteld. Doch de overige landen hebben dezen weg niet willen volgen, zoodat Duitschland's handel in een ongunstige positie kwam. Nu er van een algemeene toltariefverlaging geen sprake is, moet ook de meestbegunstigingspolitiek tegenover landen, die een autonome tolpolitiek voeren, worden opgegeven.

Toch kan Europa minder dan elk ander economisch gebied een eenzijdige binnenmarkt-politiek voeren door schematisch, sterk protectionisme; het verliest daardoor de mogelijkheid de steeds grooter wordende economische machten buiten Europa het hoofd te bieden. Engeland niet medegerekend, ligt het zwaartepunt van den buitenlandschen handel van alle Europeesche landen in Europa zelf, een feit, waaruit duidelijk de saamhoorigheid der Europeesche economische gebieden blijkt. Met dit feit rekening

te houden door geleidelijk de toltarieven voor deze gebieden onderling uit den weg te ruimen, is de taak der huidige handelspolitiek. Niet een, slechts op papier bestaande meestbegunstiging, die door allerlei administratieve en andere maatregelen nog zeer illusoir is, kan Europa helpen, maar overgang naar plurilaterale verdragen, waarin vereenvoudiging van den handel tusschen de verbonden landen en waarborg tegen niet aangesloten gebieden zijn vastgelegd.

De Duitsche handelspolitiek is in den laatsten tijd allesbehalve ideaal. De bescherming van den landbouw, die Duitschland zeer veel schade heeft berokkend, heeft grooten invloed gehad op de misvorming van deze politiek. De verschillende dwangmaatregelen (bijmaling, vermenging op allerlei gebied, maïs-monopolie, veterinair ingrijpen) hebben het nut der verdragen en afspraken zeer problematisch gemaakt en daardoor den handel van Duitschland uitermate bemoeilijkt. Als administratieve maatregelen noodzakelijk zijn, en daaruit de machteloosheid van de zuivere handelspolitieke middelen blijkt, dan is de tijd daar om naar wijziging en betere aanpassing aan de economische werkelijkheid dezer middelen te zoeken.

Dr. Karl Schlesinger. Selbskostensenkung, Lohnabbau und Preisabbau. Der deutsche Volkswirt, 25 Juli 1930.

In het artikel van Dr. ALEXANDER RÜSTOW, onder denzelfden titel (zie Kol. Studiën December 1930 p. 508) wordt naar voren gebracht, dat een algemeene prijsdaling de productie en productie-mogelijkheid ongunstig zal beïnvloeden, een meening, die aanvechtbaar is niettegenstaande de logische argumentatie, daar de veronderstellingen niet juist zijn.

1. Bij prijsdaling zou, volgens Dr. R. een wanverhouding ontstaan tusschen den verkoopsprijs en de zelfkosten; onder invloed van deze wanverhouding zouden de minst krachtig uitgeruste fabrieken en werkplaatsen het bedrijf stopzetten en de overige bedrijven de personeelsbezetting zóó inkrimpen, tot men weer evenwicht in bovengenoemde verhouding heeft gebracht, beide maatregelen hebben achteruitgang der productie ten gevolge.

Deze zienswijze is identiek met de klassieke formuleering van de wet van afnemende arbeidsopbrengst, die in deze formuleering slechts geldt voor een idealen nationaal-economischen toestand. In werkelijkheid is de toestand toch zóó, dat de meeste bedrijven in normale tijden niet ten volle uitgenut worden, en de gemiddelde zelfkosten en grenskosten nog gedrukt kunnen worden. Vermeerdering van productie geeft dan een verminderde kostprijs per eenheid, vermindering der productie het tegenovergestelde.

Daaruit volgt:

a. Dat bij minder gunstige verhouding van kostprijs en verkoopsprijs (b.v. prijsdaling en stabiel blijven der veranderlijke kostprijs-factoren) bin-

nen zekere grenzen en bij onveranderden afzet der producten de bedrijven hun productie niet verminderen zullen.

b. Dat wanneer de b.g. grenzen overschreden worden, maar meerdere afzet mogelijk is tegen den gewijzigden prijs, de betreffende bedrijven hun productie zullen vermeerderen en mocht de afzet belangrijk zijn, zelfs betere uitkomsten kunnen boeken.

c. Dat bij onveranderde verhouding van kost- en verkoopsprijs en bij mogelijkheid tot meerderen afzet, de productie verhoogd wordt en de resultaten beter zijn.

Een prijsdaling, wel of niet samengaand met een ongunstige verhouding tusschen kostprijs en verkoopsprijs, zal, *indien grootere* omzet mogelijk is, bij een groot aantal bedrijven tot vermeerdering der productie voeren en de praktijk leert, dat de op deze wijze toenemende productie bijna overal, maar vooral in Duitschland veel meer voorkomt, dan het door stilleggen van de zwakste bedrijven, verminderen der productie.

Uitzonderingen hierop vormen die takken van bedrijf, wier productieafzet op de beurs geregeld wordt, waarbij de zwakste bedrijven geen monopolie-inkomsten genieten, en de technische productie-voorwaarden bovendien zóó zijn, dat de vaste bedrijfskosten een relatief geringen invloed hebben, terwijl in deze industrie de sterkste bedrijven verreweg in de minderheid zijn en zich door groote verschillen in technische uitrusting van de andere industrieën onderscheiden (in de meeste landen bijna alle mijnbouwindustrieën). Wat den ganschen economischen toestand van een land betreft, zullen slechts die een uitzondering vormen, waar de industrieën, die in de juist beschreven situatie verkeeren, een overwegenden invloed hebben.

2. Volgens Dr. RÜSTOW zouden de monopolie-inkomsten genietende bedrijven, die onder invloed van buiten (Oeynhausensche scheidsrechterlijke uitspraak) de prijsverlaging gelijk stelden met de verlaging der productiekosten, uitzondering zijn.

In werkelijkheid bevindt zich toch nog een aanzienlijk deel van de Duitsche industrie in zulk een toestand (Voor de beslissing omtrent doorzetten of stilleggen van een bedrijf komt het er alleen op aan, of de bedrijfskosten de inkomsten overtroffen, niet of afschrijvingen en dividend gedekt zijn).

3e. De veronderstelling, dat slechts een kleine prijsdaling, mogelijk door loonsverlaging, noodig is, om de Duitsche handelsbalans meer naar den actieven kant te doen doorslaan en bij een onveranderden afzet op de binnenlandsche markt, toch een meerdere productie te kunnen verkoopen, is alleen geldig bij ideale verhoudingen en houdt met alle mogelijke bijfactoren geen rekening. Daadwerkelijk maken deze bijfactoren, waaronder ook gerekend moet worden de tegenwerking van de buitenlandsche producenten, het noodig, dat de prijsverlaging om tot het gewenschte doel te geraken een veel grootere afmeting moet aannemen, waardoor het gespaarde aan loon en op onkosten, geheel wordt geabsorbeerd.

De prijsdaling zal ook op de binnenlandsche markt meerderen afzet be-

werken, hoewel niet in die mate, als door de vakvereenigingen wordt voorgesteld, daar wel de koopkracht van de arbeiders grooter, doch die der werkgevers kleiner wordt. Is eenmaal de prijsdaling in alle deelen doorgewerkt, dan zal door den lageren prijs der kapitaalgoederen de ondernemer weer neiging gevoelen, om, in afwachting van een betere conjunctuur nieuw kapitaal in zijn bedrijf op te nemen.

Hieruit volgt dus, dat zelfs zonder loonsverlaging een belangrijke en algemeene prijsdaling stellig een verhoogde arbeid der industrie, ten koste van de internationale concurrentie zal te voorschijn roepen, waarschijnlijk ook een verhoogde bedrijfswinst en zeker een stijging van het nationale inkomen.

Niettegenstaande dit alles is loonsverlaging toch geboden, om de prijzen nog meer te kunnen drukken, de ondernemers tot prijsverlaging te kunnen brengen en de binnenlandsche beleggingsmogelijkheid te vergrooten; ook afgezien van den huidigen toestand is zij noodig, gezien het groote werkloozen-cijfer in den tijd van hoogconjunctuur.

Het is gewenscht bij de prijsdaling niet maar op den wil der ondernemers te vertrouwen, maar door middel van de openbare meening, der federaties van werknemers en staatsdwang drang er op uit te oefenen, daar alleen een *algemeene* prijsdaling de boven beschreven gevolgen kan hebben.

Dr. Eduard Willeke. Die Dauerarbeitslosigkeit und ihre Uberwindung durch organische Rationalisierung.
Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. September 1930.

De uiterst ongunstige welvaartstoestand is op de arbeidsmarkt zichtbaar door een werkloosheid, veel uitgebreider dan in de laatste twintig jaren vóór den oorlog voorgekomen. Dit geeft vooral aanleiding tot ongerustheid omdat de economische plaats van Duitschland in het wereldverkeer sinds den oorlog gansch gewijzigd is, waardoor de voedselvoorziening, die in de laatste eeuw zoo gunstig was, bedreigd wordt. Er zijn veel aanwijzingen, die er op duiden, dat de Duitsche huishouding een bevolkingstoename niet meer kan opnemen, tenminste niet met instandhouding van den tegenwoordigen levensstandaard.

De, in vergelijking met de voor-oorlogsche werkloosheid, veel grootere gemiddelde werkloosheid wijst er wel op, dat het hier gaat om meer dan tijdelijke bezwaren bij het aanpassingsproces van bevolkingsgrootte en goederenvoorraad. Men spreekt hier over „blijvende werkloosheid;" ten opzichte van de algemeene economische ontwikkeling is deze uitdrukking te pessimistisch en kan men beter spreken van een „langdurige", maar voor den enkeling is dit anders; voor hem gaat niet zelden de „langdurige" over in een „blijvende" en eindigt pas met het einde van zijn leven. In den tegenwoordigen toestand is het aantal van deze enkelingen buitenmatig groot, men spreekt van een 5en stand der werkloozen, en het is

juist dit feit en het, sedert 1925, ook in de gunstige tijden niet meer terugkeeren van de „normale" minimum-werkloosheid (1 — 200 duizend), dat de huidige periode zoo scherp onderscheidt van de vroeger voorgekomen gelijksoortige toestanden.

Voor degenen, die de werkloosheid voornamelijk toeschrijven aan de functiestoringen van den economischen kringloop „productie en consumptie" is het absurd, dat werkkrachten braakliggen, die in staat zijn om door productie hun eigen behoeften te dekken. Door berekening dezer behoeften en juiste financiering in het bedrijfswezen moet het mogelijk zijn, deze werkkrachten weer in het productieproces in te passen. Om dit te bereiken is een omzetting in de inwendige economische organisatie noodig, en komt men tot het vraagstuk de werkloosheid te overwinnen door passende rationalisatie.

Uitgaand van het feit, dat productie is een combinatie van arbeid en bodemopbrengst, kan de aanwending van de braakliggende arbeidskrachten alleen dan plaats hebben, als voldoende grondstoffen aanwezig zijn. Duitschland is niet in die omstandigheid, moet vele ruwe stoffen uit het buitenland toegevoerd krijgen, kan niet binnen de eigen huishouding het probleem der werkloosheid oplossen, is als gevolg, in het internationale ruilverkeer ingeschakeld en gebonden aan de internationale prijsregeling. Toch moet bij dit alles niet vergeten worden, dat het niet enkel economische factoren zijn, die tot de werkloosheid geleid hebben.

Ziet men in rationalisatie de machtigste hefboom ter overwinning van de werkloosheid, dan gaat het er om de prijzen der producten zóó te bepalen, dat de te exporteeren goederen een goede kans hebben op de buitenlandsche markten en de buitenlandsche concurrentie op de eigen markten kan worden verdrongen.

De industriëen, wier productie te duur is, zoodat concurrentie met het buitenlandsche artikel in geen enkel opzicht mogelijk is, kunnen stilgelegd worden en de arbeidskrachten benut worden in de bedrijven, die voor rationalisatie in aanmerking komen, liever dan door tolmuren die zwakke industriëen te beschermen. Is deze schikking niet mogelijk, dan kan de buitenlandsche productie door invoerverboden uitgeschakeld worden, indien dit tenminste geen grooter nadeel heeft door tegenzetten van den kant van den concurrent.

De organische rationalisatie bestaat dus niet alleen in technische maatregelen, maar vooral in organische aanpassing van het economische productie-program aan de huidige economische constellatie.

De nood is in den tegenwoordigen tijd zóó groot, doordat het onmogelijk is, arbeiders naar het buitenland af te voeren en ook daardoor verschilt deze periode van die in 1840, 1850 en 1880, toen niet alleen de bevolking door emigratie afnam, maar het productie-proces ook op dèze wijze gunstig beïnvloed werd, dat de arbeidskrachten, die het land verlieten, nieuwe gebieden productief maakten met daaruit voortvloeiende vermeerdering van grondstoffen.

Van 1841/50 trokken 435.000 menschen naar Noord-Amerika, waardoor

de arbeidsmarkt met 14% verminderd werd. In 1850/60 waren deze getallen 951.000 of 28% van het bevolkingsoverschot. In 1881/90 emigreerden 1.452.000 of 26% van het bevolkingsoverschot, in 1919/28 was dit aantal slechts 491.000, en juist in dien tijd kwamen vele Duitschers terug van de vroegere Duitsche koloniën, waardoor een bevolkingsoverschot van 4,5 mill. en de arbeidsmarkt maar voor 9,7% ontlast werd.

De hoofdoorzaak van dezen achteruitgang ligt in de landen zelf, waarheen de emigratie zich richtte. Zoowel gebrek aan onontgonnen land, als invoer van landbouwmachines, maakte een eind aan de immigratie in de Ver. Staten, Argentinië, Australië en Canada. Ook de landbouw-bevolking in de landen zelf ging achteruit, door trek van het land naar de stad. In de laatste 6 vóór-oorlogsjaren kwamen in de Ver. Staten gemiddeld 663.000 emigranten in de Ver. Staten, terwijl dit in de eerste 6 jaren nà den oorlog 250.000 was, een verschil van 2.478.000, terwijl de landbouwbevolking in dien tijd achteruitging met 2.890.000.

Daarmee eindigt niet de beteekenis van de rationalisatie van den Amerikaanschen landbouw op de Duitsche arbeidsmarkt. De groote concurrentie op de graanmarkt, door de enorm toegenomen productie in Amerika, is voor den Duitschen landbouw een van de vele moeilijkheden. Dit heeft weer zijn terugslag op de industrie door de verminderde koopkracht der landbouwers.

Waar emigratie dus vrijwel geen uitkomst biedt, is Duitschland op rationalisatie aangewezen en dit geldt allermeest op het gebied van den landbouw. De in het buitenland goedkoope granen niet meer zelf verbouwen en de invoer ervan vereenvoudigen; de vrijkomende gronden benutten voor andere producten, als vleesch, melk enz.; de invoer van de dure producten stopzetten. Dit heeft voor de industrie de volgende voordeelen, ten eerste goedkooper brood en dus daling der kosten voor levensonderhoud, ten tweede een koopkrachtiger landbouwbevolking, die de inlandsche markt steunen kan. Op de arbeidsmarkt in den landbouw zal dit ook een goeden invloed hebben — graanbouw en veeteelt samengaand zal de seizoenswerkloosheid verminderen, en als tegelijk met de betere landbouwproducten ook de loonen in den landbouw toenemen, zal de wanverhouding tusschen vraag en aanbod in dezen bedrijfstak ook verdwijnen. De rationalisatie alleen op de industrie toepassen kan licht tot misslagen leiden, zooals in den laatsten tijd niet zelden zijn voorgekomen en die, juist in dezen tijd van werkloosheid, een bijzonder ongunstigen invloed hebben.

Carle C. Zimmerman and O. D. Duncan.
The imigration to towns and cities.
Journal of Farm Economics, October 1928.

Uit vorige studies heeft zich de hieronder volgende theorie ontwikkeld betreffende de intergewestelijke migratie tusschen 700 boerderijen en de nabij liggende dorpen en steden. Boeren, die naar steden verhuizen komen in de meeste gevallen in de lagere volksklassen. Deze uitkomsten komen

overeen met die, gevonden door OTTO AMMON, en vormen een uitzondering op de theorie van GEORGE HANSEN, dat juist het grootste deel van deze migranten in de middelklasse wordt opgenomen. Kinderen van flinke boeren blijven meer op het land, dan die van de minder gunstig gesitueerden. Als er van de eerstgenoemden naar de stad overgaan, dan komen ze meestal beter en vlugger vooruit, dan de laatstgenoemden. Zij die van de stad naar het land getrokken waren, kwamen hoofdzakelijk uit de klasse der ambachtslieden, stonden economisch ongeveer gelijk met den doorsnee boer, doch hadden meer school-onderwijs genoten. Twee derden van hen werden boeren, doordat ze met boerenkinderen trouwden.

Door vergelijking tusschen de over en weer migreerenden van land en stad, komt men tot het volgende principe: steden trekken de uitersten, terwijl boerderijen de middelmaat der individuen trekken en vasthouden. Hoewel niet nader onderzocht geldt dit hoogstwaarschijnlijk wel voor geheel Minnesota, en voor het noordelijk gedeelte van Noord-Amerika en Canada, terwijl de uitkomsten in Nieuw-Engeland, New-York, Northumberland en het eiland Wight er niet mee in tegenspraak zijn. Ook de studies van ASHBY en JONES in Carmarthenshire steunen dit principe.

In 6 tabellen zijn verwerkt de gegevens, die men verkregen heeft door vragen te stellen in 11 dorpen en steden, met een bevolking van 750 tot 7000 inwoners, waaromheen de 700 boerderijen zijn gelegen. Het doel was een vergelijking te maken tusschen levensomstandigheden der dorps- en stadsbewoners en der omliggende boerderijen.

Zoo heeft men samengesteld:

1. Een overzicht over de inkomens per familie en de uitgaven per volwassene in elk der 11 plaatsen.

2. Een groepsgewijze verdeeling met gemiddelde inkomens der families en uitgaven per persoon. De groepen zijn: weduwen en ongehuwde vrouwen, rentenierende boeren, arbeiders, administratief en overheidspersoneel, kleine-zaken menschen (minder dan $ 3000), beroepsmenschen (idem) groote-zaken menschen (meer dan $ 3000), beroepsmenschen (idem). Groep 1 en 2 niet meegerekend, vormen zij in deze volgorde een stijging op de maatschappelijke ladder, de 4e groep (administratief en overheidspersoneel) is in betere condities dan de kleine zaken menschen, hebben dikwijls goed betaalde betrekkingen in de gemeenten. De groepeering is voldoende voor het gestelde doel, en kan dienst doen bij het nagaan van de verwantschap met de boerenbevolking. Verschillende gedetailleerde studies hebben aangetoond, dat deze maatschappelijke ladder, bij den strijd om op een hoogere sport te komen, als een zeef werkt, zóó, dat zij die bovenaan staan geestelijk, physiek en sociaal van beter gehalte zijn, dan zij, die nog op de laagste sporten staan.

3. Een overzicht van het percentage der gezinshoofden in de verschillende groepen, die op een boerderij geboren zijn of er gewoond hebben. Uit deze cijfers blijkt, dat het grootste deel dier gezinshoofden afkomstig is van het land; 2/3 gedeelte hiervan heeft er langen tijd gewoond, waar-

uit geconcludeerd mag worden, dat in de eerste instantie de samenstelling van de plattelands dorpen en steden een afbeelding is van de verdeeling van arbeid onder de boeren zelf.

De hoogste klassen, uitgezonderd de kleine zaken menschen, hebben het minst verwantschap met de boeren, hoewel de verschillen niet groot zijn. Drie factoren spelen hierbij een rol; ten eerste de kwaliteit van de personen, die het landbouwbedrijf vaarwel zeggen, ten tweede het overgaan van het bedrijf van vader op kinderen en ten derde het feit, dat zij, die van het land in de stad komen, op de laagste sport van de ladder beginnen en de opklimming in de maatschappij niet in één generatie geschiedt.

4. Een overzicht over het overgaan van het bedrijf van vader op kinderen. Hieruit blijkt, dat alle groepen meer verwant zijn aan de boeren, dan aan elke andere groep. Voor arbeiders is daarna de verwantschap met hun eigen groep het belangrijkst. De andere groepen zijn afkomstig van landbouwers, arbeiders en uit de klasse der zaken- en beroepsmenschen. Typisch is, dat slechts heel weinigen van de hoogste klassen in de laagste terugvallen, mogelijk is dit een gevolg van het trekken naar de groote steden van de maatschappelijk gevallenen. Het kleine percentage van degenen, die in de groep van administratief en overheidspersoneel hun vaders opvolgen, is het gevolg van het feit, dat deze maatschappelijke staat maar een overgang vormt tusschen lager en hooger, en de groep zelf vrij nieuw is in dit soort dorpen en steden.

5. Overzicht van:

De verhouding van het aantal boeren en personen in de lagere klassen tot de geheele bevolking in verband met het aantal uit deze groepen, tot de hoogere groepen opgeklommen. De cijfers doen zien, dat de kinderen van het land in dit opzicht niet achterstaan bij de lagere klassen in de dorpen en steden. Neemt men daarbij in aanmerking de groote moeilijkheid voor de boerenkinderen gelegen in de veranderde levens-omstandigheden en het feit, dat zij reeds in den loop van één generatie opklimmen, dan mag men wel besluiten, dat hun aanleg om beter gesitueerde plaatsen in te nemen grooter is dan die der laagste klassen in de dorpen en steden.

6. Een overzicht van:

De verdeeling der kinderen van de genoemde groepen t/o van hunne werkzaamheden.

Hierbij moet men wel in het oog houden, dat nog niet alle kinderen hun bestemming bereikt hebben — enkele dalen, andere stijgen; dit komt in alle groepen voor. De bovenste klassen komen meer uit eigen groep voort, dan de lagere klassen, van de eerste houdt de groep der hoogere beroepen het best zich zelf in stand. De kinderen van weduwen en stillevende boeren trekken meest weer naar het land; ook uit de groepen der arbeiders en der zakenmenschen komt een vrij belangrijk deel der arbeiders voort, waaruit blijkt, hetgeen reeds tevoren gezegd is, dat de migranten van stad naar land niet lager staan, dan de landbouwers zelf.

Uit het vorenstaande blijkt, dat in het onderzochte deel een uitwisseling

bestaat van land- en stadsbevolking terwijl uit de uitkomsten niet kan worden afgeleid, dat de boerenstand achteruitgaat doordat het beste deel naar de steden trekt.

H. M. Leake. Rationalisation.
Tropical Agriculture, Augustus, September, October 1930.

Rationalisatie is een woord, dat maar heel weinig begrepen wordt, en hoewel dikwijls gebruikt, herhaaldelijk fout wordt toegepast. Het is moeilijk er een bepaling van te geven, omdat het een uitdrukking is voor een groep van diverse maatregelen, welke ieder voor zich dikwijls als rationalisatie worden aangezien. Het woord is het eerst gebezigd in verband met de reorganisatie van de Duitsche industrie na den oorlog en hoewel het tegenwoordig voor alle bedrijven wordt gebruikt, heeft het nog steeds iets van zijn oude beteekenis behouden.

Rationalisatie is een middel om tot een bepaald doel te geraken, en omvat alle handelingen, die geschieden om dat doel te bereiken.

Voor iederen vorm van productie is stabiliteit de groote factor, en de eerste schrede op den weg naar stabiliteit is een juiste verhouding tusschen productie en consumptie. Maar consumptie is veranderlijk en productie moet soepel zijn; het doel van rationalisatie nu is: productie en consumptie aan elkaar te binden, maar door elastische banden.

De tegenwoordige condities zijn gansch anders; men produceert zonder dat er behoefte is aan het product, met gevolg groote concurrentie, waarbij de zwakke bedrijven het afleggen. Professor MACGREGOR's definitie van rationalisatie heeft dan ook hierop betrekking „Geleidelijk de zwakke instellingen doen verdwijnen en het ontstaan van nieuwe controleeren". Doch dit is maar één kant van de zaak; enkel dit zou voeren tot groote werkloosheid en vermindering van consumptie.

De producent had, bij den vroegeren, eenvoudigen vorm van de organisatie alleen rekening te houden met de concurrentie, waardoor geleidelijk de zwakkere bedrijven werden geëlimineerd, zonder economische stoornissen. Dit is nu gansch anders; door de enorme vooruitgang van de techniek, de uitbreiding der bedrijven, en de verandering in de financiering neemt de productie een zoo grooten omvang aan, dat deze de consumptie verre overtreft, een hevige concurrentiestrijd tusschen de groote bedrijven, doet tal van kleinere bezwijken, hetgeen den economischen toestand ongunstig beïnvloedt.

Voor Engeland speciaal is de toestand nog ongunstiger; vroeger bevoordeeld door den eigen rijkdom aan grondstoffen, heeft de groote vooruitgang in het transport-bedrijf, waardoor ieder land van overal en tegen matige vervoersprijzen zich die grondstoffen kan verschaffen, dat voordeel te niet gedaan. Industrie is nu over de geheele wereld verspreid, toltarieven worden overal toegepast om nationale en dikwijls irrationeele industrieën te beschermen, met het teveel aan producten wordt door dumping de markt ontwricht. En hier ligt ten slotte het arbeidsveld voor rationalisatie.

In de wijdste beteekenis van het woord is rationalisatie: een gewijzigde houding ten opzichte der economische problemen; de poging, *die* organisatie van productieve bedrijven te vinden, die gericht is op de algemeene, economische welvaart.

Op de Economische Wereldconferentie in 1927 heeft men de volgende bepaling gegeven: „Rationalisatie is de toepassing van die technische en organisatorische werkwijze, waarbij een minimum verspilling van arbeidskracht en materiaal gewaarborgd wordt, zij houdt in: wetenschappelijke organisatie van arbeid, standaardiseering van materialen en producten, vereenvoudiging in de werkwijze en verbetering in transport en verkoop", met de bedoeling (Reichscuratorium für Wirtschaftlichkeit) „de levensstandaard te verhoogen door voorziening van betere en goedkoopere artikelen in grooter hoeveelheden".

De overproductie bepaalt zich niet enkel tot de industrieën, ook de landbouw lijdt er onder en ook hier is de enorme ontwikkeling der techniek de oorzaak. De vooruitgang in transportmiddelen heeft het mogelijk gemaakt groote landstreken te ontginnen, zoowel tropische als niet-tropische met als gevolg overproductie. En voor de voedselproducten wordt dit nog zwaarder gevoeld, dan bij andere, daar hier de consumptie begrensd is. Zijn de automobielen goedkoop, dan kan men er best twee hebben, maar niemand koopt een tweede brood, al is het ook nog zoo goedkoop als hij reeds verzadigd is. Het eenige wat men in dit opzicht met prijsverlaging bereikt, is, dat de consumptie van het eene product stijgt ten koste van een ander product. Ook kan landbouw zich niet zoo eenvoudig aanpassen aan de behoeften, als een industrie: sommige cultures hebben jaren noodig om productief te worden, terwijl er betrekkelijk niet veel tijd voor noodig is om een fabriek voor kanonnen om te bouwen in een voor ploegscharen, een voor explosieven in een zijden-kousen-fabriek.

Voor den landbouw is rationalisatie ook dringend noodig; hier en daar heeft men al zwakke pogingen gedaan, maar dit zijn niet meer dan ruw opgezette experimenten om den oogenblikkelijken nood te hulp te komen, en deze hebben niet veel overeenkomst met rationalisatie in haar diepere beteekenis. Zoowel voor den landbouw in de gematigde streken, als in de tropen moet men naar de juiste middelen ernstig zoeken; de tropische landbouw heeft eenige voordeelen hierbij; ten eerste zijn haar producten bestemd voor de wereldmarkten, dus makkelijker van de hand te doen, ten tweede is de cultuur nog jong, nog niet zoo ingewikkeld, en veel minder aan handen en voeten gebonden door allerlei wettelijke voorschriften. Om een passend systeem voor deze organisatie te vinden, moeten de heerschende toestanden bekend zijn en deze zijn voor de onderscheiden deelen in de tropische zône geheel verschillend.

In het algemeen genomen bestaan in den tropischen landbouw drie systemen.

1e. De plantage van den landeigenaar. De bezitter is meestal een vreemdeling en volgt geheel de werkwijzen van het moederland. Indivi-

dualisme speelt een hoofdrol in de ontwikkeling; voor den tegenwoordigen landeigenaar is de strijd om het bestaan zwaar.

2e. De landbouwbedrijven van maatschappijen. Dit is een ontwikkeling, die meestal daar plaats grijpt, waar een geregelde regeeringsvorm de zeggingsschap heeft over de gronden.

3e. De bevolkingsproductie. Wat de productie voor de wereldmarkt aangaat hierbij kan alleen maar sprake zijn van die artikelen die weinig bewerking noodig hebben, alvorens geschikt te zijn voor den export. De relatie met de buitenlandsche markten geschiedt vrijwel algemeen door tusschenkomst van vreemdelingen.

Deze drie systemen werken naast elkaar, en produceeren dezelfde artikelen (Een uitzondering moet gemaakt worden voor suiker, waarbij de bereiding voor de wereldmarkt te ingewikkeld en te kostbaar is voor de 1e en 3e soort producenten). Zij zijn dus elkaars concurrenten en maken daardoor een rationalisatie voor tropische landbouwproducten tot een moeilijk vraagstuk. Toch moet er één systeem worden gevonden, dat voor alle drie toepasselijk is. Alle drie ondervinden den invloed van de natuurkrachten, die de, zoo zeer gewenschte, stabiliteit der productie in gevaar brengt. Nauwkeurige, wetenschappelijke onderzoekingen moeten hier de methoden vinden om de schade door klimaat, grond, ziekten aangericht of aan te richten zooveel mogelijk te beperken. De methoden moeten worden toegepast en de toepassing moet algemeen gecontroleerd worden, wil ze het gewenschte succes hebben. Voor nieuw ontgonnen gronden onder tropische invloeden is dit van veel grooter beteekenis dan voor de oudere cultuurlanden in de gematigde streken.

Scherpe contrôle is nog in een ander opzicht noodig, wil men succes hebben op de wereldmarkt, n.l. contrôle op uniformiteit en zuiverheid van het product, dus toezicht op de selectie en gebruik van goed zaad, en contrôle op de verwerking van het product. Rationalisatie bij den tropischen landbouw eischt dus contrôle, die waarborgen geeft voor het hoogste standaardproduct, eliminatie en of onderdrukking van plagen en vakkundige bewerking van het product. Slechts de in alle opzichten efficiente producent kan hopen den strijd te winnen.

De contrôle moet zijn wetenschappelijk, maar tegelijkertijd de macht bezitten om voor te schrijven en in te grijpen. Zelden maar is één onderneming bij machte deze contrôle tot uitvoer te brengen en dus moet de oplossing gevonden worden in „combinatie". Er zijn verschillende vormen van combinatie.

Allereerst de coöperatie, maar zooals deze tot nu toe werkt, is zij niet de geschikte vorm. Zij heeft geen zeggingsschap bij de productie, alleen op financiëel- en verkoopgebied vindt zij haar werkzaamheden en waar ze al, zooals op Java in de cultures, op wetenschappelijk gebied werkt, heeft zij niet meer dan een adviseerende stem.

Een tweede vorm van combinatie is samensmelting van eenheden; dit zou in eens tot de gewenschte contrôle leiden, maar de nadeelen zijn te groot. De inheemsche grondbezitter zou tot loonarbeider worden, met geen

mogelijkheid om vooruit te komen, dan door zijn land te verlaten. De overblijvende, derde vorm is het oude pachtsysteem. De eenvoudigste vorm was die, dat de landrente werd betaald in producten, de werkmethode en de soort cultuur werd overgelaten aan den pachter. Waar de landbouw gecompliceerder werd en meer kapitaal ging vragen, veranderde deze verhouding en het werd gewoonte, dat de landheer voor de werktuigen en het zaad zorgde tegen een grooter deel van de opbrengst.

Deze vorm op tropischen landbouw toegepast zou het gewenschte resultaat geven, dus een corporatie als landheer, waardoor individualisme, waarbij de continuiteit vaak verbroken wordt, opgeheven is. Zij zorgt voor zaad, mest, werktuigen — heeft contrôle over de bewerking en de resultaten — de pachter blijft in het bezit van zijn land en krijgt een deel van de inkomsten.

Nu is het de vraag of dit systeem kan worden toegepast op de drie hiervoor genoemde bedrijfsvormen bij den tropischen landbouw.

1. De eerste vorm, n.l. de plantage van den landeigenaar. Hier wordt over het algemeen reeds volgens het pachtsysteem gewerkt. Het individueel bezit verzet zich tegen een samensmelting met andere plantages. De practische lijn, die in dit geval gevolgd kan worden, is die van coöperatie. Coöperatie bij de aanstelling van technische adviseurs, bij de aan te brengen verbetering in den aanplant, bij den verkoop der producten. Ten opzichte van de contrôle zou de werkverdeeling zóó kunnen zijn, dat iedere pachter een gedeelte van zijn land moet bebouwen met exportproducten en niet enkel voedselproducten voor eigen gebruik. De landheer moet dan helpen met zaad, mest, of zelfs met de bewerking, en verder toezicht moet door den pachter worden toegestaan. De prijs, dien hij uitbetaald krijgt voor zijn product hangt af van den ontvangen marktprijs.

Een dergelijk systeem kan slechts langzaam ingevoerd worden; toch is het practisch mogelijk en kan men beginnen met enkele van de beste pachters daarvoor uit te zoeken en een uitbreiding van pachtgrond in uitzicht te stellen.

2. Voor de landbouwbedrijven behoorend aan maatschappijen is dit systeem veel eenvoudiger door te voeren; hier heeft men niet met individualisme te kampen. De technische supervisie is veel makkelijker in te voeren en de financiën minder begrensd. Voor het overige kan het pachtidée op dezelfde wijze als bij de landeigenaars beschreven, worden ingevoerd.

3. Dan de bevolkingsproductie. Hier is de zaak veel ingewikkelder, maar een oplossing kan worden gevonden door voort te bouwen op de oude instelling van stamhoofden. In hen vindt men de personen, die reeds controleerend gezag hebben en dit kunnen uitbreiden zonder inbreuk te maken op oude gebruiken. De corporaties, die de rationalisatie van de bevolkingsproductie ter hand willen nemen, moeten met deze hoofden overeenkomsten sluiten, hen bijstaan met technische adviezen en geld, en daarvoor het recht krijgen om contrôle uit te oefenen bij den landbouw en de bereiding van het product en om de producten aan de markt te brengen.

Het is niet onmogelijk hier billijke voorwaarden te vinden voor de te sluiten overeenkomsten, waardoor het mogelijk is het daarvoor benoodigde kapitaal bijeen te brengen. Regeeringscontrôle bij deze transacties is noodig. De hoofden moeten van regeeringswege een opleiding krijgen, die hen voor dit werk geschikt maakt.

Het proces kan ook al weer langzaam plaats hebben, maar het is een systeem waarbij de bevolking wordt opgevoed tot zelfstandigheid in het verbouwen van export-artikelen.

Het besproken systeem kan niet helpen om spoedig uit den tegenwoordigen noodtoestand te geraken, daarvoor duurt het proces te lang. Een reorganisatie die direct toegepast kan worden, is, over te gaan tot wisselbouw, waarbij men dus niet afhankelijk is van één oogst. De financiëele uitkomsten van ondernemingen, die één product verbouwen, zijn in het algemeen minder goed, dan van ondernemingen, die 2 of meer artikelen ter markt kunnen brengen. Rationalisatie in den vorm van combinatie kan leiden tot monopolies; voor den tropischen landbouw is dit gevaar heel klein; ook het gevaar van werkloosheid, zoo groot in de industrie, zal bij toepassing van boven omschreven rationalisatie niet bestaan. Integendeel het pachtsysteem, geleidelijk en met kennis van zaken toegepast biedt een vasten en beteren weg aan tot ontwikkeling van den tropischen landbouwer, dan betaalde arbeid of onafhankelijk grondbezit.

(Samengesteld bij het Bureau voor Economische en Sociale Documentatie).

VEREENIGING VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

UIT DE STATUTEN:

Artikel 1. De Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken stelt zich ten doel de bevordering van kennis van en inzicht omtrent maatschappelijke vraagstukken, in het bijzonder die betreffende Nederlandsch-Indië.

Artikel 2. Zij tracht dit doel te bereiken:

a. door het bevorderen of doen instellen van wetenschappelijke onderzoekingen op maatschappelijk gebied;

b. door het uitgeven van geschriften;

c. door alle verdere daarvoor in aanmerking komende wettige middelen.

UIT HET HUISHOUDELIJK REGLEMENT:

Artikel 2. De leden betalen een bijdrage van *f* 1.— per maand.

Zij ontvangen de periodieke uitgaven der Vereeniging kosteloos en andere door de Vereeniging uitgegeven geschriften, hetzij kosteloos, hetzij tegen verminderden prijs.

Artikel 5. De bijdrage van begunstigers bedraagt ten minste *f* 3.— per maand.

Zij ontvangen de publicaties der Vereeniging op gelijken voet als de leden.

Door of namens hen kan in de algemeene vergaderingen een adviseerende stem worden uitgebracht.

Het bestuur der Vereeniging is samengesteld als volgt:

J. W. MEIJER RANNEFT, Voorzitter.
Ir. E. P. WELLENSTEIN, Secretaris.
C. VAN DEN BUSSCHE, Penningmeester.

R. A. A. ACHMAD DJAJADININGRAT,
Mr. Dr. H. WESTRA,
Ir. J. J. G. E. RÜCKERT,
Ir. W. COOL,
} Leden.

Dr. J. H. BOEKE—Gedelegeerd lid in Nederland (adres: Witte Singel, Leiden).

BIJDRAGEN, BERICHTEN OMTRENT TOE- EN UITTREDING, ABONNEMENTEN, ADRES-VERANDERINGEN, ADVERTENTIES E. D. M., VERZOEKEN OM TOEZENDING VAN LOSSE NUMMERS EN GELDZENDINGEN TE RICHTEN AAN DEN ADMINISTRATEUR DER VEREENIGING, DEN HEER R. C. D'ABLAING VAN GIESSENBURG, NOORDWIJK 35, BOVEN TOKO DER FIRMA VAN BEEM & Co WELTEVREDEN.

Australië's economische moeilijkheden

door

Dr. R. E. Smits.

Het is van algemeene bekendheid, dat Australië reeds sedert einde 1929 onder ernstige economische moeilijkheden gebukt gaat. Minder bekend zijn evenwel de oorzaken, welke geleidelijk, doch daarom niet minder zeker, tot het ontstaan dier moeilijkheden hebben geleid en die grootendeels hunne verklaring vinden in de door Australië in de laatste twee decennia, doch meer in het bijzonder sedert den wereldoorlog gevolgde economische, sociale en financieele politiek.

Het onderstaande bedoelt een beknopte uiteenzetting te geven van de voornaamste elementen, welke voor de beoordeeling van de economische situatie in Australië van belang zijn.

I.

Bij den aanvang van dit overzicht moge nog even worden aangestipt, dat het op 1 Januari 1901 als zelfstandig Dominion ontstane Gemeenebest van Australië („Commonwealth of Australia") de federatie is van een zestal op dienzelfden datum tot zelfstandige staten geproclameerde voormalige Engelsche koloniën, welke gezamenlijk een oppervlakte van 7.700.000 K.M.² beslaan.

De oudste dezer nederzettingen, tevens oorsprong van de blanke volksplanting in dit werelddeel, was het in 1788 oorspronkelijk als strafkolonie ontstane N. Z. Wales. Geleidelijk breidden echter de kolonisatie en het geoccupeerde gebied zich uit, zoodat naast N. Z. Wales successievelijk de volgende nieuwe eenheden ontstonden: Tasmanië (in 1825), West-Australië (in 1829), Zuid-Australië (in 1834), Victoria (in 1851) en Queensland (in 1859). Het Noordelijk territoir, dat in 1863 als afzonderlijke eenheid erkend

werd, stond oorspronkelijk tot 1911 onder bewind van Zuid-Australië en werd eerst in dat jaar, tezamen met een kleine in den staat N. Z. Wales gelegen enclave rondom het tot federale hoofdstad uitverkoren Canberra, tot rechtstreeks door de Commonwealth bestuurd gebied verklaard.

Toen Engeland in 1788 zijn kolonisatie in het nieuw ontdekte werelddeel begon met de overplanting van ca. 1200 déporté's werd de autochthone bevolking op ca. 150.000 zielen geschat. Omstreeks het jaar 1850, voorafgaande aan de groote Australische goudontdekkingen, was het aantal blanken tot 400.000 gestegen. De goudkoorts bracht daarop in de tien jaren na 1850 een aanzienlijke immigratie teweeg, zoodat in 1860 de blanke bevolking een totaal van 1.150.000 zielen had bereikt, welk aantal in de daaropvolgende veertigjarige periode voornamelijk als gevolg van hooge geboorteoverschotten tot 3.800.000 in 1900 steeg.

Van oudsher was Australië een agrarisch land, dat zijn inkomen vrijwel geheel ontleende aan landbouw en veehouderij, met name aan tarwebouw en wolproductie. Na 1851 werden deze nationale welvaartsbronnen echter snel in beteekenis achterhaald door de goudproductie, welke in de 2de helft der 19e eeuw zelfs tijdelijk uitgroeide tot den hoofdpijler van het volksbestaan, doch deze plaats betrekkelijk spoedig weder moest afstaan tengevolge van de uitputting der mijnen gepaard gaande met een voortdurende toename van de veehouderij en derhalve van de wolproductie.

In het jaar 1901, waarmede feitelijk de geschiedenis van het tegenwoordige Gemeenebest aanvangt, was Australië dan ook weder teruggekeerd tot zijn oorspronkelijken staat van overwegend agrarisch land met een in beteekenis afnemenden inslag van mijnbouw.

Het aantal inwoners bedroeg toen 3.791.000, terwijl in den loop der 19e eeuw een oppervlakte van ca. 3.500.000 H. A. in cultuur was gebracht. De totale waarde van den uitvoer beliep £ 49.696.000 en was als volgt samengesteld:

Landbouw en Veeteelt:

Wol, huiden (en andere producten van dierlijken oorsprong)	£ 16.764.000

Tarwe, tarwemeel (en andere voedingsmiddelen van plantaardigen oorsprong)	£	4.760.000	
Boter, melk, kaas, vleesch (en andere voedingsmiddelen van dierlijken oorsprong)	„	4.139.000	£ 25.663.000
Mijnbouw:			
Goud en zilver	£	9.732.000	
Metalen en metaalfabrikaten (koper, lood, tin)	„	9.258.000	
Steenkolen en mineralen	„	1.044.000	£ 20.034.000
Diversen:			„ 3.999.000
			£ 49.696.000

De staatsschuld bedroeg £ 203.500.000 (alleen voor de afzonderlijke staten, de Commonwealth was uiteraard nog vrij van schuld), waarvan £ 174.800.000 of ruim 85 % buitenslands (in Engeland) geplaatst was.

Het is noodig een en ander hier kortelijks te vermelden, omdat men geneigd is zich niet voldoende te realiseeren, dat Australië een nog zoo jong land is, dat dáárom èn omdat het op zoo bijzondere wijze gekoloniseerd werd, zijn eigen problemen heeft. Andere jonge landen, als de Vereenigde Staten en Japan, staan voor soortgelijke vraagstukken en het valt dan ook niet te ontkennen, dat in de economische politiek dezer landen belangrijke punten van overeenkomst zijn aan te wijzen.

Het ontstaan van het Gemeenebest viel samen met een constant verminderende goudproductie en een nog voortdurend toenemende bevolking, welke zich vooral in de steden concentreerde. Er is momenteel geen land ter wereld, waar een zoo groot percentage van de totale bevolking in steden geconcentreerd is. In 1927 bedroeg dit percentage 62 %, waarvan in Sydney en Melbourne tezamen alleen reeds ca. 34 %. Deze factoren deden den wensch naar ver-

meerdering van werkgelegenheid ontstaan en brachten derhalve reeds spoedig de industrialisatiegedachte naar voren. Dit lag temeer voor de hand, omdat zich reeds vroeger in de voormalige kolonie Victoria naast veehouderij, land- en mijnbouw een verwerkende industrie had gevestigd, welke van den aanvang af door een hoog tarief van invoerrechten was beschermd geworden. Het aangrenzende Nieuw Zuid Wales had evenwel een vrijhandelspolitiek gevoerd en de oorspronkelijke tegenstand van deze kolonie tegen het vormen van het Gemeenebest was dan ook hoofdzakelijk op handelspolitieke gronden terug te voeren.

Intusschen was het eerste tarief van de Commonwealth, dateerende van 1902, nog als gematigd aan te merken. Het vond zijn doelstelling voornamelijk in fiscale redenen. In de volgende jaren, onder invloed van de „White labour" beweging, welke zooveel mogelijk lager betaalde arbeiders van andere rassen door hoogerbetaalde blanke Australiërs wenschte te vervangen, won de protectionistische gedachte echter meer en meer veld en toen in 1907/08 de arbeiderspartij officieel van den vrijhandel naar bescherming overstag ging, was de politieke basis voor een vergaande Staatsbemoeiïng met de richting van de economische ontwikkeling van het land gegeven. Behalve in de tariefpolitiek kwam deze bemoeiïng tot uiting in subsidieering van Staatswege van jonge industrieele bedrijven, in anti-dumpingmaatregelen en in preferentieele behandeling van binnenlandsch fabrikaat bij Regeeringsopdrachten.

Reeds lang vóór het uitbreken van den wereldoorlog was derhalve in Australië een beweging in gang gezet, welke tot op den huidigen dag voortduurt en die, naar nader blijken zal, in niet geringe mate tot het ontstaan van de huidige crisis heeft medegewerkt.

Wil men deze beweging goed begrijpen, dan moet zij vooral worden bezien in het licht van de reeds vermelde „White labour movement", welke het Australische volk bij voortduring de consequentie van een groot en goed ideaal is toegeschenen. Daartoe leidde ook de historie. Van den aanvang af voelde dit land zich het „witte werelddeel", ontstaan door kolonisatie van blanken in een vrijwel onbevolkt en buiten de blanke zône gelegen continent — van de oorspronkelijke sporadische bevolking zijn momenteel

nog slechts 60.000 zielen over —. Dit maakte, dat hoezeer de drie groote politieke partijen: Nationalisten (vnl. gerecruteerd uit industrieelen, winkelstand en een deel der ambtenaren), Boeren (landbouwers en veehouders) en Arbeiders ook op onderling afwijkende economische belangen gegrondvest waren, zij onderling toch op één in dit verband belangrijk punt accordeerden en wel op dat der wenschelijkheid, Australië een „wit" land te doen blijven. „White Australia" is nog heden een term, waarmede een algemeen hoogelijk gewaardeerde situatie pleegt te worden aangeduid. Gedrieën waren deze partijen dus in principe supporters van het beginsel: Australië voor de blanke kolonisten, hetwelk niet zoozeer vanwege het beginsel op zichzelf, als wel vanwege de daaraan in Australië verbonden wenschen met betrekking tot den levensstandaard, in de ontwikkeling van den Australischen economischen toestand een geleidelijk lastiger element is geworden. Ofschoon, zuiver logisch beschouwd, het streven om de Australische bevolking uit louter blanken te doen bestaan (immigratiewetgeving) en het meer algemeene streven naar een zoo hoog mogelijken levensstandaard voor die bevolking (anti-dumpingwetgeving, maatregelen tegen coloured-labour-productie) twee geheel los van elkaar staande programpunten vormen, zijn zij in de Australische politiek onder de leuze der „white labour" tot een onverbrekelijk geheel tezamengegroeid. Het schijnt niet wel mogelijk, maatregelen in de richting van verlaging van den levensstandaard te verdedigen zonder zich bloot te stellen aan verwijten het land aan kleurlingen te willen overleveren.

Van den invloed, welke in deze constellatie van de bovenvermelde „white labour" beweging uitging, getuigen wel het duidelijkst de reeds voor den oorlog ten behoeve van de suikerindustrie in Queensland getroffen maatregelen. In deze industrie toch waren oorspronkelijk onder den druk der rentabiliteitsverhoudingen overwegend kleurlingen werkzaam; daar men deze evenwel door blanke Australische arbeiders met aanmerkelijk hoogere loonen wenschte te vervangen, zag men zich voor de noodzakelijkheid geplaatst, de opbrengst van het bedrijf overeenkomstig te verhoogen en te dien einde werd dan ook het artikel suiker met een invoerrecht van 60 % ad valorem belast, terwijl de ondernemingen daarnaast nog rechtstreeks uit de schatkist werden gesubsidieerd.

In 1908 omvatte het Australische tarief nog slechts 8 posten met een maximum ad-valorem-recht van 40 %. Van den invoer was toen 43 % tolvrij en de opbrengst der invoerrechten bedroeg 17 % van de totale invoerwaarde. Het uitbreken van den wereldoorlog verscherpte de kunstmatige protectie evenwel aanmerkelijk en leidde als overal elders ook in Australië tot de vorming van „oorlogs"-industrieën, welke hunne eerste levensjaren onder hoogst abnormale omstandigheden sleten. Toen de oorlog dan ook beeindigd was en buitenlandsche fabrikaten als vroeger hun weg naar Australië zochten, ontstond de natuurlijke aandrang tot vergroote protectie. De Arbeiderspartij schreef thans de zgn. „New protection" openlijk in haar vaandel en ook de oppositie van de boeren, welke voorheen als „primary producers" den vrijhandel voorstonden, was wezenlijk in kracht afgenomen en gedeeltelijk vervangen door het streven van die zijde om aan de ongunstige gevolgen van de protectie voor de verwerkende industrieën min of meer te ontkomen door ook voor zichzelve protectie te eischen. Het na den oorlog ontstane tarief bracht dan ook een aanmerkelijke verhooging. In het jaar 1920 waren nog slechts 29 % der invoeren tolvrij, terwijl de opbrengst der invoerrechten tot 23 % van de totale invoerwaarde gestegen was; steeds verder grijpende tariefsverhoogingen brachten dit laatste cijfer in het jaar 1927/28 op liefst 32,4 %.

Met deze ontwikkeling in de richting van industrialisatie ging een groote toename van de Staatsschuld gepaard, waarvan het volgende staatje een beeld geeft:

	Commonwealth	Staten	Totaal	waarvan in het buitenland
1901	—	203,5	203,5	174,8
1908	—	243,8	243,8	183,4
1913	17,1	294,5	311,6	207,5
1920	381,3	430,1	811,4	358,1
1928	372,8	722,0	1.094,8	570,2
1930	373,0	727,6	1.100,6	573,6

Weliswaar steeg het aantal inwoners van 3.800.000 in 1901 tot 6.439.000 in 1930 en daalde de binnenlandsche koopkracht van het £, zoodat Australische berekeningen van de Staatsschuld per hoofd der bevolking, welke dezen laatsten factor in aanmerking

nemen (DAYSON), slechts een betrekkelijk geringe toename te zien geven, doch in deze methode van berekening schuilt m.i. een groote camouflage. Het is immers duidelijk dat de door Australië *in het buitenland* opgenomen schuld en de daarvoor te betalen renten moeten worden betaald met *export*producten, in casu wol en tarwe, welker wereldprijs heel wat minder gestegen is dan het geval is geweest met het binnen Australië kunstmatig opgeschroefde prijspeil. Voor het berekenen van den druk der buitenslands aangegane Staatsschuld mag dus zeker niet met den binnen Australië geldenden prijsindex worden rekening gehouden. Intusschen blijkt uit bovenstaand staatje, dat de grootste stijging, zooals ook verwacht kon worden, plaats vond gedurende de oorlogsjaren tusschen 1913 en 1920, doch dat ook daarna de stijging bleef aanhouden, zoodat de Staatsschuld thans een bedrag heeft bereikt, dat naar onze begrippen reusachtig is te noemen. Ter vergelijking moge dienen, dat Nederland met een grooter aantal inwoners dan Australië een Staatsschuld draagt van ƒ 2.450.000.000.— (midden 1930) terwijl de Australische Staatsschuld per Ulto Juni 1930 het bedrag van £ 1.100.597.198 of ± ƒ 13.200.000.000 beloopt.

Veel van dit geld is uiteraard besteed aan productieve werken en uitgaven voor de ontwikkeling van het land, welke voldoende rente aan den Staat afwerpen om daaruit den dienst der betreffende leeningen te kunnen bestrijden, doch zeer veel is ook geleend voor doeleinden, welke een conservatieve financiering uit de regelmatige staatsinkomsten zou hebben bekostigd. Van de totale schuld in 1926 ad £ 1014 millioen stamt ca. £ 340 millioen uit de financiering van den wereldoorlog, terwijl van het restant ad £ 674 millioen ca. £ 330 millioen besteed is aan spoor- en tramwegen, welke over de laatste 10 jaar een gemiddeld jaarlijksch verlies van £ 2 millioen (zegge 24.000.000 gulden) opleverden.

Als gevolg van de boven zeer globaal aangeduide economische politiek is de economische structuur van het Gemeenebest gedurende de laatste 20 jaren meer en meer gecompliceerd geworden. Was de gemiddelde Australische productie in het tijdvak 1906 — 1910 nog voor 78 % afkomstig van de „primary producers" — de producenten van grondstoffen — terwijl slechts 22 % uit de „secondary industries" — de verwerkende industrieën — stamde, in het tijdvak 1922 — 1926 waren deze percentages resp. 68 %

en 32 %, blijkens de volgende aan het Official Yearbook ontleende cijfers.

	Totaal productie in £ millioenen	Gemiddelde jaarproductie waarvan: Grondstof productie.	Verwerkende industrie.
1906 — 1910	168,0	130,6 = 77,7 %	37,4 = 22,3 %
1922 — 1926	401,7	271,8 = 67,7 %	129,9 = 32,3 %

Volgens de uitkomsten van de laatste beroepstelling in 1921 waren van de toenmalige bevolking ten beloope van 5.435.000 zielen werkzaam:

in de vrije beroepen en als ambtenaren	202.000	8,7 %
in huiselijke diensten	210.000	9,1 %
in den handel	356.000	15,3 %
in verkeersdiensten	208.000	9,0 %
in de industrie	726.000	31,2 %
in de grondstofproductie	600.000	25,8 %
in diverse beroepen	20.000	0,9 %
afhankelijken	3.113.000	57 %
	5.435.000	100 %

waaruit in combinatie met de tevoren vermelde cijfers omtrent de gemiddeld over de periode 1922/26 bestaande verhouding tusschen de waarde van de grondstofproductie en die der verwerkende industrie valt af te leiden, dat ofschoon de industrie in het jaar 1921 reeds ruim 31 % van het aantal Australische inkomentrekkenden van werk voorzag, tegen de grondstofproductie slechts ruim 25 %, de door deze groepen geproduceerde waarde in de daaropvolgende 4-jarige periode niettemin het omgekeerde beeld toonde en zich verhield als 68 : 32.

Het is vooral de hieruit blijkende voor de industrie ongunstige verhouding, die den sleutel vormt tot een opmerking van de „Statist", volgens welke de bedoeling van de Australische sociale en economische politiek voornamelijk geweest is het bewerken eener gewijzigde inkomensverdeeling door het overbrengen (men zou met recht van „onteigenen" kunnen spreken) van een deel van de welvaart van het platteland (primary producer) naar de steden (fabrieksbevolking).

In de Australische industrieele structuur nemen een viertal industrieën een hoogst belangrijke plaats in, met name:

1. de textielindustrie met	(in het jaar 1925/26)	103.501	arbeiders en £	48.980.000	bruto productie waarde
2. de metaalindustrie met	„	96.782	„	„ „ 81.229.000	„
3. de voedingsmiddelenind.	„	66.084	„	„ „ 129.313.000	„
4. de houtbewerkingindustrie	„	35.812	„	„ „ 23.724.000	„
tezamen dus omvattende		302.179	arbeiders met	£ 283.246.000	„

De eigenlijke verwerkende industrie is vrijwel geheel in de staten Nieuw Zuid Wales en Victoria en meer speciaal in de steden Sydney en Melbourne geconcentreerd.

Met gedeeltelijke uitzondering van de voedingsmiddelenindustrie produceert zij nochtans uitsluitend voor de binnenlandsche markt en heeft zij vanwege haar zeer hoogen kostprijs geen kans op buitenlandschen afzet, tenzij door premies, subsidies of prijszetting op de binnenlandsche markt van staatswege ondersteund. De volkomen onbelangrijkheid van het aandeel der industrieele productie in den Australischen uitvoer wordt duidelijk geïllustreerd door het hierna volgende overzicht van Australië's handelsbalans over de laatste jaren. Voor zoover daarin nog fabrieksproducten voorkomen moet worden opgemerkt, dat de suikeruitvoer een jaarlijks terugkeerend groot verlies voor het Australische Gouvernement beteekent, doordat deze in Engeland (onder preferentieele bescherming) tot den geldenden marktprijs wordt verkocht, doch krachtens de steunverleening aan de Queensland suikerindustrie voor ƒ 32.— per quintaal van producenten moet worden ingekocht, terwijl voorts de meeste bedrijven van landbouw en veeteelt uitgezonderd wol en tarwe op de een of andere wijze bescherming genieten door vaststelling van hooge prijzen voor binnenlandsche consumptie, ten gevolge waarvan de Australische consument voor Australische boter, versche en gedroogde vruchten, jams e.d. aanzienlijk méér betaalt dan zijn gelukkiger overzeesche collega. De Australische handelsbalans zag er de laatste jaren als volgt uit:

	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29
Importen					
Goederen.....	146.600	151.217	164.128	146.937	143.271
Goud en zilver	10.543	421	589	1.008	357
Totaal	157.143	151.638	164.717	147.945	143.628

	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28		1928/29	
Exporten							
Boter, kaas, melk, room, vleesch en huiden	—	—	—	24.908	% 17.8	23.166	% 16.4
Fruit en jams	—	—	—	3.777	2.7	3.933	2.8
Tarwe en Meel	—	—	—	26.374	18.9	19.859	14.1
Suiker	—	—	—	5.096	3.7	3.869	2.8
Wol	—	—	—	61.613	44.2	66.096	46.9
Hout	—	—	—	1.381	1.0	1.358	1.0
Mijnbouw(excl. goud & zilver)	—	—	—	5.178	3.7	6.094	4.3
Overige goederenuitv.	—	—	—	11.145	8.0	16.479	11.7
Alle goederenuitv.	159.987	143.283	132.837	139.472	100.0	140.854	100.0
Goud en Zilver	2.043	5.489	12.303	3.741		3.927	
Totaal.....	162.030	148.772	145.140	143.213		144.781	
Surplus Handelsbalans (excl. Goud en Zilver).							
Import.	—	7.934	31.291	7.465		2.417	
Export.	13.387	—	—	—		—	

Dit overzichtje toont voldoende aan, hoe Australië's handelsbalans, zooals ook voor een dergelijk van een klein aantal producten afhankelijk land verwacht moet worden, aan groote schommelingen onderhevig is. De Engelsche „Economist" drukt dit kernachtig uit door te zeggen, dat „Australia has her eggs in a very limited number of baskets".

II.

Wij komen thans tot de jongste in Australië voorgevallen gebeurtenissen, welke het besef van den waren toestand hebben gebracht. Blijkens bovenstaande recapitulatie van de handelsbalans was 1924/25 *) voor Australië een zeer gunstig, 1926/27 daarentegen een zeer slecht jaar, terwijl 1929/30, welks cijfers nog niet bekend zijn, het allerongunstigste jaar geweest is, dat tot heden in de Australische geschiedenis gekend werd.

Waar Australië tot de goudproducenten behoort, moet de uitvoer van dit metaal voor een deel als zuivere handelsexport worden beschouwd. Nochtans is de goudproductie niet groot meer, zoodat voor een overzicht der handelspositie de goud- en zilverbeweging beter kan worden uitgeschakeld.

*) Het Australische financieele jaar loopt van 1 Juli—30 Juni.

Alsdan blijkt, dat de handelsbalans sedert 1924/25 passief is geworden. Op zichzelf zegt dit weliswaar niets, doch wanneer in aanmerking wordt genomen, dat de zgn. onzichtbare posten der betalingsbalans zich reeds sedert jaren sterk ten nadeele van Australië bewegen, verschijnt de toestand in een ander licht. De zeer groote rentebetalingen aan het buitenland zoowel voor staatsschulden (circa £ 36 m/m 's jaars) als voor het door de Australische industrie in het buitenland opgenomen kapitaal, waartegenover slechts onbeteekenende onzichtbare baten staan, maken voor Australië een actieve handelsbalans een noodwendigheid.

Deze feitelijke situatie is nochtans in vorige jaren onvoldoende onderkend, omdat men regelmatig doorging met nieuw geld in het buitenland te leenen, als gevolg waarvan weliswaar de moeilijkheden voor de toekomst steeds werden vergroot, doch de oogenblikkelijke financiering van rente en aflossingen zonder bezwaar kon worden bewerkstelligd. Uiteraard waren er echter in Australië ook toen reeds tal van niet door politiek bevangen menschen, welke zich de in de toekomst te verwachten „deadlock" wèl realiseerden en daartegen met klem waarschuwden. Tot deze behoorden, naar verwacht mocht worden, ook de Directoria van de groote Australische banken, welke nochtans in Arbeiderskringen nimmer populair zijn geweest en dientengevolge weinig of geen gehoor vonden.

Reeds in 1921 zeide de President van de National Bank of Australasia op de jaarvergadering van dit instituut o.m. het volgende:

„For several years past Banking Institutions have been warn-
„ing the community that the prosperity apparently existing
„was not real and that it was largely caused by the spending of
„borrowed money which sooner or later must come to an end".

Dezelfde autoriteit waarschuwde andermaal in 1927 tegen „the tendency in Australia to borrow too freely without adequate „attention being paid to the aggregate interest burden and the „ability of the country to carry it" en in Mei jl. werd onder verwijzing naar deze waarschuwingen in het verslag over 1929/30 het volgende opgemerkt: „It would appear that we have now really „been brought face to face with the necessity for economic read-
„justment and one which, to be satisfactory, must be complete,
„and may take not one year only, but several. Also, the solution

„will not come in the form only of good seasons and good prices „for our produce. *There are errors and evils in our economic „conditions which have taken years to dig themselves in, and will „need years for their uprooting* [1]). It is only bad times that will „bring us to our senses. Public and private expenditure must be „curtailed, standards and customs of production, spending and „labour must be readjusted, customs tariffs probably rearranged, „and the cost of living brought down even though it affects what „is called the high standard of living. The reduction of taxations „looks to be something unattainable under present conditions, but „it is necessary for us to remember that one may apply the „doctrine of the „capacity to pay" to such an extent that riches „may take to themselves wings when hardly pressed. It always „pays a country to encourage, rather than discourage, the settlement „and use within its boundaries of labour-employing capital".

Wij zagen zooeven, dat tot en met 1928/29 de situatie, ofschoon innerlijk voos, niettemin nog geen acuut crisiskarakter droeg. Toen evenwel in 1929 tengevolge van de speculatiegolf in Amerika op alle buitenlandsche markten een belangrijke stijging van den rentevoet intrad werd het voor Australië steeds moeilijker nieuwe buitenlandsche leeningen aan te gaan, terwijl vrijwel tegelijkertijd een daling van het prijspeil van stapelproducten inzette, tengevolge waarvan Australië's handelsbalans zeer ernstig getroffen werd. Was de prijs van „Queensland scoured supercombing" wol in December 1927 nog 48 pence, in Maart 1929 bedroeg deze nog slechts 41 pence en in October 1929 zelfs maar 31 pence.

In den aanvang van 1929 was eindelijk ook de toenmalige Nationalistische Regeering tot de conclusie gekomen, dat groote moeilijkheden in een reeds zeer nabije toekomst te wachten waren. Op een vergadering van de premiers der verschillende staten in Mei 1929 zeide de eerste minister van het Gemeenebest BRUCE o.a. het volgende: „The situation confronting us to day is one that cannot fail to cause anxiety to every thinking citizen. Our duty to Australia demands that we shall return immediately to saner and healthier methods and, placing our feet upon the path of economic wisdom, follow that path until it leads us into a new era of prosperity".

[1]) Cursiveering van mij.

Het was deze overtuiging — in zekeren zin terugkeer van de dwalingen zijns weegs, want ook het Nationalistische bewind was voor meerdere averechtsche maatregelen aansprakelijk —, welke den heer BRUCE een „Australian Tariff Committee" ter onderzoek van de economische werking van het tarief deed opzetten en dat hem in het parlement een voorstel tot herziening van de sociale wetgeving deed indienen, hetwelk tenslotte zijn politieken ondergang geworden is. Over de Australische sociale wetgeving, welke in de ontwikkeling van den toestand, naar het voorkomt, een grondleggenden factor is geweest, daarom hier eerst een enkel woord.

Australië is op het gebied der sociale politiek vermoedelijk het meest geavanceerde land ter wereld, indien men althans het woord „geavanceerd" niet opvat naar de reëele economische uitwerking, doch uitsluitend naar het uiterlijk voorkomen van de getroffen maatregelen. Er is een wettelijk minimumloon, dat telkenmale herzien wordt al naar gelang de stand van de kosten van het levensonderhoud dit noodig maakt en hetwelk practisch derhalve voortdurend verhoogd wordt. Dit wettelijk minimum wordt door alle staten afzonderlijk voor hun gebied vastgesteld en bedroeg in de tweede helft van 1929 van £ 4.10/— (ƒ 54.—) tot £ 4.12.6 (ƒ 55.50) per week. Stakingen zijn bij de wet verboden — doch komen niettemin herhaaldelijk voor —, terwijl alle arbeidsgeschillen bij wettelijke procedure moeten worden beslist. Voor de berechting dezer geschillen heeft iedere Staat een Staatshof van Arbitrage voor arbeidsgeschillen, welks uitspraken zoowel voor werkgevers als werknemers bindende kracht hebben.

Het is duidelijk, dat van theoretisch-economisch standpunt aan dergelijke wetgeving groote bezwaren kleven, bezwaren die zich in de praktijk dan ook ten volle hebben doen gevoelen.

In de eerste plaats is een wettelijk minimumloon, dat geen rekening houdt met de waarde van den gepraesteerden arbeid doch bepaald wordt naar zekere op een willekeurig bedrag aangenomen behoeften en daardoor een element van bedeeling in zich draagt, een onding. Het gaat dwars in tegen de economische causaliteit, terwijl het tevens de ontplooiïng verhindert van de extra arbeidscapaciteit, welke voor dengeen, welke deze ontwikkelt, een hooger loon dan de aangenomen standaard mogelijk zou maken.

Dank zij — of beter gezegd: als betreurenswaardig gevolg van —

de aanwezigheid der arbitragehoven worden in de praktijk de loonen van bijna iedere groep arbeiders in de Australische nijverheid bij rechterlijke beslissing vastgesteld, waarbij uiteraard de meerdere of mindere bekwaamheid van den individueelen arbeider buiten beschouwing blijft, omdat alleen in groepen onderhandeld wordt. Waar de bekwame en voortvarende arbeider te eerder geneigd zal zijn om onder invloed van de bekende socialistische leuzen van „solidariteit" en „vermeerdering van werkgelegenheid" beneden zijn capaciteit te produceeren, sedert een hooge arbeidspraestatie hem toch slechts het voor allen gelijke standaardloon zal inbrengen, wordt deze als het ware systematisch neergetrokken tot het lage gemiddelde van de massa, wordt hij met andere woorden slachtoffer van de „nivelleering naar beneden". En ofschoon voor de arbeiders, als groep beschouwd, een verhoogde arbeidspraestatie en een daardoor verlaagde kostprijs der industrieele productie voordeelig zou zijn, doordat weliswaar het geldloon zou dalen, doch het reëele loon zou stijgen, kan bij een dergelijke collectieve loonregeling van het individu niet worden verwacht, dat het voor zichzelf tot een dergelijke poging het initiatief neemt.

De arbeidswetgeving heeft dan ook in de praktijk tot in economisch opzicht zeer ongewenschte toestanden geleid. In de commercieele calculatie der industrie vormt het bij voortduring blootstaan aan kostbare procedures van de zijde der arbeiders voor loonsverhooging en gewijzigde werktijdregelingen een zeer onzeker element. Daarbij bleek voorts het bestaan van een Federaal Arbitragehof naast de arbitragehoven der afzonderlijke staten tot nog extra moeilijkheden aanleiding te geven, doordat de vakvereenigingen de Federale en Staatsarbitragehoven tegen elkander uitspeelden. Wanneer bijvoorbeeld een procedure voor het Federale Hof niet in het voordeel der vakvereeniging uitviel, liet deze zich deregistreeren als federale vereeniging en begon zij een nieuw geding tegen den werkgever voor een staatsarbitragehof. Op deze wijze schijnen meerdere „Unions" er in geslaagd te zijn concessies te verkrijgen met betrekking tot beperking van den arbeidstijd, het aantal in het bedrijf toe te laten leerlingen, de vaststelling van hooge „nawerk"-loonen, de betaling van vacantiedagen ook voor stukwerkers enz., al welke maatregelen uiteraard den kostprijs der industrieele productie extra belasten. De Bond van Spoorweg-

arbeiders van Nieuw Zuid Wales b.v. liet eerst door het *Federale* arbitragehof een loon vaststellen op basis eener 48-urige werkweek en wist daarna van het *Staats*arbitragehof van Nieuw Zuid Wales een beslissing te verkrijgen, welke den duur der arbeidsweek tot 44 uur beperkte. Langs dezen weg werd dus verkregen, dat wekelijks 4 uren extraloon worden uitgekeerd zonder overeenkomstige arbeidsprestatie. Afgezien van mogelijkheden als deze schijnt voorts in Australië last te worden ondervonden van een bewuste „go slow policy", welke politiek van de zijde der arbeiders zijn motief vindt in den wensch om meer arbeidsgelegenheid te scheppen. Dat ook deze handelwijze de economische causaliteit van den verkeerden kant benadert en het tegengestelde bewerkt van wat men bereiken wil, schijnt in den betrokken kring niet te worden ingezien.

Tenslotte moge worden opgemerkt, dat deze heele wettelijke arbeidsregeling, waarbij stakingen uiteraard illegaal zijn, niet verhinderen kan, dat deze laatste toch herhaaldelijk en op groote schaal voorkomen. Vanwege de zeer groote macht in de Australische politieke constellatie van de „Labour union"-leiders schijnt het staatsgezag op dit punt onvoldoende te kunnen worden gehandhaafd. Als voorbeeld moge gelden de staking in de steenkolenmijnen van Nieuw Zuid Wales. Hooge loonen aan de mijnwerkers, lage arbeidsproductiviteit, hooge vrachten van New Castle naar de andere Australische havens en hooge havenkosten en havenarbeidersloonen waren oorzaak, dat in den aanvang van 1929 Engelsche kolen in Australië goedkooper verkocht konden worden dan die uit de eigen mijnen van Nieuw Zuid Wales. Sir ARTHUR DUCKHAM, de leider van de Britsche Economische Missie, welke begin 1929 een onderzoek in Australië instelde, gaf als zijn opinie te kennen, dat de hooge kolenprijzen niet alleen deze industrie zelf bedreigden doch ook de ontwikkeling van de Australische ijzer- en staalindustrie in ernstige mate belemmerden. Terwijl het aantal in de kolenindustrie van Nieuw Zuid Wales werkzame personen in 1925, 1926 en 1927 circa 30 % hooger was dan in 1913, bedroeg de totale kolenuitlevering niettemin slechts resp. 9, 4 en 6¾ % meer. Daarbij was de kolenindustrie in de afgeloopen jaren min of meer berucht geworden om zijn arbeidsgeschillen, daar van het totaal aantal der Australische „labour-disputes" gedurende het

tijdvak 1920 — 1927 niet minder dan 70 % op rekening van dezen productietak te stellen waren. De zeer hooge kolenprijzen leidden er dan ook toe, dat in Februari 1929 een (overigens betrekkelijk geringe) loonsverlaging werd vastgesteld. De Union wenschte zich echter hierbij niet neer te leggen en een algemeene staking brak uit, welke 15 maanden onafgebroken geduurd heeft. Eerst in Juni 1930 is deze, na uiteraard zeer groote verliezen te hebben veroorzaakt, beëindigd met een nederlaag voor de arbeiders, welke tenslotte toch in een loonsverlaging hebben moeten berusten.

Het was de realisatie van de in het voorgaande kort omschreven en aan de bestaande arbeidswetgeving inhaerente bezwaren, welke Minister BRUCE begin 1929 deed omzien naar middelen tot verbetering. Politieke redenen maakten het uiteraard onmogelijk het kwaad bij den wortel aan te vatten, zoodat de heer BRUCE zich bepaalde tot het propageeren van een meer algemeene invoering van het stukloonstelsel met behoud van het minimumloon voor onbekwame of langzame arbeiders en het indienen bij het Federale parlement van een wet tot afschaffing van de Federale Arbitrage *), opdat dubbele procedures in het vervolg zouden worden vermeden door de arbeidsarbitrage voortaan geheel aan de wetgeving der afzonderlijke staten over te laten.

Het was deze wet, welke den heer BRUCE het premierschap kostte. Immers werd in het parlement door den labourleider HUGHES een amendement ingediend, hetwelk strekte om de werking der voorgestelde wet uit te stellen tot bij de volgende verkiezingen — welke eerst over eenige jaren zouden hebben plaatsgevonden — de kiezers gelegenheid zouden hebben gehad hunne wenschen met betrekking tot dit onderwerp kenbaar te maken. De Regeering achtte dit amendement uiteraard onaanvaardbaar en ontbond het parlement met het bekende resultaat, dat zij bij de nieuwe verkiezingen in October '29 door de Arbeiderspartij totaal verslagen werd en plaats moest maken voor het tegenwoordige Labourkabinet SCULLIN.

Deze politieke factor, welke ongetwijfeld door de Engelsche geldmarkt in ongunstigen zin zal zijn geïnterpreteerd, ging incidenteel gepaard met het optreden van een tweetal zuiver economische factoren, welke juist ten tijde van de aanvaarding van het bewind

*) Met uitzondering van scheepvaartgeschillen.

door de Labourpartij de reeds lang slepende moeilijkheden tot een acute crisis brachten. De prijsdaling van Australië's uitvoerproducten had n.l. in 1929 zoo'n omvang aangenomen, dat onvoldoende buitenlandsche saldi ter beschikking kwamen om de buitenlandsche verplichtingen te voldoen *). Tezelfder tijd schokte de crisis op de New Yorksche beurs van October de buitenlandsche geldmarkten, zoodat Australië, vermoedelijk mede onder invloed van den bovenaangehaalden politieken factor, de haar zoo vertrouwd geraakte Londensche leeningspoort practisch voor zich gesloten vond. Deze toestand moest zich uiteraard uitspreken in den koers van het Australische pond. Oorspronkelijk trachtten de banken deze op peil te houden door groote goudverschepingen, en sedert Juli 1929 verlieten dan ook groote zendingen goud het land met bestemming naar Londen. Het werd echter aldra duidelijk, dat dit niet ad infinitum kon doorgaan, en dat de fundamenteele oorzaken voor de afvloeiïng moesten worden weggenomen. Deze grondoorzaken evenwel, waarover in het verpolitiekte Australië het grootst denkbare meeningsverschil heerscht, konden, ook al ware dit niet het geval geweest, zeker niet op korten termijn worden verholpen en dus moest worden omgezien naar andere middelen om den toestand voorloopig meester te blijven. De praktijk in de financiering van den Australischen buitenlandschen handel was steeds, dat alle betalingen voor importen en ontvangsten voor exporten in Engelsche ponden via Londen geschiedden. Voor ontvangsten werd de Australische exporteur op zijn Austr. £ rekening bij zijn bank in Australië gecrediteerd, terwijl deze laatste de tegenwaarde in Eng. £ te Londen aanhield, terwijl met betrekking tot den Australischen importeur het omgekeerde plaats vond. Toen nu echter de fondsen in Londen steeds schaarscher werden en het aanvullen daarvan door goudzendingen meer en meer moeite kostte, verhoogden de banken hunne wisselkoersen en moesten zij er zelfs toe overgaan, hunne verkoopen aan Australische importeurs van Eng. £ tot bepaalde bedragen te limiteeren. Het waren vooral deze maatregelen, welke voor iedereen duidelijk manifesteerden dat er iets aan de economische situatie van het land haperde.

*) Ter vergelijking met de op pag. 196 gegeven cijfers van vorige jaren worde vermeld, dat alleen in het eerste halfjaar 1929/30 het nadeelig saldo op de handelsbalans reeds £ 16.119.000.—/— bedroeg.

Aldus was derhalve de toestand bij den aanvang van het bewind door het Labourkabinet in het laatst van 1929: hooge binnenlandsche credieten door het particuliere bankwezen wegens den onvoldoenden afzet (prijsspeculatie) van wol en tarwe, terwijl de financiering van het nieuwe seizoen reeds weder was aangevangen, groote goudafvloeiïngen ten behoeve van het eenigermate in evenwicht houden van de betalingsbalans, noodmaatregelen in den vorm van rantsoeneering van Londen-exchange door de banken, en ondanks dat alles een in toenemende mate deprecieerende valuta.

Het eerste wat het Labourkabinet binnen weinige weken na zijn optreden deed was een stap, welke, ofschoon onder de bestaande omstandigheden wellicht begrijpelijk, in wezen de oorzaken van de bestaande situatie slechts kon verergeren: met name een zeer ingrijpende verhooging der invoerrechten, welke in November tot stand kwam. Als motiveering werd aangegeven, dat langs dezen weg voor tienduizenden, nieuwe werkkrachten, in de verwerkende industrie plaatsing zou kunnen worden gevonden. Niet beperking van consumptie, doch uitbreiding van werkgelegenheid door nog verdere bescherming van eigen nijverheid was dus het doel.

Niet lang tevoren hadden nog een drietal lichamen onafhankelijk van elkander de groote nadeelen van een verder voortschrijden op den weg van tariefsverhooging uiteengezet: de Australian Tariff Board, het door Minister BRUCE ingestelde Tariff Inquiry Committee en de British Economic Mission, doch premier SCULLIN sloeg deze welgefundeerde opinies zonder meer in den wind. Van de 450 artikelen op de tarieflijst werden er 221 verhoogd op een wijze, welke den indruk maakte alsof men met pepernoten aan het strooien was geweest.

Vervolgens werd op 17 December een wet tot stand gebracht, volgens welke de Treasurer het Bestuur van de Commonwealth Bank kon machtigen van iederen houder van goud in Australië (m.a.w. van de particuliere banken) afgifte daarvan te eischen tegen betaling van Australische bankbilletten, terwijl de Gouverneur-Generaal op voorstel van het Bestuur van de Commonwealth Bank een verbod tot uitvoer van goud, door anderen dan de Commonwealth Bank, kon uitvaardigen. Hiermede werd de beschikking over al het in Australië aanwezige goud in handen van de Common-

wealth Bank gesteld, hetgeen uiteraard, gezien het min of meer particuliere karakter van die Bank, critiek van de zijde der andere banken uitlokte.

De President van de National Bank of Australasia zeide dienaangaande op de laatste jaarvergadering (28 Mei 1930) het volgende:

„The Act had not been long in operation before the power was „exercised in regard to the major part of the Bank's holdings of „the precious metal. And soon afterwards, a great deal of what „was left was similarly taken over by the Government's bankers. „It is true, that London exchange in one way or another was made „available to the Trading Banks in return for a large part of their „gold, but for the remainder they received simply credit in current „account with the Commonwealth Bank in Australia, instead of „receiving a substantial premium in keeping with its growing „export value. It is a matter for regret that circumstances were „considered to require the surrender by the Banks of gold, that „they had been years in accumulating, and, in the case of many „of them, accumulating at considerable cost. It may be added that, „at all events, the majority of them would have preferred to have „parted with the treasure by way of voluntary bargaining, rather „than by the process of compulsion".

Nochtans was deze stap in principe heel wat beter te rijmen met het economisch belang van Australië dan de reeds besproken tariefsverhooging, omdat de groote exchange-moeilijkheden en de verplichtingen van de Australische Gouvernementen tot rentebetaling en aflossing van leeningen in Londen een gecoördineerde politiek noodzakelijk maakten. Dit was dan ook de reden, waarom een half jaar later de Londensche saldi van alle Australische banken werden „gepoold" in dien zin, dat zij gezamenlijk als één eenheid worden beheerd, waaruit in de allereerste plaats de regeeringsverplichtingen worden betaald, terwijl slechts het restant voor den particulieren handel beschikbaar wordt gesteld.

Intusschen verergerde de toestand in de eerste helft van 1930 nog aanmerkelijk. Het Australische pond deprecieerde ondanks de omschreven maatregelen steeds verder, waarvan onderstaand staatje (ontleend aan de wekelijksche koersopgaven van „the Economist") een beeld geeft.

T. T.verkoopkoers voor Eng. £ in Australië:

	6 Juli	1929	101
	27 „	„	101¼
	7 Sept.	„	101½
	19 Oct.	„	101¾
	21 Dec.	„	102⅛
	1 Febr.	1930	102⅝
	22 „	„	103⅛
	15 Mrt.	„	104⅛
	27 „	„	106½
	18 Oct.	„	109
[1]	7 Jan.	„	115½
[1]	15 Jan.	„	118⅜
[1]	17 Jan.	„	125

Ofschoon deze officieele koersen van de Australische bank-„pool" reeds een voortdurende daling der Australische valuta te zien geven, kan worden aangenomen, dat deze laatste in een vrije markt nog veel eerder en vermoedelijk ook verder zou zijn gedeprecieerd. Het absoluut kunstmatige van den officieelen koers blijkt reeds voldoende uit het verloop sedert Maart. Na langen tijd op 106½ te zijn gehandhaafd, moest deze in enkele sprongen op 125 worden gebracht. Door de Federal Loan Council is in Juli j.l. een krachtig beroep gedaan op alle verkoopers van Engelsche £ (exporteurs) om deze transacties via de banken te leiden. In verband echter met den naar hun inzien te lagen koers, welke de Bank-„pool" voor aankoop van Eng. £ wil aanleggen, schijnen meerdere exporteurs hieraan geen gevolg te geven, zoodat volgens een schatting van „the Economist" niet meer den ca. 80% van de wisseltransacties tegen den officieelen koers plaats vindt. De koersdaling werd gestimuleerd door de steeds ongunstiger handelspositie. De reeds begin 1929 aangevangen prijsdaling voor alle stapelproducten, welke echter onder invloed van de gebeurtenissen in Amerika sedert November 1929 steeds verder om zich heen greep, deed de handelsbalans nog ongunstiger worden dan zij in het 1e halfjaar 1929/30 reeds geweest was. Exporten (excl. goud) over 1929/30 liepen in vergelijking tot het vorige jaar met £ 43.8 millioen terug,

1) Januari-koersen tijdens corrigeeren drukproef ingevoegd.

waarvan resp. £ 25 millioen en £ 10.3 millioen op rekening van wol en tarwe konden worden gesteld. Importen daarentegen verminderden ondanks de tariefmaatregelen slechts met £ 12.5 millioen, zoodat de handelsbalans een tekort van bijna £ 34 millioen opleverde, hetwelk gedeeltelijk gesaldeerd werd door door goudverschepingen tot een bedrag van £ 26.5 millioen.

Reeds in April en andermaal in Juni hád de Federale Regeering het tarief van invoerrechten voor diverse klassen van goederen wederom aanmerkelijk verhoogd en hier en daar invoerverboden gelegd, welke maatregelen tengevolge hadden, dat de handel den moed vrijwel geheel verloor, daar in de regeeringspolitiek ten aanzien van het tarief geen lijn te ontdekken viel en men derhalve in verband met de algeheele onzekerheid op dit gebied geen toekomstige engagementen kon aangaan.

De steeds ongunstiger binnenlandsche toestanden weerspiegelden zich in de bankcijfers in een toename der credieten en afnemende deposito's, waarvan onderstaand staatje een overzicht geeft:

12 trading Banks in Australië, excl. de Commonwealth Bank en excl. de cijfers der Londen-kantoren (in millioenen £).

	Mrt. '29	Juni '29	Sept. '29	Dec. '29	Mrt. '30
Deposito's	289.0	286.4	279.2	277.2	274.4
Credieten	263.5	271.2	281.9	292.0	287.7
Ratio	0.91	0.95	1.01	1.05	1.05

Onder al deze omstandigheden wenschte de Engelsche geldmarkt verder geen geld voor Australië beschikbaar te stellen, alvorens dit orde op zijn zaken had gesteld. Aangenomen mag worden, dat de Engelsche bankiers, waarbij de Federale en Staatsregeeringen reeds zwaar in het krijt stonden, verdere voorschotten weigerden, terwijl de koers van de Australische obligaties te Londen een gevoelige daling onderging, daar het vertrouwen in Australië's economisch beheer ernstig geschokt was.

Men achtte blijkbaar in Engeland ingrijpen noodzakelijk en wilde daartoe den toestand in Australië en de tot verbetering daarvan te nemen maatregelen door een eigen expert nog eens grondig laten onderzoeken. Waar krachtens de oude „Colonial Stock Act" Australische obligaties in Engeland een geprivilegeerde positie (als voor Publieke fondsen e.d. toegelaten beleggingsmateriaal)

bezitten, werd daarvoor de vorm gekozen, dat de Australische Federale Regeering het Directielid van de Bank of Engeland Sir OTTO NIEMEYER uitnoodigde naar Australië te komen ten einde besprekingen te voeren met de regeeringen en den President van de Commonwealth Bank en daarna der Federale Regeering te adviseeren omtrent de te nemen maatregelen.

Sir OTTO NIEMEYER arriveerde, vergezeld van Prof. GREGORY, omstreeks half Juli 1930 in Australië, naar men mag aannemen met een soort ultimatum van de Engelsche geldmarkt in zijn zak. Althans waren de eerste woorden, welke hij bij zijn aankomst sprak: „Important decisions have to be taken on a complicated situation. Whatever solutions are found, they will certainly involve serious efforts and sacrifices".

Na gedurende eenige weken met vele vooraanstaande personen en met de „Federal Loan Council" besprekingen te hebben gevoerd en zich omtrent den toestand te hebben geöriënteerd, legde Sir OTTO op een begin Augustus j.l. gehouden conferentie van de premiers van de Staten en de Federale Regeering een verklaring af, waarin de hoogst precaire situatie en de onmiddellijke oorzaken daarvan zeer helder en duidelijk werden uiteengezet. Een vrije vertaling van de voornaamste conclusies uit deze verklaring moge daarom hier volgen:

„Het probleem, het welk Gij, verantwoordelijke financieele autoriteiten van Australië, momenteel onder de oogen hebt te zien, is ernstig en zijn practische oplossing wordt helaas door het natuurlijk optimisme van den Australischen staatsburger geenszins gemakkelijker gemaakt. Zoolang in Australië het algemeen geloof blijft bestaan, dat er in het buitenland een onbeperkte markt voor Australische goederen is en dat er ter verbetering van den toestand „wel iets gebeuren zal" („that something will turn up"), zoo lang zal het ook moeilijk zijn de realiteit van de situatie onder de oogen te zien.....

Karakteristiek voor de budgetaire positie is, dat de begrootingen van het Gemeenebest en van bijna alle Staten voor tenminste drie achtereenvolgende jaren een tekort hebben opgeleverd. Het geaccumuleerde deficit van het Gemeenebest alleen bedraagt reeds £ 6.500.000, waaraan de geaccumuleerde tekorten van de afzonderlijk Staten nog moeten worden toegevoegd.

Afgezien van de momenteele budgetpositie bedraagt de ongedekte vlottende schuld ongeveer £ 3.000.000, terwijl bovendien in de eerstvolgende maanden tot December a.s. een groot bedrag aan *binnenlandsche* leeningen vervalt. Hetzelfde geldt voor 1931 en, na een tijdelijke rust in 1932, voor 1933 en 1934.

De *buitenlandsche* schuld is hoog en wordt extra drukkend gemaakt door de gedeprecieerde valuta. Zij omvat een bedrag van niet minder dan £ 36.000.000, hetwelk practisch at call te Londen is opgenomen.

Bovendien vervalt binnen een paar jaar een groot bedrag aan door Australië in het buitenland aangegane geconsolideerde schuld, aanvangende in 1932.

Deposito's bij de spaarbanken beginnen te dalen, in sommige gevallen zelfs ernstig te dalen, hetwelk de moeilijkheid om voor de vervallende binnenlandsche leeningen een oplossing te vinden vergroot. De opbrengst der belastingen, welke in verhouding tot het nationale inkomen zich reeds op een zeer hoog niveau bewegen, gaat reeds belangrijk achteruit en zal, naar verwacht moet worden, nog verder dalen.

Crediet is op een 6% basis in het land zelf en op een nog hooger basis daarbuiten voor Australië moeilijk verkrijgbaar. Het is een feit, dat Australië's crediet lager wordt aangeslagen dan dat van welk der andere dominions ook, India incluis, en dat het zelfs lager is dan dat van sommige protectoraten. De handelsbalans is in sterke mate passief geweest, daar de exportwaarde van ongeveer £ 140.000.000 per jaar tot niet veel meer dan £ 100.000.000 gedaald is, welke som, nadat daaruit de Gouvernementsverplichtingen voldaan zijn, voor de betaling van alle andere Australische overzeesche verplichtingen niet veel meer dan £ 60.000.000 zal overlaten. Beide Australische stapelproducten, zoowel wol als tarwe, dalen in prijs. Als gevolg van deze exportpositie is de valuta met 6½ % gedeprecieerd en zij wordt op dat peil slechts gehandhaafd door buitengewone en drastische tariefsverhoogingen, invoerverboden en een zeer strict rantsoeneeren van buitenlandsche valuta door de banken. Dit alles zijn tijdelijke middelen, welke meermalen elders beproefd zijn doch niet als permanente oplossingen beschouwd kunnen worden.

In het kort, Australië kent geen begrootingsevenwicht meer,

noch een volwaardige valuta, en staat tegenover aanzienlijke ongedekte en vervallende geconsolideerde schulden, zoowel in binnen- als buitenland.

De eenige schrale troost bij dit sombere beeld is dat, door een zéér gelukkige toevalligheid, afgezien van de £ 36.000.000 ongedekte schuld, in 1930 en 1931 geen *buitenlandsche* geconsolideerde schulden te betalen zijn. Dit beteekent in feite dat Australië een maximum periode van 2 jaren heeft om orde op zijn zaken te stellen.

Bovenbedoelde ernstige manifestatie van financieele moeilijkheden is natuurlijk de onvermijdelijke reflex van dieper liggende economische oorzaken. Australië is tot dusverre in staat geweest zich afzijdig te houden van de algemeene tendenz in de economische wereldcondities en heeft een kostenstandaard gehandhaafd, welke door de rest van de wereld reeds sedert lang onmogelijk is bevonden.

Terwijl prijzen ter wereldmarkt, waarin Australië zijn wol en tarwe verkoopen moet, gedaald zijn en nog steeds blijven dalen, zijn de prijzen in Australië zelf slechts zeer weinig gedaald, en dit feit op zich zelf vergroot de moeilijkheden om een evenwichtige handelsbalans, laat staan een exportsurplus te bereiken, hetwelk Australië noodig heeft om aan zijn buitenlandsche verplichtingen te kunnen voldoen. Zoolang de beschermde („sheltered") industrieën van Australië er op blijven staan een dergelijk hoog aandeel van het nationale inkomen te ontvangen en zelfs een nog toenemend percentage naar gelang het totale nationale inkomen daalt, kunnen de moeilijkheden voor de niet-beschermde industrieën slechts grooter worden.

Als debiteurnatie is Australië in sterke mate bij het wereldprijsniveau geïnteresseerd, en dit prijsniveau is snel dalende en zal daarmede waarschijnlijk nog voortgaan. In geen enkel opzicht heeft Australië zich aan deze situatie aangepast, noch met betrekking tot zijne primaire grondstofproduceerende industrieën, noch wat betreft zijne secundaire eigenlijk-industrieele bedrijven.

Een daling in het wereldprijsniveau, zonder dat Australië deze volgt, beteekent, afgezien van den in zwaarte toenemenden last van alle binnenlandsche zoowel als buitenlandsche schulden:

1°. dat alle grondstofproducenten, welke op de wereldmarkt met

de Australische primaire industrieën concurreeren, op deze laatsten een voorsprong hebben zoolang de productiekosten in Australië niet verlaagd zijn;

2°. dat de Australische secundaire industrie een hevige internationale concurrentie moet voeren, welke in kracht toeneemt naar gelang het prijsniveau in het buitenland daalt, tenzij zijzelf op haar beurt in staat is haar kosten te reduceeren.

De secundaire producent kan weliswaar trachten aan deze prijssituatie het hoofd te bieden door verhoogde tariefprotectie, doch dit beteekent niet anders dan dat die protectie verkregen is op kosten van de primaire industrieën.

Evenzoo kan de primaire producent trachten aan de situatie te ontkomen door een verdere depreciatie van de valuta, doch evenzeer als hoogere tarieven de primaire industrieën schaden, schaden stijgende wisselkoersen het geheele gebouw der nationale financiën.

Bovendien wordt bij het aldus stellen van de kwestie nog verondersteld, dat de prijzen van Australische exportproducten in de wereldmarkten nauwkeurig paralel loopen aan de bewegingen in het algemeene wereldprijsniveau. Dit is echter geenszins het geval en er zijn zeer goede redenen om te vreezen, dat de prijzen van die speciale producten, waarbij Australië voor zijn export in de eerste plaats geïnteresseerd is, *sneller* zullen dalen dan het algemeen prijsniveau.

De ruilvoet van Australië met het buitenland heeft zich dan ook inderdaad reeds gewijzigd. Om de eigen productie tegen die van de rest van de wereld te kunnen inruilen moet Australië voor eenzelfde hoeveelheid importen een grooter quantiteit exporten ter beschikking stellen dan vroeger en er is weinig vooruitzicht, dat zich deze verhouding in den eerstvolgenden tijd weder in het voordeel van Australië zal wijzigen.

Wanneer wij ons thans afwenden van de factoren, welke Australië's economische situatie van buiten beïnvloeden, zijn er in den binnenlandschen toestand twee elementen te constateeren, welke nauwkeurige aandacht verdienen.

In de eerste plaats zijn er geenerlei teekenen, dat de Australische productie ook maar in eenigszins beteekenende mate beantwoordt aan hetgeen thans een duidelijk waarneembaar internationaal verschijnsel is, nl. de toename van de productiviteit per hoofd der

bevolking. Wanneer wij de totale Australische productie beschouwen blijkt uit de door het Statistisch Bureau van het Gemeenebest geproduceerde cijfers, dat de Australische productiviteit tusschen 1911 en 1928 met 1% per hoofd der bevolking steeg. Het is duidelijk, dat dit een toename is, welke verre ten achter blijft bij die van de meeste andere naties, welker industrieele producten met de Australische secundaire industrieën in concurrentie treden. Het is zonder meer zeker, dat die toename van opbrengst per hoofd der bevolking in andere landen in de laatste jaren veel grooter is geweest dan die in Australië. In Australië is tusschen 1924/25 en 1927/28 het aantal werklieden met 5%, de industrieele productie echter met slechts 3% gestegen. Laat ons dit vergelijken met het Ver. Koninkrijk en de Ver. Staten. In deze laatste steeg de productie in dezelfde tijdsperiode met 15% en daalde het aantal arbeiders met 5%, terwijl in het Ver. Koninkrijk tusschen 1924 en 1928 de industrieele bevolking met 5% en de productie met 7% steeg, waarbij in het oog moet worden gehouden, dat de industrieele reorganisatie in Groot-Brittanië zeker toenemende is. De onvermijdelijke conclusie is, dat Australië in dit opzicht zeer ver bij de Ver. Staten en belangrijk bij het Ver. Koninkrijk ten achter is. Wanneer daarbij voor oogen wordt gehouden, dat in het Ver. Koninkrijk noodzakelijkerwijze een grooter percentage der fabrieken van ouder datum moet zijn dan in Australië, wordt de vergelijking voor Australië nog ongunstiger.

Er is dan ook bewijs te vinden voor de stelling, dat de levensstandaard in Australië een punt heeft bereikt, hetwelk economisch voor het land ondragelijk is geworden zonder een belangrijke verlaging der kosten, welke uiteindelijk moet resulteeren in een toenemende productie per hoofd der bevolking. Ofschoon op dit moment het geldloon van tewerkgesteiden hooger is en zelfs bijna het dubbele bedraagt van dat in het jaar 1911, neemt het aantal dergenen, welke gelegenheid vinden dat loon inderdaad te verdienen, zoo regelmatig af en de werkloosheid, thans het dubbele van 1924, daarentegen zoo toe, dat de Australische arbeiders in hun geheel in werkelijkheid slechts weinig méér ontvangen dan in 1911. Het aandeel voor hen, die ondersteund moeten worden, neutraliseert in het totaal de vooruitgang van hen, die volop werk

hebben en dit proces moet voortgaan, tenzij een aanpassing tot stand wordt gebracht, welke een grooter aantal menschen toestaat in de totale opbrengst te deelen.

Het bovenstaande is, geloof ik, een kort resumé van de nuchtere feiten. Met de opsomming daarvan bedoel ik geenerlei verwijt te maken en nog minder U een genoegen te doen, doch ik geloof, dat het *feiten* zijn.

Australië kan onmogelijk wenschen voor altijd onder een regiem van noodtarieven en gerantsoeneerde valuta te blijven leven. Het moet zich uit die positie bevrijden en voor het bereiken van dit doel is het onvermijdelijk voor een groot deel afhankelijk van den primairen producent, wiens macht om te helpen, doordat hij verkoopen moet op de wereldmarkt, weer grootendeels afhankelijk is van zijn kosten, welke laatste op hun beurt weer vrijwel geheel bepaald worden door de algemeene binnen Australië geldende standaard, die de basis vormt voor den prijs van de door hem gevraagde goederen en diensten.

Ik neem aan, dat iedereen het erover eens is, dat deze standaard naar beneden moet. Er moge plaats zijn voor verhoogde efficiency, doch er schijnt geen ontkomen aan de conclusie, dat de Australische standaard in verhouding tot de Australische productiviteit en de algemeene wereldomstandigheden en -tendenzen te hoog is opgevoerd. Indien Australië deze kwestie niet onder de oogen ziet, zal het zelfs niet in staat blijken een zoodanigen standaard te handhaven als het bij het tijdig nemen van maatregelen nog zou mogen hopen te bereiken, en zal het getuige zijn van een onvermijdelijke toename der werkloosheid."

Het bovenstaande gecomprimeerde relaas spreekt desondanks duidelijke taal en als resultaat van de conferentie, waarin Sir OTTO NIEMEYER zijn uiteenzetting gaf, kwamen de Staats- en Federale Regeeringen tenslotte dan ook tot het besluit, dat het budgetaire evenwicht moest worden hersteld — en zulks door *inperking der uitgaven* —, dat voorts geen nieuwe buitenlandsche leeningen meer moesten worden aangegaan, alvorens in de bestaande vlottende schulden volledig was voorzien en dat nieuwe werken slechts dan uit (binnenslands op te nemen) leeningsgeld bestreden zouden mogen worden, wanneer deze werken als rechtstreeks rendabel

konden worden aangemerkt, m.a.w. wanneer deze binnen redelijken tijd aan de overheid een opbrengst zouden opleveren, waaruit de dienst der betreffende leening zonder meer zou kunnen worden voldaan (blijkbaar heeft er dus in het verleden aan de nakoming van dezen primairen eisch van staats-financieel beheer veel ontbroken).

Afgewacht moet thans worden, hoe de Australische situatie zich verder ontwikkelen zal. Dat men er met het opstellen van bovengenoemde desiderata nog lang niet is, kan reeds thans worden geconstateerd. Al dadelijk is namelijk in „labour"-kringen een krachtig protest opgegaan tegen wijziging van de tot heden gevolgde politiek in de richting van Sir OTTO's raadgevingen, omdat het volgen van diens advies, volgens den labourleider HUGHES, slechts een bevoordeeling van de Britsche industrieën ten koste van de Australische beteekent. De „Australian Council of Trade Unions" wendde zich voorts met een adres tot de diverse „labour"-regeeringen en eischte van hen de beslissingen der conferentie te verwerpen op grond van het feit, dat loonsverlagingen en verlaging van den levensstandaard daarvan het gevolg zouden zijn. Daartegenover recommendeerde deze „Council": verdere crediet-inflatie, handhaving van loonen en werktijden, opheffing van de „Federal Loan Council" (m.a.w. vrijheid tot leenen), gedwongen vermindering van den rentevoet, beperking van dividenden en herziening ten gunste van Australië van de regeling der Australische oorlogsschulden met Engeland.

Dat het bovenstaande in een tijd van dergelijke moeilijkheden te boek wordt gesteld als de openlijk beleden politiek van de Australische Arbeiderspartij toont voldoende aan, hoe het pad naar herstel een uiterst doornig pad zal zijn, waarvan nog geenszins te zeggen valt, waarheen het tenslotte leiden zal.

III

Vragen wij thans naar de les, welke voor den aandachtigen outsider in de jongste economische geschiedenis van Australië besloten ligt, dan komt deze vooral hierop neer, dat het der „politiek", van welken aard en hoe ingrijpend zij ook moge zijn, niet gegeven is aan economische wetten hun kracht te ontnemen.

Gedreven door den wensch, een betrekkelijk geringe blanke bevolking in een zeer uitgestrekt gebied een zoo groot mogelijke welvaart te verzekeren, heeft men gemeend door het creëeren eener eigen industrie zooveel werkgelegenheid binnen de landsgrenzen te kunnen scheppen, dat aan dit verlangen voldaan kon worden.

Op zichzelf is een dergelijk streven naar verruiming van werkgelegenheid bij toenemende bevolking natuurlijk niet slechts volkomen juist, doch zelfs noodzakelijk. Wat men bij het leiden van het economisch leven in deze richting echter nimmer uit het oog verliezen mag is, in de eerste plaats, dat de te scheppen industrie zich richten moet op de vervaardiging van die goederen, welke ten opzichte van het buitenland met voordeel, dan wel met het minste nadeel, kunnen worden geproduceerd, in de tweede plaats, dat de welvaart van het land afhankelijk *blijft* van het kwantum der door de eigen burgers geproduceerde goederen en de waarde daarvan.

In de Australische economische en sociale politiek schijnt men zich noch van het eerste noch van het tweede punt volledig rekenschap te hebben gegeven. Wat betreft de kunstmatige bevordering en handhaving eener niet slechts relatief doch ook absoluut hoogst onrendabele bedrijvigheid geeft de Queensland suikerindustrie een sprekend voorbeeld[1]). Doch het kernpunt en tevens de oorsprong der huidige moeilijkheden ligt in de Australische loon-politiek, welke er bij voortduring op uit is het arbeidsloon op een hooger niveau te stellen dan economisch gerechtvaardigd — en op den langen duur mogelijk — is. Of deze politiek zich wellicht baseert op een onjuiste economisch-wetenschappelijke theorie, welke „productie" en „verdeeling", in wezen twee kanten van eenzelfde zaak, als van elkander te scheiden processen beschouwt, dan wel de simpele uitdrukking is van het recht van den politiek sterkste, valt buiten beoordeeling. Zeker is evenwel, dat wat men in Australië gedaan heeft, lijnrecht ingaat tegen de economische causaliteit en dientengevolge bij voorbaat tot mislukken gedoemd was.

Wanneer wij van de economische verhoudingen in een zich op basis van het economisch principe in vrijheid ontwikkelend en als

[1]) Belangstellenden zij verwezen naar het „Archief voor de Suikerindustrie in Ned.-Indië" 79, 1930, Deel II, pag. 1141.

gevolg daarvan in economisch evenwicht verkeerend land op zeker oogenblik een moment-opname nemen, zien wij daarin alle burgers werkzaam in de productie van juist zooveel en zoodanige goederen als door diezelfde burgers kunnen en ook daadwerkelijk worden geconsumeerd. Het is weliswaar zeer goed mogelijk, dat een deel der in dit land geproduceerde goederen geëxporteerd en dus buitenslands geconsumeerd wordt, in ruil voor elders vervaardigde goederen, die hier zullen worden verbruikt, doch wanneer een dergelijke situatie zich voordoet, is zij steeds tot stand gekomen uit een oogpunt van economische arbeidsverdeeling *(het* argument voor den vrijhandel), welke er toe leidt, dat ieder land zoodanige goederen voortbrengt als het relatief met de minste offers vervaardigen kan, en deze goederen tegen die van een ander land ruilt. In dit veronderstelde — en onder de huidige omstandigheden „beloofde" — land bestaat derhalve geen werkloosheid. Alle inwoners werken aan de bevrediging van de behoeften van alle inwoners, zij het gedeeltelijk via het buitenland. Vraag en aanbod zijn volkomen in evenwicht als gevolg van het feit, dat de individueele vrijheid tot economisch handelen, via het rentabiliteitsprincipe, een permanente aanpassing van de productie aan de consumptie in het leven roept. Immers, de behoeften der bevolking treden te voorschijn in concrete, in geld uitgedrukte biedingen ter markt, waarnaar de productie zich richt doordat krachtens het rentabiliteitsprincipe de productiefactoren kapitaal en arbeid in de eerste plaats dáár worden besteed, waar de te verkrijgen opbrengst het grootst is, dat is dus in die productietakken, waar de prijs van het product het verst uitsteekt boven den prijs der productiefactoren.

Elke nieuwe onderneming, welke in de verschillende productietakken („bedrijven") aan de reeds bestaande wordt toegevoegd, oefent door haar vraag naar kapitaal en arbeiders een tendenz tot verhooging van de kapitaalrente en het arbeidsloon uit, terwijl zij door het ter markt brengen van hare productie den prijs van het betreffende artikel doet dalen. Aldus voert tenslotte de concurrentie tot de rangschikking van alle aanwezige productieve krachten in een bepaald productie-apparaat, dat ingesteld is op de bevrediging van de behoeften van alle individuen, welke in dat apparaat werk-

zaam zijn. Er ontstaat voor alle goederen en alle (loon-)diensten een bepaalde prijs op grond van de werkelijke economische waarde, welke bij den gegeven stand van de natuurlijke rijkdommen, de arbeidsproductiviteit, de hoogte van de techniek, de bevolkingssterkte etc., kortom van de economische grondpraemissen voor de welvaart van een bepaald volk, aan die goederen en diensten kan worden toegekend. Tot ontwikkeling komen die bedrijven, voor welke het land in vergelijking tot andere landen een hetzij absolute hetzij relatieve geschiktheid bezit, en in ieder bedrijf komen zooveel ondernemingen tot stand, dat de laatste met den hoogsten kostprijs, de grensonderneming, nog juist kan bestaan. De nivelleeringstendenz doet voorts niet slechts de in de grensondernemingen der verschillende bedrijven geldende belooningen voor kapitaal en arbeid gelijk zijn, doch stelt ook de kapitaalrente en het arbeidsloon in alle beter gesitueerde ondernemingen op de door de grensondernemingen bepaalde hoogte en doet daardoor in eerstgenoemden ondernemerswinst ontstaan.

In de boven aangegeven constellatie zijn dus alle prijzen en loonen de zuivere uitdrukking van de economische waarde, welke de geleverde goederen en diensten voor de bevrediging van de behoeften der menschen bezitten. Zij worden door het economisch organisme uiteindelijk afgeleid uit de subjectieve waarde-schattingen van den consument ten opzichte van het geproduceerde en niet, omgekeerd, wordt de waarde van het geproduceerde bepaald door wat men daarvoor aan kosten heeft moeten besteden.

In Australië heeft men nochtans dit fundamenteele verband genegeerd en gemeend één van de categorieën van het maatschappelijk inkomen, het arbeidsloon, kunstmatig te kunnen verhoogen.

Op jacht naar een „high standard of living" heeft men de arbeiders door fixeering van een wettelijk minimumloon en door arbeidsarbitrage-wetgeving een hooger loon toegekend dan zij zonder staatsingrijpen zouden hebben kunnen verdienen. Ten einde deze loonen echter te *kunnen* betalen, moest vanzelfsprekend ook de *opbrengst* van de betreffende industrie worden opgevoerd, welke door prijsverhooging van het door haar vervaardigde artikel voortaan meer geldseenheden zou moeten opleveren. Prijsverhooging kan echter alleen dan tot resultaat voeren, wanneer de vraag naar

het artikel desondanks gelijk blijft en te dien aanzien valt nu al dadelijk te constateeren, dat die vraag zeker *niet* gelijk blijft, wanneer het den consumenten mogelijk is het artikel goedkooper uit het buitenland te betrekken. Hierin ligt dan ook de reden voor den voortdurenden aandrang tot verhooging der tariefprotectie en het afkondigen van invoerverboden, welke in Australië als het ware een gevestigde politiek zijn geworden. Gesteld evenwel, dat het mogelijk blijkt buitenlandsche concurrentie effectief te weren, dan nog zal de afzet slechts dàn niet (of onbeduidend) verminderen, wanneer naar het betreffende artikel een zeer onelastische vraag bestaat, m.a.w. wanneer het artikel tot de noodzakelijkheden behoort, welke ook bij hooger prijs gekocht *moeten* worden. Is dit *niet* het geval, dan moet in de betreffende industrie door vermindering van den afzet een zekere werkloosheid ontstaan. Is het wèl het geval, dan zal den consument voortaan evenveel geld voor den aankoop van andere goederen ontbreken als hij voor artikel A meer moet uitgeven en dus zal de afzet van de artikelen B en C vermindering ondergaan. Dit zet tenslotte ook van de zijde van de industrieën B en C het streven in gang om door prijsverhooging aan de voor hen ongunstiger geworden situatie te ontkomen en het resultaat van de aldus in beweging gebrachte krachten is een voortdurende opeenvolging van loon- en prijsverhoogingen in *alle* bedrijven, welke beweging, vanwege het steeds voordeeliger worden van den import van artikelen uit het buitenland, gepaard moet gaan met een voortdurende verhooging van de tolmuren.

Dit is in werkelijkheid het proces van den vicieusen cirkel, dat zich in Australië gedurende de laatste decennia heeft afgespeeld en dat uiteraard op den duur tot een (thans uitgebroken) crisis moest voeren, welke, te harer oplossing, een algeheele her-oriëntatie van het economisch leven als een noodzakelijkheid vooropstelt.

In dit verband mag tevens worden opgemerkt, dat de ontwikkeling der economische toestanden in Australië een doorslaand en, wat welhaast nog belangrijker is, een *practisch* bewijs heeft opgeleverd voor de stelling, dat het tot de onmogelijkheden behoort om door eenig stelsel van overheidsdwang het reëele inkomen der staatsburgers hooger op te voeren dan economische omstandigheden toelaten.

Het is nog niet zoo lang geleden, dat de Delftsche hoogleeraar in de economie Prof. Mr. J. A. VERAART ons Nederland wenschte gelukkig te maken met een nieuwe maatschappelijke organisatie, welke tusschen kapitalisme en socialisme het midden hield en bedoeld was om het inkomen der arbeiders blijvend te verhoogen zonder aan andere groepen tekort te doen. Het VERAART'sche stelsel der publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, aan welks theoretische bestrijding steller dezes destijds zijn proefschrift heeft gewijd [1]), kende als middelen voor het boven omschreven doel: collectieve loonregeling met een „redelijke", door publiekrechtelijke organen vastgestelde, behoeftenbevrediging als basis, sluiting van het bedrijf voor vrije kapitaals- en arbeidsaanwending, emigratie van overtollige arbeidskrachten en, natuurlijk, tariefprotectie ter wering van buitenlandschen invloed op het aldus kunstmatig geschapen systeem van prijs- en loonverhoudingen.

Is het niet alsof men de Australische politici aan het woord hoort? Juist dezelfde maatregelen (voor emigratie trad beperking van immigratie in de plaats) heeft men daar sedert jaren toegepast met geen ander resultaat, dan dat het land in zijn geheel zonder twijfel in economischen zin achterop is geraakt. Het reëele loon der arbeiders is, ondanks voortdurende nominale verhooging door de arbitragehoven, slechts weinig gestegen, doordat de duurte van het Australische leven overeenkomstig toenam. Tempoverschillen zijn hier en daar behaald en vormen steeds weer het doel eener nieuwe verhooging, doch op den duur zal toch het besef moeten veldwinnen, dat hiermede de belangen van het land als zoodanig aanzienlijk geschaad worden. Sedert 1900 ontwikkelde zich het reëele loon als volgt:

1911 = 100.	Nominale loonindex.	Werkloosheid. in %	Kleinhandel. prijsindex.	Reëele loonindex excl. werkloosheid.	Reëele loonindex incl. werkloosheid.
1901	84.8	6.6	88.0	96.4	94.5
1906	86.6	6.7	90.2	96.0	94.0
1911	100.0	4.7	100.0	100.0	100.0
1921	182.6	11.2	169.7	107.6	100.0
1926	191.4	7.1	178.6	107.2	104.5

[1]) Belangstellenden zij verwezen naar: „Beginselen der Economische Bedrijfsorganisatie", door J. A. VERAART, Hilversum 1921 en „Beschouwingen over Economische Bedrijfsorganisatie", door R. E. Smits, Delft 1924.

Sedert is de economische toestand in Australië aanmerkelijk ongunstiger geworden, zoodat thans de geheele sedert 1911 bereikte vooruitgang weder is ingeboet door een groote toename der werkloosheid. Kunnen de arbeiders dus geacht worden op eenzelfde inkomenspeil te zijn blijven staan, achteruitgegaan zijn zeer zeker de „primary producers", welke door hunne afhankelijkheid van de prijzen op de buitenlandsche markt, den vollen last van het steeds duurder wordende Australische leven hebben ondervonden zonder dezen op hunne afnemers te kunnen verhalen. Sommige grondstofproduceerende bedrijven zijn hierdoor zelfs van het buitenlandsche afzetgebied uitgesloten geworden, zooals b.v. ten aanzien van de Australische steenkolenmijnbouw, welke eenmaal belangrijk tot den uitvoer bijdroeg, geconstateerd moet worden. Bij beschouwing van wat zich in Australië heeft afgespeeld ontkomt men dan ook niet aan den indruk, dat het resultaat van de gevolgde economische en sociale politiek is geweest: een inefficiente industrieele structuur en een bij elders ten achter staande arbeidsproductiviteit, welke beide factoren samenwerken tot de vorming van een relatief lager nationaal inkomen. Daarbij vindt de verdeeling van dat inkomen over de verschillende bevolkingsgroepen niet plaats naar den maatstaf der economische toerekening, doch naar den politieken eisch van bevoordeeling (in wezen bedeeling) van de arbeidersgroep ten koste van den primairen producent, den „Urheber" van Australië's ontwikkeling en welvaart, die een deel van het hem economisch toekomende inkomen als het ware onteigend ziet.

Ondanks alle maatregelen is dus het doel, waarom de geheele economische en sociale politiek tenslotte begonnen was, niet bereikt.

En de sleutel hiervoor ligt mede in de door de „British Economic Mission" gemaakte opmerking, dat men over protectie en wenschelijkheid van een verhoogden levensstandaard denken mag als men wil, deze dus ook niet per sé afkeurenswaardig behoeft te achten, doch dat men in ieder geval in staat behoort te zijn de daarvoor te brengen offers te calculeeren.

Dit nu is bij den in Australië bestaanden toestand van voortdurende onderlinge afwenteling, welke nimmer tot stilstand komt, ten eenenmale onmogelijk, en het was dan ook vooral met het oog

hierop, dat Sir ARTHUR DUCKHAM de meening uitsprak, dat rechtstreeksche premies aan de industrie dan nog beter zijn dan tariefprotectie of prijszetting, omdat men bij eerstgenoemde althans in staat is nauwkeurig de kosten van de ondersteuning te meten.

„We — aldus het rapport van bedoelde „British Economic Mission" — have felt much force in the oft-repeated complaint, that successive increases in the tariff which affect prices and the cost of living, following upon, or being followed by successive advances in the cost of labour as the result of decisions under the Arbitration-Acts have involved Australia in a vicious circle of ever ascending costs and prices, and that this condition of affairs is crippling Australia's progress and her power of supporting increased population".

December 1930.

Begrootingspolitiek en conjunctuurontwikkeling

door

Dr. B. J. F. Steinmetz.

Volgens artikel 122 van de Grondwet van 1814 was de Rijksbegrooting in twee afdeelingen gesplitst. Artikel 123 bepaalde dat de eerste afdeeling bevatte „alle zoodanige, gewone, zekere en steeds voortdurende uitgaven, welke uit den gewonen loop der zaken voortvloeiend, in het bijzonder tot den staat van vrede betrekking hebben." Eenmaal door de Staten-Generaal goedgekeurd zijnde behoefden zij blijkens artikel 123 tweede lid gedurende de tien volgende jaren geen jaarlijksche toestemming. De tweede afdeeling daarentegen had betrekking op „die buitengewone, onvoorziene en onzekere uitgaven, welke inzonderheid in tijden van oorlog naar voorkomende omstandigheden moeten worden geregeld," en werd blijkens artikel 126 „slechts" voor één jaar vastgesteld. In hoofdzaak dus gold de begrooting voor een tijdvak van tien jaar.

Reeds in 1840 werd deze regeling door een andere vervangen; naar artikel 120 der grondwet van 1848 worden de ontwerpen der algemeene begrootingswetten *jaarlijks* vanwege den Koning aan de Tweede Kamer aangeboden.

Over de beteekenis van het begrootingsrecht zoowel in financieelen als in staatsrechtelijken zin behoeft wel niet te worden uitgeweid, daarbij wordt onder „begrooting" tegenwoordig toch wel steeds de *jaarlijksche* begrooting d.w.z. de begrooting voor één jaar en dus ook jaarlijks ingediend te worden verstaan. Toch schijnt wel eens heimwee naar de vroegere regeling te worden gevoeld, zoo werd door een der sprekers op het in 1923 te Amsterdam gehouden efficiency-congres een pleidooi gevoerd voor een meerjarige gemeentebegrooting.

Het begrip meerjarige begrooting in staatsrechtelijken zin valt wel te onderscheiden van de „meerjarige begrooting" die in het

Voorloopig Verslag van den Volksraad over de begrooting voor het jaar 1931 par. 4 sub 3 ter sprake werd gebracht.

„Omdat niet is uit te maken, wat normale en wat abnormale begrootingsjaren zijn, is het zeer moeilijk te beoordeelen of in een bepaald jaar de uitgaven al dan niet te hoog zijn opgezet. Deze overweging deed de vraag rijzen of de tot dusver gevoerde financieele politiek, waarbij de begrooting telkens slechts voor een jaar wordt opgesteld, wel de juiste is. Het verschil in inkomsten tusschen het eene jaar en het andere leidt er toe, dat telkens ook in de rekening der uitgaven verandering wordt gebracht hetgeen aan de continuiteit van verschillende deelen van overheidszorg niet ten goede komt. Het zou daarom, zoo meenden enkele leden, de voorkeur verdienen behalve de jaarlijksche begrootingen een begrooting op te maken voor een reeks van jaren, waarbij tusschen de verschillende jaren verband werd gebracht. Gedurende die groep van jaren zouden dan de in één of meer dier jaren gekweekte overschotten kunnen worden overgebracht op de andere jaren en het zou op die wijze eerder mogelijk zijn de begrooting van een bepaald jaar te doen sluiten".

De Regeering betoonde zich niet zeer enthousiast voor het denkbeeld en wees het althans in hoofdzaak af. Zij achtte het „ondoenlijk voor een reeks van jaren een zoodanige raming van middelen op te stellen, dat deze grondslag kan zijn en blijven voor haar financieele politiek, ook dan wanneer na wijziging der conjunctuur of meer noch door wijziging in het tempo en de richting der ontwikkeling zou blijken, dat de verwachtingen in die ramingscijfers neergelegd niet met de werkelijkheid in overeenstemming zouden zijn".

Echter, een open oog hebbend voor de juiste grondgedachte eener meerjarige begrooting overwoog de Regeering of het mogelijk was voor de meest belangrijke onderdeelen van den Landsdienst, waarvan de uitgaven een sterke en doorloopende stijging vertoonen, werkplannen te ontwerpen, waarin de financieele consequenties van den gewenschten ontwikkelingsgang voor een reeks van jaren zouden worden vastgelegd.

Elders in het Voorloopig Verslag wordt aan de Regeering het verwijt gericht dat bij het opstellen der begrooting te veel rekening was gehouden met de uitkomsten van gunstige jaren instede van met gemiddelden tusschen goede en slechte jaren.

Hierop verweerde de Regeering zich als volgt:

„Bij de aanbeveling de begrooting in te stellen op ongunstigen tijd en uit de in de gunstige jaren gekweekte overschotten wenschelijke maatregelen te bekostigen welke den opzet der begrooting in een ongunstig jaar te boven gaan, wordt te zeer over het hoofd gezien, dat nagenoeg elke eenmaal in de begrooting opgenomen maatregel noodzakelijkerwijze in volgende begrootingen tot gelijke of hoogere bedragen moet terugkeeren, zoodat het uitgavenbudget een onafgebroken groei vertoont welke de overheid weliswaar tot op zekere hoogte kan tegenhouden en leiden, doch geenszins naar believen kan laten ophouden".

Terug naar een meerjarige begrooting in den zin van den Grondwet van 1815 willen ten slotte slechts zeer weinigen, het denkbeeld is nauwelijks discutabel.

Het nut verder van een meerjarige begrooting als werkplan naast de gewone begrooting is min of meer denkbeeldig, behoudens voor zoover bepaalde onderdeelen van overheidszorg betreffende.

Iets anders echter dan een meerjarige begrooting is een meerjarige begrootingspolitiek, een financieele politiek welke op eenige wijze tracht te ontkomen aan de heerschappij van de jaarindeeling ook zonder dat de verwachtingen betreffende de financieele ontwikkeling van de toekomstige jaren in een werkplan worden neergelegd. Naar het mij voorkomt zijn deze beide begrippen: meerjarige begrooting en meerjarige begrootingspolitiek in de hierboven geciteerde passage uit het Voorloopig Verslag van den Volksraad niet voldoende uit elkander gehouden.

Als tijdseenheid is in het financieele beheer het jaar onmisbaar, wat echter niet meer mag zijn dan technisch hulpmiddel dient geen dwingende en principieele beteekenis te verkrijgen. Daarom valt het te betreuren dat de Regeering zich niet alleen tegen een meerjarige begrooting maar ook tegen een meerjarige begrootingspolitiek, zooals in het Voorloopig Verslag van den Volksraad aanbevolen, heeft verzet. Trouwens een volledige onderwerping aan de heerschappij van de jaarindeeling wil ten slotte niemand, stellig ook de Regeering niet, het is slechts de vraag hoever de reactie zou moeten gaan.

Wat de *uitvoering* van de begroting betreft getuigen verschillende bepalingen in de Indische comptabiliteitswet van verzet tegen

of, zoo men wil correctie op te volstrekte heerschappij van de jaarindeeling; daar de vroegere voorzieningen op dit punt niet voldoende werden geacht, werd daaraan de thans geldende virementsregeling toegevoegd.

Ook in het belastingrecht heerscht het jaar niet onbeperkt. Men denke slechts aan de mogelijkheid tot compensatie van winsten en verliezen over verschillende belastingjaren. Voorts is in principe geenszins ondenkbaar een regeling ingevolge welke ook anders dan door het vaststellen van een gemiddelde van enkele jaren de progressie der inkomstenbelasting niet uitsluitend door de resultaten van één enkel jaar zou worden bepaald.

De besproken voorzieningen zijn weliswaar van groot, maar toch van uitsluitend technisch belang. De gedachte eener meerjarige begrootingspolitiek echter gaat dieper, zij raakt een beginselquestie.

Indien er waarheid schuilt in de stelling, dat de economische ontwikkeling de gedaante heeft van een „Wellenbewegung", indien verder de Indische economie in sterke mate van het phasenverloop dier golfbeweging afhankelijk is, indien ten slotte de opbrengst van de Indische middelen weer afhankelijk is van de economische situatie, kan dan de Indische financieele politiek onverschillig blijven tegenover het feitelijk verschijnsel van de conjunctuurontwikkeling, kan zij dit verschijnsel ignoreeren of moet zij bewust er rekening mede houden?

Naar bekend bestaan over de oorzaken en het wezen van het conjunctuurverloop veel theorieën en heerscht op dit terrein veel onzekerheid. In den laatsten tijd is er een opmerkelijk streven om de verklaringen maar voorloopig te laten rusten en de methoden van observatie zooveel mogelijk uit te breiden.

Het conjunctuurverschijnsel als zoodanig echter kan bezwaarlijk worden ontkend en zelfs indien onze kennis van dit verschijnsel niet verder reikte dan noodig is om een gevoel van onzekerheid ten aanzien van de economische en financieele ontwikkeling bij te brengen, zoo zou toch deze onzekerheid alleen reeds, althans het duidelijk besef daarvan op de financieele politiek van invloed moeten zijn en tot meerdere of mindere mate van voorzichtigheid moeten nopen.

Er is echter een groote moeilijkheid. Bij een land als Indië, dat zich in een periode van snelle ontwikkeling bevindt, vertoonen de middelen een voortdurende toeneming, waarmede het accres der

uitgaven gelijken tred moet houden. Het is derhalve noodzakelijk om het conjunctuur-element en het normale accres der middelen van elkander te onderscheiden.

In het Verslag van den President der Javasche Bank over het boekjaar 1929—1930 merkt de heer VAN BUTTINGHA WICHERS op:

„De resultaten van de eerste maanden van dit jaar doen het niet onwaarschijnlijk voorkomen, dat de inkomsten tot het peil van 1924 en 1925 zullen terugvallen, waaruit blijkt dat voor Indië in een periode van stijgende ontvangsten meer van een conjunctuur-accres dan van een natuurlijk accres kan worden gesproken,....."

Tegen deze voorstelling van zaken is niet geheel ten onrechte door den Regeeringsgemachtigde voor Financiën bezwaar gemaakt. (Handelingen Volksraad 1930—1931).

„Maar vooral is het voor de Regeering noodig haar standpunt tegenover beide uitspraken uiteen te zetten, omdat de ontwerp-begrooting 1931 is opgezet in een geest, welke de stelling van den bankpresident als onjuist verwerpt en de onderstelling van den heer BRUINEMAN slechts ten deele als juist aanvaardt.

De stelling uit het Bankverslag zou naar het oordeel van de Regeering hebben moeten luiden:

„Stijgende ontvangsten zijn in een zich in doorloopende ontwikkeling bevindend gebied een normaal aan die ontwikkeling inhaerent verschijnsel, dat echter door conjunctuurwisselingen nu eens belangrijk kan worden versterkt dan weer gedurende kortere of langere perioden kan worden verzwakt of te niet gedaan.

Hiermede wordt allerminst de noodzakelijkheid ontkend om in perioden van stijgende ontvangsten te trachten het conjunctuur-element daarin te onderkennen en zorg te dragen dat de groei van het uitgavenbudget in die jaren niet uitgaat boven hetgeen bij daling in de conjunctuur voor regelmatig terugkeerende uitgaven beschikbaar moet zijn. Maar wel wordt ontkend dat het juist zou zijn — gesteld dat het mogelijk ware — het uitgavenbudget te baseeren op een gefixeerd bedrag aan inkomsten, waarbij dan de vraag of dit te fixeeren bedrag geschat zou moeten worden naar het verloop der inkomsten op een ongunstig tijdstip als thans dan wel op wat hooger peil buiten beschouwing blijft."

Met deze uiteenzetting kan worden ingestemd zonder dat daarmede de onjuistheid van de opmerking van den heer VAN BUTTINGHA

WICHERS in elk opzicht vaststaat. Het is immers een open vraag in hoeverre de financieele politiek van de Regeering in de periode 1926—1930 met den inhoud van genoemde uiteenzetting in overeenstemming is geweest en niet te zeer als normaal accres voor gewone uitgaven is bestemd wat als baten aan de conjunctuur te danken opzij had moeten worden gelegd. De financieele beschouwingen van den huidigen bankpresident bouwen voort op de grondslagen door zijn ambtsvoorganger in vroegere jaarverslagen gelegd. De voortdurende waarschuwingen van den heer TRIP tegen het opvoeren van de uitgaven tot het peil van de ontvangsten blijken achteraf beschouwd maar al te juist te zijn geweest. Hierop kan echter in het kader van dit artikel niet verder worden ingegaan.

Het spreekt vanzelf, dat degene, die het verband wil schetsen tusschen de financieele politiek van een land en het conjunctuurverloop zich een bepaald beeld van dat conjunctuurverloop voor oogen moet stellen, al moge dit beeld dan ook gebrekkig zijn en t.z.t. op grond van nieuwe onderzoekingen correctie behoeven.

Naar bekend bestaat zoowel over den duur als over den structuur van den conjunctuurcyclus verschil van meening. Tamelijk algemeen wordt echter aangenomen, dat de jaren van opgaande en hoogconjunctuur al moge er dan een tijdelijke terugval en vervolgens weer een tijdelijk herstel zijn hun einde vinden in een crisis en dat die crisis wordt gevolgd door een kortere of langere periode van depressie.

Het verband tusschen een conjunctuurontwikkeling en financieele politiek kan drieledig worden opgevat: de overheid kan trachten door bepaalde maatregelen het conjunctuurverloop in deze of gene richting te beïnvloeden, minder gewenschte gevolgen dier ontwikkeling kunnen worden verzacht of opgeheven, ten slotte — en dit is dan een questie van lijfsbehoud — de Regeering kan er mede volstaan te voorkomen dat de openbare financiën en de ontwikkeling van de overheidstaak te zeer door een terugslag in de conjunctuur worden ontredderd.

Het eerste kan voor Indië buiten beschouwing blijven. Vermoedelijk is geen land ter wereld, ook Amerika, niet bij machte om het conjunctuurverloop te beinvloeden, voorts schijnt het oogenblik voor internationale samenwerking op dit terrein nog niet gekomen.

De tweede categorie van maatregelen is van meer practisch be-

lang, toch moet om verschillende redenen worden aangenomen dat zij vooralsnog in Indië slechts op zeer bescheiden schaal toepassing kunnen vinden.

Een begrootingspolitiek echter welker tempo en voortgang opzettelijk in tegenstelling worden gebracht tot het conjunctuurverloop is m.i. een levensvereischte voor een harmonischen groei van de landstaak en een evenwichtige ontwikkeling van 's Lands financiën.

„In tegenstelling gebracht tot" bijna had ik geschreven „in verband gebracht met". Door dezen term zou echter den indruk kunnen worden gewekt dat de financieele politiek de conjunctuur ontwikkeling zou moeten volgen, dat de uitgaven moeten worden uitgezet in tijden van opgaande conjunctuur, beperkt in tijden van neergaande conjunctuur. In zekeren zin dient naar mijn meening juist het tegenovergestelde te geschieden; indien dank zij een gunstige conjunctuur de middelen ruim vloeien dient terughouding te worden betracht, gedurende de depressieperiode daarentegen mag het peil der uitgaven dat der gedurende die periode verkregen inkomsten overschrijden.

Zoodoende verkrijgt de financieele politiek een eigenaardig rythme. Op den duur zullen de uitgaven de middelen van nabij moeten volgen, de zooeven bedoelde gedragslijn echter brengt mede dat telkens een voorbijgaande distantie in het leven wordt geroepen, in dien zin, dat gedurende de gunstige jaren de uitgaven bij de middelen achter blijven, gedurende de ongunstige daarentegen het omgekeerde het geval is.

Daarbij moet een onderscheid worden gemaakt. Reeds ter wille van een gelijkmatige ontwikkeling van de overheidstaak zou, naar reeds opgemerkt, genoemde financieele politiek moeten worden gevoerd.

Men kan echter nog verder gaan. De stelling zou kunnen worden verdedigd, dat niet alleen het uitgavenpeil in tegenstelling wordt gebracht tot het conjunctuurverloop, doch dat hetzelfde geldt voor den omvang der landstaak.

Daarmede wordt het volgende bedoeld. Stel de middelen zijn gedurende een periode van zes jaar aldus verdeeld dat tijdens de eerste drie jaar wordt ontvangen 400 millioen 's jaars, tijdens de laatste drie jaar 600 millioen 's jaars. Dan kan — met verwaar-

loozing gemakshalve zoowel van den rentefactor als van het natuurlijk accres — jaarlijks gemiddeld 500 millioen worden uitgegeven. Aanvaarding van evengenoemde stelling zou echter insluiten, dat in de jaren van opgaande conjunctuur minder, gedurende de depressie-periode daarentegen meer dan genoemd gemiddelde wordt uitgegeven.

Een argument voor het volgen van zoodanige gedragslijn zou daaraan kunnen worden ontleend, dat in tijden van depressie van overheidswege de zooeven genoemde maatregelen zouden kunnen worden getroffen, waardoor minder gewenschte gevolgen van de conjunctuurontwikkeling zouden worden getemperd.

Zooals opgemerkt is het terrein voor zoodanige maatregelen wat Nederlandsch-Indië betreft beperkt, niettemin is er toch wel eenige ruimte voor aanwezig.

Zoo is het volstrekt niet ondenkbaar dat uitgaven voor irrigatiewerken, ten deele wellicht ook voor gebouwen e.d. ook voor terugkoop van particuliere landerijen, die echter toch reeds ten laste van den buiteengewonen dienst komen, meer naar depressieperioden worden verschoven, opdat het gedurende die perioden niet ontbreke aan stimulantie, waaraan in gunstige tijden in het geheel niet of in veel mindere mate behoefte bestaat.

Doch dan moet ook dank zij de in de voorafgaande jaren gevoerde financieele politiek kunnen worden beschikt over een behoorlijke reserve, al bestaat er m.i. aan den anderen kant geen principieel bezwaar tegen, om daarnaast voor een eventueel nog resteerend tekort een leening te sluiten mits deze binnen zeer korten termijn worde afgelost.

De gedurende de gunstige jaren bij het doen van uitgaven inachtgenomen terughouding is dus in tweeërlei opzicht van beteekenis: in de eerste plaats wordt voorkomen dat de uitgaven worden opgevoerd tot een peil, dat na terugslag van conjunctuur toch niet kan worden volgehouden, in de tweede plaats wordt zoodoende voor de ongunstige jaren een reserve gekweekt. Hoever de terughouding en de reserveering moeten gaan hangt af van het doel hetwelk men zich voor oogen stelt. Het verst natuurlijk indien op de hierboven bedoelde wijze ook de omvang van de landstaak tot het conjunctuurverloop in tegenstelling wordt gebracht.

Een aldus ingerichte financieele politiek moet m.i. aan twee

eischen voldoen: zij moet maar niet een questie zijn van „feeling" maar een volkomen bewust karakter dragen, zij moet verder niet uitsluitend bij de financieele pontifices berusten doch uitdrukkelijk door de volksvertegenwoordiging worden gesanctionneerd.

Deze beide eischen staan met elkander in nauw verband. Zoowel omtrent het conjunctuurverloop op zichzelf als omtrent den invloed daarvan op de Indische economie en op de Indische financiën heerscht groote onzekerheid, hierop zal aan het slot van dit artikel nader worden teruggekomen. In zooverre is dus steeds „feeling" noodig en daarbij zal men vaak mistasten.

Maar in zooverre mag hiervan geen sprake zijn, dat met een enkel betrachten van „voorzichtigheid" bij het opstellen der ramingen niet kan worden volstaan doch veeleer een nivelleering van uitgaven over den geheelen duur van den conjunctuurcyclus bepaaldelijk en bewust worde nagestreefd.

Geschiedt dit eenmaal, dan kan zooals vanzelf spreekt, niet langer een struisvogelpolitiek worden gevoerd, door het quasi-verborgenhouden van reserves, welker bestaan zelfs aan den minst ingewijde onder de leden der Volksvertegenwoordiging bekend kan zijn.

Een overvoorzichtige raming is niet noodig, indien slechts er voor wordt zorg gedragen, dat een deel van de middelenopbrengst voor zoover namelijk verband houdend met een gunstige conjunctuur, aan den gewonen dienst wordt onttrokken.

Een geheimhouding van reserveeringspolitiek — voor zoover men althans van „geheim" kan spreken — is in wezen zelfbedrog, daar zij wordt gemotiveerd door wantrouwen in het gezond verstand der Volksvertegenwoordiging en deze over een geheime reserveeringspolitiek even goed haar veto kan uitspreken als over een openlijke.

Wie de meerjarige begrootingspolitiek een zaak acht van niet minder belang dan de jaarlijksche begrooting, wier opzet en draagwijdte van deze politiek in hooge mate afhankelijk zijn erkent en begrijpt tevens dat gene zoo goed als deze de vrucht moet vormen van openbare discussie gevoerd in 's Lands vergaderzalen.

Aan een verdere uiteenzetting over den vorm, dien deze politiek en het daaraan verbonden nivelleeringsstreven zou moeten aannemen, ga een korte historische uiteenzetting vooraf.

Aan het slot van een nota behoorende bij de Memorie van Toelichting tot het Indisch ontwerp van de begrooting voor het jaar 1916 staat o.m. het volgende te lezen:

„dat in die periode aan de behoeften van den gewonen dienst geheel en ruim uit de inkomsten kan worden voldaan;

dat belangrijke sommen konden worden besteed voor buitengewone uitgaven, die slechts ten deele uit leening behoefden te worden verkregen, doch voor een groot deel uit de inkomsten konden worden betaald;

dat daardoor de credietwaardigheid van Nederlandsch-Indië bepaald werd vergroot;

voorts dat van de opbrengst van de producten van de verzamelnijverheid (steenkolen en tin) een niet stijgend bedrag, vormend een betrekkelijk klein deel van het netto saldo, voor den gewonen dienst werd besteed."

De aan het slot van de nota gedane voorspelling, dat, evenals in de vorige periode ook in de volgende een deel der buitengewone uitgaven zou worden voldaan uit het saldo van tin en steenkolen is niet in vervulling gegaan.

De laatste volzin der nota noemt als ongunstigst denkbaar geval „als in de bovenbedoelde buitengewone uitgaven geheel door leening zou moeten worden voorzien en daardoor de schuld van Nederlandsch-Indië slechts zou stijgen — ter wille van werkelijke buitengewone uitgaven, tot een bedrag, dat zeker verre blijft beneden hetgeen in eigendom werd verkregen".

Ook deze verwachting is niet bewaarheid. Te beginnen met het jaar 1917 komt er een periode van belangrijke nadeelige saldi op den gewonen dienst, niet alleen de buitengewone uitgaven maar ook een deel van de gewone moet uit leeningopbrengst worden voldaan.

Uit het voorgaande blijkt dat tot het jaar 1917 geen nivelleeringsdoch een reserveeringspolitiek is gevoerd, waarvan de voortzetting vrij zeker werd geacht. Tegen de verwachting van Gouverneur-Generaal IDENBURG in echter is onder den drang der omstandigheden aan die politiek een einde gekomen. Op de periode van reserveering volgde eene van intering en snel stijgenden schuldenlast.

De Indische begrooting voor het jaar 1921 bevatte het voorstel om een bedrag van tien millioen van de opbrengst der productenbelastingen te bestemmen als bijdrage voor een nivelleeringsreser-

ve welke kon dienen als aanvulling in ongunstige jaren waarin een opbrengst van 30 millioen niet wordt bereikt. Belegging van deze reserve zou niet plaats vinden evenmin zou een afzonderlijk buiten de begrooting staand fonds in het leven worden geroepen. De ten bate der nivelleeringsrekening te brengen bedragen zouden worden aangewend tot dekking van den buitengewonen dienst, waarvoor anders leeningen zouden moeten worden aangegaan.

De Minister van Koloniën heeft het voorstel van de Indische Regeering tot het instellen van een nivelleeringsreserve niet overgenomen. Het practisch nut van zulk een reserve zou trouwens onder de toenmalige omstandigheden zeer gering zijn geweest.

Meer beteekenis voor de nivelleeringsvraag heeft de in de jaren 1924 e.v. gevoerde financieele politiek waarbij kennelijk de bedoeling voorzat om de in vroeger jaren ontstane tekorten in tehalen.

Voor zoover dit geschiedde doordien bij het opstellen der ramingen geen rekening werd gehouden met achterstallige belastingopbrengsten was de nivelleering van zuiver technischen aard. Maar daarnaast hebben ook andere middelen in het bijzonder tin en vennootschapsbelasting tot het financieel herstel bijgedragen. De desbetreffende cijfers zijn overbekend en behoeven hier niet opnieuw te worden vermeld. De batige sloten van den gewonen dienst zijn aanzienlijk verminderd en ten slotte vrijwel verdwenen, niet alleen doordien de achterstallige belastingopbrengsten natuurlijkerwijze verminderden doch ook omdat ramingsprijs van de tin werd opgevoerd en vrijwel gelijktijdig daarmede de (werkelijke) tinprijs scherp begon te dalen.

Een terugblik in de jongste financieele geschiedenis van Nederlandsch-Indië leert derhalve dat:

tot en met het jaar 1916 een krachtige reserveeringspolitiek gevoerd werd;

in het jaar 1920 een poging is gedaan tot het instellen van een nivelleeringsreserve, welke poging echter is mislukt,

in 1924 en volgende jaren heeft plaats gevonden hetgeen men zou kunnen aanduiden als een „nivelleering achteraf".

Aan een hervatting van de tot en met het jaar 1916 gevoerde reserveeringspolitiek zal wel door weinigen worden gedacht. Toch is het zeer wel verdedigbaar dat in een land als Indië waar de kapitaalvorming bij particulieren nog zoo gering is, althans van

overheidswege eenigermate tot de kapitaalvorming wordt bij gedragen te meer indien zulks ligt in de lijn eener jarenlang zij het tot stilstand gekomen of onderbroken onwikkeling.

Toepassing van het stelsel VAN GIJN zou naar mijn meening een toenemende relatieve verarming van de overheid en juist omdat het Indië betreft ook van het ook van het land beteekenen. De Regeering heeft zich reeds bij meer dan een gelegenheid tegen de toepassing van het stelsel VAN GIJN verklaard. Ook elke feitelijke stap echter welke niet op grond van theoretische overwegingen maar onder den drang van de omstandigheden in de richting van dit stelsel zou worden gedaan, moet ten zeerste worden ontraden.

Een nivelleering achteraf als in de jaren 1924 e.v. heeft plaats gevonden is te verkiezen boven een enkel berusten in den vermogensachteruitgang welke in voorafgaande jaren heeft plaats gevonden. Maar het verleden kan niet geheel worden weggewischt. Een land dat leeningen moet sluiten tot dekking van aanzienlijke tekorten op den gewonen dienst moet vaak zeer onereuse voorwaarden accepteeren, de rente dezer leeningen zal in den regel niet onbelangrijk hooger zijn dan de gemiddelde rente zooals deze uit het rendement van solide obligatiën valt te bepalen. Dat heeft Indië toen eenmaal van de credietwaardigheid welke was te danken aan de in voorafgaande jaren gevoerde reserveeringspolitiek een ampel gebruik werd gemaakt, wel in zeer sterke mate ondervonden.

Een vooruitziende reserveerings- of nivelleeringspolitiek moet worden gevoerd, dit kan alleen indien in de gunstige of betrekkelijk gunstige jaren van tevoren met de mogelijkheid van omslag van de conjunctuur wordt rekening gehouden.

Wij zien derhalve: geen reserveering maar nivelleering, geen geheime of quasi-geheime reserves, maar een openlijke nivelleeringspolitiek. Nog op een ander punt moet de aandacht worden gevestigd.

Zal een eventueele nivelleeringspolitiek wederom de baten van de „verzamelnijverheid" in het bijzonder tin tot uitgangspunt moeten nemen dan wel op breedere basis moeten berusten?

Het karakter en streven der tinpolitiek werden steeds bij uitsluiting bepaald door de wisselvalligheid van de tinprijzen en

daardoor van de tinbaten en heeft nimmer op eenige wijze verband gehouden met overwegingen betreffende geleidelijke uitputting der ertsreserve.

Tin is echter niet het eenige wisselvallige middel, daarnaast kunnen o.m. worden genoemd: vennootschapsbelasting, uitvoerrechten en zij het in mindere mate de inkomstenbelasting, alle min of meer van de conjunctuur afhankelijk. Op historische gronden mogen in het bijzonder de tinbaten aangewezen worden geacht als basis eener nivelleeringspolitiek, in wezen bestaat er geen enkele reden om andere hiervoor in aanmerking komende middelen uit te sluiten.

Stel dat het mogelijk ware om den invloed van de conjunctuurontwikkeling op het verloop der Indische middelen met eenige of zelfs groote nauwkeurigheid te bepalen, dan spreekt het toch wel vanzelf dat een eventueel nivelleeringsstreven met *alle* afwijkingen van het gemiddelde rekening zou moeten houden en zich niet op een enkel cijfer blind zou moeten staren.

Die mogelijkheid bestaat op het oogenblik *niet*. Men moet zich behelpen met verwachtingen en vermoedens. Doch dit doet aan het beginsel niets af, maar raakt alleen de uitvoering. Een nivelleeringspolitiek zal dus in het algemeen rekening moeten houden met den invloed van de conjunctuur op de Indische financiën speciaal wat de middelen betreft en derhalve niet uitsluitend bepaald mogen zijn door de wisselvalligheid van tinprijzen en tinbaten.

Vatten wij het voorgaande in het kort samen.

Het stadium van snelle ontwikkeling, waarin Nederlandsch-Indië zich bevindt teekent zich af in den groei van 's Lands financiën. De middelen nemen gestadig toe, de uitgaven zullen de middelen op den duur van nabij moeten volgen. Niet alleen echter dat daarbij maat moet worden betracht, bovendien dient tusschen natuurlijk- en conjunctuuraccres te worden onderscheiden. Tweeërlei distantie tusschen middelen en uitgaven is noodzakelijk een naar boven, een naar beneden. In tijden van opgaande conjunctuur moet terughouding worden betracht zal het peil der uitgaven moeten achterblijven bij dat der middelen, gedurende de depressieperiode kan en mag het omgekeerde geschieden. Het accent valt daarbij op de in gunstige jaren te voeren politiek, immers

deze maakt het mogelijk dat voor de ongunstige jaren een reserve aanwezig is, daarenboven hebben de uitgaven dan niet een peil bereikt dat toch weer moet worden afgebroken. In de financieele geschiedenis van Nederlandsch-Indië zijn verschillende episoden aan te wijzen die in menig opzicht leering bevatten voor de bestudeering van het aan de orde gestelde onderwerp. Dit neemt echter niet weg dat de nivelleeringspolitiek zich niet aan het verleden zal mogen binden, doch haar eigen weg en grondslagen zal moeten bepalen. Dat nivelleering noodig is, geen reserveering, volgt reeds uit den naam, daarnaast zijn twee andere punten van belang: de nivelleeringspolitiek drage een openlijk zoowel als openbaar karakter, zij worde niet langer gebaseerd op de wisselvalligheid der tinbaten doch op de wisselvalligheid van alle baten die op eenige wijze van de conjunctuurontwikkeling afhankelijk zijn.

Indien ik mij niet vergis, zal de juistheid van de hier verkondigde gedachten, welke overigens in geen enkel opzicht op originaliteit aanspraak maken, doch slechts een uitwerking vormen van de geciteerde suggesties uit het Voorloopig Verslag van den Volksraad, wel bij weinigen tegenspraak ontmoeten. Een andere vraag is echter: kan met de aanbevolen gedragslijn worden volstaan?

Deze vraag moet m.i. ontkennend worden beantwoord, naar mijn meening is het geen toeval dat na vijf jaar van rust de vraag betreffende de wenschelijkheid eener progressieve winstbelasting weer opnieuw op het tapijt is gekomen en dat de Volksraad zich wederom voor de invoering van zulk een belasting heeft uitgesproken.

Toen in het jaar 1927 zoo niet in het beginsel dan toch in het tempo der tinpolitiek wijziging werd gebracht door opvoering van den ramingsprijs luidde de motiveering, dat voortzetting van de in de afgeloopen jaren gevoerde reserveeringspolitiek ernstig bezwaar ontmoette zoolang nog in tal van behoeften moest worden voorzien.

Daaruit volgt naar mijn meening rechtstreeks dat een consequent nivelleeringsstreven er toe zal leiden dat de voorziening in dringende behoeften achterwege blijft tenzij bijzondere maatregelen worden getroffen.

Niet mag worden voorbijgezien dat in landen met verlicht kolo-

niaal beheer de drang om het budget van uitgaven uit te zetten, als 't ware van nature zeer groot is. In Westersche landen kan in allen ernst de vraag worden gesteld of de overheid niet te veel doet, of de overheidsbemoeiïng niet moet worden beperkt, in Oostersche echter, waar zooveel van de overheid moet komen (omdat niemand anders het doet) en in werkelijkheid op haast elk gebied, onderwijs, hygiëne, enz. nog zoo weinig wordt geboden, is het anders. Vandaar dat angstvallig er naar moet worden gestreefd om voor zoover het (natuurlijk) accres der middelen verband houdt met de toeneming der bevolking, de overheidsbemoeiïng althans relatief op peil te houden en voor zoover in dat accres een stijgende welvaart tot uiting komt quantitatief en qualitatief op hooger niveau te brengen. Vooral ook omdat bewust of onbewust in sterke mate de gedachte aan „wisselwerking" bestaat, de toenemende welvaart maakt een geleidelijke ontplooiïng van de overheidstaak mogelijk, maar aan den anderen kant zal de overheid door verschillende maatregelen de toeneming van welvaart verder moeten stimuleeren. Vrees dat door onttrekken van groote bedragen aan den gewonen dienst, ook al geschiedt zulks ter wille eener consequente nivelleeringspolitiek, evenbedoeld streven ernstig in gevaar zal worden gebracht is stellig gewettigd. En de vraag is of en in hoeverre invoering eener progressieve winstbelasting die vrees zou kunnen wegnemen.

Het is niet mijn bedoeling om uitvoerig in te gaan op de discussie welke in den Volksraad is gevoerd over de motie-Stokvis. Op een enkel punt echter moge ik de aandacht vestigen.

De opmerking is gemaakt dat de progressieve winstbelasting naar de vroeger geldende regeling minder zou hebben opgebracht in het jaar 1931 dan de tegenwoordige proportioneele winstbelasting.

Dit argument is naar mijn meening zeer zwak. Immers het komt er niet zoozeer op aan wat zij in de ongunstige jaren minder zou opbrengen als wat zij in de gunstige jaren méér zou opbrengen, waarover naar bekend de heer Stokvis enkele cijfers heeft genoemd.

Dat een belasting die in het bijzonder de meer dan normale winsten beoogt te treffen niet alleen zwaarder drukt op de meer rendabele ondernemingen doch ook relatief meer eischt in de gun-

stige en dus minder in de ongunstige jaren dan een proportioneele belasting spreekt vanzelf. Dit is echter geen nadeel maar een voordeel. Een belasting die in ongunstigen tijd minder zware lasten oplegt is stellig te verkiezen boven eene als de huidige vennootschapsbelasting waarvan de druk nog moest worden verhoogd op een daarvoor wel zeer ongeëigend oogenblik.

Deze verhooging niet alleen maar ook het feit dat de vennootschapsbelasting tot dusverre steeds met opcenten is geheven en het vooruitzicht op algeheele afschaffing der opcenten vooralsnog zeer gering is zou ik willen aanduiden als het practisch echec van de conclusiën van de Commissie BRUINS.

De Commissie BRUINS wilde een proportioneele belasting van 10% welke ook de minder rendabele ondernemingen wel zouden kunnen opbrengen. Welnu van een belasting van 10% van de winst is tot dusver geen sprake geweest en zal voorloopig wel geen sprake zijn. Niet alleen dat de minder rendabele ondernemingen dus al zeer zwaar worden getroffen, daarenboven blijkt nog juist als minimale winsten worden behaald een extra-belastingverhooging noodzakelijk.

De Commissie BRUINS heeft inderdaad zeer vlot gewerkt. De Commissie MORESCO stelde een progressieve winstbelasting voor, de nota TREUB eischte een proportioneele uitdeelingen-belasting. Na enkele maanden was de Commissie BRUINS met haar rapport gereed waarvan de voornaamste conclusie: een proportioneele winst zoo nauwkeurig het midden hield tusschen de twee evengenoemde voorstellen.

De als aanvulling bedoelde conjunctuurbelasting welke volgens de voorstellen van de Commissie BRUINS alleen onder bijzondere omstandigheden zou worden geheven bleef een vrome wensch hoewel vooral tijdens de rubberhausse zulk een belasting heel wat had kunnen opbrengen. De onvruchtbaarheid echter van een discussie over de vraag hoe het mogelijk was op billijke wijze een belasting te regelen die een bijzondere rentabiliteit moest treffen, zonder dat het kapitaal behoefde te worden aangetoond stond feitelijk reeds van te voren vast.

Een belangrijk bestanddeel van het theoretische betoog van de Commissie BRUINS vormde het argument dat de vennootschapsbelasting ten slotte slechts den aandeelhouder treft, omdat de

door den wetgever gesanctionneerde kapitaalsassociatie niet meer dan een juridische tusschenconstructie zou zijn voor de achter haar staande physieke personen.

De Regeeringsgemachtigde heeft deze zienswijze verouderd genoemd, hij richtte zich echter met zooveel woorden niet tegen de Commissie BRUINS maar tegen den heer BRUINEMAN.

Zonder overigens op deze quaestie verder in te gaan zou ik nog een belangrijk bezwaar tegen het standpunt der Commissie BRUINS willen noemen. Indien de rechtspersoon niet meer dan een juridische tusschenconstructie is, hoe valt dan te verklaren dat de waardestijging van aandeelen voor zoover verband houdend met reserveering door de vennootschap niet bij de individueele aandeelhouders door de inkomstenbelasting wordt getroffen? Reeds hieruit blijkt de betwistbaarheid van de leer der juridische tusschenconstructie, waarop de Commissie BRUINS haar veroordeeling van de progressieve winstbelasting baseerde.

De rede van den Regeeringsgemachtigde voor Financiën is feitelijk een doorloopend pleidooi voor een progressieve winstbelasting geweest, alleen zou het oogenblik voor invoering van zulk een belasting nog niet gekomen zijn.

Dit is een quaestie van appreciatie, er kan door ingewijden anders over worden gedacht, er wordt ook anders over gedacht.

In 1920 beriep de heer 'S JACOB zich op zijn jarenlange ervaring als voorzitter van de Commissie voor de kapitaalsaantooning ten bewijze daarvan dat aan de toepassing van dit instituut geen bijzondere moeilijkheden waren verbonden. Vijf jaar later achtte hij deze moeilijkheden het motief bij uitstek voor afschaffing van de progressieve winstbelasting.

Duidelijk dient voor oogen te staan dat indien eenmaal een winstbelasting wordt geheven — en dat geschiedt in Indië toch al jarenlang — de kapitaalsaantooning slechts eenmaal, namelijk op het oogenblik van invoering der belasting tot bijzondere moeilijkheden aanleiding kan geven.

De verdere veranderingen van het eenmaal aangetoonde kapitaal worden automatisch geconstateerd, daar voor een behoorlijke uitvoering der vennootschapsbelasting moet worden nagegaan niet alleen hoe groot de winst is maar ook welk gedeelte van de winst in het bedrijf wordt gelaten daar anders een zelfde bedrag

dubbel zou worden getroffen. Het is waar dat thans bij de vaststelling van de winst eenige toegevendheid kan worden betracht omdat hetgeen in het eene belastingjaar mogelijk ten onrechte zou worden vrijgesteld, wel in een volgend jaar zal worden achterhaald. Bij de toepassing van een progressieve winstbelasting is zulks niet of slechts in veel mindere mate mogelijk, daar het hier aankomt niet op de winst maar op de verhouding van de winst tot het kapitaal. Doch dit bezwaar kan toch niet zulk een gewicht in de schaal leggen.

Uit het zooeven opgemerkte volgt, dat de redeneering, als zou het oogenblik voor een progressieve winstbelasting nog niet zijn gekomen, niet opgaat. Alleen op het begin, de eerste kapitaalsaantooning komt het aan, men moet eens beginnen en hoe eerder men begint, hoe beter het is.

Bovenstaande losse opmerkingen over de wenschelijkheid eener progressieve winstbelasting meende ik niet achterwege te mogen laten, omdat naar het mij voorkomt een financieele politiek, wier rythme en inhoud door het conjunctuurverloop worden bepaald in een blijvende conjunctuurheffing als de progressieve winst een krachtigen steun zou kunnen vinden. Indien het wenschelijk is, dat een deel van de baten in de gunstige jaren verkregen worden gereserveerd, dan ligt het voor de hand om de groote winsten hiertoe in het bijzonder te laten bijdragen.

Tegenover de bijtende critiek van de Commissie BRUINS welke naar hierboven bleek op een theoretisch zeer aanvechtbare redeneering berustte zou ik de warme verdediging van den financier van NIEROP in 1905 in herinnering willen brengen. Dat deze verdediging niet een progressieve winst- maar een progressieve uitdeelingenbelasting gold doet niets ter zake.

> „En waar nu deze den ondernemer toevallende baten voor-al waarneembaar en vast te stellen zijn bij de naamlooze vennootschappen, is een progressieve belasting harer overwinsten gerechtvaardigd.
>
> En vraagt men mij nu ten slotte of dergelijke buitengewone ondernemerswinsten in Indië aanwezig zijn, dan zou ik willen vragen: waar zijn zij in sterkere mate waarneembaar dan juist in Indië, en waar is meer noodzakelijkheid om een pro-

gressieve belasting van deze overwinsten op dien grond in te voeren dan juist in deze koloniën?

Daar heeft men rijke vennootschappen: tabakmaatschappijen, petroleummaatschappijen, suikerfabrieken en andere ondernemingen, welke groote winsten maken, die zij niet uitsluitend danken aan arbeid, ondernemingsgeest en zaakkundig beheer, eigenschappen die niet genoeg te prijzen zijn, maar ook, en dat wel niet in geringe mate, aan omstandigheden als zooeven door mij bedoeld: een rijken bodem, een gezegend klimaat en een arbeidzame bevolking, waarbij wat de Deli-tabak betreft nog komt een feitelijk monopolie.

Ik heb volstrekt geen wangunst. Ik heb zelfs een bescheiden deel in de winsten, die door enkele maatschappijen worden genoten, maar wanneer ik mij afvraag of de Indische schatkist geen aanspraak mag maken op een cijns, die stijgt naarmate de winsten grooter zijn, dan kan mijn antwoord, afgescheiden van alle theoretische beschouwingen niet anders dan bevestigend luiden, wanneer ik zie aan de eene zijde een arbeidzame bevolking, die betrekkelijk hoog is belast, en begrootingen, die nauwelijks sluitend kunnen worden genoemd, en aan de andere zijde rijke winsten, die, ik erken het, eerlijk verdiend zijn, maar voor geen gering deel ook aan allergunstigste omstandigheden te danken zijn, en de kolonie voor altijd verlaten om naar het moederland of den vreemde toe te stroomen.

Laten wij dan ook niet schriel zijn en aan CAESAR geven wat CAESAR rechtmatig toekomt. Wat thans geschieden zal is reeds te lang verzuimd. De vraag of de belasting proportioneel dan wel progressief behoort te zijn is in het laatste ressort een quaestie van sociaal geweten, van de verplichtingen van den kolonialen ondernemer jegens de kolonie, en van dit standpunt beschouwd is het voor mij niet twijfelachtig, dat wat hier wordt voorgesteld over het algemeen billijk en rechtvaardig is."

Naar mijn meening is het zeer gelukkig geweest dat de Volksraad zich tegelijkertijd voor een progressieve winstbelasting en tegen een uitvoerrecht op aardolie heeft uitgesproken. Destijds is het juist het streven naar „verbijzondering" van heffingen geweest

dat bij de Staten-Generaal wantrouwen heeft gewekt en een goede samenwerking heeft belemmerd. Mogen de Staten-Generaal de rechtvaardige wenschen van Nederlandsch-Indië begrijpen op een wijze als destijds van NIEROP het deed.

Bovenstaande beschouwingen zijn de uitwerking van een lezing in het afgeloopen jaar voor de economische sectie van het Bataviaasch Genootschap gehouden. Meer dan een begin van een inleiding zijn zij niet, de eigenlijke studie moet nog beginnen vooral moet worden nagegaan hoe en op welke wijze de verschillende middelenopbrengsten door de conjunctuur worden beïnvloed. Doch hoe gebrekkig onze kennis ook moge zijn, gehandeld zal reeds aanstonds moeten worden.

Onderzoek naar den omvang der werkloosheid op Java,

(November/December 1930)

door

Mr. A. G. VREEDE.

§ 1. *De oorzaken.* De grondoorzaken der huidige crisis liggen op internationaal gebied en vallen derhalve buiten den kring van dit rapport. Kan in het algemeen gezegd worden dat zich een der periodieke evenwichtsherstellingen voltrekt, welke zijn veroorzaakt door de *gevolgen van den wereldoorlog* — oorlogsschulden, herstelbetalingen, bewapeningsuitgaven, sommige clausules der vredesverdragen —, de *politieke moeilijkheden* in Rusland, China en Britsch Indië en door het *forceeren van economische wetten* — protectie, overproductie, overspeculatie —, het is voldoende in dit rapport te constateeren dat de internationale crisis zich inzette met de plotselinge, ongeëvenaarde dalingen op de Amerikaansche effectenbeurzen in de laatste week van October 1929.

Onmiddellijk na het instorten der tot fantastische hoogten opgedreven effectenkoersen zetten zich scherpe dalingen *) in van de prijzen van de voornaamste metalen en stapelproducten welke dalingen zich in den loop van 1930 steeds meer accentueerden. Voor Nederlandsch-Indië gaven deze dalingen het volgende beeld:

STAAT.

*) Hier en daar waren die dalingen reeds eerder ingetreden.

*)		Rubber (stand crêpe per ½ kg.)	Suiker (Superieur per 100 kg.)	Koffie (Robusta per 100 Kg.)	Thee (BP. BOP. PS. en OP. per ½ kg.)	Tin (omgerekende Singapore noteering per 100 kg.)
October	1929	f 0.50¼	f 13.09	f 82.37	f 0.54	f 230.10
November	„	„ 0.45	„ 12.69	„ 73.67	„ 0.52	„ 218.84
December	„	„ 0.41¾	„ 11.97	„ 72.25	„ 0.49¼	„ 216.81
Januari	1930	„ 0.39¼	„ 11.55	„ 69.22	„ 0.47½	„ 209.—
Februari	„	„ 0.41½	„ 11.07	„ 68.81	„ 0.46	„ 205.81
Maart	„	„ 0.40¼	„ 10.47	„ 61.52	„ 0.46½	„ 195 63
April	„	„ 0.38¼	„ 10.44	„ 61.52	„ 0.46½	„ 189.48
Mei	„	„ 0 36¼	„ 9.94	„ 54.24	„ 0.46¾	„ 171.33
Juni	„	„ 0.32½	„ 9.21	„ 48.87	„ 0.46¼	„ 160.68
Juli	„	„ 0.29	„ 9.01	„ 46.25	„ 0.46	„ 158 94
Augustus	„	„ 0.24¾	„ 9.01	„ 42.62	„ 0.44¾	„ 160.54
September	„	„ 0.21½	„ 8.87	„ 39.—	„ 0.44	„ 157.93
October	„	„ 0.20½	„ 8.50	„ 48.16	„ 0.45¼	„ 142.50
November	„	„ 0.22½	„ 8.59	„ 46.75	„ 0.45½	„ 138.06
December	„	„ 0.22½	„ 8.59	„ 47.80	„ 0.46	„ 133.38

Ook van andere, minder op den voorgrond komende producten geldt hetzelfde:

copra: Oct. '29 f 20.87⅝— Maart '30 f 19.69 — Aug. '30 f 16.94— Dec. '30 f 13.94
peper: Oct. '29 f 196.25 — Mei '30 f 106.87 — Aug. '30 f 65.56— Dec. '30 f 91.12½
sisal: Oct. '29 f 35.50 — Juli '30 f 19.75 — Sep. '30 f 16.25— Dec. '30 f 16.875
palmolie: Oct. '29 f 32.17 — Febr. '30 £ 30.7.9¾— Mei '30 £ 25.13.9 Dec. '30 £ 20.12.6

De rubbercultuur werd, behalve voor de allersterkste ondernemingen en voor die, welke voordeelige voorverkoopen hadden bewerkstelligd, geheel ontredderd, terwijl alle ondernemingen (de goede thee-ondernemingen nog het minst) van deze ongehoorde dalingen zwaar te lijden hadden.

De loop der suikerverkoopen van de V. S. P. gaf — naast de prijsdaling — eveneens reden tot ongerustheid. Van de beschikbare hoeveelheid van 2.702.957 tons van 1000 K.G. was na een voorverkoop van slechts 126.800 tons in Sept./Oct. 1929 tot en met

*) Deze gegevens, evenals de andere in deze §, zijn verstrekt door het Centraal Kantoor voor de Statistiek.

Mei '30 niets verkocht, waarna de verkoopen het volgende verloop hadden:

1930	
Juni	131.905
Juli	112.645
Augustus	134.379
September	202.166
October	657.678
November	90.097
December	132.164

Vooral toen in Augustus 1930 nog slechts 505.729 tons verkocht was tegen 2.093.050 tons in 1929 en 1.250.550 tons in 1928 en de verdere verkoop dreigde te stagneeren, zoodat dus het vervoer en de verschepingen niet zouden functioneeren en een oogenblik de mogelijkheid onder de oogen moest worden gezien van het opslaan van een groot deel van den oogst-1930 met alle schadelijke gevolgen van dien — opslagruimte, geldbehoefte, vervoerstilstand, financieele verwikkelingen — werd de crisis hier te lande acuut.

De koersen van de voornaamste fondsen reageerden scherp, vooral die welke rechtstreeks of middellijk bij de suikercultuur betrokken waren:

		H. V.A.	Kol. Bank	N.I. Handelb.
Juli 1929	gem.	$651^{15}/_{16}$	$233^{5}/_{16}$	$163^{11}/_{16}$
Januari '30	„	$560\frac{1}{2}$	$217^{9}/_{16}$	$156^{15}/_{16}$
Juli '30	„	$443^{25}/_{32}$	$164^{9}/_{16}$	$144\frac{1}{2}$
Augustus '30	„	$402\frac{1}{4}$	$155\frac{3}{8}$	$133^{17}/_{32}$
October '30	„	$377\frac{1}{2}$	157	129
(1 t/m 20) December '30	„	$383\frac{1}{2}$	$156\frac{1}{4}$	$125^{9}/_{16}$

Hadden daarna, gelijk hierboven blijkt, groote verkoopen plaats, zoodat het spoorweg- en scheep-vervoer opleefde, deze verkoopen geschieden op zooveel lager prijsniveau, dat de effectenkoersen der suikerfondsen, — men zie bovenstaande tabel — bleven dalen.

Het goederenvervoer van S. S. en N. I. S. nam onder de toeneming der algemeene malaise sterk af:

STAAT.

Opbrengsten S. S. op Java van het goederenvervoer
in 1000-tallen guldens.

Maand	1928	1929	1930
Januari	2.786	3.669	2.962
Februari	2.842	3.367	2.750
Maart	2.922	3.108	2.789
April	2.728	2.892	2.644
Mei	3.565	3.926	2.944
Juni	5.095	5.388	3.760
Juli	5.512	5.989	3.961
Augustus	5.129	5.737	4.489
September	4.565	4.476	4.193
October	4.920	4.124	4.218
November	4.148	3.482	3.211
December	3.501	3.177	nog geen geg.
Totaal Jan/Nov	44.213	46.158	37.921

Opbrengst N. I. S. (Jav. & Mad.) Goederenvervoer
in 1000-tallen guldens.

Maand	1928	1929	1930
Januari	931	1.475	853
Februari	950	1.297	854
Maart	980	1.311	912
April	938	1.050	795
Mei	1.069	1.106	997
Juni	1.810	1.845	1.015
Juli	2.276	2.492	1.054
Augustus	1.596	2.336	1.531
September	1.657	1.569	1.425
October	2.099	1.192	1.620
November	1.603	1.108	1.073
December	1.500	1.288	geen geg.
Totaal Jan/Nov	15.908	16.779	12.028

Ook de Landsontvangsten liepen sterk terug:

(In 1000-tallen guldens).

Maand	1929	1930
Januari	51.900	53.217
Februari	48.895	41.170
Maart	50.371	43.583
April	51.283	44.549
Mei	53.781	52.290
Juni	61.158	50.077
Juli	66.973	64.733
Augustus	62.159	52.026
September	62.358	58.793
October	71.560	57.144
November	56.117	46.474
Totaal Jan/Nov	636.555	564.055

Met bovenstaande gegevens moge worden volstaan om den ernst van de crisis te schetsen.

De import en export en de tusschenhandel, zoomede de rubber- en koffieondernemingen ondervonden het sterkst de gevolgen van de prijsdalingen en de zich steeds sterker voelbaar makende malaise en in deze takken van het bedrijfsleven begon men dan ook het eerst met het invoeren van groote bezuinigingen, welke ontslag op belangrijke schaal van personeel, vermindering der loonen en inkrimping der werkgelegenheid ten gevolge hadden. Daardoor steeg snel het aantal personen, wien ontslag was verleend en die geen anderen werkkring konden vinden — en zoo deed de malaise-werkloosheid haar intrede op Java.

§ 2. *De werkloosheid.* Kunnen vele andere problemen hier te lande worden behandeld en besproken zonder daarbij het rassenonderscheid op den voorgrond te brengen, bij het onderzoeken en bespreken der werkloosheid is dit ondoenlijk. En wel om de navolgende redenen.

Met betrekking tot de Europeanen is, uit Overheidsstandpunt gezien, het werkloozenprobleem een *individueel* probleem, het aantal werkloozen, de toestand der werklooze individuen en hun

gezinnen, de onderscheiding van wie een betrekking heeft en wie niet, de duidelijke grens tusschen hem, die een inkomen heeft of door familie of kennissen tijdelijk wordt onderhouden en hem, die geen geld en dus tijdelijk geen bestaansmiddel heeft, dit zijn scherpomlijnde individueele gegevens en de som van deze scherpomlijnde individueele factoren vormt te samen het Europeesche werkloozenvraagstuk.

Ten aanzien van de Inheemsche wereld daarentegen is de vermindering der werkgelegenheid voor de Overheid niet een individuën- maar een massa-probleem. In de eerste plaats is de bevolking van Java overheerschend eene landbouwende bevolking, die hare of anderer velden bewerkt, bezaait en oogst, jaar in jaar uit. De werkgelegenheid daarbuiten d.i. de inheemsche nijverheid en daarnaast de door de Europeesche grootbedrijven (en door de Europeanen als personen) geschapen werkgelegenheid, is, hoe belangrijk ook, slechts fractioneel vergeleken tegenover den inheemschen landbouw.

De totale oppervlakte van de bouwgronden van de Inlandsche bevolking op Java is 7.7 millioen Hectaren, waarvan 3.2 millioen sawahs en 4.4 millioen droge gronden. Werd de geheele daarvan verkregen oogst verkocht tegen de gemiddelde pasarprijzen — uiteraard een fictie doch een cijfer dat een indruk geeft van het overwegend agrarisch karakter van Java — dan zou die opbrengst zijn geweest in 1928 *f* 769 millioen, in 1929 *f* 774.— en in 1930 *f* 767.—.

Dit neemt niet weg, dat de geldinkomsten welke voor arbeid — borongan inbegrepen — ten behoeve der Europeesche ondernemingen, zoomede die, welke van uit 's Lands kas en 's Lands bedrijven aan de Inheemsche gemeenschap toevloeien, zeer belangrijk zijn.

Gaan deze bedragen sterk achteruit, dan vermindert daardoor de welvaart der bevolking, doordat het aanvullend geld-inkomen voor een deel wegvalt, doch zonder dat men kan zeggen, dat al dadelijk een groot aantal *individuën* geheel werkloos worden of zonder eenige inkomsten zijn. Behoudens in enkele groote steden kan men bezwaarlijk zeggen, dat een individueele Javaan ooit ten volle werkloos is. De individu is in de meeste gevallen nog niet zoo uit zijn omgeving, uit de collectiviteit losgeworden, dat van hem

kan worden gesproken als een werklooze in den gebruikelijken *volstrekten* zin van dit woord. Het is mogelijk dat hij geen sawah of erf meer heeft en geen vasten of tijdelijken loonarbeid, maar ook dan vindt hij nog wel — hetzij bij familieleden, hetzij als loon voor enkele bewezen diensten of door middel van een kleine negotie — een onderdak en een portie rijst of ketella. En zou hij zelfs dit niet meer vinden dan zijn er honderden of duizenden mèt hem, die geen voldoende voedsel meer hebben en treedt te dier plaatse het verschijnsel van welvaartsinzinking, van voedselschaarschte collectief op en wordt alsdan ook *collectief* (en niet individueel) onderkend en, zooals de ervaring hier te lande steeds heeft geleerd, van Overheidswege onmiddellijk geremediëerd.

Hiermede wil allerminst gezegd zijn, dat de individueele Javaan geen zorgen zou hebben, dat hij, dank zij klimaat en vruchtbaarheid van den bodem en eenvoud van levenswijze, zijn leven kan verdroomen vrij van moeilijkheden en strijd om het bestaan. Allerminst: zijn bestaan is niet gemakkelijk en wordt steeds moeilijker, hard moet hij, en veelal man en vrouw, arbeiden voor de behoeften voor zich en zijn gezin. Maar te zeggen dat of wanneer hij „werklooze" is in den zin, zooals in de Nederlandsche of Engelsche of Duitsche werkloozenstatistieken de werklooze is bedoeld — dat is, op de hiervoren aangegeven gronden, welke op hun beurt ook weder verband houden met het zeer lage minimum van zijn individueele bestaansmogelijkheid, eenvoudig onmogelijk.

In de groote steden wordt dit, als gezegd, allengs anders. De ontwikkelde Inheemsche werklooze zal als regel bij zijn familie nog wel een onderkomen vinden, maar op dien regel komen allengs meer uitzonderingen en eveneens ontstaan aldaar uitzonderingen op den regel, dat een Inlander zich altijd nog wel op de een of andere wijze kan redden of tot de „oedik" zijn toevlucht kan nemen. In die beide series van uitzonderingsgevallen verschijnt ook de individueele inheemsche als werklooze in den specifieken zin op het sociaal-economisch tooneel. *Die* werkloosheid — van den in een der groote steden om zoo te zeggen gestranden Inheemschen werkman — moet beschouwd en behandeld worden volgens dezelfde methode als de Europeesche werkloosheid.

Uit het vorenstaande volgt dat, met het voorbehoud voortvloeiende uit de vorige alinea, het Europeesche werkloosheïdsprobleem

afzonderlijk moet worden beschouwd, en ook de maatregelen afzonderlijk moeten worden overwogen, hetgeen in dit rapport dan ook is geschied. Het eene vraagstuk is behandeld als een probleem van personen, die geen werk en dus geen bestaan kunnen vinden, het andere als een probleem van mindere arbeidsgelegenheid: het eene een probleem van individuën, het ander een probleem van de massa.

Daarbij komt nog dat de Europeesche samenleving rechtstreeks wordt aangedaan door de internationale conjunctuur en de inzinking in het Westersche bedrijfsleven, de Inheemsche samenleving echter slechts middellijk. Het slagen van den oogst bijv. heeft, waar die vrijwel geheel hier te lande wordt verbruikt, een veel grooter invloed op de Inheemsche welvaart dan de Westersche bedrijfsconjunctuur, terwijl lage prijzen voor de niet geëxporteerd wordende voedingsmiddelen in menig opzicht veeleer een voordeel dan een nadeel zijn voor den welstand der millioenen-bevolking, omdat de grondbezitter bij hooge zoowel als bij lage prijzen in de eerste plaats zich en zijn gezin voedt met zijn eigen grondopbrengst in natura en de niet-grondbezitter, die zijn voedsel moet koopen (of tegen arbeid moet ruilen), met lage voedselprijzen is gebaat. Zeer in het algemeen gesproken kan men zeggen, dat de voedingstoestand in de Inheemsche wereld op Java geheel wordt beheerscht door de oogstresultaten en de geld-voorraad in de desa voor een niet-onbelangrijk deel door den voor- of tegenspoed van de Westersche bedrijven. Ook om deze redenen moet het Europeesche en het Inlandsche werkloosheidsprobleem afzonderlijk worden behandeld.

§ 3. *Het ingestelde onderzoek.* Beide deze problemen zijn bij het ingestelde onderzoek tegelijkertijd — zij het dan geheel afzonderlijk — in beschouwing genomen.

Ondergeteekende heeft dit onderzoek begin November 1930 aangevangen door de hulp van de Gouverneurs, de Residenten en de Burgemeesters in te roepen om locale onderzoekingen te willen doen instellen, waarbij hem zeer te stade kwam dat in de suikerstreken reeds hier en daar inlichtingen waren verzameld. Daarna begaf hij zich, vergezeld van een ambtenaar van het Kantoor van Arbeid, op reis om overal ter plaatse de resultaten van de ingestelde onderzoekingen te vernemen en te bespreken, waarna dan, waar

noodig, de hem vergezellende ambtenaar, door het bezoeken van fabrieken en ondernemingen en van de arbeidsbeurzen, de ontvangen gegevens nog aanvulde en verifieerde. Mede hield o.d.g. dan waar noodig en mogelijk besprekingen met de leiders van concerns, bedrijven en ondernemingen.

In de groote plaatsen werd dan tevens, uitgaande van de bekende maandstatistieken van de verschillende arbeidsbeurzen door den leider dier bemiddelingsbureau's op ons verzoek de Europeesche ingeschrevenen individueel nagegaan en verdeeld in de navolgende categoriën:

1. Volwaardige krachten (d.z. krachten welke speciaal worden opgeleid en bekwaam zijn voor hun werk).
2. Niet volwaardige krachten (d.z. krachten welke geen speciale opleiding hadden en/of niet bekwaam zijn voor hun werk).
3. Niet vakkundige krachten (d.z. krachten zonder opleiding of speciale bekwaamheid).
4. Non-valeurs (d.z. personen die niet werkwillig zijn of geheel onbekwaam).

Voorts verzocht ik om dezelfde personen opnieuw in te deelen in:

1. Verzorgde werkloozen, d.z. gepensionneerden en kinderen en echtgenooten van welgestelden.
2. Werkloozen, tijdelijk inwonende bij vrienden of familieleden.
3. Werkloozen, in benarde financieele omstandigheden verkeerende.

In Semarang, waar geen arbeidsbeurs bestond — zij zal nu van gemeentewege vermoedelijk op 1 Maart a.s. worden geopend — was geen enkel gegeven omtrent het aantal werkloozen beschikbaar; in overleg met den Burgemeester deed ik daarom oproepingen in de bladen plaatsen en een mijner ambtenaren daarna gedurende twee dagen zitting houden ten gemeentehuize. Hetzelfde — met één zittingsdag in elke gemeente — geschiedde te Malang, Salatiga en Pekalongan.

In Soerabaja werden voorts steekproeven gehouden in enkele pensions waar zich werkloozen bevonden om na te gaan of deze ook op de arbeidsbeurs waren ingeschreven, terwijl alle metaalfabrieken werden bezocht om daar de cijfers van Europeesche en Inheemsche mutaties in de laatste maanden op te nemen. Ook het

Bevolkingsbureau der gemeente Soerabaja verleende met toestemming van den Burgemeester zijn medewerking tot het verzamelen van gegevens.

In Malang had naar aanleiding van mijn bezoek in Augustus aldaar, waarbij de Resident en o.d.g. een inspectie van enkele bergondernemingen medemaakten, de Resident een nauwkeurig onderzoek ingesteld naar den economischen toestand van de opgezetenen der bergondernemingen in zijn gewest, waarvan de resultaten door ZHEdG. te mijner beschikking werden gesteld.

De Java Suiker Werkgevers Bond verstrekte mij met groote bereidwilligheid volledige gegevens over de mutaties van het Europeesche personeel in de suikerindustrie over 1930 en — ter vergelijking — over het jaar 1929.

Ik moge hier mijnen dank betuigen aan alle autoriteiten, lichamen en particuliere personen, die mij, allen zonder uitzondering, zoo bereidwillig hielpen met het verzamelen van de gegevens, welke in dit rapport zijn verwerkt.

§ 4. *De werkloosheid onder de Europeanen.* Onderstaande tabel vermeldt het aantal in 1930 op de verschillende arbeidsbeurzen ingeschreven Europeesche werkzoekenden per ultimo der verschillende maanden:

1930	Batavia	Bandoeng	Soerabaja	Djokjakarta	Tegal	Malang
	*)					
Ult. Jan.	69(11)	157(40)	712(203)	198(38)	19(2)	97(29)
Ult. Febr.	58(14)	183(41)	700(206)	211(42)	20(1)	87(24)
Ult. Mrt.	90(21)	187(39)	723(218)	222(45)	27(1)	91(20)
Ult. April	83(13)	155(34)	736(214)	222(52)	27(2)	75(17)
Ult. Mei	92(14)	231(59)	824(244)	221(50)	21(3)	78(23)
Ult. Juni	73(7)	94(29)	824(285)	226(55)	38(4)	80(27)
Ult. Juli	115(23)	155(40)	817(278)	259(59)	42(4)	87(22)
Ult. Aug.	81(10)	196(56)	800(261)	251(53)	42	89(24)
Ult. Sept.	94(19)	196(62)	775(233)	266(52)	34(1)	81(20)
Ult. Oct.	158(35)	183(49)	840(242)	288(62)	38(2)	76(18)
Ult. Nov.	144(26)	159(36)	913(258)	205(57)	45(1)	64(6)
Ult. Dec.	349(38)	167(35)	938(259)	129(20)	48(2)	61(8)

De bovenstaande cijfers, hoewel voor zich zelf sprekende, ver-

*) De cijfers tusschen haakjes betreffen de vrouwen, wier aantal begrepen is in de totaalcijfers.

eischen nog eenige toelichtingen. De schommelingen in de maandcijfers van Batavia (Juni, Aug., Sept.) zijn een gevolg van het plotseling afschrijven van groote aantallen werkzoekenden instede van, zooals elders geschiedt, automatisch iedere inschrijving te laten vervallen, die na 2 maanden niet werd hernieuwd. De plotselinge daling in Djokjakarta in de maand December is een gevolg van afschrijvingen aan het eind van het jaar (ult. Nov. 122(10) ult. Dec. 98(37)).

De enorme cijfers voor Soerabaja moeten ten deele aan het feit worden toegeschreven dat de arbeidsbeurs aldaar zich geheel in het bedrijfsleven heeft weten in te schakelen, zoodat van alle gewesten rondom Soerabaja de werkzoekenden zich daar laten inschrijven. Anderzijds blijkt uit die cijfers dat de malaise-ontslagen het talrijkst zijn geweest in Oost-Java. De cultures, zoowel als de handel, hebben daar dan ook inderdaad zeer geleden: door de vrijwel algemeene gewoonte in Soerabaja om zich te doen inschrijven komt dit in de cijfers van de bij de Soerabaja'sche arbeidsbeurs teboekstaande Europeanen (712 ulto. Januari tegen 938 ulto. December 1930) sprekend uit.

Het grootste aantal Europeesche werkzoekenden treft men immers aan in de groepen: boekhouders, cultuuremployé's, klerken en schrijvers en typisten.

De cijfers van de werkzoekenden in deze beroepsgroepen zijn:

	1930	1929	1928
Boekhouders	248(22)	212(28)	181(17)
Cultuuremployé's	304	254	225
Klerken en Schr.	665(245)	615(244)	543(217)
Typisten	342(285)	362(297)	239(195)

Hoewel ook de suikerprijzen voor vrijwel alle fabrieken beneden en soms belangrijk beneden de kostprijzen waren gedaald, hebben in dat bedrijf geen ontslagen op groote schaal plaats gevonden. De mij door den Voorzitter van den Java Suiker Werkgevers Bond verstrekte gegevens, welke hieronder volgen, toonen aan, dat slechts 40 personen bepaaldelijk wegens bezuiniging zijn ontslagen en dat de gewone seizoen-ontslagen (na afloop van den maaltijd) van weegbruggers, snijvelders enz. zelfs iets minder waren dan het jaar tevoren.

In totaal waren op 1 Januari 1930 bij de suikerfabrieken in dienst 4348 Europeanen; in de periode van Januari tot November van dat jaar werden in dienst genomen 654 personen en ontslagen 739; hiervan werden ontslagen wegens bezuiniging 40, waarvan in vasten dienst 30, in tijdelijken dienst 7 en daggelders 3. Van de 739 ontslagen vallen er 478 in de periode 1 Juli t/m eind November 1930; dat deze ontslagen verband houden met het afmalen en het ontslaan van tijdelijk aangenomen personeel kan blijken uit het feit dat in de overeenkomstige periode van 1 Juli tot einde November 1929 438 personen bij de suikerindustrie werden ontslagen. Wel wordt thans de neiging onderkend om op iets grootere schaal dan vroeger tijdelijk zgn. campagnepersoneel aan te nemen.

In een tweetal pogingen om op onbehoorlijk wijze door het tijdelijk ontslaan van personeel te bezuinigen *) heeft de Java Suiker Werkgevers Bond op krachtige en hoogst lofwaardige wijze ingegrepen. En met het resultaat dat de getroffen maatregelen onmiddellijk ongedaan werden gemaakt, zoodat met voldoening mag worden geconstateerd, dat de werkgevers in de suiker hun personeel (dat overigens door gemis aan tantièmes de tegenheid der tijden naar verhouding natuurlijk mededraagt) niet onder de malaise hebben doen lijden.

Een schrille tegenstelling vormen hiertegenover de bergcultures, waar — de goede firma's en ondernemingen daargelaten — ontslag van personeel en drastische vermindering van salarissen op groote schaal is toegepast. Ware ook hier een werkgeversorganisatie geweest van de bezadigheid en hooge plichtsopvatting als de J. S. W. B. dan zou veel willekeur achterwege zijn gebleven en thans onoordeelkundig, zonder behoorlijke overweging gedicteerde bezuiniging op rustiger, de slachtoffers minder fel treffende en ook het rechtsbewustzijn minder kwetsende wijze zijn doorgevoerd.

Vooral in het Malangsche en Kedirische heerschte tijdens mijn reis een verbitterde, paniek-achtige stemming waarbij voortdurend de werkwijze ten deze van den leider van een groot concern werd genoemd.

De voorloopige resultaten van het onderzoek naar de arbeidstoestanden in de bergcultures hadden reeds uitgewezen, dat —

*) Naar een van deze tijdelijke massa-ontslagen was door het Kantoor van Arbeid reeds een onderzoek ingesteld.

wederom de onderscheidene eerste klasse maatschappijen en firma's uitgezonderd — de positie van de cultuuremployé's op de onderzochte ondernemingen van alle rechtszekerheid is ontbloot — 56 ontslagen in twee jaar tijd op één onderneming *) vormt daarbij het record! — thans is van die rechteloosheid op talrijke ondernemingen in de bergcultures op hoogst afkeurenswaardige wijze gebruik gemaakt door ontslag op groote schaal op den kortst mogelijken tijd en salarisreducties op staanden voet. Gevallen bleken dat op den laatsten dag der maand (een maal zelfs om zes uur 's avonds van dien dag) ontslag werd aangezegd met ingang van den laatsten dag der daarop volgende maand. Ook werd melding gemaakt van een algemeen ontslag van het personeel op een belangrijk aantal ondernemingen tegen 1 Januari 1931 onder mededeeling, dat dan wel gezegd zou worden wie op half salaris zouden mogen doordienen. En in menig geval werd de ontslagene tot den laatsten dag aan het werk gehouden zoodat hij, na betaling van tokoschulden, de onderneming kon verlaten — zonder werk en zonder geld.

Hier had een organisatie moeten zijn om de harteloozen, de al te „reëel-zakelijken" in toom te houden.

Getallen van deze ontslagen waren niet te verzamelen.

Ook in den handel — vooral in de kleinere en middelgroote zaken — hebben in Oost-Java en vooral in Soerabaja ontslagen op groote schaal plaats gevonden. De algemeene indruk is, dat daar meer gelegenheid is gegeven om naar eene andere betrekking om te zien en in het algemeen eenige meerdere liberaliteit is betracht bij het verleenen van de ontslagen.

Grootere concerns hebben „gerationaliseerd" door op royale wijze de ontslagenen schadeloos te stellen, dikwijls met vrije overtocht naar Nederland, weer andere door alleen openvallende plaatsen niet meer aan te vullen.

In de metaal-industrie te Soerabaja is een opzettelijk onderzoek ingesteld waaruit bleek dat in de maanden Juni — November op 13 fabrieken **) 79 Europeanen waren ontslagen en 21 aangenomen, een achteruitgang van 58 personen.

---

*) Dit geval is nog in onderzoek.

**) Op 1 na zijn dit alle in Soerabaja werkende machinefabrieken van eenige beteekenis.

Verdeeld naar de maanden geeft deze mutatie het volgende beeld:

1930	Ontslagen	Aangenomen	Surplus ontslagen
Juni	18	4	14
Juli	19	4	15
Augustus	14	5	9
September	7	1	6
October	18	4	14
November	3	3	
	79	21	58

Vermelding verdient hierbij, dat belangrijke ontslagen reeds plaats hadden in de eerste helft van dit jaar.

Dit geeft een beeld van één — zij het belangrijke en zwaar getroffen — branche in één stad.

De mededeelingen van een der arbeidsbeursleiders (niet Soerabaja) over de verschijnselen, die zich uit de statistieken niet zoo gemakkelijk laten lezen, doch die de leiders der beurzen in hun dagelijkschen arbeid waarnemen is vrijwel typeerend voor den algemeenen toestand. Het gehalte der zich aanmeldende Europeanen stijgt, hetgeen er op wijst, dat de goede krachten niet meer zoo spoedig een betrekking krijgen als vroeger. De minimum-salariseischen van de aanvragers dalen. Het aantal plaatsingen bleef in de eerste helft van 1930 vrijwel hetzelfde, liep echter vanaf Juli 1930 met 30% scherp terug, het aantal werkgeversaanvragen liep vanaf Augustus 1930 met ± 40% terug: een en ander houdt echter ook verband met den invloed van den maaltijd in de suiker. Vele Europeanen worden vervangen door Chineesche of Inlandsche werkkrachten; het vervangen van duurdere door goedkoopere werkkrachten doet zich bij alle drie de rassen voor.

Aanvankelijk was de indruk, verkregen door de ingekomen inlichtingen, welke op de vele conferenties werden besproken, niet

zoo ernstig. De goede soort Europeesche werkloozen hier te lande doen zich in het openbaar als regel liever niet als zoodanig kennen. Van de ondernemingen en de kleinere plaatsen trokken de meeste ontslagenen, die geen werk ter plaatse konden vinden en niet bij familie een onderkomen kregen, naar de groote steden, zoodat de enkelen die zonder werk bleven hangen niet zoo in het oog vielen. En ook in de groote steden zou de omvang der belangrijke werkloosheid niet zoo zijn opgevallen, wanneer de cijfers van de ingeschrevenen op de arbeidsbeurzen en het daarop gebaseerde verdere gedetailleerde onderzoek deze niet aan het licht hadden gebracht. De zeer hooge cijfers van Soerabaja gaven ten deze de eerste aanwijzing, daarna volgden Djokja en Malang.

In Semarang bijv. waar geen openbare arbeidsbeurs was (de kleine, particuliere arbeidsbeurs hoe goed ook bedoeld heeft daar, gelijk elders, de oprichting van een gemeentelijke beurs jarenlang tegengehouden) waren geen gegevens beschikbaar en kon ook zelfs geen algemeene indruk worden verkregen. De Vaderlandsche Club heeft daar (en elders) een goed werk gedaan met op den vermoedelijken ernst van den toestand te wijzen, terwijl het I. E. V. op vele plaatsen reeds op belangrijke schaal aan den arbeid was getogen om den nood te lenigen. Toen de daarvoor aangewezen ambtenaar van het Kantoor van Arbeid te Semarang na gedane oproepingen in de bladen op 15 en 16 December ten gemeentehuis zitting hield, liep het storm — er werden 93 personen ingeschreven [1]). Het spreekt van zelf, dat slechts een klein deel der werkzoekenden zich die moeite heeft getroost.

In Soerabaja, waar thans een goed-georganiseerd Gemeentelijk Bureau voor Armenzorg bestaat (sedert 1 April 1930) rapporteerde de Secretaris op 20 Augustus: „Het aantal werkloozen, dat zich bij het Bureau om onderstand aanmeldt, neemt elke maand toe. Onder deze categorie komen vele jonge menschen voor die, indien zij te werk konden worden gesteld, zelf in hun levensonderhoud zouden kunnen voorzien".

Ook de Vereeniging Jogjasche Armenzorg verstrekte gegevens. Daar was de algemeene indruk op 18 November 1930, dat het

*) Deze zijn daarna vanwege het Kantoor van Arbeid ingeschreven in de door hen daartoe opgegeven naburige arbeidsbeurzen.

aantal armlastigen ten gevolge van de malaise niet is vermeerderd. Het zorgvuldig nagaan der ingeschrevenen op de arbeidsbeurs deed echter zien, dat er van de 205 werkzoekende Europeanen toch 67 in benarde financieele omstandigheden verkeerden.

In Semarang werd het Tehuis voor Europeanen der OVERDUIN-stichting bezocht, alwaar zich toen 3 gezinnen en 12 mannen bevonden.

De indruk werd verkregen, dat tot dusver de Armenzorg, welke trouwens in de meeste gemeenten nog in een primitief stadium verkeert, veeleer ouden van dagen edg. steunt en zeer zeker de malaise-werkloozen niet op ook maar eenigszins beduidende schaal zou kunnen helpen. Tevens kreeg ik den indruk, dat van de reeële en fatsoenlijke werkloozen voorloopig minder dan men zoude denken ten laste der liefdadigheid kwamen, omdat zij nog in overgroote meerderheid hulp van familie of kennissen kregen of zich op de een of andere wijze konden helpen, maar dat, bij voortduring der malaise, ten slotte onvermijdelijk een vrij belangrijk aantal zal moeten worden gesteund.

Dit zijn echter slechts indrukken.

Ten slotte bleek hoe alleen op de inschrijvingen der arbeidsbeurzen een verder gaand onderzoek met grond kon worden gebaseerd ten einde tot gecoördineerde cijfers te geraken. Dit is op tweeërlei wijze geschied: op sommige beurzen heeft de leider der arbeidsbeurs op grond van zijn plaatselijke kennis de rangschikkingen gemaakt, zooals die in § 3 zijn aangegeven en ook hieronder zijn vermeld; bij andere beurzen is een circulaire aan de ingeschrevenen gezonden, waarbij onder meer in het bijzonder werd gevraagd om mede te deelen of zij in benarde financieele omstanheden verkeerden.

Daarbij zijn in de eerste plaats van het totaal der ingeschrevenen werkzoekenden afgetrokken, degenen die „verzorgd" waren, dus die gepensionneerd zijn of bij ouders inwonen, wier echtgenooten in betrekking zijn edg.

Voorts werd nagegaan, hoeveel der ingeschrevenen in benarde financieele omstandigheden verkeerden en deze werden weder onderverdeeld in: volwaardige krachten, niet-volwaardige krachten, niet-vakkundigen en non-valeurs.

Op die wijze werd uit de verstrekte gegevens de onderstaande staat opgemaakt.

	Batavia	Bandoeng	Soerabaja	Djokja	Tegal	Malang	Semarang	Magelang	Salatiga	Pekalongan
Ingeschrevenen..	249[1])	159[2])	970[3])	205[2])	45[2])	115[4])	93[5])	20[6])	18[6])	11[6])
Onderstaand overzicht betreft	135	135	970	205		118		19	9	6
Andere bestaansmiddelen (pensioen, ouders)...	37	18	164	79		30		8	5	3
Inwonend bij familie of kennissen	54	50	212	59		38		9	—	—
In benarde financieele omstandigheden	44	67	594	67		50	48	2	4	3
Hiervan:										
Volwaardige krachten	20	32	216	27		20				
Niet volwaardige krachten ..	16	14	154	18		13	36			
Niet vakkundigen	8	15	149	13		12				
Non-valeurs	—	6	75	9		5	12			

Met behulp van deze gegevens werd de eindraming opgemaakt, gelijk die blijkt uit de ondervolgende staat. Van het totaal-aantal ingeschrevenen (Kolom a) zijn de gepensionneerden en bij ouders, echtgenooten enz. inwonenden (Kolom b) afgetrokken, waardoor het ingeschreven aantal reëele werkzoekenden (Kolom c) werd gevonden. Naar gelang de arbeidsbeurzen reeds een groot percentage van alle werkloozen inschrijven (dit is natuurlijk niet mathematisch vast te stellen) is een raming beproefd van het

[1]) Op ultimo December 1930 ingeschreven op de Arbeidsbeurs.
[2]) Op ultimo November 1930 ingeschreven op de Arbeidsbeurs.
[3]) Op 27 November 1930 ingeschreven op de Arbeidsbeurs (zonder de maandelijksche afschrijvingen).
[4]) Op 29 November 1930 ingeschreven op de Arbeidsbeurs (zonder de maandelijksche afschrijvingen).
[5]) Zich aangemeld hebbend op 2 zittingsdagen in December 1930 ten gemeentehuize.
[6]) Zich aangemeld hebben op 1 zittingsdag in December 1930 ten gemeentehuize.

totale aantal reëele werkloozen (Kolom d) in die plaatsen. Evenzoo is, afgaande op de geconstateerde aantallen van personen, die in benarde financieele omstandigheden verkeeren (zij die inwonen bij familie en kennissen zijn als niet in benarde financieele omstandigheden aangemerkt), geraamd het totale aantal Europeanen dat in ernstige financieele moeilijkheden verkeert. Van deze laatste rubriek zal dus allengs, indien de werkloosheid niet vermindert, op den duur onvermijdelijk een niet onbelangrijk gedeelte om steun komen aankloppen.

	Ingeschreven			Geraamd	Geconst.	Geraamd
	a	b	c	d	e	f
	Totaal ingeschreven	Gepensd. of bij ouders, enz.	Reëele werkzoekenden (a — b)	Reëele werkloozen	Benarde fin. omstandigheden	Benarde fin. omstandigheden
Batavia	249	37	212	300	44	80
Bandoeng	159	18	141	200	67	80
Soerabaja	970	164	806	875	594	600
Djokja	205	79	126	150	67	80
Tegal	45	—	45	30	—	5
Malang	115	30	85	125	50	80
Semarang	93	—	93	220	48	90
Magelang	20	8	12	40	2	5
Salatiga	18	5	13	20	4	5
Pekalongan	11	3	8	15	3	5
Andere plaatsen op Java	—	—	—	250	—	60
				2225		1090

De raming geeft dus aan: *2225* reëele werkloozen op Java, waarvan *1090* in benarde financieele omstandigheden. Voor de Buitengewesten is het onderzoek nog in gang, doch wanneer dit voorloopig in totaal op 175 wordt geraamd, dan komt men tot een totaal van 2400 Eur. werkloozen voor heel Nederlandsch-Indië.

Dat dit cijfer ernstig is, kan wel hieruit blijken, dat volgens de volkstelling zich in Indië bevinden: 245.000 Europeanen, zoodat bijna 1% van de totale Europeesche bevolking geen werk heeft.

Om nu tot een eenigszins vergelijkbaar percentage te komen van

de werkloozen tegenover hen, die werken, dient het aantal in de particuliere bedrijven werkzame personen te worden gevonden. Wanneer de resultaten der gehouden volkstelling zullen zijn uitgewerkt, kan over zulk een cijfer worden beschikt. Thans is gebruik gemaakt van een enquête over het jaar 1928 gehouden door de Hollandsch-Inlandsch Onderwijs Commissie, welke de navolgende resultaten gaf. In 1928 waren er 87.330 Europeesche aangeslagen in de Inkomstenbelasting, waarvan:

In overheidsdienst	27.046	
Gepensionneerden	13.208	
Renteniers en Part. Gepensionneerden	7.000	
		47.254
Zoodat als werkzaam in het bedrijfsleven overblijven ten hoogste	40.000	personen.

Op deze 40.000 personen gerekend beteekent de huidige werkloosheid dus *6%*, een cijfer vrijwel even hoog als in Nederland 6.5% (Sept. 1930 [1]). Bij vergelijking moet men in het oog houden, dat hier te lande de Europeesche werkloozen vrijwel alleen hoofdwerkers en in Nederland meest handarbeiders zijn. Ongetwijfeld moet dit cijfer van 6% dan ook *hoog* worden geacht. Het geeft een beeld van den ernst van de gevolgen van de huidige crisis, welk beeld nog wordt verscherpt als men daarbij bedenkt, dat velen na ontslag op kosten hunner werkgevers of op eigen kosten naar Nederland zijn vertrokken en dus daardoor in dit overzicht niet zijn begrepen.

§ 5. *De Inheemsche werkloosheid in de steden.* Het aantal bij de arbeidsbeurzen op ultimo van elke maand ingeschreven Inheemsche werkzoekenden bedroeg over 1930:

STAAT.

[1]) Zie de Nederlandsche Conjunctuur. Verschenen Dec. 1930. Samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Ter arbeidsbeurs ingeschreven werkzoekenden [1]) op	Batavia	Bandoeng	Soerabaja	Djokjakarta	Tegal	Malang
ult. Jan. '30	193 (13)	302 (19)	717 (32)	1041 (18)	142	110 (1)
	— 13 —	— 25 —	—219 (2)—	—22—		—8 (2)—
ult. Febr.	153 (10)	295 (11)	752 (34)	1038 (33)	152	121 (4)
	— 7 —	— 21 —	—216 (2)—	—26—		— 5 (2)—
ult. Maart	282	340 (11)	805 (34)	1031 (32)	163	111 (6)
	— 10 —	— 28 —	—221 (1)—	—25—		—12 (2)—
ult. April	278 (8)	352 (10)	775 (31)	909 (20)	128	107 (8)
	—8 (1)—	— 13 —	—194 (1)—	—28—		—13 (1)—
ult. Mei	328 (10)	342 (13)	751 (31)	966 (23)	112	97 (5)
	— 26 —	— 28 —	—192 (1)—	—23—		— 11 (1)—
ult. Juni	173	347 (12)	726 (18)	988 (48)	175 (2)	112 (8)
	—16(1)—	— 9 —	—153 (1)—	—28—		—4—
ult. Juli	247 (9)	377 (17)	670 (19)	961 (34)	204 (3)	104 (6)
	—24(1)—	— 21 —	—133 (2)—	—30—		—5—
ult. Aug.	157 (5)	372 (18)	698 (22)	942 (31)	159 (2)	82 (2)
	— 7 —	—26(2)—	—102 (2)—	—26—	—1—	—7—
ult. Sept.	222 (3)	343 (24)	627 (12)	1051 (30)	111 (1)	65 (1)
	— 10 —	—19(2)—	—67 (2)—	—27—	—1—	—12 (1)—
ult. Oct.	477 (7)	392 (25)	677 (8)	1153 (36)	140 (1)	54 (1)
	— 23 —	—15(2)—	—73 (2)—	—28—	—1—	—10 (1)—
ult. Nov.	633 (22)	407 (19)	679 (6)	1123 (21)	161 (1)	70 (1)
	—40(2)—	—17(1)—	—67 (1)—	—26—	—1—	—10—
ult. Dec.	945 (23)	373 (22)	749 (8)	1097 (35)	158 (1)	99 (3)
	— 22 —	—20(1)—	—84 (1)—	—27—	—1—	—10—

Hierbij moet in acht genomen worden, dat Bandoeng en Djokja (en op kleine schaal Malang) ook bedienden inschrijven en plaatsen; Bandoeng, Batavia en Soerabaja ook toekangs, bankwerkers en smeden. Koelies worden niet geplaatst, dit is werving; hieruit volgt, dat het belangrijkste deel der ingeschrevenen op de beurzen dingen naar de betrekking van klerk of schrijver 3443 (88) van de 12898 (934) inschrijvingen d.i. ruim 25% van alle ingeschrevenen of met inbegrip van typisten 3837 (126) d.i. 30%. De andere naar getalsterkte belangrijke groepen zijn bediendenpersoneel 1662 (640) en het hierboven vermelde oppassers en portiers 1640, toekangs 796, chauffeurs 693 en electriciens 96, samen 1585 en mandoers en wakers: 1133 (2).

[1]) De cijfers tusschen haakjes zijn de vrouwen, wier aantal inbegrepen is in de totaalcijfers.
De cijfers tusschen streepjes onder de hoofdcijfers geven de aantallen Chineesche werkzoekenden aan.

Het groote aantal van de zich aanbiedende klerken en schrijvers gaf den leider van een der arbeidsbeurzen aanleiding er op te wijzen dat de Holl. Inlandsche Scholen een elk jaar toenemend surplus van in schrijvers- en klerken-betrekkingen onplaatsbare abiturienten leveren; deze hopen — zeide hij — op salarissen van ƒ 40.— à ƒ 50.— 's maands doch krijgen dit niet; enkelen gaan nu als mandoer of als chauffeur werken, anderen gaan — doch in den alleruitersten nood — naar het land terug en trachten tani te worden [1]).

De enquête in 13 machinefabrieken in Soerabaja [2]) gaf de navolgende resultaten:

Van Juni tot en met November 1930 ontslagen Inheemsche werklieden 2007, in die periode aangenomen 934: minder in dienst 1073.

Verdeeld over de maanden ontstaat het volgende beeld:

	Ontslagen	Aangenomen	Surplus ontslagen
Juni	423	133	290
Juli	623	221	402
Augustus	270	153	117
September	263	177	86
October	253	109	144
November	175	141	34
	2007	934	1073

Een groote fabriek te Soerabaja in een andere branche was eveneens zoo vriendelijk lijsten te verstrekken van ontslagen en

[1]) Dit stemt geheel overeen met de mededeeling van de Hollandsch-Indische Onderwijscommissie. Zie publicatie No. 6. De Werkgelegenheid in N.I. voor Nederlandschsprekenden blz. 21, en de eerlang verschijnende Publicatie No. 6a de plaatsingsmogelijkheden buiten 's Lands dienst behandelend. Deze commissie komt tot een aflevering van 6000 manlijke abiturienten met minstens klein ambtenaars-examen en een behoefte voor Gouvernement en Bedrijfsleven van 3600 en berekend dus — op 't voordeeligste becijferd — een jaarlijksch surplus van 2400 personen.

[2]) Eén fabriek verstrekte geen gegevens.

benoemingen van Juni tot en met November 1930: deze gaven het volgende beeld [1]).

2 Inlanders met samen ƒ 105 maandloon vervangen door 2 met samen ƒ 80,

1 Chineesch op ƒ 250 's maands vervangen door 1 op ƒ 120 's maands,

838 Inlanders op vast loon samen ontvangend ƒ 2539 vervangen door 447 idem ontvangend ƒ 1710,

328 Inlanders op vast loon + premie — aan loon ƒ 731 + ƒ 464 premie samen ƒ 1196 vervangen door 38 Inl. op ƒ 86.50 loon + ƒ 35 premie samen ƒ 122.13,

een totale besparing derhalve, met inachtneming der data van aanstelling en ontslag van ƒ 2880 in zes maanden of ƒ 480 per maand.

Door deze, op zich zelf natuurlijk onaanvechtbare bezuinigingen was er op die fabriek werk voor 681 personen minder dan te voren.

Andere opgaven van enkele drukkerijen te Soerabaja c.a. wezen op 250 ontslagen in den loop van het jaar; voor een negental andere groote en middelsoort bedrijven aldaar werd in 1930 (elf maanden) opgegeven 1100 ontslagen Inheemsche werkkrachten.

In Soerabaja en Batavia werd aanvankelijk iets vernomen van een beweging van Inheemsche werkloozen, aangeduid met den nieuwerwetschen naam van „werkloozenfronten", in Soerabaja speelde daarbij een rol van zekere Jahja [2]), die in Augustus 1930 een „Comité Werkloozenfront Indonesia" oprichtte en op 10 Augustus een vergadering in het Krangganpark organiseerde. In Bandoeng werd van Inheemsche zijde een „Arbeidssecretariaat" voor voorlichting van werkloozen opgericht. Of dit nog werkt, is mij niet bekend.

In Malang, waar dit wegens den beperkten omvang van het onderzoek mogelijk was, is ook voor de Inlandsche en Chineesche werkzoekenden eene schifting gemaakt in dezelfde categoriën als hiervoren voor de Europeanen is vermeld.

---

[1]) Deze fabriek had ook 6 Europeesche employes ontslagen samen verdienende in die zes maanden f 3990 en daarvoor 1 ander in dienst genomen en een overgeplaatst van een andere fabriek samen in die periode verdiend hebbend f 1850 besparing f 2140 of per maand f 356.

[2]) Waarschijnlijk dezelfde als waarover handelt het rapport-Viehoff 1921 de „Stakingskoning" van 1920. Zie blz. 66 en v.v. Rapport van het Hoofd van het Kantoor van Arbeid over de abeidstoestanden in de Metaalindustrie te Soerabaja Publicatie Kantoor van Arbeid No. 1.

Het resultaat was als volgt:

	Inheemschen	Chineezen
Ingeschreven	144	10
Andere bestaansmiddelen (pensioen, ouders)	21	3
Inwonend bij vrienden of familie	80	5
In benarde financieele omstandigheden	43	2
Hiervan volwaardige krachten	7	–
Niet-volwaardige krachten	25	1
Niet-vakkundige krachten	6	–
Non-valeurs	5	1

Het ligt in mijn voornemen om zoodra daarvoor personeel van het Kantoor van Arbeid beschikbaar komt [1]) ditzelfde onderzoek ook op de andere plaatsen, waar arbeidsbeurzen bescheiden zijn, te doen instellen. Hier meldt zich een arbeidsprobleem aan, dat verder onderzoek dringend van noode blijkt te hebben.

§ 6. *De vermindering van werkgelegenheid voor Inlanders buiten de steden.* Gelijk in § 2 is opgemerkt, is dit in zijn gevolgen geen individueel arbeidsprobleem, maar een massaal verschijnsel, een collectief economisch vraagstuk. Het is een welvaartskwestie, welke door onderscheidene factoren wordt beheerscht.

In de eerste plaats hangt de welstand der bevolking af van de oogsten en waar deze in het afgeloopen jaar gunstig waren geweest, was het bescheid op mijn dienstreis vrijwel overal: na den goeden oogst is er overal volop voedsel in de desa, maar het geld is er zeer schaarsch.

Dit laatste laat zich gereedelijk verklaren omdat voor contant geld de doorsnee-desaman in groote trekken op de drie volgende bronnen is aangewezen: verkoop van een deel van zijn oogst (vooral de zgn. tweede gewassen), in geld betaalde diensten aan zijn landgenooten c.q. aan Chineesche of Arabische kleinbedrijven, arbeid bij het Europeesche (en voor een klein deel Chineesche) grootbedrijf en ten slotte (geen bron maar een interen) verpanding bij het pandhuis of — erger nog — leenen bij een geldschieter.

Waar de prijzen der Inheemsche producten rijst, mais, cassave, klappers enz. geweldig gedaald zijn, is verkoop daarvan zeer on-

[1]) Een Inlandsch Arbeidscontroleur wordt daartoe thans bij de Centrale Arbeidsbeurs van het Kantoor van Arbeid gedetacheerd.

voordeelig. Wie kan verkoopt niet, wie moet verkoopen (of leveren wegens voorverkoop of verpanding) krijgt weinig geld voor zijn waar.

De volgende tabel kan dit verduidelijken:

	Padi (goendil No. II).	Maïs	Gaplek (gedr. cassave)	Bataten	Aardnoten
1928	4.07	3.58	1.84	1.09	12.04
1929	4.15	4.22	2.53	1.14	11.90
1930 Januari ...	4.58	4.76	4.37	1.51	11.95
Feruari ...	4.75	4.33	4.47	1.58	11.90
Maart.....	4.34	3.58	3.74	1.47	12.08
April	3.82	3.34	3.09	1.42	11.86
Mei.....	3.64	3.42	3.06	1.37	12.02
Juni	3.53	3.49	2.60	1.37	11.70
Juli.....	3.53	3.42	2.32	1.35	11.35
Augustus..	3.53	3.49	2.16	1.34	11.08
September	3.55	3.34	1.90	1.17	11.—
October ...	3.51	3.32	1.82	1.16	10.45
November	3.41	3.25	2.11	1.16	10.25

Waar geldschaarschte in de desa heerscht en waar, zooals bekend is — en door het batikonderzoek voortdurend wordt bevestigd — ook de Inheemsche (en Chineesche) kleinbedrijven zich zeer hebben moeten inkrimpen, is in geld betaalde loonarbeid onder landgenooten c.q. Chineesche kleine werkgevers tegelijk ingekrompen en zal de belooning voor dien toch al zoo laag betaalden arbeid bovendien nog zijn gedaald.

Onder die omstandigheden wordt het loon, dat de Inheemsche bevolking in de Europeesche grootbedrijven verdient van nog meer beteekenis voor hare huishouding. Weinigen beseffen welke enorme bedragen daarmede gemoeid zijn. De laatste eenigszins volledige gegevens betreffen 1924 *) en de bedragen voor de daarop volgende voor de cultures voorspoedige jaren zullen nog aanmerkelijk hooger zijn geweest.

Voor Java zijn deze loonen — borongan inbegrepen — voor 1924 (aan den lagen kant) becijferd op:

*) Verslag van den Economischen Toestand der Inlandsche Bevolking 1924. Deel I blz. 199.

Spoor- en tramwegen	7 millioen
Stoomvaart Mijen c.a.	3.6 „
Suiker	92.– „
Tabak	10.1 „
Bergcultures	55.3 „
Petroleum	2.3 „
Gas en electr.	0.5 „
Diverse	1.4 „
Totaal	ƒ 172.200.000

Voor 1928 en 1929 zal dit bedrag dus de ƒ 200.000.000 vermoedelijk wel hebben overschreden.

Dit bedrag nu is door de rigoureuze bezuinigingen natuurlijk aanmerkelijk teruggeloopen.

Ten eerste zijn alle uitbreidingen van ondernemingen stopgezet, dan zijn alle loonen tot een aanmerkelijk lager peil teruggebracht, worden allerlei werkzaamheden achterwege gelaten en zijn de taken in veel cultures opgevoerd. Algemeen werd gerapporteerd, dat de Inheemsche bevolking den ernst der tijden begreep en bereid was om op deze verzwaarde voorwaarden te blijven doorwerken. Ja, van alle zijden werd gerapporteerd, dat de werkwilligheid der bevolking sterk was toegenomen; overal was veel aanbod, soms zelfs aandrang om werk te krijgen.

In Rembang werden in de eerste 4 maanden van het jaar 1930 ongeveer 1000 werklieden ontslagen: een inkomsten vermindering uit dier hoofde van ongeveer ƒ 100.000.—.

Een door den Resident van Malang in September 1930 ingesteld onderzoek gaf aan, dat wegens de depressie in de cultures en de koffie-oogst-mislukkingen alleen in de bergcultures in die residentie in 1930 tot ultimo September een bedrag van ƒ 583.000 minder aan loonen was uitbetaald, terwijl de inkomstenvermindering voor 1931 op grond van de ontvangen gegevens werd geraamd op ƒ 1.248.600. Gedeeltelijk betreft dit het achterwege laten van werkzaamheden, gedeeltelijk het verlagen der dagloonen en gedeeltelijk het eenigszins verzwaren der borongans. De dagloonen der fabrieks-koelies en ook de taakloonen werden met 5 soms met 10 cents verminderd. Tappers moesten dikwijls voor hun taploon ook hun tap-

areaal wieden en schoonhouden .Het is te begrijpen, dat de toestand van de opgezetenen op die ondernemingen, welke weinig of geen andere inkomsten hebben dan wat zij op de ondernemingen verdienen, ook verder door den Resident nauwlettend wordt geobserveerd.

Ook in de andere gewesten werden, zonder zulk een samenvattend onderzoek, soortgelijk verlagingen gemeld.

Een raming makende voor koffie en rubber voor heel Java kan die vermindering wel worden gesteld voor rubber en koffie op ..... ƒ 8.500.000 *)
en thee (waar alleen loonverlaging en slechts kleine oogstkrimping plaats vonden) en de andere cultures op ..... „ 1.500.000

maakt samen ..... ƒ 10.000.000 *)

De Suikerindustrie is onmiddellijk begonnen met het rationaliseeren van het bedrijf. Zij is daarbij, evenals ten aanzien van de Europeanen, ook ten aanzien van de Javaansche werklieden met groote consideratie te werk gegaan. In het algemeen heeft zij de bezuinigingen het eerst gezocht in haar materieel-aanschaffing en onderhoud. Waar dit materieel bijna overal in uitnemenden staat verkeert kon dit zonder bezwaar geschieden. Vervolgens heeft zij bij de veldwerkzaamheden — elke fabriek doet dit natuurlijk weder anders — verschillende bewerkingen vereenvoudigd of nagelaten. Daarnaast heeft zij de borongans, waar mogelijk vergroot, veelal met behoud van het tarief.

De navolgende cijfers, welke mij vertrouwelijk werden verstrekt, doen zien welke groote bedragen onder de bevolking komen.

*) Van twee zijden redeneerend kan een redelijke schatting worden gemaakt: Het koffie- en rubberareaal in Malang bedraagt 15% van het Javatotaal dezer beide cultures. Uitgaande van f 1.2 millioen bezuiniging komt men dus op f 8.500.000 over heel Java alleen voor die beide cultures.
Voorts is de gerapporteerde koffie-oogst in heel Indië gedaald van 830.000 in 1929 op 617.000 in 1930 picols (zie Maandcijfers betreffende de Economische Toestand 1930 No. 11) dus 25%, de rubber heeft ook zeker meer dan 25% bezuinigd door het nalaten van alle uitbreidingen en werkzaamheden; de thee daarentegen minder. Van de f 70.000.000 gulden waar op de loonen in de burgcultures zijn te schatten (in 1924 geraamd op 55.3) is 15% à 20% — ook gezien de loonvermindering zeker gerechtvaardigd : dit komt dan eveneens op meer dan f 10.000.000.

	Bepl. Opp.	Bewerking Maalriet (alle plant kosten enz.)	Snijloon	Riet-trans-sport	Fabrieks bedrijf	Onder-houd	Vast Inl. Pen.	Totaal
1929	±3700 H.A.	939.500	20.800	376.500	238.300	76.000	66.900	1.718.000
1930	±3600	838.600	20.400	386.800	252.400	66.900	63.000	1.628.100
1931 (raming)	±3600	778.000	20.400	388.600	243.600	57.500	61.100	1.550.000

Een besparing dus van ƒ 12.— per H.A. van 1929 op 1930 en van ƒ 22.— per H.A. van 1930 op 1931. Hieruit blijkt tevens, dat de bezuinigingen voor zoover de loonen betreft, zitten in de grondbewerking, het planten en onderhouden (saamgevat onder bewerking maalriet), op de onderhoudskosten en het vaste personeel.

Een gedetailleerd overzicht der bezuinigingen op bewerking maalriet geven volgende vergelijkende eenheids-kost-prijzen (per H.A. in centen).

	Uitkomst 1929	Raming 1931
Uitzetten	0.80	0.62
Goten	25.00	13.63
Onderhoud goten	26.00	20.00
Kuilen	50.00	50.49
Gebroesen	9.75	1.79
Plantklaarmaken	8.—	4.91
Planten incl. indr. bibit	10.25	9.28
Watergeven	35.—	38.—
Wieden	14.—	4.04
Soelammen	6.—	3.85
Loswerken	7.50	4.05
Mesten	11.30	7.20
Aanaarden: Impoen	4.—	3.63
neerstorten	6.50	6.99
Bongkar goelat	12.—	11.07
Gebroes gebjak	—	2.40
2de aanaarding (gebjak)	6.50	5.28
3de aanaarding	6.50	—
Laatste aanaarding	15.—	12.—
Padas bew.	1.50	4.57
Bestr. rietz.	0.90	0.25
Paggers en ladders	1.—	0.40
Opbinden riet	0.55	0.40
	258.—	205.—

Een besparing dus van ƒ 53.— per H.A. op het grondwerk. Neemt men door elkaar voor 1931 voor alle fabrieken een besparing uit dezen hoofde van ƒ 40.— per H.A. dan is dat voor een areaal van ruwweg 200.000 H.A. dus reeds ƒ 8.000.000.

Ruwweg schattende is de vermindering incl. andere besparingen op loonen

voor de suiker	ƒ 10 millioen.
voor de bergcultures	„ 10 millioen
	ƒ 20 millioen.

en zulks op een looninkomen van ƒ 200.— mill. maakt een loonreductie van 10%. Waar van alle kanten loonverminderingen van 50 tot 45 en 40 ct. of van 45 tot 35 en 30 ct. worden gemeld d.i. tusschen van 10 tot 20 % en de werkgelegenheid zoo sterk is verminderd, zoowel door het stopzetten van alle uitbreidingen als door het inkrimpen van het werk op de ondernemingen, is dus deze raming zeer zeker aan den lagen kant. Alleen reeds als men denkt aan den verminderden havenarbeid door de verminderde kwantiteiten aan im- en export en de loondaling over vrijwel de geheele linie wordt het duidelijk, dat de teruggang in looninkomen uit de Westersche nijverheid nog belangrijk meer moet zijn. Voorts is hierbij alle loon dat van het Gouvernement en de Landsbedrijven der bevolking toevloeit buiten bespreking gelaten.

Het dalen van de rubberprijzen deed in 1930 een groot aantal contract-koelies uit de buitengewesten terugvloeien naar Java.

Vertrokken arbeiders:

	Eigen werving 1			Beroepswerving 2			Veda 3	Totaal 1, 2 en 3	Teruggekeerde arbeiders		
	Buitengewesten	Buitenland	Totaal	Buitengewesten	Buitenland	Totaal			Buitengewesten	Buitenland incl. Suriname	Totaal
1929	70957		70958	6704	3260	9964	13945	94867	37800	2321	40121
1930	28836	75	28911	1228		1228	8004	38143	54712	3909	58621

een meerdere terugzending over van 19478 koelies.

Niettemin bleken bij navraag deze teruggekeerde duizenden door de bevolking te zijn geabsorbeerd; het Bestuur had terzake niet van moeilijkheden gehoord. Wel zou men gaarne weder vertrekken. In Djokja meldden, hoewel in de desa's bekend was gemaakt, dat de uitzending tijdelijk was stopgezet, in November 1930 zich 80 menschen persoonlijk aan, omdat zij gaarne wilden emigreeren.

Dit feit zoomede de alom geconstateerde groote werkwilligheid der bevolking bewijst, hoe het gebrek aan contant geld gevoeld wordt. Tot aan de nieuwe oogst, van welks welslagen veel zal afhangen, is dus ongetwijfeld alom waakzaamheid geboden.

Hiertegenover vond ik op mijn reis ook hier en daar enkele kleine lichtpunten. In Soerakarta is een belangrijke sigarettenfabriek opgericht en door het Mangkoe Negorofonds juist wegens werkverschaffing in dezen malaisetijd doorgezet, evenals de bouw van een zeer grooten wadoek, waarmede ± ƒ 300.000 is gemoeid. In Probolinggo zijn een reeks belangrijke bouwwerken in voorbereiding — passer, ziekenhuis, volkshuisvesting, scholen — welke zoo zullen worden uitgevoerd dat ze eenigermate bij elkander aansluiten. In Soerabaja verdedigt de burgemeester, de heer BUSSEMAKER, met klem het denkbeeld, dat het bij de lage prijzen van materialen thans voordeelig is om groote bouwwerken te doen uitvoeren, terwijl dan tevens daardoor belangrijke bedragen aan loonen onder de Inlandsche bevolking zouden komen, waardoor hare moeilijkheden verminderen. Indien de gemeente over de noodige fondsen kan beschikken, zou hij tot deze bouwwerken willen overgaan.

Het vorenstaande, hoe onvolledig en globaal ook, moge 1e aantoonen hoezeer het loon-inkomen der bevolking achteruit gaat tengevolge der huidige crisis en 2e dat deze economische vraagstukken afzonderlijk, los van het concrete werkloozenprobleem, moeten worden behandeld.

§ 7. *Te nemen maatregelen.* A. De in verband met de werkloosheid onder de Europeanen te nemen maatregelen moeten nog ampel worden overwogen, omdat tot dusver de tijd daartoe ont-

brak. De beschouwingen te dier zake zullen eerst later kunnen worden voorgebracht.

Een maatregel echter dient onverwijld te worden genomen en d.i. het verleenen van steun in eenigerlei vorm aan diegenen der door de malaise werkloos gewordenen, die door gebrek aan werk en dus aan inkomsten aan het einde hunner ressources zijn gekomen.

Hier ligt de keuze tusschen steunverleening van Overheidswege of van particuliere zijde. Steunverleening van Overheidswege moet m.i. zoolang maar eenigszins mogelijk worden vermeden. De in alle landen, waar zij is ingevoerd, opgedane ondervindingen dwingen m.i. om daarmede tot het uiterste te wachten. Zulk een steunverleening geschiedt „ambtelijk", dus zonder aanzien des persoons: een ieder die bewijst geen werk te hebben en aantoont op althans formeele wijze (door inschrijving bij een arbeidsbeurs) moeite hebben gedaan om dit te krijgen, heeft recht op de uitkeering. Zoolang niet bewezen kan worden en — dit is veelal ondoenlijk — dat de persoon hem aangeboden werk bepaaldelijk heeft geweigerd, moet worden doorbetaald. Daardoor verslindt zoodanige werkloozensteun tonnen gouds, om niet te zeggen, millioenen, waarvan dikwerf een goed deel daar terecht komt waar het niet behoort. Dit systeem bluscht voorts de werklust der minder actieven, neemt den prikkel tot het zelfzoeken van arbeid weg, werkt te ongedifferentieerd en daardoor op plompe en onbevredigende wijze (zou dit althans hier te lande doen, waar de meeste Europeesche werkloozen hoofdarbeiders zijn) en het schakelt de elasticiteit der maatschappelijke samenleving uit.

En wanneer meer normale tijden wederkeeren is het zeer moeilijk om een eind te maken aan de steunverleening aan de habitueele werkloozen, de non-valeurs en andere elementen, die bij armenzorg, zooniet veeleer in werkinrichtingen, thuis hooren, doch die aan die uitkeering zijn gewend. Zoodanige steunverleening, welke tot, vergeleken met Europeesche uitkeeringen, relatief hooge bedragen zou moeten geschieden, zou zelfs een trek van werkzoekers naar deze gewesten kunnen bevorderen, terwijl juist de toevloeiing van Europeesche werkkrachten moet worden getemperd.

Om die reden meen ik, als gezegd, rechtstreeksche steunverleening van Overheidswege met klem te moeten ontraden. Wat

echter m.i. wel onmiddellijk moet geschieden is het openen van gelegenheden in de voornaamste plaatsen tot het verstrekken van onderdak en voedsel aan die bonafide werkloozen, die zich niet langer kunnen redden. Van zelf zullen zij en hun familie en vrienden trachten dit fatale oogenblik zoo lang mogelijk uit te stellen (aldus worden persoonlijke inspanning en de latente krachten der maatschappij geactiveerd), doch is dat oogenblik gekomen dan moet ook hulp gereed staan, welke zonder gevoel van vernedering of van maatschappelijk ten-onder-te-zijn-gegaan kan worden aanvaard.

Daarom moet m.i. de allereerste maatregel, welke geen uitstel kan lijden, zijn: Behoorlijke, eenvoudige verblijven in de hoofdplaatsen voor bona fide werkloozen met hunne gezinnen. Deze nuttige, ja onmisbare liefdadigheid worde dan door het Land gesteund.

Het wekt groote bevrediging, dat het Centrale Comité tot Steun van Werkloozen, op 23 December onder voorzitterschap van het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië den Heer L. H. W. VAN SANDICK opgericht, een oproep heeft gedaan, om voor dit doel al dadelijk ƒ 100.000 bijeen te brengen en evenzeer dat op de voornaamste plaatsen locale comité's zijn ontstaan.

Wanneer uit 's Lands kas een bedrag gelijkstaand met de helft van de ingekomen giften wordt toegevoegd, zal met behulp der locale comité's de ergste nood kunnen worden verzacht. Zooals bekend zullen de locale comité's voor inrichting der onderscheidene tijdelijke woongelegenheden zorgen en daarvoor en voor voeding der daar ondergebrachte werkloozen gelden van het Centraal Comité kunnen ontvangen. Daarnaast kunnen die locale comité's door locaal geselecteerde fondsen en ingezamelde kleeren enz. nog helpen voor reiskosten, schoolgelden, kleederenvoorziening en extra uitgaven.

Dit alles ligt op het gebied der philantropie en valt dus buiten de bemoeienis van het Kantoor van Arbeid, doch het moge hier niettemin worden vermeld, omdat hiermede datgene zal worden verricht, wat in mijne oogen h.t.l. ten aanzien van de Europeesche (en de enkele daarmede op één lijn te stellen Inheemsche en Chineesche) reëele werkloozen in de eerste plaats noodzakelijk is.

B. Ten aanzien van de Inlandsche werkloozen in de steden zal ten spoedigste een grondig locaal onderzoek moeten worden in-

gesteld. Daarbij zal kunnen worden uitgegaan van de bij de Arbeidsbeurzen ingeschrevenen, die op rationeele wijze zullen moeten gesplitst, waarna voor bepaalde categoriën de levensomstandigheden zullen moeten worden nagegaan. Of hier dezelfde rangschikking zal kunnen dienen als voor de Europeesche werkzoekenden is aangenomen (zie § 4 hiervoren) en in Malang reeds, zij op zeer kleine schaal, is toegepast (zie § 5) zal nader in de practijk moeten worden nagegaan. Ik stel mij voor, daarmede den bij de Centrale Arbeidsbeurs werkzaam gesteld wordenden Arbeidscontroleur te belasten.

C. De vraag wat dient te geschieden ten aanzien van de collectieve welvaartsvermindering door inschrompeling van de werkgelegenheid voor de massale Inheemsche bevolking dient m.i. te worden geëndoseerd aan de Welvaartscommissie. Ik moge hier de opmerking herhalen in § 2 gemaakt, dat dit veeleer een verschijnsel van welvaartsinzinking c.q. voedselschaarschte is dan een probleem van individueele werkloozenverzorging.

Ik moge eindigen met de opmerking, dat dit een rapport is over den *omvang* der huidige werkloosheid en dat met uitzondering van het opvangen van de slachtoffers, naarmate die zich aanmelden, de getroffen en t.z.t. nog aan te bevelen maatregelen hierin niet zijn behandeld.

Batavia-Centrum, 6 Februari 1931.

Kroniek.

De ontwikkeling van het autonoom gebied der Roethenen ten Zuiden van de Karpaten [1]).
(*Een memorandum van de Tsjecho-Slowakijsche Regeering*).

De titel van dit artikeltje zal wellicht de vraag doen opkomen, waarom in dit tijdschrift een verhandeling wordt opgenomen over een zoo ver weg levend en onbekend volk als de Roethenen. Het antwoord op die vraag is, dat het immer van belang is om kennis te nemen van de wijze, waarop anderen vraagstukken trachten op te lossen, waarvoor men zelf ook staat. In het onderstaande wordt nl. een schets gegeven van de methode door Tsjecho-Slowakije toegepast bij de uitvoering van haar taak om een tot nog toe afgesloten, primitieve bevolking in den kortst mogelijken tijd te bekwamen tot deelneming aan wetgeving en administratie van haar land, ten einde de economische mogelijkheden des lands te ontwikkelen.

De Volkenbondsraad heeft bij resolutie van 2 November 1920 den Secretaris-Generaal opgedragen om te gelegener tijd alle mogelijke inlichtingen in te winnen betreffende de organisatie van het grondgebied van de Roethenen ten Zuiden van de Karpaten, waarvan de grenzen zijn vastgesteld door de voornaamste van de geallieerde en geassocieerde mogendheden. Dit gebied maakt als autonome provincie deel uit van den Tsjecho-Slowakijschen staat.

De Secretaris-Generaal heeft, ten einde aan deze opdracht te voldoen, aan den Raad bij verschillende gelegenheden gegevens overgelegd, welke hem door de regeering van de Tsjecho-Slowakijsche republiek waren verstrekt. Onlangs heeft hij (nota van 6 Januari 1931 No. C. 21. M. 12 1931 I) wederom een memorandum van de Tjsecho-Slowakijsche regeering aan de leden van den Volkenbondsraad aangeboden, gedateerd den 27 November 1930, hetwelk over bedoeld autonoom gebiedsdeel handelt en wel speciaal over de geestelijke en economische ontwikkeling van zijn bevolking.

Bij het verdrag van Saint-Germain van 10 September 1919 heeft de Tsjecho-Slowakijsche regeering het als een van haar voornaamste verplichtingen erkend om aan de cultureele en economische verheffing van de Roetheensche bevolking te arbeiden, zoodat deze actief deel zou kunnen nemen aan een autonoom bewind, onder de noodige waarborgen voor het onderhouden en bevestigen van die autonomie.

[1]) Wellicht ten overvloede zij er aan herinnerd, dat Roethenië het Oostelijkst gelegen deel uitmaakt van Tsjecho-Slowakije en ten Noorden en ten Oosten door Polen, ten Zuiden door Roemenië en Hongarije begrensd wordt.

Op welke wijze de Tsjecho-Slowakijsche regeering zich van deze taak, welke zij op zich had genomen, heeft gekweten, zal hieronder blijken.

Scholen en volksopvoeding.

De regeering getroost zich veel moeite en kosten om het onderwijs te verbeteren. Ondervolgend staatje geeft een overzicht van de ontwikkeling van het door den Staat verstrekte lager-onderwijs (buiten de scholen met Tsjecho-Slowakijsch als voertaal).

Voertaal	Aanwezig begin 1929		Opgericht in 1929			Opgericht in 1930		Totaal	
	Aantal scholen	Aantal klassen	Aantal scholen	Aantal klasssen	Aan bestaande scholen bijgevoegde klassen	Aantal scholen	Aantal klassen	Aantal scholen	Aantal klassen
Roetheensch	241	530	56	87	195	15	23	312	835
Hongaarsch	34	93	2	2	26	—	—	36	121
Roemeensch	3	9	—	—	2	—	—	3	11
Duitsch [1])	4	6	—	—	2	—	—	4	8
Totaal	282	638	58	89	225	15	23	355	975

Gemiddeld zijn er dus per school met Roetheensch als voertaal 2.7 klassen, met Hongaarsch 3.4 klassen, met Roemeensch 3.7 klassen en met Duitsch 2 klassen. Het gemiddelde van alle scholen tezamen is 2.75 klassen.

Op sommige van bovengenoemde scholen zijn parallel-klassen, waar een andere voertaal wordt gebezigd.

Behalve deze staatsscholen vindt men nog de volgende lagere scholen:

Aard van de school	met als voertaal				
	Roetheensch	Hongaarsch	Duitsch	Hebreewsch	Tsjecho-Slowakijsch
Confessioneele scholen...	280	79	6	3	9
Boerenscholen door de gemeenten onderhouden	1	3	2	—	—
Scholen onderhouden door openbare ondernemingen	1	6	2	—	—
Particuliere scholen	—	1	—	—	—

[1]) De statisticus Prof. WINCKLER schat het aantal Duitschers in heel Tsjecho-Slowakije op 3 500 000.

Daarnaast bestaan er nog 15 „écoles primaires supérieures" met Roetheensch als voertaal.

De regeering streeft er naar om allen kinderen onderwijs te verschaffen. Naast de taalmoeilijkheden, die, zooals uit bovenstaande staatjes bleek, waarlijk niet gering zijn te schatten, noemt de nota nog de volgende, die goeddeels evenzeer bij het onderwijs in Nederlandsch-Indië gelden: de achterlijke ontwikkeling van de bevolking, haar sociale omstandigheden en armoede, de verspreide ligging van de plaatsen van bijeenwoning in de bergstreken, gebrek aan schoolgebouwen en localen.

Men tracht zooveel mogelijk de onderwijzers te recruteeren uit de bevolking zelf. Op de Roetheensche scholen is het aantal uitheemsche onderwijzers (voornamelijk Oekrainers of Groot-Russen) thans gering (28). De opleiding van leerkrachten heeft op twee confessioneele- en één staatsnormaalschool plaats.

Vermelding verdient nog, dat subsidies worden verstrekt aan bibliotheken en dat eenvoudige cursussen worden gegeven voor volwassenen.

Landbouw en veeteelt.

Daar landbouw en veeteelt de hoofdmiddelen van bestaan zijn in Roethenië, heeft de regeering daaraan haar bijzondere aandacht gewijd. In de eerste plaats betreft dit den landbouw. Een net van meteorologische stations is ingericht en allerlei onderzoekingen zijn ingesteld door den landbouwkundigen dienst, die daarbij trachtte de belangstelling van de bevolking op te wekken. Op grond van deze onderzoekingen zijn proefstations opgericht en kweekerijen voor vruchtboomen, wijnstokken enz. Bij de proefstations te Nizné Verecky en te Velká Bakta zijn modelboerderijen, waar demonstraties gegeven worden, propaganda wordt gemaakt voor rationeele exploitatie-methoden, proeven worden genomen en onderzoekingen verricht ten einde te streven naar een hoogere opbrengst per ha.

De belangrijkste takken van landbouw zijn de wijnbouw en de vruchtencultuur. De wijnbouw wordt o.a. gesteund door propaganda voor het nuttigen van tafeldruiven uit Roethenië. De vruchtenteelt wordt bevorderd, door de speciale tarieven voor vervoer van versche vruchten op de spoorwegen.

Ten behoeve van den veeteelt, die vooral in bergstreken van belang is, werden o.a. de volgende maatregelen genomen. De stamboekwetgeving is op moderne leest geschoeid. Van staatswege aangelegde weidevelden werden verbeterd, zoodat de hooioogst van 30 tot 100 % vermeerderd is. In aansluiting hierop zijn nieuwe wegen aangelegd, stallen gebouwd en terrein begroeid met onnutte en onbruikbare planten en boomen schoongemaakt ter uitbreiding van de bergweiden. Hiertoe dwong de toeneming van den veestapel, die hier en daar met 10 tot 20 % is vermeerderd. Al deze maatregelen hebben de zuivelproductie doen stijgen en in kwaliteit doen verbeteren.

Ook het bedrijf van de staatsbosschen en -domeinen geniet de bijzondere belangstelling van de overheid. Zelfs zegt het rapport, dat dit bedrijf onte-

genzeggelijk de eerste plaats inneemt in de economische structuur van het land. Het boschwezen heeft o.a. groote beteekenis voor het verkeersnet, daar een groot aantal wegen en boschspoorlijnen zijn aangelegd voor den afvoer van hout, dat voordien langs de rivieren werd afgevoerd. Bovendien geeft de intensieve exploitatie aan velen werkgelegenheid. In den laatsten tijd zijn er twaalf nieuwe particuliere houtzagerijen opgericht en vier houtaankapondernemingen. Dit geeft weer werk aan verschillende andere ondernemingen, die het hout chemisch en mechanisch verwerken. Uitgestrekte terreinen bovendien zijn tot bouwgrond en weidevelden omgezet (resp. 12 921 en 4 812 morgen) en aan kleine boeren verpacht. In het gebied van 25 gemeenten is een oppervlakte van 4077,05 ha braakliggend land voor den landbouw afgestaan. Ten behoeve van de veestapel zijn 13 088,06 ha boschgrond en 49 961,9 ha grasland en boschweiden als weidevelden verhuurd aan de plaatselijke bevolking.

Men tracht bovendien zooveel mogelijk de ambtenaren van het boschwezen te recruteeren uit de bevolking. Hetzelfde principe wordt trouwens ook t.a.v. de overige overheidsdiensten nagestreefd.

Vreemdelingen worden slechts bij uiterste noodzaak aangenomen. Landbouwkundige opleiding van jonge boeren heeft plaats op de staats-landbouwscholen te Nizné Verecky en Mukacevo. Elders zijn scholen voor wijnbouw en vruchtenteelt. Door middel van beurzen uit de staatskas wordt aan jonge inheemsche landbouwers gelegenheid gegeven zich op bijzondere vakken toe te leggen.

Industrie, handel en kleine handwerken.

Men heeft de mogelijkheid van oprichting van een Kamer van Koophandel onder de oogen gezien, doch, daar de opbrengst van de provinciale belastingen geheel onvoldoende is om een zoodanig lichaam te onderhouden en ook belanghebbenden er tegen waren, is men er niet toe overgegaan, doch heeft men bij de Kamer van Koophandel te Kosice een speciale onafhankelijke afdeeling opgericht bestaande uit de leden uit Roethenië afkomstig. De afdeelingsvoorzitter is tevens ondervoorzitter van de Kamer. Zittingen worden op verschillende plaatsen gehouden in Roethenië in tegenwoordigheid van beambten van het Secretariaat van de Kamer.

Tsjecho-Slowakije heeft een adviseerenden Raad voor economische vraagstukken. In 1929 is aan dezen raad een permanent bijzonder comité voor economische vraagstukken met betrekking tot Slowakije en Roethenië toegevoegd. Als correspondeerende leden zijn hierbij een aantal deskundigen van Slowakije en Roethenië benoemd, die geregeld bijstand verleenen bij de vergaderingen van het comité. Terwijl de Raad bevoegd blijft voor algemeen economische vraagstukken, behandelt het Comité de meer speciale problemen en neemt bovendien het initiatief bij vraagstukken van locaal belang voor Slowakije en Roethenië. Het is m.i. duidelijk, dat van zulk een lichaam, met zijn plaatselijke voelhoorns een zeer heilzamen stimuleerenden invloed kan uitgaan.

Bijzondere aandacht wordt gewijd aan de kleine ambachtslieden. De leiding bij de actie tot versterking van deze groep is in handen van den minister van handel, terwijl de uitvoering berust bij de instellingen voor de verbetering van het kleine handwerk. Voor Roethenië, waar men met deze actie eerst in 1918 is begonnen, heeft men in de eerste plaats een Bureau van den Staatsdienst tot versterking van kleine handwerken opgericht. Bij Regeeringsbesluit van 1 Februari 1923 is voorts een Nationale instelling voor de versterking van de kleine handwerken ingesteld te Turcansky Svaty Martin met een bijkantoor te Uzhorod. De werkzaamheden van het instituut en het bijkantoor bestaan in het organiseeren van cursussen, lezingen, tentoonstellingen, het geven van technische adviezen in concrete gevallen, het uitvoeren van analyses, het behulpzaam zijn bij mechanisatie van werkplaatsen, het verleenen van credieten, het steunen van pogingen tot coöperatie en de uitgifte van vakbladen enz. In den laatsten tijd heeft men bijzondere aandacht gewijd aan de schoenenproductie, welke door de massafabricatie in gevaar werd gebracht. Al deze arbeid heeft merkbaren vooruitgang gebracht.

Wat de credietverstrekking betreft, is men er in geslaagd om de door de kleine ambachtslieden betaalde rente terug te brengen van 25 à 30 % in 1918 tot maximaal 12 %. De laagste rente is 7 %.

Overheidsorganisatie.

Bij de wet van 1927 No. 125 is het burgerlijk bestuur opnieuw georganiseerd met de bedoeling om de Roethenen op te voeden tot autonomie. Het Roetheensche territoir vormt een zelfstandig gebied, welks bestuur in handen is van een Provinciaal Bureau, dat in zijn taak wordt bijgestaan door den autonomen Raad en het Provinciaal Comité, welke beide op 10 Januari 1929 zijn ingesteld.

Het land is in districten onderverdeeld, die op dezelfde wijze worden bestuurd door Districtsbureaux, bijgestaan door autonome Districtsraden en Districtscomité's.

Het Provinciaal Comité bestaat uit 6 leden en 6 plaatsvervangende leden van den Provincialen Raad. De taak van den Raad bestaat uit vaststelling van de begrooting en algemeene regelingen. Het Comité, dat éénmaal in de maand vergadert onder voorzitterschap van den President der provincie, heeft het recht van goedkeuring van de districtsbegrootingen en belangrijke beslissingen op economisch gebied der districts- en gemeenteraden. Voorts benoemt het in overeenstemming met den President de provinciale ambtenaren enz.

De leden van de districtsraden (eveneens in 1929 ingesteld) worden door de bevolking gekozen. Voordien had de bevolking geen invloed op het districtsbestuur. De geringe geldmiddelen schijnen tot nog toe de ontwikkeling eenigermate tegen te houden [1]).

De districtscomité's worden gekozen door de districtsraden en bestaan uit 8 leden en 8 plaatsvervangende leden. Zij stellen de districts-begrooting

[1]) Men herinnere zich dezelfde klacht bij regentschapsraden.

vast en hebben toezicht op belangrijke beslissingen op economisch gebied van de gemeenteraden. Ze werken op heilzame wijze samen met de hejtmani (onderprefecten).

Het rapport zegt, dat door deze maatregelen de bevolking opgevoed wordt in het besef van algemeene belangen en dat het aantal vaderlandsloozen (apatrides) sterk is verminderd.

De Roetheensche taal geniet bijzondere voorrechten en is op gelijken voet erkend als de officieele taal.

In een résumé wordt er tenslotte op gewezen, dat al deze maatregelen een uitnemend middel zijn gebleken om het communisme te bestrijden. In 1925 kreeg de communistische partij bij de verkiezingen voor de nationale vergadering nog de meeste stemmen, maar in 1928 bij de verkiezingen voor den provincialen raad kwam deze partij op de 2e plaats en bij de verkiezingen voor de nationale vergadering in 1929 zelfs op de 3e plaats.

Februari 1931.

J. W. DE STOPPELAAR.

De rechtspraak in Indo-China.

In haar Rapport over „le Fonctionnement des divers services indochinois" [1]) wijst de regeering van Indo-China er in het hoofdstuk over de rechtspraak o.m. op, dat Frankrijk er steeds op uit is geweest de inheemsche tradities en gewoonten in acht te nemen. De rechtspraak in Indo-China is dan ook niet een copie van de moederlandsche, maar een lang overdachte en herhaaldelijk verbeterde aanpassing van die rechtspraak aan de individuen en het milieu. Men vindt er het dualisme, dat noodzakelijk wordt gemaakt door het beginsel van de rechtspersoonlijkheid, die de Fransche en de inheemsche rechtspraak naast elkaar doet voortbestaan. De eerste corrigeert door het toezicht, dat zij uitoefent, de eventueele onvolkomenheden van de inheemsche rechtspraak.

Gedurende de periode waarover gerapporteerd wordt, heeft de rechtspraak naar behooren gewerkt, ondanks talrijke ondervonden moeilijkheden. Daartoe behoort in de eerste plaats het gebrek aan personeel, hetwelk zooals het Rapport zegt, niet iets kenmerkends voor Indo-China is en dat verschillende oorzaken heeft. Aan den eenen kant schijnt het effectief, dat door de organieke decreten aan de verschillende ressorten is toegewezen, zeer krap berekend; aan den anderen kant kan een onvoldoende werving niet in de bezetting van alle plaatsen voorzien. Van de 23 rechterplaatsvervangerplaatsen in de ressorten Hanoi en Saigon zijn er 14 onbezet bij gebrek aan candidaten; evenzoo zijn er van 6 „attaché de Parquet"-plaatsen 5 onbezet. Bezetting van deze 19 plaatsen zou den arbeid heel wat vergemakkelijken.

[1]) Rapports au Grand Conseil des interérêts économiques et financiers et au Conseil de Gouvernement. Session ordinaire de 1930.

Ten einde het peil van de koloniale rechterlijke macht te verbeteren werden bij een organiek decreet van 1928 diploma's, stage en examens voorgeschreven, hetgeen talrijke klippen beteekende voor de jongelui die zich tot een loopbaan bij de rechterlijke macht aangetrokken voelden. In de tegenwoordige moeilijke economische omstandigheden zoeken zij dan ook liever een positie die sneller beloond wordt.

Ook de toeneming van het aantal te berechten zaken leverde moeilijkheden: zoo heeft het Hof in Saigon in 1929 3850 zaken berecht, tegen 2670 in 1928.

Ter verbetering van den toestand zou men in de eerste plaats de toelating tot de eerste betrekkingen bij de rechterlijke macht kunnen vergemakkelijken door weer terug te komen op de vóór 1928 gevolgde praktijk. Men zou dan tot rechterplaatsvervanger kunnen benoemen ieder „licencié en droit" die een stage van twee jaren bij de balie heeft doorgebracht, zonder verdere examens. Wel laat het decreet van 1928 toe om bij andere takken van dienst werkzame juristen, na twee jaar tijdelijke werkzaamstelling, bij de rechterlijke macht te benoemen, maar de andere diensten zijn niet zoo sterk bezet, dat men van deze bevoegdheid veelvuldig gebruik kan maken.

Ondanks deze moeilijkheden hebben zich geen ernstige tegenslagen voorgedaan en de graagte, waarmede de inheemschen zich tot de rechtbanken wenden, bewijst, volgens het Rapport, het vertrouwen dat de Fransche rechtspraak overal geniet.

Een groote gebeurtenis in Cambodja was de instelling in October 1929 van een gemengde handelsrechtbank te Phnom-Penh, waarvan de samenstelling en werking gelijk is aan die van de gemengde handelsrechtbanken, die reeds in Saigon, Hanoi en Haiphong bestaan. Deze verbetering, waarom door de Kamers van Koophandel was gevraagd, getuigt van de vlucht die de handel in Cambodja's hoofdstad heeft genomen.

Verder wordt in dit verband in het Rapport o.m. nog gewezen op de moeilijkheid, dat de justiciabelen vaak zoo ver van de rechterlijke centra verwijderd zijn, aan welke moeilijkheid men bijvoorbeeld door de instelling van rondreizende rechters tegemoet zou kunnen komen; op de zware eischen, die ten gevolge van de onlusten te Sa-dec en Tân-an aan de rechterlijke macht werden gesteld; en op de groote moeilijkheden, die tegenwoordig worden ondervonden bij het verkrijgen van voor hun taak berekende tolken.

1 Maart 1931.

E. O. VAN BOETZELAER.

De Conferentie inzake kustbebakening en -verlichting.

De eerste maritieme conferentie onder auspiciën van den Volkenbond werd van 6 tot 23 October 1930 te Lissabon gehouden. Op haar programma stond de unificatie van de kustbebakening en -verlichting, welke onderwerpen gedurende eenige jaren door een technisch comité waren voorbereid, zoodat men goede hoop kon hebben, dat de conferentie zou slagen.

Die verwachting werd dan ook, zij het gedeeltelijk, beantwoord: nopens de maritieme signalen en nopens de bewaakte lichtschepen, die zich buiten hun normale ligplaatsen bevinden, werden accoorden aangegaan; verder werden eenige aanbevelingen opgesteld betreffende vuurtorens en radiobakens.

Ten aanzien van de kustbebakening was men echter minder gelukkig. In het begin hadden slechts de staten van het Europeesch vasteland, zoomede Japan en Chili, aan de voorbereiding door het technisch comité medegewerkt. De voorstellen van het comité waren toen voornamelijk gebaseerd op den met betrekking tot dit onderwerp in Europa gebruikelijken regel van Petrograd. Daarna was Amerika aan de besprekingen deel gaan nemen met het gevolg, dat de voorstellen zich meer en meer aansloten aan den op het Amerikaansch continent van toepassing zijnden regel van Washington. Op de conferentie verscheen echter opeens Groot-Britannië, dat zich tot nu toe van alle medewerking had onthouden, met een zeer sterke delegatie. Het verklaarde in te stemmen met het beginsel van unificatie van de bebakening, mits dit geschiedde op een wijze, waarbij zoo goed mogelijk met de belangen van de scheepvaart werd rekening gehouden. De voorstellen, die de Britsche delegatie met het oog daarop indiende, sloten weer geheel aan bij den regel van Petrograd! Aangezien geen overeenstemming mogelijk bleek tusschen het Amerikaansche en het Britsche standpunt, werden de besprekingen over dit onderwerp voorloopig verdaagd.

Met betrekking tot de landen, die aan deze conferentie deel namen, valt op eenige merkwaardigheden van volkenrechtelijken aard te wijzen.

Vooreerst wat betreft Nederland. Het Koninkrijk was vertegenwoordigd door twee gedelegeerden; een van hen, een Indisch hoofdambtenaar, met het oog op de belangen der overzeesche gewesten. Beide gedelegeerden onderteekenden de gesloten accoorden, maar het merkwaardige is, dat zij *beiden* een voorbehoud maakten nopens de toepassing op de overzeesche gewesten. Ook Groot-Britannië maakte een voorbehoud voor de koloniën, protectoraten en mandaatgebieden, maar dan alleen bij monde van den leider van de delegatie, zooals ook gebruikelijk is. Nog merkwaardiger is echter, dat dit voorbehoud op tweeërlei wijze werd geformuleerd, n.l.: „La présente signature n'inclut pas les Indes orientales néerlandaises, Surinam et Curaçao", en „Understanding that this signature does not assume any obligations of the Netherlands Government in respect of the Netherlands Colonial Territories in the East and West Indies". Men moge zich afvragen, waarom werd de reserve, na eerst op de gebruikelijke wijze te zijn geformuleerd, herhaald op een minder juiste wijze? Sinds de grondwetsherziening van 1922 wordt de term „koloniën" gebannen en in verdragen vindt men meer en meer gesproken van „overzeesche gewesten" of „Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao", zooals de grondwet het aangeeft. Waarom spreekt dan een Nederlandsch gedelegeerde toch weer van Nederlandsche koloniale gebieden in Oost- en West-Indië?

Een ander punt betreft de deelneming van de Fransche protectoraten Marokko en Tunis in eigen naam (doch vertegenwoordigd door een en

denzelfden persoon) aan de conferentie. Gewoonlijk behartigt Frankrijk de belangen van moederland en overzeesch gebied in één delegatie, en ook thans was het Britsche Rijk, voor zoover niet zelfstandig lid van den Volkenbond, door één delegatie vertegenwoordigd. Misschien is het meer technische, dan politieke karakter van de conferentie aanleiding geweest om Marokko en Tunis met hun druk bevaren kusten zelfstandig aan de conferentie te doen deelnemen.

Dit technische karakter zal zeker ook de aanleiding zijn geweest om de Administratie van de vuurtorens van het voormalige Ottomaansche Keizerrijk en de Suezkanaal Maatschappij als volgerechtigde deelnemers op de conferentie toe te laten en een aantal particuliere organisaties (o.a. de Internationale Vereeniging van Gezagvoerders en Stuurlieden ter Koopvaardij en het Internationale Hydrographisch Bureau) op adviseerenden voet. Dit is iets heel ongebruikelijks; aan een internationale conferentie nemen alleen souvereine of half-souvereine staten deel, dit zijn vrijwel de eenige rechtssubjecten aan wie het volkenrecht de bevoegdheid tot het aangaan van verdragen toekent (behalve de staten kent men nog als zoodanig den Paus, den Volkenbond en het Permanent Hof van Internationale Justitie). Wel roept de Volkenbond bij de *voorbereiding* van verdragen dikwijls de hulp in van particuliere lichamen, die op het desbetreffende gebied bijzonder competent zijn, maar dat een particuliere maatschappij als stemgerechtigd lid aan een conferentie deelneemt is iets nieuws. Geen der gesloten accoorden is echter door één der niet-staten-deelnemers geteekend, dit zou dan ook een onmogelijkheid zijn geweest; onder de onderteekenaars van het slotprotocol der conferentie vindt men echter eenige der gedelegeerden van de particuliere organisaties, die een adviseerende stem hadden.

Onderwijs nopens den Volkenbond.

Het sub-comité-van-experts in zake onderwijs aan de jeugd over het doel van den Volkenbond heeft in zijn zitting van Juli 1930 eenige resoluties aangenomen, waaraan het volgende is ontleend.

Het sub-comité is van oordeel dat de bibliotheken een van de machtigste middelen zijn, niet alleen om organisatie, doel en werkzaamheid van den Volkenbond te doen kennen, maar ook om jong en oud elkaar beter te leeren begrijpen in internationalen zin. Daarom moeten alle bibliotheken, vanaf de groote universiteitsbibliotheek tot de gewone lagere schoolbibliotheek of tot de nederige volksbibliotheek een keuze van boeken en brochures bevatten, die zich aanpassen aan den leeftijd, den toestand en de ontwikkeling van hun lezers. Het sub-comité doet een beroep op de verantwoordelijke autoriteiten in de verschillende landen, opdat de bibliotheken in staat worden gesteld deze belangrijke rol te vervullen en het hoopt dat de Volkenbond, rekening houdend met hetgeen reeds is bereikt, de middelen zal bestudeeren om deze aanbevelingen te doen verwezenlijken.

Verder wordt gewezen op het belang om door toedoen van het Volkenbondssecretariaat een geïllustreerde uitgave over de werkzaamheden van den Volkenbond te doen uitgeven, die zich leent om onder de groote massa

verspreid te worden. Het op initiatief van de Commissie voor Intellectueele Samenwerking reeds in 1927 uitgegeven boekje „Les fins et l'organisation de la Société des Nations", dat bedoeld was als handleiding voor het onderwijzend personeel mag, zich in de algemeene belangstelling verheugen; in 1930 verscheen er een Hollandsche vertaling van („Doel en Organisatie van den Volkenbond"). Het sub-comité heeft de hoop uitgesproken, dat in het om de zes maanden door den Volkenbond uitgegeven „Recueil pédagogique" telkens de noodige aanvullingen en wijzigingen, die in het boekje moeten worden aangebracht, aangegeven zullen worden. In verschillende landen wenscht men het boekje echter niet alleen te vertalen, maar het ook te voorzien van voor dat land van belang zijnde commentaren en aanteekeningen. Het sub-comité hoopt evenwel, dat dergelijke aanvullingen in den druk goed onderscheiden zullen worden van den officieelen tekst of van de vertaling daarvan. Bij een eventueele bewerking van het boekje ten dienste van het onderwijs hier te lande zal dus met dezen wensch van het sub-comité rekening dienen te worden gehouden.

Met betrekking tot de herziening van de schoolboeken, ten doel hebbende voor de onderlinge samenwerking der staten schadelijke passages daaruit te doen verdwijnen, werd voorgesteld in de verschillende landen een enquête te houden om vast te stellen in hoeverre de schoolboeken reeds beantwoorden aan den geest van internationale samenwerking.

Ook wenscht het sub-comité de Commissie voor Intellectueele Samenwerking geluk met de maatregelen, die getroffen zijn voor de bijeenroeping van een bijeenkomst van directeuren van het hooger onderwijs in de verschillende landen; het ziet in deze bijeenkomst een eersten stap naar de tusschen het onderwijs in de verschillende landen noodige internationale samenwerking.

Het subcomité wijst aan het slot van zijn rapport op de absolute noodzakelijkheid om bij den Volkenbond een School-informatiebureau in te stellen, dat zal moeten toezien op de daadwerkelijke toepassing van de aanbevelingen van het onderwijs-sub-comité, en dat de menschheid er aan zal moeten wennen om de internationale samenwerking te beschouwen als de normale methode om de wereldaangelegenheden te behandelen.

Over het onderwijs inzake den Volkenbond in Japan bevat het Recueil pédagogique van Juli 1930 eenige gegevens. Het lager onderwijs is in Japan verplicht en op alle lagere scholen worden dezelfde leerboeken gebruikt, die samengesteld zijn door het Ministerie van Onderwijs. Onlangs is een groot deel dier boeken herzien om de gedachte van internationalen vrede en samenwerking er beter in te doen doordringen. De boeken, die er voor in aanmerking komen, bevatten thans een hoofdstuk over de internationale gedachte, waarin een korte beschrijving wordt gegeven van de organisatie en de werking van den Volkenbond en zijn organen. De geschiedenis- en aardrijkskundeboeken, die op de middelbare scholen (voor kinderen van 12 — 17 jaar) worden gebruikt, moeten op last van den Minister van Onderwijs de volgende hoofdstukken bevatten: internationale betrekkingen, internationalen geest, Volkenbond, Arbeidsconferenties, inter-

nationale samenwerking en moraal, enz. Voor het gebruik op de Hoogescholen worden geen bepaalde boeken van hooger hand voorgeschreven, maar alle belangrijke onderwerpen betreffende internationaal- en Volkenbondsrecht moeten op de Universiteiten worden gedoceerd. Voor door studenten en door leerlingen van middelbare scholen geschreven verhandelingen en voor artikeltjes van leerlingen van lagere scholen over onderwerpen, die op den Volkenbond of op de internationale vriendschap betrekking hebben, worden prijzen toegekend.

1 Maart 1931.

E. O. VAN BOETZELAER.

Uit de tijdschriften.

⟨Verkorte inhoud van enkele belangrijke artikelen.⟩

Percy W. Bidwell. The new American tariff: Europe's answer.
Foreign Affairs, October 1930 1).

Het antwoord van Europa op het teekenen van de Hawley-Smoot Tariff Act was onmiddellijk, onomwonden en eenstemmig: afkeurend. De groote dagbladen besteedden gansche kolommen aan de bespreking van de nieuwe tarieven met hun vermoedelijk effect op den export naar de Vereenigde Staten en de mogelijkheid van tegen-acties. Enkele conservatieve organen onderwierpen de nieuwe wet aan een nuchter onderzoek, maar de populaire pers in de verschillende landen ging met grof geschut te werk. Men noemde de wet een oorlogsverklaring, een economische blokkade, een monster van economische dwaasheid; zij werd vergeleken bij den Duitschen aanval in 1914. In al deze uitingen trof men denzelfden grondtoon aan, n.l. de overtuiging, dat de nieuwe Amerikaansche invoerrechten een ernstige bedreiging vormen voor de economische ontwikkeling van West-Europa.

De Amerikanen, ook zij die lang niet enthousiast zijn over de nieuwe wet, waren verbaasd en zelfs verontwaardigd over toon en inhoud van de buitenlandsche commentaren. Verheugd, dat ze nu over de periode van eindelooze en lang niet altijd heldere discussies heen zijn, zetten ze er zich nu toe in de praktijk het beste te maken van deze onvolmaakte wet. De buitenlanders deden verstandig dit ook te doen, bovendien vergeten zij dat deze tariefwet tot de binnenlandsche aangelegenheden behoort. Het doel van dit artikel is de buitengewone verbittering in Europa te verklaren en de vermoedelijke gevolgen voor de handelsrelaties met de Europeesche landen te bepalen.

De nieuwe wet trof Europa op een psychologisch moment; n.l. op het tijdstip dat de depressie daar sterk begon door te werken; doch de diepere oorzaken zijn te zoeken in de economische en handelspolitieke verhoudingen gedurende de laatste 8 jaren. Terwijl de positie van de Vereenigde Staten als leidende economische en finantiëele kracht der wereld steeds sterker werd, deed Europa wanhopige pogingen om de oorlogsëllende te boven te komen. Noodzakelijk voor haar economisch herstel was het zoeken van markten buiten Europa-zelf tot afzet van haar industrieproducten, en zeker was Amerika daartoe het aangewezen land, dat enorme hoeveelheden zou kunnen opnemen. Maar gedurende den oorlog waren in Amerika zelf nieuwe

1) De schrijver was lid van de United States Tariff Comm. 1922—1930 en is professor in de economie aan de University of Buffalo.

industrieën opgekomen, die zich enorm konden ontwikkelen doordat de import uit Europa was stopgezet. In 1922 kwam de Fordney-Mc. Cumber tariff act deze industrieën beschermen; een groote slag voor Europa. Wel werd de z.g. flexible-clause als een mogelijkheid tot vermindering der tarieven voorgesteld maar in de practijk is hiervan niet veel terecht gekomen. Slechts op 6 artikelen zijn in de loop der jaren de rechten verlaagd, daarentegen op 33 artikelen verhoogd, en onder deze laatste behoorden de voor Europa zoo gewichtige artikelen als: glas, lijnolie, boter en kaas.

Amerika beleefde zeven vette jaren, waarin het verbruik van industriegoederen enorm steeg, doch de import uit Europa daalde daarentegen. Van 1910—1914 was de import uit Europa 50% van den geheelen import in de Ver. Staten, terwijl dit voor de jaren 1923—1928 maar 30% was, en voor de fabrieksgoederen liep het aandeel terug van 1/5 tot 1/8 of 1/9. Hoewel de Europeesche goederen niet van de Amerikaansche markt verdwenen zijn, is de handel daarin toch zeer begrensd en van karakter veranderd. Dr. GROTKOPP verklaarde in zijn „Amerika's Schutzzoll Politik", dat voor de Europeesche industrie in haar geheel de mogelijkheid van export naar Amerika zóó buitengewoon klein is dat de meening gerechtvaardigd schijnt, dat hierin een werkelijk beletsel ligt voor het economisch herstel van Europa. De tarieven zijn niet daarvoor alleen aansprakelijk, maar leggen wel het grootste gewicht in de schaal. Om eigen markt te behouden voor eigen artikelen, sluit Amerika met de invoerrechten als door een Chineesche muur, Europa buiten.

De Hawley-Smoot tariff is een nieuwe aanslag op de Europeesche industrie. Een algemeene vergelijking tusschen de tarieven van 1922 en de nu pas aangenomene is niet goed mogelijk; ruw genomen zijn de laatste ± 20% hooger, maar de Europeesche zakenman stelt meer belang in de rechten op de afzonderlijke artikelen, en dan blijkt dat voor vrijwel alle van Europa te betrekken goederen de tarieven aanmerkelijk zijn verhoogd. Waar men in de veronderstelling leefde, dat het grondprincipe van deze protectie-politiek was het verschil tusschen de productie-kosten in Europa en Amerika te overbruggen, was men niet weinig verbaasd te bemerken, dat de ingevoerde tarieven veel verder gaan, zooals blijkt uit vergelijking hiervan met de cijfers voorkomend in een rapport van de United States Tariff Commission, waarin gepubliceerd zijn de percentages der verhoogingen noodig om de bovengenoemde productiekosten aan elkaar gelijk te maken.

Het gebrek aan begrip omtrent de Amerikaansche methode van tarievensamenstelling is ook gedeeltelijk aansprakelijk voor het gevoel, dat de Hawley-Smoot Act opgewekt heeft. In Europa zijn de invoerrechten een soort handelsartikel, een geven en nemen, afhankelijk van de handelsovereenkomsten tusschen verschillende landen. In Amerika heeft men één tarief voor alle landen (uitgezonderd Cuba) en dit strookt geheel met het geheele politieke samenstel. Maar voor de Europeanen is dit anders; er is daardoor geen gelegenheid tot loven en bieden, praktijken, die diep geworteld zijn in de Europeesche handel en diplomatie. Bij gevolg bleven ook de memoranda, door de verschillende regeeringen aan den Staatssecretaris

toegezonden, om wijzigingen te bepleiten voor hun handelsgoederen, zonder effect.

Vermoedelijk was de Hawley-Smoot Tariff Act alleen maar de aanleiding en niet de oorzaak van deze recente uitbarsting van de Europeesche meening. Daar zijn de oorlogsschulden, de immigratie-restrictie, de drooglegging, de goudpolitiek van de Federal Reserve Board; zij alle wijzen er volgens de Europeesche meening op, dat Amerika zich niets laat gelegen liggen aan de belangen van Europa.

De Europeesche reactie op de nieuwe tarieven is dus een complex van verschillende factoren, waaronder een groote mate van teleurstelling. Men had gedacht dat de verkiezing van HOOVER tot President een ommekeer ten goede zou brengen in de Amerikaansche politiek ten opzichte van het buitenland, doch hierin bleek men zich te hebben vergist. Toch is het vertrouwen in President HOOVER's gevoelens voor Europa nog niet geheel verdwenen, de Belgische en Fransche pers hoopt nog op zijn hulp bij de toepassing van de flexible provision.

Wat zal Europa doen? Hoe zal het gevoel, gewekt door de nieuwe tarieven, zich in de praktijk manifesteeren? Dit is van het allergrootste belang voor de Amerikaansche zakenmenschen. Dat het bij protesten alleen zal blijven, is niet te denken, daar zijn de toestanden niet naar. Bovendien staat Amerika niet los van Europa; de Europeesche markt nam in 1929 voor $ 2.341.000.000 Amerikaansche goederen af en het door Amerikaansche firma's belegd kapitaal in Europeesche filialen hunner fabrieken bedraagt ± $ 650.000.000. Amerika kan niet langer de houding van Europa ten opzichte van zijn politiek negeeren, het is kwetsbaar en Europa weet dat.

Wederkeerige tarieven is het voor de hand liggende wapen. Canada ging direct hiertoe over, maar voor de Europeesche landen is dit niet zoo eenvoudig. Men zit vast aan allerlei overeenkomsten en zelfs landen, als Frankrijk en Spanje, die slechts overeenkomsten hebben op korten termijn, schrikken terug voor een zelfstandigen tarievenstrijd.

Een combinatie van Europeesche landen zou meer kans van slagen hebben in dit opzicht; maar zoover is men nog lang niet. BRIAND's idee en het schema van een Europeesche tarieven-unie hebben in Europa zelf nog te veel bezwaren te overwinnen.

Maar er zijn andere methoden, die door ieder land op zichzelf toegepast kunnen worden, zonder handelsverplichtingen te verbreken. Zoo heeft Italië reeds de invoerrechten op automobielen aanmerkelijk verhoogd onder het motto van bescherming van eigen automobiel-industrie; ook andere landen hebben al dergelijke maatregelen genomen. De getroffen overeenkomsten zijn te ontduiken door invoering van administratieve maatregelen ter bescherming van gezondheid van mensch, plant en dier. In dergelijke gevallen kan de Amerikaansche exporteur alleen hopen op den invloed van de besprekingen en protesten van de diplomatieke en consulaire vertegenwoordigers, maar de taak van deze ambtsdragers zal niet makkelijk zijn in de atmosfeer, geschapen door de nieuwe wet.

Maar van veel ernstiger aard is het verlies van het vertrouwen van de

Europeesche afnemers, en hierin schuilt het werkelijke gevaar. Enkele Zwitsersche en Fransche dagbladen hebben niet geaarzeld er op aan te dringen geen Amerikaansche goederen meer te koopen, en het resultaat hiervan is al degelijk gevoeld in den Amerikaanschen handel. Een algemeene boycot is moeilijk te organiseeren, maar de idee éénmaal in werking is een machtig wapen en heeft onberekenbare gevolgen.

Nog andere slagen kunnen Amerika treffen, die zeker ook van groot gewicht zijn. Wat zal er worden van Amerika's leiding en prestige bij internationale aangelegenheden? Hoe zullen Amerika's eventueele voorstellen over samengaan in maatregelen voor het welzijn der menschheid ontvangen worden?

In academische kringen in Amerika bestaat reeds lang een groote onvoldaanheid over de gevolgde tarieven-politiek en het stemt hoopvol dat deze geest ook doordringt in de kringen der ernstige zakenmenschen.

Deze nieuwe geestesgesteldheid werd zoo juist weergegeven in een rede van OWEN D. YOUNG gehouden te San Francisco, kort na het in werking stellen van het nieuwe tarief. Hij zei: „How can we market either our agricultural or industrial surplus to the world so long as we act on the principle that we are not interested in the welfare of any one but ourselves. I had hoped that that old doctrine of narrow and selfdestroying selfishness was being supplanted in this new day by a consciousness that men helped themselves the most by helping others, too. Isolation in our politics, exclusion in our tariff, means that we will retain as a just penalty to our own littleness the surpluses which we might otherwise market to the peoples of the world and which, so long as they stay with us, destroy our own prosperity".

Congrès international d'Agriculture tropicale. L'Agronomie coloniale, Sept. 1930.

(Rede uitgesproken op b.g. congres — 28-31 Juli 1930 — door den heer LEPLAE, Voorzitter van l'Association internat. d'Agriculture des Pays chauds, over den huidigen toestand van den kolonialen landbouw).

Het vorige congres gehouden te Sevilla in September 1929 viel juist samen met een plotselinge prijsdaling van de koloniale producten.

De prijzen der voornaamste producten van Midden-Afrika daalden met ongeveer 30%. Niet alleen de producenten, maar ook de handel, de transportmaatschappijen en de geheele volkswelvaart onderging daarvan den invloed. Onder den eersten indruk van deze crisis stelde men het Gouvernement verantwoordelijk voor dezen toestand, maar langzamerhand ging men inzien, dat het niet een plaatselijke inzinking was, maar een onvermijdelijk gevolg van den oorlog met de, op den vrede gevolgde, overproductie.

Na iederen grooten oorlog ziet men deze toestanden terugkeeren, waaruit men dus ook weer de les kan leeren, dat ondanks alle pessimistische gedachten en voorspellingen, de normale tijden wel weer terugkeeren; hoe

dikwijls is niet de ondergang van den landbouw in verschillende landen voorspeld? Veertig jaar geleden kondigde men het verdwijnen der Belgische tarwe-cultuur aan; de concurrentie der nieuwe landen bedreigde haar met ondergang; tot nu toe is dit niet gebeurd.

Doch wel moeten alle krachten worden ingespannen om de welvaart weer te doen herleven en hierbij kan de internationale vereeniging voor tropischen landbouw goede diensten bewijzen door voorlichting en aanmoediging.

De Regeeringen, die alle de ernst van de crisis inzien, zoeken naar de middelen om verbetering te brengen; alle hebben reeds verschillende maatregelen genomen; de Belgische Regeering heeft ten opzichte van den Congo met bijzondere voortvarendheid gehandeld.

Op 16 October 1929, op het moment zelf, waarop de prijsdaling inzette, telegrafeerde de Belgische Minister van Koloniën aan den Gouverneur-Generaal met het verzoek vooral gematigd op te treden, waar het gold het opleggen van voor de bevolking drukkende lasten. En den Voorzitter van l'Association des interêts coloniaux belges werd verzocht op te geven, welke maatregelen de Vereeniging urgent achtte.

Zes weken daarna ontving de Minister zeer volledige en zeer duidelijke voorstellen ten aanzien der gewenschte hervormingen, die bijna zonder uitzondering werden aangenomen en onmiddellijk in praktijk gebracht. Eenige dagen daarna ontving de Minister een verzoekschrift van katoenhandelaren in den Congo, die het product van de bevolking opkoopen, om raad en hulp van het Gouvernement. De plotselinge prijsdaling en de hooge transportkosten bedreigden dezen tak van bedrijf met den ondergang. Binnen acht dagen werd hier hulp geboden.

Voor de toekomst zal het allereerst noodzakelijk zijn om, met behulp van het gouvernement en de transporteurs, de kostprijzen te verlagen, want er moet op gerekend worden, dat de prijzen voor de meeste producten niet meer boven het niveau van voor den oorlog zullen komen.

Wat de transportkosten betreft, daarvan kunnen de zeevrachten zeker verlaagd worden, indien het vervoer op economischer wijze wordt geregeld; de mogelijkheid hiervan bleek duidelijk uit een pas verschenen rapport samengesteld door enkele lichamen geïnteresseerd bij den handel in de plantaardige oliën van Engelsch West-Afrika.

Wat de Congo aangaat zal de betere uitrusting van de eenige zeehaven en van de schepen der „Compagnie maritime belge" de vrachten wel gunstig beïnvloeden.

Het transport naar zee vormt een moeilijkheid op zich zelf, vooral wanneer de producten diep uit het binnenland moeten worden aangebracht, zooals voor 9/10 van den Belgischen Congo het geval is. Een groot voordeel is dat het grootste deel van het land doorsneden wordt door de groote rivier met haar snijtakken en dat het transport van het kopererts van de mijn te Kolanga het mogelijk maakt de landbouwproducten tegen zeer matige prijzen mee te vervoeren naar de haven. Maar toch zal de opleving van het landbouwbedrijf alleen mogelijk zijn door een gratis transport uit

het binnenland tot Leopoldville. De kwestie van het vervoer in het binnenland en vooral het riviertransport is de alpha en omega van de Belgische economische politiek en speciaal van de landbouw-politiek in de koloniën; hieraan moeten vóór alles door het gouvernement alle krachten en middelen worden aangewend. Verscheidene Belgische ingenieurs hebben het transport op de Missisipi bestudeerd; zij zullen dit dienstbaar kunnen maken aan verbetering en gebruik van de vervoermiddelen in den Congo.

Maar ook het landtransport moet herzien worden; voor kleine trajecten kunnen automobielen gebruikt worden; voor de grootere afstanden moeten spoorwegen met smal spoor worden aangelegd.

Dringend noodig is ook dat het Gouvernement de ondernemingen ontheft van betaling van belastingen en andere onkosten hen opgelegd in den tijd van voorspoed.

De producenten zelf moeten economischer werken en vooral de inlandsche bevolking moet leeren meer voordeel te trekken uit den bodem. Om dit te bevorderen zou aan het Gouvernement en aan de transport-maatschappijen verzocht moeten worden gedurende twee of drie jaar kunstmest in te voeren tegen een minimalen prijs.

In de koloniën moet nu in praktijk gebracht worden, wat men in België gedaan heeft om de ontzettende crisis na den Fransch—Duitschen oorlog van 1870 te bezweren: de productie van iedere hectare opvoeren, opdat de geheele landbouw tot economischer ontwikkeling kome.

Ernst Kahn. Bevölkerungsrückgang und Wirtschaft.
Der deutsche Volkswirt, 31 October 1930.

In een land, dat zijn bevolkingsaantal behouden wil, moet gemiddeld ieder huwelijk minstens drie kinderen voortbrengen, daar ongeveer 1/3 deel der menschheid ongehuwd sterft. Duitschland is reeds onder dit minimum; dat niettegenstaande dit de bevolking momenteel nog aangroeit, komt doordat 20 tot 30 jaar geleden het aantal geboorten buitengewoon groot was, waardoor nu het aantal huwbaren meer dan normaal is. Tijdens den oorlog gingen de geboorten sterk achteruit, en het schijnt dat dit zoo blijft. Het terugloopende sterftecijfer zal ook binnenkort van riching veranderen, daar langzamerhand het aantal oudere menschen grooter zal worden. Omstreeks 1940 zal het geboorte-overschot overgaan in een sterfte-overschot, en, voorzoover men nu zien kan, zal van af dat moment een steeds snellere achteruitgang van het bevolkingsaantal plaats hebben.

Door dezen achteruitgang zal vermoedelijk de kapitaal- en de arbeidsmarkt gunstig beïnvloed worden; voor te kort aan arbeiders behoeft de industrie niet te vreezen, daar de werkloozen en de vrouwen, een enorme reserve vormen, waarbij nog komt, dat de mensch aanmerkelijk ouder wordt en dus meer jaren van zijn leven kan werken dan tot nu toe. Door mechaniseering en rationaliseering van de bedrijven vermindert ook het aantal benoodigde arbeiders.

Indien nu kapitaal en arbeid aan de productie geen verhindering in den weg leggen, zal dan de productie ook voldoende afzet vinden, of heeft geboorte-achteruitgang consumptie-achteruitgang ten gevolge?

Het verbruik is niet slechts afhankelijk van het aantal, maar meer van de maatschappelijke qualiteit der menschen, en van het reëele inkomen. Het reëele inkomen per hoofd zal door kapitaalintensiveering stijgen, waardoor dus de vraag naar verschillende producten ook zal stijgen, echter kan dit niet voor alle producten gezegd worden.

Bij bestudeering van wat in de verschillende klassen der loontrekkenden verbruikt wordt, komt men tot de volgende conclusies: [1])

a. Bij meerdere welvaart wordt het deel van het inkomen voor voedsel besteed, kleiner.

b. Voor den Duitschen arbeider is de uitgaaf voor voedsel in de laatste 20 jaren procentsgewijs achteruit gegaan.

c. Deze uitgave is tot nu toe grooter dan in Amerika, doch schijnt tot dit niveau te naderen.

d. In de hoogere klassen van het Duitsche volk besteedt men voor voedingsmiddelen minder dan 1/4 van het inkomen.

Door geboorte-achteruitgang zal het reëele inkomen per familie grooter worden, het aantal voedsel-verbruikende kinderen wordt kleiner, dus zoowel de relatieve als de absolute uitgaven voor eten en drinken worden minder. In de eerstkomende jaren, waarin het aantal oudere, meer voedsel noodig hebbende, menschen nog zoo groot is, in vergelijking met het aantal kinderen zal het voedselverbruik nog stijgen, na ongeveer 30 jaren zal de sterke daling aanvangen.

Bekijkt men de andere uitgaven dan is van de woninghuur niet veel te zeggen, deze geeft procentsgewijs voor de verschillende klassen geen groote verschillen. Het percentage van het inkomen, dat de beter gesitueerde gebruikt voor kleeding en wasch is 1½ maal zoo groot als voor de lagere klassen, terwijl dit voor luxe artikelen 5 × zoo groot is.

De vraag naar voedingsmiddelen zal dus eerst relatief daarna absoluut achteruitgaan. Dit treft den landbouw. Daarbij komt nog dat de vervanging van de trekdieren door motoren ook het verbruik van voor deze dieren benoodigd voeder zal verminderen.

De vraag naar textielgoederen van alle soort zal stijgen; de vermeerdering van het reëele loon, mede door vermindering van het aantal te verzorgen kinderen, laat meer uitgave toe voor deze artikelen, terwijl het verbruik van kleeren door kinderen niet bijzonder groot is.

Voor huisraad en meubelen zal per familie ook meer geld beschikbaar zijn, maar de mogelijkheid van minder huwelijken in de toekomst en vereenvoudiging op het gebied van huisinrichting kunnen ongunstige factoren voor de desbetreffende industrieën zijn.

---

[1]) De schrijver heeft als basis gebruikt de gegevens „des statistischen Reichsambts über 2036 Arbeiter-Angestellten — und Beambterhaushaltungen für 1927/28" en deze vergeleken met vroegere gegevens.

Cultuur-uitgaven in den ruimsten zin genomen zullen stijgen. De daarmee verband houdende industrieën en de landen, die geschikt zijn voor toerisme, zullen een goeden tijd tegemoet gaan.

Electriciteits- en machine-industrie, zullen, waar zij de werkmiddelen leveren voor de andere industrieën ook hun productie kunnen opvoeren; vooral het verbruik van electriciteit zal stijgen, daar het hoe langer hoe meer benut zal worden ter vereenvoudiging van het huishouden.

IJzer- en staalindustrie gaan met laatstgenoemde industrieën hand aan hand; ten opzichte van het steenkolenverbruik kan men dit niet met zekerheid zeggen, afhankelijk als dit is van de kolenveredeling en de waterkrachtontwikkeling.

De vermoedelijk nog wel tientallen jaren stijgende vraag naar consumptie- en productiegoederen, zal dus niet voor alle producten even groot zijn. Te verwachten is een achterblijven van landbouw-artikelen. De geboorten-achteruitgang zal hoofdzakelijk het verbruik der voedingsmiddelen ongunstig beïnvloeden, terwijl de industrieën weinig of niet daarvan te lijden zullen hebben, integendeel vele producten, waaronder speciaal de textiel- en luxe artikelen zullen een grooteren afzet vinden.

Theo Suranyi Unger. Wirtschaft und Nationalismus im fernen Osten.
Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, September 1930.

Het artikel handelt over Engelsch-Indië en China en het geschrevene berust gedeeltelijk op hetgeen de schrijver persoonlijk opmerkte gedurende een studiereis door Japan, China en Indië in herfst en winter 1929/'30.

Het nationalisme is in Japan niet speciaal een probleem van den tegenwoordigen tijd en wordt daarom buiten beschouwing gelaten.

Voor China en Indië is dit geheel anders. In deze landen schijnt juist in onze dagen de Westersche cultuur zoo krachtig door te dringen, dat zij een bedreiging vormt van de overoude Oostersche instellingen ook op economisch gebied. Tot aan de 2e helft der 18e eeuw, toen ook in Europa het handwerk nog de eenige wijze van voortbrenging was, vertoonde het economische leven in Oost en West niet zulke scherpe afwijkingen, ondanks de groote verschillen in de sociale toestanden. Deze ontstonden eerst bij den snellen groei der op kapitalistische grondslagen zich ontwikkelende grootindustrie in Europa en Amerika, waarbij het Oosten achter bleef. In de 2e helft der 19e eeuw begon het Oosten den invloed van dezen ommekeer in de Westersche economie te gevoelen en kregen de oude economische toestanden gevoelige slagen. Daaruit ontstonden botsingen, die het begin waren van de huidige Oostersche nationalistische beweging. De leiders dezer beweging zijn er zich volkomen van bewust, dat op stoflijk gebied zij veel geleerd hebben van het zoo veel ontwikkelder Westen, doch moet men wel in het oog houden, dat de groote volksmassa's eigenlijk, wat hun voornaamste voedselproducten betreft tot nu toe onafhankelijk gebleven zijn van het Avondland.

Zoowel in Engelsch-Indië, als China is rijst het hoofdvoedsel; voor Indië is de rijstvoorziening zeer gunstig, daar het zelfs overschot heeft voor uitvoer. China voert wel rijst in (in 1927 bedroeg deze invoer 9,6% van de waarde van den geheelen invoer), maar vooreerst komt die niet uit Europa, maar uit de omliggende Oostersche landen en bovendien staat hier tegenover een klandestiene uitvoer, die niet onbelangrijk is. Hoewel suiker in vroeger jaren voor China een belangrijk uitvoerproduct was, moet deze nu ingevoerd worden, daar de suiker in bepaalde streken plaats heeft moeten maken voor opium. De invoer geschiedt ook weer van uit de omliggende landen en bedroeg in 1927 6,7% van de geheele invoerwaarde. Indië, ofschoon het 2e suikerland ter wereld, moest in 1927 ook tot invoer overgaan tot een waarde van 6% van den geheelen invoer, hoofdzakelijk uit Java, Mauritius en de Straits, doch ook uit Cuba en Europa. Tarwe en tarwemeel krijgt China uit Canada en de Vereenigde Staten. In de vrij geringe vleeschbehoefte kunnen de beide landen zelf voorzien; gedroogde visch wordt voor een klein deel ingevoerd; andere, minder belangrijke, levensmiddelen kunnen buiten beschouwing blijven.

Hoewel dus beide landen vrijwel onafhankelijk zijn van Europa wat de voedingsmiddelen betreft, is de voedsel-voorziening toch een uiterst moeilijk vraagstuk. Hongersnood is een, ook nu nog, telkens voorkomende plaag, die in vroeger jaren aan de slechte verkeersmiddelen werd geweten; dit nu is speciaal voor Indië geen geldend argument meer en hierin vinden de nationalisten aanleiding de telkens voorkomende voedselschaarschte te wijten aan de uitbuiting door de westersche machthebbenden. Men zou deze meening kunnen verklaren, omdat werkelijk groote voorraden levensmiddelen uit de beide landen moeten worden uitgevoerd om de dure westersche industrie-inrichtingen, die men in de laatste jaren heeft ingesteld, en den invoer van Europeesche artikelen te kunnen bekostigen. Voor Indië komt daarbij nog de groote kosten van het dure Engelsche bestuur. Zoo moest dit laatste land in 1927—'28 voor 429 millioen rupees aan graan en meel uitvoeren, ± 13½% van den geheelen uitvoer. China voert veel sojaboonen en eieren uit, van het eerste artikel meer dan 20% van den geheelen uitvoer in 1927.

Voor de nationalisten is het pijnlijk te weten, dat al deze voedingsmiddelen uitgevoerd worden naar de Europeesche landen, waar, volgens hun meening, voldoende voedsel voor de bevolking voorhanden is. Werd de arbeid, die nu gebruikt wordt om de landbouw-uitvoerartikelen te verbouwen, economisch aangewend om eigen voedingsmiddelen te produceeren, dan zou ten eerste invoer dezer artikelen niet meer noodig zijn en men tevens voldoenden voorraad hebben om hongersnood buiten te sluiten.

Dat het verbouwen van export-producten, vooral van thee, voor de bevolking ook groote economische voordeelen heeft, wordt uit het oog verloren, en men ziet de eenige oplossing voor den voedselnood in politieke en economische onafhankelijkheid.

Waar deze nog niet bereikt is, zou hervorming van den landbouw de aangewezen weg zijn; hierop heeft men het ook van alle kanten aange-

stuurd, zeker niet het minst van westersche zijde, doch veel stuit af op het conservatisme van den landman. De aanleg van irrigatie-werken, hoog noodig voor beteren landbouw, laat op zich wachten, hetgeen de nationalisten wijten aan de nalatigheid of onwil van de Engelschen in Indië evenals men in China het verval van het vroeger aangelegde „kanaalsysteem" als werk, zij het dan indirect, van de „vreemde duivels" aanziet. Het gebrek aan mest doet ook zijn schadelijken invloed gevoelen, in China gebruikt men stalmest, doch in Indië wordt op vele plaatsen de stalmest gedroogd en als brandstof gebruikt; andere mestmiddelen als olie-houdende zaden, oliekoeken, beenderen worden uitgevoerd, en wel naar Europa en Amerika, terwijl de invoer van kunstmest nog zeer gering is.

Men voelt als een bedreiging van eigen onafhankelijkheid het meer en meer doordringen van Westersche gewoonten en daarmee gepaard gaand gebruik van Westersche artikelen, die dan de vroeger gebruikte inheemsche producten verdringen. Speciaal de inheemsche ambachten worden bedreigd, daar deze met hun oeroude methoden niet in staat zijn in de tegenwoordige nieuwe of veranderde massa-behoefte te voorzien. Eenerzijds neemt de armoede van de plattelandsch ambachtslieden toe, door het stilleggen van hun eertijds bloeiend bedrijf, aan den anderen kant ontstaat in de steden een industrie-proletariaat, dat, slechts gedeeltelijk werkvindend in de Westersch ingerichte fabrieken, verbitterd door werkloosheid, een gevaar voor verscherping der sociale toestanden vormt.

Twee wegen staan hier open: of terugkeer tot den ouden toestand, ook wat de behoefte der massa betreft — of in het land zelf inheemsche groot-industrieën oprichten, die, wat hun producten betreft, wedijveren kunnen met de producten van Europa ingevoerd. Het eerste is vrijwel onmogelijk, gezien den huidigen economischen toestand; de nationalisten in Indië zouden het liefst dezen weg inslaan; het 2e, waartoe China meer geneigd is, eischt groot-kapitaal, hetgeen in beide landen niet voorhanden is. Men ziet met leede oogen, de grondstoffen uit het land afvoeren.

De voornaamste dezer grondstoffen zijn voor Indië: ruwe katoen, ruwe jute, metalen en ertsen, huiden en vellen; zij vormden respectievelijk 15.1%, 9.6%, 2.8% en 2.8% van den uitvoer in 1927—'28.

Voor China heeft men speciaal zijde en zijden garen, vormend in 1927 16.8% van den uitvoer; ruwe katoen, huiden en vellen met 7.6%, kolen en cokes, schapenwol, hout, haar en veeren, borstels en vezelstoffen met 8.8% van den uitvoer. Daartegenover staat de invoer van industrie-producten, die best in het land zelf gemaakt zouden kunnen worden, gezien de hoeveelheid uitgevoerde ruwe stoffen, terwijl ook ondernemingsgeest en ontwikkeling geen beletsel vormen; alleen gebrek aan kapitaal meer het gevolg van ongunstige credietverhoudingen, dan van armoede, is hier een hinderpaal. Het vastleggen van de gespaarde goederen in goud en edelgesteenten is ook nu nog een bedenkelijke gewoonte. Vroeger als veiligheidsmiddel tegen roof toegepast, gaat men er nu mee door, daar men de sociale en politieke toestanden niet voldoende vertrouwd om deze waarden in industrieën te beleggen of aan banken toe te vertrouwen. Men

kan aannemen, dat vóór den oorlog van den jaarlijkschen goudinvoer tot een bedrag van ¼ milliard rupees, dus ongeveer 20% van den wereldgoudvoorraad de helft werd opgespaard. Het is dus geen wonder, dat Indië het graf van alle goud wordt genoemd en dat het bankwezen er niet bloeit; gemiddeld heeft men er één bank op ½ millioen menschen, terwijl dit voor Japan 10.000, Engeland 5000 en Canada 2000 is. Voor China is dit anders; hier vindt men in de groote steden van de Oostelijke en Zuidelijke provincies vele bankinstellingen; in het uitgestrekte noord-westelijke gebied is er bijna geen, doch de gedurende duizenden jaren geordende rechtstoestand heeft ook op de ontwikkeling van het credietwezen een gunstigen invloed gehad. De ongeordende toestanden van de laatste 20 jaren hebben hieraan veel afbreuk gedaan. Zoowel in Indië als China was dus plaats voor westersch kapitaal. Het werd aangewend in eigen industrieën of als particuliere en Staatsleeningen. Voor den oorlog was reeds 6—7 milliarden rupees Engelsch kapitaal in ondernemingen vastgelegd; in Maart 1928 bedroeg de Staatsschuld aan Engeland 5 milliard rupees.

Voor China zijn deze grootheden niet bekend, hier wordt het buitenlandsche kapitaal meer aangewend in industriëele ondernemingen, dan voor leeningen, daar men in de steeds wisselende regeeringen weinig vertrouwen heeft.

Dan heeft men de passieve posten van het zeeverkeer, dat bijna geheel in handen van buitenlanders is; in 1928 vervoerde China's handelsvloot maar 24% van hare handelswaren; voor Indië is dit vrijwel nihil. Indië heeft bovendien nog de zware lasten van de hooge salarissen en pensioenen der Engelsche ambtenaren en soldaten, die voor het grootste deel naar Engeland afvloeien. Bij bestudeering van de oppervlakkig beschouwd, gunstige handelsbalans van Indië moet met deze posten wel rekening worden gehouden.

De uitvoer van levensmiddelen en grondstoffen kan men ook beschouwen als betalingen, die verschuldigd zijn uit hoofde van de politieke en economische afhankelijkheid. Voor China is de economische afhankelijkheid lang niet zoo groot; belangrijke hoeveelheden levensmiddelen en ruwe grondstoffen worden ingevoerd; de handelsbalans van dit land vertoont dan ook een passief saldo, hetgeen echter om bovengenoemde redenen gunstiger is dan het actieve saldo van de handelsbalans van Britsch-Indië. Wat Indië verplicht is uit te voeren ten gevolge van haar afhankelijkheid, kan China behouden voor eigen gebruik.

Zooals reeds gezegd, heeft de vreemde invloed in Indië ook zijn goede zijde, maar dat het de Westersche macht nog niet gelukt is, iets daadwerkelijks voor de voedselvoorziening te doen is de groote grief der nationalisten, die enkel uitkomst zien in politieke en economische onafhankelijkheid.

Het Indische nationalisme heeft duidelijk begrepen, dat stoflijke welvaart in eerste instantie afhangt van behoefte en daarover heen pas van de ons

ten dienste staande middelen om deze behoefte te bevredigen. Terugkeer tot het eenvoudige leven van vroeger scheen dus de aangewezen weg. Werkelijk heeft men wel pogingen aangewend om dezen weg te volgen maar verwezenlijking van het ideaal is niet mogelijk. Het handweven kwam weer meer in gebruik, maar van groote beteekenis is dit niet, terwijl in de nationalistische beweging zelf weer stemmen opgaan, die pleiten voor het gebruik van Europeesche voortbrengselen, gezien de geringe resultaten die men bereikt heeft. Op landbouwgebied is het al niet anders; inplaats van datgene te verbouwen, dat men nu moet invoeren, legt men zich meer en meer toe op het verbouwen van producten voor den uitvoer, waardoor dus de afhankelijkheid van het buitenland tweeledig is. Voor China is het evenzoo; ook in dit opzicht heeft de nationalistische beweging in beide landen nog niet veel bereikt en daar de bevordering van den landbouw ook door de vreemde machten bijzonder gesteund wordt, is er geen weerstand van buiten te overwinnen, die als prikkel zou dienen om met alle krachten dit probleem tot oplossing te brengen.

Meer succes had de nationalistische beweging met de oprichting van fabrieken, die gedeeltelijk de, anders uit het buitenland te betrekken artikelen, vervaardigen.

Allereerst kwam daarvoor in aanmerking de texitielindustrie, als vervolg op de vroeger zoo beroemde weverijen. In 1860 ontstond de eerste katoenfabriek, in 1927 waren er reeds 336 fabrieken met 8,7 millioen spoelen, 162.000 weefgetouwen en 385.000 arbeiders, die niet alleen meer dan de helft van het inheemsche verbruik leveren, maar ook reeds kunnen uitvoeren naar West-Azië, Oost-Afrika en zelfs naar Italië. In den laatsten tijd dringt zich het Engelsche kapitaal ook in deze industrie.

In China neemt deze industrie niet zoo'n hooge vlucht; in 1927 had men daar 119 fabrieken met 3,6 millioen spoelen, 29.000 weefgetouwen en 250.000 arbeiders; 2/3 van deze instellingen is in Chineesche handen, de rest behoort grootendeels aan Japanners, voor een klein deel aan Engelschen.

Na de katoenindustrie komt in Indië de jute-fabrikatie. Daar dit voor Engeland geen concurrentie beteekent, heeft het Engelsche kapitaal haar van het begin af aan gesteund en staat zij nog steeds grootendeels onder Engelsche leiding; in 1928 werkte men met 900.000 spoelen, 41.000 weefgetouwen en 300.000 arbeiders.

Ook de oude zijde-productie in China is grootendeels fabrieksnijverheid geworden; evenals bij de katoen wordt de draad in de fabrieken gesponnen en het weefsel nog in handwerk vervaardigd. In 1925 waren ongeveer 300.000 arbeiders in de zijde-spinnerijen te werk gesteld. In Hangtchau bestaat een hoogeschool voor de zijde-verwerking, terwijl andere steden vakscholen op dit gebied hebben, ook voor vrouwen.

In beide landen kwam eveneens de mijnbouw tot grooteren bloei, speciaal de winning van steenkolen en ijzererts in beide landen; daarnaast in Indië mangaan-, magnesium- en gouderts en in China tin, antimonium en tungsteen. Zoowel deze, als nog andere nieuwe industrieën van minder belang, zijn nog gedeeltelijk op handenarbeid ingesteld of worden met

vreemd kapitaal gedreven, maar het Britsch-Indische en Chineesche nationalisme mag al met trotsch wijzen op een inheemsche groot-industrie, die het land nog wel niet onafhankelijk maakt, maar wel bewijst, dat onafhankelijkheid niet onmogelijk is.

Met den handel heeft men het nog niet zoover gebracht: in- en uitvoeren zijn steeds stijgend; in China meer dan in Britsch-Indië.

Op het gebied van het verkeerswezen heeft de nationalistische beweging tot nu toe niet veel bereikt. Wel is in Indië de ontwikkeling der spoorwegen buitengewoon groot, doch zij zijn, evenals in China, bijna alle direct of indirect in handen van buitenlandsch kapitaal, zoodat zij eigenlijk de economische afhankelijkheid in de hand werken.

Van deze afhankelijkheid hebben in beide landen hoofdzakelijk de laagste arbeidersklassen te lijden; zij toch hebben het minste voordeel van de ingevoerde westersche producten en gewoonten, integendeel hun eigen nijverheid wordt doodgedrukt en degenen, die in de nieuwe fabrieken werk vonden worden tot het uiterste uitgenut, opdat de industrie kan concurreeren met het buitenland. Zoo ontstond in deze volksklassen de vreemdelingenhaat en de aansluiting bij de nationalisten. In tegenstelling met de westersche landen is het nationalisme in deze landen uitgegroeid tot een beweging der fabriekarbeiders en der kleine boeren, welke beweging eenzelfden strijd voert, als de arbeiders in het Westen. De eerste groote staking, waaraan 80% van de arbeiders in Bombay deelnamen was in 1908 als protest tegen de gevangenneming van den nationalistischen leider Tilak, om zoo te zeggen de voorganger van Ghandi. Ook in China kwam het tot een dergelijke beweging onder den nationalist Sun Yat Sen, de eerste groote staking volgens het moderne westersche model, was in 1919; daarna volgden vele andere. Evenals in het westen ontstonden ook in beide landen krachtige arbeiders-vereenigingen, die hun invloed aanwenden om steeds betere toestanden, op sociaal en economisch gebied voor de arbeidersklasse te veroveren, en om de Regeering er toe te brengen betere sociale wetten in te voeren.

In het oorspronkelijk nationalisme van het verre Oosten was de eisch van economische en politieke onafhankelijkheid niet zoo scherp geaccentueerd; dit heeft men overgenomen uit de westersche beweging. Deze eisch is voor Indië en China niet dezelfde.

Het nationalisme in Indië, welk land zijn meerdere eenheid te danken heeft aan den westerschen invloed, strijdt voor zelfbestuur binnen het Britsche wereldrijk; in China, dat door den invloed van buiten, zijn, sinds duizenden jaren bestaande politieke eenheid verloor, eischt men absolute politieke onafhankelijkheid van vreemde inmenging.

Economisch is China minder afhankelijk dan Britsch-Indië; in dit opzicht is de strijd daar dan ook minder hevig en tracht men zooveel mogelijk door invoering van nieuwe industrieën in de veranderde behoefte der bevolking te voorzien. De radicale vleugel van de Britsch-Indische nationalisten zoekt het herstel in teruggang naar vroegere tijden, in het

volle bewustzijn dat dit alleen samen kan gaan met een geestelijke en cultureele wedergeboorte.

Toch zal men zoowel in China als in Indië er toe moeten besluiten om de welvaart van het volk als doel van den strijd te beschouwen en daaraan de andere wenschen ondergeschikt moeten maken. Een snelle verwezenlijking van de radicale, nationalistische droomen kan zeker niet tot stand komen zonder noodlottige verstoringen van het economisch leven. Beperkt of doodt men den invoer van Europeesche artikelen, dan snijdt men meteen den weg af voor uitvoer van de export-landbouwproducten, en deze spelen in den tegenwoordigen landbouw zoo'n groote rol, dat het niet doenlijk is ze binnen beperkten tijd te doen vervangen door artikelen voor inheemsch gebruik. Met de industrie is het al net zoo; zou men plotseling de politieke en economische banden met de vreemde overheerschers verbreken, dan zou zich het buitenlandsche kapitaal uit de industrieën terugtrekken, en dit kunnen deze kapitaalarme landen niet dragen. Duidelijk is, dat alleen een langzame beweging naar het gestelde doel mogelijk en wenschelijk is en wel door geleidelijk systematische ontwikkeling der massa-behoefte, de bevrediging daarvan en vorming van inheemsch kapitaal.

Van uit dit gezichtspunt gezien kan de radicale, nationalistische beweging zoowel in Indië als China niet anders dan schadelijk genoemd worden. Bij deze vaststelling moet echter in het oog gehouden worden, dat nooit volkomen de gevolgen van een beweging kunnen worden overzien en dat het zeer wel mogelijk is, dat na een heftige verstoring van het economisch en maatschappelijk evenwicht, de verdere toekomst toch deze verstoring zou rechtvaardigen. Verder is hierbij alleen maar rekening gehouden met de materiëele gevolgen; de van veel meer belang zijnde mogelijke geestelijken invloed kan een geheel andere oplossing van het probleem geven.

S. M. Gilbert. Some notes on demonstration and propaganda work among tropical peasantry. Tropical Agriculture, October 1930.

De „proefneming" en de „toepassing" zijn twee elkaar aanvullende werkzaamheden in de ontwikkeling van den landbouw en daar het juist deze ontwikkeling is, die aan de bevolking van tropische landen blijvende welvaart moet brengen, moet zoowel aan de proefneming als aan de toepassing groote zorg besteed worden.

Het succes van demonstratie-propaganda voor betere landbouwmethoden, hangt ten slotte af van de bekwaamheid van de personen, die ermee belast zijn. Om dit door enkel Europeanen te laten doen, is niet mogelijk bij gebrek aan voldoende aantal en met het oog op de hooge kosten; de aangewezen weg is dus locale krachten daartoe op te leiden. Mr. ORMSBY-GORE's meening in deze is, dat Britsch-Malaya vooral groote behoefte heeft aan een krachtige landbouwvoorlichtingsdienst bestaande uit Maleiers en Chineezen, die eerst een Engelsche middelbare school in Malaya hebben

doorloopen en hun verdere opleiding hebben ontvangen op een tweejarige cursus in tropischen landbouw, zooals die zoo voortreffelijk op Ceylon bestaat. Als leiders en organisators kunnen echter de Europeanen niet gemist worden.

In Nigeria geeft de opleiding van menschen van het land zelf goede resultaten; de daarvoor uitgekozen jongelui genieten gedurende drie jaar theoretisch en practisch onderwijs op landbouwgebied en hebben daarna nog een leertijd op een proefboerderij door te maken, alvorens ze onder de bevolking gaan werken. Zij vervangen langzamerhand de West-Indiërs, die men vroeger voor dit werk had aangenomen. De moeilijkheid om de geschikte menschen voor dit werk te vinden, begrensd wel de mogelijkheid van de landbouwontwikkeling; maar men kan niet voorzichtig genoeg zijn bij het aanstellen van deze personen, daar een fout in de voorlichting het werk jaren achteruit kan zetten.

Het vlot kunnen spreken van de taal, maakt een vrij lang verblijf in eenzelfde streek noodzakelijk; toch moet een tijd van vijf jaar niet overschreden worden, met het oog op de verflauwende effiency. Ook in verband met de taal is het aanstellen van Inlandsche assistenten van groot belang.

Bij toepassing der nieuwe methoden moet rekening gehouden worden met de bestaande toestanden. Deze zijn ten opzichte der bevolking:

1. Het analfabetisme.
2. De geldschulden.
3. De belemmering, die gelegen is in het grondbezit-systeem.
4. De moeilijkheden voortkomend uit lokale gewoonten.

In verband hiermede moeten de nieuwe methoden zijn:

a. eenvoudig.
b. goedkoop.
c. voordeeliger dan de oude methoden, ook wat betreft besparing van arbeid.
d. niet in tegenspraak met lokale wetten, gewoonten of godsdienst.

De methode van het aanleggen van demonstratievelden is als propaganda-middel nu wel algemeen ingevoerd en met groot succes, zooals blijkt uit verschillende rapporten van Afrika en Britsch-Indië.

Twee methoden worden hierbij gevolgd:

1. De voorlichtingsdienst huurt een passend stuk grond en laat die door eigen staf bewerken.
2. Men zoekt een grondeigenaar, die op eigen land voor eigen kosten de nieuwe methode wil toepassen onder toezicht en met voorlichting van de daartoe aangewezen ambtenaren.

De eerste methode geeft meer nauwkeurigheid, de tweede heeft meestal meer invloed op de omgeving en is dus meer geschikt als reclame: bij beide methoden moeten contrôle-velden worden aangelegd.

In Britsch-Indië past men beide methoden toe; in Nigeria de laatste.

De moeilijkheden waarmee men te kampen heeft zijn hoofdzakelijk argwaan van den kant der bevolking; dat het gouvernement „iets voor niets"

geeft, wil er bij hen zoo gauw niet in. Zij, die het vertrouwen van de bevolking kunnen winnen, hebben het meeste succes. Verder de verdeeling van het land onder dorpsbewoners en de tegenwerking van oude dorpshoofden, die geen verandering wenschen. In Nigeria bestaan nog niet, zooals in Britsch-Indië plaatselijke landbouwvereenigingen, die het invoeren van nieuwe methoden vergemakkelijken.

Een andere wijze van werken is, de voorlichting en propaganda geheel in handen te leggen van de locale inlandsche administratie, met eigen middelen voor dit speciale doel en werkend onder toezicht van de landbouwkundige ambtenaren. De Directeur van Landbouw in Tanganyika geeft aan deze methode de voorkeur.

De vorming van locale landbouwvereenigingen kan ook gunstig werken; de vereeniging moet hoofdzakelijk bestaan uit menschen, die van den landbouw moeten leven, en ongeveer in dezelfde conditie verkeeren. Op de samenkomsten moeten bepaalde (liefst maar een enkel) onderwerpen behandeld worden; de vereeniging moet kunnen rekenen op hulp en voorlichting van het landbouw-departement.

Coöperatieve Crediet-Vereenigingen en Landbouwbanken kunnen de ontwikkeling van den landbouw bevorderen door bij het geven van credieten, faciliteiten bij de inkoopen van zaad, werktuigen enz., als voorwaarde te stellen, dat een en ander goed gebruikt wordt. Op deze wijze werkt de Landbouwbank van Trinidad en Tobago.

De Taluka development Associations in Bombay doen uitstekend werk, zij staan onder toezicht van de Departementen van Landbouw en Coöperatie. Leden zijn: coöperatieve vereenigingen en personen, die een kleine contributie willen betalen. Hun hoofddoel is propaganda te maken voor nuttig gebleken landbouwwerktuigen, goed zaad en kunstmest. Het Departement van Landbouw stelt desgewenscht een ambtenaar ter beschikking van een vereeniging; de kosten hiervan worden door de vereeniging betaald. Het gouvernement geeft een subsidie tot een bedrag gelijk aan dat uit andere bronnen verkregen, doch ten hoogste Rs. 1.000.

Zaadkweekerijen zijn dikwijls uitstekende demonstratie-centra en de distributie van goed zaad is een van de gemakkelijkste manieren om den landbouwer te winnen voor meerdere nieuwe ideeën.

Andere propaganda-middelen zijn: publicaties; tentoonstellingen; demonstratie-wagens; films; oogst-inspecties; het voorbeeld van groote landbouwondernemingen; wettelijke bepalingen.

In 1927 maakte een demonstratie-trein van de Eastern Bengal State Railway een toer door Oost-Bengalen gedurende een maand. De trein was uitgerust door de Spoorwegmaatschappij, de departementen voor de Volksgezondheid, Landbouw, Nijverheid, Coöperatie, Veeteelt en de Indian Tea Cess Committee en bevatte photo's, modellen van werktuigen en voorbeelden hoe deze werktuigen te gebruiken. Bij iedere halte werden openluchtlezingen gehouden, films en lantaarnplaatjes vertoond. In December 1929 werd een zelfde toer gearrangeerd door het Gouvernement van de Punjab in samenwerking met de North-Western Railway.

In Britsch-Malaya wil men een auto met een film door het land laten trekken om overal voorstellingen te geven.

In Nigeria heeft de schrijver van het artikel een rondreis gemaakt met dorpshoofden en landbouwers uit Zuid-Oost-Nigeria naar andere deelen van het land, om op bepaalde plaatsen de resultaten van de verbeteringen in hun eigen landbouw-systeem in oogenschouw te nemen.

Oogst-inspectie is vooral van belang om een betere bewerking van het markt-product te bevorderen.

Door den invloed van the British Cotton Growing Association is qualiteit en quantiteit van de katoen in Afrika zeer vooruit gegaan; het beste bewijs hoe gunstig het voorbeeld van een groote onderneming kan werken.

Ook wettelijke voorschriften kunnen opvoedend werken doch dwangmaatregelen moeten zoo min mogelijk gebruikt worden.

Een gezonde politiek ten opzichte van gronduitgifte kan in de hand werken, dat steeds meer en steeds grootere oppervlakten in handen komen van degenen, die kunnen en willen medewerken om den inlandschen landbouw tot meerdere ontwikkeling te brengen.

(Samengesteld bij het Bureau voor Economische en Sociale Documentatie.)

VEREENIGING VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

UIT DE STATUTEN:

Artikel 1. De Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken stelt zich ten doel de bevordering van kennis van en inzicht omtrent maatschappelijke vraagstukken, in het bijzonder die betreffende Nederlandsch-Indië.

Artikel 2. Zij tracht dit doel te bereiken:

a. door het bevorderen of doen instellen van wetenschappelijke onderzoekingen op maatschappelijk gebied;

b. door het uitgeven van geschriften;

c. door alle verdere daarvoor in aanmerking komende wettige middelen.

UIT HET HUISHOUDELIJK REGLEMENT:

Artikel 2. De leden betalen een bijdrage van *f* 1.— per maand.

Zij ontvangen de periodieke uitgaven der Vereeniging kosteloos en andere door de Vereeniging uitgegeven geschriften, hetzij kosteloos, hetzij tegen verminderden prijs.

Artikel 5. De bijdrage van begunstigers bedraagt ten minste *f* 3.— per maand.

Zij ontvangen de publicaties der Vereeniging op gelijken voet als de leden.

Door of namens hen kan in de algemeene vergaderingen een adviseerende stem worden uitgebracht.

Het bestuur der Vereeniging is samengesteld als volgt:

J. W. MEIJER RANNEFT, Voorzitter.
Ir. E. P. WELLENSTEIN, Secretaris.
C. VAN DEN BUSSCHE, Penningmeester.

R. A. A. ACHMAD DJAJADININGRAT,
Mr. Dr. H. WESTRA,
Ir. J. J. G. E. RÜCKERT,
Ir. W. COOL,
} Leden.

Dr. J. H. BOEKE—Gedelegeerd lid in Nederland (adres: Witte Singel, Leiden).

BIJDRAGEN, BERICHTEN OMTRENT TOE- EN UITTREDING, ABONNEMENTEN, ADRES-VERANDERINGEN, ADVERTENTIES E. D. M., VERZOEKEN OM TOEZENDING VAN LOSSE NUMMERS EN GELDZENDINGEN TE RICHTEN AAN DEN WAARNEMEND ADMINISTRATEUR DER VEREENIGING, DEN HEER J. GROENENDIJK, BERENDRECHTSLAAN 46, BATAVIA-CENTRUM.

Het boek van De Kat Angelino[1]).

door

Dr. H. Kraemer.

I.

De verschijning van dit boek dateert al van 1929. Bespreking ervan in 1931 mag echter in geen enkel opzicht laat of verlaat geacht worden. De eerbiedwaardig-afschrikwekkende omvang van het boek, het eenige dat de meeste ontwikkelde Nederlanders voor wie het boek geschreven is er werkelijk van weten, zou daartoe al voldoende rechtvaardiging zijn. De inhoud geeft echter daartoe nog meer aanleiding, want die is van een werkelijk verbijsterenden rijkdom. De auteur heeft een zeer hoogen wissel getrokken op de denklust, de versatiliteit, het omvattings- en het uithoudingsvermogen van zijn lezers. Of die wissel ook werkelijk gehonoreerd wordt, is zeer de vraag. In debatten, discussies en verhandelingen van kolonialen aard wordt het boek herhaaldelijk genoemd, hetzij als baken, hetzij als dwaallicht. Verschillende van de door den auteur gemunte uitdrukkingen beginnen al in omloop te geraken, grootendeels dank zij de beeldende kracht, die den schrijver bij tijden eigen is. Toch deelt het boek het lot van meer veelbesproken en veelverkochte boeken. Er zijn maar weinigen, die het werkelijk gelezen hebben in den zin van opnemen en verwerken. Bij een boek van dit kaliber en deze pretentie zou men in een tijd van hoog-conjunctuur op koloniaal-politiek gebied verwacht hebben, dat vele bekwame koloniale pennen (die hebben we toch) uitvoerige critische besprekingen eraan zouden gewijd hebben. Immers de maker van dit boek heeft een these, wijd van contouren, breed van vlucht. Of om een ander beeld te gebruiken, als een zwaar gewapend ridder, wiens wapenrusting tot in de onderdeelen verzorgd is, blakend van strijdlust en overwinningsbegeerte, stormt

1) „Staatkundig beleid en bestuurszorg in Nederlandsch-Indië", 2 deelen. Verschenen bij M. Nijhoff, 's Gravenhage 1929.

hij de kampplaats der koloniale problematiek binnen. Er zijn er, die applaudisseeren, er zijn er, die een vluchtige lansprik wagen, maar de meesten blijven zwijgend en aarzelend staan, niet wetend wat te denken van deze martiale gestalte, die toch ook weer minzaam met den vredespalm wuift. Kort en goed, werkelijke besprekingen van dit boek, waarvoor Rotterdam's Handelshoogeschool den schrijver met een zeer zeker verdienden doktershoed vereerde, hebben nog niet het licht gezien. Die in de Socialistische Gids van den Heer Z. Stokvis is geen bespreking, maar een zeer leesbare boutade.

Toch is dit een boek, dat een rustige analyse verdient en noodig heeft. Verdient, omdat het een geheel eenige plaats in onze koloniale litteratuur inneemt. Er zijn in onze koloniale litteratuur verschillende boeken op te noemen, die hoog van gehalte zijn, vruchten van fijne en bekwame geesten. Maar aan de zware fundeering en veelzijdige belichting, die dit boek geeft, zijn we niet gewend. Zeker, een fatale zucht tot herhaling, berustend op een diep misverstand aangaande de „psychologie van den lezer", doch voortkomend uit de curieuze combinatie van de mentaliteit van den docent en den getuige, ontsiert het boek zeer. Toch zou ook zonder dat de fundeering even zwaar en de belichting even veelzijdig blijven. De schrijver toont zich in zijn boek een oprecht en vurig Hollander. Nu is het, naar algemeen gangbare overtuiging, niet in den Hollandschen aard gelegen om een onderwerp, zoowel wat systematische bezinning als wat puntsgewijze behandeling betreft, compleet af te werken. Principieele beschouwingen houden we incidenteel of als een oriënteerende inleiding. De vraagstukken behandelen we liefst partieel, maar als zoodanig helder en degelijk. Tegenover de onstuimige, wijdwiekende vlucht van De Kat Angelino staan we echter schuchter-onwennig. De zinnen en beschouwingen stormen als legerphalanxen op ons af. Wie dit werk dan ook doorleest, maakt een geheel klavier van stemmingen door. Verbijstering over de ontzagwekkende kennis, bij tijd en wijle onbeperkte bewondering voor de meesterlijke wijze van beschrijven en analyseeren van verhoudingen en toestanden, zoo nu en dan opgetogenheid over groote zeggingskracht en divinatorisch inzicht, ongeduld over irriteerende en schadelijke langgerektheid, ergernis over schijnbare diepte en wezenlijke

oppervlakkigheid, teleurstelling over het zwijgen over en verbroddelen van allerfundamenteelste vragen, waar nu eenmaal het parool van het boek is „naar de fundamenten". Bij de eerste kennismaking overrompelt het, bij herhaalde bestudeering raakt men, ondanks alle blijvende en gaarne geschonken waardeering voor het boek als praestatie, in zeer veel opzichten ontnuchterd. Ondanks het groote formuleer-talent van den schrijver komt men niet tot volkomen helderheid over zijn richting en bedoelingen. Een gevoel van groote onzekerheid blijft hangen. Men blijft aarzelen, terwijl er toch nog heel veel in het boek is, dat men zonder reserve zou willen toejuichen.

II.

Door de veelzijdigheid van den schrijver is het een hachelijk vraagstuk om dit boek te bespreken. Zijn methode van schrijven draagt daartoe nog bij. Geen probleem, geen gedachtengang laat hij ongenoemd. Hij heeft zich daardoor van te voren gepantserd tegen elk verwijt van verwaarloozing van één of ander aspect. Hij kan steeds triomfantelijk uitroepen: wat gij zegt te missen staat op die pagina of in dien zin; wat gij een onbillijke en onvolledige weergave vindt van een bepaald probleem, sla pagina zooveel op en gij vindt het afgewogen naar zijn eigen waarde, zij het dan in een bijzin. Voor wie billijk wil zijn, is het boek menigmaal ongrijpbaar door zijn haast afmattende volledigheid. Om tot den kern door te dringen zal men dan ook helder moeten onderscheiden tusschen wat de hoofdzin en wat de bijzin beteekent in DE KAT's koloniaal-politieken en wijsgeerigen volzin.

Verdient het boek een rustige analyse, omdat het een epoquemakend boek is, het heeft die analyse ook noodig, om de volgende redenen. Het moge den Hollander door zijn kloek-opgetrokken these van de ten hemel strevende brug der synthese wel wat verbluffen, het fascineert en sleept ook mee door zijn warm en oprecht idealisme, zijn wijde perspectieven. Gelezen of niet gelezen, het zal in dezen tijd, waarin het koloniale vraagstuk steeds in latente of acute crisis verkeert, een grooten invloed hebben op de richting der geesten. Het pretendeert *de* ideologie te zijn van de

eenig-ware koloniale politiek. Het heeft daardoor telkens een religieuze gedragenheid van toon. De Kat geeft een ideologie van de moderne koloniale politiek, volgens zijn overtuiging niet als bovenbouw, maar als onderbouw. Hij is één der eerste schrijvers, die op uitgebreide en gedocumenteerde wijze een historisch-wijsgeerige basis en rechtvaardiging tracht te construeeren. Dat is loffelijk, maar tevens uiterst gevaarlijk. Daarom is goed toezien op het gehalte dezer ideologie, gezien het eminente gewicht van het koloniale vraagstuk, een plicht tegenover den auteur en tegenover de situatie. Bovendien, het boek is een resultaat van een officieele opdracht van het Departement van Koloniën. Als zoodanig is het een wonderbaarlijk product. Het zal voor het eerst, en hoogstwaarschijnlijk tevens voor het laatst zijn, dat een Ministerie van Koloniën zulk een kind als echt te erkennen kreeg. Dergelijke producten van denk- en wetensenergie kunnen nu eenmaal in het bestel dezer wereld aan Departementen slechts zelden beschoren zijn. Maar hoe dat ook zij, deze semi-officieele glans verleent het boek speciale standing en prestige in de mondiale koloniale litteratuur. Het zal ongetwijfeld, naast de aan het boek zelf inhaerente kwaliteiten, belangrijk medegewerkt hebben tot het bewerken der Engelsche en Fransche vertalingen, die spoedig zullen verschijnen. In dezen tijd van internationale concentraties, ook op koloniaal gebied, is dit een feit van zeer groote beteekenis.

III.

We stellen ons het ambitieuze doel om het geheim van dit boek te ontdekken. Den weg, dien wij ons voorstellen daarbij te volgen, is aldus. We zullen eerst een overzichtelijke samenvatting trachten te geven van den inhoud van het in twee boekdeelen verschenen Eerste Deel, dat tot ondertitel heeft: Grondlijnen en richtlijnen van koloniaal beleid. Eerst, wanneer de lezer dezer bespreking aldus een indruk heeft gekregen van den inhoud van het boek, kunnen we een critische analyse en waardeering dezer grondlijnen en richtlijnen doen volgen. Daarom gaat het en daarom alleen. Een werkelijke bespreking van alles, wat het den auteur behaagd heeft in zijn koloniaal gesprek te betrekken, zou een nieuw boekdeel vereischen. Overigens wil schrijver dezes gaarne bekennen, dat hij

in vele gevallen daartoe niet eens bevoegd zou zijn, daar DE KAT ANGELINO'S kennis de zijne verre overtreft.

Het Tweede Deel, met den ondertitel: De Overheidszorg in Nederlandsch-Indië, is niet principieel, maar beschrijvend bedoeld. Het is zeer belangrijk als het document, waaruit blijken kan hoe de auteur, geleid door zijn synthese-beginsel, de koloniale werkelijkheid in verleden en heden interpreteert en waardeert. Het oordeel over dit Tweede Deel bepaalt dus zeer wezenlijk mede het oordeel over het innerlijk gehalte der bepleite synthese-idee. We zullen echter slechts enkele hoofdstukken gebruiken om dit te illustreeren, ten eerste, omdat dat voor het gestelde doel voldoende is en al te groote uitvoerigheid vermeden moet worden, ten tweede omdat schrijver dezes volkomen incompetent is om verschillende onderwerpen te beoordeelen. Laat ons thans pogen een inhoudsoverzicht samen te stellen [1]).

IV.

De Inleiding.

De bevolkingen van koloniën, protectoraten en mandaatgebieden zijn aangewezen op het leiderschap van andere volken. De moederstaten zijn het wezen van dit leiderschap gaan voelen als een roeping om de sluimerende of levende vermogens dier volken te wekken, ten einde ze in staat te stellen een waardige plaats in het wereldbestel in te nemen. Deze opvoedingstaak vervult met schroom, vooral waar hier geen natuurlijke verhouding aanwezig is, maar een eenzijdig wilsbesluit de verhouding van opvoeder en pupil heeft geschapen. Toch, daar onze krachten in lange koloniale ervaring geschoold zijn, gaat de last dier taak onze draagkracht niet te boven. De functie der koloniale mogendheid is overal een opvoedkundige geworden of bezig te worden. Het is de quintessens der Mandaatgedachte, zooals het Volkenbondhandvest die ziet. Bovendien is het koloniale vraagstuk onder economische en

1) Dit overzicht gebruikt natuurlijk veel woorden en zinnen van het boek. Verwijzing daarnaar zou een oogenmartelende wemeling van cijfertjes en aanhalingsteekens vereischen. Daarom wordt het weggelaten. Slechts zoo nu en dan zullen wij ze gebruiken.

humanitaire invloeden in de richting der internationale gedachtenwisseling gestuurd, en overgegleden in de sfeer der wereldpolitiek. Dit boek richt zich in de eerste plaats tot het Nederlandsche volk en de Inheemsche élite. Het wil nationaal verantwoordelijkheidsgevoel en persoonlijk plichtbewustzijn wekken ten aanzien van het Nederlandsche leiderschap. Op geestelijke en zedelijke, meer dan op militaire of economische en politieke krachten, wordt hierbij een beroep gedaan.

Het is de ontwikkeling der geheele, internationaal verbonden, Westersche maatschappij in humanitaire richting, die na langen strijd de sympathie voor de zwakkere rassen heeft doen zegevieren over de uitbuiting. In de periode der eerste aanrakingen ontbreken lichtplekken niet, maar de ongebreidelde machts- en winzucht tezamen met het geringe weerstandsvermogen der Inheemsche maatschappijen hebben de onedele kanten scherp naar voren doen komen. Men denke echter slechts aan DE TOCQUEVILLE'S: „L'ancien Régime et la Révolution" en aan de verhoudingen in de opkomende 19e eeuwsche industrie en mijnbouw, om billijkheidshalve te beseffen, dat de Duitsche en Fransche boeren in de 18e eeuw er slechter aan toe waren dan de Javanen van den tijd van het cultuurstelsel. Een bevredigend onderwijsstelsel is in ons eigen land nog geen eeuw oud.

Dragers van het Engelsche godsdienstige Réveil der 18e eeuw, Engelsche menschenvrienden, de groote Fransche rationalisten en humanisten, betrokken in hun beschavingskritiek ook de wantoestanden in de koloniën. De strijd tegen de slavernij begon. In 1792 verklaarde de Fransche Republiek alle vrije Inheemschen in haar koloniën volwaardige „citoyens français". Met het exploitatie- en monopoliestelsel werd gebroken. In naam der gelijke menschenrechten en uit humanitaire geestdrift brak zich een assimilatie- en unificatiepolitiek baan, soms gedragen door hoog en edel idealisme, ofschoon in zijn uitwerking veelal een veel dieper onrecht tegenover het Oosten dan de oude, ruwe, maar oppervlakkige aanraking. Ook was er telkens terugkeer tot oude paden en methoden. De zwakke beweging van enkele denkers uit de 18e eeuw was omstreeks 1850 in Engeland en Frankrijk uitgegroeid tot een doelbewuste vrijzinnige koloniale *politiek*. De Nederlandsche koloniale politiek was sinds den dood der Compagnie een, onder den invloed

der Fransche ideeën, omhelzen der vrijzinnige anti-exploitatie beginselen, gevolgd door teleurstelling over het uitblijven der van den ouden druk bevrijde Inheemsche energie, eindigend in het in theorie op vrijwillige coöperatie van bevolking en Gouvernement berustende Cultuurstelsel, maar in de praktijk terugvoerend tot den ouden dwang en de oude uitmergeling. Tengevolge van het *algemeen* veld winnen der humane beginselen (p. 28) kreeg het koloniaal beleid na 1850 weer steeds krachtiger uitkomende vrijzinnige lijnen. Sinds het Regeeringsreglement van 1854 werden de belangen en rechten der bevolking erkend. „Door een overgangstijdperk, waarin het streven naar lotsverbetering zich nog voor een deel offensief tegen de erfenis van vroeger tijden had te keeren, voerde van dit jaar de opwaartsche weg naar de positieve ethische periode, waarin eerst vooral de materieele opheffing, later ook de ontwikkeling tot zelfstandigheid het hoofddoel zouden worden van de koloniale staatkunde" (p. 31). De sociaal-politieke evolutie van het Westen, de enorme verkeersuitbreiding, gecombineerd met het panhumanisme, hebben daarna als sterke prikkels gewerkt om het „Oostersch Réveil" voort te brengen, waarmede aan het Westersch panhumanisme een bondgenoot werd toegevoegd. Dat Réveil is niet te vereenzelvigen met den uitslag van den Russisch-Japanschen oorlog, maar een geleidelijke universeele bewustwording, onderdeel van een wereldbeweging, vrij van antagonisme. Het Réveil is een bevestiging van de broederschap der menschheid, een het gansche menschdom vereenigend streven naar vollere menschwording, een vrucht van Westersche verlichte denkbeelden. De nieuwe en groote problemen, die dat stelt, eischen als grondslag van beleid een volksovertuiging, boven partijpolitiek uit. Het *nationale* welzijn der moederstaten vordert bovendien de bewuste ondersteuning van een zedelijke koloniale staatkunde, die het welzijn en de ontwikkeling der Inheemsche bevolking najaagt.

Aan de monografische beschrijving van de onderdeelen der overheidszorg dient daarom een algemeen, principieel deel vooraf te gaan. Vele moeilijkheden in de koloniale staatkunde zijn een onderdeel van een universeel problemencomplex. De leidende gedachte van het boek zal zijn de noodzakelijkheid en mogelijkheid van de synthese der culturen als basis der wereldpolitiek zoowel als der koloniale staatkunde.

Symmetrisch bouwt dan de auteur zijn inleidend deel op. Negen hoofdstukken zullen ons de gewenschte klaarheid geven, waarbij voor geen enkel bezwaar op zij gegaan zal worden. Vier hoofdstukken beschouwen de ontmoeting van Oost en West, het leiderschap van het Westen, den geest van het Westen en de ziel van het Oosten. Het vijfde hoofdstuk is de as, waarom de gedachte wentelt. Het behandelt de synthese der culturen. Nog eens vier hoofdstukken werken de zoo gewonnen visie uit als het „Leitmotiv" der geschiedenis. Daarom heeten ze ook: de synthese in de geschiedenis, de synthese in Oostersche staten, de synthese in de koloniale wereld, en richtlijnen der toekomst.

Na deze inleiding, die reeds eenige accoorden aanslaat, die steeds krachtiger zullen doorklinken, kunnen we onzen zwerftocht aanvaarden door de wijde velden van DE KAT ANGELINO's rijk der synthese.

V.

Eerste Hoofdstuk: Ontmoeting van Oost en West.

DE KAT ANGELINO is iemand met een zaak, waarvoor hij pleit. Al dadelijk komt dit uit in het motto, dat hij kiest voor dit hoofdstuk. Het is KIPLING's beroemde vers uit de Barrack Room Ballads.

„Oh, East is East, and West is West, and never the twain shall meet

Till Earth and Sky stand presently at God's great Judgement Seat;

But there is neither East nor West, Border, nor Breed, nor Birth,

When two strong men stand face to face, tho' they came from the end of the earth".

Is de onoverbrugbare kloof een feit, zoo luidt des schrijver's these, dan is alle koloniale beleid zonder uitzicht. Abdicatie van het Westen of niets ontziende machtshandhaving is dan het eenig alternatief. KIPLING's woorden zijn een vermaan om de verhouding op *zedelijken* grondslag te vestigen, en alleen dan is er uitzicht op begrijpen, waardeering en samenwerking. Eerst de beantwoording van de vraag of de ontmoeting van Oost en West wenschelijk en noodig is, zal aan de koloniale staatkunde bestaansrecht en zedelijke rechtvaardiging schenken. De schrijver geeft toe, dat de

bezwaren van hen, die in de ontmoeting van Oost en West wegens de groote geestelijke en psychische verschillen tusschen beide een verwoesting en vervlakking van de groote Oostersche culturen zien, begrijpelijk zijn. Japan, bewegingen in Britsch-Indië zooals de Brahmo Samaj, en nog andere landen bewijzen echter de mogelijkheid en vruchtbaarheid van een werkelijke ontmoeting, en tevens dat het de moreele kracht is, die bindend werkt. In Nederlandsch-Indië is b.v. in een figuur als KARTINI de ontmoeting schoone werkelijkheid geworden. De sterke impetus der Westersche beschaving en de onstuimige drang der Oostersche jeugd om de moderne denkbeelden toe te passen, hebben echter in de meeste landen het delicate evenwicht der gematigd-vooruitstrevende Oostersche bewegingen niet ontzien, vaak genoeg niet kunnen ontzien. De grootste tegenstellingen in idealen en maatschappelijke structuur botsen op elkaar en de *zonder leiding* zich daaruit voltrekkende „Umwertung aller Werte" zou op een chaos uitloopen. Daarom is het een nobel en rationeel streven om, al zal dat groote krachtsinspanning kosten, een bevolking langs eigen lijnen te willen ontwikkelen. In de stille, gespannen worsteling van oud en nieuw, die ontketend wordt, kan het natuurlijk conservatisme der bevolking soms een onbewust beschermmiddel zijn tegen te groote, niet te verwerken, schokken, en kan te onstuimige hervormingsdrang, economische penetratie en verlichtingsstreven de onrust ongewenscht sterk voeden. Ontwrichting is een zeer reëel gevaar, en daardoor ontstane convulsieve overspannen reactie naar het oude niet minder. De geschiedenis van Britsch-Indië van de laatste 30 jaar levert daarvoor de bewijzen. Dan, zegt de auteur met ware wijsheid, ontstaat vaak een *onbestemde onbevredigdheid*, die tot een uitbarsting leidt. Groote voorzichtigheid bij de tenuitvoerlegging van de ontmoeting van Oost en West is dus inderdaad geboden.

De penetratie van het Westen naar het Oosten is voor hem, die historisch weet te zien, een onvermijdelijkheid. Het Westen werd gedreven door een expansieve energie, die het zelf niet kon beheerschen, meer voertuig dan drijfkracht eener kosmische energie. Beteekende het voor Europa een uittreden uit de zelfgenoegzame isolatie der Middeleeuwen, voor het Oosten was het een appèl ook eigen isolatie op te geven. De geschiedenis der menschheid stuwt naar de internationale eenheid toe, belichaamd in de Volken-

bondsgedachte. Het is de dankbare taak der koloniale staatkunde over het contact tusschen beide werelden (Oost en West) te waken, om het goede in die maatschappijen te behouden en alle veranderingen zoo geleidelijk en organisch mogelijk te doen zijn. Daarom noch verdringing, noch botsing der culturen, maar cultuursynthese. Door het geloof daarin geschraagd is er door beleidvolle samenwerking veel te bereiken. Non-coöperatie, boycot, verzet en défaitisme, ook wanneer ze uit idealisme geboren zijn, trachten *vergeefs* een *kosmisch* gebeuren tegen te houden. De arbeid der Westersche wetenschap ter ontginning van Oostersche beschavingen en godsdiensten heeft al mooi grondwerk verricht voor de synthese. De besten van Oost en West zullen elkaar in den verderen arbeid daarvoor ontmoeten en eens zal in het synthese-gebouw de spreuk gebeiteld kunnen worden: „In loving memory of strenuous comradeship".

VI.

Tweede Hoofdstuk: De roeping van het leiderschap.

Dit hoofdstuk stelt de schrijver onder een motto, andermaal aan KIPLING ontleend: Take up the White man's burden. Ondanks haat, kritiek en tegenstreven, ondanks alle veelszins gerechtvaardigde kritiek en miskenning, het Westen zal dien last kunnen dragen. Voor dit leiderschap, dat bestemd is zijn uitsluitend Westersch karakter te verliezen en over zal gaan in een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor wereldvrede, wereldsamenwerking en wereldvooruitgang, is politieke afhankelijkheid voorloopig noodzakelijk, hoe nobel en eerbiedwaardig de bezwaren van hen, die anderer politieke vrijheid willen eerbiedigen, ook mogen zijn (p. 84). Mexico en Peru zijn daar om te bewijzen waartoe ongecontroleerd contact van Westersche expansie en zwak georganiseerde maatschappijen voert. Wie aanraking van Oost en West wil, moet ook voor een deel der Oostersche landen politieke overheersching willen, daar een controleerend gezag noodig is om het verwoestende der aanraking te beperken en het mogelijk-bevruchtende te versterken. De functie van het leiderschap uit zich daarom in *bescherming* en *weerbaarmaking*. Voor beide heeft eeuwenlang de belangstelling ontbroken. Dit kwam niet alleen en geheel voort uit opzettelijken

wil tot uitbuiting en onderdrukking, maar zakte te gemakkelijker daartoe af door de weerloosheid der Inheemsche maatschappij, die vóór en na der Westerlingen komst steeds een gemakkelijk slachtoffer van sterkeren is geweest. Het Westersch gezag is daarom noodzakelijk voor werkelijke bescherming, getuige de bescherming, die in Afrika en ten onzent de volken noodig hebben op agrarisch gebied en op het terrein van de aanraking met Westersche ondernemingen, zoowel wegens zwakheden in eigen karakter als wegens de onstuimigheid van Westersch initiatief. De tijdgeest eischt echter geen autocratisch gezag, maar een gezag, dat aanstuurt op volksbewustheid, volksweerbaarheid, volksverantwoordelijkheid, dus een gaan in democratische lijn. De „leave them alone"-leuze is dwaasheid. Zeker, (hier spreekt de auteur wat stelliger, of liever minder concessief dan op p. 84) „politieke overheersching strijdt onmiskenbaar tegen het directe redelijke gevoel. Wanneer men deze evenwel opheft in de sfeer van wereldhistorische lotsbedeeling, en op grond daarvan gevoelt als een redelijken eisch tot leiderschap en bescherming, vindt zij in de eerlijke vervulling van dien eisch een *zedelijke rechtvaardiging* van hoogere orde" (p. 97). Plichtsgevoel, niet met schoonen schijn omhangen heerscherstrots of exploitatie-zucht, zij de grondslag van het leiderschap. Ook mag het „zich niet leenen tot het onderschikken van volksbelangen aan overheids- of particuliere ondernemingen" (p. 97).

De *weerbaarmaking* ziet op de toekomst en vordert groote kennis van Westersch wezen en Inheemschen aard. De Kat schetst dan in korte trekken de gedifferentieerde, dynamische maatschappij van het Westen als internationaal-functionneerend organisme. Daarbij sluit aan een veel uitvoeriger geteekend beeld van de typisch-Oostersche maatschappij, een meesterstukje van penetrante karakteriseeringskunst. „Aardverbonden", medelevend met het rythme der natuur, bestaande uit genealogische en territoriale gemeenschappen, wortelend in duizenden geïsoleerde centra met eigen godsdienstig, sociaal en politiek leven. Zoo is zij. De mensch is in zijn identiteitsbewustzijn vergroeid met gemeenschap en groepsinstinct. De banden, waarmede men verbonden is onder elkaar, hebben een geheiligd karakter. Het economische leven wentelt om het evenwicht van behoefte en productie, welke niet verder gaat dan waartoe de engbesloten gemeenschap dringt. Het

rechtsleven is verankerd in een gevoelig rechtsbewustzijn, maar kent geen doelbewuste, doch slechts incidenteele regeling en daarom stille vervorming. Alleen bij de differentiatie van persoonlijke en sociale bewustheid is de gedifferentieerde rechtsopvatting mogelijk, die wij kennen, en die alleen bij een in de *stad* groeiende arbeidsverdeeling kan ontstaan. Het Oosten toont het beeld van een stadloos platteland. Ook in de groote steden, die het Oosten in den loop der tijden gekend heeft, behoudt de volksverdichting het karakter van een groot dorp. De stad is een agglomeratie van dorpen. De opkomst van de „Stad", zooals de Middeleeuwen van Europa die kenden, biedt een kardinaal verschil van Oost en West, want in de ontwikkeling der steden als zelfstandige grootheden ligt het geheim der cultuur, de kiem van burgerlijke vrijheid en nationaal volksgezag. De overwelvende en samenbindende machten in het Oosten, nl. de politieke van het vorstengezag en de cultureelgodsdienstige der binnengedrongen wereldreligies (Islam, Buddhisme), hebben de isolatie niet werkelijk aangetast.

Deze statische Oostersche gemeenschap nu (nergens meer in *volle* zuiverheid aan te treffen) wordt door den dynamischen tijdgeest besprongen. Elke invloed van buiten, van welken aard ook, tast haar zelfgenoegzaamheid en verzekerdheid aan, want haar wezen is isolatie. Dit doet te klemmender uitkomen hoe noodig de beschermende en weerbaarmakende waakzaamheid eener koloniale Regeering over het contact dezer dynamische en statische werelden is. Ze is daarom de snelste weg tot ware zelfregeering. „Ondanks den ernst van de tegenstelling tusschen Oost en West, oud en nieuw, mechanische en organische solidariteit, groepsgevoel en intellectueele organisatie, oogenbliksneiging en toekomstzin, gebondenheid en bewegelijkheid, mystieke levenswijding en rationalisme, ondanks alles", roept DE KAT ANGELINO vol blij vertrouwen uit, *„de wil tot kameraadschap overbrugt de kloof der contrasten"* (cursiveering van mij). De Pan-Indonesische idealisten, die de krachten voor den opbouw eener toekomst in de door de wetenschap gedemonstreerde cultureele en raciale eenheid van Nederlandsch-Indië zien, terwijl alleen Nederlandsch gezag de eenheidscheppende macht is, zijn voorbarig. Voor de toekomst mogen daar groote krachten schuilen, voor het heden zijn ze te zwak. Men bedenke

in dit verband BARKER's uitspraak [1]) over de „unity of culture" en „unity of faith" in de Middeleeuwen. Deze zegt: juist omdat de Middeleeuwen op zulk een lagen economischen trap stonden, konden zij zich een „facile internationalism" veroorloven (p. 127). Het koloniale leiderschap moet en zal den afstand, die er ligt tusschen het bewuste internationalisme van heden en het faciele internationalisme der Middeleeuwen, sneller kunnen overbruggen dan in Europa geschied is, waar het vijf eeuwen harden arbeid heeft gekost. Men hebbe daarom vertrouwen in de mogelijkheid der vervulling van de roeping van het koloniale leiderschap. De verzoening van twee werelden, dáárin bestaat de grootschheid dier roeping. Het is „niet langer een „white man's burden", maar een menschheidstaak, waaraan Japansche, Chineesche, Siameesche, Turksche en Perzische staatslieden, leiders of denkers evenzeer arbeiden als de met ons samenwerkende Inheemsche vorsten, ambtenaren, hoofden en leiders". Het streven is gericht „op het toegankelijk maken van de heiligdommen der groote Oostersche culturen voor alle leden der betrokken Oostersche samenlevingen, *op het activeeren van bestaande sociale en cultureele krachten in dienst der levende maatschappij,* op het onbekrompen steunen van den collegialen opbouw met Westersche organisatie, wetenschap en techniek, *op de bezieling der evolutie met het allerbeste wat het Westen bezit, zijn spiritueele en moreele kracht*" (p. 141. Cursiveeringen van mij).

VII.

Derde Hoofdstuk: De geest van het Westen.

Hoe onwederlegbaar ook de noodzakelijkheid en wenschelijkheid der ontmoeting van Oost en West in de bestendiging van een zedelijk leiderschap zijn, we zijn nog te veel in de sfeer der noodzakelijkheden en onvermijdelijkheden gebleven en nog niet omhoog gestegen tot die der „aan druk en Fatum onttrokken sfeer der menschelijke solidariteit". *Noodzakelijke* zedelijkheid komt niet uit het hart voort, wel door vrijen wil geboren streven naar het ideaal der menschelijke solidariteit.

1) In „The Unity of Western Civilisation" ed. F.S. MARVIN, Unity Series I p. 94, 95.

Is echter het Westen tot die roeping in staat? Het Westen, waar de zelfkritiek en de zelfveroordeeling het fiasco van het Christendom verkondigen en de „Untergang des Abendlandes" profeteeren? Was er ooit ongelegener tijd? Er zijn echter lichtpunten. Ten eerste de kritiek is zelfkritiek en komt dus voort uit zedelijk gevoel. Ten tweede, juist waar de Europeesche maatschappij in zooveel opzichten fiasco heeft gemaakt, is dat geen bewijs voor het fiasco van het Christendom, maar voor de groote behoefte, die Europa aan het Christerdom heeft. De kritiek ga tegen uitwassen, maar worde geen zelfvernietiging. Dan is zij een symptoon van de cultuurmatheid, waaraan ook het Romeinsche Rijk bezweek. Elke cultuur kent die stemmingen, maar men verlieze niet „de gematigdheid van den gouden middenweg, het kenteeken van den goeden leidsman". Wie de laatste eeuwen overziet, constateert grooten vooruitgang in humaniteit in Europa. Er is geen plaats voor verguizing van het Westen, voor vertwijfeling aan zijn zedelijke roeping en aan het Christendom. „Neen", barst de schrijver uit, „waar een zoo alle lijden en ontbering trotseerend idealisme en heldenmoed in den Westerschen mensch aanwezig bleken te zijn, zullen zij in het belang der menschheid alles kunnen tot stand brengen, wanneer zij geleerd zullen hebben in het allergrootste, het internationale verband, samen te werken, wanneer zij de *laatste* scheidingslijnen van klasse, natie en ras in het bewustzijn der menschelijke solidariteit zullen weten te overschrijden" (p. 161). Panhumanisme en menschelijke solidariteit zijn de pijlers van De Kat Angelino's idealisme. De zedelijke krachten van Oost en West zijn, zegt hij, van denzelfden inhoud en soortgelijke strekking. Het kan niet anders zijn. „Op dit fundamenteele feit is de synthese rotsvast gegrondvest als eenig, voor alle volken, godsdiensten en culturen aanvaardbaar lichtbaken voor de toekomst" (p. 162).

Waar is het *geheim* van het Westen, de kiembodem zijner zedelijkheid? Zie naar Israël met zijn hoog ethisch monotheïsme en zijn profetische visie van een rijk van menschelijke solidariteit, gerechtigheid en wereldvrede! Zie naar Hellas met zijn kunst, wetenschap en wijsbegeerte! Zie naar Rome met zijn eerbied voor recht, wet, orde en organisatie! Deze geestelijk voorouders zijn nog steeds de beschermgeesten van het Westen. Door de spanning en het samenspel harer zedelijke krachten kon en kan het Westen

dat groote sociale spanvermogen ontwikkelen, dat het Oosten zoozeer behoeft. Om die visie te verwerkelijken is noodig het *„geloof in vervolmaking, in verbetering, in vooruitgang"* (p. 171). Dit geloof trad met het humanisme der Renaissance als levende sociale kracht binnen in de menschelijke maatschappij en werd haar innerlijke dynamiek. In de Europeesche Faustische ziel is dit de drang tot het oneindige en onbereikbare, vaak in excessen vervallend, maar ook de schepper van al de groote schatten. Deze Excelsiordrang worde der Inlandsche maatschappij als levende kracht ingegoten. Het wezen van het Westen alleen in de techniek te zien, en dat nog wel in den uiterlijken zin van mechanische organisatie, is een miskenning van de techniek en van het Westen beide, want de moeder der techniek is de moreele kracht, die in geduldige overgave de natuur overwint. De Westersche sociale spankracht en wil tot vooruitgang moeten het overal in de Inheemsche maatschappij als kiem aanwezig sociaal instinct en embryonaal streven tot vooruitgang activeeren. „The gifts of Humanity, all Humanity must enjoy". Daarmede is het zenith der synthese-gedachte bereikt en zijn we in de aan druk en Fatum onttogen sfeer „van het geloof in geestelijken en materieelen vooruitgang der geheele door solidair gevoel vereenigde menschheid" (p. 178).

Het woord Fatum sleept onzen auteur mee tot een uitvoerige bestrijding van SPENGLER's morphologische geschiedenis-interpretatie. Hij ziet in het mystisch-naturalistische fatalisme van dezen veelgelezen schrijver terecht een doodsvijand van zijn eigen these. „Buigen wij ons voor het Fatum", zegt hij, „zoo hebben wij met één slag den geest van het Westen beroofd van zijn wapenrustig en hem aangewezen op den steun van het wankelend menschelijk intellect; aan de vijandige chaotische machten zouden wij de geestelijke en zedelijke krachten hebben uitgeleverd, die ons onoverwinnelijk maken" (p. 183). En lyrisch roept hij uit: „De ware geest van het Westen voelt een wezenseenheid met de oneindigheid en de eeuwigheid; nimmer zal zijn energiestroom kunnen rusten, want achter elken einder zoekt hij een nog verderen horizont en hij zal tot aan den hemel *moeten* groeien om den versten horizont te kunnen zien. De tijd is nog verre, maar wij zijn op den goeden weg.....". (p. 190).

VIII.

Vierde Hoofdstuk. De ziel van het Oosten.

Om de ontmoeting van Oost en West te kunnen begrijpen en leiden, is niet alleen kennis van den geest van het Westen, maar ook van de ziel van het Oosten noodig. De *geest* van het Westen en de *ziel* van het Oosten, omdat de geestelijke agens in het Westen zich meer uit in actieve innerlijke dynamiek en in het Oosten in de tot het contemplatieve neigende goddelijke vonk. Hun eenheid en wezensverwantschap zijn gelegen in de gehoorzaamheid aan het gemeenschapsbelang, wat het aardsche betreft, en in den eerbied voor het bovennatuurlijke, wat het bovenaardsche aangaat. In deze twee verbondenheden ligt de maatstaf der ware menschelijkheid. Zij zijn haar horizont en zenith. De mensch bestond reeds vóór den „homo faber" (techniek), want van de aanvangen der menschheid aan is er de worsteling van geest en materie, het groeiend besef van den eerbied en het afstandsgevoel, de criteria der menschelijkheid. Wat heeft dit te maken met de koloniale staatkunde? Dit, dat de wezensverwantschap van den Oosterschen en Westerschen mensch spreekt uit hun vermogen tot gehoorzaamheid en eerbied tegenover maatschappij en wereldorde, dat de verwantschap van het geestelijk streven der menschheid in al haar godsdiensten en culturen de fundeering is van den middenpijler der synthese-brug. Deze wezensverwantschap, blinkend in haar twee facetten, is het scherpst geformuleerd in den hoofdsom der Wet van Mattheus 22 : 39: de liefde tot God (eerbied tegenover de wereldorde) en de liefde tot den naaste (verhouding tot de maatschappij). Deze formule is een universeele, alle kerkelijk dogma tebovengaande waarheid.

Om haar aan te wijzen onderneemt de auteur een rondgang door de wereldgodsdiensten van het Oosten. De beschrijving dier godsdiensten getuigt van groote belezenheid, maar is onnoodig lang, zoodat ze, omdat ze te veel wil geven, rommelig en niet „to the point" is. De kenschetsingen van Hindoeïsme en Buddhisme bewijzen bovendien, dat belezenheid nog geen deskundigheid is. Het best is het gedeelte over het Confucianisme, ongetwijfeld om tweevoudige reden. En omdat de schrijver als Sinoloog hier wel deskundig is, èn omdat hij zich aan den wereldverbeteraar Con-

fucius duidelijk innerlijk verwant voelt. De conclusie van dit examen der godsdiensten in ware menschelijkheid is, dat we in Islam, Hindoeïsme, Buddhisme, in de Wet en de Profeten, in Taoïsme en Confucianisme de soms meer, soms minder bewuste twee-eenheid van eeuwigheidsdrang en socialen horizont vinden, welke in de geciteerde Christelijke gebodstwee-eenheid haar ware richting en activeering verwerft.

Na zoo, tot zijn bevrediging, de fundamenten en de diepste motiveering van zijn koloniale staatkunde in de wereld des geestes en der religie te hebben aangetoond, weerlegt hij nog weer eens uitvoerig de aanhangers van de onoverbrugbare-kloof-theorie, en maakt een interessante ethnologische uitstap om de ongegrondheid van de opvatting, dat de Oostersche (vooral de primitieve volken) onveranderlijk zouden zijn, in het licht te stellen. Immers beide inzichten zijn de directe negatie van DE KAT ANGELINO'S these en zouden, indien zij waar waren, alle koloniale politiek tot stupiditeit stempelen. LEROY, de scherpzinnige afbreker van de ál te gezaghebbende sociologische school van DURKHEIM, BRÜHL, etc., OLDHAM, de bekende auteur van „Christianity and the Race Problem" zijn in dezen strijd de door de DE KAT ANGELINO aangevoerde hulptroepen. Hij blijft hier echter niet bij staan, maar ontwijkt zelfs niet, vooral door OLDHAM'S rijpe wijsheid geleerd, de beantwoording van de vraag: Wat is nu de absolute waardemeter voor een koloniale staatkunde, die zich wil baseeren op een synthese van geestelijke werelden? Zoodat dus (zelden vertoond in uiteenzettingen over koloniale staatkunde) zelfs het waarheidsprobleem aan de orde komt. DE KAT ANGELINO'S antwoord luidt als volgt. Het zedelijk streven naar vooruitgang is, blijkens het volbrachte onderzoek, gericht op de belangen der gemeenschap en op het verzekeren van de harmonie tusschen haar functies en de bovennatuurlijke macht of wereldorde, *ongeacht* de mistastingen bij de keuze der middelen, *veroorzaakt door onwetendheid en milieubeperking* (Cursiveering van mij). Er is vermogen tot verandering en evolutie, en het criterium dat ons in staat stelt te registreeren of een verandering óók een verbetering is, ligt daarin dat ze gemeten wordt aan den geestelijken, zedelijken, intellectueelen en materiëelen vooruitgang der heele menschheid. Hiermede stelt het Westen zichzelf en de op zijn leiderschap aangewezen maatschap-

pijen een nimmer falend baken, dat in zijn der *gansche* menschheid dienenden lichtkring niemand's gevoeligheid kan treffen en *allen* de fouten onpartijdig openbaart.

De brandende begeerte zijn standpunt en beginselen onaantastbaar veilig te stellen, voert DE KAT ANGELINO daarna nog tot een reeks uitvoerige en grootendeels kranige verhandelingen over verschillende boeiende onderwerpen. Voor zijn doelstelling der ware koloniale politiek is noodig, dat de persoonlijkheid althans in kiem overal aanwezig is. Om dit te bewijzen schenkt hij ons een beschouwing over collectivisme en individualisme, waarbij de moderne ethologische strijd-litteratuur over dit onderwerp niet karig gebruikt wordt. Hierbij sluiten aan schetsen over de verhouding van groepsverband en ontwikkeling der persoonlijkheid, dorpsverband en vooruitgang, stad en dorp, communalisme en communisme. De twee laatste bijna met de uitvoerigheid van tijdschriftartikelen. Ik aarzel niet te zeggen, dat deze excursies, te danken aan des auteurs logischen drang en pleitbezorgershartstocht, in vele opzichten juweeltjes zijn. Er is zulk een rijkdom van verrassende, knap-geformuleerde opmerkingen in, die het licht doen vallen op den achtergrond der Oostersche maatschappij, dat men zich alleen maar met geweld tot onthouding van citeeren dwingt [1]). Een bloemlezing citaten is echter zelden animeerende lectuur. Slechts op één ding wil ik nog wijzen, nl. dat, waar het platteland van het Oosten één der gewichtigste terreinen is tot vernieuwing en weerbaarmaking voor de moderne aera, DE KAT ANGELINO alle ernstige werkers in deze landen een positieven dienst bewijst door (p. 274 v.v.) de aandacht te vestigen op de volkomen herboorte van het in achteruitgang en steriliteit verzonken platteland van Denemarken b.v., een staaltje van wat mogelijk is bij doordachte, doelbewuste hervorming.

---

1) Ik verwijs naar p. 267 over de *instinctieve* loyauteit bij primitieve groepen, gepaard aan weinig persoonlijkheid en veel ongebreideld individualisme, tegenover den bewusten socialen zin van hoogere cultureele gemeenschappen, gepaard met meer persoonlijkheid en minder tolerantie voor individualistische anarchie. Ook naar p. 270 over de Oostersche hoffelijkheid als natuurlijk gevolg der maatschappelijke ordening. In het stuk over communalisme en communisme zijn zooveel treffende, vaak diepzinnige opmerkingen, dat men alleen maar kan aanraden het geheel te lezen.

De synthese-idee is door den auteur in haar samenstellende deelen deugdelijk bevonden. Vele aanvallen en bezwaren zijn weerlegd. De strijdbare schrijver is echter nóg niet tevreden. Als een ridder, die reeds vele vijanden geveld heeft, rijdt hij door het tournooiveld, speurend of er nog een vijand overgebleven is, die nog te niet gedaan moet worden. Daar ontdekt hij er één, en met volle kracht rent hij op hem in. Wie is het? LÉVY BRÜHL met zijn „mentalité prélogique", die de ethnologische studiën in de laatste decenniën diep beïnvloed heeft. Een consequent praelogisme poneert implicite de onmogelijkheid der synthese. Zou de borst van den waren synthese-ridder niet van strijdlust gaan blaken? De strijd is snel beslist. Een nauwkeurige interpretatie van LÉVY BRÜHL zelf, het requireeren van den bondgenoot ALLIER, die subtiel en geduldig de verbindingslijnen van de primitieve menschheid en de cultuur-menschheid heeft getraceerd, voeren tot de bevredigende conclusie, dat er van tweeërlei menschheid geen sprake mag zijn, noch van principieel verschil; alleen van gradueel verschil.

Nog is de schrijver niet verzadigd in zijn begeerte om aan de koloniale staatkunde een onwrikbaren bodem en een oneindig verschiet te geven in zijn synthese-idee. Hij maakt het zich voorwaar niet gemakkelijk. Hij getroost zich een eerbiedwekkende inspanning. De tweeërlei menschheid is als schijnwezen onthuld. Toch spint de schrijver nog voort aan de beschrijving der primitieve mentaliteit, het symbolische denken der Middeleeuwen en de mystisch-magische sfeer der gesloten maatschappijtjes, waarvan hij weer in eenige pagina's een uitstekende karakteristiek geeft. Daar, in die laatste sfeer, en dat is het gewichtige voor DE KAT ANGELINO, die zijn koloniale staatkunde universeel (d.i. op de gansche menschheid toepasselijk) zedelijk wil motiveeren, ziet hij den kiemboden der zedelijkheid. De conclusie, waartoe hij komt, luidt aldus: „Haar zedelijke standaarden zijn het resultaat van een ons verwanten zielsaanleg, maar van een geheel *ander* milieu, dat in twee opzichten van het onze verschilt en daarom andere standaarden *eischt* zoolang die verschillen blijven bestaan. Dit onderscheid wordt in hoofdzaak veroorzaakt door de beperktheid der sociale eenheid, die het vermogen tot eerbied doet kwijnen en door de bescheidenheid der beschikbare materieele en intellectueele hulpmiddelen, die door zielige angst der materie voet geven"

(p. 315). Hier keert het woord van Confucius terug, dat de schrijver boven dit hoofdstuk plaatste: „Van nature wezensverwant, vervreemden de menschen van elkaar door omgevingsinvloeden".

We naderen het einde van dit hoofdstuk. De psychanalyse, voorzoover ze mythologische, godsdienstige en ethnologische problemen heeft gehanteerd, wordt nog even aan de kaak gesteld, omdat haar Westersch-intellectueele instelling zoowel het psychische als sociale leven te kort doet. De schrijver in zijn sterk gevoel voor den samenhang van wereld-beschouwing en praktisch, ook staatkundig-praktisch handelen, meent daarom ook op de invloedrijke psychanalyse te moeten ingaan.

Terugschouwende concludeert de auteur dat de geest van het Westen de ziel van het Oosten niet wil verdringen, maar verruimen en vernieuwen. Bij het laatste woord voelt hij, dat hij in een Zendingssfeer komt en formuleert het onderscheid van Zending en koloniale staatkunde aldus: dat de koloniale staatkunde die zelfvernieuwing van de sfeer der Oostersche ziel wil „door middel van een minder rechtstreeksche, ten opzichte van godsdiensten en culturen onpartijdige, en daarom geheel bijzondere zwarigheden opleverende methode". Synthese is geen assimilatie, noch een losse samenvoeging van twee geheel verschillende eenheden, noch een vervloeiïng van beide in elkaar. Zij wil de punten van overeenkomst en verschil vaststellen, van de methodes en middelen welke, dank zij die overeenkomst en ondanks die verschillen, de samenwerking tusschen Oost en West steeds meer verzekeren, opdat eens aanschouwd worde de groote „Harmonie der Menschheid" (p. 330).

IX.

Vijfde Hoofdstuk: De synthese der culturen.

Thans zijn we tot het knooppunt van het boek genaderd. Jammer dat de schrijver weer begint met bladzijden te vullen over wat vroeger al tot vermoeienis toe gezegd is over de synthese. Er wordt niet meer betoogd en bewezen, er wordt gepreekt, en Hollandsch lang. De stijl vertoont hier dan ook wijde en plechtige kanselgebaren. De koloniale staatkunde, de ingenieur van de

synthese-brug, roept in edele eenvoud van verschijning een groot getal gasten op om de gecompliceerde, maar toch logische constructie van het kostbare werkstuk in oogenschouw te nemen. Wel, laten we weer eens met den auteur meegaan. De pijlers der synthese zijn in de twee vorige hoofdstukken opgebouwd uit het cement der eerbied. Nu de brug zelve. De prediker neemt het woord: „In de internationale beweging van onzen tijd wordt ieder mensch opgeheven, iedere vorm van bekrompenheid aangetast, ieder particularisme ondermijnd. Zij berooft die milieu's van de negaties door de materie en verlevendigt hen als scheppers van eerbied en loyauteit. Wanneer de wereldsamenwerking zal zijn verwezenlijkt, wanneer alle verschillen en overeenkomsten in de groote harmonie hun plaats hebben gevonden, zal de mensch voor de laatste maal zijn voet op den kop van den draak zettend, geheel onverwondbaar zijn en den draak den kop vermorzelen, zonder dat deze hem de verzenen vermorzelt" (p. 337). Deze plaats zullen we hebben te onthouden voor de richtige determineering van De Kat Angelino's synthese-begrip. Want wij hebben hier niet alleen een idealistische visie van de koloniale staatkunde, neen, wanneer men den juichenden, hooggestemden toon goed tot zich door laat dringen, de koloniale staatkunde wordt hier de inaugurator van de synthese-eschatologie, echter met dit diepgaande onderscheid van alle andere eschatologie, dat niet het gericht en het oordeel, maar de jubelende overwinning van den geest op de materie in de menschheid uiteindelijk doorbreekt. Heeft er ooit merkwaardiger vroedvrouw aan belangrijker geboortesponde gestaan?

De synthese zal geen geforceerde assimilatie mogen zijn, maar een stille groei van binnen uit, zegt de schrijver. Hij ontwijkt dan niet de vragen, die bij zulk een zin over het tot nu toe geldend principieel en praktisch koloniaal beleid opkomen. Verbieden wij niet koppensnellen en heksenprocessen? Heeft men in Britsch-Indië niet het verbod der weduwenverbranding als een victorie der ware menschelijkheid, het devies der synthese-gedachte, gevierd? Is dit niet, vraagt De Kat Angelino zelf, grove assimilatie, ruwe aantasting van anderer zedelijkheid en heiliggehouden inzicht, hoezeer wij het dan ook mogen afkeuren? Neen, is het antwoord, die volksstammen moeten toch de voor hun bewustzijn evidente onredelijkheid van onze inmenging accepteeren terwille van *„onze* zede-

lijkheid, die in elken echten Westerling, wien de persoonlijke waardigheid in iederen mensch boven alles gaat" (p. 353), niet kan worden verloochend. Hiermede is, naar schrijver's meening, de synthese die de harmonische verbinding van verschillende gelijkwaardigheden en volwaardigheden wil zijn (p. 351), ongerept gehandhaafd, want de hoogste menschelijkheid moet toch weer leidstar en autoriteit zijn.

Na dit en natuurlijk nog veel meer (waaronder heel veel belangrijks) betoogd te hebben, is de schrijver blijkbaar toch weer zoo onder den indruk gekomen van het vijandig rumoer, dat den opmarsch van zijn synthese-leger omringt, dat hij den kansel verlaat, de wapenrusting aangordt en ten strijde trekt. Wie zijn deze vijanden? De sceptici, die hoezeer ook bereid om de principieele wezensverwantschap toe te stemmen, toch van meening zijn dat de milieu-invloeden in den loop der geschiedenis van veel beslissender uitwerking geworden zijn. Met andere woorden, die groote mate van samenwerking, die voor de gestelde synthese noodig is, is hoogstens een schoone illusie. Deze milieu-invloeden zijn: het landschap, het klimaat, het ras. In drie verhandelingen, tezamen bijna 70 pagina's tellend, rekent de schrijver met deze drie factoren af, geholpen door zijn belezenheid. Immers zijn deze onafwijsbaar *de* essentieele factoren in de wereldhistorischen gang der dingen, dan staan we weer voor de onoverbrugbaarheid, en is dus alle brugbouw zielige dwaasheid.

Het moet hier weer zonder eenige reserve gezegd worden, die verhandelingen op zichzelf zijn echt-knappe stukken. In den gang van het betoog van het boek zijn ze echter weer onnoodig uitvoerig. In het stuk over het landschap wordt SPENGLER'S morphologische geschiedenis-interpretatie voor de zooveelste maal berend. In dat over het klimaat is HUNTINGTON'S: Climate and civilisation, de springplank der redeneering. De behandeling van het ras schenkt ons gul een epitome der erfelijkheidsleer, geeft en passant een temperamentvolle en sympathieke verdediging van de in de geschiedenis gebleken cultureele en politieke potenties der Javanen, en schetst in uitvoerige trekken de raciale geschiedenisinterpretatie van MADISON GRANT, LOTHROP STODDARD en CHAMBERLAIN, dit alles vermeerderd met derzelver weerlegging. Men moet al weer zeggen: de schrijver maakt het zich niet gemakkelijk. Maar zijn recensent

ook niet, want hij maakt het hem onmogelijk om ook maar bij benadering een indruk te geven, wat hier aan kennis, opmerkingsgave en inzicht ligt opgetast. We moeten volstaan met te zeggen, dat men het in het algemeen met des schrijver's conclusie eens kan zijn, dat landschap, klimaat en ras uiterst belangrijk zijn, maar daarom nog niet de beslissende en scheppende factoren in de geschiedenis. Echter geeft het geheel toch een onbevredigenden nasmaak, ten eerste omdat het onderzoek naar de beteekenis der drie bedoelde factoren in het menschelijk leven nog in het aanvangsstadium verkeert, zoodat men, zelfs bij de sterke overtuiging dat de geest en niet de omgeving primair is, nog weinig neiging kan hebben tot volkomen wetenschappelijk-uitgeruste zegetochten tegen deze theoriën[1]); ten tweede, omdat hij zich wel eens te gemakkelijk van zeer nijpende vragen afmaakt. Eén voorbeeld uit meerdere vindt men op p. 408 v.v., waar de, naar het schijnt, door het klimaat begunstigde raciale variatie in energie en initiatief ter sprake wordt gebracht. Daar bewijst de schrijver niet (hetgeen hij, ook al is het een vrij onmogelijke taak, in zijn positie behoorde te doen) dat de energie en het initiatief van de tropische volken gelijk is aan die van andere, maar dat die volken óók energie en initiatief hebben, hetgeen niet bewezen behoefde te worden, zoodat hij wat al te overhaast en te gemakkelijk victorieroepend zijn toevlucht neemt tot de bemoedigende en verheffende kracht der synthese-gedachte.

Ten slotte keert de schrijver zich weer van de belagers der synthese af om haarzelf verder te beschouwen. Hij heeft gepeild in hoeverre landschap, klimaat en ras een woord medespreken en komt dan weer terug tot zijn telkens bepleite standpunt, dat in de aanraking en interpenetratie van volken en culturen de zekere wegen tot verwerkelijking eener synthese, die een harmonische menschheid schept van elkaar respecteerende en stimuleerende werelden, zijn: de verwijding van den socialen horizont en de verhooging van het geestelijk zenith, dat niets anders wil zeggen dan stimuleering der latente spankracht. Ook hiervan is het onmogelijk een indruk te geven wegens de rage voor uitvoerigheid en

1) p. 433 toont schrijver dat zelf even te voelen, waar hij zegt dat het voorshands ondoenlijk is om in de raciale interpretatie der geschiedenis het kaf van het koren te onderscheiden.

volledigheid. Principieel-nieuws wordt er in dit gedeelte niet gezegd, hetgeen echter niet wegneemt dat er menige interressante passage in voorkomt. De 9e Olympiade, breed beschreven naar haar ideëelen zin, verschaft den schrijver het beeld voor zijn internationale visie. Toch vraagt men zich aan het einde van dit hoofstuk gekomen af: hebben we nu werkelijk een brug gebouwd, of hebben we nog eens en nog eens weer de in de vorige hoofdstukken gebouwde pijlers beklopt en verstevigd?

X.

Zesde Hoofdstuk: De synthese in de geschiedenis.

De schrijver acht de these bewezen dat de synthese principieel de beweegster der koloniale staatkunde behoort te zijn. „Weltanschaulich" is ze dus gefundeerd, en tegenover afwijkende inzichten gehandhaafd en gevindiceerd. Thans wordt het behoorende als het zijnde in de geschiedenis ontdekt. De geschiedenis is het verhaal van het steeds wassende en voorttrekkende syntheseleger. In de Oudheid was er een alomvattende synthese binnen de grenzen van het Romeinsche en de muren van het Chineesche Rijk. Zoo streed het oude leger, alhoewel nog met engeren horizont. Thans, waar de internationale gedachte het kernpunt der synthese is, is de horizont zoo oneindig als de menschheid. De koloniale staatkunde, de stafkaart der synthese bestudeerend, ziet op den linkervleugel de veteranen der Oudheid, aan wie een vaandelgroet wordt gebracht; op den rechtervleugel hoort zij den dreunenden stap van de jonge recruten der Oostersche staten, die thans hun wereldhistorischen plicht zullen vervullen tegenover de synthese. Moeilijk zal hun strijd zijn, daar zij lijden aan het „conflict der tijden", d.i. het conflict van de Westersch-dynamische en Oosterschstatische wereld. Daarom moet de koloniale staatkunde, de hoedster der synthese, het centrum van het leger bezetten en versterken. Immers, in de lotswisselingen, die de synthese in den loop der eeuwen heeft beleefd om zich te kunnen realiseeren in gecompliceerde aanrakingen van menschengroepen en geesteswerelden, heeft zij nooit voor heeter vuur gestaan dan thans, nu ze de felste antithesen moet bedwingen.

De koloniale staatkunde, haar synthese-legerscharen inspecteerend en monsterend vóór den slag, komt nog eens aan het peinzen over haar vijanden. Zij ontdekt den vijand nu, met behulp van des auteurs spiedend oog, in CARRY VAN BRUGGEN's: „Prometheus", dat een tot glimlachend pessimisme gestegen individualisme bepleit, ontdaan van alle illusie en alle gebruik van idealistische „opium", en tevreden met van zelfbegoocheling ontdane zelfaanvaarding. Eenheidsverlangen (dus synthese) is doodsverlangen, zegt CARRY VAN BRUGGEN. Het leven voltrekt zich in contrasteering en verenkeling. DE KAT ANGELINO stelt zijn rijk-gevarieerde artillerie in werking. Weggevaagd is ook deze vijand van het slagveld (of heeft hij zich in bomvrije loopgraven teruggetrokken?). Immers, „synthese worde, in den letterlijken zin van dezen term, als een samenvoeging van zelfstandig blijvende gelijkwaardigheden, nimmer als een verzinking in een mystiek eenheidsgevoel of als een fusie opgevat" (p. 495). De antithese der contrastverhouding openbaart zich niet langer als „de eenige realiteit, maar veeleer als een jammerlijke climax van het gebrek aan afstandsgevoel". Gelijk de techniek de physieke ruimtescheidingen overwonnen heeft, zal de synthese de psychische ruimtescheidingen ineen doen schrompelen. Zij wil de mogelijke antagonismen verhinderen tot uiting te komen, welke klassiek geformuleerd zijn in de houding van primitieven, Grieken, Hindoes, Chineezen en die moderne Westerlingen, die hen, welke niet tot hun cultuurkring behooren, beschouwen als niet-mensch, barbaar, mlecca, duivel en lagerstaand wezen. Raciale, nationale en cultureele hoogmoed is van alle tijden en alle volkeren, want distinctiezucht is algemeen-menschelijk. Hellas, Rome, het Arabische Rijk enz. hadden hun rassisten en ethici. De Grieken losten in de vrije verhouding van moedersteden tot koloniesteden het vraagstuk van imperiale relaties zoo op, dat GLADSTONE er het voorbeeld aan ontleende voor het Britsch imperium. L'histoire se répète. Daarom is er van een rondgang door de Oudheid veel te leeren.

De schrijver laat ons dan te gast gaan aan de tafel van Hellas, China, het Arabische Rijk, Egypte, Rome en Indië. Overal blijkt een raciaal-cultureel superioriteitsgevoel. De Grieken filosofeerden al even druk over het onderscheid van Grieken en „Barbaren", als de Europeanen van thans over dat van Oosterlingen en Wester-

lingen. Aeschylus, Aristoteles en Euripides zagen het essentieele verschil daarin, dat de barbaren van nature slaven waren en de Grieken vrije mannen. Zelfs noemde Aristoteles al als verklaring voor dezen slavengeest het enerveerende klimaat van Azië. De „barbaren" van het koude Noorden (wij Europeanen van Noordwest-Europa mogen hier wel goed opletten), voor wie *deze* klimatologische interpretatie niet opging, kregen van den grooten meester Aristoteles het volgende judicium mede: Zij hebben den vrijen geest zonder de hersenen der Grieken, gelijk de Aziaten de hersenen hebben zonder den vrijen geest. De Grieken hebben beide, en bovendien nog: intellectueele dorst. Euripides kent daarom den Grieken het natuurlijke privilege toe over de barbaren te heerschen. Reeds vóór Alexander's Aziatischen zegetocht peinsden Grieksche denkers over Hellas' „mission sacrée de civilisation" tegenover Azië. Immers Hellas zou het Oostersch despotisme vervangen door de Helleensche voogdij (epimeleia) en leiding (hegemoneia). Aristoteles, de rassist, ried zijn leerling Alexander aan om in zijn nieuwe wereldrijk het raciale dualisme tot grondslag van zijn politiek te nemen. Hij volgde anderer raad. De „ethici" onder de Grieken overwonnen. Het Hellenisme, deze interpenetratie van Oost en West, kon zijn loop beginnen.

Zoo wordt niet alleen met Hellas, maar ook met de andere genoemde landen geïllustreerd, dat het raciaal-cultureele superioriteitsgevoel, opwassend uit den menschelijken hoogmoed en distinctiezucht, een groote rol heeft gespeeld. Nu eens viel daarbij het accent op het ras (Arabieren contra Perzen), dan op het cultureele zelfbewustzijn (Chineezen versus anderen), dan op beide (Grieken versus Aziaten). Gemeenschappelijk is echter de diepe behoefte om zichzelf te zien als uitverkoren volk en anderen als houthakkers en waterdragers.

De synthese der Oudheid was niet dynamisch. Het superioriteitsgevoel, van welke origine dan ook, schiep een eenheidssfeer, waarin zich een zekere versmelting voltrok. De geringe overheidszorg en het gebrekkige verkeer verhinderden een intensieve assimilatiepolitiek. De Oudheid huldigde dus een statische synthese-politiek. De grootste synthetische kracht lag in de overwelving met een spiritueele eenheidssfeer (Helleensche cultuur in Klein-Azië, Chineesche cultuur en godsdienstige sanctionneering van den staat

voor alle deelen van het rijk, verbreiding van den Islam in het Arabische Rijk etc.). Het Romeinsche Rijk heeft DE KAT ANGELINO's bijzondere aandacht. Om begrijpelijke reden. Citaten uit Cicero en Seneca verschaffen hem de gelegenheid te wijzen op den kosmopolitischen geest dezer mannen, die met nadruk opkwamen voor de identiteit en gelijkheid der menschen. Rome laat alle raciaal dualisme en geforceerde assimilatiezucht varen. Augustus is de groote uitvoerder dezer synthese-politiek. Iedereen heeft toegang tot het Romeinsche burgerschap en tot alle ambten. Het bestuur wordt gedecentraliseerd. Een sociale en raciale fusie werd, waar mogelijk, bevorderd. De vergoddelijking van den heerscher verschafte een geestelijken band en de hechtste cementeering, waarvoor China en Japan nog veel frappanter voorbeelden zijn. Immers in het Oosten „vereert" men de regeering in den religieuzen zin van „adoratio", gepersonifieerd in den heerscher. Met ditmaal rechtmatige uitvoerigheid belicht de KAT ANGELINO de bindende kracht dezer semi-theocratische idee.

Faalde Rome met zijn te rhetorisch-gerichte en te weinig intensieve onderwijspolitiek, China construeerde met zijn democratisch examen-stelsel een stabiliseerende cultuurmacht van ongeëvenaarde kracht en duurzaamheid. DE KAT ANGELINO spreekt de verwachting uit, dat deze cultureele eenheid China in de huidige tribulaties, nu de mystieke verbondenheid in de persoon van den vergoddelijkten heerscher moedwillig uiteengereten is, in staat zal stellen den weg te vinden tot de bewuste nationale gedachte (p. 557).

Deze historische aperçu's zijn, ook al zouden er nog wel critische woorden over gewisseld kunnen worden, op zichzelf een genot om te lezen, zoowel om de verrassende terugblikken, die ze gunnen, als om het talent van den schrijver ze in het gareel van zijn synthese-wagen te spannen. Kan nu, vraagt hij tot slot, de synthese van het verleden zonder meer op het heden worden toegepast? Neen, antwoordt hij. Waarom? De oude wereldrijken beheerschten aaneengesloten, menigmaal reeds van te voren cultureel gewonnen gebieden. De huidige koloniale wereld is ver verwijderd van de moederstaten en kent geen eigen volksplantingen. De schepping van een spiritueele saamhoorigheid, belichaamd in den vergoddelijkten heerscher, in een nationale godheid of in een godsdienstige

gemeenschap des geloofs is den modernen mensch onmogelijk en voor de koloniale staatkunde uitgesloten. Het rassenbewustzijn is krachtiger dan ooit. De geestelijke, sociale en economische verschillen tusschen het moederland en de koloniale wereld zijn dieper dan ooit aanschouwd is.

Daar we den schrijver zoo vaak moeten laken om zijn onbeheerschte en verduisterende uitvoerigheid, is het billijk om hier eens te zeggen, dat hij op deze plaats met voortreffelijke bondigheid de groote verschilpunten groepeert. Desondanks put hij geen ontmoediging, maar bemoediging uit dit verleden, met een groote mate van recht. Hij acht het voor het begrijpen van *onzen* tijd een winst, dat het voorgaande heeft doen zien dat drie perioden *historisch noodzakelijk* waren: een rassistische periode, een periode van assimilatiepolitiek, gebaseerd op bewust of onbewust cultureel superioriteitsgevoel, een periode van door ideeën geleide synthetiseering. Door die ervaring geleerd moet de koloniale staatkunde van thans doelbewust het program nastreven, dat de geschiedenis en het juiste denken haar gebiedend voorschrijven, nl. dat van differentieerende synthese, door verwijding van den socialen horizont (doorbreking van groepsegoïsmen) en verhooging van het geestelijk zenith. Ook mag zij op grond der historie vertrouwen dat thans de periode van de harmoniseering der nationale loyauteiten en der internationale broederschap nadert, want de bovengenoemde perioden van rassisme en cultureel superioriteitsgevoel hebben hun historisch-noodzakelijke beurt gehad (p. 573-577). De schrijver wordt door zijn eigen visie zoo aangegrepen, dat hij aan het slot aan de koloniale staatkunde, als een oprechte draagster der synthese, bij acclamatie door de veteranen der Oudheid de eereplaats aan de spits van de synthese-kruistocht doet toekennen, en Rutilius' lofzang op het Romeinsch imperium in moderne toonzetting transponeerend, haar toeroept:

De veelheid der volk'ren leidt de wereldgemeenschap gij binnen,
Den tegenstrevende werd ten zegen Uw heerschappij;
Den overwonnene eerend als bondgenoot in de synthese,
Schept gij een wereldverband waar vroeger een wereld slechts was.

De koloniale staatkunde heeft in De Kat Angelino niet alleen haar heraut, maar ook haar panegyricus gevonden.

XI.

Zevende Hoofdstuk: De synthese in Oostersch staten.

De geschiedenis heeft haar diensten bewezen en opnieuw, naar de meening van den schrijver, de door het wetenschappelijk onderzoek niet-gedesavoueerde denk-praemissen over de synthese gerechtvaardigd. Thans moeten de reeds in den internationalen stroom getrokken Oostersche Staten getoetst worden op hun waarde voor de synthese. Onze strijdvaardige synthese-ridder geeft weer tallooze zwaardhouwen ter zijde, waarover wij moeten zwijgen. De gevaren van pantheïstische vervloeiing van het synthese-begrip, van verguizing van het Westen, van geestelijk défaitisme etc. krijgen daarbij hun beurt, maar, gelijk gezegd, wij kunnen dat alles niet refereeren, ofschoon het door zijn warme enthousiasme en zijn ernstigen kampioensdrang voor het *verwezenlijken* van saamhoorigheid en eenheid den schrijver als *mensch* zeer duidelijk doet uitkomen.

Te beginnen met pag. 675 vertoont De Kat Angelino zich weer in zijn kracht als beschrijver van sociale levensvormen en hun verworteling en onderlinge vertakking en dooreenstrengeling. Een wezenstrek van alle groote Oostersche imperia is de verbinding van een gecentraliseerde autocratie, gesymboliseerd en gecementeerd in de persoon van den vergoddelijkten heerscher, met een zeer losse confederatie der onderdeelen. Deze religieuze fundeering en deze organisatorische losheid zijn de oorzaak, dat despotisme in het Oosten niet spoedig als zoodanig gevoeld wordt, ja dat onze Europeesche manier om den Oosterschen regeeringsvorm als despotisch te kenschetsen, ondanks de korrelen waarheid die ze bevat, er toch naast is. Daar ligt ook één der diepste oorzaken, waarom zich in het Oosten geen steden uit de feodalistische sfeer hebben kunnen loswikkelen om zoo, gelijk in de Europeesche Middeleeuwen, op den duur de haarden van het volksgezag te worden. Clangeest, door De Kat Angelino uitnemend in zijn verengende werking ontleed, en staatsgedachte kunnen daarom in die sfeer best samengaan. Het landelijk, stadloos karakter van het Oosten moet ons leeren niet het land door de hydra der stad te laten opslokken, maar het platteland en zijn bewoners te dynamiseeren voor den nieuwen tijd. De omzetting van den ouden,

statischen, particularistischen geest in een nieuwen dynamischen stelt ontzaglijke problemen. De Kat Angelino stelt de niet-geringe eisch, dat dit ontwortelend en verwarrend omzettingsproces zal voltrokken worden zonder dat de kiemen der zedelijkheid, die de oude levensvormen schiepen, worden aangetast (p. 700). Daarnaast spreekt hij ten aanzien van China, dat ondanks het wegvallen van de dynastie in snel tempo, tegen oude inertie en zedelijkheid in, een nieuwe wereld wil realiseeren, van een gigantische taak (p. 705). De koloniale staatkunde heeft echter nog zwaarder, dus een hypergigantische taak. Zij dynamiseert een wereld, verstoort particularisme en inertie, verandert tempo en constructie, zonder dat gewijde en absolute karakter te hebben, dat menige moderne Oostersche Staat ook als hervormer behoudt, zoodat deze zich ingrijpende maatregelen kan veroorloven, waaraan geen koloniale regeering kan denken. Vide Turkijë en de huwelijkswetgeving b.v. Toch, besluit de auteur, staat de koloniale staatkunde niet zwakker dan de Oostersche staten, al mist zij smartelijk die oeroude zuil van eerbied voor het vergoddelijkt gezag en al ligt de critiek op en het verzet tegen haar maatregelen steeds op den loer. Immers, haar democratische geest is in overeenstemming met de richting, die de evolutie allerwege neemt, zoodat de tijd vóór haar geestesrichting en tegen het absolutisme werkt.

Brengt men zich De Kat Angelino's diepen blik te binnen op de zedelijke en geestelijke grondslagen der Oostersche maatschappijen, dan vraagt men zich toch bij deze laatste uitspraak af of Simson gevangen is in de armen van de Delila van den optimistischen zwijmel. De schrijver verloochent hier wel heel gemakkelijk zijn eigen karakteriseering van de mystieke positie van den vorst in het Oosten.

Een andere conclusie, die de schrijver uit de delicate positie van de koloniale staatkunde in haar synthetische werkzaamheid trekt, is, dat er geen heiliger plicht bestaat dan een onwrikbare gezagshandhaving en dat gezagsaantasting schennis van de majesteit der toekomst moet geacht worden.

Ook voor Oostersche staten is voorzichtigheid geboden, omdat opvoeding en hulp ook voor hen de hulpmiddelen bij uitnemendheid zijn. De Oostersche heerscher moge zich meer hervormingen bij decreet kunnen veroorloven, er zijn ook voor hem grenzen. De

moeilijkheden in Turkijë, de gebeurtenissen in Afghanistan zijn daar om het te bewijzen. Toen Rama VI van Siam enkele stappen deed om het monogame huwelijk te bevorderen, in een tijd toen de geesten nog in geen enkel opzicht voorbereid waren, moest hij het praemature van deze maatregelen erkennen. Vergelijkt men de koloniale gebieden met de Oostersche nationale Regeeringen, dan ziet men (p. 727) dat de koloniale Staatkunde democratischer gezind is, dat zij meer spreek-, vergader- en persvrijheid toestaat, maar dat zij toch niet onder doet in de mate van handhaving van orde en rust. Beide, de koloniale landen en de Oostersche nationale staten, leeren dat het moderniseeringsproces met wijze voorzichtigheid moet tot stand gebracht worden. Velen wijzen op het Japansche voorbeeld als een bewijs, dat verwestersching het aangewezen middel is om zoo spoedig mogelijk een moderne en krachtige groot-maatschappij op te bouwen en dezulken eischen derhalve een absolutistische decretenregeering. Het tegendeel is waar.

Met deze bespiegeling leidt de schrijver een verhandeling van meer dan 50 bladzijden in over de moderniseering van Japan (p. 731-785). Men leze dit stuk. Ik aarzel niet het een bijzonder knap stuk te noemen. De korte inhoud komt hierop neer dat in vele opzichten de historische ontwikkeling van Japan de hulsels had gegoten voor de nieuwe levensvormen, ook al zouden deze Japansche levensvormen uit zichzelf de nieuwe nooit hebben voortgebracht. De spiritueele band van den vergoddelijkten heerscher, de centraliseerende kracht van een op ridderlijke trouw-opvattingen stoelenden ambtenarenstaat (Samurai), hebben na de beslissende wending naar de moderne aera een geweldigen impetus gegeven aan den geconcentreerden emancipatiearbeid. De staat was in alles de initiatief-nemer, een voordeel van onschatbare beteekenis. De sociale structuur in familie, dorpscommune en clan, die reeds voor 1868 door het sterke Japansche groepsinitiatief (in Oostersche Staten bestaat weinig persoonlijk initiatief, maar veel groepsinitiatief) wijdere sferen van handel en bedrijf had voortgebracht, leverde in dit speciale geval met zijn specialen historischen achtergrond een vorm voor Westersche organisatie, die voortreffelijk aansloot bij Oostersche toestanden. De reeds aanwezige groepsloyauteit bleek, krachtens de reeds doorgemaakte ontwikkeling, hier de drager van het moderne productiestelsel te kunnen worden.

De Regeering nam een doelbewuste dynamiseeringsarbeid van het platte land ter hand. Het onderwijs werd op groote schaal georganiseerd. Groote leering is er uit het Japansche voorbeeld te putten, ook al heeft het een bevoorrechte positie boven koloniale landen, alleen al, omdat het nationalisme, dat de Overheid wakker roept, zich niet tegen de Overheid keert.

Op niet minder interessante, maar korter wijze beschrijft De Kat Angelino de ethnologische en sociologische structuur van China en hoe het door historische oorzaken (bij alle gelijkheid met Japan minder effectief politiek gezag en hechten administratieven, geestelijk-gemotiveerden samenhang) een zwakkere outillage voor den modernen tijd biedt dan Japan. Het is dan ook alleszins natuurlijk dat allerwegen in de Oostersche nationale staten een oligarchisch, sterk-gecentraliseerd gezag als de nood van den tijd wordt gevoeld. Dat moet de teugels in handen houden in afwachting van een groeiend eenheidsbesef en van een krachtigen burgerzin in de bevolking. Deze problemen zijn dus geenszins inhaerent aan de *koloniale* verhouding of aan Westersche machtsusurpatie, concludeert de auteur. Het conflict der tijden dicteert nu eenmaal ongeveer dezelfde staatsmanswijsheid. Nu volgt nog Siam, waar het samengaan van den absoluten wil van hervormingsgezinde, toegewijde vorsten met Westersche opvoeding en hulp groote veranderingen heeft gebracht. Daar is men echter, als overal, ook in het aanvangsstadium, want de geheele reorganisatie drijft op een kleine élite, behoorende tot het Vorstenhuis, zijn naaste omgeving of de hoogste klassen, die op haar beurt steunt op den absoluten, vorstelijken wil (p. 809). Weer heeft de auteur één van zijn vele rondgangen beëindigd. Der gewoonte getrouw bezint hij zich op de daaruit te trekken conclusies. Welke zijn die?

„Wij hebben gezien dat geen enkele Oostersche staat het eindpunt van zijn streven heeft bereikt, het punt waar aan de Persoonlijkheid vrije baan kan worden gelaten". Alle Oostersche nationale staten bezaten reeds vóór de reorganisatie begon een eenheidsbasis, welke in de koloniale wereld nergens in die mate aanwezig is. Voor de koloniale staatkunde is het een eigenaardig dilemma, dat, terwijl zij zich beijvert een scheppend en organiseerend positief eenheidsbesef te ontwikkelen, vele uitgestrooide zaden juist de neiging vertoonen om een *tegen* haar zelf — voorshands de eenige

bron van eenheid — gekeerd negatief, antagonistisch en soms destructief eenheidsgevoel te doen uitgroeien. Dit op zichzelf *zeer begrijpelijk* verschijnsel levert een allesovertreffende moeilijkheid op (p. 815). Moeten wij abdiceeren of met geweld onderdrukken? Neen, wij moeten de groepsmoraal der eerbied zoo lang beschermen tot de groep uit persoonlijkheden is gaan bestaan en die hulsels niet meer noodig heeft. De inheemsche élite geve haren droom van een „short cut" naar onafhankelijkheid op. Er is maar één weg tot ware evolutie, die der koloniale staatkunde. Alle extremisme is uit den booze. Trouw, toewijding, plichtsbesef, hard werken aan den geestelijken en economischen vooruitgang, te verwekken in en uit den volksbodem, brengen *automatisch* de *politieke* mondigheid (p. 820). De stille werkers, Hollanders of Inheemschen, op school, in coöperatie, in een vrouwenvereeniging, in een hospitaal etc., etc., zij zijn de ware dragers der synthese. Loyauteit tegenover den vorst, piëteit tegenover de familie, zij waren de zuilen van de groote Oostersche rijken. „Loyauteit tegenover de Eenheidsgedachte, Piëteit tegenover de Erfenis der vaderen" (p. 822) mogen de zuilen worden van het komende rijk der synthese.

XII.

Achtste Hoofdstuk: De synthese in de koloniale wereld.

De stabiliteit van de rijken der Oudheid berustte in het eenheidsgevoel der in den vorst gesymboliseerde en gerealiseerde cultureel-religieuze saamhoorigheid. De huidige koloniale regeeringen hebben gebieden opgenomen in een evolutionnair proces, veel omvangrijker dan de vroeger bestaande locale en (door de mystieke verbondenheid met den heerscher) imperiale sferen. Het oude eenheids*gevoel* is niet te scheppen. Vanwaar moet het eenheids*besef* komen, zonder hetwelk de Westersche Regeering het leiderschap niet aan de Inheemsche bevolking kan overdragen. De logica eischt dus van de koloniale Regeeringen eenheidsbesef te kweeken en het evolutionnaire proces in een gelijk tempo over het heele front (intellectueel, economisch) gelijkelijk te doen geschieden. De oude collectivistische zedelijke banden moeten erkend en beschermd,

doch tegelijkertijd losgewikkeld en verruimd worden tot eenheidsbesef, persoonlijkheid en zelfwerkzaamheid. Dat is een gecompliceerde, maar noodzakelijke strategie, zal er iets van de synthesetaak terecht komen. Het demonstreert tevens de onmisbaarheid van het Westersch gezag. Bij het uitwerken van dit dynamiseeringsproces zal de koloniale Overheid (gelijk Oostersche nationale staten) zich telkens schuldig maken aan teveel „gemaszregel", zooals er ook telkens diepe teleurstelling zal heerschen over de geringe resultaten van veel „opheffings"-werk. Het overdreven „gemaszregel" is verkeerd, maar een fout, die niet uit kan blijven en zichzelf wel herstelt. Tot onthouding mag het niet leiden. De eenige geoorloofde onthouding is een gespannen afwachten, een periode van even hooge activiteit als die van het ingrijpen (p. 841). De oorzaak der teleurstelling is niet het onvermogen der Inheemschen, noch de fouten van de Overheid en anderen, maar het herculische van de taak. Immers b.v. de adatcoöperatie, die men als aangrijpingspunt voor de moderne coöperatie kan gebruiken en ook gebruikt, is innerlijk anders gebouwd en gericht dan wat de Inheemsche maatschappij der toekomst behoeft (837). Het probleem is niet het aaneenlasschen van veelszins identieke structuren, maar het anders orienteeren van de gerichtheid van oude statisch-ingestelde structuren om ze zoo tot drager te maken van een dynamischen gang. Daar ligt het probleem van de wekking der auto-activiteit.

De uit veelvuldige bemoeienis met het volksleven ontstaande psychische druk kan alleen dragelijk gemaakt worden door het zooveel mogelijk benutten van den indirecten bestuursvorm, d.i. door middel van het Inheemsch Bestuur.

De invloeden, die aan de verwijding en loswrikking werken, zijn vele: Gouvernement, onderwijs, wereldverkeer, uitheemsch bedrijf etc. Daarom heeft de taak om den geheelen nieuwen gang in evenwicht te doen plaats hebben onmiskenbare moeilijkheden. Door den geringen graad van arbeidsverdeeling staan de Inheemschen voor een moeilijken toestand tegenover het uiterst-gespecialiseerde uitheemsch economisch bedrijf. Toch kan dit laatste stimuleerend werken, en de uitheemsche bedrijfsleiders moeten het beginsel van „recht op arbeid" steeds meer ook op Inheemschen toepassen. De schrijver geeft dan een opsomming van de vele nieuwe emplooi-gelegenheden,

die de Europeesche invloed voor Inheemschen heeft meegebracht. (p. 862 v.v.). Zijn teekening, die zich ook tot lange uiteenzettingen over arbeidsverdeeling laat meevoeren, geeft een zeer ideaal beeld. Aardig vat hij het doel der welvaartpolitiek samen in de uitdrukking dat statiek en dynamiek moeten zwaluwstaarten (p. 879).

De drie hefboomen der koloniale staatkunde zijn: opvoeding, coöperatie en staatkundige opbouw (emancipatie). Uitvoerig bespreekt DE KAT ANGELINO deze drie punten en beziet ze met zijn bekende volledigheid van alle kanten.

Opvoeding of onderwijs heeft het gevaar van overproductie. Kritiek op dit onmisbare middel is daarom dàn geoorloofd, als het onderwijs op de sociaal-economische differentiatie te ver vooruitloopt, of wanneer het de oude loyauteit en zedelijkheid aantast, vóór de nieuwe maatschappelijke draagzuilen van burgerzin en eenheidsbesef zijn opgetrokken (p. 885). Het onderwijs heeft dus licht evenwichtsstoornissen in zijn gevolg, want behalve overproductie heeft het nog meer gevaren, zooals denationaliseering, in welk verband de voertaal-kwestie in discussie wordt gebracht. Volksonderwijs is een belang van de eerste orde, want het moet in nauwe samenwerking met de welvaartspolitiek geschieden. Het stelle zich niet tevreden met het kweeken van alphabetisme, want dat heeft weinig beteekenis. Karaktervorming, gewoonte om samen te werken, belangstelling voor de verbetering van dorpstoestanden zijn in de eerste plaats vereischt.

Hoe echter het Oosten te behoeden voor intellectueele anarchie? Dat gevaar is niet denkbeeldig, want zij heerscht ook in het Westen, ondanks de dynamische spanningen van zijn eerbied. Werkelijk geestelijk gebaseerd onderwijs is het eenig juiste. Door zijn neutraliteit kan het koloniaal gezag dat niet geven. De Westersche kracht wortelt in het Christendom. Logisch ware die ook mee te deelen. Praktisch is dit onmogelijk, zoodat de koloniale Overheid, met alle middelen strevende naar de ontplooïing van Oostersche geestelijke en zedelijke kracht, juist dien fundamenteelen invloed, die het Westen zelf grootendeels maakte tot wat het is, moet ontberen (p. 925). Hoogstens kan getracht worden het onderwijs zijn wortels diep te doen boren in het nationaal-cultureel verleden, en zijn takken te doen opstreven naar het wijde uitspansel der menschheid (p. 923).

Welke ook de gevolgen mogen zijn, het onderwijs is thans noodzakelijker dan ooit te voren en moet een eerste onderwerp van staatszorg zijn.

De coöperatie is wegens de eigen levensvormen der Inheemsche maatschappijen het geëigende middel om de disintegratie van het oude verband te verlangzamen en toch dat verband te oriënteeren in dynamische richting.

Zij is daarom van buitengewone beteekenis. De belangstelling en medewerking van Inheemsche zijde is nog veel te gering. Ook de Hindoes MUKERJEE en GUPTA klagen daarover steen en been. Op het oude collectivisme kan de coöperatie niet opgebouwd worden, want dat is te zelfgenoegzaam en te isoleerend van aard. De andere productiemethoden en de nieuwe levensinstelling en denkwijze tasten onverbiddelijk het kader van familie, kaste, clan en dorpsrepubliek aan. B.v. het oude sambat-sinambat, arisan en sinomanstelsel is geen *voldoende* basis voor coöperatie, wel een waardevol aanknoopingspunt. In een uitvoerige kritiek op Prof. R. MUKERJEE's: The Foundations of Indian Economics, waarin deze voor de nieuwe economische outillage van het dorp aansluiting bij de bestaande structuur bepleit, betoogt DE KAT ANGELINO, dat deze these, hoe behartigenswaardig ook, toch op den verkeerden weg leidt. De innerlijke gesteldheid der dorpelingen moet veranderd worden, zullen zij de oude structuur werkelijk voor de nieuwe eischen op vruchtbare wijze kunnen gebruiken. Opvoeding tot *modernen* coöperatieven geest is essentieele voorwaarde. Alle arbeid op het terrein der welvaartpolitiek (coöperatie, landbouw-voorlichting, onderwijs, etc.) is paedagogisch-missionaire arbeid. Zij geschiede echter gecoördineerd, in innig verband mèt en in wederzijdsch verstaan van elkaar. Verantwoordelijkheidsbesef en zelfwerkzaamheid is het doel, maar wie dat werkelijk wil, zóó dat de gang der maatschappij het huidige wereldrythme meevolgt, zie in, dat veel contrôle en veel stimuleerende leiding eerste vereischten zijn.

„Naast de twee groote complexen van opvoedende invloeden, besloten in onderwijs en coöperatiebeweging, (inclusief landbouw-, industrieële- en handelsvoorlichting) staat als derde, machtig complex der Overheid de opbouw van autonome Inheemsche rechtsgemeenschappen ter beschikking" (p. 1006). Zij zijn de kweek-

bedden van de democratie der toekomst, welke — anders dan de oeroude Oostersche democratie — meer dan een afgesloten dorpsrepubliekje moet kunnen dragen en in staat moet zijn den geordenden eenheidsstaat op de schouders te torsen. Eer kan er geen sprake zijn van overdracht van Regeeringsverantwoordelijkheid (p. 1007).

Ook hier zijn weer weinig Inheemsche bouwers waar te nemen, vanwege de nokbalkpsychose, d.i. het verlangen naar spoedige zelfstandigheid, verantwoord of niet.

Gelijk de twee vorige onderwerpen, behandelt de auteur ook dit onderwerp met breeden aanpak, met voortreffelijke samenvattingen van den stand der kwesties en overzichten van de voornaamste litteratuur. Het zijn uiterst waardevolle monografieën. De Oostersche corporatieve en de Westersche organische democratie worden in omtrek geschetst. Althans, het Westen is tastend naar een organische democratie. Zij leeft echter in veel opzichten in de individualistische democratie en straalt die vooral uit naar het Oosten (vrijheid van pers, meeningsuiting, etc.). Het Oosten verkeert daarom in een benauwend overgangstijdperk. Dorpsrepublieken en despotisch vorstengezag kunnen geen basis *méér* zijn, Westersche democratie, die juist in het Oosten van boven naar beneden een gordijn van individualistische mazen neerlaat over de politieke en sociaal-economische sferen, kan de basis *nog niet* zijn (p. 1022). Eenzijdig-politieke democratische belangstelling is daarom uit den booze. „In goed algemeen volksonderwijs steekt evenveel of meer democratie dan in het algemeen kiesrecht, in de zorg voor de volksgezondheid evenzeer, zoo ook in locale autonomie en zelfs in de coöperatie, welke zelfbewustheid en onafhankelijkheid in *verbondenheid* met anderen brengt" (p. 1023). De oude dorpsrepubliek is aantrekkelijk, maar beperkt. Er was harmonie, maar geen spanning. Er was rust, maar geen beweging. Daarom alle nieuwe doeleinden: electie, medezeggenschap, d.w.z. critisch-constructief, vooruitziend medezeggenschap, decentralisatie etc. zijn alle dynamische begrippen en dus vreemd aan de primitieve democratie. De oude verhouding van het rijkscentrum en de vrijwel autonome buitendeelen was geen decentralisatie, maar indifferentie, ongereflecteerd bestendigen van den statusquo. De weg der synthese is: eerbied voor het oude, gepaard aan eerbied

voor de toekomst, zegt DE KAT ANGELINO kernachtig (p. 1028). Dus ongetwijfeld: versterking der dorpsautonomie, echter niet het herstel der oude zelfgenoegzame, maar de schepping der nieuwe op verbondenheid met de grootere wereld gerichte.

Dat nu is de reden dat de koloniale staatkunde niet alleen aan deze fundamenten (zooals velen eischen), maar tegelijk aan het dak en den nok (d.z. de grootere staatkundige verbanden) moet werken. Het zou van groot belang zijn als vorstenrijkjes en zelfregeerende landschappen daarvoor werkelijk gewonnen werden. Zijn de vorsten daartoe bekwaam? De auteur haalt een aantal mismoedige uitspraken daarover aan. Toch hebben de oude vorstenhoven een belangrijke functie, die ook van groot nut zou kunnen zijn voor de nieuwe verhoudingen.

In de geheele koloniale wereld is de opbouw in vollen gang. De synthese-arbeid streeft op naar het eenheidsgewelf, dat door de Westersche overheden wordt vastgehouden. In een peroratie ziet de schrijver den Sylvester-avond van den ouden tijd naderen (p. 1051).

XIII.

Negende Hoofdstuk: Richtlijnen der toekomst.

„De aera van de verwerkelijking der synthese nadert; vandaar de laatste verbitterde worsteling der antithese in de komende jaren" (p. 1051). Met deze apocalytisch-profetische woorden, die de overwinning op den Antichrist en de komst van het duizendjarig rijk suggereeren, leidt de auteur het theoretisch program van synthetische koloniale staatkunde in, dat hij nu gaat ontwerpen. De chiliast blijkt echter een uiterst bezonnen en voorzichtig politiek denker. Met de hand van den bouwmeester zet hij zijn richtlijnen uit, vijf in getal. Binnen dit bestek teekent hij zijn plattegrond, een gebouw met vele gangen, corridors en kamers.

De broosheid der Oostersche maatschappij is niet gelegen in intellectueele of ingeschapen moreele onmacht, in economisch onvermogen of gebrek aan militaire machtsmiddelen, maar in den geest gevormd door haar sociale structuur. Daarom is de *eerste richtlijn* de verruiming der levenssfeer. Zelfoverwinning, aflegging

van de distinctiezucht en van de onverschilligheid voor den medemensch buiten eigen sfeer, hebben de Oosterlingen noodig. Het onderwerp brengt onzen auteur weer in de kanselstemming. De *tweede richtlijn* is: de medewerking der Inheemsche élite. Deze is volstrekt onmisbaar. Hier steekt echter de antithese den drakenkop op. Door haar godsdienstige verdraagzaamheid, door haar vervanging van raciale discriminatie door differentiatie volgens behoefte, het openstellen van ambten en het schenken van ontwikkelingsmogelijkheden, ontnemen de Koloniale Overheden veel van haar kracht aan de antithese.

Welvaartspolitiek en de erkenning van recht op arbeid van de zijde van grootbedrijf en middenstand, zullen het economische antagonisme langzaam in belangengemeenschap doen verkeeren. Echter, en hier raakt de hoopvolle blijheid van onzen auteur wat getemperd, het nationale antagonisme blijft dan toch als ongunstige factor. Doch hij laat niet zoo spoedig het hoofd hangen. „Ook dezen strijd", zoo klinkt het, „zal de synthese winnen, omdat het hier geen duurzaam belangenconflict, doch uitsluitend een verblinding van het inzicht door het sentiment betreft" (p. 1061). De proto-parlementen vervullen in de oriënteering van het nationalisme in syntheserichting een primaire rol, zij kunnen in den strijd der synthese tegen „het steriel nationalisme der antithese" niet worden gemist. Zoo vloeit het betoog over in een pleidooi voor medewerking op democratischen grondslag, strevend naar harmonie van democratie en Oostersch volkseigen. Daarom is de *derde richtlijn:* differentiatie volgens behoefte binnen het wordend democratisch eenheidskader. Zoo alleen kan men het ware midden houden tusschen adatverstarring en unificatiezucht. Decentralisatie en deconcentratie van rechtspraak en staatkundigen opbouw worden dan onder de loupe genomen. De auteur is van meening dat de vigeerende staatkunde in Indië in synthese-richting stoomt. De opbouw der zelfregeerende landschappen, der dorpsautonomieën en der hoogere Inheemsche verbanden, de poging tot aansluiting der democratische decentralisatie en der administratieve indeeling aan oud-inheemsche bestuurseenheden, rechtskringen en potentieële nationale verbanden, zijn daarvan de bewijzen. Het voorgeslacht heeft ons het juiste begin aangegeven door het laten van de Inheemsche bevolking onder haar eigen hoofden en het respecteeren

van hare instellingen, opvattingen, zeden en gebruiken. De juiste voortzetting hiervan was de opvoeding van de vorsten, en de hoofden, en van een Inheemsche Bestuurscorps, samenwerkend met een Westersch corps van collega's, welke laatste hun sporen verdiend hebben op het arbeidsveld der synthese (p. 1085). Aanpassing aan het historisch bestaande, doch ingevoegd in het nieuwe en van nieuwe levensrichting bezielde eenheidskader, is de ware leiddraad. De ware democratische decentralisatie zou dan ook op menig gebied voorshands vaak genoeg veeleer kunnen blijken te bestaan in de erkenning van oude territoriale eenheden en nog levende Inheemsche verbanden als in hooge mate zelfstandige rechtsgemeenschappen of gedeconcentreerde locale ressorten (verwijzing naar Bali), dan in de instelling van locale ressorten met moderne raden, kiesrecht enz. (p. 1089). Deze centrale gedachte uit zijn betoog over den staatsrechtelijken opbouw besluit de auteur met een drie bladzijden lang citaat uit Prof. VAN VOLLENHOVEN'S: „De lagere rechtsgemeenschappen overzee", om zijn meening met het gezag van dezen grooten geleerde te versterken.

Thans komt de auteur met zijn *vierde richtlijn:* de omzetting van het steriele en destructieve nationalisme der antithese in een vruchtbare en opbouwende vaderlandsliefde, bezield door den geest der synthese (p. 1101). De parlementaire atmosfeer, die de in het leven geroepen proto-parlementen meebrengen, heeft vele nadeelen en gevaren. Oostersche staten als Japan en Siam hebben een zeer beperkt parlementarisme. China, dat door bittere ervaring geleerd tot een „period of discipline" is gekomen, onthoudt zeer duidelijk zijn liefde aan „full-blown democracy". In koloniale landen is men echter gedwongen veel verder te gaan in het scheppen van Westersche democratische organen. Zou men de proto-parlementen hebben kunnen missen, het ware beter geweest. Zij brengen een ultra-moderne critiseerende sfeer mee, die er zeer toe heeft bijdragen dat velen van de nationale élite van Indië de verschillende onderdeelen der welvaartspolitiek verwringen tot oorzaken van ontevredenheid (p. 1109). Dat overdenkende kan onze auteur zelfs een oogenblik zijn verontwaardiging niet bedwingen, hoe sereen-filosofisch hij overigens meestal ook blijft. Verder baren de proto-parlementen een overheerschen van de nokbalkpsychose met den aankleve van wantrouwen en bitterheid, welke weer

veroorzaken dat het Westersch leiderschap, dat hiermede moet rekenen als politieken factor, niet altijd meer kan handelen zooals inzicht en zakelijkheid voorschrijven. Zij wekken het gevoel dat men er al is, terwijl men eigenlijk nog beginnen moet bij het begin: het breken der sociale kluisters, die verhinderen dat moedige, gewetensvolle persoonlijkheden groeien. De schrijver laat dan het Westen de hand in eigen boezem steken door te spreken van gebrek aan inzicht, getoond in het zwijgen over de heiligste goederen van het Westen en het luid spreken over de wonderen der techniek. De Inheemsche élite, door ons gedreven tot een vereenzelviging van Westersch wezen met uitwendigheden als machines, partijwezen, kiesrecht, parlement, etc., kan daarom niet verder komen dan tot mechanische absorptie van Westersche leuzen en kennis. Gemoed en hoofd zijn bij hen in strijd met elkaar. Wordt het geheim van het Westen hun openbaar, dan zal dit gebrek aan inzicht overwonnen zijn, mits dan tevens eigen Oostersche zedelijke en geestelijke vermogens verruimd worden. Daar ligt de synthese. Had men in de koloniale wereld de eenheidsgedachte uitsluitend belichaamd kunnen laten in de koloniale overheden, die haar schiepen en handhaven, het ware een zegen geweest. De proto-parlementen konden echter, ondanks hun nadeelen van praematuur overbodig schatten van Westersch leiderschap, niet gemist worden. Dit brengt de synthese in een positie van dilemma: nl. de schepping van de organen der toekomstige staatkundige eenheid in een tijd, waarin het dorp de juiste organisatie nog niet uit eigen kracht kan voortbrengen, vergroot de kans op onderschatting van de reusachtige evolutionnaire taak zeer en versterkt den invloed van het gebrek aan inzicht, doch aan den anderen kant zal op den duur die schepping vertrouwen kunnen en moeten wekken. Ziedaar de positie van den Volksraad uit zedelijk oogpunt (p. 1133). De synthese moet dus het gebrek aan inzicht *tegen* haar wil versterken ten einde vertrouwen te wekken. Het proto-parlement baart dus zoowel *wantrouwen* als dat het de fontein van *vertrouwen* aanboort. Summa summarum: de Volksraad is niettegenstaande alles historisch, sociologisch en organisatorisch een logische onafwijsbaarheid. Hij is het bewijs van de opheffing der raciale discriminatie en kan zoo het middel zijn tot inschakeling van het nationalisme, daar de goede bouwers en oprechte vaderlanders

geen twijfel moeten kunnen koesteren over onze bedoelingen. De Volksraad is een offer van Nederland, dat echter gebracht moest worden, opdat de koloniale staatkunde niet in tweeslachtigheid zou verdwalen. Na zoo de filosofie van het bestaansrecht van den Volksraad gegeven te hebben, schrijdt de auteur voort tot eenige aanvullende verhelderingen. De eerste gaat over de rol van de pers en het extremisme, vol verstandige opmerkingen. De tweede poneert de onmisbaarheid en noodzakelijke bestendiging van het Westersch leiderschap. De twijfel daaraan is niet zoozeer de schuld van Nederlandsch staatsmanschap of Inheemsche zelfoverschatting, maar een noodzakelijk gevolg van het Conflict der Tijden. De verklaring der Nederlandsche Regeering ten dien aanzien en de Amerikaansche uitingen over de Philippijnen zijn daarom gezond. De voorwaarde tot zelfstandigheid is gelegen in noest werken aan de fundamenten van den volksopbouw.

Hiermede zijn wij aan de *vijfde richtlijn* gekomen: omzetting van de mechanische structuur der onsamenhangende geledingen in den organischen opbouw binnen het eenheidskader. Dat vereischt een streng evenwicht tusschen de verhouding van Nederlandsch leiderschap en Inheemsche élite in de eenheidssfeer ter eenre, en die tusschen de *beide* Landsbestuurscorpsen en de autonome rechtsgemeenschappen ter andere zijde (p. 1189). Het Bestuur moet niet uitgeschakeld, maar ingeschakeld worden. De opzet der regentschapsraden schijnt „in dit verband over het geheel niet onbevredigend" (p. 1195). Het is daarom een zegen dat voorshands vele ambtenaren, die de ware dorpsverhoudingen en tevens de eischen der hedendaagsche maatschappij kennen, in die raden werden gekozen. De „apocalyptische haat" tegen den Inheemschen ambtenaar is dan ook ongerechtvaardigd. De niet-ambtelijke inheemsche élite moet zich het vertrouwen der bevolking nog veroveren door opbouwenden arbeid. Ontvoogdingspolitiek en bestuurshervorming compareeren daarna op schrijver's agenda. Beide hebben, bij alle inzicht in de noodzakelijkheid en het goede ervan, het nadeel dat zij den Nederlandschen Bestuursambtenaar van het contact met de bevolking berooven, terwijl hij juist zoo noodig is voor de constructie van de eenheidsstructuur en de stimuleerende kracht ervoor moet leveren. De auteur erkent tot op zekere hoogte alle er op uitgebrachte critiek, maar kenschetst het

ten slotte als een kosmisch gebeuren, waarbij alle benepen schuldvragen wegvallen (p. 1223). Er is hier veel innerlijke noodzakelijkheid. Er is een onvrijwillige inlijving in grooter verband, dat zijn domineerende eischen stelt. De non-coöperatie van Inheemsche zijde is daarom onredelijk.

Intensieve Bestuursvoering blijft dus gebiedend noodzakelijk. Er zijn elastische verschuivingen, ook in de verhouding van Moederland en Indië; ambtelijke decentralisatie is dringend noodig om persoonlijke verantwoordelijkheid aan te wakkeren, maar de Bestuurscorpsen moeten in de ambtelijke Bestuursvoering en in den maatschappelijken opbouw nog een levendig aandeel hebben. Anders worden zij dwarskijkers (p. 1253).

De schrijver is tot de eindstreep genaderd. Veel is aan het oog voorbijgetrokken. Echter, nog niet één percent der kwesties is behandeld, verzekert hij in voor den leek ijzingwekkende bescheidenheid. Voor het laatst wordt de geestdrift hem te machtig. Als de Peter Amiens van de kruistocht der synthese richt hij zijn hartstochtelijk-manend woord tot het publiek. Het boek wilde geen betoog zijn voor de één of andere staatkundige richting. Het is een oproep tot de Inheemsche élite en tot de Nederlanders in al hun lagen om zich „onder de banier der synthese" te scharen. Bijbelsche woorden en gedachten zijn alleen maar geschikt de bewogenheid te vertolken. „Trage handen en slappe knieën", dat zij wegblijven, want zonder nevengedachten is de koers bepaald „in de waarheid en waarachtigheid" der synthese. De dageraad der synthese gloort.

Het boek wilde ook een pleidooi zijn voor de bevordering van internationale samenwerking op koloniaal terrein om van de oplossing van elkaars gemeenschappelijke problemen te leeren. En ten slotte was het doel om eerst de Inheemsche wereld te doorschouwen, haar krachten en levensvormen te bepalen om te kunnen beseffen wat zij van Nederland behoeft. „Ware dienaren van den Geest van het Westen" zijn de koloniale bouwers. „De synthesebrug tusschen Oost en West is betrouwbaar gebleken". „De antithese en hare bondgenooten tarten" aan de andere zijde. Nederland sta daarom zijn beste zonen en dochters af als *medewerkers* voor de synthese.

Het slotaccoord der synthese-symphonie is verklonken.

XIV.

Beschouwing.

Wij hebben het geduld der lezers op een zwaren proef gesteld met dezen rondgang door de welvoorziene schatkameren van den schrijver. Wij moesten het doen, want hier ligt een boek van groot gewicht, een „werkstuk", om met den schrijver te spreken, dat er wezen mag. Heeft de schrijver niet één percent der kwesties behandeld, ik heb niet één percent van den inhoud van zijn boek weergegeven. Dat ware alleen in eenige honderden bladzijden mogelijk. Mijn hoofddoel was de grondgedachte en haar symmetrischen opbouw zoo objectief mogelijk weer te geven. Gezien het feit, dat de schrijver bijna elk vraagstuk, dat maar bij mogelijkheid in verband met zijn these gebracht kan worden, aanroert in een onreproduceerbare gevarieerdheid, meen ik hierin vrijwel geslaagd te zijn. Ja zelfs vlei ik mij met de hoop den schrijver[1]) een dienst bewezen te hebben door met weglating van den Oostersch overladen rijkdom van ornament en variatie, het grondschema van zijn gedachtenbouw te teekenen. Ook heb ik beproefd den gevoelstoon, zoo uitermate belangrijk in dezen schrijver, ondanks de dwang tot kortheid voelbaar te maken. Zeker, ik heb me daarbij ook verschillende keeren eenigen goedmoedigen spot veroorloofd. Spot, omdat de zalving van des auteurs visionnaire oraties dikwijls in bombastische gezwollenheid ontaardt en daarom gesignaleerd moet worden. Goedmoedig, omdat de persoonlijke oprechtheid van den schrijver buiten kijf is, en zijn idealisme, niet gelijk bij vele „mission sacrée"-profeten een kwalijk-verborgen cultus is van eigen zedelijke voortreffelijkheid, maar een eerlijk gemeende geestdrift voor wat hij als menschheidstaak ziet.

Hoe nu dit boek te benaderen zóó dat men den auteur recht doet, maar vooral niet minder zóó, dat de deugdelijkheid of ondeugdelijkheid van het principieele denken over het koloniale vraagstuk en van de teekening der koloniale werkelijkheid scherp uitkomen? In den beginne werd reeds eens gezegd, dat de schrijver door

1) Noot v. d. Redactie. Niet minder aan hen, die prijs stellen op kennisneming van den inhoud van dit werk van DE KAT ANGELINO.

zijn veelzijdigheid en versatiliteit het niet gemakkelijk maakt om een juisten aanvat op zijn boek te krijgen. Hij heeft vrijwel geen probleem onbesproken gelaten. Men gevoelt behoefte royaal uit te spreken dat hij in die bespreking belangrijk relief en menigmaal diep perspectief aan de vragen geeft. Op omissies, in den zin van een algeheel zwijgen over een in het beeld passend punt, zal men hem niet gemakkelijk betrappen. Daarom is echter des te gewichtiger de *wijze* waarop, het *relief* en het *accent* waarmede hij die bespreking voltrekt. Wij keeren hier terug tot een reeds gebruikt beeld en zullen daartoe nog telkens terugkeeren: de verhouding van hoofd- en bijzin in DE KAT ANGELINO'S koloniaal politieken volzin is beslissend voor het oordeel over de eigenlijke waarde van het boek.

In één opzicht is het gemakkelijk zich een weg te banen tot den kern van dit boek. We zullen dan ook dien weg bewandelen. Het aparte, het eigene van dit boek is dat het uitvoerig en gedocumenteerd een religieus-wijsgeeringen grondslag van de koloniale staatkunde wil geven. Men zou vele en interessante debatten met den schrijver kunnen aangaan over zijn opvatting en kenschetsing der vele koloniale problemen, die hij aanroert. Door de groote kennis en den breeden kijk van den schrijver zou zulk een debat zeer vruchtbaar en verhelderend zijn. Toch zou men dat niet kunnen doen zonder eerst den kern van het boek uit het dikke omhulsel van beschouwingen en karakteriseeringen gepeld te hebben. Voor den schrijver zelf is trouwens deze religieus-wijsgeerige en geschiedkundig-wijsgeerige fundeering het punt, waarin hij zelf glorieert, zijn „hic Rhodus, hic salta". Zonder dat is alle koloniale staatkunde zinledig. Elk mensch heeft natuurlijk als eigenlijke springbron van zijn daden en houdingen een bepaald levensbesef, waarin hij tegenover de groote vragen van menschheid en wereld *positie gekozen* heeft, hij moge nu realist, idealist, opportunist, zelfs scepticus of agnosticus heeten, want uit het hart zijn de uitgangen des levens. Bij zeer velen is dit volkomen onbewust, hetgeen veroorzaakt dat vertegenwoordigers dezer groep zelfs met nadruk een ideologischen achtergrond bij zichzelven ontkennen. Eveneens, velen zijn volkomen content ermede de beginselen, waaruit zij meenen te moeten handelen, slechts fragmentair aan te duiden, maar hebben desniettemin een zeer

sterke overtuiging. Hollanders, met hun natuurlijke schuwheid voor exuberantie, munten hierin uit. Ze hebben daarin veel gelijkenis met den Engelschman, die gaarne „casually" zijn diepste beweegredenen aan de oppervlakte laat komen, anecdotisch of even met een profetischen donderslag. Echter met dit verschil dat de Engelschman met zijn beheerschte urbaniteit en zelfironie dit lichtvoetig weet te doen, terwijl de Hollander in zijn nuchterheid een zekere zwaar-op-de-handschheid niet weet te overwinnen. De Kat Angelino is echter van een heel andere structuur. Geen naar de inspraak van het hart of van het oogenblik rondgestrooide aphorismen van principieelen aard, maar een tot volkomen bewustheid gebrachte en in alle richtingen doordachte religieus-wijsgeerige motiveering van de koloniale staatkunde, is wat hij aanbiedt. De korte formule van zijn geschiedenis-filosofie èn hare toepassing op de concrete koloniale wereldsituatie is: de cultuursynthese en de daarin zich realiseerende harmonie der menschheid is de zin en de diepste beweegkracht der geschiedenis. Reeds herhaalde malen partieel en binnen begrensden horizont verwerkelijkt, kondigt haar universeele doorbraak zich aan in de huidige interpenetratie van Oost en West. In de wereldhistorische bedeeling valt den Westerschen volken de rol toe om door bewuste en vreugdevolle affirmatie van het providentieel-beschikte leiderschap den diepsten zin der geschiedenis tot een nooit te voren beleefde klaarheid van bewustheid en omvang van verwerkelijking te brengen. De koloniale staatkunde is de begenadigde uitvoerder van deze wereldhistorische directieven.

Ik geloof in deze korte formuleering den schrijver geen onrecht gedaan te hebben wat de eigenlijke grondlijn van zijn denken betreft, noch naar den kant van het teveel, noch naar dien van het te weinig. Wel zullen we straks nog eenige belangrijke restricties moeten aanbrengen. Opzettelijk heb ik in mijn woorden een zekere wijding gelegd, omdat dit noodig is om den schrijver te verstaan. Hij heeft bij zijn taak-omschrijvingen van de koloniale staatkunde adembenemende wereldhistorische visies beleefd en dat is de oorzaak van zijn breedwiekende betoogen, zijn optimisme, zijn nimmer aflatende strijdvaardigheid op het slagveld der wereldbeschouwingen. Het heele boek, hoevele praktische problemen het ook afhandelt, dwingt ons telkens tot bespiegeling. Goed bezien is de ambitie van den schrijver titanisch. Hij interpreteert de

wereldgeschiedenis en ontwerpt op grond daarvan de eenig-juiste koloniale staatkunde. Men kan en mag daarom niet anders dan het gehalte van de aan het boek ten grondslag strekkende geschiedenis-filosofie aan een critisch onderzoek onderwerpen. Is dat gebeurd, dan is het boek in zijn eigenlijke beteekenis en waarde volkomen gedetermineerd. De Kat Angelino is als een koloniaal-staatkundige Archimedes, die het „dos moi pou sto" gevonden heeft en inderdaad de wereld uit haar voegen licht om haar des te beter weer in haar voegen te brengen. Zijn boek heeft daarom iets zeer fascineerends, althans voor die naturen die Ikarus-neigingen kennen. Door het groote tooneel, waarin aan dingen en menschen hun plaats wordt gewezen, krijgen allerlei verschijnselen in de huidige gebeurtenissen tusschen Oost en West een hoogere belichting. Het moet met nadruk gezegd worden dat, men moge denken wat men wil over den eigenlijken grondslag van het boek, dit één van de groote verdiensten ervan is. Waar zooveel kleinzielig verstand en kleinzielige angst, waar zooveel platvloersche en domme beoordeeling de symptomen in de aanraking van Oost en en West vergezellen als wij dagelijks tot onzen wanhoop moeten waarnemen, is het een goed ding dat deze auteur met forschen zwaai tusschen dit gekakel en gestumper treedt en de zaken in internationaal en universeel verband laat zien. Het Oostersch Réveil is bij hem geen geschetter van een handjevol opgeblazen en gedérailleerde „intellectueelen", helaas uit verkeerde sentimentaliteit door Europa zelf in de wereld gebracht, doch door „gezonde hardheid" weer ongedaan te maken, maar de onweerstaanbare en gaarne geziene zelfbewustwording van millioenenvolkeren met eigen beschaving en levensrecht. De onrust van het Oosten niet een vrucht van ondankbare onruststokers of van slappe gezagshandhaving, die zich maar van haar slapheid heeft te herstellen om een zwijgend, gewillig en nijver Oosten tevoorschijn te tooveren, maar het resultaat van de onvermijdelijke dooreenstrengeling van twee in gerichtheid en structuur antipodische werelden, terwijl bij objectief bekijken nog blijkt dat het Westen door zijn agressieve, door het Oosten niet-gevraagde en niet-gewenschte penetratie, onwedersprekelijk het primaat heeft in de onrustverwekking. De „ethische" politiek van bescherming en weerbaarmaking geen misgeboorte van „weeë, lieverige" gevoelerigheid, bedreven door politieke melk-

muilen en oude juffrouwen, maar de door de praktijk overal geboden politiek, wil men niet eigen graf graven.

Zoo zijn er nog wel meer punten te noemen, waarbij de schrijver op buitengewoon-verdienstelijke wijze juist op eenige fundamenteele plaatsen de zaken in het eenig-juiste historische licht plaatst. Mochten vele lezers, wier blik nog altijd gevangen bleef binnen de boven geschetste gezichtspunten, de door den schrijver geschonken verwijding van blik slechts voor deze punten deelachtig worden door het lezen van dit boek, dan heeft het al een grooten dienst bewezen.

Gelijk wij reeds zeiden, het kort begrip van het credo van den schrijver komt hierop neer: de koloniale staatkunde interpretator en realisator van den zin der wereldgeschiedenis. Dat Archimedes-standpunt schenkt het boek eenige zeer markante eigenaardigheden, waarop de aandacht gevestigd moet worden. Het boek is daardoor geschreven in een suggestief-optimistischen en tevens in een mythologiseerenden toon. Nogmaals, dat kan meesleepend werken. Op vele menschen heeft het echter ook een irriteerenden invloed. En dat laatste is alleszins begrijpelijk, want, ook al is m.i. de subjectieve eerlijkheid en zuiverheid van den schrijver boven allen twijfel verheven, deze toon heeft eigenlijk onvermijdelijk een verwringing en vervalsching der werkelijkheid tot gevolg. De Kat Angelino wil met volle overtuiging een realist zijn, en het zij tot zijn eer gezegd, niet een realist in den gangbaren zin des woords, die het zien van den buitenkant der werkelijkheid voor het eenig-mogelijke en eenig-juiste realisme houdt. Neen, hij wil den buitenkant èn den binnenkant zien. Hij nadert daardoor dat type idealisten, dat juist door zijn diepe en tot den grond gaande idealisme de zoogenaamde werkelijkheid zoo vreesloos en illusieloos in de oogen ziet. Toch is goed beschouwd die nadering meer schijn dan wezen, want De Kat Angelino raakt telkens zelf bedwelmd door zijn eigen idealisme. Bewijs? Laat ons zijn inleidend hoofdstuk nemen. Hij schetst daar o.m. de, wat men zou kunnen noemen „blinde" ontmoeting van Oost en West in de 17e eeuw. Hij zegt daarbij voortreffelijke dingen over de, menschelijk gesproken, onvermijdelijkheid dier aanvankelijke wederzijdsche blindheid. Ieder, die zijn nuttige opmerkingen leest over den grooten afstand, die er in de 17e en 18e eeuw tusschen de hoogere klassen was, en over den deplorabelen toestand der boeren, menigmaal deplora-

beler dan die van den Javaan in den cultuurtijd, zal wel afgeleerd hebben nog anders dan als historisch wonder van den Compagniestijd te eischen, dat daarin een bewuste zedelijke verantwoordelijkspolitiek zou gevoerd zijn. Dan komt in de 18e eeuw het panhumanisme, verovert de geesten en brengt veranderingen in de koloniale régimes. DE KAT ANGELINO beschrijft dit geenszins als een éclatante, onmiddellijke overwinning. Hij ziet de kurve wel degelijk zigzag. En toch, sinds zijn troetelkind en wereldredder, het panhumanisme, op het tooneel verschijnt, valt alle nadruk op de nieuwe beginselen en hare zekere overwinning. Dat is de hoofdzin, om op ons oorspronkelijk beeld terug te komen. De veelvuldige negatie, verloochening en onteering van de theorie door de werkelijkheid vindt alleen haar plaats in een concessieven bijzin, in letterlijke en figuurlijke beteekenis. Men late daartoe de inleidende hoofdstukken in hun geheel op zich werken. Zeker, sinds de 18e eeuw is gelukkig het geweten meer dan vroeger de erkende tuchtmeester van het denken geworden. Het lokt tegenwoordig meer tegenspraak uit dan in de dagen van Coen, wanneer iemand, zooals hij, een degelijk, ernstig Christen zou zijn en tegelijk een volslagen Macchiavelliaan in zijn politieke denken. Het is niet te ontkennen dat „les idées marchent". De erkenning, dat een politiek van zedelijke verantwoordelijkheid (om in deze korte formule maar eens de nieuwere emancipatiepolitek samen te vatten) de eenige is, die voor het publiek geweten gerechtvaardigd kan worden, is vrij algemeen. In dat opzicht is er inderdaad vooruitgang, ook al doen wij wijs dat met groote bescheidenheid uit te spreken. Hier schuilt echter juist het groote *gevaar*. Het bewustzijn voor dit gevaar blijkt bij DE KAT ANGELINO afwezig. Van een man als hij, die bewezen heeft zulke penetrante analyses te kunnen geven, zou men wat anders verwacht hebben. De onwedergeboren praktijk, de ontzaglijke moeite, die het kost om de hooge, algemeen aanbeden beginselen werkelijk leidende kracht te verschaffen en *te doen behouden*, zij compareeren alleen in tusschenzinnen en bijzinnen. Natuurlijk ontkent de schrijver ze niet. Wie zou dat kunnen? Maar ze hebben haast geen accent. Tegenover de leidende tonen van de violen en bassen in het groote panhumanistische vooruitgangsorkest, zijn ze slechts zachte, klagende fluittoontjes. Zoo is de werkelijkheid niet. Men kan, en ik doe dit gaarne,

erkennen dat er in gang en richting der koloniale politiek in de laatste honderd jaar heel wat verbetering is gekomen, maar dan constateere men nuchter dat die verandering voornamelijk het voorkomen heeft van een groote verbetering, wanneer men een vergelijking trekt *met het verleden*. Meet men het echter aan de hooge idealen, die DE KAT ANGELINO in het onderhavige geval tot maatstaf verstrekken, dan zou juist hij, wiens geestdrift voor die hooge idealen onverdacht-ernstig is, met angstige bezorgdheid moeten waarnemen welk een inspanning en welk een steeds nieuw te bevechten overwinning op de natuurlijke (ook moreele) traagheid der menschen noodig is om die beginselen *werkelijk* krachtig te doen meespreken. In de internationale en koloniale politiek zijn we tegenwoordig rijk gesorteerd in de schoonste beginselen. Ik acht dat een groote winst en zal mij niet voegen bij het leger van hen, die den diepen kloof tusschen beginselproclamatie en werkelijkheid ziende, tot cynischen hoon vervallen. Verontwaardiging en trouw zijn eerder op hun plaats. Behalve een groote winst is het echter ook een groot gevaar. De beenen der menschheid kunnen nu eenmaal de weelde der verheven beginselen even moeilijk en slechts met even groote inspanning dragen als de gewone mensch de weelde draagt. Het leger van de wolven in schaapskleeren neemt in zulke tijden ontzaglijk toe. Daarom zullen we, ook al hebben ze dan ook au fond niet gelijk, altijd wel behoefte blijven behouden aan een aantal nuchterlingen. En niet minder aan profeten van het groote soort, die volgens de leering der geschiedenis bijna altijd de groote anti-nationale patriotten, de „défaitisten" bij de gratie Gods zijn geweest. Het is een onvergeeflijke fout dat DE KAT ANGELINO deze gevaren niet ziet en zich al te snel schaart onder de profeten, die roepen „vrede, vrede, en geen gevaar". Hij ontkent de gevaren niet geheel, maar ze zijn voor hem de donkere wolkjes aan den stralenden hemel van den vooruitgang, die zeker zullen verdwijnen; niet de donderwolk, die elk oogenblik dreigt los te barsten, als er geen gunstige atmosferische veranderingen komen.

Dit optimisme brengt nog een ander gevolg mee, dat in zulk een breed opgezet werk als dat van DE KAT ANGELINO niet mocht voorkomen. Hij wekt nl. den indruk dat de moderne politiek van sympathie voor de zwakkere rassen en van verantwoordelijkheid

voor hun toekomstige ontwikkeling louter en alleen het gevolg is van immanente, vrije ideeën-ontwikkeling in Europa. „Steeds meer zullen de volken het als een nationale eerezaak beschouwen, dat hun koloniale politiek aan hooge, internationaal-aanvaarde beginselen beantwoordt" (p. 5). Zelfs zonder behoefte te toonen aan een beperkenden bijzin of tusschenzin, zijn volgens hem de immanente kracht en ontwikkeling van groote ideeën en het paedagogisch leidersenthousiasme der koloniale staatkunde *de* stuwende krachten op het terrein der koloniale politiek. Nu behoor ik van harte gaarne tot degenen, die zich in het bestaan en werken dier ideeën verheugen. Als Europeaan ben ik er trotsch op om naast de vele schuldbekentenissen, die verleden en heden ons afpersen, er op te kunnen wijzen, dat inderdaad de nobelste en zuiverste beginselen van koloniale staatkunde door Europeesche mannen zijn uitgesproken en nagestreefd in een tijd, toen niets hen daartoe dwong. Vide mannen als BURKE, MUNRO, etc., geen droomers, maar staatslieden en bestuursambtenaren van erkend-hoog kaliber. DE KAT ANGELINO heeft gelijk dat hij deze karakters uit den palimpsest der geschiedenis in duidelijke vormen doet spreken. Hij bewijst er een positieven dienst mee. Het is ook mijn overtuiging, dat wanneer in de toekomst het Oosten in de omstandigheden zal zijn om harstochteloos over het Westen te oordeelen, het zich zal verwonderen over iets eigenaardigs, dat er in dat Westen, ondanks al zijn onrechtmatigheden en gewelddadigheden, in zijn aanraking met het Oosten was, nl. dat het Westen nu eenmaal last heeft van dat allerlastigste ding, het geweten, zoodat het juist daardoor aan scherper kritiek *blootstond* en ook scherper kritiek *verdiende* dan ooit in de wereldgeschiedenis vertoond is. Maar wanneer we dan een kort oogenblik ontspanning hebben gezocht in dit gevoel van trots op de schatten, ons in onze beschaving gegeven, dan is het nuttig en noodig om tot den werkdag terug te keeren, waarin we ervaren dat niet rechtlijnige, victorieuze ontwikkelingen, maar moeilijke en menigmaal beschamende worstelingen aan de orde van den dag zijn. DE KAT ANGELINO laat ons echter vrijwel uitsluitend in de ontspannende thee-uur-stemming verwijlen. Daarom laat hij eigenlijk achterwege om in de teekening van den gang der moderne emancipatiepolitiek in te voegen het beeld van de harde feiten, die zulk een duchtig woord meespreken om de

menschen te dwingen wegen te bewandelen, die ze theoretisch òf bewonderen òf verafschuwen, maar praktisch niet volgen. Ik denk hier natuurlijk aan de dreiging der werkelijkheid, die in de groeiende machtsvorming van het Oosten openbaar wordt en als een zweep velen tot het meeloopen in een politiek drijft, die ze uit eigen innerlijke aandrift nimmer zouden voortgebracht hebben. De plak van het harde lot en het onontkoombare feit is steeds effectiever opvoedingsinstrument dan de rustig-vermanende stem der zuivere idee. Het is zeker beschamend voor ons menschen, maar desalniettemin is het zoo. Is het huidig stadium van de positie van China tot de mogendheden soms het zuivere resultaat van de vérziende, ideëele staatkunde der mogendheden, of heeft men zich aan den invloed van elementaire feiten zoo goed en zoo kwaad mogelijk weten aan te passen? Niet zonder grimmigen lach kan men zulk een vraag, waarvan in het stellen de beantwoording ligt, doen. Is het punt, waartoe thans het drama Engeland-Britsch-Indië genaderd is, louter de schoone vrucht van hooge internationale beginselen of heeft de dwang der geweldige feiten vele diehards knarsetandend, vele goedwillenden zuchtend-berustend en eenige weinige „menschheidsgeloovigen" overtuigd-aanvaardend tot het erkennen van deze étappe gebracht? De donder der feiten heeft hier gesproken, en we mogen nog dankbaar zijn, dat deze worsteling met nobeler glans overgoten is, doordat in GANDHI en IRWIN twee menschen politieke problemen van de doornigste soort hebben behandeld en geregeld op een wijze, die als politieke methode in de wereldgeschiedenis haar wedergade niet vindt.

Deze twee voorbeelden zijn voldoende om de leemte in DE KAT ANGELINO's betoog duidelijk te maken. Nu kan men zeggen: hij wilde nu eenmaal tegenover de vele verdoezelingspogingen, die er in de wereld zijn, aantoonen hoe forsch de lijn der synthese is, die door de geschiedenis loopt. Daarom kon en mocht die andere zijde wat in het duister blijven. Elke ware kunstenaar chargeert en beeldt juist daardoor de werkelijkheid uit. Toch blijft het een ergerlijke werkelijkheidsvervalsching, want het boek suggereert die synthese-werkingen als een *zijn* en niet als een *behooren*. DE KAT ANGELINO is hier geen werkelijkheid-openbarende kunstenaar, maar een naïeve, rhetorische werkelijkheidsverdoezelaar. Juist het niet negeeren van den afstand tusschen deze beide zou zijn betoog

voor de synthese indrukwekkender, want reëeler, gemaakt hebben. Bovendien, zijn boek wil ook een appèl tot de Inheemsche élite zijn. Het is rondweg meer dan onmenschkundig, ja naïef-onmenschelijk, om van hen, die de litteekens van de aanraking van Oost en West in zich dragen, zulk een gemakkelijke toestemming van (voor hen zoo uiterst pijnlijke) onvermijdelijkheden en zulk een geestdriftige bewondering voor Westersche grootheid te eischen. Zij die werkelijk élite zijn en tot zulk een mate van objectiviteit kunnen komen, kunnen dat hoogstens in de stilte van de binnenkamer, en niet als stralend medezanger in het synthesekoor van een Westerschen dirigent, praesteeren.

De schrijver is wat de Duitschers noemen een „Ideengeschichtler". Het woord „idee" suggereert abstraheering. Toch valt het eigenaardige verschijnsel waar te nemen, dat zulke geesten hun abstracte, onpersoonlijke ideeën een zeer menschelijk aanzien geven, m.a.w. dat zij al even anthropomorphistisch zijn als de rest der menschheid, een bewijs hoezeer de structuur van onzen geest en het metaphorisch karakter der menschelijke taal hiertoe dwingen. Onze auteur toont zich ook hierin een echte „Ideengeschichtler", dat hij die anthropomorphiseerende neiging in rijke mate botviert. Kortom, hij mythologiseert. De koloniale staatkunde is niet slechts een begrip, een speciale vorm van staatkundig beleid, dus een variant van de kunst van het regeeren, ze wordt in schrijver's uiteenzettingen een persoon met bovenmenschelijke begaafdheden. Ook de synthese, de geest van het Oosten, de ziel van het Westen, zij worden onder den invloed van des auteurs levendige, bewogen fantasie handelende personen, de „dii majores" in zijn mythologischen ideeënhemel. Deze personificatie is echter nergens zoo duidelijk als in de wijze, waarop hij de „koloniale staatkunde" laat optreden. Voor den geest en de suggestieve macht van het boek is dit formeel-litteraire verschijnsel van groote beteekenis. Daarom is het, dat ik meen er bijzondere aandacht aan te moeten wijden. De koloniale staatkunde is bij hem daardoor niet die praktische stuurmanskunst, die van het één of ander kompas (nu eens het één, dan weer het ander) voorzien den weg over gedeeltelijk bekende, gedeeltelijk onbekende zeeën, zoekt. Neen, het is de providentieele waker over de wereldhistorische ontmoeting van Oost en West, de gunstrijke beschermgod, die

het Conflict der Tijden overziet en de oplossing ervan in goede banen leidt, de met vaderlijke voorzienigheid alles vooruitziende en leidende instantie naar het groote synthese-doel der geschiedenis, de avatara van het leiderschap. Bij haar vergoddelijkte gestalte past de alwetendheid, die ze dan ook vrijwel heeft. Alleen de almacht ontbreekt haar, daar moderne goden nu eenmaal hun modern karakter daarin toonen, dat zij op deze van ouds bekende eigenschap der Godheid geen aanspraak durven maken. Dit alles verklaart den decreteerenden toon, waarmee de koloniale staatkunde bij DE KAT ANGELINO steeds optreedt. Met onfeilbaar instinct en onfeilbare voorwetenschap decreteert zij den gang en de beginselen van het synthetische streven, dat haar onveranderlijke richtsnoer is. Gelijk bij een behoorlijke Voorzienigheid past, gaat zij wel eens verborgen wegen, zooals bij de instelling van den Volksraad b.v., maar het einde rechtvaardigt die. Daarom is het, om tot onze reeds meer gebruikte syntactische beeldspraak terug te keeren, zoo treffend, dat de koloniale staatkunde bijna alleen den indicativus kent, de optativus of conditionalis is in haar taal slechts een rudiment.

Hoe is nu deze eigenaardige wijze van voorstellen, met merkwaardige consequentie het heele boek door volgehouden, te verklaren? Uit het innerlijk karakter van het boek. De schrijver wenscht met zulk een ernst en hartstocht dat deze ideale staatkunde zal zijn, dat hij over ze spreekt alsof ze er werkelijk is. Dit is ongetwijfeld nobel, maar het is gezien de feiten nog meer onbetwijfelbaar dwaas en misleidend. Zijn boek is een pleidooi voor een grootsche menschheidstaak, waarin hij van harte gelooft; het is een getuigenis voor een visie, aan welker verwerkelijking voor hem het bestaan der menschheid hangt. Men zou het kunnen karakteriseeren als een tijdrede, zooals predikanten die plegen te houden in tijden van crisis. Houdt men dit in het oog, dan is het mythologiseerende karakter van des auteurs voorstellingswijze geheel van gevaren ontbloot. Het kan ons respect inboezemen voor den schrijver, die toont een bewogen mensch te zijn. Echter, hiermede is lang niet alles gezegd. Evenals we dat boven aanwezen bij de bespreking van den suggestief-optimistischen toon, brengt deze voorstelling der koloniale staatkunde een verwringing der werkelijkheid met zich mede, die auteur zoowel als lezer onwillekeurig den blik op de werkelijkheid doet verliezen. Men neme de kolo-

niale staatkunde van welk land ook, Engeland, Frankrijk, Nederland, en vrage zich in gemoede af of deze „long view" der synthese-verwerkelijking hare schreden bestierde? Het is overal een geschiedenis van afwisselend vasthouden en vieren, waarbij eigen autonome wijsheid heel wat geringer rol speelde en kon spelen dan de macht der verhoudingen. Koloniale staatkunde, evenals alle staatkunde, is nu eenmaal de resultante van grootendeels imponderabile krachten, en niet de met bovenmenschelijke wijsheid begaafde stedehouder van H. M. de Zin der Geschiedenis.

Dit alles zou echter toch nog betrekkelijk onschuldig kunnen zijn. Eenmaal de methode van den schrijver doorzien hebbende, zou men ze cum grano salis kunnen nemen, in de zekerheid dat de schrijver zich dan in zijn *bedoeling* begrepen zou voelen. Het blijkt echter dat we op deze wijze het boek zouden misverstaan. Deze voorstellingswijze is niet slechts een formeele eigenschap van een schrijver, begaafd met drang tot levendige en beeldrijke beschrijving. Ze is inhaerent aan zijn denken. Om de bewijzen daarvoor te halen, wenden wij ons nu tot het Tweede Deel, waarvan we geen inhoudsoverzicht hebben gegeven, omdat het de verschillende gebieden van overheidszorg in Nederlandsch-Indië beschrijft. Boven hebben we reeds gezegd dat dit deel eigenlijk de praktische uitwerking geeft van de theorie in het Eerste Deel, of, daar de schrijver door zijn religieus-wijsgeerige beschouwingen iemand telkens onwillekeurig tot aan de theologie ontleende beeldspraak drijft, de zielzorg, voortvloeiend uit de theologie van het Eerste Deel. Ik wil daartoe eenige opmerkingen vastknoopen aan het derde, vierde en vijfde hoofdstuk van het Tweede Deel, en zal daarbij weer de aandacht vestigen op de wijze van behandeling.

Deze hoofdstukken behandelen het onderwijs, den maatschappelijken en den staatkundigen opbouw. Wat blijkt nu bij een aandachtige lezing? De schrijver, die in zijn Eerste Deel zulk een voortreffelijk sociaal-paedagogisch inzicht demonstreerde in de beteekenis en in de beste wijze van onderwijs in een koloniale maatschappij, begint weer met onmiskenbare bekwaamheid de eigenlijke doelstelling van het onderwijs te formuleeren. „Daarom", zoo zegt hij, „zal al ons onderwijs van weinig nut zijn, wanneer het niet zijn *sociale* roeping boven alles indachtig is, wanneer het niet zich op die kleine volkskringen weet in te stellen met de al

zijn actie domineerende bedoeling derzelver sfeer van toegepaste zedelijkheid, van *handelenden* burgerzin, te verruimen" (II-p. 218). Bij zulk een standpunt ware niets anders te verwachten dan een geconcentreerden aanval op ons onderwijssysteem. Immers, men kan alle waardeering hebben voor het vele, dat er vooral sinds 1907 quantitatief en qualitatief op onderwijsgebied is tot stand gebracht, maar niettemin van meening zijn, dat we vele fouten gemaakt hebben, vele fouten moesten maken en dat we aan een onderwijs-opzet, zooals de schrijver die zelf in den geciteerden zin teekent, nog beginnen moeten. Waar zou echter het alwetend-providentieele karakter der koloniale staatkunde blijven als we dat eens in ronde woorden zeiden? Daarom, wat lezen we? „De volksscholen, in 1907 onder invloed der ethische gedachte opgezet, geven in nog sterker mate (dan de standaardscholen) een waren stormloop tegen onwetendheid en inertie te zien" (p. 240). „Aan de in het eerste deel gestelde desiderata (nl. dat de school een sociaal centrum moet zijn) schijnt het Indisch Volksonderwijs te voldoen, zoodat de mannen van 1907, in de eerste plaats de Gouverneur-Generaal Van Heutsz, alle aanspraak op waardeering hebben" (p. 243). „Men mag derhalve besluiten dat het Inlandsch lager onderwijs, bestaande uit volksonderwijs en standaardonderwijs die bezig zijn te vergroeien, in uitnemenden bodem wortelt, en dat alles is gedaan om dit geleidelijk te ontwikkelen volgens behoefte en draagkracht der bevolking" (p. 256). „Door deze echt democratische school (de schakelschool) is het onderwijsstelsel, afgezien van de H. I. S., eigenlijk volmaakt van opzet geworden; de schakelschool doet ons wederom aan als een geniale vinding" (p. 257). „Zeer zeker had de Regeering geen ongelijk, toen zij besloot al haar kracht te leggen in een forschen frontaanval op het analphabetisme. Doch thans is reeds zóó veel gebied veroverd, dat de tijd om aan consolidatie te denken schijnt te zijn aangebroken" (p. 260).

Wij zouden nog heel wat meer citaten kunnen verzamelen en beschouwingen en waardeeringen van den schrijver kunnen weergeven om daarmede zijn met de werkelijkheid vloekende panegyrische dronkenschap te illustreeren. Om misverstand te vermijden zij nogmaals gezegd dat er aan quantum arbeid in de laatste decenniën heel wat gepraesteerd is. Voor voldaanheid bestaat er

echter niet de minste reden, zoomin over de door den schrijver als „volmaakt" geroemden opzet, als over het gehalte van het onderwijs en zijn aanpassing bij de werkelijke behoeften, niet alleen der bevolking, maar vooral *ook der door den schrijver nagestreefde synthese-politiek*. Juist met het oog op dit laatste is ons heele onderwijs een stumperige beginpoging en niets meer. De goden bewaren ons en vooral ook den schrijver voor de door hem bepleite „consolidatie", want zal er ooit iets van zijn synthese-ideaal terecht komen, dan hebben we geen behoefte aan consolidatie, maar aan radicale heroriënteering. Wie weet er niet, dat de volksschool als geheel genomen een mislukking is, in vele gevallen een dood ding, niet passend bij de behoefte der bevolking en nog minder bij de zoo terecht en met zooveel prachtig talent door den schrijver bepleite dynamiseeringspolitiek? Ik heb allen eerbied voor Gouverneur-Generaal VAN HEUTSZ. In 1907 was het als idee een uitnemend ding om een eenvoudige volksschool te concipieeren, evenals de gedachte, die oorspronkelijk voorzat, nl. bestrijding van het analphabetisme, in dien tijd volkomen begrijpelijk was. Niemand onzer zou toen VAN HEUTSZ en zijn medewerkers in wijsheid overtroffen hebben. Een idee alleen doet het echter niet. De uitvoering der idee is het belangrijke. Die nu is tot op den huidigen dag stumperig geweest, blind, zonder verbeeldingskracht. Iemand als DE KAT ANGELINOO, die zoo goed in de litteratuur thuis is, kan weten dat we, wijs geworden door de goedbedoelde pogingen onzer voorgangers, al lang hebben ingezien dat bestrijding van het analphabetisme als hoofddoel van het volksonderwijs geld- en energieverspilling is, een bespotting van alle ware dynamiseerende en activeerende synthesepolitiek. Men zie het bekende HARTOG-rapport. Ja, de H. I. S. is het eenige vlekje in het overigens smettelooze beeld van het onderwijs. De schrijver, die ongetwijfeld tevredener over de Regeering is dan de Regeering zelve, stemt hier althans met haar overeen. De H. I. O.-Commissie heeft gezorgd, dat dit instituut niet meer onder de bijna volmaakte scheppingen kan gerubriceerd worden.

Eigenlijk is men met stomme verbazing geslagen hoe de schrijver over een onderwijswerkelijkheid, die zoo vloekt met zijn eigen idealen, zoo verrukt kan zijn. Door deze zelfvoldane tevredenheid vermoordt hij eigenhandig het met zoo groote liefde gekoesterde

synthesekind. Zoo sterk is hem de behoefte geworden om de fictie van de alwijze en algoede koloniale staatkunde te handhaven, dat hij er zijn dierbaarste pand voor ten offer brengt. Dat is diep te betreuren. Ook nog om andere redenen. Het hoofdstuk is (natuurlijk bij dezen schrijver) een knap en helder geschreven overzicht van den uitwendigen ontwikkelingsgang van het onderwijs. Daar echter zijn behoefte om de verleden Regeeringsdaden te rechtvaardigen en te prijzen zoo overweldigend sterk is, geeft hij van de werkelijke problematiek van het onderwijs een volslagen caricatuur, zoo volslagen dat ze in dit teere en hoogst gewichtige punt der koloniale politiek absoluut misleidend is, een verloochening van werkelijke synthetische koloniale staatkunde. Is de schrijver tot zijn manier van doen gedrongen door het feit, dat zijn boek in opdracht der Regeering werd samengesteld en ook voor het buitenland bestemd was? Rampzalige Regeeringen, die alleen maar geprezen wenschen te worden! Bovendien het is heel goed mogelijk om hetgeen geschied is als praestatie en als bedoeling ten volle te apprecieeren, en toch scherp, maar constructief te critiseeren. In elk geval had dit volkomen in de lijn van DE KAT ANGELINO gelegen. Waar hij in zijn Eerste Deel den moed heeft gevat om een normatieve koloniale staatkunde van hoog gehalte te teekenen, daar was het zijn plicht geweest, uit trouw aan zijn eigen ideaal, om den actueelen stand van het onderwijs aan een eerlijke en niet ontmoedigende critiek te onderwerpen, om zoo de wegen te wijzen hoe het onderwijs, beter dan thans het geval is, kan medewerken om de door hem terecht beleden dynamiseering te helpen bevorderen. Alle uit scheppingsbegeerte geboren critiek is nooit ontmoedigend. Nu DE KAT ANGELINO dezen weg niet gekozen heeft, kunnen wij alleen maar een onoverbrugbare kloof constateeren tusschen het Eerste en het Tweede Deel van zijn encyclopaedisch werk, m.a.w. geloof en werken zijn bij hem in vinnigen strijd met elkaar.

In het vierde hoofdstuk van het Tweede Deel over „De opbouw der maatschappij" kan men ook vele voorbeelden aanwijzen van deze ongemotiveerd rozige stemming, die den auteur met zichzelf in de felste tegenspraak brengt. Zooals altijd is het descriptieve begin weer uitnemend. Glashelder geeft hij aan, waar het verschil ligt in de verhouding tusschen staat en maatschappij in Europa

en in Indië. In Europa stuwt de maatschappij den staat, in Indië stuwt in dezen daverenden overgangs- en kenteringstijd de staat de maatschappij. Met dit betoog levert hij een voortreffelijke motiveering voor de redelijkheid en noodzakelijkheid van de politiek van bescherming en weerbaarmaking. Voor de onvermijdelijke gevaren toont hij een open oog, want „de staat is bezig de bij hem passende maatschappij, zijn ongeboren moeder, in het leven te roepen, een onnatuurlijke en vermetele handelwijze, die dan ook oorzaak is van tallooze moeilijkheden, misverstanden en tegenstrijdigheden, die — hoe vaak ook tegen de koloniale staatkunde gekeerd als felle argumenten en scherpe wapenen — niets kunnen bewijzen tegen de juistheid dier handelwijze" (p. 297). Voor de zooveelste maal bewijst DE KAT ANGELINO weer dat hij de dingen groot ziet. Des te teleurstellender is dan dat hij problemen als „drainage", de verhouding van Inheemsche maatschappij en Westersch grootbedrijf, de heterogenie der de Indische maatschappij samenstellende groepen, met zulk een gemakkelijk optimisme behandelt. Al deze problemen zijn in het geheel van het koloniale vraagstuk verborgen-werkende vulkanen. DE KAT ANGELINO stelt ze voor als een wel niet geheel harmonisch, maar toch plaisant landschap. Dat is verre beneden zijn groote intellectueele kunnen en in strijd met wat hij eigenlijk nastreeft. Juist hij, die in het Eerste Deel met een in de praktijk eigenlijk niet door te voeren subtiliteit de wisselwerkingen van de dynamische Westersche en de statische Oostersche maatschappij zou willen reguleeren, mag de verschillende deelen van overheidszorg, die onder opbouw der maatschappij vallen, niet zonder meer van het etiket „verruimingsproces" voorzien. Ook hier is het weer hetzelfde als bij het onderwijs, de overheid heeft op dit gebied veel gezocht, veel gewerkt, maar is nog altijd aan het padvinden. DE KAT ANGELINO met *zijn* koloniaal-staatkundige these moest er telkens den nadruk op leggen, dat met alle waardeering voor het verleden, de aera der ware koloniale staatkunde pas begint.

Op gevaar af nu eentonig te worden, moeten wij al weer beginnen met over het vijfde hoofdstuk te zeggen, dat de schrijver het groote doel van den staatkundigen opbouw in kloeke, klare formules weet uit te drukken. Daarop volgt dan echter prompt de teleurstelling. Wij kiezen daartoe één punt uit, nl. de bespreking van de positie van

het Bestuurscorps. Het bekende recept wordt hier weer toegepast. Er wordt geredeneerd alsof er een volmaakt Bestuurscorps is. Het heet (p. 400) de wichelroede, welke „goed gehanteerd dezelfde zekerheid kan verschaffen die de kapitein ontleent aan zijn kompasnaald". Nu zou men, juist omdat de koloniale staatkunde voor zulk een gigantische taak staat, een Regeering zulk een feilloos werkend Bestuurscorps van harte gunnen. Men behoeft echter waarlijk niet van oprechte waardeering voor het Bestuurscorps verstoken te zijn om het een dergelijke graad van volmaaktheid te ontzeggen. Die gaat immers boven menschelijke kracht, zelfs bij een koloniaal Bestuur, dat steeds met een bijzonder aureool omschenen is. De Kat Angelino spreekt aldus: „Wanneer men dezen samenhang van structuur (de eenheidsoverkapping van het centraal Bestuur) en organisch leven (de uit de volkskracht zelf opkomende levensfuncties) ten volle beseft en zich een algemeene voorstelling heeft leeren vormen van het overgangsproces, dat zich onder deze verhoudingen zal afspelen in de komende jaren der phase, welke voert van de mechanische naar de organische staatsordening, dan zijn daarmede feitelijk alle moeilijkheden, die tot voortdurende begripsverwarring voeren, uit den weg geruimd. Het zoo ingewikkeld schijnende vraagstuk van den staatkundigen opbouw is dan een eenvoudig probleem geworden, al zal de practische uitwerking der oplossing daarvan nog tal van jaren niet weinig hoofdbrekens bezorgen aan eerste-rangsgeleerden en terreinkenners" (p. 402). Ofschoon de laatste bijzin leert dat De Kat Angelino niet blind is voor het feit dat niet alles gesmeerd zal loopen, de moeilijkheden zijn door studie (geleerden en terreinkenners) op te lossen. Van menschelijke conflicten geen sprake. Is het inzicht er, dan is de zaak gezond. En gelijk Socrates geloofde in de leerbaarheid der deugd, gelooft De Kat Angelino in de leerbaarheid der ware koloniale staatkunde. Deugd en koloniale staatkunde behooren ongetwijfeld onderwezen en geleerd te worden. De harde lessen van de wereldgeschiedenis en van de levenservaring leeren ons echter, dat dat toch niet, hoe noodig ook, de grootste kracht tot deugd en inzicht is. Menschelijke conflicten moeten dan overwonnen worden. En de gelegenheid tot conflicten biedt een naar zijn wezen en geschiedenis autocratisch georiënteerd Bestuurscorps, dat in een beweeglijken overgangstoestand een

stimuleerende, maar niet heerschende rol moet spelen, in overvloedige mate. Er ligt een uiterst moeilijk vraagstuk in de verbinding van groeiende autonomieën en van in wezen daarmee strijdige Bestuurscorpsen. Een corps heeft tradities. Door verleden en positie waant het zich gemakkelijk autoriteit, welke autoriteit nu niet altijd met de zekerheid van een kompasnaald werkt. Het komt ook nog wel eens voor dat speciaal de ambtenaar de meestgedesoriënteerde kompasnaald is van alle autoriteiten in zijn streek. Wie in Indië leeft, heeft wel eens tijden dat hij aan een door het fatum geboden inzichtsloosheid van bureaucratieën gaat gelooven. Groeiende autonomieën en ontwakende volkskracht maken van nature niet alleen fraaie of makkelijk te verwerken bokkesprongen. Zoo zou ik kunnen doorgaan. Mijn bezwaar is duidelijk: DE KAT ANGELINO verzwijgt bijna geheel de zware problematiek, die er in de, voor de toekomst ongetwijfeld obligate, soepelheid van wisselwerking tusschen de Bestuurscorpsen en het groeiende volksleven schuilt. In het Eerste Deel heeft hij wel de techniek der interpenetratie der verschillende sferen telkens en telkens weer besproken, maar niet de menschelijke moeilijkheden en daarvoor was hier de plaats geweest. Heeft hij het wel eens teveel gesmade Bestuurscorps met zijn schild willen beschermen? Dan heeft hij het een slechten dienst bewezen. Goede, bekwame Bestuursambtenaren zal Indië in de toekomst bitter noodig hebben. De schrijver zou dit corps een belangrijken dienst bewezen hebben, als hij met zijn groote kennis en zijn inzicht in sociale structuurvervlechtingen de wachtende moeilijkheden in het volle licht had gesteld. Onberaden vertrouwen in de macht van het intellectueele inzicht verijdelt het bereiken van groote doeleinden. Het optimisme van onzen auteur doet onwillekeurig het bekende rijmpje in ons geheugen komen: Och, waren alle menschen wijs, etc. Men zou haast denken, dat hij de verzuchting in den toon van dit versje opgesloten, nooit heeft opgemerkt.

Hiermede hopen wij voldoende aangetoond te hebben welk een verstrekkende gevolgen DE KAT ANGELINO's stijlfiguur om de koloniale staatkunde als een steeds waakzame, wijze voorzienigheid voor te stellen, voor zijn betoogtrant heeft. Het wordt thans tijd dat we zijn synthese-begrip, dat het hart van het gansche boek is, eens aan een nader onderzoek onderwerpen.

DE KAT'S boek is in de koloniale litteratuur een uiterst merkwaardig verschijnsel. Nooit tevoren is er met zulk een energie en zulk een omvattende kennis naar gestreefd om de koloniale politiek te begiftigen met een ideeëlen grondslag en motiveering. We zijn eigenlijk gewend aan drie types van denken op het veld der koloniale politiek. Het eerste type, zou ik willen bestempelen met den naam van nuchter realisme, in den gewonen alledaagschen zin van het woord. Dit nuchtere realisme heeft steeds sterke neiging in cynisch realisme te vervallen, doch deze val is factisch niet altijd noodzakelijk. Dit type is het meest gangbare. Het aanvaardt als een onveranderlijk feit, dat machtstegenstellingen en zucht tot machtshandhaving de wereld beheerschen en, zoolang de wereldgeschiedenis de machtstegenstellingen in hun klaarblijkelijk voordeel doet uitvallen, hebben de vertegenwoordigers van dit type daartegen ook niet het minste bezwaar. Het is het natuurlijke standpunt van de „beati possedentes". Aan peinzen over principieele grondslagen, die voor het forum van een normatieve wereldbeschouwing kunnen bestaan, heeft dit type weinig behoefte. Het beperkt zich meestal tot een vanzelfsprekend erkennen der alledaagsche werkelijkheid. De cynici doen het met een beroep op het *natuurlijk* wereldbestel, degenen onder hen, die een geestelijke werkelijkheid erkennen, met een beroep op een *goddelijk* wereldbestel. Beide groepen hebben de gewoonte om de door de geschiedenis gerealiseerde machtsverhouding nader te motiveeren met een verwijzing naar verhoudingen en karaktertrekken der gekoloniseerden, welke die machtsverhouding tot een gewettigd iets maken. Daarom zeggen ze wel eens rake dingen, maar het koloniale vraagstuk is voor hen in geen enkel opzicht een werkelijk probleem. De problemen, die zij hebben, zijn alle zuiver praktisch.

Het tweede type erkent de koloniale verhouding wel als een werkelijk probleem en daarom hebben de vertegenwoordigers ervan ook behoefte aan een denkende rechtvaardiging van hun optreden. Zij zijn niet geheel zonder oog voor de geschiedenis en haar gezag, maar aanvaarden die niet als voornaamste autoriteit, daar voor hen noch het onwedergeboren realisme van de potentieele of werkelijke cynici van het eerste type, noch het historische realisme der „idealistische" vertegenwoordigers van het eerste type, maatgevend is. Bepaalde idealen en vormen van staatkundig en

maatschappelijk leven zijn voor hen de maatstaven, waaraan ze de geschiedenis meten. Daar ligt voor hen het criterium van het menschwaardige en dit begrip van het menschwaardige is voor hen de norm. Onder hen vindt men zeer gematigde en zeer radicale typen. Het ligt er maar aan in welke mate hun ideaal critiek op het bestaande is. Zij willen niet handhaven, maar vervormen. Ze zijn de natuurlijke pleitbezorgers van een hervormings- en emancipatiepolitiek, of dat nu gaat met de kalme gelijkmatigheid van den liberaal, met het scherpe protest van den socialist of met de niets-ontziende tabula-rasa-kramp van den communist. Allen kenmerkt een bepaald soort doctrinarisme, al is dat bij den één meer verbonden met algemeene menschenmin en humaniteitsgeestdrift, bij den ander meer met een meedoogenlooze afkeuring van het bestaande. Hierdoor hebben ze allen vanzelf een principieel gemotiveerde houding in de koloniale politiek. Behoeften en wenschen der koloniale bevolking spelen bij het bovenbehandelde eerste type een rol, voorzoover het met hun belangen strookt. Die rol kan daarom afwisselend groot en klein zijn. Bij het tweede type hebben deze behoeften en wenschen apriori veel meer gehoor, zoowel op principieele als op opportunistische gronden. Moet er evenwel gekozen worden tusschen eigen hoofddoctrines en de genoemde behoeften en wenschen, dan gaan, gesteld dat daarin een tegenstelling opgesloten ligt, de eerste voor. Persoonlijke uitzonderingen op dezen regel bevestigen dien slechts.

Het derde type is niet zoo gemakkelijk te karakteriseeren. Het aantal dergenen, dat ertoe behoort, is trouwens niet groot. Het zijn degenen, voor wie de autoriteit van en het strijden voor de erkening en verwerkelijking van zedelijke beginselen een natuurlijke levensbehoefte is, maar die daarmede verbinden een zich verdiepen in den eigen levenstoon en het eigen levensrythme der gekoloniseerden. Zij komen in alle kampen voor, van rechts en van links. Hen kenmerkt een zekere innerlijke bewogenheid. Hun ideologie is zeer sterk, wat het sentiment betreft, maar zelden intellectueel systematisch geformuleerd. Zij is sous-entendu.

Van deze drie typen en de groepsnuancen, die ertoe behooren, hebben eigenlijk alleen de socialisten en communisten een min of meer uitgewerkte „koloniale philosofie" als onderdeel van hun sociaal-georiënteerde wereldbeschouwing. De anderen laten het

meestal bij beginselverklaringen of gevoelen de intellectueele behoefte aan rekenschap afleggen zoo weinig, dat ze „in theoreticis" vrijwel zwijgen. In dit verband nu is DE KAT ANGELINO een nieuwe verschijning. Hij streeft, gelijk we boven reeds opgemerkt hebben, niets meer of minder dan een historische en philosofische fundeering en rechtvaardiging van de koloniale politiek na. Dat is een groote verdienste van hem. Evenzoo is het een groote verdienste, dat hij met zulk een warme en innige overtuiging het primaat van den geest bepleit. Zijn ambitie reikt hoog. Hij wil een geschiedenisphilosofie, neen *de* geschiedenisphilosofie van het koloniale vraagstuk leveren om zoo een onfeilbaren leiddraad voor de eenig-ware koloniale politiek te kunnen ontwerpen. Er zit iets verheffends in dit streven om voor de politiek van zedelijke verantwoordelijkheid zulk een weidschen tempel van denkende rechtvaardiging te bouwen. Nog nooit is zulk een massieve poging daartoe gedaan en als zoodanig is dit boek geheel eenig in de omvangrijke koloniale litteratuur. Het is daarom zeer de moeite waard om te vragen of zij gelukt is en uit welken geest zij stamt.

In ons inhoudsoverzicht hebben wij gepoogd in korte heldere trekken de synthese-gedachte zooals zij in het boek ontwikkeld wordt, voor den geest van den lezer te plaatsen. Dat was lang niet altijd gemakkelijk, daar de schrijver zich te pas en te onpas uitweidingen over de synthese veroorlooft. We zullen thans de structuur van dit synthese-ontwerp moeten onderzoeken op de deugdelijkheid van zijn samenstelling. Het geloof in de noodzakelijkheid en de mogelijkheid van de synthese der culturen als basis van de wereldpolitiek in het algemeen en van de koloniale staatkunde in het bijzonder (p. 40) is de hoeksteen van het gebouw. Het is voor DE KAT ANGELINO een geloof, in den dubbelen zin van het woord, nl. dat het hem meer enthousiasmeert dan menige onomstootelijk bewezen waarheid dat meestal doet, en dat hij zich steeds bewust blijft niet in de sfeer der absoluut-bewijsbare zekerheden te verkeeren. Wel zijn er oogenblikken dat de axiomatische zekerheid van het geloof en de bewijsbare zekerheid van het verstandelijk betoog voor hem schijnen samen te vallen. Ik verwijs slechts naar de triomfantelijkheid, waarmede hij alle levensopvattingen en pogingen tot verklaring van een bepaald stuk werkelijkheid, die met de synthese-gedachte in strijd zijn of

schijnen te zijn, weerlegt, zelfs al zijn ze nog voorwerp van wetenschappelijke discussie.

Wat verstaat DE KAT ANGELINO nu onder deze cultuur-synthese? Hoe en door welke middelen wordt zij mogelijk en op welke gronden is zij noodzakelijk? Zij is noodzakelijk, omdat de koloniale staatkunde een menschheidstaak is geworden. Het is historisch onmogelijk om een koloniale staatkunde na te streven, die louter op exploitatie en machtsoverheersching berust en die geen contactpunten weet aan te wijzen tusschen Oost en West. Het zedelijk denken van Europa zelf in de eerste plaats en in steeds toenemende mate dat van de geheele wereld, verzet zich daartegen. Zij wordt mogelijk door het geloof in de vervolmaking, de verbetering en de vooruitgang der menschheid. Excelsior is de onweerstaanbare drang, die de menschheid bezielt. Zij moge een tijdlang verstard en gebonden zijn geweest in de tot stagnatie gekomen Oostersche maatschappijen, maar latent levend is ze steeds en het contact met het dynamische Westen heeft den stroom weer in beweging gezet. Dit geloof in den onophoudelijken geestelijken en materieelen vooruitgang der menschheid, de door solidair gevoel en panhumanistisch idealisme vereenigde menschheid, dat zijn de krachten, die ons onweerstandelijk naar de synthese der culturen voortstuwen. De groeiende internationale gedachte, de steeds toenemende internationaliseering des levens, de democratie als de onweerstaanbare uiting van de algemeen-menschelijke activiteit, mits zij het benoodigde wijdere bestek krijgt (p. 1174—1176), het zijn altemaal versterkende en steunende factoren voor de mogelijkheid der synthese. Geloof in vooruitgang en vervolmaking, panhumanisme, solidariteit zijn echter de momenten, die haar mogelijk maken. Ze zijn om zoo te zeggen de wegbereiders, die naar DE KAT ANGELINO'S overtuiging in de historische conjunctuur, die wij beleven, in nooit tevoren gekende kracht aanwezig zijn.

Daarbij blijft hij echter niet staan. Hij tracht ook de vraag te beantwoorden, waaruit de cultuursynthese onweerstandelijk opbloeit, gelijk de bloem uit het zaad, en wat haar wezen is. En wel op deze wijze, dat volgens hem de zedelijke krachten van Oost en West in den grond van denzelfden inhoud en soortgelijke strekking zijn. Het kàn zelfs niet anders zijn. Op dit fundamenteele

feit is de synthese-gedachte rotsvast gegrondvest als eenig, voor alle volkeren, godsdiensten en culturen aanvaardbaar lichtbaken der menschheid (p. 162). Zulke vastverzekerde uitspraken hoorende, zal men onwillekeurig de ooren spitsen om te vernemen hoe deze eenheid van Oost en West in inhoud en streven aan de feiten gedemonstreerd kan worden. In ons overzicht van den inhoud kon reeds kortelijks blijken hoe DE KAT ANGELINO den gigantenarbeid tot stand brengt, één stuwende en bindende geestelijke macht achter de verwarrende eenheid van verschillen en tegenstellingen te ontdekken. Drie hoofdstukken: de geest van het Westen, de ziel van het Oosten en de synthese der culturen zijn eraan gewijd. De twee eerste zijn de belangrijkste, want het hoofdstuk over de synthese der culturen is slechts een recapitulatie van het reeds bereikte standpunt, vergezeld van uitvoerige attaque's op de aan de synthese vijandige theorieën. Twee ideeënsferen ontdekt DE KAT ANGELINO, waar hij de voeten vast kan planten, om fier het hoofd te verheffen in het rijk der synthese. Het zijn het algemeen menschelijk gevoel van eerbied voor de groepsgemeenschap en dat voor de bovennatuurlijke macht, een wezensgelijke zedelijke horizont en zedelijk zenith, of nog anders gezegd, de overal in potentie aanwezige sociale spankracht, die steeds wijder horizonten omvat en de den enkeling tot persoonlijkheid verheffende wil tot geestelijken en zedelijken vooruitgang. De praegnantste en klaarste samenvatting daarvan biedt de Christelijke hoofdsom van Wet en Profeten, neergelegd in het bekende woord van Jezus uit Mattheus 22 : 37 v.v.: „Gij zult liefhebben den Heer Uwen God met geheel Uw hart en met geheel Uwe ziel en met geheel Uw verstand. Dit is het eerste en het groote gebod. En het tweede aan dit gelijk is: Gij zult Uwen naast liefhebben als Uzelven". In deze twee geboden laat het Christendom zich samenvatten in al zijn rijkdom. Tevens echter omsluiten deze twee geboden de hoogste moreele voorschriften van Hindoeïsme, Boeddhisme, Confucianisme, Islam en mystisch-magisch denken binnen een oneindigen horizont. Deze twee ideeënsferen beheerschen alle maatschappelijk leven en voelen van den kleinsten Australischen of Afrikaanschen stam tot aan de machtige Westersche maatschappijen *volkomen* (p. 162).

DE KAT ANGELINO wil zijn synthese-gedachte niet laten leven

uit een aanspraak op Westersche materieele of moreele suprematie. Neen, zij betoogt de activeering van de overal bestaande, maar door bijzondere omstandigheden te veel tegengewerkte krachten. Het Westen leeft uit den bodem van Joodsch theïsme, profetische visie van wereldvrede en menschheidssolidariteit, het Christendom, Hellas en Rome. In het Westen is de verruimde toepassing van het algemeen menschelijk sociaal gevoel, zetelend in het bewustzijn der vrije persoonlijkheid, gekristalliseerd in de Twee Geboden, de dynamische en universeel-wijde openbaring van den algemeenen menschheidsaanleg. De synthese en tevens de providentieele beteekenis van de aanraking van Oost en West is hierin gelegen, dat de in het Oosten latente, maar gemeenschappelijke aanleg, door de aanraking met het Westen wordt gedynamiseerd en verwijd tot zijn hoogste spankracht. Zij berust au fond op de wezensverwantschap der menschheid, op de eenheid van den menschelijken aanleg in zijn ingeschapen behoefte aan gehoorzaamheid aan het gemeenschapsbelang en zijn eerbied voor het bovennatuurlijke. In alle godsdiensten en culturen ontwaart men dien soortgelijken wezensaanleg, welke door alle verschil in richting, weg of vorm niet op den achtergrond gedrongen kan worden. De bewuste of onbewuste twee-eenheid van eeuwigheidsdrang en socialen horizont (p. 231), daar ligt de grond, de verwezenlijkingsmogelijkheid der synthese. Na zich eenmaal den vasten grond dezer syntheseidee verschaft te hebben, deinst DE KAT ANGELINO voor geen enkele taak, hoe moeilijk ook, terug. De opmerkzame lezer van het inhoudsoverzicht zal ongetwijfeld getroffen zijn door het stoutmoedig optimisme van den auteur. Zijn synthese wil (theoretisch althans) geen fusie, geen samensmelting, geen associatie. Zij belooft volkomen en scrupuleuze eerbiediging van elken godsdienst en elke cultuur, van elke dragende en scheppende kracht van den één of anderen vorm van maatschappelijk leven. Zij wil activeeren en verwijden, maar tegelijkertijd conserveeren en geleidelijk, schokloos ontwikkelen. Zij wil geen enkel verschil uitwisschen, maar ze omvademen in een dynamische, harmonische eenheid. Ondanks alle contrasteering van Oost en West, zullen de wil tot kameraadschap, de sfeer der aan druk en fatum onttogen menschelijke solidariteit als de twee voedingsbronnen der synthese alle problemen overwinnen, en een wel niet geheele, maar toch

betrekkelijk groote mate van geruischloosheid waarborgen bij het verloop van het ineenstrengelingsproces van Oost en West.

Ziehier de korte samenvatting van DE KAT ANGELINO'S synthesegeloof. Deze gedeeltelijke herhaling was onvermijdelijk om ons een beeld te vormen van de structuur van zijn denken. Het is niet eenvoudig om de rechte wijze van benadering te vinden. Hier is een moedige poging om nu eens een historisch-wijsgeerige motiveering eener koloniale staatkunde van zedelijke verplichting in nauw contact met de verwarrende historische en psychologische werkelijkheid uit te redeneeren. Ik aarzel niet het moedig te noemen, omdat een dergelijke onderneming onwillekeurig veel gelegenheid tot critiek geeft. Een staatkunde van zedelijke verplichting leeft nu eenmaal in deze onze wereld een moeilijk bestaan. Zij is niet vanzelfsprekend, zij moet, zal zij werkelijk-leidende kracht ontwikkelen, erin gehamerd worden. Dat inhameren is zeer klaarblijkelijk de bedoeling van DE KAT ANGELINO geweest. Voorzoover zijn reeds gegispte uitvoerigheid en hang naar tautologie verontschuldigd kan worden, vindt zij die verontschuldiging hier. DE KAT ANGELINO heeft met recht in zijn boek aangetoond, dat de politiek van zedelijke verplichting sinds de 18e eeuw als een roode draad loopt door de geschiedenis van de aanraking der West-Europeesche landen met de koloniën. Als sentiment en overtuiging, niet als politiek beleid, was zij in sommigen sterk. Zij zocht echter haar theoretische fundeering in een krachtig gevoel van recht en eenige, voor haar aanhangers vanzelfsprekende, humaniteitsbeginselen. Het is één der groote mérites van het door ons besproken boek, dat het gebroken heeft met deze incidenteele motiveering, want daardoor dwingt het ieder ernstig lezer tot bezinning op zijn houding ten aanzien van het koloniale vraagstuk, dat voor Westerling en Oosterling thans één der aangelegenste vraagstukken is, waarin zich een historische „Schicksalswende" schijnt te voltrekken voor beide partijen.

Is de poging van den auteur om een onaantastbaren grondslag te leveren nu geslaagd te noemen? Met alle respect en bewondering voor het nagestreefde doel moet m.i. deze vraag toch ontkennend beantwoord worden. Bewijs? DE KAT ANGELINO'S grootsche poging strandt op twee klippen. Zij is *tweeslachtig* en *zij wil te veel*. Qui trop embrasse mal étreint. Deze „vitia" veroorzaken, dat men na het lezen, ondanks de vele momenten van

gespannen bewondering en overtuigde instemming, welke men erbij gekend heeft, een onaangenamen nasmaak behoudt. Des te onaangenamer, omdat men tegenover een auteur van een dergelijke mate van kennis en kracht van overtuiging, zoo gaarne tot een ander eindoordeel zou gekomen zijn.

DE KAT ANGELINO'S poging is *tweeslachtig*. Men zou evengoed drie- of vierslachtig kunnen zeggen, als dat gebruikelijke woorden waren. In zijn missionairen ijver (want wat is DE KAT ANGELINO anders dan de apostel der synthese-idee?) koppelt hij verschillende heterogene doeleinden samen. Hij wil het onwankelbare fundament leggen van de ware koloniale politiek, maar tevens een apologie leveren van het Westen en een rechtvaardiging en verdediging van den gang der gansche koloniale politiek in den loop der geschiedenis. De schrijver werpe mij niet tegen, dat hij na in het derde hoofdstuk den geest van het Westen behandeld te hebben, het volgende hoofdstuk begint met de verklaring, dat het voorafgaande geen apologie van het Westen was, maar bedoeld was als een verdediging van de geestelijke en zedelijke belangen van Oost èn West. Ik heb niet den minsten lust den auteur deze bedoeling te ontstrijden, maar vraag ieder lezer van het boek en vooral van het derde hoofdstuk of de schrijver niet in droevig zelfbedrog leeft, wanneer hij meent geen apologie van het Westen geleverd te hebben. In feite is zijn boek zelfs in de allereerste plaats een hartstochtelijke verdediging van het Westen. Heeft het Westen dan geen apologie noodig? Zeker, even zeer als het Oosten, want het wordt maar zelden billijk beoordeeld. Zijn fout is echter dat hij onder het mom der syntheseverkondiging constant het Westen verheerlijkt en verdedigt en daarom ertoe komt te doen alsof daar geen enkel vuiltje, althans geen ernstig vuiltje, aan de lucht is. De eenige ernstige vuiltjes die hij ontdekt zijn de cultuurmatheid en de moordende zelfcritiek in het Westen. Die behagen zijn optimistisch gemoed niet. Niemand zal ontkennen, ik allerminst, dat hij daarbij rake en behartigenswaardige dingen zegt. Ik schaar mij van ganscher harte aan de zijde van DE KAT ANGELINO, wanneer hij weigert medezanger te worden in het koor, dat den ondergang van Europa bezingt. Diep-insnijdende critiek is hem echter blijkbaar een gruwel. Coûte que coûte, we blijven vol blijde verwachting. In mateloos optimisme en onstuimige begeerte om

aan te toonen dat we toch welbeschouwd in „le meilleur des mondes possibles" leven, verdoezelt hij volkomen de geweldige crisis, waarin het Europeesche geestesleven verkeert. Europa verkeert echter werkelijk in nood en haar beste geesten voelen het 't diepst.

DE KAT ANGELINO verheft telkens tot programmapunt van zijn synthesestreven, dat hij de moeilijke, maar broodnoodige krachttoer wil volvoeren om zonder vrees de werkelijkheid in het aangezicht te zien, hoe deprimeerend zij ook moge zijn, maar tevens den wil tot hervorming volkomen intact te houden. De waarheid is, dat hij dien wil intact houdt door de werkelijkheid voorbij te zien, of in de atmosfeer van rozengeur en maneschijn te dompelen. Hij is Oost-Indisch doof voor den donder der feiten in Europa. Men vraagt zich tevergeefs af hoe het mogelijk is een dergelijk hemelstormend optimisme te bewaren, wanneer men de steeds groeiende verwarring op politiek, sociaal en geestelijk gebied tot zich door laat dringen. Laat ons „for the sake of discussion" den schrijver eens volkomen gewonnen geven, dat het wezen van het Christendom en tevens die van den geest van het Westen liggen uitgedrukt in de tweeledige formule van den eerbied voor den mensch en voor het bovennatuurlijke, wie durft dan in het aangezicht der feiten staande te houden, dat zij thans het Westen *beheerschen?* Hebben wij thans het recht, het pandaemonium van Europa aanschouwende, om te verkondigen, wat DE KAT ANGELINO doet, dat wij linea recta het Messiaansche rijk van wereldvrede, panhumanisme en wederzijdsch respect binnenzeilen? Neen, dat recht hebben wij niet. Dat is *vervalschen* der werkelijkheid. We hebben hoogstens het recht te hopen, en de plicht volhardend ernaar te streven, dat de geesten van den afgrond bedwongen worden door hooger geest. Van den nood van Europa, van de gevaarlijke crisis, waarin het verkeert, trilt niets na in de stem van DE KAT ANGELINO. Daardoor laat de allesomvattende en alles-bedenkende auteur ook merkwaardigerwijs na om op het allermoeilijkste en allergewichtigste punt in de door hem zoo ijverig-bephilosofeerde aanraking van Oost en West den vinger te leggen, nl. dat ze niet alleen een „Conflict der Tijden" is van bijzondere scherpte, maar dat de ontmoeting van deze structureel, functioneel en spiritueel diametraal-verschillende werelden plaats heeft op een

moment, dat het Westen, de dynamische factor in de ontmoeting, zijn levenseenheid verloren heeft en die in het gunstigste geval aan het zoeken is. Wie de vulkanische mogelijkheden van deze situatie niet doorziet, is stekeblind. En hoe hard het moge klinken, DE KAT ANGELINO lijkt in dit opzicht werkelijk stekeblind. Zijn polyhistorie vindt hier haar zeer duidelijke grenzen. Had hij werkelijk besef van de hijgende en diep-ernstige inspanning, die thans velen op het terrein van wijsbegeerte en godsdienst zich getroosten om de objectieve, eeuwige grondslagen des levens te hervinden, hij zou ons zijn uitvoerige beschouwingen over SPENGLER, psychanalyse, etc. en zijn ongemotiveerd optimisme bespaard hebben. Hiermede bedoel ik niet dat hij pessimistisch had moeten zijn, maar dan zou hij ingezien hebben, dat zijn wereldbewegende twee beginselen niet de *heerschende* macht in het Westen zijn, maar de *critische, tuchtigende norm,* die telkens als een oordeel over Europa heenvaart en zoo moeizaam de gewetens vormt en kneedt. De kleine bijzinnetjes, waarin hij daarvan wel eens iets laat doorschemeren, zijn daartoe totaal onvoldoende. Ook zou hij dan duidelijk hebben uitgesproken, dat het Christendom en de geest van het Westen niet zoo gemakkelijk geïdentificeerd mogen worden, ja dat zij nooit geïdentificeerd *kunnen* worden, daar het Christendom in zijn wezen met den geest van het Westen, kortom met elken geest, in voortdurende spanning verkeert, en dat het juist door die spanning zijn taak in de wereld kan vervullen.

Brengt zijn te uitvoerige en ondiepe apologie van het Westen reeds een element van twee-slachtigheid in het principieele betoog van den schrijver, omdat zij de verdenking wekt, dat hier ondanks zichzelf een pleitbezorger van de geestelijke en zedelijke belangen van Oost èn West (p. 192) in de eerste plaats een pleitbezorger van het Westen is, die tweeslachtigheid onthult zich nog sterker door de wijze, waarop hij haar tracht te camoufleeren. Een Westersch lezer moge dat ontgaan, maar een Oostersch lezer proeft het onmiddellijk. En dat is van groot belang voor een schrijver, die zich ten doel stelt Westerlingen èn Oosterlingen van goeden wille tot *geestdriftige* aanhangers van zijn synthese-religie te maken. Wij citeerden reeds hoe bij decreet van DE KAT ANGELINO wordt vastgesteld dat de synthese-gedachte niet uitgaat van een aanspraak op Westersche materieele en moreele suprematie. Erger

zelfbedrog is niet denkbaar. Opzettelijk spreek ik van zelfbedrog, omdat ik de overtuiging heb dat de schrijver zóó bedwelmd is door de geestdrift voor de vlekkelooze ongereptheid van zijn synthese-idee, welke *logisch* de gelijkwaardigheid der samenstellende elementen eischt, dat hij zijn eigen werkelijkheid niet meer ziet. Daarom is het zelfbedrog ook van zulke kolossale afmetingen en brengt het zelfs den welwillenden toeschouwer in een balsturige stemming, want zoo verzinken we in een hopelooze irrealiteit. Het gansche boek is, onderdrukt of uitgesproken, een pleidooi voor de materieele en moreele suprematie van het Westen; op vele plaatsen zelf een uiterst bekwaam pleidooi. Immers, naar DE KAT ANGELINO'S eigen betoog, zijn de geloofsartikelen der syntheseregligie in het Westen het scherpst en voorbeeldigst geformuleerd. Daar hebben ze de meeste stuwkracht ontwikkeld. Daar hebben ze, vergelijkenderwijs, in de wereldgeschiedenis het meeste bereikt in de verwijding van den horizont en de verhooging van het zenith. In het Oosten is dit alles in aanleg of in verstard ontwikkelingsstadium aanwezig. De bevrijdende, de activeerende, de dynamiseerende werking gaat van het Westen uit. De synthese komt praktisch neer op een, bij Oostersche kiemen en structuren aansluitende, vervorming van Oostersche maatschappijen naar Westersch voorbeeld, want (en de schrijver betoogt dit terecht) dat is een wereldhistorische noodwendigheid.

Ik som dit alles niet op om te zeggen dat ik het daarmede oneens ben. Integendeel, het lijkt mij onwedersprekelijk, maar laten wij het dan ook ronduit uitspreken. Ondanks de felste critiek, die men op het Westen kan en moet hebben, het is een onwedersprekelijk feit, dat het Westen thans de materieele en moreele suprematie in de wereld heeft. Het is ongetwijfeld uiterst gevaarlijk dat uit te spreken. Men doet goed het zoo weinig mogelijk en slechts fluisterend zelfs te zeggen. De overtuiging ervan kan de vruchtbare moederbodem van een allerafschuwelijkst Farizeïsme zijn, dat één der gevaarlijkste en wansmakelijkste producten is van den huidigen tijd. Zelflof is een weelde, die zelfs de beenen van een individu hoogst zelden kunnen dragen, laat staan die van een volk of een werelddeel. Maar hoe dat ook zij, DE KAT ANGELINO mag terwille van de blinde afgoderij van een geconstrueerde synthese-idee niet ontkennen, wat hij tusschen de regels en ipsis-

simis verbis eigenlijk telkens zegt. Dat is alweer een vervalschen der werkelijkheid, voortkomend uit onmatig idealisme en enthousiasme. Men doet den schrijver misschien het meeste recht met het als naieveteit op te vatten. Maar dit is een schuldige naieveteit, die noodzakelijk wantrouwen in de zuiverheid der bedoelingen wekt. In elk geval zal niemand hem bij dezen eierendans volgen. De Oosterling niet, omdat hij liever ondubbelzinnige taal hoort, de gevleide Westerling niet, omdat hij de theoretisch-vastgestelde en als zoodanig gaarne toegestemde gelijkwaardigheid en gelijkheid met bekwamen spoed in de factische suprematie van het Westen laat verdrinken. Het is noodig deze dingen scherp uit te spreken, want het eerste waaraan wij behoefte hebben in de moeilijke verhouding van Oost en West is beheerschte eerlijkheid. Bovendien is het in een boek als het onderhavige best mogelijk de erkenning van de momenteele materieele en moreele meerderheid van het Westen te combineeren met een eerbiedige en genegen waardeschatting van het Oosten.

Bevordert de *bedekte* apologie van het Westen de tweeslachtigheid van het boek, wij moeten dat ook nog aantoonen terwille van het andere door ons genoemde moment, nl. dat het teveel de principiële fundeering van *de* koliniale politiek verbindt met een verdediging en rechtvaardiging der verleden koloniale politiek. Dit laatste bedoelen wij natuurlijk im Groszen und Ganzen. De Kat Angelino zou niet zijn die hij is, als hij niet telkens critische tonen liet hooren. Dat hij de historische bepaaldheid van de vroegere koloniale politiek ter billijker beoordeeling in het veld voert, wij hebben boven reeds gelegenheid gehad de rechtmatigheid van deze opmerkingen te erkennen. Dat heeft zijn nut, ook al redt het lagere stadium van gewetenswaakzaamheid de defecten van het hoogere stadium in geen enkel opzicht. Maar, gelijk wij reeds eerder hebben duidelijk gemaakt, bij De Kat Angelino wordt de koloniale politiek de steeds helderziende, zelden in inzicht falende, altijd het hoogste nastrevende, alleen zoo nu en dan in de uitvoering van haar altijd smettelooze bedoelingen mistastende, vaderlijke leidsman van de wankelende schreden der Oostersche kinderen in de groote wereld der vrije, strevende persoonlijkheid. Neen, nog sterker. Hij wekt door zijn wijze van voorstelling de suggestie alsof de koloniale politiek sinds de 18e eeuw de mahatma is geweest,

die de esoterische leer der synthese met ijver hoedde, en, hoewel verborgen, in bovenmenschelijke wijsheid haar verwerkelijking voorbereide. DE KAT ANGELINO nu is de BLAVATSKY, die de „Secret Doctrine" eindelijk aan de wereld mag openbaren. Dit is niet overdreven voorgesteld. Het inhoudsoverzicht kan het bewijzen. Zooals zoo vaak verwisselt DE KAT ANGELINO werkelijkheid en idee. *Zijn* ideale koloniale politiek, ja die heeft werkelijk den rang van mahatma bereikt, maar de werkelijke alledaagsche is daar verre vandaan en zal dat ook wel altijd blijven. Wanneer zij alleen maar DE KAT ANGELINO's visie van de taak der koloniale staatkunde als beschermer en weerbaarmaker van volkskracht consequent tot de hare maakte, dan zouden wij al wonderen beleven. De bovenmenschelijke wijsheid, die DE KAT ANGELINO haar ook nog zoo gaarne zou meegeven, kan ze dan gerust met gepaste menschelijke bescheidenheid van de hand wijzen.

Waarom noemen we dit nu tweeslachtig? Omdat de geestdriftig beschreven theorie een heel andere praktijk belooft dan de schrijver blijkt aan te hangen, zoodat wie meedenkt in de tegenstrijdigheden verstrikt raakt. Gedurig voelt men het „maar" der critiek op de lippen. Zijn wijze van voorstellen is een volkomen miskenning van den harden strijd, die er steeds gestreden is en nog steeds gestreden moet worden om de inheemsche gemeenschap en haar werkelijke belangen en behoeften op de eerste rij der urgente problemen te krijgen, laat staan te houden. Des schrijver's irreëel optimisme is van deze nieuwe naieveteit ongetwijfeld grootendeels de schuld. Zeer waarschijnlijk ook het feit dat het boek in Regeeringsopdracht geschreven is, waardoor de schrijver zich verplicht rekende de groote Regeeringsdaden in verleden en heden, als wijs en goed te karakteriseeren. M.i. ten onrechte. Temeer daar deze rechtvaardiging bij DE KAT ANGELINO altijd beteekent, dat de bewuste Regeeringsdaden bij nader onderzoek altijd de onder de omstandigheden best-mogelijke uitwerking der synthese-idee blijken te zijn. We hebben in onze kritiek op eenige hoofdstukken van het Tweede (praktische) Deel van het boek reeds gewezen op de consequenties, die de mythologiseering der koloniale staatkunde bij DE KAT ANGELINO heeft. Wij moeten, daar we nu in een ander verband op eenigszins hetzelfde onder-

werp komen, eenige andere voorbeelden ten tooneele voeren als bewijs voor de tweeslachtigheid. Die zijn voornamelijk te vinden in het laatste (negende) hoofdstuk van het Eerste Deel. Het loopt over de richtlijnen der toekomst. Daar de toekomst altijd een vrijer spel biedt aan de menschelijke gedachte dan het verleden, is het een uiterst nuttig stuk (het telt goed 200 bladzijden) om na te gaan hoe DE KAT ANGELINO zich de verwezenlijking van zijn synthesepolitiek denkt. Wat zien wij nu? Een ongelimiteerd optimisme aan den eenen kant. De historie bewijst (!) dat de antithetische leuzen van rassen-, klassen-, economische en godsdienstige tegenstellingen het einde harer machtsperiode naderen. Ik moet zeggen dat ik niet geneigd ben de geschiedenis in het algemeen zulk een absolute bewijskracht toe te kennen als DE KAT ANGELINO blijkbaar doet, maar het komt me toch voor, dat wie onbevangen naar de contemporaine geschiedenis kijkt, eerder den indruk krijgt van een groeiende dan van een voorbijgaande machtsperiode. Om slechts eenige voorbeelden te nemen. Is het schrikkelijk conflict van Hindoes en Mohammedanen in India dan niets? Zijn de tegenstellingen tusschen uitheemsch grootkapitaal en inheemsch streven en gevoelen dan afnemende? Alleen wie de ontwikkeling van verhoudingen en sentimenten in Europa en in Indië niet kent of verkeerd interpreteert, kan zoo iets beweren.

En zoo gaat het door. In naam der synthese slaat DE KAT ANGELINO besluiten dat de Pers in Indië haar ijverige heraut wordt, dat onze staatkunde met volle kracht vooruitstoomt in de richting der synthese. Het geloof van DE KAT ANGELINO verzet niet eens bergen, maar universa, en dat terwijl het hoogstens in hem alleen als een mosterdzaad leeft, en in een kleine groep anderen slechts als een aanlokkelijke, interessante gedachte.

Hoe komt hij tot zulk een ongelimiteerd optimisme? Omdat zijn synthese-geloof te rechtlijnig is. In rust, orde en gematigdheid zal volgens hem het proces der wederzijdsche aanpassing van twee werelden, van verwijding der sociale spankracht, van verlegging der levenswortels, zich voltrekken. Zeker, conflicten zijn er, maar ze behooren netjes te verloopen, zonder al te veel ongelukken. Gelukkig staat dat ook in onze menschelijke macht. Zoo zegt DE KAT ANGELINO's optimistisch rationalisme. Hij ziet één belangrijk psychologisch feit over het hoofd. *Bewustwording* is *crisis* en dus

ook *verwarring*. Verwijding der sociale spankracht, verhooging van het zenith, of verhooging der geestelijke spankracht, om met des auteurs eigen woorden te spreken, wat zijn zij anders dan bewustwording, pijn, ontworteling, desoriëntatie? En dat sluit weer fiascomogelijkheden in, die geen menschelijke wijsheid en kennis kan verhinderen, omdat het grootste deel der factoren aan onze menschelijke berekening en beheersching ontsnapt, *ondanks alle kennis*. De Kat Angelino behandelt de synthese als een laboratorium-experiment. *Wij* stellen het doel, *wij* scheppen en controleeren alle factoren. Zoo is het nu eenmaal in de geschiedenis niet. Zeker, wij menschen zijn subjecten, maar nog meer objecten der geschiedenis. Dat De Kat Angelino dit niet ziet of hoogstens incidenteel vermeldt, is de natuurlijke consequentie van zijn ethisch rationalisme. Daarop komen wij nog terug. Hier willen we slechts vaststellen, dat hij daarom buiten staat is in te zien dat niet elke daad, die synthetisch schijnt of zoodanig *bedoeld* is, ook synthetisch in uitwerking is, en dat juist de diepste syntheses zich vaak voltrekken door pijnlijke antithetische worstelingen heen. Een voorbeeld zij hier gegeven van de gezichtsverenging, die de universeel-wijde synthese van De Kat Angelino bewerkt, omdat hij de antithetische momenten wel even noemen, maar niet *werkelijk erkennen* wil.

Is het niet verbazingwekkend dat in een boek van ± 1300 pagina's, waarin een overstelpende massa vraagstukken wordt aangeraakt, drie van de brandendste vraagstukken der koloniale staatkunde van thans met enkele zinnen of passages worden „afgepoeierd" (beter woord weet ik er niet voor)? Het eerste is dat der Inlandsche Beweging. Wanneer ze door De Kat Angelino genoemd wordt, geschiedt dat vooral op twee wijzen. Ten eerste dat de nationale en politieke bewustwording door het Westen is wakker geroepen. Niemand zal dat ontkennen, maar waarom zoo eenzijdig dezen kant naar voren gekeerd en vrijwel geheel gezwegen over de autochthone en onweerstandelijke kracht van het nationalisme, terwijl juist daar *het* probleem zit, ook voor de synthesepolitiek van den schrijver? In de tweede plaats worden de Inheemsche leiders steeds gekapitteld over hun fatale zucht om aan het Europeesche leiderschap te knagen. Zij worden aan de kaak gesteld als steriele plichtverzakers. Alweer,

niemand zal ontkennen dat er onder de extreme nationalisten steriele, destructieve figuren zijn, wier werkzaamheid men niet met vreugde kan volgen, aan wier werkzaamheid een Regeering zelfs verplicht kan zijn kort en goed een einde te maken. Maar, o sancta simplicitas! Het alomvattend syntheseverstand van DE KAT ANGELINO is niet in staat om het nationalisme werkelijk te begrijpen. Het extreme niet, maar ook het beheerschte, fiere niet. Hij kan alleen maar klagen: waarom wijst de élite de zoo edelmoedig geboden synthesehand af, en wanneer zij haar aangrijpt, waarom doet zij het zoo aarzelend en wantrouwend? Het wil er blijkbaar bij hem niet in, dat Oosterlingen eenige moeite hebben om koloniale regeeringen louter te begroeten als edelmoedige bevorderaars en verwekkers sans reproche van inheemsche kracht. Voor hem bestaat er maar één ernstige mogelijkheid. De overheid heeft de synthese-beweging in handen, volkomen. Alleen zij kan en mag het doen. Wie zich niet in haar gareel laat spannen, is plichtverzaker, is steriel. Maar bij Jupiter, leeft GANDHI dan tevergeefs op het oogenblik? Niemand kan verlangen van een koloniale Regeering dat zij den weg van GANDHI bewandelt, noch behoeft men, als zij dit niet doet, van een koloniale Regeering, die met ernst en verantwoordelijkheidsbesef haar groote en moeilijke taak doet, gering te denken. Integendeel, haar aanwezigheid en werk heeft alle reden van bestaan. GANDHI bewijst echter dat *in de volheid des tijds een volk zichzelf beter kan verlossen dan de meest welwillende Regeering,* zelfs al zijn de organisatorische middelen bij zulk een volk minder perfect dan bij een Regeering. Ernstig, goedbedoeld streven van een ander is nooit een aequivalent van werkelijk ontwaakte scheppingskracht. DE KAT ANGELINO begrijpt het nationalisme in zijn scheppende, constructieve kracht niet, omdat hij bij alle adelaarsvluchten der synthese toch een patriarchaalgerichte natuur blijft. De nationalisten, ook de beste, mogen bij hem hoogstens een troep schooljongens worden, die telkens goedkeurend op de schouders getikt worden, omdat zij zoo goed de voortreffelijke bedoeling van het hoofd der school helpen verwezenlijken. Als goed Europeaan zal ik de laatste zijn om een pleidooi te voeren voor onthouding van samenwerking met de Regeering. De Regeering doet ook veel goeds, en de intelligente hulp van Inheemschen is daarbij noodig. Men denke dan echter goed over hun positie na. En vooral men zie in, dat de

groeiende fierheid en de beheerschte, constructieve werkzaamheid van enkele groepen nationalisten, die òf zeer weinig òf in het geheel niet op samenwerking met Europeesche organen gesteld zijn, *ondanks het antithetische aspect dat dit heeft, voor een werkelijk-gefundeerde synthese van grooter beteekenis zijn dan de pseudo-synthese van vele zoogenaamde coöperatoren.* De magere, scheeve en volkomen onvoldoende bespreking van het nationalisme als verschijnsel is één der grootste leemten in DE KAT ANGELINO's boek [1]). Het feit van deze leemte wordt niet goedgemaakt door honderden knappe bladzijden over andere onderwerpen.

---

1) Wij kunnen de binding, waarin DE KAT ANGELINO krachtens zijn uitsluitend-beschermende houding verkeert, niet beter verduidelijken dan door citaten uit een litterair werk. Kunstenaars zien meestal dieper dan denkers. Het citaat is uit het derde deel van R. ROLLAND's: L'âme enchantée. ROLLAND teekent daar scherp, waarop het onvermogen van een bourgeois, zelfs van den allerwelwillendsten, vastzit om den proletariër werkelijk te begrijpen. Dat geldt mutatis mutandis precies zoo voor den Westerling, die de moderne zielspanning van den Oosterling doorgronden wil. Het is een gesprek tusschen den ouden, idealistischen proletariër PITAN en zijn jongen vriend, MARC RIVIÈRE, een kind uit ontwikkelde bourgeois-kringen, vol begeerte om in het leven des volks door te dringen.

MARC: Mais Pitan! Vous trouvez que j'ai tort de venir avec vous, d'apprendre comment vous pensez et comment vous vivez?

Non, bien sûr, ça ne peut pas faire de mal, de savoir comment nous sommes faits, nous autres ..... Seulement, monsieur Rivière, voilà ..... Vous ne saurez jamais.

Pourquoi?

Parce que vous n'êtes pas des nôtres.

C'est vous qui dites cela, Pitan? Je viens et vous me repoussez?

Non, non, monsieur Rivière. Vous venez et je suis content de vous voir. On vous remercie de votre sympathie ..... Mais cela n'empêche pas que vous êtes et serez toujours chez nous un étranger.

Vous ne l'êtes pas pour moi.

Voyons! Derrière ces murs, il y a des ouvriers. Qu'est-ce que vous connaissez de la vie de ces ouvriers? On peut vous dire ce qu'ils font, on peut vous dire ce qu'ils veulent, ce qu'ils pensent et même ce qu'ils souffrent. Mais est ce que vous le *sentez*? (Cursiveering van mij. K).

Aangrijpend-juist is hier geteekend dat men veel kan begrijpen, maar dat, met heel, heel weinig uitzonderingen, het *onontkoombare* van de plaats en het lot van den ander, dus dat, wat aan iemands leven den eigenlijken toon geeft, voor een buitenstaander ontoegankelijk is. Hendrik de Man in zijn „Psychologie van het socialisme", die ook onder arbeiders geleefd heeft, komt eveneens tot de conclusie, dat hij nooit geheel ident kon zijn met de arbeiders, omdat dit arbeidersleven niet onontkoombaar voor hem was, maar een experiment dat hij elk oogenblik kon opgeven.

Wie eenig vermoeden wil krijgen van de alle dijken doorbrekende golfkracht van het nationalistisch gevoel, leze „Atonement, A play of modern India in four acts" door E. THOMPSON. Het belangrijke is, dat het daar niet in „deloyale extremisten", maar in „loyale" coöperatoren wordt geschilderd. De innerlijke crisis, waarin het nationalisme als elementair besef van de ontwaking van het gevoel van eigenwaarde en van de waarde als

Het tweede probleem is de verhouding van den uitheemschen ondernemingsgeest en zijn gevolgen tot de inheemsche maatschappij. Zoo nu en dan, tusschen de regels door als het ware, wordt waarschuwend de stem verheven tegen de gevaren, die van dien kant dreigen, of worden eenige zeer wijze woorden gezegd over de verplichtingen die men daar heeft (zie p. 982). Maar opzettelijk behandeld wordt het geen enkelen keer. De wijze, waarop het als probleem, dat *gevaren* bergt van de eerste orde, wordt behandeld, kan men b.v. aflezen uit de volgende zinnen. „Zoodra de dynamische tijdgeest, hetzij in den vorm van een modern agitator, een politieke vereeniging, een dagelijks in den dorpskring voorgelezen extreem blad, een te sterk ingrijpende Overheidsbemoeienis of hervormingszucht, *een plotselinge aanraking met het wereldverkeer,* zich te vrij in dit milieu (bedoeld is het gesloten primitieve milieu) gaat bewegen, is er gevaar dat de gemeenschap uit haar voegen wordt gewrikt" (p. 119). „Het (nl. het koloniale leiderschap) *mag* zich niet leenen tot het onderschikken aan overheids- of particuliere ondernemingen" (p. 97). Volkomen accoord! In de door mij onderstreepte zinsdeelen schuilt het thans besproken probleem weg. Men behoeft immers nog geen vijand van den Westerschen ondernemingsgeest te zijn om in te zien en te weten, dat zijn onstuimige expansiedrang, zijn zoozeer bewonderde energie en volharding, zonder eenig synthetisch overleg of synthetische sympathie de Inheemsche maatschappij en levensverhoudingen plegen binnen te dringen. De praktijk leert dat juist hier de

(*Vervolg noot van blz. 380.*)
volk, thans verkeert, is dat het zich als zoodanig nog niet als onverwoestbare kern gevonden heeft, maar zich in een labiel evenwicht bevindt. Waar die onverwoestbare kern gevonden is bij een hoogspanning van nationaal besef, ziet men beheerschtheid, doelbewustheid en niets-sparende zelfcritiek de plaats innemen van sentimentsverwildering. GANDHI is daarvan één der mooiste voorbeelden. In ons Indië ziet men ook steeds meer beheerschtheid, fierheid en zelfcritiek komen, een werken aan eigen fundamenten met geringe belangstelling voor de „nokbalken", geheel naar DE KAT ANGELINO's hart. En toch ook weer niet, want zij gaan liever eigen wegen dan zich vlotweg in het kader der synthese te laten voegen en zijn dus voor het uiterlijk meer antithetisch. Waarom? Omdat bij hen het accent ligt op de hergeboorte van eigen volk, want men wil eerst tot zichzelf komen, bij DE KAT ANGELINO op de grootschheid der door hem bepleite koloniale synthese-politiek. Hier ligt een onoverbrugbaar verschil tusschen den gemiddelden, oprecht meelevenden Europeaan en den werkelijk-ontwaakten nationalist, dat op den langen duur echter wel eens een voorbeeld van het „getrennt marschieren" en „vereint schlagen" zou kunnen zijn.

Overheid niet waakzaam genoeg kan zijn om onrecht en ontwrichting zooveel mogelijk te vermijden, en dat het „mag niet" van zooeven maar al te veel overtreden wordt. Ze leert ook, en dat is het voornaamste, dat het gevaarlijke van de uitingen van den uitheemschen ondernemingsgeest binnen het emancipatieproces van het Oosten niet gelegen is in het ferment, dat zij brengen in deze statische wereld, maar daarin dat deze uitheemsche ondernemingsgeest als een vanzelfsprekend recht opeischt zich geheel, liefst hyperbolisch, uit te leven zonder de gevolgen van zijn optreden voor zijn verantwoording te willen nemen. Daarentegen, komen de bekende rust en orde, zoo onmisbaar voor eigen ongestoorde werkzaamheid, in gevaar, dan worden Regeering, nationalistische bewegingen etc. alléén verantwoordelijk gesteld. Dit heele probleem wordt niet eens genoemd. DE KAT ANGELINO had, juist omdat hij zoo veel oog toont voor de sociologische complicaties van het emancipatieproces, dit grondig behooren te behandelen. Het ware alleszins op zijn plaats geweest als hij de eenzijdige instelling op winst, exploitatie en technisch „Uebermenschentum", hoeveel physische bewondering die ook in sommige opzichten mogen wekken, benevens het bijna volslagen gemis aan groot staatkundig inzicht bij de economische groepen, eens *in het belang van Nederland* op de kaak had gesteld, om van het belang van zijn syntheseideaal maar te zwijgen. Wel krijgen de communisten er telkens geducht van langs. Deze zijn onwedersprekelijk door hun gewetenloosheid en haat een buitengewoon gevaarlijk virus, maar in zijn dikke boek had DE KAT ANGELINO althans één duidelijken zin moeten reserveeren, waarin hij liet uitkomen dat der communisten kans voor een groot deel ook gelegen is in de *fouten* der economische groepen. DE KAT ANGELINO wijdt ± 10 bladzijden, zegge 10 bladzijden, (p. 857—867) aan den uitheemschen invloed op de inheemsche huishouding. Naast het bijna even groote aantal bladzijden over de 9e Olympiade is dat een belachelijke, ja een rechtmatig protest wekkende wanverhouding. De korte inhoud komt hierop neer, dat de economische invloeden, welke de Oostersche maatschappij, dank zij het verkeerswezen, binnendringen, de *onmisbare* bondgenooten der Overheid zijn, dat de inheemsche maatschappij in hooge mate gebaat is door de daardoor zich vormende arbeidsverdeeling, dat de Westersche groot-

bedrijven nieuwe en wijdere arbeidsmogelijkheid bieden voor de Inheemschen en dat deze laatsten behalve van grondhuren en loonen ook profiteeren van de zorgen der ondernemers op hygiënisch en onderwijsgebied enz. Is dit alles dan niet een feit? Zeker, wie zal dat ontkennen. En toch blijft het raadsel kwellen hoe DE KAT ANGELINO hier geen gevaren voor zijn synthetisch idealisme ziet. Het is hier alles verblijdend vooruitgangsrythme wat de klok slaat. Dat nu is in strijd met de werkelijkheid. De binnendringende economische machten zijn bondgenooten van de Regeering, echter vooral in dezen zin (de uitzonderingen bevestigen den regel), dat zij door het bloote *natuurfeit* van hun binnendringen de statische zelfgenoegzaamheid helpen verbreken. Ten aanzien der twee essentieele functies der synthese-idee, bescherming en weerbaarmaking (en daarop behoort het toch voor DE KAT ANGELINO aan te komen) zijn zij echter in de meeste gevallen *gedwongen* en geen *vrijwillige* bondgenooten. Het vraagstuk der vraagstukken is juist, dat men in de leidende economische kringen moet leeren inzien, dat dit gedwongen bondgenootschap tot een vrijwillig bondgenootschap behoort te worden. Anders behoede God ons voor den zondvloed van schijnheiligheid, die zal losbreken, wanneer de economische groepen en de vertegenwoordigers van het particulier initiatief zich gaan hullen in den veelkleurigen mantel van DE KAT ANGELINO's synthese-idealisme. Dat is nog erger dan wanneer diegenen het doen, die niet *regeeren,* maar gezag-handhaven de voornaamste kunst vinden. Het ware dan beter dat DE KAT ANGELINO zijn boek nooit geschreven hadde.

De uitheemsche ondernemingsgeest is, althans in Nederlandsch-Indië, één der belangrijkste factoren in het emancipatieproces der Inheemsche maatschappij. Ik zie in hare aanwezigheid één der pijnlijkste middelen tot voorbereiding van de nieuwe verhoudingen, die komen. De mogelijkheid is groot dat door die *pijnlijkheid* het werkelijk wakkermakend effect voor de Inheemsche maatschappij grooter is dan de meest-welwillend bedoelde maatregelen kunnen sorteeren. De werkelijkheid heeft nu eenmaal rare grillen. Maar men versta goed dat, *als* de uitheemsche ondernemingsgeest dat effect heeft, hij dat doet als een blinde en niet als een ziende. Hij is, om een geliefkoosde uitdrukking van DE KAT ANGELINO te gebruiken, een onwillige, dien het overweldigende wereld-

historische fatum meesleept, niet een willige, die zelf het lot leidt. Het aantal der zienden is in deze kringen zeer gering. De Kat Angelino ware zichzelven trouw gebleven, wanneer hij daarover eens een duidelijk noodsignaal had gegeven.

Het derde probleem, van groot belang voor het welslagen van de Kat Angelino's synthesepolitiek, dat hij ontloopt, is de positie en de reactie van de Europeesche samenleving op de gebeurtenissen in de koloniale maatschappij. Op p. 1061 handelt de auteur dit af in één korten volzin, nog wel in den vorm van een noot. Hij zegt daar nl. dat de houding der Europeesche samenleving van fundamenteele beteekenis is voor het welslagen der Overheidspolitiek, i.e. synthesepolitiek. We moeten het alweer raadselachtig noemen, dat de schrijver dit zoo summier afhandelt. De gebeurtenissen der laatste jaren hebben afdoende genoeg bewezen hoe blind de Europeesche samenleving reageert, hoe gevaarlijk dat is en hoe nijpend de behoefte is aan waardige beheerschtheid en wijdblikkend zelfbewustzijn. Chirol heeft er in één zijner laatste boeken terecht een afzonderlijke beschouwing aan gewijd, hoe juist de groote toename van het aantal Europeanen in de koloniën de kloof tusschen Oosterling en Westerling steeds wijder maakt, omdat zij thans in staat gesteld worden als een vrijwel hermetisch afgesloten gemeenschap in het land hunner inwoning te leven, met vaststaande, nooit-critisch gecontroleerde oordeelen over de inheemsche wereld. Waar Chirol dit voor Britsch-Indië met zijn veel geringer contingent Europeanen reeds urgent vond, had de Kat Angelino dit voor Nederlandsch-Indië met zijn exceptioneel groot aantal Europeanen allerurgentst behooren te vinden. Hoe zal een Regeering ooit „met volle kracht vooruitstoomen in de richting der synthese" (p. 1069), terwijl een blinde, recalcitrante Europeanenmassa aan haar hangt?

De Kat Angelino profeteert dat de aera der synthese-verwerkelijking nadert. Ondanks ons verschil van inzicht over het wezen en den mogelijken vorm der synthese (zie beneden), zouden wij vurig en innig wenschen, dat dit een onbedrieglijke profetie ware. We vreezen echter, nu ons onderzoek ons leert, dat hij met zulk een groote dosis goed vertrouwen profeteert, omdat hij de grootste hindernissen negeert. Meer bezorgdheid over de verwerkelijking zijner synthese-politiek zou deze meer te stade komen

dan een suggestief optimisme, dat alleen maar zoolang zijn werking behoudt als men in de koesterende teruggetrokkenheid van de studeerkamer kan verwijlen, maar dat verdwijnt zoo spoedig men in de ijzige werkelijkheid komt. Terwille van het hooge doel, dat DE KAT ANGELINO zich stelt, pleiten wij voor meer werkelijksheidszin. Het geloof overwint de wereld door haar te erkennen, niet door haar te negeeren.

Onze bespreking van de tweeslachtigheid van het boek zullen wij nog met één groot exempel besluiten. Wij noemden DE KAT ANGELINO reeds eenmaal patriarchaal van aard. Dit geplaatst naast zijn synthese-geestdrift brengt ons tot de ontdekking van een conflict tusschen hoofd en gemoed in hem. Het zou het gemakkelijkst voor ons zijn om te zeggen: met zijn hoofd is hij synthetisch, met zijn gemoed is hij patriarchaal. Daarmede zou men hem onrecht doen. Het puzzlende is dat zijn hoofd en zijn gemoed voortdurend stuivertje-wisselen. Hoofd en gemoed hebben beide deel èn aan het synthetische èn aan het patriarchale. DE KAT ANGELINO rechtvaardigt uit zijn synthese-standpunt alle belangrijke regeeringsdaden, zooals de stichting van den Volksraad, de Bestuurshervorming, de instelling der locale raden, die hij onder den naam van proto-parlementen samenvat. Leest men echter aandachtig DE KAT ANGELINO'S beschouwingen in zijn Richtlijnen voor de toekomst, dan kan men zich niet aan den indruk ontworstelen, dat hij het ruim toepassen van Westersche democratische instellingen, ondanks zijn verdediging en aanbeveling ervan, in gedempten toon afkeurt. Als arbeidsveld van synthetische werkzaamheid tegenover den geest der antithese wordt de Volksraad tenslotte aanvaard, maar (zie ons inhoudsoverzicht) „kon men in de koloniale wereld nog langer de eenheidsgedachte zich uitsluitend doen belichamen in de Westersche koloniale Overheden, welke die eenheid *schiepen* en *handhaven*, het zoude een zegen zijn geweest voor den rustigen opbouw der grondvesten. Doch zij (nl. de protoparlementen) kónden niet langer worden gemist" (p. 1133). M.a.w. deze democratische instellingen zijn een pis-aller, *ondanks alle vooruitziende en providentieele wijsheid der synthese door den drang der omstandigheden afgedwongen.* Herhaaldelijk klinkt bij DE KAT ANGELINO deze bezorgdheid over te ver gaande overdracht van Regeeringsverantwoordelijkheid of over te snelle toe-

kenning van zelfstandigheid. In onderdrukten toon, want het geldt reeds historische daden van de Regeering en die zijn vrijwel „taboe", maar toch onmiskenbaar. Het brengt zijn betoog in een dubbelzinnige atmosfeer. Dit is zeer te betreuren, want het zou zeer de moeite waard geweest zijn om iemand van zijn kennis en sociologischen kijk frank en vrij te hooren spreken over het vraagstuk van de invoering van democratische instellingen in een Oostersch land. Zijn voorliefde voor een schokloos, geleidelijk verloop van zaken praedisponeert hem tot groote voorzichtigheid. Het is zonneklaar dat hij jaloersch is op Japan, waar in de persoon van den keizer een macht van absoluut gehalte vertegenwoordigd is. Er zullen weinig menschen zijn die beweren, dat Westersch-democratische instellingen aansluiten bij aard en traditie der Oostersche volken. DE KAT ANGELINO heeft (zie inhoudsoverzicht) uitnemende woorden gezegd over het wezensverschil van Oostersche en Westersche democratie. Democratische instellingen in Oostersche landen zijn een tweesnijdend zwaard, voor Europeanen en Inheemschen beide. Het is echter volkomen uitgesloten, dat in dezen tijd van levendig wereldverkeer en publiciteit, een Westersch volk aan een koloniaal volk anders dan democratische instituten zou kunnen geven. Het probleem is niet òf zij ze zullen krijgen, maar hoe ze zullen krijgen, in welke samenstelling en op welke wijze geënt op de Inheemsche werkelijkheid. Dat ziet DE KAT ANGELINO ook in, maar hij zou het met minder onderdrukt beklag zeggen, wanneer hij wat soberder dacht over de mogelijkheid van het rationeel leiden en begeleiden van het emancipatieproces, en wanneer hij wat minder patriarchaal van aanleg was. De tweeslachtige atmosfeer, die zijn versluierde kritiek op Bestuurshervorming, Regentschapsraden, etc. (p. 1195-1222 b.v.) oproept, heeft zijn oorzaak in de tweeheid van gemoed en hoofd bij hem. Als man van den vooruitgang, als overtuigd belijder van het panhumanisme, als strijder voor alle moderne liberale idealen gelooft hij met zijn hoofd en gemoed in de democratie. De moderne wereld produceert bij hem zelfs vanzelf democratie, en dat zal ook zoo in het Oosten zijn. Wanneer men naar Europa ziet, zou men eerder geneigd zijn te gelooven dat zooiets alleen vrucht is van zeer bepaalde historische constellaties en niet van dat ongrijpbare wezen: de moderne wereld. De huidige moderne wereld althans

toont meer geneigdheid voor dictatoren dan voor democratisch gezag. Hoe dat ook zij, DE KAT ANGELINO is als man van *wereldbeschouwing* een oprecht geloover in democratie. Zij behoort tot de essentieele kenmerken van zijn synthese-begrip en zijn naderende harmonie der menschheid. Maar zijn natuur speelt hem parten. Zijn verstand zegt hem dat de tijd voor een patriarchale behandeling van het Oosten onherroepelijk voorbij is. Zijn verstand èn zijn hart zeggen hem, dat een patriarchale behandeling van de *massa des volks,* wier leven nog binnen de traditioneele verbanden verloopt, de wenschelijkste methode ware. Hij spreekt dit nergens nadrukkelijk uit, maar men kan het concludeeren uit zijn eenigszins spijtig toegeven van de noodzakelijkheid van den Volksraad, waardoor de Overheid de leiding van het emancipatieproces helaas niet geheel alleen meer in handen heeft. Gesteld dat er geen wereldverkeer en dus geen voortdurende inwerking van wereldgebeurtenissen en wereldideeën bestond, en bovenal, gesteld dat een *ideale patriarchale overheid,* altijd actief en altijd helderziend voor de belangen van hare kinderen, op dit ondermaansche tot de mogelijkheden behoorde in een tijd van heftig-botsende wereldbelangen, dan ware dat inderdaad de gemakkelijkste methode. Dan zou de wereld inderdaad het syntheselaboratorium met een knapwerkenden staf kunnen zijn, waartoe DE KAT ANGELINO haar onwillekeurig wil maken.

M.i. zou zijn betoog aan helderheid en zijn praktische uitwerking van de synthese-idee aan kracht gewonnen hebben, als hij dergelijke dingen onomwondener had geformuleerd. M.a.w. DE KAT ANGELINO'S synthese-idee is, als men er goed op doordenkt, een zeer vlijmende critiek op het grootste deel van onze koloniale politiek en van de geste der particuliere economische groepen in tropische landen. Een vlijmende, maar naar den aard der synthese geen vernietigende of verachtelijke critiek. Dat dit niet met ronde woorden gezegd wordt, geeft iets zeer gewrongens en dubbelzinnigs aan de richtlijnen der toekomst. Onwillekeurig wordt daardoor het accent verlegd. De synthese-idee doet in haar positie dan onwillekeurig aan het Atman-begrip der Hindoes denken. De Atman is het eenig-werkelijke zijn, maar in wezen in-actief en buiten eenig werkelijk verband met de wereld der verschijnselen. In het hoofdstuk over de richtlijnen primeert niet meer werkelijk

de grondgedachte van het boek, de synthese-idee, maar de *zorg voor het Europeesche leiderschap*. Dat is ten zeerste te betreuren voor de zuiverheid van de zaak, waarvoor de auteur strijdt. Hem zelf accepteer ik als volkomen onverdacht in zijn geestdrift voor bescherming en weerbaarmaking, de twee functies zijner synthese-idee. Wie sine ira et studio, maar bezield door oprechte belangstelling in de ontplooiïng der Oostersche volken en de toekomst der wereld, de huidige situatie beziet, zal rustig en overtuigd vaststellen dat voorzoover wij menschen zien en begrijpen kunnen, Europeesch leiderschap en Europeesche participatie onmisbaar en onvermijdelijk zijn. Maar het detoneert in het boek van DE KAT ANGELINO, dat hij juist met zooveel aandrang telkens op dat leiderschap terugkomt. Hij zal misschien zeggen: dat moest wel terwille van den défaitistischen geest, die in Europa heerscht. Het is waar dat er in beperkte kringen een zekere onverschilligheid ten aanzien van het koloniaal bezit te constateeren is. Daartegen toch kan DE KAT ANGELINO het alleen bedoeld hebben, daar hij te verstandig geacht moet worden om zich eenig succes voor te stellen van een predikatie tegen de overtuigde Los-van-Nederland-enthousiasten. Dan heeft hij echter m.i. alle aandacht gewijd aan een kleiner gevaar en veel groote gevaren voorbijgezien. De vertroeteling van het Europeesche leiderschap is voor den bewusten Oosterling onsmakelijk en onaanvaardbaar, want er is groot verschil tusschen of men iets wel wil toestemmen, dan wel of men er triomfantelijk als een vlag mee zwaait. Voor den Europeaan is die voortdurende zelfbenoeming tot leiderschap moreel verwoestend. Anders gezegd, door het overgaan van het spoor der synthese op dat van het leiderschap heeft DE KAT ANGELINO de kansen gevaarlijk groot gemaakt, dat zijn boek de haard wordt van een allesverteerenden brand van schijnheiligheid en Farizeïsme, dat onder de leuze van *leiderschap naar een toekomst* de *handhaving van een verleden* verbergt. Nauw verband met de zorg voor het Europeesche leiderschap houdt zijn toon, wanneer hij op de „Inheemsche élite" te spreken komt. Hij breekt dan steeds in jammerklachten uit over hun ondank en steriliteit. Beide geestesgesteldheden komen voort uit zijn patriarchaal gemoed. Het feit dat deze allesomvattende synthese-apostel en sociologische en psychologische ontleder behoefte heeft aan die jammerklachten, is een indicatie van zijn constitutioneele onbe-

kwaamheid om de diepste convulsies van het Oosten te doorgronden. Hij blijft de welwillende schoolmeester, die au fond alleen maar een synthese, een bouwen van een nieuwe toekomst, langs gouvernementeele banen kent. Dat de bewustwording reeds zoover is voortgeschreden, dat de aanvaarding van een welwillend-patriarchale houding het Oosten onmogelijk, ja ondraaglijk is, het ontgaat DE KAT ANGELINO ten eenenmale dat hier één der belangrijkste en gevoeligste koloniale vraagstukken schuilt. Een vraagstuk dat bijna bovenmenschelijke eischen stelt aan het beleid en de daadkracht van een Regeering. De tijd is onherroepelijk voorbij, dat wij in het Oosten zitten „par droit de conquête". Gelukkig. We kunnen er alleen blijven „par droit de conquête morale". Dit ligt geheel in de lijn van DE KAT ANGELINO's eigen principieele beschouwingen. Ik moet echter bekennen, dat ik vrijwel volslagen ongeloovig ben op het punt of degenen, die met groote voorliefde en nadruk spreken over de onmisbaarheid van het Europeesch leiderschap, de zegeningen der Westersche beschaving en der Westersche economische occupatie, zich in hun hart veel bekommeren om een „conquête morale". Er zijn uitzonderingen, maar het zijn vijgen, die men van distels leest.

Onze critiek op DE KAT ANGELINO's poging om met de synthesegedachte, zooals hij die opvat, een onaantastbare basis voor de eenig-ware koloniale politiek te construeeren, hebben wij onder twee hoofden samengevat, nl. dat zij tweeslachtig is en dat zij te veel wil. Het eerste is thans behandeld. Nu het tweede. Daarmede komen wij aan de eigenlijk-principieele critiek op de schepping van den auteur.

Hij *wil te veel,* omdat (er helpt geen ontkennen aan) hij ten behoeve van zijn à peu près onfeilbaar-ware koloniale staatkunde een religio universalis ontwerpt. Op pag. 202 ontkent de schrijver dit met nadruk, maar wij hopen aan te toonen dat een ontkenning bij decreet, zonder bewijs, geen waarde heeft. Eigenlijk is het geen wonder, dat hij het ontkent, want zijn synthese-symphonie is ondanks alle oratorische componisten-techniek een opus vol innerlijke tegenstrijdigheden, dissonanten en oneffenheden. Hij speelt zijn rol van constructor van een religio universalis met een onrustig geweten, omdat hij met zijn verstand weet dat het niet kan en niet

mag, maar zijn vurige begeerte om velen tot voorstanders van zijn koloniale staatkunde te maken sleept hem telkens mede tot een dergelijke poging, die noodwendig abortief moet blijven.

Waarop komt zijn religio universalis neer? Wij hebben het reeds vroeger gezegd. Zij telt twee geloofsartikelen: de liefde tot God en de liefde tot den naaste. Die zijn bij nader onderzoek de kiem en de kern zoowel van den menschelijken aanleg als van de concrete bestaande godsdiensten, van de laagste tot de hoogste. Dat zijn de „logoi spermatikoi" der menschheid, de ondogmatische dogmata van de godsdienst boven geloofsverdeeldheid, die het *wezen van allen godsdienst* is. Uit zichzelf zou DE KAT ANGELINO zijn twee geloofsartikelen niet zulk een duidelijk-religieuzen klank gegeven hebben, want als zoeker naar een algemeene formule, die alles kan omvatten, moet hij zoo wijd en abstract-mogelijk zijn. In zijn eigen woorden luidt dan ook de „Hoofdsom der Wet" niet liefde tot God en tot den naaste, maar eerbied voor het bovennatuurlijke en virtueele sociale spankracht. Godsdienst is bij hem een emotioneele vorm van burgerkunde. De op deze twee kiemen teruggaande eenheid van godsdiensten en culturen berust op de wezenverwantschap der menschheid (p. 1052). Het verschil ligt in de richting van den eeuwigheidsdrang en in de wijdte van den horizont. Dat is al, zegt DE KAT ANGELINO, en dit vraagt *niets anders* (cursiveering van mij) dan spiritueele verheffing en verruiming als eenig middel tot waren vooruitgang (p. 1127). Excusez du peu.

Klinkt dit alles niet plausibel? Hooren we geen bekende klanken? Ja, wanneer we eens rondkijken over de velden der godsdienstgeschiedenis en der godsdienstwijsbegeerte, dan komen we een ouden kennis tegen: de 18e eeuwsche „natuurlijke godsdienst", alleen met dit verschil dat men toen God, deugd en onsterfelijkheid als den wezensinhoud der religie definieerde. De natuurlijke godsdienst formuleert het wezen der religie in eenige algemeene ideeën, de concrete religies zijn er slechts historische illustraties van, verbijzonderingen met soms onderling sterk-afwijkende trekken, maar toch herleidbaar tot de algemeene idee. DE KAT ANGELINO heeft zich hier, terwille van zijn geliefde koloniale staatkunde, in een strijdvraag gemengd, die een kwestie is van leven en dood voor elken waren godsdienst. En hij doet het met naïeve onbevan-

genheid, met een volkomen gemis aan besef van de moeilijkheden, die hier liggen. Ook, en dat is wel wat bedenkelijk voor zulk een polyhistor, met een volslagen gebrek aan kennis van den huidigen stand van dit fundamenteele godsdienstige en wijsgeerige vraagstuk. Hij staat nog altijd bij NATHAN DER WEISE. Nu erken ik gaarne dat cultuurhistorisch bezien NATHAN DER WEISE een bevrijdingsmoment der Europeesche menschheid is geweest, toen wij in een cul de sac van obscurante geborneerdheid dreigden dood te loopen. De menschheid is nu eenmaal uitermate deskundig in het bederven van het beste, in casu het Christendom. Maar dat Lessing's milde humaniteitsreligie daarom wijsgeerig en religieus het laatste woord is, dat gesproken is over het wezen der religie, zal wel niemand durven beweren, die eenigszins bekend is met de resultaten, waartoe ons doorvorschen der godsdienstige verschijnselen ons gebracht heeft. De „natuurlijke godsdienst", ook DE KAT ANGELINO's religio universalis, is geen godsdienst, het is godsdienstfilosofie, hetgeen heel wat anders is. Alle ware godsdienst weigert volstrekt om geïdentificeerd te worden met godsdienstfilosofie. DE KAT ANGELINO maakt zich elk oogenblik in rozige onbezorgdheid schuldig aan dit identificatie-bedrijf. Filosofie is in wezen het onbluschbare en verheven streven der menschheid tot *denkende beheersching der werkelijkheid*. Ze moet, krachtens haar aard, de werkelijkheid trachten te vangen binnen de omvatting van een immanent gericht denken. Godsdienst is in zijn wezen een onmiddellijke qualitatieve gerichtheid op de totaliteit van zijn en leven, geen kind der harmoniseerende, denkende bezinning, maar van den innerlijken levensnood der menschheid. Filosofie, ook godsdienst-filosofie, al kan men haar beteekenis en noodzaak voor de menschheid moeilijk overschatten, is daarom *principieel* gezien altijd secundair, godsdienst is primair. Filosofie, ook godsdienstfilosofie, is een werk van bezinning en reflectie en in wezen monistisch gericht. God wordt de *verklaringsgrond* van zijn en leven. Godsdienst is alleen bekommerd om levensnood en levenswerkelijkheid, zij is in wezen dualistisch gericht. God is de supreme werkelijkheid, die schept, heerscht en verlost.

Godsdienstfilosofie, die het wezen der religie wil zoeken in één of eenige algemeene ideeën, waartoe de concrete veelheid der godsdienstige verschijnselen denkend is te herleiden, is gedoemd

alleen te komen tot *formeele gelijkheden van het menschelijk bewustzijn*, moge dat dan zelfs een aanleg of een behoefte zijn. Dat kunnen belangrijke dingen zijn, maar, en daarom gaat het, zij raken het wezen der zaak nooit. *Ten eerste* niet, omdat wezensovereenkomst van godsdiensten in materiëele, qualitatieve gelijkheden gelegen moet zijn. B.v. niet het feit *dat* God of het goddelijke — in dit „of" botsen al twee tegengestelde werelden — en de eerbied daarvoor een plaats, zelfs een belangrijke plaats, innemen in een godsdienst of wereldbeschouwing, bepaalt de wezensovereenkomst, maar *hoe*, en in *welke hoedanigheid*. God als idee is een zuiver formeel iets, zonder bepaalden inhoud, physiognomie of karakter. Het absolute van HEGEL b.v., dat in de ontwikkeling der geschiedenis en in den groeienden menschelijken geest tot bewustzijn komt, de Paramātman der Hindoes als het eenige, qualiteitlooze zijnde, en de scheppende, verlossende, souvereine God en Vader van Jezus Christus zijn voor het classifeerend verstand heel goed onder de formule „het goddelijke" te brengen. Dat heeft echter alleen classificatorische waarde. Qualitatief gesproken is deze kunstbewerking de vermoording van alle drie tegelijk. Men pleegt toch ook niet voor onomstootelijke, tot de kern-doordringende waarheid aan te nemen dat, aangezien planten, dieren en menschen onder de formule „levende wezens" kunnen gebracht worden, we daarmede het wezen van mensch, dier en plant in het hart hebben getroffen?

In de *tweede plaats* raken deze formeele gelijkheden het wezen der zaak niet, omdat men, als men nog iets geeft om het *waarheidsgehalte* van den godsdienst, moet inzien dat de (op zichzelf belangrijke) *menschelijke bewustzijnskant* van den godsdienst de onbelangrijkste is. De belangrijkste kant is, dat de godsdienst het menschelijkgebrekkige getuigenis is van een souvereine, van ons onafhankelijke en door ons niet-voortgebrachte eeuwige werkelijkheid, die in onze werkelijkheid op naspeurbare en onnaspeurbare wijzen ingrijpt. Is hij dat niet, dan is godsdienst *alleen* een menschelijk bewustzijnsverschijnsel, alleen een aspireeren en uitbloesemen van den menschelijken geest, waarbij alleen een bewust of onbewust verheffen van den mensch tot God de principieele relativiseering des levens kan versluieren. M.a.w. godsdienst is *primair* openbaring van den zichzelf-mede-

deelenden God, òf het is *primair* creatie van den god-menschelijken mensch.

Ik vraag vergeving voor deze uitweidingen. Ze lijken zoo heel weinig op hun plaats in een bespreking van een boek over koloniale staatkunde. Ik hoop echter dat de aandachtige lezer zal toestemmen dat DE KAT ANGELINO's synthese-theologie daartoe dwingt. Hetgeen ik zelf heb opgemerkt, wensch ik niet beschouwd te zien als bevredigende oplossingen van het probleem van het wezen van den godsdienst. Het wil alleen maar in het licht stellen dat DE KAT ANGELINO met groote lichtvaardigheid en weinig diepte over eenige der weerbarstigste vragen van het godsdienstig en wijsgeerig denken is heengehuppeld. Zijn heele methode komt hierop neer, dat hij aan alle leeuwen de tanden en de nagels uittrekt en ze dan als een makke, ont-leeuw-de (sit venia verbo) kudde in één hok bij elkaar stopt. Zijn synthese wordt zoo niet een hoogere, dwingende eenheid, maar een pot-pourri. Hij identificeert de verschillende godsdiensten in hun wezenstrekken al weer bij decreet. In het synthese-huis zijn vele woningen. Het onbewogen, onpersoonlijke Brahman, de souvereine Allah van den Islam, de bewogen heilige God der Liefde van het Evangelie vallen, als ik zulk een oneerbiedige uitdrukking even mag gebruiken, elkaar broederlijk om den hals, verrukt elkaars evenbeeld te herkennen. Ja, *ideeën* laten zich gemakkelijk zoo behandelen, want dan trekken wij zelf aan de touwtjes, maar *werkelijkheden* niet. Ik mag dit zoo formuleeren, omdat DE KAT ANGELINO er prat op gaat, dat in zijn synthese elke geestelijke wereld volkomen intact blijft bestaan, zonder dat haar één haar wordt gekrenkt, en toch in een hoogere eenheid wordt opgeheven. Ik vraag met nadruk: wat zijn dat nu anders dan goedkoope woorden. Het lam van het geloof in de vervolmaking, de verbetering en de vooruitgang der menschheid ligt vredig (p. 170) naast den leeuw van de bekeerings- en wedergeboorte-eisch van het Christendom. O zeker, die twee reeksen hebben wel verbindingslijntjes. Ik zal het niet ontkennen. Maar wanneer DE KAT ANGELINO decreteert (p. 171), dat het geloof in vervolmaking etc. niet anthropocentrisch, maar theocentrisch ingesteld moet zijn, wischt dat niet uit, dat het geloof in de perfectibiliteit van den mensch en dat in de radicale verkeerdheid van den mensch, welke alleen in *principe* door wedergeboorte en

bekeering kan overwonnen worden, uit klimaten stammen, die zóó ver van elkaar verwijderd liggen als het Oosten van het Westen. Ik raad hem de „Pensées" van PASCAL ter lezing aan. Er is ongetwijfeld een theocentrisch ingesteld geloof in de vervolmaking etc. van het menschdom mogelijk, maar DE KAT ANGELINO toont nergens te beseffen dat dit de vrucht is van een daad van opperste levens*spanning* en van een gave van opperste levens*begenadiging*, een toestand van evenwicht op de punt van een naald. Zulke toppunten van historisch geestelijk leven zijn resultaat van diepe, lange worsteling, zich niet voltrekkend in steeds gladloopende synthese-manifestaties, maar in botsingen en contrasten. De werkelijke wereld, niet het „Wolkenheim" van DE KAT ANGELINO, is nu eenmaal een wereld van botsende en niet van convergeerende idealen. Alle besef van de paradoxaliteit en de gebrokenheid van het menschelijk leven is bij hem afwezig. Hij laat er een heel nietige marge voor over, maar eigenlijk slechts pro memorie. Hij is vol vertrouwen dat hij de weerbarstige werkelijkheid, zelfs in de meest critieke momenten, als ze vulkanische werking gaat vertoonen, zoowel theoretisch als praktisch wel onder de synthese-knie zal krijgen, *mits* we maar van goeden wille zijn en de wil tot kameraadschap er is. Ja mits. Als er zulke mits-en in de wereld niet waren, in welke juist de heele problematiek der menschheid schuilt, zouden wij morgen aan den dag wel met algemeene stemmen het koninkrijk Gods kunnen oprichten. DE KAT ANGELINO wil de synthese te vlug en te vlak. Het kunstje is eenvoudig. We behoeven „slechts" (p. 177) de kiem van het sociaal instinct en de latente wil tot verbetering en vooruitgang te activeeren en te dynamiseeren, en te eeniger tijd vliegen we elkaar wiskunstig zeker in de armen. Hij spreekt al van harmonische synthese's als we nog niet eens aan surrogaat-synthese's toe zijn. Bovendien zet DE KAT ANGELINO de zaak op zijn kop. Hij verklaart dat de gansche Wet en de Profeten en evenzoo het Christendom in zijn twee geboden van liefde tot God en den naaste identiek zijn met de twee geestelijke kernen van zijn sociologisch-synthetische menschheidsvisie, nl. de sociale spankracht en de den enkeling tot persoonlijkheid verheffende wil tot geestelijke, zedelijke, intellectueele en materiëele vooruitgang (p. 177). Deze twee fundamenteele gedachten beheerschen volgens hem de Westersche maatschappij en moeten

ook in de Oostersche maatschappij als levende krachten werkzaam worden (p. 177). Met alle respect voor de sociale spankracht en den wil tot vooruitgang van het Westen, weiger ik nadrukkelijk dit ident te verklaren met de twee hoofdgeboden van het Christendom. Is niet eerder de werkelijkheid dat die sociale spankracht en die wil tot vooruitgang de liefde tot God en den naaste maar al te vaak in ballingschap sturen? Liefde tot God en tot den naaste zijn allerminst de fundamenteele gedachten, die *heerschen,* terwijl de menschelijke sociale en geestelijke spankracht, naar iedereen weten kan, het daemonische dubbelaanzicht van scheppings- en verwoestingsmogelijkheid hebben.

Is DE KAT ANGELINO te snel in zijn herleiding van den geestelijken kern van de verschillende godsdiensten, wereldbeschouwingen en maatschappijen tot dezelfde grondkrachten en grond-ideeën, bij nog scherper toezien komt hij niet eens toe aan wat werkelijk den naam van synthese verdient. Het vermogen tot eerbied tegenover maatschappij en wereldorde (p. 201), de wezensverwantschap (p. 1052) en de eenheid van aanleg van de verschillende deelen der menschheid worden door DE KAT ANGELINO met groot talent en kennis verdedigd. Daarin stem ik van harte met hem overeen, en het is zeker een zeer prijzenswaardige daad van hem dat hij de bewijsvoering daarvan met zooveel toewijding heeft verricht. Tegenover de geweldige macht dergenen, die dit of theoretisch òf praktisch door hun houding ontkennen, is zulk een krachtdadig betoog alleszins op zijn plaats. In onzen tijd vol funeste tegenstellingen hebben wij daaraan groote behoefte. De meest waardevolle gedeelten van zijn boek liggen o.a. op dit terrein. Juist echter omdat dit zoo belangrijk is, vrees ik dat de auteur zijn zaak bederft door deze door hem helder uitgewerkte grondtrekken meer te willen laten dragen dan zij kunnen dragen. Vermogen tot gehoorzaamheid en eerbied tegenover maatschappij en wereldorde ziet hij gespecificeerd in groepsloyauteit, familiezin, kastensolidariteit, esprit de corps, burgerzin, vaderlandsliefde, wereldbroederschap, wat den horizont (het maatschappelijk leven) betreft, in mystieke verbondenheid met de natuurorde, de wereldorde, de Alkracht, de Alziel, godsdienst, geloof en religie, wat het zenith aangaat (p. 201). De wezensverwantschap en eenheid van aanleg

heeft hij aangetoond in de gelijkheid van behoeften en aspiraties van den menschelijken geest.

Nu wordt deze redeneering, die *op zichzelf zeer juist is*, door twee groote bezwaren gedrukt, wanneer zij moet dienen om er de moglijkheid, ja wat nog meer is, de zekere komst van de synthese op te baseeren. Ten eerste kan men kasten-solidariteit en wereldbroederschap b.v. ter wille van de abstraheerende classificatie zonder bezwaar onder gehoorzaamheid aan de maatschappij subsumeeren, maar het behoeft toch geen betoog dat werkelijk overtuigde wereldbroederschap de vernietiging der echte kastensolidariteit is en omgekeerd. Wie wel eens iets van de ontzaglijke pijnen van het kastenprobleem in India in dezen overgangstijd heeft ervaren, zal weinig lust meer hebben de wezensgelijkheid van kastensolidariteit en wereldbroederschap staande te houden, zelfs niet ter wille van de hartstochtelijkste classificatie-woede. Het tragische probleem der menschheid is juist dat zij bepaalde aanlegkiemen in vormen hult, die de regelrechte verloochening van de aan die kiem inhaerente bestemming zijn. Evenzoo is het heel gemakkelijk om mystieke verbondenheid met de natuurorde en geloof b.v. onder het ééne hoofd te brengen van eerbied voor de wereldorde. Maar daarmee is niets gezegd. Er zouden tientallen voorbeelden te noemen zijn, die evenzoovele vernietigende vragen waren. Ik wil slechts één vraag doen. Heeft DE KAT ANGELINO nooit doorgrond dat de magische kern van de mystieke verbondenheid met de natuurorde en de godsdienstige kern van wat men geloof in den echten zin des woords noemt, elkaar eenvoudig uitsluiten, daar magie een zielig-groteske vorm van hybris is en geloof een vorm van eerbied? Dit woord „vorm" brengt ons vanzelf bij de kern van dit eerste bezwaar. Bij de bespreking van de grondslagen van DE KAT ANGELINO's godsdienstfilosofie wezen wij er reeds op dat hij het niet verder bracht dan tot *formeele* gelijkheden van het menschelijk bewustzijn. Bij het punt, waarover wij het nu hebben, is dat weer het geval. Vermogen tot gehoorzaamheid en eerbied voor maatschappij en wereldorde, wezensverwantschap en eenheid van aanleg zijn heel belangrijke zaken, maar het zijn louter formeele gelijkheden, die *theoretisch* gesproken zeker een onmisbare voorwaarde voor een eventueele synthese zijn, maar die praktisch gesproken zich meestal in antagonistische stroomingen

ontwikkelen, daar zij zich op objecten richten, die veelal weer neiging tot geïsoleerde autonomie dan tot opname in een grooter geheel toonen. Dat DE KAT ANGELINO geen behoefte heeft eenige behoorlijke aandacht aan deze voor zijn streven zoo vitale kwestie te schenken, komt voort uit zijn voorbijzien aan de daemonie, de paradoxaliteit en de innerlijke verscheurdheid van het menschelijk leven. Had hij die niet zoo genegeerd, zijn betoog voor vooruitgang en solidariteit, die gelukkig ook bestaan, zou er alleen maar sterker, want reëeler, door geworden zijn.

Het tweede bezwaar volgt vanzelf uit dit laatste. Formeele gelijkheden wijzen in het *gunstigste geval* op zekere causale voorwaarden voor een synthese. In het geestelijke en zedelijke hebben echter gelijke oorzaken zeer dikwijls geen gelijke gevolgen, door den onberekenbaren factor van 's menschen wilsstreven, hetzij dan goed of kwaad. Werkelijke synthese kan alleen tot stand komen als er *gelijke finale gerichtheid is*. Die had DE KAT ANGELINO moeten aantoonen voor hij gejubeld had over de onaantastbare grondslagen van zijn synthese-burcht. Hij vergenoegt zich (p. 202) met te verklaren dat het onderkennen van zijn twee fundamenteele wezenskenmerken (waarvan wij nu de geringe beteekenis voor zijn gigantisch synthese-streven hebben leeren verstaan) *het geloof in een toekomstige richtingsverwantschap rechtvaardigen*. Op een dergelijk grenzenloos optimisme kan ik alleen maar antwoorden: Ziet naar de wereld en hare *werkelijkheid*, en wordt wijs. Die biedt bij alle verwantschap en wederzijdsche aanknoopingsmogelijkheden geen beeld van gelijke finale gerichtheid; waarbij nog opgemerkt moet worden dat deze menigmaal veel beter bereikt wordt door het moedig doorstaan van crisissen (d.i. de hoogtijden der antagonismen) dan door het praematuur ecarteeren ervan, ook al valt hier geen algemeene regel te trekken.

Nu moeten we om tot den bodem te komen ons ook nog eens afvragen: waar ligt de diepste oorzaak dat DE KAT ANGELINO op zulke, wijsgeerig zoowel als aan de werkelijkheid gemeten, onvoldoende gronden de naderende komst van de synthese der culturen met zooveel warme overtuiging profeteert? M.i. hier. Hij is in wezen een achttiende-eeuwsch ethisch rationalist met al het in zooveel opzichten weldadige pathos daarvan. Zijn geestelijke sfeer is een warm humanistisch idealisme, nog aangezet door een onverwoest-

baar geloof in den vooruitgang der menschheid, de wereldsamenwerking, de overwinning van alle particularismen, de komende harmonie der menschheid (p. 339). Telkens identificeert hij de synthese met één van deze, of verwante, momenten. Men kan dit passim vinden. Zijn heele denken heeft een Hegeliaansche tint, waarschijnlijk doordat zijn wijsgeerige vorming van BOLLAND stamt. Deze wordt slechts eenmaal (p. 171) genoemd in een voor het synthese-begrip niet wezenlijk verband, maar als (p. 164) DE KAT ANGELINO spreekt van de grootsche belichaming van het Christendom in de Evangeliën als *verwant met Alexandrijnsche wijsheid en mystiek* (cursiveering van mij), dan herkennen we toch onmiddellijk de stem van den grooten Leidschen meester. Zijn humanistische ethische rationalisme, nieuwe vlucht ontleenend aan de internationale gedachte van onzen tijd, ziet DE KAT ANGELINO als de verborgen schepper en kracht van alle idealismen der wereld. Dit is wel uiterst sympathiek, maar we behoeven niet opnieuw aan te toonen, dat dit niet met de feiten strookt. Het is niet zonder humor, dat de met modernen impetus vervulde 18e eeuwsche DE KAT ANGELINO zijn innerlijke verwantschap met deze hoogstbelangrijke eeuw in Europa's beschavingsgeschiedenis ongewild demonstreert door zijn uitgesproken voorliefde en begrip voor het Confucianisme. Ook nog door iets anders. Aandachtige beschouwing van zijn gedachten heeft mij de overtuiging geschonken dat DE KAT ANGELINO, zonder het zelf precies te weten, wereldburgerschap als den godsdienst der toekomst nastreeft. Daarop is de synthese gebouwd, die hij een harmonische verbinding van alle levensrichtingen en levenskrachten, zooals zij zich tot nu toe in de geschiedenis geopenbaard hebben, wil laten zijn. Hij glorieert er zelfs in, dat *zijn* synthese van geen enkel der samenstellende deelen een offer zal eischen. Geen assimilatie van het één aan het ander, geen fusie, geen uniformiteit. Neen, volkomen zelfassertie naast volkomen, bezielde eenheid. Dit wonder, dat alle menschelijke krachten en mogelijkheden te boven gaat, durft DE KAT ANGELINO toch als een betrekkelijk-gemakkelijke mogelijkheid profeteeren, omdat zijn menschheidsidealisme voor niets staat. Zijn diepe begeerte om zijn synthese onaantastbaar te maken heeft hem zijn doel doen voorbijschieten. Hoezeer hij bevangen is in een eerlijke vereering van een vlekkelooze synthese, blijkt wel daaruit

dat hij deze alleronmogelijkste synthetische tour de force bij voorkeur onder het hoofd: bescheidenheid der synthese, behandelt. Inderdaad klinkt het bescheiden om geen korreltje fusie of assimilatie te willen, maar 's werelds beloop leert anders. En toch ondanks die assimilatielooze, fusielooze eenheid, telkens breekt bij DE KAT ANGELINO door een slechts vaag uitgesproken uitverkiezing van het Christendom. Ik zal hem daarvan allerminst een verwijt maken. Maar in zijn synthese-idee past het niet. Merkwaardig is dat hij, ondanks die hem overmeesterende voorkeur voor het Christendom, *opzettelijk* (zie p. 146) de twee Christelijk geboden, die toch steeds als de inhoudrijkste formuleering van zijn twee fundamenteele menschheidsgedachten bij hem gelden, niet citeert. Deze terughoudendheid helpt hem echter niet; ook al wil hij met alle kracht de gaafheid van de synthese-idee handhaven, telkens en telkens wordt hem zoowel zijn eigen diepste innerlijk als de werkelijkheid des levens de baas. De synthese streeft de moreele aanpassing aan de moderne wereld na (p. 406). M.i. kan zij ook moeilijk anders, zij mag zelfs niet anders, maar daarnaast wordt het prepareeren van een fusielooze, assimilatielooze synthese een werkstuk, dat géén laboratorium, hoe goed dat ook voorzien is van instrumenten, bewerkstelligen kan.

Mij dunkt, dit alles is voldoende om te toonen dat DE KAT ANGELINO met de constructie van zijn synthese-idee *teveel heeft gewild*. Analyse van zijn boek voert ons tot de ontdekking van onverdraaglijke spanningen en tegenstrijdigheden, ondanks den respectabelen denkarbeid, die in het boek ligt opgestapeld. Daardoor wordt het boek helaas menigmaal ook troebel. Zijn boek, zijn betoog, zou aan helderheid van lijn, aan overtuigingskracht buitengewoon gewonnen hebben, wanneer hij geen denkbeeldige en onwerkelijke synthese als *noodzakelijken* grondslag van zijn zedelijke verantwoordelijkheidspolitiek had geconstrueerd, maar zich beperkt had tot wat hij *eigenlijk* wil. DE KAT ANGELINO is een man, die met warme overtuiging naar transformatie en elevatie der wereld streeft. Als zoodanig wil hij duidelijk maken, dat *de geschiedenis ons onweerstandelijk stuwt naar het nastreven eener universeel-internationale wederzijdsche bevruchting*. Daarvoor wil hij de geesten open maken. *Men kan hem daarin niet krachtig genoeg steunen*. Dat is inderdaad één der grootste nooden

van den tijd. Het is diep te betreuren, dat hij noodig gevonden heeft daarvoor een ideëele rechtvaardiging uit te vinden, die zijne en ieders krachten teboven gaat, die in zichzelf onmogelijk is en die, wat in concreto het ergste is, de pijnlijkste en brandendste problemen der koloniale verhouding verdoezelt en negeert, omdat hij te snel aanhangers wil winnen voor de wereldbroederschap. Had hij niet gesproken van of gepleit voor synthese, maar voor samenwerking in de richting van een algemeen na te streven, gedifferentieerde wereldgemeenschap, en voor het versterken der naar boven strevende Oostersche volken als de nobelste en tevens *wijste* politiek, met openhartige blootlegging van alle moeilijkheden, bij Westerlingen en Oosterlingen gelegen, dan zou een man van zijn groote kennis en bekwaamheid ons een sterk en mooi boek geleverd hebben. Dan zou een door warme overtuiging gedragen betoog over de plicht tot en de behoefte aan geadeld streven tot vooruitgang en wederzijdsche versterking normaal hebben geklonken. Nu worden zijn goede bedoelingen overwoekerd niet alleen door een weelderige woorden-rhetorica, maar door een nog weelderiger gedachten-rhetorica. Ook had hij dan niet aan de koloniale staatkunde de onmogelijke taak opgelegd de priester, de profeet en de uitvoerder te zijn van een synthese-ideaal dat zelfs, al was het denk- en realiseerbaar, onuitvoerbaar zou blijven, omdat zij dan Middeleeuwsch-pauselijk absoluut gezag en initiatiefsrecht en -plicht moest hebben in geestelijke en wereldlijke zaken. Hegel's alomvattend panlogisme was een tijdlang de „preuszische Staatsphilosophie". DE KAT ANGELINO, in geest aan dezen wijsgeer verwant, heeft nagestreefd een *mondiale „Kolonial-philosophie"*. Het te weinig aan wijsgeerige en moreele fundeering van een emancipatorische koloniale politiek heeft hij afgewisseld door een teveel. Hij heeft het zelf gevoeld, want hij verzucht wel eens: kon de koloniale staatkunde maar, gelijk Zending en missie, vanuit een omlijnd standpunt en een vast ideaal haar gedragslijn bepalen, maar zij moet neutraal zijn (p. 339). Het wonderlijke is dan dat DE KAT ANGELINO, die hier de noodzakelijke beperktheid van een Europeesche koloniale Regeering duidelijk ziet, dan toch verder doet alsof het hoogepriesterschap der synthese-idee, dat hij haar ongetwijfeld tegen haar zin opdringt, met die beperktheid samen kan gaan.

Ik zou met recht, in navolging van een uitdrukking van den schrijver, kunnen zeggen dat ik nog niet het honderdste deel besproken heb van wat ik zou kunnen bespreken. Een volledige bespreking is bij zulk een boek ondoenlijk. De critiek zou dan hetzelfde verwijt van te groote uitvoerigheid op zich laden, dat terecht op den schrijver gelegd wordt. Ik heb slechts eenige cardinale punten willen belichten. Recapituleerende zou ik tot slot nog het volgende willen zeggen. Uit het inhoudsoverzicht is genoegzaam gebleken, dat wij dezen zoo onmiskenbaar bekwamen schrijver van harte gaarne de eer geven, die hem toekomt voor zijn meesterlijke analyses en beschrijvingen op sociologisch gebied, voor zijn kundig pleidooi tegen de onoverbrugbaarheid der kloof van Oost en West, en voor de bindende macht der moreele krachten. Wij zouden nog eens bijzonderlijk de aandacht willen vestigen op zijn sociaal-paedagogische uiteenzettingen over onderwijs, credietwezen, coöperatie, etc. Daarvan kunnen wij in Nederlandsch-Indië veel leeren. Bovendien is de schrijver daar het meest in zijn kracht en het zuiverst, omdat zijn emancipatie-drang en zijn patriarchale natuur elkaar op dat terrein in volkomen gaven vorm ontmoeten.

Toch heb ik de grondlijnen van het boek krachtdadig aangevochten. Tot mijn oprechten spijt, want ik was veel liever achter dezen schrijver gaan staan. Gaarne beken ik dat eerste kennismaking mij met geestdrift vervulde. Nadere overdenking en toetsing hebben mij echter, naast blijvende waardeering voor allerlei gedeelten, tot bestrijding gebracht. Ik kon niet anders doen, omdat hier hoogere belangen op het spel staan. Zijn schijnbare en onhoudbare synthese-theorie dwingt tot protest. Het grenzelooze optimisme en idealisme, dat de schepper ervan is, breekt op de werkelijkheid kapot. Idealisme, echt, gefundeerd idealisme hebben we noodig als water en brood. Maar dan een idealisme dat niet gelijk het zijne langs de werkelijkheid heengaat, maar er doorheen gegaan is. Zijn idealisme benevelt en bedwelmt inplaats van te verhelderen en te stalen. De synthese-*idee* van DE KAT ANGELINO opent ons de heerlijkste vergezichten van een harmonische, in sociale en geestelijke spankracht veelvoudig verrijkte menschheid. Bij nader kennismaking blijkt dat de koloniale staatkunde de eenige en de eenig-erkende veroveraar en beheerscher van dit rijk is. Nuchter gezegd komt dat, gelijk wij aangetoond hebben, hierop

neer dat de koloniale wereld de kinderkamer van de onmisbare baboe „Westen" blijft. Dit gezien naast en in verbinding met de synthesevluchten geeft dat onoverwinnelijk gevoel van een innerlijke tweespalt in het boek, die het ondanks de imposant-symmetrische constructie rammelend en in zichzelf verdeeld maakt. Er bestaat dan ook groot gevaar, dat diegenen, die zich in het diepst van hun hart het minst om synthese, wereldbroederschap en dynamiseering van andere maatschappijen bekommeren, het geestdriftigst met dit boek als vaan gaan zwaaien, omdat het in de praktijk toch aan hun wenschen tegemoet komt. Immers het Europeesche leiderschap is voor onafzienbare tijden veilig gesteld. De schrijver heeft dit niet zoo bedoeld, maar hij heeft het wel bereikt doordat hij in den grond der zaak de nieuwe krachten van het Oosten niet verstaat, ze alleen maar voor zijn synthetischen zegewagen wil spannen.

Daarom, hoe groot ook als schrijverspraestatie, dit boek kan niet voor kanoniseering, voor opname in den wordenden kolonialen Bijbel in aanmerking komen. Het verdient een plaats onder de koloniale apocryphen in den zin, zooals Luther het begrip apocryphe boeken definieerde: „Bücher, so der Heiligen Schrift nicht gleichgehalten, und doch gut und nützlich zu lesen sind".

De Landsontginningen in Benkoelen.

door

Ir. W. J. Twiss.

Naar alle waarschijnlijkheid zullen de Gouvernements-goud- en zilvermijnen in Benkoelen in den loop van dit jaar definitief worden gesloten. Hiermede zal een ruim 26 jarige episode in de geschiedenis van den Indischen Staatsmijnbouw worden beëindigd, welke naar het publieke oordeel, zooals dat in den Volksraad en in dagbladen tot uiting is gekomen, slechts verspilling van werkkracht, veel ergernis en vooral veel geldverlies voor de gemeenschap heeft opgeleverd.

Waar het moeilijk te ontkennen is dat deze werkingen inderdaad in kwalitatieven zin hebben plaats gehad, lijkt het toch noodzakelijk dat de opvattingen in het bijzonder omtrent de finantieele consequenties dezer mislukking spoedig tot hun werkelijke verhoudingen worden teruggebracht. Verwacht mag ook worden dat de Regeering na de liquidatie van het mijnbedrijf eene berekening zal publiceeren van de totale exploitatiekosten, inclusief rente en afschrijving, gedurende het kortstondig bestaan der ontginningen, waaruit na vergelijking met de liquidatiewaarden van den overgebleven inventaris en met de bekende cijfers van de opbrengsten kan worden nagegaan hoeveel het uiteindelijke verlies bedraagt.

In afwachting van deze uiteenzetting wil ik in het hieronder volgende een poging doen om nu reeds een dergelijke berekening te geven, waaraan beschouwingen zullen worden vastgeknoopt omtrent de ervaringen die het Land bij deze onderneming heeft opgedaan en welke hei goed zal doen op hare juiste waarde te schatten. De nadruk zal zelfs op dat laatste moeten worden gelegd, want meer dan een benadering van het totaal geleden verlies is hier niet te geven met de cijfers die in de openbare stukken

ter beschikking staan. De jaarverslagen der Benkoelenmijnen toch beginnen eerst met 1925, toen de ontginning van de hoofdertsafzetting reeds twee jaren in gang was, en zijn betrekkelijk karig in hunne technische en finantieele mededeelingen, terwijl de Jaarboeken van het Mijnwezen omtrent verrichtingen en resultaten van vóór 1925 zoo goed als geen gegevens verstrekken. Ontbrekende cijfers zijn intusschen wel te verkrijgen uit Volksraad-stukken van die vroegere jaren, terwijl in de Memories van Toelichting, behoorende bij de laatste begrootingen, materiaal te vinden is om verwachtingen omtrent bedrijfsresultaten gedurende de laatste levensjaren der mijnen op te baseeren. Overigens komt het voor dat volmaakt juiste gegevens voor het doel dat met dit artikel beoogd wordt niet zoozeer vereischt zijn.

Teneinde een afgerond geheel te verkrijgen lijkt het noodzakelijk een korte geschiedenis van het ontstaan en de ontwikkeling van het mijnbedrijf aan de eigenlijke berekening te doen voorafgaan, waardoor niet op de hoogte zijnde lezers in staat zullen worden gesteld mij verder behoorlijk te volgen. Tevens zal waar noodig een verklaring worden gegeven van onvermijdelijk te gebruiken wetenschappelijke en technische uitdrukkingen, die voor mijnbouw-ondeskundigen niet zonder meer duidelijk zijn.

Ook voor het samenstellen van een historisch overzicht van het ontstaan van de mijnen bestaan niet vele bronnen. Voor zoover mij bekend is men daartoe uitsluitend aangewezen op de Jaarboeken van het Mijnwezen, Verhandelingen, in het bijzonder van de jaren 1912 en 1915 en op nummer 4 van de Verslagen en Mededeelingen van het Mijnwezen betreffende Indische delfstoffen, terwijl ook gedeelten van het bekende Rapport van MR. VAN WATERSCHOOT VAN DER GRACHT over de Opsporing van delfstoffen in Nederlandsch-Indië door mij zullen worden benut.

Reeds sedert overoude tijden was de Inheemsche bevolking in de Lebongstreek van de residentie Benkoelen bekend met het voorkomen van goud in haar land en zelfs met de voornaamste vindplaatsen van dit edel metaal. Overleveringen zijn bewaard omtrent een bloeiende goud-industrie, die daar eenmaal bestaan moet hebben en welke zich niet beperkte — gelijk in zoovele andere gedeelten van den Archipel tot het verwasschen van goudhoudend zand uit de rivierbeddingen, maar ook zich bezig hield met ont-

ginning zij het op primitieve wijze van de oorspronkelijke afzettingen in het vaste gesteente. De sporen van deze werkzaamheden, in den vorm van galerijen en schachten in de dagzoomen der ertsafzettingen, steenen gereedschappen voor de winning van het goud e.d., zijn nog overal verspreid te vinden.

De vestiging van den Westerschen mijnbouw in dit gebied is van veel jongeren datum en vangt aan met de oprichting in 1897 van de Mijnbouw Maatschappij Redjang Lebong, die een ertsafzetting bewerken ging bij Lebong Donok, niet ver ten Westen van Moeara Aman, hoofdplaats van de onderafdeeling Lebong, gelegen. Vanaf 1900 volgden daarna nog andere ondernemingen, van welke alleen Simau is blijven voortbestaan; Redjang Lebong is echter altijd de meest bekende onder deze geweest, zoowel om haar pionierswerk als om de sensatiewekkende koersveranderingen die hare aandeelen op verschillende tijden hebben getoond. Nadat deze mijn in 1899 met produceeren was begonnen, steeg hare opbrengst snel, zoodat in de jaren 1903 en 1904 reeds voor een waarde van *f* 1,8 millioen aan goud en zilver werd gemaakt. Het is niet onmogelijk dat deze groote successen een lichten aanval van goudkoorts bij de Indische Regeering verwekten, zoodat — waar reeds plannen bestonden tot stichting van nieuwe Landsmijnbedrijven na de Bangka Tinwinning en de Ombilinmijnen, welke in die tijden ook zeer bevredigende resultaten opleverden — de aandacht vanzelf viel op de Lebongstreek met hare blijkbaar groote fiscale mogelijkheden. Een dienstnota van den hoofdingenieur Wing Easton, geschreven in October 1904 als resultaat van een reis door dit gedeelte van Benkoelen, dat hij een zeer belovend terrein voor winstgevende Gouvernementsopsporingen achtte, werd de directe aanleiding tot een geologisch mijnbouwkundig onderzoek, waartoe opdracht werd gegeven bij Gouvernementsbesluit van 2 Mei 1905. Tegelijkertijd werd een gedeelte van de residenties Benkoelen en Palembang voor het Gouvernement gereserveerd en voor particuliere opsporingen gesloten.

Na een langdurig onderzoek, dat sterk met wisselingen onder het ingenieurspersoneel te kampen had, kon medio 1914 de aanwezigheid worden vastgesteld van drie goud- en zilvererts-voorkomens, welke een loonende exploitatie in het vooruitzicht stelden. Bij Lebong Simpang, 25 K.M. ten Z. O. van Moeara Aman, wer-

den twee belovende ertsgangen, Westgang en Oostgang genoemd, gedeeltelijk opengelegd, terwijl bij Tambang Sawah, slechts 9 K.M. ten Noorden van Moeara Aman, eveneens twee hoofdafzettingen werden aangetroffen die exploitabel schenen. De eigenlijke Tambang Sawah gang lag westelijk van het Noord-Zuid loopende riviertje Selikat en had bescheiden afmetingen. Veel belangrijker was de Gedang Ilir gang, meer oostelijk gelegen, die het meest waardevolle voorkomen was dat de exploratie aantoonde.

Al deze ertsafzettingen zijn te beschouwen als opvullingen van spleten, barsten in het gesteente en worden gerekend te behooren tot de z.g. jonge goud-zilvererts-formatie, daar ze ontstaan zijn als het resultaat van jong-tertiaire vulkanische werkingen. De overige goudvoorkomens in Benkoelen behooren eveneens tot deze formatie, die ook elders in den Archipel verspreid voorkomt, evenals bovendien over de geheele wereld. Beroemde voorbeelden van dit ertsgangtype zijn b.v. de Comstock lode in Nevada, het voorkomen van Cripple Creek in Colorado en de gangen die door verschillende bekende West-Australische mijnen worden bewerkt. De ertsrijkdom van deze spleetopvullingen is gewoonlijk ook in horizontalen zin sterk wisselend: buitensporig rijke gedeelten, die wel bonanza's worden genoemd, kunnen erin voorkomen vlak naast zeer arme of waardelooze partijen. In vertikale richting zijn in deze vaak steil door het gesteente verloopende gangen verschillende zones te onderscheiden, welke hieronder kort beschreven zullen worden daar later erop wordt teruggekomen.

Waar een ertsgang aan den dag komt, wordt hij door verweering aangetast, welke vooral in de atmosfeer der tropen met haar overvloed van warmte en vocht zeer intensief kan werken. Speciaal het zuurstof- en koolzuurgehalte van de lucht en het neerslagwater, dat bovendien nog zuren en zouten opgelost houdt, werken sterk ontledend. Sommige ertsen en andere bestanddeelen van die gangen zijn nu bijzonder bestendig tegen deze vernielende krachten, andere en wel voornamelijk zwavelverbindingen verweeren daarentegen gemakkelijk. De omgeving waarin dit alles geschiedt heet de *oxydatiezône*, die dus de hoogste gedeelten der afzetting omvat, welke door het ontledingsproces a.h.w. uitgeloogd worden. Vaak zetten nu de naar beneden zakkende oplossingen van metaalverbindingen, die op deze wijze zijn ontstaan en waarin

ook goud en zilver kunnen voorkomen, in diepere gedeelten der ertsafzetting de metalen weder af, waardoor het materiaal rijker wordt dan het oorspronkelijk was. Onder de reeds genoemde uitgeloogde arme oxydatiezône volgt dan een aangerijkt gedeelte, dat de *cementatiezône* wordt genoemd. Op nog grootere diepte zal ten slotte de werking van de cementatie geheel ophouden en zal van daar af het erts worden aangetroffen zooals het door de oorspronkelijke vulkanische nawerkingen uit groote diepten is gevormd, het onveranderde of *primaire erts* dus. Blijkens de voorafgaande beschrijving zal in normale gevallen dit erts armer zijn dan het bovenliggende erts van de cementatiezône.

De intensiteit van de besproken actie van lucht en atmosferisch water kan natuurlijk zeer verschillen en hangt af, behalve van het klimaat, ook van het weerstandsvermogen van het erts, de porositeit en/of gespletenheid van het nevengesteente, van het terreinrelief en andere factoren. Door deze wordt ook de diepte bepaald tot waar zich die werking doet gelden; echter geeft de stand van het grondwater in de afzetting altijd de grens aan beneden welke geen verandering van het oorspronkelijke erts meer mogelijk is. De dalende waterige oplossingen van metalen zullen n.l. zich op het niveau van het grondwater daarmede vermengen en daardoor geen veranderende werking meer op de ertsmassa kunnen uitoefenen. Ter hoogte van den grondwaterspiegel of op geringe diepte daaronder treft men dus alleen het primaire erts aan.

Waar te Lebong Simpang zoowel als te Tambang Sawah de door de exploratiewerken ontsloten rijke ertsen nagenoeg geheel tot de oxydatiezône behoorden, is te begrijpen dat men groote verwachtingen had van de ertsen, in de naar de diepte volgende cementatiezône aan te treffen. Ook de op eenige punten verkregen aanwijzingen omtrent cementatie-ertsen, welke een belangrijk hooger gehalte aan goud en zilver aantoonden dan de oxydatie-ertsen, gaven grond voor gunstige vooruitzichten. Voor den Gedang Ilir gang werd, in verband met de groote diepte beneden het onderzochte gedeelte van het constante niveau van de Ajer Selikat, dat ongeveer met den grondwaterspiegel in de ertsafzetting gelijk te stellen was, gerekend op een gemiddelde afbouwhoogte van minstens 235 M.

Een bepaald mijnbouwtechnisch verslag van de exploratie is

nooit gepubliceerd. In de genoemde verhandelingen worden de ertsvoorkomens en hunne omgeving wel uitvoerig geologisch beschreven, maar cijfers omtrent ertshoeveelheden met bijbehoorende edelmetaal-gehalten zal men vergeefs erin zoeken. Toen de Minister in Mei 1915 met zijne voorstellen tot Staatsexploitatie in de Kamer kwam, kreeg dit college ook niet de beschikking over meer gegevens dan het betrekkelijk weinige dat in de Memorie van Toelichting vermeld stond. Bij de Aanvullingsbegrooting 1915 werden de eerste gelden aangevraagd voor de ontginning; één millioen werd voor de eerste inrichting noodig geacht, terwijl voor mogelijke uitbreiding nog te rekenen zou zijn op ½ millioen extra.

Op het eerste terrein, Lebong Simpang genoemd, hadden den opsporingswerkzaamheden, zoo werd medegedeeld, de ontginbaarheid aangetoond van twee ertsafzettingen, waarbij 70.000 ton erts met *f* 29.— per ton essay-waarde, in totaal dus voor *f* 2 millioen waren opengelegd. Bovendien bestonden hier aanwijzingen voor de aanwezigheid van rijkere gecementeerde partijen erts in de diepte. Op het mijnveld Tambang Sawah waren ook twee afzettingen aangetroffen, waarvan de eene, de eigenlijke Tambang Sawah gang, 29.000 ton opengelegd erts toonde ter waarde van *f* 2 millioen. De groote Gedang Ilir afzetting was bij de exploratie over 1200 meter afstand vervolgd, waarvan 575 M. tot een diepte van 80 M. beneden de oppervlakte was onderzocht. Hier was aan opengelegd erts een voorraad berekend van 234.000 ton met *f* 19 millioen totale waarde. Dit maakte dus voor het terrein Tambang Sawah tezamen 263.000 ton erts ter waarde van *f* 21 millioen, waaruit de hooge gemiddelde waarde van *f* 79,— per ton was af te leiden.

Al deze cijfers, zoo vervolgde de genoemde Memorie, hadden slechts betrekking op het bovenste deel der afzettingen. De onderzoekingen hadden tot dusverre slechts plaats gehad in de oxydatiezône, en het was te verwachten dat naar de diepte toe geleidelijk de rijkere ertsen der cementatiezône zouden optreden. Voor Tambang Sawah zou dan waarschijnlijk mogen worden gerekend op een hoeveelheid erts met edelmetaal ter waarde van *f* 80 millioen. Bovendien was hierbij nog geen rekening gehouden met parallelgangen aan weerszijden van de onderzochte hoofdafzetting èn met

de mogelijkheid dat ook de primaire ertsen nog ontginbaar zouden zijn.

De winnings- en verwerkingskosten zouden laag geraamd mogen worden en wel niet meer dan ƒ 15,— per ton bedragen. Hiervan kon echter geen verdere toelichting worden gegeven, bij het opstellen der raming was rekening gehouden met ervaringen in gelijksoortige gevallen elders opgedaan. Bij een extractiepercentage van 90 zou de winst per ton erts dus moeten worden $^{90}/_{100} \times$ ƒ 79,— — ƒ 15,— = rond ƒ 57,—, hetgeen bij een ontginning en verwerking van 30.000 ton per jaar ƒ 1,5 millioen overwinst zou beteekenen. De opengelegde ertshoeveelheid zou voldoende zijn voor 9 jaar, terwijl aangenomen mocht worden dat de berekende voorraad strekte voor 35 tot 40 jaren, zoodat dus gedurende tal van jaren een zeer winstgevende ontginning in uitzicht gesteld kon worden.

De opgespoorde afzettingen leken den Minister toe zich bij uitstek te leenen voor ontginning in eigen beheer, waartegen geen enkel bezwaar behoefde te bestaan.

„Het gehouden onderzoek toch", zoo staat het in de Memorie van Toelichting, „wijst ongetwijfeld uit, dat men inderdaad te maken heeft met een voorwerp van mijnbouw van grooten omvang, dat voldoende zekerheid geeft, dat het in de ontginning te steken kapitaal binnen korten tijd geheel zal zijn teruggewonnen en daarenboven gedurende eene reeks van jaren bij doelmatige ontginning zeer belangrijke winsten belooft, terwijl verwacht mag worden dat het bezwaar, verbonden aan het wisselvallig karakter van mijnbouw, dat zich trouwens tegen elken Staatsmijnbouw keert, zich in het onderwerpelijke geval in zeer geringe mate zal doen gevoelen, nu aan de ontginning een zeer grondig en nauwgezet onderzoek is voorafgegaan en het delfstof geldt, die eene weinig veranderlijke waarde heeft".

Bij het Afdeelingsonderzoek hadden echter verschillende Kamerleden toch bezwaren tegen het voorstel, wegens de groote risico aan ontginning van goudvelden in Indië verbonden. Volgens Mr. VAN WATERSCHOOT VAN DER GRACHT (reeds hiervóór genoemd), die de exploratie in Benkoelen bezocht had, zou deze ontginning door het Land „niet aanlokkelijk maar eerder ongewenscht" te achten zijn. Bovendien zouden bijna alle in Indië opgerichte goud-

mijnbouwmaatschappijen onbevredigende resultaten hebben opgeleverd.

In de Memorie van Antwoord bestreed de Minister deze tegenwerpingen, waarbij hij nogmaals den nadruk erop legde dat — mochten ook bijna alle dergelijke particuliere ondernemingen verliezen hebben geleden — vermoedelijk nimmer een zoo langdurig en zorgvuldig vooronderzoek had plaats gehad als voor de objecten in kwestie het geval was geweest. Inderdaad was Mr. VAN DER GRACHT tegen eene exploitatie door den Staat geweest, maar deze deskundige had, ook hierop wees de Minister met eenige klem, geen kennis kunnen nemen van de gunstige uitkomsten die de exploratie na zijn bezoek had opgeleverd. Kwam hij destijds tot een voorloopige bruto-waarde van het opengelegde erts te Tambang Sawah van ƒ 8,7 millioen, nadien was door openlegging erts aangetoond ter waarde van ƒ 21 millioen, terwijl verder bij voorzichtige raming verwacht mocht worden, dat uit het genoemde mijnveld in totaal voor ƒ 80 millioen kon worden verkregen.

De bezwaren van de opponeerende leden wogen hun waarschijnlijk niet zeer zwaar, het voorstel werd tenminste in October van hetzelfde jaar zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

In 1916 werd op Tambang Sawah en Lebong Simpang met de voorbereidende werkzaamheden begonnen. In verband met den oorlogstoestand duurde het echter nog geruimen tijd voordat de geheele inrichting opgesteld was, terwijl ook het in de ministerieele voorstellen genoemde bedrag voor kapitaalsuitgaven aanzienlijk moest worden overschreden.

Voor Lebong Simpang kon van de liquideerende Mijnbouwmaatschappij Ketahoen een batterij van 10 stampers met amalgamatie-inrichting benevens eenig smalspoorbaanmateriaal worden overgenomen. De krachtvoorziening had plaats middels een kleine waterkrachtcentrale van 50 PK. Door de betrekkelijk eenvoudige installatie kon op dit terrein het eerst met de ontginning worden begonnen en wel in 1921. Reeds in Januari 1925 echter moest de exploitatie, die overigens weinig bedrijfsoverschot liet, hier worden gestaakt in verband met de steeds minder bevredigende extractieresultaten der ertsen in de beschikbare installatie. Door een meer ingewikkeld verwerkingsproces zou hierin verandering kunnen worden gebracht, maar alvorens het daartoe benoodigde nieuwe

werkkapitaal aan te vragen werd het wenschelijk geoordeeld door een intensiever exploratie te trachten de aanwezige ertsreserves te vergrooten. Deze werkzaamheden hebben wel eenig maar lang niet voldoende resultaat opgeleverd en de werkzaamheden te Lebong Simpang zijn sindsdien niet meer hervat.

Tambang Sawah kwam later gereed en verwerkte zijn eerste erts dan ook pas in Februari 1923. Hier was wegens de weerbarstige natuur der ertsen een ingewikkelde verwerkingsinstallatie noodig, waarbij het door den ingenieur Caron uitgevonden procédé in toepassing werd gebracht. De kracht- en lichtvoorziening geschiedde door een grootere waterkrachtcentrale, die gebouwd werd bij Tes aan het meer van dien naam, ca. 18 K.M. ten Z. O. van Moeara Aman, en ook stroom leverde aan de niet vèraf gelegen Redjang Lebong mijn.

Reeds vanaf 1919 werd gemeend dat de mijnen spoedig in bedrijf komen en al dadelijk groote opbrengsten leveren zouden. Fantastische ramingen van de inkomsten der onderneming werden in de opvolgende Begrootingen gedaan, die de werkelijke baten vele malen overtroffen. Zoo werd voor 1919 geraamd ƒ 300.000 en verkregen nihil, voor 1920 waren die cijfers resp: 825.000 en ƒ 8.000, voor 1921: ƒ 231.000 en ƒ 85.000, en voor 1922: ƒ 1.239.000 en ƒ 81. 000. Door de voortdurende tegenvallers in deze ramingen, en in het algemeen door het uitblijven van behoorlijke resultaten begon de Volksraad zich langzamerhand ongerust te maken over de toekomst van de onderneming. In 1924 werd bij het afdeelingsonderzoek der Begrooting voor G.B. aan de Regeering in overweging gegeven om door een buitenlandsch deskundige een nauwkeurig onderzoek te laten instellen naar de mogelijkheid van loonende exploitatie der mijnen. Een dergelijken maatregel achtte de Regeering evenwel, en naar het voorkomt terecht, te kostbaar en ook nutteloos, al was het alleen maar omdat die expert in het nieuwe verwerkingsprocédé slechts ter plaatse bij de aanwezige Nederlandsche ingenieurs zijn ervaring zou kunnen opdoen. Overigens waren de Memorie van Toelichting noch die van Antwoord bepaald pessimistisch gestemd. Het volgend jaar werd dit anders, toen de Regeering naar aanleiding van in het Afdeelingsverslag gestelde vragen in de Memorie van Antwoord verklaren moest dat de beschikbare ertsvoorraden nog slechts

150.000 ton bedroegen, voldoende voor niet meer dan 3 à 4 jaren volle productie, terwijl de exploratie naar verdere reserves totnogtoe weinig succes had gehad. Dit zou weliswaar, evenals bij herhaling bij particuliere goudontginningen was voorgekomen, vrij plotseling ten gunste kunnen veranderen, echter was daaromtrent zoo goed als niets met zekerheid te voorspellen. Hieraan werd toegevoegd dat een goud- en zilvermijn uit den aard der zaak een speculatieve onderneming is en blijft, een algemeen bekend feit, waarop ook terdege was gewezen door de autoriteiten en colleges die in 1915 aan het tot stand brengen der Gouvernementsontginning in Benkoelen hadden medegewerkt. De billijkheid gebiedt intusschen om te constateeren dat het hoofdzakelijk eenige Kamerleden waren, die op het onzekere karakter van goud-zilvererts-exploratie gewezen en tegen de voorstellen van de Regeering gewaarschuwd hebben.

Het jaarverslag der mijnen over 1925 (het eerste dat verscheen) bevestigde de mededeelingen van de Regeering en maakte melding van een ertsreserve voldoende voor nog 3 jaren ontginning, berekend op de sedert begin 1926 belangrijk verhoogde productie, dus tot ultimo 1928. Exploraties naar verdere ertsvoorraden gaven slechts teleurstellende resultaten. Hetzelfde moest in het verslag over 1926 worden gerapporteerd, eerst vanaf 1927 werden weer nieuws ertspartijen gevonden zoodat de fatale termijn van sluiting der mijnen telkens verschoven kon worden. Volgens de laatste officieele mededeelingen hieromtrent, in de Memorie van Toelichting der Begrooting 1931, lijkt het wel onvermijdelijk dat de onderneming het einde van dit jaar niet meer zal beleven.

Om een duidelijk beeld te geven van wat de mijnen in den slechts al te korten duur van hun bestaan in technisch en financieel opzicht hebben gepresteerd, leek mij de beste weg om de verschillende gegevens te rangschikken in een tabellarisch overzicht. De verzamelstaat hieronder geeft de voornaamste data — productie, opbrengst, exploitatiekosten en kapitaalsveranderingen — voor elk jaar vanaf 1922 tot en met het loopende jaar.

Vooreerst zal moeten worden uiteengezet hoe de cijfers in deze tabel verkregen zijn.

Wat de eerste groep, hoeveelheden verwerkt erts en opbreng-

	Tot en met 1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	Totaal
Verwerkt erts Tambang Sawah	—	13158	25213	28854	40410	41482	43252	41892	40000	40000	314261
Opbrengst hiervan	—	454230	1524057	1895774	1757157	1675783	1608072	1373298	1440000	1274000	13002371
Verwerkt erts Lebong Simpang	17055	8658	8250	—	—	—	—	—	—	—	33963
Opbrengst hiervan	205000	96900	102200	—	—	—	—	—	—	—	404100
Totaal opbrengst erts (vanaf 1923)		551130	1626257	1895774	1757157	1675783	1608072	1373298	1440000	1274000	13201471
Stroomlevering Redjang Lebong		50000	50000	50000	50000	50000	50000	50000	52000	52000	454000
Totaal inkomsten		601130	1676257	1945774	1807157	1725783	1658072	1423298	1492000	1326000	13655471
Bedrijfskosten mijnen		505385	733108	898634	1097392	1069659	1058159	1008505	1085350	1009420	8465612
Kosten krachtvoorziening		50000	50000	59286	45088	43915	42240	45544	41000	410000	418073
Totaal bedrijfskosten		555385	783108	957920	1142480	1113574	1100399	1054049	1126350	1050420	8883685
Netto overschot (vanaf 1923)		45745	893149	987854	664677	612209	557673	369249	365650	275580	4771786
Kapitaal mijnen	3209143	3291143	3391143	3491143	3511686	3491809	3491809	3491809	3491809	3491809	
Rente op rente tot 1923.	487988	487988	487988	487988	487988	487988	487988	487988	487988	487988	
Totaal	3697131	3779131	3879131	3979131	3999674	3979797	3979797	3979797	3979797	3979797	
Kosten explotatie	1967196	1967196	1967196	1967196	1967196	1967196	1967196	1967196	1967196	1967196	
Rente op rente tot 1923.	741116	741116	741116	741116	741116	741116	741116	741116	741116	741116	
Totaal	2708312	2708312	2708312	2708312	2708312	2708312	2708312	2708312	2708312	2708312	
Kapitaal Waterkrachtwerk	1882539	1882539	1903539	1979136	2014085	2014085	2014085	2014085	2014085	2014085	
Rente op rente tot 1923	224018	224018	224018	224018	224018	224081	224018	224018	224018	224018	
Totaal	2106557	2106557	2128557	2203154	2238103	2238103	2238103	2238103	2238103	2238103	
Totaal kapitaal	8512000	8594000	8716000	8890597	8946089	8926212	8926212	8926212	8926212	8926212	

sten daarvan, betreft, deze zijn voor de jaren 1925 tot en met 1929 overgenomen uit de jaarverslagen van het bedrijf, en voor de jaren tot en met 1924 uit de Jaarboeken van het Mijnwezen, Algemeen Gedeelte. De cijfers voor 1930 en 1931 zijn slechts ramingen van producties en opbrengsten, zooals die in de Begrootingen van G.B. zijn opgegeven. Na de wilde schattingen in de eerste jaren als zooeven besproken zijn de ramingen voor de laatste jaren vrij nauwkeurig te noemen. Zoo werd voor 1928 getaxeerd *f* 1.514.000 opbrengst en *f* 1.423.000 verkregen, voor 1929 resp: *f* 1.514.000 en *f* 1.658.000. De uitkomsten van 1930 zullen daarom wel niet sterk van de bedragen uit de Begrootingen divergeeren, daarentegen is het niet zeker of nog gedurende het geheele jaar 1931 zal gewerkt worden.

In de tweede groep van gegevens, betreffende de inkomsten en uitgaven der mijnen, zijn de ertsopbrengsten natuurlijk verkregen door optelling van de overeenkomstige cijfers in de eerste groep. Van de inkomsten voor stroomlevering aan Redjang Lebong geven de jaarverslagen geen cijfers (wel voor de geleverde kilowatturen), daarom werden ze voor de eerste 7 jaren getaxeerd aan de hand van de gegevens voor 1921 en 1922 in de Jaarboeken van het Mijnwezen vermeld. Voor 1930 en 1931 werden weder overgenomen de bedragen uit de Begrootingen voor die jaren, welke iets hooger zijn dan tevoren. De kosten van de krachtvoorziening zijn voor de jaren 1925 tot en met 1929 wel nauwkeurig in de jaarverslagen opgegeven, voor 1923 en 1924 zijn ze getaxeerd en voor de twee laatste jaren ook ontleend aan de Begrootingen. Het netto-overschot gedurende de eerste 7 jaren is verkregen uit het jaarverslag over 1929, waarin een verbeterde becijfering gegeven wordt van al deze bedragen, terwijl de bedrijfsoverschotten over 1930 en 1931 uit de respectieve Begrootingen werden overgenomen. Door terugrekenen was het verder gemakkelijk de cijfers voor totale bedrijfskosten en bedrijfskosten in de mijnen in te vullen.

Over de derde groep van gegevens, de bedragen der kapitalen, zijn de jaarverslagen wel het meest uitvoerig, zoodat de daarin genoemde cijfers werden overgenomen voor de jaren van 1925 tot en met 1929. Het gedeelte Kosten der Exploitatie blijft natuurlijk gelijk, teruggerekend tot ultimo 1922, daar volgens de jaarver-

slagen rente op rente is berekend over alle jaren tot aan dien datum. Ook tot ultimo 1931 zal dit bedrag gelijk moeten blijven. De twee overige gedeelten van het totaal kapitaal ondergingen tusschen begin 1923 en einde 1927 wel eenige wijzigingen. Volgens het Slot der rekening van uitgaven en ontvangsten voor Nederlandsch-Indië over de betrokken jaren werd gedurende 1925 het kapitaal vermeerderd met *f* 175.000, in 1924 met *f* 122.000 en in 1923 met *f* 82.000. Door terugrekenen zijn dus de kapitaalsbedragen op ultimo 1924, 1923 en 1922 te vinden, welke vervolgens over de twee posten: Mijnen en Waterkrachtwerk verdeeld werden, zonder dat zekerheid bestaat of die verdeeling wel geheel juist is. Verder is door de Regeering verklaard dat na 1926 geen kapitaal meer in het bedrijf werd gestoken, hetgeen ook uit de gegeven cijfers blijkt. Zelfs werd gedurende 1927 vermoedelijk eene overschrijving verricht van Kapitaal naar Exploitatiekosten, waardoor het totaal kapitaal op ultimo van dat jaar met rond *f* 20.000 verminderde tot een bedrag dat nadien constant gebleven is.

Uit dezen verzamelstaat kan nu het noodige materiaal worden verkregen voor verdere berekeningen, in het bijzonder die voor de rentabiliteit van het mijnbedrijf.

Volgens de laatste kolom „Totaal" zullen de gezamenlijke opbrengsten op ultimo 1931 geweest zijn *f* 13.655.000 en de totale bedrijfskosten *f* 8.884.000, gevende een overschot van *f* 4.772.000, alles op duizendtallen afgerond.

Nu moeten echter nog rente en afschrijving in rekening gebracht en aan de kosten op de mijn toegevoegd worden. Bij het staken van het mijnbedrijf zullen machinale inrichtingen, gebouwen enz. overblijven, die, voorzoover zij tot de mijnen zelve behooren, geen of bijna geen waarde meer zullen hebben, terwijl de installaties e.d. van het Waterkrachtwerk Tes ook in waarde achteruitgegaan zullen zijn. Met dit verlies behoort dus rekening te worden gehouden door gepaste, voor den mijn-inventaris zelfs zware afschrijvingen, die voor beide categorieën afzonderlijk moeten worden vastgesteld. Verder is ook in aanmerking te nemen de rente, die gedurende de 9 jaren van het bestaan der mijn over haar kapitaal (dat beschouwd moet uit leeningen verkregen te zijn) betaald zou moeten worden.

In de hieronder volgende tabel is aangegeven welk beeld de kapitaalrekening vanaf 1923 tot aan het sluiten der mijn vertoond zou kunnen hebben, wanneer die rekening elk jaar ware bijgehouden. De bedragen zijn daarin uitgedrukt in duizendtallen guldens.

Rekening	Waarde op 1 Jan.	Bijgekomen	Afgeschreven	Waarde op 31 Dec.	Rente
1	2	3	4	5	6
		1923			
Mijnen	3697	82	370	3409	224
Exploratie	1350	—	150	1200	81
Waterkrachtwerk	2107	—	63	2044	126
Totaal	7154	82	583	6653	431
		1924			
Mijnen	3409	100	379	3130	208
Exploratie	1200	—	150	1050	72
Waterkrachtwerk	2044	22	63	2003	123
Totaal	6653	122	592	6183	403
		1925			
Mijnen	3130	100	392	2838	191
Exploratie	1050	—	150	900	63
Waterkrachtwerk	2003	75	64	2014	122
Totaal	6183	175	606	5752	376
		1926			
Mijnen	2838	21	407	2452	171
Exploratie	900	—	150	750	54
Waterkrachtwerk	2014	35	66	1983	122
Totaal	5752	56	623	5185	347
		1927			
Mijnen	2425	—20	411	2021	147
Exploratie	750	—	150	600	45
Waterkrachtwerk	1983	—	66	1917	119
Totaal	5185	20	627	4538	311
		1928			
Mijnen	2021	—	411	1610	121
Exploratie	600	—	150	450	36
Waterkrachtwerk	1917	—	66	1851	115
Totaal	4538	—	627	3911	272
		1929			
Mijnen	1610	—	410	1200	97
Exploratie	450	—	150	300	27
Waterkrachtwerk	1851	—	66	1785	111
Totaal	3911	—	626	3285	235
		1930			
Mijnen	1200	—	410	790	72
Exploratie	300	—	150	150	18
Waterkrachtwerk	1785	—	66	1719	107
Totaal	3285	—	626	2659	197
		1931			
Mijnen	790	—	410	380	48
Exploratie	150	—	150	—	9
Waterkrachtwerk	1719	—	66	1653	104
Totaal	2659	—	626	2033	161

Hierbij moet weder de volgende toelichting worden gegeven. Van tevoren wordt aangenomen dat van den geheelen inventaris der mijnen voor een waarde van slechts 10% van het daarin gestoken kapitaal, of ƒ 380.000 zal overblijven. Mogelijk is dit zelfs nog te veel te achten, waar de Regeering in de Memorie van Antwoord bij de Begrooting van 1930 reeds voorspelde dat de liquidatiewaarde van het mijnbedrijf in verband met de afgelegen ligging der onderneming gering zal zijn. Hierdoor zijn de gebouwen in het algemeen de afbraak niet eens meer waard, terwijl de opbrengst der machinerieën door hooge transport- en montagekosten sterk zal worden gedrukt. Verwacht mag worden, dat aan de overige mijnbedrijven of aan andere Landsbedrijven geen minderwaardige of niet benoodigde machines e.d. zullen worden opgedrongen om de liquidatie-uitkomsten van Tambang Sawah te flatteeren. Bij een aanname als hierboven geschiedt zal van het kapitaal op 1 Januari 1923 aanwezig dus moeten worden afgeschreven 90% gedurende 9 jaren of 10% 's jaars. Van het bijgekomen kapitaal in den loop van 1923, 1924, 1925 en 1926 is verder af te schrijven resp: $\frac{90}{8} = 11\ \%, \frac{90}{7} = 13\ \%, \frac{90}{6} = 15\ \%$ en $\frac{90}{5}$ 18% per jaar. Gedurende 1927 is, zooals reeds opgemerkt, het kapitaal blijkbaar verminderd met ƒ 20.000, waarmede ook rekening moet worden gehouden.

De kosten van de exploratie als in de tabel opgegeven voor 1 Januari 1923 zijn niet dezelfde als die welke in den verzamelstaat voorkomen. Het totale bedrag zonder bouwrente, dus ƒ 1.967.000, is te verdeelen in twee groepen: kosten gemaakt vóór 1915 — in welk jaar tot de ontginning van Landswege besloten werd — en die van nà dat jaar, waardoor dus de bestaande ertsreserve van de mijnen werd vergroot. Het is duidelijk dat deze laatste kapitaalsuitgaven in elk geval op de rekening van het nieuwe bedrijf moeten worden gesteld, zij zouden bezwaarlijk op een andere post kunnen worden geboekt. De exploratie van vóór 1915 is nu ook weder onder te verdeelen, n.l. in het geologisch-mijnbouwkundige regionale onderzoek van Benkoelen en een deel van Palembang èn een speciaal mijnbouwkundige exploratie van de bij die verkenning ontdekte veel belovende ertsvoorkomens.

Van deze laatste werkzaamheden is het niet meer dan logisch dat de uitgaven ook ten laste van het latere mijnbedrijf worden gebracht, terwijl de kosten van het algemeene onderzoek behooren onder de totale kosten van den Opsporingsdienst, dus voor dien tijd van het Mijnwezen. In het jaarverslag over 1925 wordt medegedeeld dat over deze kwestie van verdeeling der exploratiekosten nog verschil van meening bestond, terwijl men in het jaarverslag 1928 een neiging kan bemerken om de kosten, gemaakt vóórdat tot Staatsexploitatie werd besloten, ten laste van de algemeene Landsmiddelen te brengen. Het is echter niet duidelijk hoe een andere boeking dan zooals hierboven gegeven te verdedigen zou zijn. In de Memories van Toelichting der Begrootingen van de laatste jaren wordt daarentegen het geheele bedrag in den verzamelstaat vermeld, van *f* 8.926.000, genoemd als het totaal in het bedrijf gestoken kapitaal. Dit komt nu weder als overdrijven naar den anderen kant voor, voldoende is het wanneer een gedeelte, zij het ook het grootste gedeelte op rekening van de mijnen gesteld wordt. Om het niet al te onvoordeelig te maken wordt hier aangenomen dat het de helft zal zijn, hoewel de uitgaven ten bate van de mijnen, en dus ook ten laste van deze te brengen, zeker meer zullen zijn geweest. Deze som van *f* 1.350.000 moet op ultimo 1931 natuurlijk geheel afgeschreven zijn, wat neerkomt op een afschrijving van *f* 150.000 's jaars.

Het waterkrachtwerk Tes ware tenslotte in deze berekeningen op normale wijze af te schrijven, daar — zooals hierachter zal worden uiteengezet — het de bedoeling is met stroomlevering door te gaan ook nà de sluiting der mijnen. Vergeleken bij de afschrijvingen op overeenkomstige installaties elders toegepast lijkt 3% per jaar een juist cijfer, waardoor de centrale op het einde van 1931 nog voor *f* 1.650.000 zou te boek staan.

Rente wordt berekend à 6% van het kapitaal in het begin van het jaar aanwezig, terwijl van nieuw bijgekomen kapitaal over het betreffende jaar slechts 3% rente wordt aangenomen.

Uit de kolommen 4 en 6 van de tabel, in combinatie met de cijfers van den verzamelstaat, is nu de rentabiliteit van het mijnbedrijf gemakkelijk op te stellen. De berekening is geschied in ondervolgende tabel, waarin de eenheden weder duizendtallen guldens zijn.

Jaar :	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	Totaal
Totaal Inkomsten	601	1676	1946	1807	1726	1658	1423	1492	1326	13655
Totaal Bedrijfskosten.....	555	783	958	1143	1114	1100	054	1126	1051	8884
Rente.....	431	403	376	347	311	272	235	197	161	2733
Afschrijving.....	583	592	606	623	627	627	626	626	626	5536
Totaal Uitgaven.....	1569	1778	1940	2113	2052	1999	1915	1949	1838	17153
Netto	—	—	+	—	—	—	—	—	—	—
Overschot	968	102	6	306	326	341	492	457	512	3498

De totale exploitatiekosten met Rente en Afschrijving blijken dus *f* 17.153.000 te hebben bedragen (althans volgens de hier uitgevoerde berekening), waaruit af te leiden is een verlies van *f* 3.498.000. Elk jaar heeft negatieve resultaten gebracht met uitzondering van 1925, dat *f* 6000 winst gaf. Om het kort te resumeeren: de geheele onderneming zal het Land op het eind van het loopend jaar opgeleverd hebben een verlies van 3½ millioen, het bezit van machines, gebouwen en andere inventaris der mijnen ter waarde van hoogstens *f* 380.000, en het bezit van een waterkrachtcentrale van 1400 Kilowatt, in goeden staat verkeerende en te boek staande voor een kapitaal als ongeveer voor hare capaciteit passend. De werkelijkheid ziet er dus, zelfs aangenomen dat het verlies b.v. ½ millioen te laag is berekend, minder ongunstig uit dan wel verwacht werd. Een artikel in het *Soerabajasch Handelsblad* van Mei 1925 o.a. kwam tot eene berekening van zeker 8 millioen en wellicht zelfs 10 à 12 millioen verloren kapitaal, hetgeen in dien tijd ook door de Regeering sterk overdreven is genoemd.

De zaak is evenwel altijd ernstig genoeg om haar van harte te betreuren en om er nadere beschouwingen aan te wijden. Vooreerst doet zich de vraag op aan welke oorzaken de ongunstige uitkomsten toegeschreven moeten worden en of deze niet te voorkomen waren geweest. Daarna behoort men het zich duidelijk voor te stellen wat de zoo duur opgedane ervaring geleerd heeft, zoodat wij althans voor geene herhaling van finantieele tegenslagen van dit soort behoeven te vreezen. Tenslotte zou kunnen

worden nagegaan op welke wijze nog zoo groot mogelijk voordeel te trekken is uit de nalatenschap van het bedrijf, niet om te trachten het geleden verlies weder geheel of gedeeltelijk terug te verkrijgen, maar in de hoop dat uit de puinhoopen van het ongelukkige mijnbedrijf tenminste een nieuwe onderneming kan ontstaan, die op een gezonde basis met meer succes voor den Lande werkzaam kan zijn.

Het is wellicht overbodig te verklaren dat het hierbij niet erom te doen is een bepaalde schuldvraag op te werpen en te pogen na te gaan aan welke personen in het bijzonder de débacle der Benkoelenmijnen moet worden geweten. *Indien* het al mogelijk ware iemand aan te wijzen, die daarvoor in aanmerking komt, — hetgeen ten zeerste moet worden betwijfeld — dan nog zou hem zeker geen gebrek aan goede trouw en evenmin ondeskundigheid op het gebied van mijnbouw aangewreven kunnen worden, zooals uit het volgende blijken zal. Maar wanneer het Land besluit tot de ontginning in eigen beheer van een mijnbouw-object, dat voorgesteld wordt met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid gedurende tal van jaren millioenen te zullen afwerpen, en na 9 jaren exploitatie moet het bedrijf met een uiteindelijk verlies van 3½ millioen worden gestaakt omdat er eenvoudig niets meer te exploiteeren valt, dan is het toch voor een ieder duidelijk dat *ergens* een fout gemaakt moet zijn, die gevonden en besproken dient te worden. Eenvoudig te verklaren dat men nooit tot Staatsexploitatie had moeten besluiten is achteraf al zeer gemakkelijk, maar het is hier niet voldoende: deze meening moet ook gemotiveerd worden, en dan komt men vanzelf ertoe de kern van de geheele kwestie op te sporen. Hiervoor is intusschen grondige bestudeering en combinatie der niet bepaald overvloedige gegevens noodig.

Van de twee mijnvelden zal het minst belangrijke, Lebong Simpang, het eerst aan een beschouwing worden onderworpen. Zooals reeds vermeld werd in dit terrein verwacht 70.000 ton erts met een waarde van *f* 2 millioen. Blijkens den verzamelstaat is hier verwerkt 33.963 ton erts, die *f* 404.100 opbrengst gaven. Waar volgens het jaarverslag over 1925 de ontginning gestaakt werd wegens eene onbevredigende extractie van het erts, zal deze zeker niet op hooger dan 60% gesteld mogen worden. Men kan dus berekenen dat de verwerkte ertshoeveelheid in de oorspronkelijke

afzetting een massa had van rond 34.000 ton ter waarde van ca. ƒ 700.000.

De ertsreserves bedroegen in 1925: 45.180 ton met een getaxeerde waarde van ƒ 1.200.000 (later is nog een weinig meer erts aangetoond), zoodat de totale hoeveelheid aanwezig erts vóórdat met exploitatie begonnen werd komt op 80.000 ton met ƒ 1.900.000 waarde. Deze cijfers kloppen vrij goed met de in de Memorie van Toelichting gegeven raming, hoewel het erts blijkbaar een weinig armer was dan verwacht werd.

Het is niet geheel duidelijk waardoor het komt dat bij de langdurige exploratie de weerbarstige natuur van de Lebong Simpang ertsen niet reeds de aandacht getrokken heeft. Wanneer dit wel het geval was geweest en men op eenigszins belangrijke schaal proeven had genomen betreffende de extractie van het erts bij verschillende verwerkingsmethoden, dan zou men voor den besproken tegenvaller bij dit mijnveld behoed zijn geweest. Het terrein ware dan zeker niet in ontginning genomen vóórdat een ertshoeveelheid gevonden was voldoende groot om de kosten van eene installatie voor een meer ingewikkeld verwerkingsproces te rechtvaardigen.

Geheel anders staan de zaken voor het mijnveld Tambang Sawah, waarvan de twee ertsvoorkomens hier voor het gemak als één geheel zullen worden beschouwd. Het op ultimo 1931 totaal verwerkt erts zal bedragen 314.261 ton met eene opbrengst van ƒ 13.002.000. In de jaarverslagen worden nu geregeld extractiepercentages van het goud en zilver vermeld, welke hieronder worden gegeven in een staat, die tevens de gehalten van het erts aan die edele metalen geeft.

Jaar	Gehalte in Gr.			Extractie in %	
	Goud	Zilver	Verhouding	Goud	Zilver
1925	11,6	1070	1 : 92	96,4	85,6
1926	9,6	900	1 : 94	92,7	80,0
1927	8,8	800	1 : 91	92,2	78,3
1928	9,1	753	1 : 83	92,8	77,5
1929	8,4	719	1 : 85	92,5	76,4

Door elkaar genomen kan de verhouding van de gehalten goud en zilver in de ertsen gesteld worden op 1 : 90, verder het gemiddelde extractiepercentage van goud op 93 en dat van zilver (hetwelk zich totnogtoe in een dalende lijn bewoog) op 80%. Wanneer nu ook een gemiddeld cijfer wordt aangenomen van de verhouding van de marktprijzen van goud en zilver gedurende de jaren dat erts verwerkt is, n.l. 35 : 1 (vergelijk ook de tabel voorkomende op blz. 425), dan toont een eenvoudige berekening dat van 1925 tot en met 1929 in doorsnee 16% van de waarde van het erts bij de verwerking is verloren gegaan. Deze hoeveelheid kan gevoeglijk ook voor den geheelen duur der ontginning van Tambang Sawah worden aangehouden. Behalve deze verliezen bij de verwerking zijn er ook nog geleden bij de exploitatie, doordat erts noodgedwongen in de mijn achtergelaten moest worden. Deze verliezen zijn vermoedelijk veel minder en kunnen wel op 4% gesteld worden, zoodat in totaal 20% van de waarde van het in natura aanwezige erts is verloren gegaan. Van het Tambang Sawah erts, dat voor 13 millioen opbrengst leverde, blijft dus ter waarde van *f* 650.000 in de mijnen achter, terwijl voor *f* 2,6 millioen nog in de tailinghoopen bovengronds aanwezig is. Vooral dit laatste lijkt een betreurenswaardig verlies, maar het is nu eenmaal onvermijdelijk daar de achtergebleven edele metalen blijkbaar niet meer te winnen zijn dan tegen kosten die meer of minstens evenveel bedragen als het voordeel dat men erdoor zou kunnen behalen. Bij elke ertsontginning komen in meerdere of mindere mate deze verliezen voor, welke dus alleen voorstellen de geldswaarde van het materiaal dat economisch niet meer winbaar is. Ook de Bangka-Tinwinning bijvoorbeeld heeft ontginnings- en verwerkingsverliezen, die hoewel percentsgewijze veel minder dan als hierboven genoemd, door den geweldigen omvang van het bedrijf een betrekkelijk groote waarde vertegenwoordigen. Van deze verliezen de bedrijfsleiding een verwijt te maken, zoude in beide gevallen een even groote onbillijkheid zijn, welke in het meest gunstige geval slechts door onkunde ware te verontschuldigen.

Aangenomen kan dus worden dat het oorspronkelijk in de afzetting aanwezig erts, hetwelk de opbrengst van *f* 13 millioen heeft mogelijk gemaakt, een massa had van 314.261 : 0,96 =

rond 327.000 ton, en een waarde van *f* 13.002.000 : 0,80 = *f* 16.250.000.

Stelt men nu hiernaast de in de Memorie van Toelichting vermelde hoeveelheid van 263.000 ton met *f* 21 millioen waarde, dan blijkt dat een grootere hoeveelheid erts werd verwerkt met een belangrijk geringeren totalen rijkdom. De tegenstelling wordt nog grooter of, juister uitgedrukt, het blijkt dat men het beschreven contrast niet eens mag stellen, wanneer men bedenkt dat het verwerkte erts van de laatste 3 levensjaren der mijnen niet gerekend moet worden tot die 263.000 ton te behooren, maar het resultaat is van explorations die *gedurende de ontginning* plaats hadden. Dit staat duidelijk vermeld op de eerste bladzijde van het jaarverslag over 1925, waarvan het volgende wordt overgenomen: „*Economische situatie.* De ertsreserves bedroegen op het einde van het verslagjaar aan zeker erts voor Tambang Sawah

87.340 tonnen met een gemiddeld gehalte van 12.6 gram goud en 1.070 grammen zilver per ton

25.550 tonnen met gemiddeld 9.4 gram goud en 503 grammen zilver per ton,

en voor Lebong Simpang

34.000 tonnen zeker erts met 15.88 gram goud en

11.180 tonnen waarschijnlijk erts met 16 grammen goud per ton.

Deze reserves zijn voldoende voor een driejarige exploitatie, berekend op de sedert begin 1926 belangrijk verhoogde productie (zooals hieronder nader moge blijken), terwijl omtrent de verdere toekomst nog weinig valt te voorspellen. Met betrekking tot den aanwezigen ertsvoorraad was het een groote teleurstelling, toen de verdere developpeeringswerken tegen het einde van 1924 uitwezen dat de rijke ertsader van het voornaamste (Gedang Ilir) rif te Tambang Sawah zich niet naar de geëxploreerde diepte voortzette. Sedert zijn in verband hiermede de exploratie-werkzaamheden naar de diepte zoowel als in andere richtingen krachtiger ter hand genomen. In totaal werden daartoe in 1925 in den Gedang Ilir ader voor exploratie-doeleinden aan galerijen en dwarsslagen 2381 M. en aan opbraken en putten 541 M. gedreven. Als resultaat dier exploratie werd hier en daar wel wat erts bijgevonden, maar nieuwe vondsten, welke belangrijk betere voor-

uitzichten vermogen te openen voor den levensduur van het bedrijf, bleven tot nog toe uit".

De voor Tambang Sawah vermelde hoeveelheid erts van totaal 112.890 ton ter waarde van ƒ 6.990.000 (bij een marktprijs voor goud van ƒ 1650 en voor zilver van ƒ 45,— per K.G.) werd dus aangenomen voldoende te zijn om door te werken tot einde 1928. Een gelijkluidende verklaring is ook door de Regeering aan den Volksraad gedaan. Eerst in de volgende jaren is door exploratie meer erts bijgevonden, waardoor het mogelijk werd dat de mijn nu nog in bedrijf is. Van de veranderingen in de ertsreserve, slechts wat betreft de hoeveelheden in tonnen, geeft de hieronder volgende, ongelukkig niet volledige tabel een overzicht.

Jaar	1 Januari	Bijgekomen	Afgegaan	31 December
1923	?	?	13.158	?
1924	?	?	25.213	?
1925	?	?	28.854	112.890
1926	112.890	—8.950	40.410	64.385
1927	64.385	43.797	41.482	66.700
1928	66.700	16.552	43.252	40.000
1929	40.000	35.892	41.892	34.000
1930	34.000	?	± 40.000	?
1931	?	?	± 40.000	—

Wanneer dus moet worden vastgesteld dat uiterlijk op ultimo 1928 het in de Memorie van Toelichting bedoelde aanwezige erts geheel was verwerkt, dan is uit den verzamelstaat na te gaan welke hoeveelheden en waarden dit in de praktijk gebleken is te bevatten.

Van 1923 tot en met 1928 zijn verwerkt 192.369 ton Tambang Sawah erts met een opbrengst van ƒ 8.915.000. Worden de 16% verlies bij verwerking en de 4% afbouwverliezen in aanmerking genomen, dan kan de volgende tegenstelling worden gemaakt:

Volgens de Memorie van Toelichting in 1915 met voldoende zekerheid aanwezig 263.000 ton erts ter waarde van ƒ 21 millioen. Welke bij ontginning en verwerking bleken te zijn slechts 200.400 ton met een waarde van ƒ 11,1 millioen.

Waar moeilijk kan worden aangenomen dat belangrijk grootere verliezen bij de ontginning dan 4% hebben plaats gehad en evenzoo de extractiepercentages in de jaarverslagen vermeld, waaruit de verwerkingsverliezen zijn berekend, natuurlijk alle vertrouwen verdienen, is de eenige verklaring voor dit enorme verschil tusschen verwachtingen en verwezenlijking, dat de vooruitzichten indertijd te gunstig zijn voorgesteld.

Van sterke dalingen der goud- en zilverprijzen nadat tot ontginning besloten werd, wat ook nadeelig effect op de uitkomsten zou gehad hebben, is hierbij geen sprake. Dit blijkt wel uit de onderstaande tabel van de prijzen der edele metalen (in guldens per kilogram) over 1912 tot en met 1929, welke ontleend is aan de Jaarboeken van het Mijnwezen.

Jaar	Goud	Zilver	Jaar	Goud	Zilver
1912	1648	49.0	1921	1975	58.0
1913	1648	46.5	1922	1786	59.0
1914	1648	44.0	1923	1769	55.5
1915	1648	40.0	1924	1796	55.5
1916	1648	53.0	1925	1652	59.0
1917	1648	65.0	1926	1652	43.0
1918	1648	78.0	1927	1652	46.0
1919	1648	89.5	1928	1652	47.0
1920	1939	95.0	1929	1652	43.0

De prijs van het goud kan gezegd worden ongeveer gelijk gebleven te zijn, hoewel vermoedelijk van de hoogere noteeringen gedurende 1921 tot en met 1924 wel eenig profijt getrokken is. Daarentegen was de zilverprijs in 1915 op ƒ 40,— tot ƒ 44,— vrij belangrijk lager dan de prijzen vanaf 1921 tot en met 1929, en zal — niettegenstaande de sterke daling na 1929 — zeker niet minder geweest zijn dan de gemiddelde prijs van 1921 tot ultimo 1931.

De gegevens die in 1915 aan de Kamer zijn verstrekt waren natuurlijk ook weder gebaseerd op een deskundig technisch rapport uit Indië ontvangen, en daarin moet dus blijkbaar eene verkeerde taxatie der ertsvoorraden zijn uitgevoerd. Zooals reeds

medegedeeld is dit verslag niet gepubliceerd, zoodat niet met zekerheid kan worden uitgemaakt waarin precies de fout schuilt en dienaangaande alleen sterke vermoedens kunnen worden uitgesproken. Wanneer hiertoe overgaan wordt zal het noodig zijn eerst wederom eenigen uitleg te geven, n.l. omtrent de wijze waarop men in het algemeen uit de resultaten der exploratie van een gangertsvoorkomen de noodige conclusies trekt ter beoordeeling van de economische ontginbaarheid daarvan.

De waarde van een dergelijk opengelegd voorkomen hangt af van:

1e. het voordeel dat onmiddellijk en met groote zekerheid uit de ontginning van het opengelegde erts kan worden verkregen,
2e. de toekomstige voordeelen die behaald kunnen worden bij exploitatie van het erts, dat buiten de gedurende de exploratie aangelegde mijnwerken te verwachten is.

De mijnbouwkundige exploratie zal in den regel zijn geschied op zoodanige wijze dat twee groepen van opengelegd erts zijn te onderscheiden. Geheel opengelegd, *zeker* of positief erts is door schachten en galerijen als het ware verdeeld in blokken van zekere afmetingen. Gedeeltelijk opengelegd of *waarschijnlijk* erts geeft niet zoo zekere verwachtingen, omdat het niet aan alle maar slechts aan 2 of 3 zijden is blootgelegd. Het zekere erts is nauwkeurig genoeg bekend wat betreft hoeveelheid zoowel als hoedanigheid, althans ingeval het voorkomen niet al te veranderlijk is èn wanneer de zooeven genoemde door developpeeringswerken gevormde blokken niet te groot van afmetingen zijn. In de praktijk is gebleken dat gemiddelde afstanden van ca. 100 voet of 30 M. tusschen opvolgende galerijen en hellende schachten gewoonlijk wel aan het doel beantwoorden.

Het waarschijnlijke erts is in den regel ook ongetwijfeld aanwezig, echter slechts kwalitatief: door het ontbreken van voldoende beoordeelingsvlakken is het niet mogelijk om hoeveelheid en gehalte hiervan vast te stellen even nauwkeurig als voor het zekere erts.

Een laatste categorie vormt het *mogelijk* erts, dat omvat alles wat voorkomt beneden de laagste galerijen en buiten de verst verwijderde schachten, die in het erts werden aangelegd. Men is hiervan natuurlijk het minst zeker, daar noch door openlegging

noch door directe waarneming (behalve aan het laatste begrenzingsvlak) van dit erts wat bekend is. Gedurende de geheele exploratie heeft men echter het ertsvoorkomen beter leeren kennen en in verband met hetgeen uit de praktijk elders, voornamelijk in naburige ontginningen van gelijksoortige afzettingen, gebleken is kan dan op geologische gronden een taxatie worden gemaakt. Deze blijft echter, hierop moet wel met eenigen nadruk worden gewezen, hoofdzakelijk subjectief.

Het meest veilig zou natuurlijk de toekomst der te openen mijn zijn, wanneer men haar een geheel onderzochte en berekende ertsreserve kon aanbieden, voldoende om zoo lang door te werken totdat het benoodigde kapitaal geheel afgeschreven is, of m.a.w. wanneer al het erts hetwelk in het voorkomen aanwezig is geheel opengelegd werd op zoodanige wijze dat het als zeker erts te beschouwen is. Dit zal echter wel nooit mogelijk zijn met het oog op de zeer groote kosten, die een dergelijke exploratie zou meebrengen en die ten laste van de ontginning gedurende een reeks van jaren behooren te komen. Evenmin zou een dergelijk voortijdig openleggen van al het erts wenschelijk zijn wegens het vele onderhoud dat de hiertoe aangelegde werken zouden behoeven. Men zal dus zijne verwachtingen moeten baseeren op een beperkte reserve van zeker erts, op een bepaalde hoeveelheid waarschijnlijk erts en op een te taxeeren quantum mogelijk erts. Hoe moeilijk het ook moge zijn hierin een juiste beslissing te geven, waarvan soms zooveel kan afhangen, deze gang van zaken is nu eenmaal onvermijdelijk. Kernachtig drukt in dit opzicht de tegenwoordige President HOOVER — die gelijk misschien niet algemeen bekend is vroeger zelf een succesvol mijningenieur was — zich uit in zijn boek „Principles of Mining", waar hij zegt:

„„It is a knotty problem to value the extension of a deposit beyond a short distance from the last opening. A short distance beyond it is „proved ore", and for a further short distance is „probable ore". Mines are very seldom priced at a sum so moderate as that represented by the profit to be won from the ore in sight, and what value should be assigned to this unknown portion of the deposit admits of no certainty. No engineer can approach the prospective value of a mine with optimism, yet the mining industry would be non-existent to-day were it approached

with pessimism. Any value assessed must be a matter of judgment, and this judgment based on geological evidence. Geology is not a mathematical science, and to attach a money equivalence to forecasts based on such evidence is the most difficult task set for the mining engineer" ".

De verwachting in de Memorie van Toelichting van 1915 uitgesproken, dat behalve het zeker erts van Tambang Sawah ter waarde van *f* 20 millioen ook nog mogelijk erts zou voorkomen voor een waarde van *f* 60 millioen, lijkt nu wel zeer optimistisch. Zij komt tenslotte neer op een onderstellen van de mogelijkheid (het officiëele stuk drukt het zelfs nog wat sterker uit) van een totalen omvang van het ertsvoorkomen 4 maal zoo groot als van het gedeelte dat door de exploratie is aangetoond geworden. Volgens HOOVER moet men juist bij afzettingen van *dit* type zeer voorzichtig in de schattingen van het mogelijk erts zijn. Beter ware het wellicht geweest in het geheel geen cijfers te noemen omtrent mogelijk totaal te verwachten baten dan dergelijke opwinding veroorzakende getallen die toch geheel in de lucht hangen, temeer waar voor het opengelegde erts reeds zulke hooge waarde werd opgegeven.

Wanneer nu dit mogelijke erts, dat bij de ontginning zelfs in het geheel geen rol gespeeld heeft, verder buiten beschouwing wordt gelaten, dan is het duidelijk dat het bij exploitatie zoo deerlijk tegenvallen van de tevoren opgegeven ertsreserve van Tambang Sawah kan worden toegeschreven aan twee oorzaken:

1e. Het *waarschijnlijke* erts kan gebleken zijn in veel geringer hoeveelheid en waarde aanwezig te zijn dan op grond van de weliswaar onvolkomen openlegging aanvankelijk werd verwacht.

2e. Van het *vermeende zekere* erts kan, door de groote veranderlijkheid van de afzetting in verband met te groote onderlinge afstanden der developpeeringswerken, een belangrijk gedeelte bij de ontginning in massa zoowel als in edelmetaalgehalte tegengevallen zijn.

De vorm van den Gedang Ilir-gang wordt inderdaad in het reeds genoemde Jaarboek 1912 Verhandelingen beschreven als onregelmatig. In de ondergrondsche werken werden een drietal aanzwellingen in de dikte (tot 6 M.) waargenomen, welke door slechts

enkele decimeters dikke gedeelten aan elkaar verbonden waren, terwijl de waarden blijkbaar nog grooter veranderingen vertoonden. Het moet wel als vaststaand beschouwd worden, dat het niet voldoende rekening houden met deze veranderlijkheid de oorzaak is geweest van de te hooge raming en daardoor van de mislukking van het mijnbedrijf. Hieraan moet ik echter toevoegen dat deze misrekening ook de eenige, en dan tot op zekere hoogte nog een vergeeflijke fout is die van deskundige zijde bij den opzet werd gemaakt. Een goede basis voor het ontwerpen eener exploitatie op de schaal, die onder de gegeven omstandigheden het meest gewenscht voorkomt, is in normale gevallen de aanwezigheid van een hoeveelheid zeker erts voldoende voor minstens 3 jaren werken, benevens een ongeveer dubbel zoo groote hoeveelheid waarschijnlijk erts. Zoodoende kan immers door de mijn met eenige gerustheid gedurende waarschijnlijk 9 jaren worden doorgewerkt, in welk tijdsverloop weer een nieuwe ertsreserve kan opengelegd zijn. Nu was de hoeveelheid gedeveloppeerd erts in de Memorie van Toelichting genoemd 263.000 ton, welke voldoende werden geacht voor 9 jaren ontginning met een productie van 30.000 ton 's jaars, hetgeen dus met het bovenstaande in overeenstemming is. Hoewel daaromtrent geen gegevens ten dienste staan, kan men ervan overtuigd zijn dat alleen het geheel opengelegde, zekere erts voor minstens 3 jaren exploitatie voldoende was, dus wel ongeveer 100.000 ton bedroeg. Had slechts het waarschijnlijke erts de massa en de waarde bezeten, die bekwame ingenieurs na een zorgvuldig en nauwgezet onderzoek ervan verwachtten, dan ware alles nog goed terecht gekomen. Zelfs al zou dan de exploitatie wegens gebrek aan erts vóór of op het eind van dit jaar gestaakt geworden zijn, de ƒ 10 millioen hoogere opbrengst hadden een netto overschot bezorgd grooter dan nu het verlies bedraagt.

Wanneer een particuliere maatschappij, op een exploratierapport als voor Tambang Sawah opgemaakt werd als basis, de ontginning was aangevangen, dan zou de zaak ongetwijfeld anders aangevat zijn. Vermoedelijk had zij zich, althans voor de eerste jaren, met Redjang Lebong verstaan omtrent de verwerking der ertsen en zou zij slechts voor de mijnexploitatie en het transport zorg gedragen hebben. Middels een kabelbaan van niet

meer dan een tiental K.M. lang zou het erts gemakkelijk en goedkoop naar het hoofdkwartier te Lebong Donok vervoerd zijn kunnen worden. Maatregelen hadden slechts genomen moeten worden om de verwerkingsinstallatie aldaar aan het weerbarstige karakter der Tambang Sawah ertsen aan te passen, maar overigens zou op die wijze wel het minste risico zijn geloopen. Het kapitaal zou bovendien laag gehouden zijn door de aanschaffing van een minder kostbare installatie voor krachtvoorziening, waardoor ook de kosten van afschrijving zouden verminderen. Zonder berekening van de rente ware dan, wanneer Tambang Sawah na *f* 13 millioen opgeleverd te hebben uitgewerkt zou zijn, geen verlies gemaakt, maar had een bescheiden dividend uitgekeerd kunnen zijn. In alle gevallen zou er na een dergelijke opbrengst geen reden tot klagen zijn geweest, daar de ontginning van goud in soortgelijke afzettingen nu eenmaal onvermijdelijk risico met zich brengt. Wat bij een object als dit verloren werd zou het kapitaal dat voor goudmijnbouw geïnteresseerd is wel trachten elders weder terug te winnen, zonder dat daarbij van eenige deprimeering door dezen nog milden tegenvaller behoefde sprake te zijn.

Geheel anders staan de zaken echter voor een Gouvernement, dat goudmijnexploitatie incidenteel in eigen beheer wil gaan drijven, uitsluitend om fiscale overwegingen zonder dat eenig sociaal of economisch belang daarmede gediend is. De Staat beschikt nu eenmaal niet over een kapitaal van b.v. honderd of wel eenige honderden millioenen, dat steeds voor dergelijke riskante ontginning disponibel blijft en dat zijn risico vermindert door zijne werkzaamheden over een groot aantal verschillende soortgelijke zaken te verdeelen. Mijnbouw van Staatswege — Mr. VAN WATERSCHOOT VAN DER GRACHT heeft het in zijn meergenoemd verslag zoo juist uitgedrukt — dient zich te houden aan betrekkelijk omvangrijke objecten, waar een regelmatig grootbedrijf mogelijk is, met niet al te wisselende uitkomsten en van voldoend langen duur, waaruit de schatkist dus tamelijk gelijkmatige en niet te kortstondige baten verwachten kan. Had men tijdig ingezien dat deze kwalitatief zoowel als kwantitatief zoo veranderlijke ertsafzettingen nooit een object voor Staatsexploitatie *mogen* zijn, dan waren de 3½ millioen verlies bespaard gebleven en — dan

zou ook de primaire fout, die 10 jaren tevoren begaan was, nooit gemaakt zijn. Want de optimistische taxatie der ertsvoorraden van Gedang Ilir kan tenslotte, hoeveel nadeel zij ook het Land berokkend moge hebben, slechts als een incidenteele, een secundaire fout worden aangemerkt. Nadat de langdurige exploratie betrekkelijk succesvol was afgeloopen, had men in alle gevallen een vrij behoorlijke basis verkregen om op voort te bouwen en werd althans eenige zekerheid gesteld tegenover de slechte kansen die het kapitaal van de te stichten mijnbouwonderneming konden bedreigen. Toen echter in 1905 met de *exploratie* begonnen werd, bestond omtrent den uitslag dezer kostbare onderzoekingen niet de minste zekerheid. Men mocht eenige verwachting koesteren dat in het gereserveerde gebied nog andere exploitabele goud-zilverafzettingen te vinden zouden zijn dan die reeds door de particuliere nijverheid in beslag genomen waren, maar het bleef toch een kansspel. Ongetwijfeld waren de afzettingen te Lebong Simpang en Tambang Sawah reeds spoedig bekend en opvallend door de bij het oppervlakteonderzoek verkregen resultaten, die een nadere exploratie volkomen *schenen* te wettigen. Het is nu gebleken hoe bedriegelijk die eerste aanwijzingen geweest zijn, waardoor ook de honderdduizenden besteed aan de speciale mijnbouwkundige onderzoekingen — om nu maar bij het exploratie-stadium te blijven — verloren zijn. Het Gouvernement had zich daarom van den aanvang af nooit mogen wagen aan een intensieve nadere exploratie, die zooveel verder ging dan het zoo wenschelijke economisch-geologische onderzoek eener landstreek, en waarbij vooreerst de kans dat die kostbare werkzaamheden met succes bekroond worden zeer gering is, terwijl achteraf de schijnbaar mooiste ontdekkingen nog dermate kunnen tegenvallen als bij de ontginning van Gedang Ilir het geval is geweest.

Toch is Benkoelen niet het eenige voorbeeld van een dergelijke mijnbouwkundige exploratie van na een oppervlakte-onderzoek gunstig voorkomende gangafzettingen. Zoo werd vanaf einde 1911 gedurende ruim 5 jaren een gedeelte van Midden-Celebes, waar een gebied van ca. 8000 K.M². oppervlak voor opsporingen vanwege het Gouvernement was gereserveerd, geologisch opgenomen, waarna de daarbij in de nabijheid van Rante Pao aangetroffen afzettingen van lood, zilver en goud middels develop-

peeren nader werden onderzocht. De gangen waarin deze ertsen voorkwamen bleken te behooren tot dezelfde jonge goud-zilverformatie als waartoe de afzettingen van Benkoelen gerekend worden, hetgeen mogelijk wel als stimulans gewerkt heeft. Daar de gangen zich kenmerkten door een groote wisselvalligheid in dikte, terwijl het erts zeer veranderlijk was in aard en in edelmetaalgehalte, kon geen der onderzochte objecten economisch waardevol worden geacht. Waar dus niet tot ontginning van Landswege zou worden overgegaan, en om niet vermelde redenen ook geen aanleiding bestond tot het sluiten van overeenkomsten op den voet van Artikel 5a der Mijnwet, werd in 1920 vastgesteld dat binnen een zeker terrein in den omtrekt van Sasak geen concessie zou worden verleend dan na openbare mededinging. Totnogtoe is het niet tot eenige exploitatie gekomen, zoodat de kosten van het onderzoek, welke met prijzenswaardige openhartigheid werden medegedeeld ƒ 534.000 te bedragen, als verloren dienen te worden beschouwd.

In 1921 werden verkenningen begonnen in een gereserveerd terrein gelegen in de districten Djampang Koelon en Djampang Tengah nabij de Wijnkoopsbaai in Zuid-Java. Hier werden ten minste twee sterk gemineraliseerde zônes aangetroffen, één in elk district, waarin een groot aantal ertsgangen te verwachten zouden zijn, wederom behoorende tot de jonge goud-zilverertsformatie. In verband met den wensch der Regeering om het onderzoek zoo spoedig mogelijk te brengen in zoodanig stadium dat het terrein wederom ter beschikking van particulieren kon worden gesteld, werden vanaf medio 1923 gedurende ruim een jaar verschillende gangvoorkomens in den omtrek van Pesawahan (Djampang Koelon) nader mijnbouwkundig onderzocht. In totaal werden galerijen gedreven tot een lengte van 3400 M., benevens 90 M. schacht. Slechts enkele der vele aanwezige ertsgangen bleken niet geheel waardeloos te zijn; maar voor de exploitatie van deze waren dan ook verscheidene gunstige economische factoren aanwezig, daarentegen beloofde de verwerking van het erts niet zoo eenvoudig te zijn. Het gereserveerde gebied werd tegen het einde van 1924 weder opengesteld met uitzondering van een 900 H.A. groot terrein, waarin de voornaamste der aangetoonde ertsgangen voorkwamen en waarvoor gegadigden werden opgeroepen tot het

sluiten van een aannemingsovereenkomst. In 1926 werd een dergelijk contract gesloten met de Algemeene Industrieele Mijnbouw en Exploitatie Maatschappij te Batavia voor de winning van goud, zilver, lood en andere metalen in dit terrein; tot ultimo 1929 was hier echter nog zoo goed als geen productie verkregen. Hoeveel de kosten van het Gouvernementsonderzoek hebben bedragen werd niet opgegeven, maar in verband met den korten duur ervan mag aangenomen worden dat het belangrijk minder zal zijn dan het voor de exploratie van Sasak genoemde cijfer. Evenwel is het de vraag of de particuliere ontginner ooit voldoende resultaten zal verkrijgen om het Gouvernement die uitgaven door de maximum 20% van de netto opbrengst, die uitgekeerd moet worden, te doen terugverdienen. Veiliger zou het daarom geweest zijn dit speciaal mijnbouwkundige onderzoek geheel of grootendeels achterwege te laten en na de aantooning van een aantal ertsgangen het gebied voor den particulieren mijnbouw onder de gewone vergunnings- en concessie-voorwaarden geheel open te stellen. Met dat al komt het mij voor dat in dit geval de goede weg is ingeslagen, n.l. om middels een betrekkelijk kort onderzoek met niet te hooge kosten een resultaat te bereiken dat de aandacht van het particuliere mijnbouwkapitaal doet vestigen op een sterk gemineraliseerd gebied met vele en groote mogelijkheden, gelegen in een landstreek waar alles in het voordeel van economische exploitatie is. Betreurd moet het slechts worden dat de animo tot onderzoek en ontginning van ertsafzettingen hier te lande zoo gering is, waardoor vele mogelijke waardevolle objecten onberoerd blijven, die zeker eenig risico waard zouden zijn.

Het jongste voorbeeld van meer intensief mijnbouwkundig onderzoek van Landswege is dat van de zilver- en goudertsen in Zuid-Bantam. Reeds bij de eerste verkenningen, einde 1924, in die streek bleek het voorkomen van een gemineraliseerd terrein, dat groote overeenkomst vertoonde met de meergenoemde goud-zilverertsformatie van Benkoelen. Talrijke ertsgangen werden aangetroffen, waarvan het materieel buitengewoon veel geleek op dat van Tambang Sawah, en vaak daarvan op het oog nauwelijks te onderscheiden was. Deze gelijkenis, in verband gebracht met het ongelukkig lot der Landsgoud- en zilvermijnen, hetwelk zich in dien tijd juist duidelijk begon af te teekenen, heeft blijkbaar niet

ontmoedigend op de neiging tot Gouvernementsexploratie gewerkt. Verschillende erts-afzettingen zijn tenminste door sleuven aan de oppervlakte en door tunnels en galerijen nader onderzocht, welke werkzaamheden tot medio 1929 duurden. Het eindverslag over de onderzoekingen, dat vermoedelijk weer den vorm van een der reeds genoemde Verslagen en Mededeelingen zal aannemen, is nog niet verschenen, terwijl over de kosten die eraan verbonden waren ook niets bekend is.

In den Volksraad werd reeds belangstelling voor de gedane ontdekkingen getoond en in 1928 zelfs — met een bewonderenswaardig optimisme — de verwachting uitgesproken dat de Staat eventueel aangetroffen groote en rijke afzettingen in eigen beheer zou ontginnen, waarop de Regeering zoo verstandig was geen definitief antwoord te geven. Na de mislukking in Benkoelen zal wel geen vrees behoeven te bestaan dat met 's Lands gelden opnieuw eenzelfde kansspel zal worden aangevangen in Zuid-Bantam. Zelfs voor het indienen van een ontwerp tot stichting van een gemengd bedrijf, waarbij de risico slechts verminderd zou worden, zal het der Regeering waarschijnlijk aan moed en overtuiging ontbreken, terwijl bovendien de objecten in kwestie zich in het geheel niet tot dien beheersvorm leenen. Op welke wijze echter eventueele veelbelovende ontdekkingen dan in ontginning moeten worden gebracht is niet gemakkelijk uit te maken, waar vermoedelijk gewone concessieverleening voor de hoofdobjecten niet in de bedoeling zal liggen. De vraag moet daarom gesteld worden of ook aan dit speciale onderzoek, dat een viertal jaren geduurd en allicht een paar ton gekost zal hebben, wel ooit begonnen had mogen worden. Het komt mij voor dat een onderzoek, waarbij slechts de grenzen van gemineraliseerde zônes werden vastgesteld en de voornaamste ertsafzettingen oppervlakkig nader onderzocht, hier evenals voor de Djampangs meer aanbeveling had verdiend. Tegelijk met een zoo spoedig mogelijk na beëindiging der werkzaamheden opgemaakt verslag hadden dan vergunningsaanvragen toegelaten moeten worden op de wijze als voor alle *a* delfstoffen volgens de Mijnwet mogelijk is. Wanneer men zich van tevoren duidelijk rekenschap had gegeven wat men bij deze

intensieve exploratie zich ten doel stelde te bereiken, zou het mogelijk achterwege zijn gebleven.

Bij de behandeling der Begrooting voor 1926, nadat het aanstaand roemloos einde van Tambang Sawah was bekend gemaakt, merkte de heer 's JACOB in den Volksraad op dat de Staat nu eenmaal nooit dergelijke riskante mijnbouwobjecten mag entameeren. Benkoelen moest volgens hem voortaan een waarschuwend voorbeeld zijn. Men behoort zich evenwel dit ook voor oogen te houden wanneer in de toekomst plannen mochten worden gemaakt ter *exploratie* van Gouvernementswege van ertsafzettingen, die — als de Gedang Ilir-gang — zelfs wanneer ze bij gelukkig toeval na een kostbaar onderzoek een indruk mogen wekken, van grooten omvang en rijkdom, bij ontginning nog zulke tegenvallers kunnen opleveren. Worden dergelijke speculatieve onderzoekingen in den vervolge geheel vermeden, dan zullen de millioenen verlies in Benkoelen toch nog eenig nuttig effect hebben gehad.

Erkend moet overigens worden dat het Land *nog* wel iets goeds heeft overgehouden uit deze mislukte exploitatie, namelijk heeft zij ons het reeds vermelde waterkrachtwerk bij Tes bezorgd. Er bestaat voldoende aanleiding om te verwachten, dat, wanneer de mijnontginning als een onaangename droom zal vergeten zijn, in Benkoelen een op solide basis werkend stroomleveringsbedrijf op efficiente en voor den Lande voordeelige wijze zal bijdragen tot de economische en andere ontwikkeling van een uitgestrekt gedeelte van dat gewest.

De waterkrachtcentrale van Tes heeft van den aanvang af een onafscheidelijk gedeelte van den geheelen opzet der ontginning van Tambang Sawah uitgemaakt. In 1917 werd door den Dienst voor Waterkracht en Electriciteit met den bouw van deze centrale begonnen, welke moest voorzien in de energiebehoeften niet alleen van het Landsmijnbedrijf maar ook van het dichtbij gelegen Redjang Lebong. Het plan was om de installatie voorloopig in te richten met een vermogen van circa 2000 P.K. (2 × 700 K.W.) en in eene mogelijkheid van uitbreiding tot dubbele capaciteit te voorzien. In Januari 1920 werd met stroomlevering aan Redjang Lebong begonnen, eerst einde van dat jaar kreeg Tambang Sawah

voor het eerst electriciteit. Reeds in Augustus 1921 daalde het waterniveau in het meer zoodanig, dat slechts water voldoende voor afgifte van 500 K.W. kon worden aangevoerd, terwijl de centrale in staat was 1400 K.W. af te geven en beide mijnbedrijven grooter vermogen noodig hadden. Na het leggen van een stuwdam in den uitloop van het meer in de A. Ketahoen, waardoor de waterspiegel een voet steeg, werd verder van watertekort geen last ondervonden. De gemiddelde jaarlijksche belasting steeg snel in de volgende jaren tot zij een maximum behaalde gedurende 1925, n.l. 1020 K.W., daarna is de belasting vrijwel constant en op een iets lager peil gebleven. De maximum belasting bedroeg echter vaak tusschen 1300 en 1400 K.W., waarbij dus nagenoeg het geheele vermogen der centrale benut werd. Gedurende zulke tijden ging dan bijna de geheele verwerkbare hoeveelheid water van 4 M^3 per seconde door de turbines, terwijl overigens gemiddeld 35 à 40% van die waterhoeveelheid niet werd verbruikt. Later bleek dat het gemiddelde rivierdebiet nog grooter was, zelfs werd vastgesteld dat op minstens 8 M^3 per seconde steeds kon gerekend worden.

Bij de geleidelijke ontwikkeling van verschillende streken in Zuid-Sumatra, waar landbouw- en andere ondernemingen zijn gevestigd, bleek dat een toenemende levendige behoefte aan licht en kracht te verwachten zou zijn. De vraag rees of niet de tijd gekomen was in die gebieden centrale energie-voorzieningen in het leven te roepen, en een naar aanleiding hiervan in 1928 door den Dienst voor W. en E. ingesteld onderzoek wees uit, dat voor deze voorzieningen in de eerste plaats in aanmerking zouden komen de omgeving van Tjoeroep en de streek bij Pageralam in de Palembangsche bovenlanden. Wat het eerstgenoemde gebied betreft werd, in verband met de waarschijnlijkheid dat Tambang Sawah toch binnenkort gesloten zou moeten worden, nader onderzocht of de dan vrijkomende energie van het bestaande waterkrachtwerk voor de algemeene stroomvoorziening kon worden benut. Hierbij werden gunstige resultaten verkregen, zelfs bleek dat — voornamelijk door de behoeften van de omgeving van Kepahiang — vergrooting der capaciteit niet ongerechtvaardigd zou zijn. Voor de uitvoering van dit plan zou dan een ongeveer 100 K.M. lange hoogspanningslijn gebouw moeten worden van Tes over Tjoeroep en Kepahiang naar

Benkoelen. Vergrooting der capaciteit van het waterkrachtwerk bleek mogelijk doordat men bij volledige benutting van het minimumdebiet der A. Ketahoen kon rekenen op 10 M^3 per seconde. Ontwerpen met begrootingen van deze uitbreidingen en voor de aan te leggen hoogspanningslijn naar Benkoelen kwamen in 1929 gereed.

Bij de eerste aanvullende Begrooting voor 1929 van den Dienst voor W. en E. werd *f* 700.000 aangevraagd, om genoemde hoogspanningslijn te kunnen bouwen met eenige onderstations. Medegedeeld werd hierbij dat de Nederl.-Indische Gas Maatschappij voornemens was om na de sluiting der Gouvernementsmijnen de distributie ter hand te nemen en een minimum garantie aan stroominkomsten voor het Land te stellen, waardoor de bedrijfskosten inclusief rente en afschrijving van de nieuw te bouwen installatie gedekt konden worden.

In den Volksraad wilden blijkens het Afdeelingsverslag eenige leden de verplichtingen aan Redjang Lebong liever geheel afkoopen en de centrale buiten gebruik stellen, instede van nieuw kapitaal in het bedrijf te steken. Hiermede kon de Regeering natuurlijk niet accoord gaan en zij verklaarde dan ook dat het waterkrachtwerk daartoe een te waardevol object was voor het economisch belang van Benkoelen en dat aan uitbreiding van het kapitaal, met zeer goede verwachtingen dit geleidelijk te kunnen terug verdienen, zeker de voorkeur ware te geven boven vernietiging van bijna het geheele in de installatie gestoken kapitaal. Nader werd medegedeeld dat de N.-I. Gas Mij. zich had bereid verklaard de voor de electrificatie van Benkoelen benoodigde energie tegen bepaalde tarieven af te nemen, waarbij een minimum aan inkomsten voor het Land werd gegarandeerd gedurende het eerste bedrijfsjaar ten bedrage van 8%, voor het tweede jaar van 10% en voor de volgende jaren van 12% van het totale nieuw bijgekomen kapitaal. Dit bedrag zou voldoende zijn om de exploitatiekosten van het bedrijf vermeerderd met rente en afschrijving van dat nieuwe kapitaal te dekken. Een surplus werd verwacht, dat met de electriciteitsbehoeften in de voorziene streek gelijdelijk zou toenemen, waardoor ook rente en afschrijving van de oorspronkelijke kapitaalswaarde konden worden goed gemaakt.

Het toegestane bedrag van ƒ 700.000 werd in het jaar 1929 niet geheel opgebruikt, zoodat voor 1930 nog eens de helft ervan moest worden aangevraagd. In de Begrooting voor 1931 wordt medegedeeld dat het geheele bedrag vermoedelijk einde 1930 zou zijn verwerkt.

Worden de bedrijfskosten van het waterkrachtwerk, wanneer het met stroomlevering aan zijn nieuwe cliëntèle kan beginnen, gesteld op ƒ 50.000 's jaars, dan zullen de totale kosten, inclusief ƒ 50.000 voor afschrijving en dubbel zooveel voor rente, rond ƒ 200.000 bedragen. Hiervoor kan, zooals totnogtoe ook geschiedde, 9 millioen kilowatturen per jaar geleverd worden, waarbij de belastingsfactor der centrale 75% is, bij een gemiddelden prijs van 2½ cent per K. W. U. zou dus de onderneming zich zelve kunnen bedruipen. Tegen een afname voor dit lage bedrag zouden naar het voorkomt in het algemeen geen bezwaren zijn, echter is het Land nog door een contract gebonden aan Redjang Lebong, dat gedurende 1929 niet minder dan 5 millioen K. W. U. afnam tegen een prijs van blijkbaar slechts 1 cent. Zoodra echter deze mijn wegens uitputting der ertsvoorraden eenmaal gesloten wordt zooals naar de laatste brichten waarschijnlijk lijkt, staat niets meer een goed rendeeren van het stroomleveringsbedrijf in den weg. Maken de behoeften aan electriciteit later eene uitbreiding noodzakelijk, dan kan met eenige zekerheid voorspeld worden dat hierdoor de rentabiliteit der onderneming slechts erop zal vooruitgaan. Aan den Dienst voor W. en E. is het toevertrouwd de hier uitgesproken verwachtingen te verwezenlijken.

Is een beleggingsraad voor Indië gewenscht?

door

M. A. J. Kelling.

I. INLEIDING.

Gedurende mijn laatste verlof in Nederland werd mij door een der leden van den Centralen Beleggingsraad de vraag gesteld, die ik als titel boven dit artikel heb geplaatst.

Hoewel ik geen vreemde ben op Indisch beleggingsgebied, was het mij toch niet mogelijk daarop een concreet antwoord te geven. In de eerste plaats was mij toen nog te weinig bekend aangaande de wordingsgeschiedenis en de werkwijze van den Nederlandschen Centralen Beleggingsraad, in de tweede plaats is het lang niet altijd te zeggen, of een Instituut, dat in het Moederland met goed gevolg functioneert, ook in Indië met nut zal kunnen arbeiden.

Ik bleef dus het antwoord schuldig, doch beloofde deze vraag in studie te nemen en haar vóór het einde van dit jaar omstandig te beantwoorden.

Voor Indië lijkt het mij beter, het probleem voorloopig als volgt te formuleeren: *Is in Indië centralisatie der beleggingen van bij de wet ingestelde fondsen gewenscht?*

Zooals het mij aanvankelijk ging, zal het n.l. velen, die dit lezen, waarschijnlijk nauwelijks bekend zijn, dat er in Nederland een Centrale Beleggingsraad bestaat.

Voor een volledige behandeling van deze, zoowel voor landsdienaren als particulieren, zeer belangrijke materie, — met de belegging dezer „Fondsgelden" zijn jaarlijks millioenen guldens gemoeid, zoodat centralisatie dier beleggingen ongetwijfeld de geldmarkt, dus ook de geheele economische structuur, zal beïnvloeden, — is het daarom noodig tevoren een schets te geven van het

ontstaan en de werkwijze van den Nederlandschen Centralen Beleggingsraad.

II. VOORGESCHIEDENIS.

Vooral in den crisistijd 1922—1926 brachten enkele leden van de Tweede Kamer de wenschelijkheid naar voren om meer *eenheid* te doen brengen in de beleggings-politiek der verschillende Rijksfondsen, daarbij erkennende, dat ook zonder gedwongen centralisatie de beheerders dier Fondsen in de laatste jaren door onderlinge afspraken en eendrachtig samengaan, in die richting reeds met succes werkzaam waren geweest.

De geweldige toeneming der Staatsschuld en de gelijktijdige aangroeiïng der lasten voortspruitende uit de sociale verzekering, brachten in die dagen als vanzelf ook de vraag naar voren, of het niet wenschelijk zou zijn de belegging der Rijksfondsen zooveel mogelijk te doen geschieden in Staatsleeningen.

Bij gemeenschappelijke beschikking van de Ministers van Financiën en van Arbeid, Handel en Nijverheid werd daarom in Februari 1924 een commissie ingesteld tot onderzoek van de volgende vraagpunten:

a. of, en zoo ja, op welke wijze het mogelijk is om, zonder ongeoorloofde verschuiving van lasten naar de toekomst en zonder aantasting van de aanspraken dergenen, te wier behoeve de betrokken wettelijke voorzieningen zijn getroffen, en met behoud zooveel mogelijk van het stelsel der betrokken wetten, te komen tot een rationeele verdeeling over de komende jaren van de gezamenlijke lasten, welke uit hoofde van de financiering der Ouderdomswet, Invaliditeitswet en Pensioenwet, alsmede van de rente en aflossing der crisisleeningen, op de Staatsfinanciën drukken;

b. of, en zoo ja, in hoeverre het op den duur mogelijk is een geschikt beleggingsveld te vinden voor de door de Rijksverzekeringsbank, de Rijkspostspaarbank, den Postchèque- en Girodienst en het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds te vormen kapitalen *en of de behoorlijke belegging dier kapitalen door het instellen van een centralen beleggingsdienst zou kunnen worden bevorderd.*

Tot voorzitter van bovenbedoelde commissie werd benoemd de heer A. C. A. VAN VUUREN, lid van de Tweede Kamer der Staten-

Generaal, naar wien de commissie voortaan dan ook *„de Commissie*-VAN VUUREN" genoemd werd.

Het resultaat van dat onderzoek werd neergelegd in twee rapporten, die resp. in 1925 en 1927 ter Algemeene Landsdrukkerij verschenen en waarnaar hier kortheidshalve moge worden verwezen.

Voor de beantwoording van onze vraag is het alleen van belang na te gaan, tot welke conclusies de commissie kwam aangaande de beleggingen, want het stond vast, dat door de verschillende Fondsen en instellingen jaarlijks geregeld belangrijke kapitalen zouden moeten worden belegd.

Betreffende de toeneming van het Ongevallenfonds kon niet gemakkelijk een schatting worden gemaakt. Hierop zijn n.l. een aantal factoren van invloed, waarvan de grootte bezwaarlijk is te taxeeren. Behalve met werkloosheid en loonfluctuaties heeft men te rekenen met de gevolgen van eventueele tariefwijzigingen en premie-restituties en met de mogelijkheid van achteruitgang van het debiet der Bank.

Wat het Invaliditeitsfonds aangaat kon gerekend worden op een jaarlijksche toeneming van *f* 18 à *f* 23.000.000.—. Kwam eveneens tot uitvoering het voorstel om een Rijksbijdrage ad *f* 17.000.000.— toe te kennen tot dekking van het tekort op de Vrijwillige Ouderdomsverzekering (art. 4, lid 1, der Ouderdomswet) en tot algeheele saneering van het Ouderdomsfonds, dan kon de toeneming op ruw *f* 35 à *f* 40.000.000.— worden gesteld. De toeneming van het Fonds ondergaat verder nog den invloed van andere factoren, zooals wijziging, tengevolge van nieuwe rentetoekenningen en van sterfte, van het bedrag der uit te keeren ouderdoms- en invaliditeitsrenten, terwijl ook interest van reeds gevormde kapitalen te beleggen valt. Die invloeden zijn voorloopig vrij gering en zullen zich slechts langzaam doen gevoelen, zoodat daarmede bij de hierboven gegeven ruwe schatting geen rekening is gehouden.

Het Ouderdomsfonds en het Landbouwongevallenfonds hebben geen beleggingen. Eerstgenoemd fonds heeft een schuld aan het Invaliditeitsfonds, die op 31 December 1924 reeds ± *f* 145.500.000.— bedroeg.

Omtrent de jaarlijksche toeneming van de kapitalen van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds kon wegens gebrek aan

gegevens geen schatting worden gemaakt. Ook de toeneming der kapitalen van de Rijkspostspaarbank en van den Postchèque- en Girodienst was moeilijk te ramen, omdat hierbij zoowel economische als andere factoren in het spel zijn, waarop de Staat slechts ten deele invloed kan uitoefenen. De Commissie meende daarom te mogen volstaan met een overzicht te geven van de bedragen, die door de fondsen en instellingen in de voorafgaande 3 jaren waren belegd en het totaal bedrag der belegde gelden op 31 December 1924. Deze waren:

Naam	Nominaal	Reëel
Ongevallenfonds	f 41.143.110,—	f 35.408.483,23
Invaliditeitsfonds	„ 266.273.328,61 [1]	„ 260.676.555,52 [1]
Alg. Burg. Pensioenfonds.	„ 221.608.922,—	„ 191.079.121,—
Rijkspostspaarbank	„ 398.092.475,80	„ 327.833.066,80
Postchèque- en Girodienst	„ 57.500.093,64½ [2]	„ 56.180.329,54½ [2]

Bij de beantwoording der vraag, in hoeverre het op den duur mogelijk is een geschikt beleggingsveld te vinden voor de te vormen kapitalen, heeft de Commissie allereerst nagegaan, of het in haar midden verdedigde denkbeeld, om de gelden, welke zullen worden verkregen, in 's Rijks schatkist te storten, en den Staat daarvoor debet te schrijven, onder verplichting van rentevergoeding en aflossing, aanbeveling verdient.

In dezen gedachtengang zou men afzien van instellingen met een afzonderlijk vermogenscomplex. In plaats daarvan zouden ter Generale Thesaurie reserverekeningen moeten worden geopend voor de verplichtingen van den Staat. De Staat zou dan de gelden, welke hij op deze wijze boekt en die zijn kas versterken, kunnen doen strekken in mindering van wat hij anders zou hebben te leenen, of in meerdering van wat hij anders zou hebben te besteden voor aankoop of aflossing der Nationale Schuld. Op deze wijze

[1] Waarvan f 145.500.000.— was uitgeleend aan het Ouderdomsfonds.
[2] Waarvan f 31.907.223.37½ ter beschikking was gesteld ten behoeve van 's Rijks Schatkist.

zou de Staatsschuld minder toenemen of sneller geamortiseerd worden, doch aan den anderen kant zou de Staat in zijn boeken een schuld aan de fondsen schrijven, waarvan elk jaar een zeker rentebedrag zou moeten worden toegevoegd. Dit rentebedrag, dat in de plaats treedt van aan bezitters van Staatsobligatiën en grootboekinschrijvingen verschuldigde renten, zou ten laste van Hoofdstuk VII A der Staatsbegrooting kunnen worden gebracht. De Staat zou aldus groote bedragen aan provisie, aan de uitgifte van staatsleeningen verbonden, besparen; de fondsen, de provisie, verschuldigd bij hun effecten-aankoopen. Ook de kosten van beheer, couponknippen, inwisselen van uitgelote stukken, de kosten van de ambtenaren, met de beleggingen enz. belast, zouden op deze wijze worden uitgewonnen.

Ter aanbeveling van het hierboven uiteen gezette denkbeeld werd aangevoerd, dat bij de financiering der verzekeringswetten al teveel de belangen van den Staat uit het oog worden verloren. De Staat heeft zich nu eenmaal voor de door hem toegekende rechten borg gesteld. De te beleggen gelden zijn daarom als het eigendom van den Staat te beschouwen. De winsten, die met het vermogen der verzekering gemaakt kunnen worden, behooren dientengevolge uitsluitend aan den Staat ten goede te komen, die aan den anderen kant ook eventueele verliezen zal hebben te dragen. De Staat moet er dus vóór alles op bedacht zijn, de risico's zooveel mogelijk te beperken. Met het oog hierop is het onlogisch en oneconomisch om, zoolang de Staatsschuld niet geheel is afgelost, omvangrijke kapitalen te scheppen. Geen particulier zal er anders over denken. Indien de Staat dus de beschikking krijgt over de gelden van het Invaliditeitsfonds, moet hij deze niet gaan beleggen, doch behoort hij eerst zijn schulden af te doen. Doet de Staat dit niet, dan loopt hij door het op een hoog peil blijven der Nationale Schuld en door het vormen der nieuwe kapitalen dubbel risico. De fondsen belegden trouwens reeds een belangrijk deel van hun bezit in Staatsobligatiën. Is het dan niet veel verstandiger, de gelden in handen van den Staat te geven, waardoor tevens de administratiekosten tot een minimum worden gereduceerd?

Voor het verkrijgen van een groote mate van veiligheid is de belegging in schuldbekentenissen van allerlei soorten van lichamen

en ondernemingen niet noodig. De veiligheid kan nimmer grooter zijn dan die, welke door de Staatsgarantie wordt geboden. Deze garantie toch wordt gevormd door de betaalkracht en den bloei van het Nederlandsche volk. Men houde daarom het Staatscrediet hoog, doch ga niet kunstmatig tegelijkertijd bezittingen en schulden scheppen, waar het volk in geen enkel opzicht mede gebaat kan zijn.

Dit stelsel behoeft volstrekt niet ertoe te leiden, dat de Staat al te gemakkelijk aan zijn geld zou komen. Stel, dat het Invaliditeitsfonds ƒ 10 millioen beschikbaar heeft, dan zou de Rijksverzekeringsbank ƒ 10 millioen aan Staatsfondsen kunnen opkoopen en de verkregen stukken aanbieden aan den Staat, die ze annuleert en het fonds voor ƒ 10 millioen een schuldbekentenis geeft. Waar de balans van het Invaliditeitsfonds op een 4% basis is opgezet, zou de Staat vervolgens kunnen volstaan, met slechts de technische rente, d.i. 4%, aan het fonds uit te keeren. Hieruit blijkt, dat de te beleggen ƒ 10 millioen niet in de schatkist wordt gestort. Alleen profiteert de Staat van deze manipulatie in zooverre, dat hij van het aan het Invaliditeitsfonds verschuldigde bedrag minder rente behoeft te betalen.

Ook het bezwaar, dat de schuld aan het fonds voor altijd op den Staat zou moeten blijven rusten, is niet juist. De Staat is in het hierboven gegeven voorbeeld van ƒ 10 millioen Staatsschuld af, doch heeft daartegenover een schuld aan het Invaliditeitsfonds gekregen van een even groot bedrag, die echter geen blijvende schuld behoeft te zijn. Men kan overeenkomen, dat de schuldbekentenis (c.q. de schuld in de boeken ter Generale Thesaurie) over bijv. 20 jaar zal worden afgelost. Het is louter een boekingskwestie, een administratieve maatregel, om te vermijden, dat aan den eenen kant de Staat voor enorme verplichtingen staat en anderzijds groote kapitalen ziet ophoopen.

Dit stelsel van Staatsreservevorming vond bij de meerderheid der Commissie geen bijval. Opgemerkt werd, dat het niet aangaat, de belangen van den Staat met die van het Invaliditeitsfonds te vereenzelvigen. Men behoort de Invaliditeitsverzekering meer te beschouwen als de verzekering van een particulier bedrijf. De Staat heeft de verzekeringsbelangen van de Staatsbemoeienis losgemaakt en er een zelfstandig complex van gemaakt. Het feit, dat

de wetgever de schuld aan het Invaliditeitsfonds in annuiteiten heeft willen aflossen, bewijst, dat het niet de bedoeling is geweest, dat het Staatsbudget met de rente van die schuld zou worden belast. In dat geval had de wet moeten voorschrijven, dat het fonds jaarlijks met een zeker bedrag zou moeten worden goedgeschreven.

De Rijksverzekeringsbank heeft alleen de belangen der verzekerden te behartigen, en dit belang vordert niet de belegging in Staatsschuld, maar in de allereerste plaats de belegging in fondsen, waarvan het provenu in beginsel productief wordt aangewend.

Dit bezwaar klemt te meer, indien men overweegt, dat het blijkbaar niet alleen de bedoeling is, om voor het deficit in het Invaliditeitsfonds, dat voor rekening van den Staat komt, het fonds te crediteeren, doch ook de opbrengst van de premiën der contribuabelen in de schatkist te laten vloeien. De Staat kan echter op die premiën geenerlei aanspraak laten gelden. Weliswaar heeft de Staat zich voor de uitkeeringen borg gesteld, maar hieraan is juist een argument te ontleenen, om het vermogen der fondsen van dat van den garant gescheiden te houden. Doet men dit niet, dan gaat de dubbbele waarborg, — gelegen in het feit, dat het fonds het meerendeel van zijn vermogen in andere effecten dan Staatsfondsen heeft belegd, waardoor in de eerste plaats die effecten op zichzelf reeds een zekerheid geven en, indien deze effecten hun waarde mochten verliezen, de garantie van den Staat van kracht wordt — voor de verzekerden verloren. Bovendien is de veiligheid reeds op zichzelf veel minder gewaarborgd, indien op den duur ƒ 85 millioen 's jaars ter dekking van de pensioenen uit de sociale verzekering, onder welken naam dan ook, gedekt zouden moeten worden uit belastinggelden.

De Overheid kan een betrekkelijk onbegrensd gebied van belangen tot zich trekken. Practisch wordt deze grens feitelijk alleen getrokken door hetgeen de bevolking, die uit haar inkomen de daartoe noodige middelen moet beschikbaar stellen, vermag te dragen. Deze rem werkt eenvoudig en duidelijk, omdat zij in den belastingdruk tot uiting komt. Kreeg echter de Staat in zijn verzekeringsfondsen indirect de beschikking over zeer aanzienlijke kapitalen, werden m.a.w. de functies van verzekeraar en verzorger

der algemeene belangen in het Staatsbestuur tezamen gebracht, dan zou het gevaar voor de hand liggen, dat de zeer uiteenloopende eischen, welke elk dier twee functies moeten doen stellen, niet uit elkaar gehouden zouden worden. Het gevolg hiervan zou geen ander zijn, dan dat de Staat de gelden der fondsen ging aanwenden voor uitbreiding zijner bemoeiïngen, m.a.w. dat de Staat voor het heden boven zijn kracht ging leven en in de toekomst de lasten der sociale verzekering niet meer zou kunnen dragen.

Het aanvaarden van dit systeem zou toch het bedenkelijk gevolg hebben, dat het crediet van den Staat aldus op kunstmatige wijze zou worden gesteund. De Staat behoort zijn crediet op dezelfde wijze te krijgen als ieder ander lichaam. Indien het geld te gemakkelijk binnenkomt en de omstandigheden zelfs kunnen medebrengen, dat méér geld in de schatkist vloeit dan voor het doen der noodzakelijke uitgaven strikt noodig is, of voor schulddelging gebruikt kan worden, is het gevaar niet denkbeeldig, dat de productiviteit der beleggingen in het gedrang komt, of wel, dat het geld beschikbaar wordt gesteld voor minder solide instellingen, die niet in staat zijn zichzelf op de publieke geldmarkt de noodige middelen te verschaffen. Uit dit alles volgt, dat een kunstmatig versterken van het Staatscrediet niet zonder gevaar is. Men make het den Staat in dit opzicht niet al te gemakkelijk. Indien de Staat, zooals tot heden het geval is, voor de dekking zijner buitengewone uitgaven telkens verplicht is een beroep te doen op de geldmarkt, ligt hierin een krachtige en natuurlijke rem tegen een onnoodige opdrijving dier uitgaven en gaan de koers en de rentevoet der Staatsschuld voort een betrouwbare thermometer ter bepaling van het Staatscrediet te zijn.

De voordeelen, aan het systeem van tegoedschrijving verbonden, moeten ook niet worden overschat. Het Invaliditeitsfonds is inderdaad op een 4% basis opgezet en door den huidigen rentestand zou het voor den Staat dus thans voordeelig kunnen zijn, indien hij kon volstaan met een vergoeding van 4% rente over de ingekomen gelden aan het fonds uit te keeren. De rentestand — de ervaring van den laatsten tijd leert het ons opnieuw — is echter wisselend. Tegenover het aanvankelijk te behalen voordeel, zou later weleens een niet onbelangrijke schade kunnen komen te

staan, indien de Staat steeds zou moeten voortgaan, met een vaste rente aan de Rijksverzekeringsbank uit te keeren.

Ook zou schulddelging door inkoop, tengevolge van de natuurlijke opdrijving van den koers door zulke geforceerde aankoopen, al spoedig een zeer onvoordeelige handelwijze worden.

De Commissie heeft op deze gronden met de grootst mogelijke meerderheid besloten, dat het denkbeeld, om de kapitalen der beleggende instituten in de schatkist te storten, geen aanbeveling verdient. Integendeel kwam zij tot de conclusie, dat de Staat niet alleen niet vaster aan de fondsen moet worden gehecht, doch dat de band daaraan eerder losser behoort te worden gemaakt. Het algemeen belang vraagt niet, dat de Staat, èn over èn door den Staat, andere overheidsorganen al te gemakkelijk en min of meer kunstmatig aan kapitaal zouden kunnen komen en zeker niet, dat het den Staat wordt thuis bezorgd, onverschillig of hij het noodig heeft, ja dan neen!

Het stelsel van de dekking der aanspraken brengt intusschen het moeilijk te miskennen bezwaar met zich mede, dat voor de op deze wijze te vormen aanzienlijke kapitalen een veilige en een productieve belegging moet worden gevonden. De overheid, die in haar sociale wetgeving rechten heeft toegekend, welke gelijkmatig stijgende en op den duur zeer aanzienlijke lasten aan de bevolking zullen opleggen, heeft den plicht, op de noodzakelijkheid te zijn bedacht, dat deze lasten uit het inkomen van het volk zullen moeten worden opgebracht. De spaardwang daartoe nu reeds wettelijk in het leven geroepen in die vorm, dat uit het inkomen der burgerij jaarlijks aanzienlijke bedragen in bepaalde fondsen worden gestort, geeft natuurlijk op zichzelf geen waarborg voor die toekomstige draagkracht. Daartoe is tevens noodig, dat de kapitalen dezer fondsen op de meest juiste wijze weder zooveel mogelijk in dienst van de productie worden gesteld.

Naast de productiviteit blijft, nu hier de Overheid als verzekeraar optreedt, ook de veiligheid der belegging een vraagstuk van zeer bijzondere beteekenis.

Op bovenstaande gronden kwam de Commissie tot de overtuiging, dat de toen bestaande regeling omtrent de belegging der fondsen, waaraan trouwens nog andere bezwaren verbonden waren, niet

kon worden bestendigd. Volgens de toen geldende regelen belegden de onderscheidene lichamen ieder op eigen gelegenheid.

Het Bestuur der Rijksverzekeringsbank zorgde voor de belegging van de beschikbare gelden van het Ongevallenfonds, het Landbouwongevallenfonds, het Invaliditeitsfonds en het Ouderdomsfonds, in overleg met en onder goedkeuring van een commissie, waarin een of meer leden van den Raad van Toezicht werden benoemd, met hooger beroep op de Ministers van Arbeid en van Financiën. De beleggingen der Rijkspostspaarbank geschiedden door den Directeur in overleg met en onder goedkeuring van den Raad van Toezicht. De belegging van de beschikbare gelden van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds was opgedragen aan den Voorzitter van den Pensioenraad, onder goedkeuring van een commissie van drie leden uit het college van commissarissen, met hooger beroep op den Minister van Financiën, terwijl teslotte artikel 22 der Postwet bepaalde, dat de girogelden worden belegd door tusschenkomst van de Directie der Rijkspostspaarbank.

Dat deze regeling door de Commissie onbevredigend werd geacht, vindt niet zijn oorsprong in de overweging, dat de toen met de belegging belaste organen zich niet behoorlijk van hun taak zouden kwijten. De fout schuilt niet bij de *personen* doch bij de *regeling*, zooals deze door de wet is gemaakt. Deze biedt eenerzijds geen voldoenden waarborg tegen de gevaren der Staatsinmenging; verzekert anderzijds niet den onderlingen samenhang in het fondsbeheer en kent geen instantie, die boven het meer enge belang der afzonderlijke fondsen en instellingen de algemeene sociaal economische zijde van het beleggingsvraagstuk te behartigen heeft.

Na de algemeene beginselen hierboven ontwikkeld, meende de Commissie, dat de eischen, waaraan een goede regeling moet voldoen, min of meer voor de hand liggen: *de belegging moet worden geconcentreerd in een zelfstandig lichaam, losstaande van het Staatsbestuur en dat tot taak heeft op de veiligheid en de productiviteit der beleggingen voortdurend het oog gevestigd te houden.*

De Commissie overwoog, of deze taak niet het best ware toe te vertrouwen aan de directie der Nederlandsche Bank, een instelling, die in de allereerste plaats geroepen is de economische en financieele belangen van het land te dienen en geacht mag worden

deze het best te kennen. Van een dergelijk college, dat steeds in vergadering bijeen is, kan op een vlotte behandeling van zaken worden gerekend. Het kwam haar echter voor, dat aldus een al te groote macht werd gelegd in de hand van één enkel lichaam, dat, hoe hoog het moge staan, als elk ander aan gevaar van eenzijdigheid is blootgesteld.

In het wetsontwerp, dat de Commissie bij het rapport voegde, heeft zij daarom niet een hiertoe strekkend voorstel gedaan, doch heeft zij ter vervulling van de vorenomschreven taak de instelling van een *Centrale Beleggingsraad* voorgesteld.

Aangezien de verschillende instellingen en fondsen hun eigen besturen hebben en uit den aard der zaak ook moeten behouden, heeft het bij de Commissie een punt van ernstige overweging uitgemaakt, waar de grens moet worden getrokken tusschen de taak van deze Besturen en die van den door haar gedachten Centralen Beleggingsraad.

Een instelling als de Rijksverzekeringsbank is op zich zelf een Verzekeringsinstituut en de reservevorming maakt zoo'n inhaerent gedeelte uit van het Verzekeringsbedrijf, dat men dit bedrijf zou ontwrichten, indien men de geheele beleggingspolitiek aan het Bestuur der Bank ging onttrekken en bij een ander lichaam overbrengen. Hetzelfde gold in mindere of meerdere mate ook van andere bedrijven als de Rijkspostspaarbank. Hier is bijv. de kwestie der liquiditeit niet af te scheiden van het spaarbankbedrijf. Men zou derhalve een bron scheppen van tallooze conflicten, indien men de belegging in haar vollen omvang bij den Centralen Beleggingsraad ging onderbrengen.

Veel juister schijnt het, aan de Besturen der instellingen en fondsen de met hunne verantwoordelijkheid overeenkomende bewegingsvrijheid zooveel mogelijk te laten en die vrijheid alleen in zooverre te beperken als in verband met de algemeene financieel-economische zijde van het vraagstuk van kapitaalvorming noodzakelijk is. *De beleggingen moeten geschieden door de directies der instellingen, die, mits zich houdende aan de voorschriften, te dien aanzien volkomen vrij blijven en tot geen enkele bijzondere belegging kunnen worden gedwongen.* Zij zullen, als aangewezen beheerders der kapitalen, bij de belegging, naar eigen inzicht, rekening kunnen houden met het bijzonder karakter der instellingen

en de eischen, die in verband daarmede aan haar beleggingen naar haar inzicht moeten worden gesteld. Het nieuwe college zal met dit recht bij haar oordeel over de concrete beleggingen hebben te rekenen. Ter verzekering van beider zelfstandigheid, ieder op eigen terrein, is daarom afgezien van de vertegenwoordiging der instellingen in het Centrale College, waarvoor op zich zelf ongetwijfeld argumenten zijn aan te voeren.

Hiermede is tevens de taak van den Centralen Beleggingsraad zoo nauwkeurig mogelijk afgebakend. Staande op het hoogere plan, dat voor de vervulling zijner meer algemeene taak noodig is, zal hij vandaar op de interne beleggingspolitiek der verschillende instellingen en fondsen toezicht hebben te houden, de algemeene grondslagen dier politiek hebben vast te leggen en het onderling verband hebben te bewaren.

Uit deze algemeene economische taak vloeit tevens voort, dat er een zeer nauw verband moet bestaan tusschen den Beleggingsraad en de Directie der Nederlandsche Bank. Immers aan beide instellingen zijn of worden financieel economische volksbelangen toevertrouwd van zóó gelijken aard en strekking, dat de leidende gedachten, welke de financieele politiek der Nederlandsche Bank beheerschen, mede in het Centrale Beleggingsinstituut tot uiting moeten komen. De Commissie heeft dan ook in haar ontwerp de Directie der Nederlandsche Bank een aanzienlijke plaats in den Beleggingsraad ingeruimd, door haar de bevoegdheid te geven drie leden, waaronder den Voorzitter, uit haar midden te benoemen. Daarnaast zou zij vier leden door de Regeering willen doen kiezen. De Commissie heeft aanvankelijk getracht de aanwijzing ook van deze vier leden te doen geschieden buiten de Regeering om, door benoeming van personen in hun qualiteiten of door opdracht aan colleges. Zij heeft dit denkbeeld echter losgelaten, omdat het haar practisch onuitvoerbaar bleek. In geen der beide gevallen zou h.i. op die wijze zijn gewaarborgd, dat de voor de bijzondere taak, die hier te vervullen is, meest geschikte personen zouden worden verkregen. Zij zag bovendien het gevaar, dat bij aanwijzing q.q. de benoemden zich meer in het bijzonder de behartigers zouden gevoelen van den tak van volkswelvaart, die de colleges, welke hen zouden afvaardigen, meer in het bijzonder geroepen zijn te behartigen. Zij heeft daarom gemeend de aanwijzing te moeten

overlaten aan de vrije keuze der Regeering, die, na inwinning der adviezen, welke zij noodig zal achten, de personen kan kiezen, die door hun volkomen onafhankelijkheid en hun deskundigheid op financieel en economisch gebied, de samenstelling waarborgen, welke het nieuwe instituut vraagt, wil het aan zijn doel beantwoorden.

Een andere vraag, welke de Commissie zich had gesteld, betrof de verhouding van den Beleggingsraad tot het Staatsbestuur. Op de noodzakelijkheid om dezen Raad in zooverre onafhankelijk te maken, dat niet het Staatsbestuur over de kapitalen der fondsen zal kunnen beschikken en dat mitsdien de Beleggingsraad zal hebben te bepalen het gedeelte der fondsen, dat in Staatsschuld mag worden belegd, is hierboven reeds gewezen. Dit beginsel acht de Commissie zóó vanzelfsprekend, dat zij daarover geen nadere beschouwing noodig achtte.

De Commissie heeft zich ook nog afgevraagd, of de soort van fondsen, waarin belegd mag worden, evenals tot dusver door den wetgever moeten worden bepaald, dan wel of ook in dit opzicht de Beleggingsraad moet worden vrijgelaten. De Commissie heeft gemeend, — al scheen uitbreiding van de beleggingsmogelijkheid noodzakelijk — nochtans het beginsel te moeten handhaven, dat de wetgever deze grenzen moet aangeven. Zij heeft hiermede niet alleen de bestaande practijk willen volgen, doch tegelijkertijd in beginsel de grens aangegeven, welke de wetgever in het welbegrepen belang van den Staat tusschen zijn eigen taak en die van een zoo belangrijk orgaan als de Beleggingsraad moet vaststellen.

Zonder twijfel was dit de beste oplossing. Indien de Beleggingsraad en de directies der verschillende Fondsen zich houden binnen de grenzen der hun toegedachte bevoegdheden, is een nuttige belegging der kapitalen verzekerd, zonder dat de soliditeit der belegging, noch de vrijheid der instellingen ten aanzien van hun beleggingspolitiek hinder ondervinden.

III. DE TOTSTANDKOMING DER WET.

Het oordeel der Tweede Kamer aangaande het door de Commissie-Van Vuuren voorgestelde wetsontwerp was niet onverdeeld

gunstig. Deels was men het niet eens met de door haar gegeven conclusies, deels achtte men de verschillende onderdeelen van het rapport nog niet voldoende belicht.

Bij resolutie van 4 November 1926 (No. 162) Afdeeling Generale Thesaurie, werd daarom eene tweede commissie benoemd, die tot taak had *een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid en de wenschelijkheid van eene vereenvoudiging in het beheer van bij de wet ingestelde Fondsen, door belegging van de gelden dier Fondsen, hetzij in 's Rijks schatkist, hetzij in meerdere mate dan reeds het geval was, in Nationale Schuld.*

Tot voorzitter dier Commissie werd benolmd de oud-Minister van Financiën Prof. Mr. Dr. A. VAN GIJN, naar wien de Commissie in den vervolge de *Commissie*-VAN GIJN genoemd werd.

Ook deze Commissie bracht een uitvoerig rapport uit, dat in 1928 ter Algemeene Landsdrukkerij verscheen, en waarin de materie meer systematisch en alzijdig belicht werd.

De *Commissie*-VAN GIJN kon zich op drie belangrijke punten vereenigen met de *Commissie*-VAN VUUREN, n.l. waar zij betoogt:

1°. de wenschelijkheid van concentratie bij de beleggingen der betrokken rijksfondsen;

2°. de noodzakelijkheid aan den Centralen Beleggingsraad zelfstandigheid toe te kennen tegenover de Regeering;

3°. de opdracht aan de Directie van de Nederlandsche Bank om uit haar midden in het voorzitterschap van den Raad te voorzien.

Doch minder goed kon de Commissie-VAN GIJN instemmen met de door de Commissie-VAN VUUREN aangegeven verhouding tusschen den Beleggingsraad en de Besturen der betrokken fondsen. Wilde de Commissie-VAN VUUREN eenerzijds aan den Beleggingsraad een grooten invloed toekennen door haar op te dragen algemeene richtlijnen te geven, anderzijds geeft zij dien Raad, als het geldt de feitelijke beslissing omtrent de te verrichten belegging, slechts een beperkte macht, en toch spreekt uit de Toelichting nog eenige vrees, dat die Raad zich te veel macht zal kunnen aanmatigen. Immers de Commissie zegt, dat zij een goede werking van het door haar aanbevolen systeem alleen dan verwacht, als de Beleggingsraad zich strikt houdt binnen de perken harer

bevoegdheid, zooals de Commissie zich die heeft gedacht en overigens aan de fondsbesturen alle bewegingsvrijheid laat.

De Commissie-VAN GIJN daarentegen twijfelde in sterke mate, of door het vaststellen van algemeene regelen te dien aanzien inderdaad waarborgen te scheppen zijn. Het beleggingsveld der fondsen toch is, en terecht, niet ruim omgrensd. Behalve in hypotheken en in onroerende goederen (die wel nooit een groote rol onder de beleggingen zullen spelen), mogen de kapitalen in kwestie bijna uitsluitend verstrekt worden aan publiekrechtelijke en semi-publiekrechtelijke lichamen en aan maatschappijen en vereenigingen, wier verplichtingen door publiekrechtelijke lichamen worden gewaarborgd, alsmede aan hypotheekbanken. Welke groote lijnen kunnen op dit beperkte beleggingsgebied nog gesteld worden, waardoor zou kunnen worden bevorderd, dat de te beleggen kapitalen financieel en economisch beter in het belang der natie in haar geheel worden aangewend?

Wellicht zal de Raad kunnen verbieden, dat bij het beleggen bepalingen worden gemaakt, die schadelijk kunnen zijn voor een debiteur, zooals bijv. een bepaling, die het recht van conversie voor een lange reeks van jaren uitsluit en daardoor de debiteuren voor langen tijd bindt aan een vaste rente.

De Beleggingsraad zal ook in den geest van hetgeen reeds sinds een reeks van jaren geschiedt, eischen kunnen stellen, waaraan hypotheekbanken moeten voldoen om haar pandbrieven in aanmerking te doen komen om door de Fondsen te worden genomen. Doch ook dit houdt met door de Commissie-VAN VUUREN voor de concentratie aangevoerde argumenten weinig verband.

Het aan den Beleggingsraad voorbehouden vaststellen van maximumbedragen voor de belegging in verschillende groepen van fondsen zoude naar de meening van de Commissie-VAN GIJN slechts belemmerend op de beleggingen kunnen werken en er toe kunnen nopen om, terwijl in de eene groep kapitaal nuttig gebruikt kan worden, fondsen van andere groepen te koopen, waarbij momenteel de vraag reeds het aanbod overtrof. Stelt de Beleggingsraad maxima dan zal zij vermoedelijk niet zelden zich genoopt zien om daarvan dispensatie te verleenen.

Is echter de opvatting van de Commissie-VAN GIJN juist, dat het stellen van richtlijnen geen zaak van beteekenis is, dan zal,

waar de Commissie-VAN VUUREN bij de uitvoering van de beleggingen den Beleggingsraad in hoofdzaak wil beperken tot contrôle, of de fondsbesturen zich daarbij wel aan de richtlijnen houden, naar de meening der Commissie-VAN GIJN de taak van den Beleggingsraad weinig gewichtig zijn en zal het bezwaarlijk zijn om een voldoend aantal hoogstaande deskundigen bereid te vinden het lidmaatschap daarvan te aanvaarden. De goedkeuring van de beleggingen door den Raad, zooals deze door de Commissie-VAN VUUREN gedacht is, zou wel tot groote vertraging en daardoor tot ernstige bemoeilijking van de onderhandelingen met de geldvragers leiden, maar in het wezen der zaak geen noemenswaardige verbetering in de bestaande practijk der beleggingen brengen.

Wil men een dergelijken raad, dan zal hij naar onze meening zooveel invloed op de beleggingen moeten krijgen, dat de leden zich voor de beleggingen geheel verantwoordelijk kunnen gevoelen.

De Commissie-VAN VUUREN werd tot hare sterke beperking van de bevoegdheid van den Raad bij de uitvoering der beleggingen gedreven door de overtuiging, dat het noodig is de individueele besturen bij hunne beleggingen een groote zelfstandigheid te laten. De daarvoor aangevoerde argumenten hebben intusschen niet vermoogd de groote meerderheid der tweede Commissie van die noodzakelijkheid te overtuigen.

De Commissie-VAN VUUREN wijst op de uiteenloopende eischen, die te stellen zijn aan de beleggingen der verschillende fondsen en instellingen. Ook de Commissie-VAN GIJN erkent die ten volle. Ongetwijfeld zal er bij het beleggen van kapitalen van Spaarbanken en van verschillende soorten van verzekeringsbedrijven als ongevallenverzekering, invaliditeitsverzekering, ouderdomsverzekering met eenige bijzondere eischen rekening zijn te houden. Doch de Commissie-VAN GIJN meent, dat het hier gaat om algemeene beginselen, die duidelijk genoeg naar voren treden, zoodat men er op mag rekenen, dat een college als de voorgestelde Beleggingsraad daarmede voldoende rekening zal kunnen houden en zal houden.

De Commissie-VAN VUUREN betoogt in het bijzonder, dat de belegging van de reserves van een verzekeringsinstituut zulk een inhaerent gedeelte uitmaakt van het verzekeringsbedrijf, dat men dat bedrijf zoude ontwrichten, indien men de geheele beleggingspolitiek aan het bestuur van het bedrijf ging onttrekken. Het komt

ons voor, dat zulks niet kan worden toegegeven en berust op een opvatting, die in het particuliere levensverzekeringsbedrijf niet wordt gekoesterd, en ook door een jarenlange ondervinding niet wordt gesteund. Bedoeld wordt de opvatting, dat er een nauw verband moet bestaan tusschen de vermoedelijke data, waarop de uitkeeringen te doen zullen zijn en de data, waarop aflossing van leeningen, waarin de premiën zijn belegd, zijn te verwachten.

Erkend moet worden dat, wanneer de effecten en schuldvorderingen van een levensverzekering niet naar beurswaarde in de balans worden opgevoerd, doch naar een hoogere berekend met een lageren rentevoet dan de nominale, in verband met de waarschijnlijke tijdstippen van uitloting of aflossing, er meer reden is om te letten op het samenvallen van die aflossingstermijnen en de vermoedelijke vervaldagen van verplichtingen van het bedrijf, omdat bij zulk een berekening van de balanswaarde ook de op zich zelf meest liquide effecten niet kunnen worden verkocht zonder grooter of kleiner verlies.

De Commissie-Van Gijn ziet echter de voordeelen niet in van die wijze van waardeeren van effecten, die slechts medebrengt, dat rentewinst die nog niet gemaakt is, reeds bij den aankoop gekapitaliseerd wordt geboekt. Dat de waardeering is toegepast toen er een onderbalans aan den dag zou zijn getreden bij de waardeering tegen beurskoers, acht zij begrijpelijk. Maar overigens wordt de belegging onnoodig ingewikkeld gemaakt en bemoeilijkt.

Echter ziet men zelfs bij die methode van waardeering de noodzakelijkheid niet in van het stellen van hoogere eischen in zake de liquiditeit dan bij particuliere bedrijven noodig wordt geacht voor een bedrijf, dat de volle kapitaalkracht van den Staat achter zich heeft staan, indien zich de bijna ondenkbare toestand mocht voordoen, dat het een groot aantal betalingen te doen zoude hebben op een oogenblik waarop geen voldoend deel van zijn beleggingen liquide zoude zijn te maken.

Trouwens, wanneer alle beleggingen van de verschillende fondsen en instellingen geconcentreerd mochten worden bij één lichaam, dan zal het vraagstuk der liquiditeit veel van zijn beteekenis verliezen. Immers de Beleggingsraad zoude dan wel altijd, wanneer zich onvoorziene omstandigheden voordeden, over de noodige

middelen beschikken om door tijdelijke hulp der fondsen onderling de moeilijkheden te boven te komen.

De Commissie-VAN GIJN achtte zeer wel aannemelijk, dat de besturen voorstellen kunnen doen omtrent de beleggingen. Het wetsvoorstel der Commissie-VAN VUUREN ware echter in dien zin te wijzigen, dat de Beleggingsraad ook het recht krijge na raadpleging van het betrokken bestuur beleggingen te bevelen in afwijking van de gedane voorstellen.

Slechts op deze manier kon, naar de meening van de meerderheid der Commissie-VAN GIJN, het door de Commissie-VAN VUUREN beoogde doel worden bereikt. Alsdan kan inderdaad de belegging van de groote kapitalen der Rijksfondsen en instellingen geschieden naar juiste beginselen, aangegeven door een deskundig lichaam bestaande uit hoogstaande personen. In abstracte formules is in deze geen heil te vinden, daarin zijn de goede beginselen niet neer te leggen. Wel kan een Centrale Beleggingsraad, — mits deze over de noodige bevoegdheden beschikt, wanneer hij bekend is eenerzijds met de bij al de fondsen te zamen ingekomen aanvragen, anderzijds met het totaal der middelen bij alle lichamen terstond of binnenkort beschikbaar, — de groote macht die in zijn handen zoude worden gegeven aanwenden in het algemeen belang en tevens in het belang der fondsen.

Ook voor de besturen der publiekrechtelijke lichamen zou deze oplossing een belangrijk voordeel bieden, aangezien zij de gelegenheid zouden krijgen bij de uitgifte van leeningen en bij de voorbereiding van andere belangrijke financieele aangelegenheden te onderhandelen met één zelfstandig lichaam, dat hoog genoeg zou staan om alle betrokken financieele en economische belangen te overzien. Als de Beleggingsraad slechts repressief kan optreden, is er van dit voordeel geen sprake.

Nadat ook het rapport der Commissie-VAN GIJN met het daarbij gevoegde wetsontwerp in de Tweede Kamer uitvoerig was besproken — (ik verwijs daarvoor naar het Voorloopig Verslag en het Memorie van antwoord zitting 1928—1929—81 en Handelingen der 30e Vergadering dd. 11 December 1928, 33e Vergadering dd. 14 December 1928 —) en ook in de Eerste Kamer daaraan de noodige beschouwingen waren gewijd — (Zie Verslag 11e Vergadering 28 Dec. 1928), werden de beraadslagingen terzake

gesloten en het ontwerp van Wet zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

IV. DE WET VAN 29 DECEMBER 1928.

De wet van 29 December 1928, houdende nadere regeling van de belegging van gelden van Rijksfondsen en instellingen.

Eén dag nadat de beraadslagingen terzake in de Eerste Kamer waren gesloten, werd de wet reeds afgekondigd (Stbl. No. 507) luidende als volgt:

Artikel 1.

1. Te Amsterdam is een instelling gevestigd, welke den naam draagt van „Centrale Beleggingsraad".

2. De Centrale Beleggingsraad (in deze wet verder genoemd „de Raad") is belast met de regeling van de belegging der gelden en van het te gelde maken der beleggingen van:

a. het Ongevallenfonds;
b. het Landbouwongevallenfonds;
c. het Invaliditeitsfonds;
d. het Ouderdomsfonds;
e. de Rijkspostspaarbank;
f. het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds;
g. den Postcheque- en Girodienst.

3. De besluiten van den Raad tot belegging van gelden en tegelde making van beleggingen worden voor de onder *a*, *b*, *c* en *d* genoemde fondsen uitgevoerd door het Bestuur der Rijksverzekeringsbank, voor de instellingen genoemd onder *e* en *g* door den Directeur der Rijkspostspaarbank en voor het fonds genoemd onder *f* door den Voorzitter van den Pensioenraad.

Artikel 2.

1. De Raad bestaat uit zeven leden; de leden moeten Nederlanders zijn.

2. Vijf leden, waaronder de Voorzitter, alsmede hun plaatsvervangers, worden door Ons benoemd, geschorst en ontslagen. De twee overige leden, alsmede hun plaatsvervangers, worden benoemd, geschorst en ontslagen door de Directie der Nederlandsche Bank.

3. De Voorzitter wordt benoemd voor onbepaalden tijd. Van de overige leden treden telkens met den 1sten Januari, doch voor het eerst met den 1sten Januari 1932, twee leden af volgens een daarvan bij loting op te maken rooster. Die ter vervulling van een plaats, welke binnen een bepaalden tijd is opengevallen, tot lid van den Raad is benoemd, treedt af op het tijdstip, waarop degeen, in wiens plaats hij benoemd is, moest aftreden. De aftre-

dende is eerst na verloop van één jaar weer benoembaar, tenzij zijn lidmaatschap, dat met zijn aftreden eindigde, nog geen drie jaren geduurd heeft.

4. Den leden en plaatsvervangenden leden kan voor hunne werkzaamheden door Ons eene vergoeding worden toegekend.

Artikel 3.

1. De Raad beslist bij meerderheid van stemmen.
2. Bij staking van stemmen beslist de stem van den Voorzitter.
3. De leden onthouden zich van medestemmen over zaken, waarin zij persoonlijk of in eenige kwaliteit direct of indirect zijn betrokken. Bij twijfel, of dit geval aanwezig is, beslist de Voorzitter.
4. Tot nadere regeling zijner werkzaamheden stelt de Raad onder Onze goedkeuring de noodige voorschriften vast.

Artikel 4.

1. De onkosten van den Raad worden op het Hoofdstuk der Rijksbegrooting betreffende het Departement van Financiën gebracht.
2. De in het 1ste lid bedoelde onkosten worden jaarlijks door Ons vastgesteld, de in artikel 1 genoemde instellingen en fondsen gehoord, en worden tusschen die instellingen en fondsen verdeeld naar regelen, door Ons te stellen.

Artikel 5.

1. De in artikel 1, 2de lid, bedoelde gelden kunnen worden belegd:

a. in Nationale Schuld;

b. in schuldbrieven ten laste van Nederlandsche provinciën, gemeenten, waterschappen, veenschappen en veenpolders;

c. in schuldbrieven door den Staat, Nederlandsche provinciën, gemeenten, waterschappen, veenschappen en veenpolders, rechtstreeks en onvoorwaardelijk voor rente en aflossing gewaarborgd;

d. in schuldbrieven ten laste van *Nederlandsch-Indië, Suriname* of *Curaçao* of door deze rechtstreeks en onvoorwaardelijk voor rente en aflossing gewaarborgd; alsmede in schuldbrieven ten laste van eenig onderdeel van dit gebied met eigen geldmiddelen.

e. in schuldbrieven uitgegeven door maatschappijen, welke spoorwegen in *Nederland* of *Nederlandsch-Indië* in eigendom hebben of exploiteeren;

f. in schuldbrieven ten laste van maatschappijen, welker aandeelen-kapitaal voor ten minste de helft aan den Staat in eigendom toebehoort;

g. in schuldbrieven, uitgegeven door overeenkomstig de Nederlandsche wet opgerichte, uitsluitend in *Nederland* werkende hypotheekbanken of uitgegeven door overeenkomstig de Nederlandsche wet opgerichte maatschappijen, die uitsluitend ten doel hebben het ter leen verstrekken van gelden aan of onder garantie van gemeenten, provinciën en waterschappen in

Nederland, of aan gewesten of gedeelten van gewesten in Nederlandsch-Indië, welke krachtens de wet geldleeningen mogen aangaan;

h. in schuldvorderingen, gewaarborgd door het recht van eerste hypotheek op onroerende goederen in *Nederland* gelegen.

2. Belegging van gelden op een termijn van zes maanden of korter mag geschieden:

a. in beleening op onderpand van fondsen, die als zoodanig door de Nederlandsche Bank zijn toegelaten;

b. in binnen- en buitenlandsche wissels, voorzien van drie handteekeningen;

c. in kasgeldleeningen van provinciën en gemeenten.

Op deze wijze kan echter, voor zooveel het Invaliditeits-, het Ouderdoms-, de beide Ongevallenfondsen en het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds betreft, niet meer dan tien procent en, voor zooveel de Rijkspostspaarbank en den Postchèque- en Girodienst betreft, niet meer dan vijf en twintig procent van het totale kapitaal belegd worden.

3. Voor de toepassing van dit artikel wordt onder belegging in schuldbrieven mede verstaan het geheel of gedeeltelijk overnemen van leeningen.

4. De som van de saldo's der rekeningen-courant, bedoeld in artikel 22, 1e lid, der Postwet (Staatsblad 1919, No. 543), kan, voor zooveel die wordt aangenomen voor uitbetalingen niet noodig te zijn, tot een telkens door den Raad te bepalen maximum, tijdelijk tegen vergoeding van rente worden gebezigd ter voorziening in de behoeften van 's Rijks schatkist.

Artikel 6.

1. Indien Onze Minister van Financiën krachtens machtiging, hem verleend bij een wet tot het aangaan van eene geldleening ten laste van het Rijk, overgaat tot het te gelde maken van schuldbewijzen ten laste van het Rijk, zal door het Invaliditeitsfonds en het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds in deze tegeldemaking worden deelgenomen tot een zoodanig bedrag als die fondsen voor belegging beschikbaar hebben. Deze deelname strekt niet verder dan tot het bedrag, hetwelk aan die fondsen in het jaar, waarin de tegeldemaking plaats heeft, aan bijdragen uit de schatkist toekomt.

2. Indien het bedrag, in het vorige lid genoemd, grooter is dan dat van de te gelde te maken schuldbewijzen, zal de deelneming zooveel doenlijk ponds-pondsgewijze geschieden naar verhouding van de bij elk der beide fondsen daartoe beschikbare gelden.

3. De in het eerste lid bedoelde deelneming geschiedt tegen den parikoers en tegen een rente van 4,4 pct. voor zooveel het Invaliditeitsfonds en 4 pct. voor zooveel het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds betreft.

4. Onze Minister van Financiën geeft van zijn voornemen om tot tegeldemaking van schuldbewijzen over te gaan, zoo spoedig mogelijk kennis aan de in het eerste lid genoemde fondsen en aan den Raad. Na ontvangst dezer kennisgeving zijn de fondsen verplicht de voor belegging vrijkomende gelden

tot het in het eerste lid genoemde maximum te reserveeren. Over het gereserveerde bedrag wordt tot aan het tijdstip der storting een door Onzen Minister van Financiën na overleg met de fondsen te bepalen rente vergoed.

Artikel 7.

1. De Raad wordt door de besturen der in artikel 1 genoemde fondsen en instellingen volgens door hem te stellen regelen ingelicht omtrent de bedragen, welke ter belegging beschikbaar zijn en van die beleggingen.
2. Die besturen hebben de bevoegdheid aan den Raad voorstellen te doen omtrent de belegging van de daarvoor beschikbare gelden en omtrent de tegeldemaking van beleggingen die zij noodig achten.
3. De Raad beslist omtrent het beleggen van gelden en het te gelde maken van beleggingen, welke gedaan zullen worden; besluiten tot het doen of tot het te gelde maken van beleggingen waarvan het voorstel niet van het bestuur van het betrokken fonds of de betrokken instelling is uitgegaan, worden, behoudens spoedeischende gevallen, door den Raad niet genomen dan na het betrokken bestuur daaromtrent te hebben gehoord.
4. In afwijking van de vorige leden van dit artikel wordt omtrent de tijdelijke belegging van gelden, als bedoeld in artikel 5, lid 2, beslist door de besturen der in artikel 1 genoemde fondsen en instellingen onder goedkeuring van den Voorzitter van den Raad.
5. Indien schuldbrieven, waarin vóór het in werking treden dezer wet belegd is, niet in artikel 5 zijn genoemd, levert dit feit geen grond op voor het te gelde maken van zoodanige beleggingen.

Artikel 8.

De aan- en verkoop ter beurze van schuldbrieven geschieden, overeenkomstig de opdracht van het beleggende lichaam, door tusschenkomst van een persoon of orgaan, daartoe door Onzen Minister van Financiën aan te wijzen.

Artikel 9.

Artikel 54, lid 4, van de Ongevallenwet 1921 wordt als volgt gelezen: „In pand gegeven kunnen slechts worden gelden en fondsen. Het bestuur der bank neemt, behoudens het geval voorzien bij de volgende zinsnede, geen andere fondsen in pand dan die, welke vermeld zijn in artikel 5 van de wet houdende nadere regeling van de belegging van gelden van Rijksfondsen en -instellingen. Door Onzen Minister en Onzen Minister van Financiën kan het bestuur worden gemachtigd tot het in pand nemen van door hen te noemen of aan te duiden fondsen, niet vermeld in voornoemd artikel. De machtiging kan te allen tijde worden ingetrokken. In een pand aanwezige fondsen, waaromtrent de hiervoren bedoelde machtiging is ingetrokken,

moeten in de bij algemeenen maatregel van bestuur te bepalen gevallen en binnen een bij dien algemeenen maatregel te stellen termijn door andere fondsen worden vervangen, ten minste tot dezelfde waarde waarvoor de te verwisselen fondsen in het pand waren opgenomen".

Artikel 10.

1. Deze wet treedt in werking op een door Ons te bepalen tijdstip.
2. Met dat tijdstip vervallen artikel 18, 2e, 3e, 4e, 5e, 6e, 7e en 8e lid, der wet op de Rijksverzekeringsbank artikel 18, 1e, 3e, 4e en 5e lid, der wet tot instelling eener Rijkspostspaarbank, de artikelen 25 en 26 der Pensioenwet 1922 en het 3e lid, alsmede de eerste en tweede zinsnede van het 4e lid van artikel 22 der Postwet (Staatsblad 1919, No. 543).
3. In artikel 16, 3e lid, van de wet op de Rijksverzekeringsbank wordt gelezen: Toelagen als bedoeld in artikel 122 der Invaliditeitswet, worden niet verleend dan na ingewonnen advies van den Raad.

Artikel 11.

Vòòr den 1en Januari 1939 zal door de wet worden beslist, of de bepaling van artikel 6 onveranderd zal blijven.

V. IS CENTRALISATIE OOK IN INDIË WENSCHELIJK?

Wanneer wij thans overgaan tot de beantwoording van de primair gestelde vraag, dan moeten wij allereerst constateeren, dat het in Indië gaat om veel kleinere bedragen dan in Nederland.

Zooals wij reeds zagen vallen in Nederland onder den Centralen Beleggingsraad:

1°. het Ongevallenfonds,
2°. het Invaliditeitsfonds,
3°. het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds,
4°. de Rijkspostspaarbank en
5°. de Post-, Chèque- en Girodienst,

welke instellingen in 1926 een totaal aan beleggingen hadden van rond ƒ 277.000.000.—, welk bedrag intusschen reeds weer aanzienlijk is aangegroeid.

Hier in Indië zouden voor centralisatie in hunne beleggingen in aanmerking komen:

1°. de Civiele en Militaire Pensioenfondsen,
2°. de Postspaarbank en
3°. de Weeskamers,

welke instellingen, volgens de terzake gepubliceerde gegevens door de beheerders der Pensioenfondsen, den Directeur der Postspaarbank en van den Weeskamerdienst van het Departement van Justitie ult. 1929 in Indië hadden uitstaan:

I.	*De Postspaarbank in Nederlandsch-Indië.*		
a.	Nederlandsche Staats- en Koloniale schuld.	*f* 11.062.800.— [1]	
b.	Obligaties en blocleeningen van Provinciën en Gemeenten en van Locale Ressorten in Nederlandsch-Indië	„ 7.437.250.—	
c.	Obligatiën en aandeelen van Bank- en Crediet-instellingen	„ 305.500.—	
d.	Pandbrieven van Hypotheekbanken	„ 1.561.500.—	
e.	Obligatiën van Spoor- en Tramweg Maatschappijen	„ 2.564.500.—	
	Totaal.	*f* 22.931.550.—	
II.	*Weeskamers.*		
a.	Hypotheken	*f* 6.541.553.—	
b.	Onroerende Goederen.	„ 641.605.—	
c.	Grootboek-inschrijvingen.	„ 734.968.—	
d.	Schuldbrieven ten laste van Nederl.-Indië	„ 3.722.016.—	
e.	Schuldbrieven ten laste van Gewesten	„ 6.607.835.—	
f.	Op Giro-deposito	„ 1.173.396.—	
			„ 19.421.373.—
III.	*Civiele Pensioenfondsen.*		
a.	Hypotheken	*f* 10.606.001.14	
b.	Rechtstreeksche leeningen.	„ 6.780.210.72	
c.	Effecten	„ 4.946.334.17	
d.	Vaste eigendommen ...	„ 431.620.92	
			„ 22.764.166.95

1) benevens in vreemde valuta £ 28.000.— — en $ 199.000.—

IV. *Militaire Pensioenfondsen.*

a. Hypotheken	*f*	6.275.645.—
b. Effecten	„	3.670.600.—
c. Geldleeningen	„	3.072.150.—
	„	13.018.395.—
Totaal Generaal	*f*	78.135.484.95

De belegging van deze bedragen is voor elke instelling afzonderlijk officieel geregeld. Tot op zekere hoogte stemmen die wettelijke voorschriften overeen, doch gelijk zijn zij niet.

Wat de uitvoering zelf der beleggingen betreft, deze is bij de Pensioenfondsen opgedragen aan de Beheerders in overleg met en onder goedkeuring van de Raden van Commissarissen, bij de Postspaarbank eveneens aan de Directie en hare Commissarissen, terwijl voor de Weeskamers het eindtoezicht is toevertrouwd aan het Departement van Justitie.

Op enkele tegenslagen na, die op zijn tijd en niet tegenstaande de meeste voorzorg, bij elk beleggings-instituut voorkomen —, de best beheerde bankinstellingen niet uitgezonderd —, functionneeren de hierbovenbedoelde regelingen naar behooren en laten geen ruimte voor ernstige tekortkomingen.

Daarbij komt nog, dat een groot deel der beleggingen van de Civiele en Militaire Pensioenfondsen plaats vindt door de Directie der Pensioenfondsen voor de Koloniale Landsdienaren te 's Gravenhage, terwijl de Rijkspostspaarbank in Nederland ook een deel der beleggingen van de Postspaarbank in Nederlandsch-Indië bewerkstelligt.

Over de in Nederland belegde kapitalen dezer Indische instellingen gaat dus reeds het wakend oog van den Centralen Beleggingsraad, aangezien, zooals wij zagen, de Rijkspostspaarbank daarbij volgens de wet verplicht is aangesloten, terwijl de Directie der Pensioenfondsen voor de Koloniale Landsdienaren uit eigener beweging vrijwillig van de adviezen en diensten van den Beleggingsraad gebruik maakt. Uit dezen hoofde kan dus de instelling van een Indischen Beleggingsraad als overbodig worden beschouwd.

Toch hoort men meermalen bezwaren opperen tegen de zelfstandige en los-van-elkaar staande beleggingssysteem der Indische

instellingen, en werd daarom ook reeds in den Volksraad de wenschelijkheid van centralisatie naar voren gebracht.

Het is daarom goed deze bezwaren eens categorisch na te gaan, teneinde ons los te maken van alle overdrijving der onvolmaaktheden van het tegenwoordige systeem, om daarna tot onze eindconclusie te kunnen komen.

De bezwaren dan, die in den loop der jaren zijn vernomen, kunnen worden teruggebracht tot een 6-tal:

In de eerste plaats, zoo zegt men, is het tegenwoordig systeem kostbaar, kostbaarder althans dan wanneer alles in de schatkist wordt „belegd". Terwijl toch eenerzijds de Staat bij het sluiten van leeningen groote bedragen aan provinsie, drukkosten der obligatiën en verdere emissiekosten betaalt, en ook de rentebetaling, aflossing of inkoop kosten veroorzaken, brengt anderzijds ook de belegging van de kapitalen der fondsen kosten van provisiën alsmede van administratie mede, daaronder ook die van couponsknippen, en inwisselen van uitgelote of afgeloste stukken, afgezien nog van de kosten van het bewaren der groote massa's stukken.

Met betrekking tot de bewaring van de effecten, welke de fondsen bezitten, alsmede het knippen der coupons, aflossen enz. dier effecten, zij opgemerkt, dat deze *kosteloos* plaats heeft door de Javasche Bank, zoodat de Staat daarin in zooverre bijdraagt als hij, zijnde verreweg de grootste deelgerechtigde in de winsten dier Bank, uit den aard der zaak indirect zijn deel draagt van alle onkosten dier instelling, welke niet hooger zullen zijn tengevolge van het bewaren en administreeren van de belangrijke effectenportefeuilles, die de fondsen langzamerhand verkregen.

Het kostenbezwaar tegen het tegenwoordige systeem is natuurlijk niet onbelangrijk. Indien de Staat het leenen op de openbare markt voortaan geheel achterwege kon laten, doordat de fondsen hunne beschikbare kapitalen geheel belegden in den vorm van storting in de Staatskas tegen een schuldbekentenis, dan zoude hem daardoor ongetwijfeld belangrijke uitgaven bespaard blijven.

Daartegenover kan worden opgemerkt, dat onder het huidige stelsel een daartegen opwegende, zoo niet grootere besparing verkregen wordt door provincies, gemeenten, woningbouw-vereenigingen enz., die hun credietbehoeften bij de fondsen bevredigen. Bovendien gaat het niet aan de onkosten van den Staat, voortvloeiende uit de

uitgifte van obligatieleeningen, te beschouwen als onkosten van de geldende regeling der belegging door de fondsen!

Het spreekt van zelf, dat deze beleggingskosten slechts dàn geheel vervallen, wanneer de belegging door de fondsen als tot dusverre, geheel ophoudt te bestaan, d.w.z. wanneer ook de tegenwoordige effectenportefeuilles binnen korten tijd geheel geliquideerd worden. Het komt mij evenwel voor, dat hieraan niet gedacht kan worden. Hoogstens zoude voor overweging in aanmerking komen om die portefeuilles naar gelang zij wegens aflossing der vorderingen te herbeleggen zouden zijn, niet opnieuw op de bestaande wijze te beleggen. Wordt hiertoe niet besloten, ja wordt zelfs — gelijk hieronder zal worden behandeld — de belegging van het nieuw gevormde kapitaal der fondsen niet geheel aan de Besturen der fondsen onttrokken, dan moet het bestaande, — of althans eenig —, beleggingsapparaat blijven bestaan en zal daarmede ook een verhoudingsgewijze zeer groot deel van de kosten noodzakelijk blijven.

Behalve door de Postspaarbank worden door de overige instellingen in Indië weinig in effecten belegd, zoodat het bedrag aan onkosten voor provisie niet hoog is. Hoeveel bij beleggingen aan tusschenpersonen betaald is, kon ik niet nagaan, aangezien toch ook niet zelden bij het overnemen van geheele leeningen tusschenpersonen optreden. Of de partij, die ter leen geeft dan wel, die welke ter leen ontvangt, hetgeen de bemiddelaar verdient ten slotte te haren laste krijgt, is van weinig belang. Bij het bepalen van den koers dien zij uiterlijk toestaan willen, wordt door de bestuurders der fondsen wel rekening gehouden met het feit, dat bij besteding van gelijken koers op de beurs de aankoopnota met de provisie wordt verhoogd, terwijl anderzijds de gemeente bij bepaling van den koers, waarmede zij uiterlijk genoegen neemt, wel rekening zal houden met de verlaging, die deze practisch ondergaat door de betaling van den bemiddelaar. Het schijnt daarom niet juist aan te nemen, dat de bemiddeling van anderen bij de belegging aan de Pensioenfondsen en de Postspaarbank niet meer gekost heeft dan het bedrag der werkelijk uitbetaalde provisie. Er moge in dit verband herinnerd worden aan de verschillende circulaires door hoogere autoriteiten tot de gemeenten gericht, waarbij er op wordt aangedrongen, dat de gementebesturen zich

rechtstreeks in verbindingstellen met de fondsen en van de diensten van tusschenpersonen geen gebruik maken. In 99 van de 100 gevallen geschiedt zulks dan ook.

Ofschoon zonder twijfel de tusschenpersonen ook wel eens waardevolle diensten bewezen hebben, is het kwalijk verdedigbaar dat bij onderhandelingen tusschen officieele lichamen van hun diensten gebruik wordt gemaakt. Wanneer het beleggingsapparaat van de fondsen behoorlijk functionneert dan kan er aan het gebruik van zoodanige bemiddeling ook geen voordeel verbonden zijn.

Een tweede bezwaar tegen het bestaande systeem van belegging aangevoerd is, dat de fondsen bij de wet ingesteld elkander bij het beleggen van hun kapitalen licht concurrentie aandoen en den rentevoet hunner beleggingen daardoor in belangrijke mate doen dalen. Dit bezwaar is intusschen volkomen geëlimineerd, doordat de verschillende beleggende colleges een regeling hebben getroffen, waardoor zij op de hoogte zijn van elkanders aanbiedingen. Slechts voorzoover twee fondsen dezelfde obligaties ter beurze trachten te koopen door bemiddeling van verschillende makelaars, zal er sprake zijn van concurrentie, die koersopdrijvend werkt. Echter zal zulks slechts zéér zelden voorkomen. Natuurlijk blijft bestaan, dat het aanbod van kapitaal grooter wordt, wanneer twee fondsen elk een groot bedrag hebben te beleggen dan wanneer maar één fonds zulk een bedrag te beleggen heeft, en dat grooter aanbod van geld de rente drukt, doch wel niemand zal het dalen van den rentevoet in het algemeen tengevolge van grootere besparingen der natie in welken vorm dan ook, een kwaad achten! — integendeel, want al maken de fondsen daardoor minder rente, de productie wordt door een lageren rentevoet gestimuleerd.

Een derde bezwaar tegen het tegenwoordige stelsel van beleggen van de kapitalen, welke in de fondsen worden bijeengezameld, aangevoerd, bestaat hierin, dat aan een betrekkelijk gering aantal personen een grooten invloed wordt toegekend bij de beslissing, in welke richting die kapitalen aan de productie worden toegevoerd. Dit bezwaar valt niet te ontkennen, al is het voorshands niet zoo gewichtig als sommigen wel willen doen aannemen, in het bijzonder niet zoolang de bestaande bepalingen gelden. Zij, die telkenjare vele millioenen te beleggen hebben, kunnen voorzeker, — onder bepaalde omstandigheden, door bijzondere belangstelling voor zeker gebruik

van de kapitalen, — bevorderen, dat een grooter deel van het nieuw gevormde kapitaal in die hun sympathieke richting geleid wordt, dan het geval zoude zijn, wanneer het aanbod van kapitaal nagenoeg geheel álleen door het financieele instinct van de particuliere beleggers en van hen, die daaraan in het vrije verkeer leiding geven, werd beheerscht.

Intusschen zal niet elke aankoop van zekere soort van effecten of rechtstreeksche uitleening van geld aan bepaalde geldnemers een belangrijken invloed hebben op de richting, waarin de besparingen geleid worden. Er valt een onderscheid te maken tusschen kapitaal-nemers, die naar gelang zij de beschikking over meer gelden krijgen deze ook aan hun bijzonderen tak van productie toevoeren, — en kapitaal-nemers, wier mate van kapitaalverbruik niet in de eerste plaats afhangt van de hoeveelheid kapitaal, die zij gemakkelijk ter beschikking kunnen krijgen, doch van andere omstandigheden.

Wanneer de hypotheekbanken meer pandbrieven kunnen plaatsen, zal de credietverleening aan de bouwnijverheid en aan den landbouw zich uitbreiden. Groote spoorwegmaatschappijen daarentegen zullen in de eerste plaats overwegen, welke uitbreidingswerken in het belang van den dienst en de exploitatie noodig zijn en daarvan laten afhangen hoeveel kapitaal zij behoeven. Al is daarbij de meerdere of mindere geneigdheid van de kapitaal-bezitters om geld te harer beschikking te stellen niet geheel zonder invloed, het speelt toch slechts een secundaire rol en is een questie van het een of twee percent hooger of lager stellen van den emissiekoers harer leeningen. Hetzelfde mag in gewone tijden worden aangenomen ten aanzien van den Staat. Wie dus pandbrieven van hypotheekbanken op beduidende schaal te koop vraagt, zal allicht eenigszins bevorderen, dat het nationale kapitaal zich meer in de richting van de bouwnijverheid en den landbouw beweegt; hij lokt een grooter aanbod van pandbrieven van de zijde der hypotheekbanken uit. *Wie echter obligatiën der groote spoorwegmaatschappijen of Staatsschuld koopt, zal daardoor niet of slechts in zeer geringe mate vergrooting van de totale creatie van zulke obligatiën bevorderen.* Tengevolge van zijn aankoop, verwisselen alleen bestaande obligatiën van eigenaar; de verkooper dier stukken zal daarna voor de keuze komen te staan, in welke richting hij het kapitaal aan

de productie ten goede wil doen komen. Koopt ook hij wederom obligatiën van de soort, bij welke het totaal-aanbod niet wordt gestimuleerd door vermeerderde vraag, dan zal de keuze wederom op een ander overgaan en zoo voort, totdat eindelijk een verkooper van zulke stukken de opbrengst besteedt voor aankoop van schuldbrieven bij welke een grooter vraag wel aanleiding geeft tot vergrooting van de totale creatie van die schuldbrieven. Slechts van hem, die kapitaal rechtstreeks uitleent aan productietakken, die op meerder beschikbaar kapitaal wachten om zich te kunnen uitbreiden, of die de bestaande schuldvorderingen van zulke productietakken aankoopt, kan gezegd worden aan nieuwgevormd kapitaal een bestemming aan te wijzen.

Alleen dus voor zoover de beheerders der fondsen gemachtigd zijn om in schuldbrieven te beleggen van lichamen, die door meer aanvraag daarnaar geprikkeld worden om meer schuldbrieven of aandeelen uit te geven, en voor zoover zij van die bevoegdheid inderdaad gebruik maken, kan men dus betoogen, dat aan hen invloed is toegekend (en dat zij dien invloed ook uitoefenen) om de geaccumuleerde kapitalen in een bepaalde richting aan de productie te doen ten goede komen.

Gaan wij de lijst der geoorloofde beleggingen na, dan treffen wij daarop de volgende schuldvorderingen aan, waarbij zulks het geval is: pandbrieven van hypotheekbanken, obligatiën van spoorwegondernemingen, hypotheken van particuliere personen of lichamen en de schuldbrieven van allerlei lichamen, welke door Staat, gemeente, provincie of locaal ressort onvoorwaardelijk gewaarborgd worden. In hoeverre de schuldbrieven of schuldbekentenissen van de gemeenten tot deze groep van beleggingen zijn te rekenen, is niet in het algemeen te zeggen. In kleinere gemeenten zal hier en daar wellicht de neiging om publieke werken, — in het bijzonder de stichting van raadhuizen, burgemeesterswoningen enz. —, te maken, worden bevorderd door de omstandigheid, dat bij de fondsen geheele leeningen zijn te plaatsen. Bij de grootere gemeenten mag men eerder aannemen, dat, afgezien van buitengewone tijden, waarin kapitaal in het algemeen slechts onder zeer bezwarende voorwaarden te krijgen is, de kapitaal-vraag niet in belangrijke mate afhangt van de meerdere of mindere gemakkelijkheid om hare schuldbrieven te plaatsen. Grootere

bereid-willigheid van het publiek om haar schuldbrieven te nemen, kunnen zij door een geringe verhooging van het rendement harer leeningen in het leven roepen. Hoevéél kapitaal zij van de beleggers vragen, hangt dus in de eerste plaats af van de economische en financieele politiek van het gemeentebestuur, en slechts secundair van de meerdere of mindere gelegenheid om de obligatiën der gemeente te plaatsen, waarbij nog komt, dat de leeningen der grootere gemeenten veelal dienen tot consolidatie van vlottende schuld.

Als vierde bezwaar tegen het tegenwoordige stelsel wordt gevoeld, dat een groote verantwoordelijkheid voor de soliditeit van de belegging wordt geladen op kleine colleges. Waar de Staat ten slotte het risico van onsolide beleggingen loopt, zoo redeneert men, behoort ook de Regeering een grooten invloed op de veiligheid der beleggingen te hebben.

Het komt mij voor, dat door de begrenzing van het beleggingsveld in de verschillende regelingen en somtijds nog nader in de jaarlijks onder goedkeuring der Regeering te maken lijsten, die meer in détails afdalen, de soliditeit van de beleggingen thans in het algemeen voldoende gewaarborgd is. Noemenswaarde kans, dat de schuldenaren van de fondsen niet aan hunne verplichtingen zullen voldoen bestaat slechts bij de gelden op hypotheek aan particuliere personen of lichamen gegeven, bij pandbrieven van hypotheekbanken en bij de leeningen aan bouwvereenigingen, schoolbesturen enz. De laatste leeningen kunnen echter niet verstrekt worden dan onder garantie van Regeering, provincie, gemeente of ressort, en zijn dus wat de soliditeit betreft feitelijk als leeningen van die lichamen te beschouwen. Indien ook de Staat somtijds bij deze beleggingen risico loopt, dan is het niet als garant voor de verplichtingen van de fondsen, doch als garant voor de verplichting van de genoemde vereenigingen en stichtingen.

Alles te zamen genomen ben ik dan ook van meening, dat het risico, dat de tegenwoordige wijze van beleggen medebrengt niet van dien aard is, dat het noodzakelijk wijziging van den toestand eischt. Met betrekking tot de pandbrieven van hypotheekbanken worde hier nog opgemerkt, dat in de practijk het risico, dat de bevoegdheid daarin te beleggen bij onvoorzichtig gebruik zoude kunnen medebrengen, zeer sterk wordt beperkt, doordat slechts de

pandbrieven van hypotheekbanken op de lijst der beleggingen worden opgenomen, welke zich onder een gestreng toezicht van de Postspaarbank hebben gesteld, terwijl ook de Pensioenfondsen zich aan de op de lijsten voorkomende hypotheekbanken pleegt te houden.

Als vijfde bezwaar tegen de tegenwoordige wijze van beleggen wordt geopperd, dat het in toenemende mate moeilijkheden ondervindt om voor de groote bedragen om welke het gaat, passende beleggingen te vinden, opdat niet ernstig renteverlies geleden wordt.

Bij de Pensioenfondsen is dit bezwaar wel eens gevoeld. Ook in tijden van groote aflossingen en conversies op grond van een snel dalenden rentevoet, hebben zich wel eens bezwaren voorgedaan, waarbij dan het beperkte beleggingsveld uit den aard der zaak een rol speelde. Nu echter de inkomsten, — zij het dan bij groote bedragen tegelijk —, meer regelmatig toevloeien, worden die bezwaren minder ondervonden. Bovendien kunnen zij steeds de in Indië onbelegbare bedragen telegrafisch op hunne Directie doen overschrijven ter belegging in Nederland. Telkens worden voorts nieuwe wegen gevonden om groote sommen, die slechts tijdelijk in kas zijn, toch behoorlijk rentegevend te maken.

Tenslotte wordt als zesde bezwaar tegen het tegenwoordige systeem aangevoerd, dat de besturen der fondsen te veel in beslag worden genomen door den beleggingsarbeid. Indien dit inderdaad juist mocht blijken te zijn, dan zoude het van gewicht zijn. Intusschen geven die besturen voorshands geen blijk van den wensch om van den beleggingsarbeid ontslagen te worden; en persoonlijk ben ik overtuigd, dat deze bedenking zeer overdreven is.

Summa summarum kunnen wij dus zeggen, dat de bezwaren tegen het huidige systeem òf sterk overdreven òf geheel weerlegbaar zijn, zoodat ook uit dien hoofde de instelling van een Indischen Beleggingsraad *niet* wenschelijk is.

Ik laat hierbij dan nog in het midden de min of meer teleurstellende resultaten, die in de twee jaren van zijn bestaan bereikt zijn door den Nederlandschen Centralen Beleggingsraad.

Wanneer men de opinie van deskundige insiders mag aannemen, heeft de practijk in Nederland uitgewezen, dat de belangrijkste adviezen van den Beleggingsraad emaneeren van de machtigste

„aangeslotene", welke adviezen door de overige leden worden gehomologeerd en ter uitvoering worden aanbevolen! Hetgeen dus hierop neerkomt, dat een bepaalde instelling zichzelf middels den Centralen Beleggingsraad laat voorschrijven, waarin zij haar beschikbare kapitalen moet beleggen!

Een dergelijke „omslachtige" en vrij illusoire werkwijze kan in het Moederland nog toelaatbaar zijn, aangezien men daar de beschikking heeft over vele deskundigen van naam, met veel tijd voor de bewandeling van dezen langen beleggingsweg. Hier in Indië zijn er maar weinig personen, die met dien verantwoordelijken arbeid belast kunnen worden, en het zou ook dáárom niet verantwoord zijn onnoodige lasten op hunne schouders te leggen.

Zonder eenig voorbehoud kunnen wij dus de als titel boven dit artikel staande vraag ontkennend beantwoorden:

In Indië hebben wij géén Beleggingsraad noodig.

Enkele opmerkingen over de ontwikkeling en den invloed van a-nationale organisaties binnen den Volkenbond [1]),

door

Dr. E. O. van Boetzelaer.

Een van de rijkste bronnen van het internationaal recht is geweest de verhouding tusschen de z.g. „beschaafde" westersche en de „minder ontwikkelde" oostersche landen, — een op verschil in godsdienst berustend onderscheid —, waaraan bijv. het capitulatie-stelsel zijn ontstaan en groei te danken heeft; voorts in niet mindere mate het gezamenlijk optreden en collectief aanvaarden van verplichtingen ten aanzien van de gebieden, die nog geen souvereine staten vormen (protectoraten, koloniën, nieuw ontdekt land), men denke bijv. aan de Congoacte van 1885 en aan de Slavernijacte van 1890. Het is alsof de staten in deze sfeer van sub-souvereine verhoudingen zich eerder binden en gemakkelijker het beginsel van internationale samenwerking aanvaarden. De aldus gestelde normen vinden echter langzamerhand hun weg ook in de betrekkingen tusschen de vol-souvereine staten en worden zoodoende tot algemeene in het statenverkeer erkende beginselen.

Het is merkwaardig dat deze, om het ruw uit te drukken, „koloniale" sfeer haar rol als voedingsbodem en gangmaker van het internationaal recht blijft vervullen. Ondanks de uitingen van hyper-nationalisme (tolmuren) en van internationaal wantrouwen (bewapening), die de wereld nog steeds te zien geeft, zijn er voor den aandachtigen toeschouwer van het zich, met Genève als middelpunt, ontwikkelende internationale leven toch talrijke verschijnselen waar te nemen, die er op wijzen, dat een andere mentaliteit zich begint te vormen. Deze nieuwe internationale mentaliteit ontwikkelt zich rondom de door den Volkenbond voor verschillende doeleinden in het leven geroepen organisaties, wier werkkring voor een groot deel juist ligt op het bovengeschetste sub-souvereine gebied en die zich, hoewel de leden onderdaan zijn van bepaalde staten, hebben opgewerkt tot zuiver a-nationale organen. Door de erkende deskundigheid en de boven twijfel staande onpartijdigheid der leden hebben deze a-nationale organen zich een gezag weten te verwerven, dat het, ook voor de vol-nationale staten die deze organen in het leven riepen, moeilijk, zoo niet onmogelijk maakt hun uitspraken en aanbevelingen ter zijde te leggen. Men dient wel te begrijpen, dat deze instituten geen supra-nationale organen zijn, aan wie de macht is

1) Noot v.d. Red. Door een misverstand met kleinere letter gezet.

toegekend de staten, leden van den Volkenbond, te dwingen iets te doen of iets na te laten; juist door hun zuivere a-nationaliteit kunnen zij meer bereiken, dan indien zij met eenige supra-nationale macht waren bekleed.

Deze nieuwe ontwikkeling van het internationaal recht zal hierna worden toegelicht aan de hand van eenige werkzaamheden van den Volkenbond, die vallen binnen de koloniale sfeer, nl. het werk van het Opium Comité, dat van de Mandaten Commissie en de bestrijding van de slavernij, zoomede aan de hand van het door den Volkenbondsraad uitgeoefende toezicht op de bescherming van de minderheden; hoewel dit laatste voorbeeld buiten de koloniale sfeer valt, illustreert het de opkomst van a-nationale organisaties op te merkwaardige wijze, dan dat het in dit verband kan worden voorbijgegaan.

I. HET PERMANENT OPIUM COMITE. 1)

Reeds spoedig na het ontstaan van den Volkenbond werd de Raadgevende Opiumcommissie opgericht, een adviseerend lichaam, dat den Bond in zijn strijd tegen het misbruik van verdoovende middelen ter zijde zou staan. In het Opiumverdrag van 19 Februari 1925 verplichtten de staten zich echter om ter beteugeling van den smokkelhandel geregeld statistische gegevens in te dienen betreffende in- en uitvoer, productie, aanhalingen, enz. van de in het verdrag vermelde stoffen. Tot het in ontvangst nemen en bestudeeren van deze gegevens en in het algemeen ten einde voortdurend toezicht te houden op de beweging van de internationale markt, voorzag de conventie in de instelling van een permanent comité van acht leden, die door hun technische competentie, hun onpartijdigheid en hun onafhankelijkheid een algemeen vertrouwen zouden inboezemen. Ruim drie en een half jaar na de sluiting van het verdrag trad dit in werking doordat het vereischte aantal bekrachtigingen was binnengekomen en in December 1928 kon het Comité door den Volkenbondsraad worden benoemd.

In Augustus en October 1930 hield het Comité reeds zijn zesde en zevende zitting en uit de aan den Volkenbondsraad aangeboden rapporten blijkt dat het zijn taak ernstig opvat. Het schroomt niet misstanden onder het oog van de heele wereld te brengen en zelfs in het openbaar landen met name te noemen die zich zijns inziens onvoldoende van hun verdragsverplichtingen kwijten. Men moge twijfelen aan de doeltreffendheid van het door het Opiumverdrag ingestelde in- en uitvoer licentiestelsel en van de contrôlemiddelen, men moge betoogen dat het verdrag nog te kort in werking is om de doeltreffendheid ervan te beoordeelen en dat het daarom voorbarig is thans reeds op andere middelen te zinnen om het kwaad der verdoovende middelen te bestrijden, in ieder geval zal elk onbevangen toeschouwer moe-

1) Dat de hierna te bespreken voorbeelden alleen Europeesche en 4 Amerikaansche landen betreffen, is als een zuivere toevalligheid aan te merken: immers het opiumvraagstuk, als onderdeel van het universeele vraagstuk van de bestrijding van het misbruik van verdoovende middelen is van oostersche afkomst en zeker uit koloniaal oogpunt van groot belang.

ten erkennen, dat het toezicht op de naleving van het verdrag in goede handen is en dat het zeker niet aan het Permanent Comité zal liggen indien het door het verdrag beoogde doel niet wordt bereikt.

In zijn jongste rapport klaagt het Comité o.m. over de ernstige hiaten in de statistische gegevens, die ontstaan door het bijna volkomen ontbreken van gegevens uit Zuid- en Midden-Amerika. Dit klemt te meer, daar juist Peru en Bolivië tot de voornaamste producenten van cocablad behooren. Slechts Uruguay voldeed geheel aan zijn verplichtingen. Zoodoende is het niet mogelijk zich een juist oordeel te vormen over den handel in verdoovende middelen in dat werelddeel: uit andere gegevens is bijv. bekend dat een bijzonder groote hoeveelheid in een bepaald land wordt ingevoerd, men tast echter in het duister of deze hoeveelheid voor geneeskundig of wetenschappelijk gebruik in dat land bestemd is, dan wel uitgevoerd wordt (en waarheen), dan wel in den ongeoorloofden handel terecht komt.

Veel ernstiger is het dat Frankrijk zijn gegevens steeds te laat inzond, zoodat het Comité tijdens zijn zittingen met onvolledige gegevens moest werken. Bovendien verzuimde Frankrijk nog steeds om gegevens nopens aanhalingen te verstrekken. Het Comité voelt zich dan ook genoodzaakt den Volkenbondsraad te verzoeken Frankrijk zijn verdragsverplichtingen in herinnering te brengen.

Voorts blijkt dat het Comité zich *rechtstreeks* tot verscheidene regeeringen heeft gewend ten einde opheldering te vragen over afwijkingen tusschen de cijfers der in- en die der uitvoerende landen. Zelfs waarschuwde het Comité sommige regeeringen, dat zijns inziens de hoeveelheden die zij invoerden bovenmatig waren, gezien het verbruik van hun land en de voorraden die reeds opgeslagen waren. Tenslotte wijst het Comité erop, dat er in zake de belangrijke aangelegenheden steeds eenstemmigheid heerschte en dat het succes van zijn werkzaamheden in hooge mate afhankelijk is van een vlotte toezending van juiste gegevens.

Thans is het woord weer aan de Regeeringen, niet zoozeer om zich te disculpeeren, want het Comité is geen rechter waar zij voor terecht staan, al heeft het het recht ten aanzien van staten, die het verdrag schenden, het nemen van bepaalde maatregelen (embargo) aan te bevelen, maar wel om het volgend jaar te toonen dat zij ook hunner zijds van ganscher harte willen medewerken aan de uitvoering van het Opiumverdrag. Het feit echter dat een orgaan ongehinderd de staten kan wijzen op hun tekortkomingen, zich rechtstreeks tot de regeeringen kan wenden om opheldering en deze zelfs kan waarschuwen tegen gevaarlijke opeenhooping van verdoovende middelen op hun gebied, getuigt van een verruiming van de internationale mentaliteit, die op zich zelf reeds verblijdend is.

II. DE PERMANENTE MANDATENCOMMISSIE.

De Permanente Mandatencommissie verricht op het gebied der mandaten de werkzaamheden, die ten aanzien van de opiumbestrijding verdeeld zijn over de Raadgevende Commissie en het Permanent Comité: eensdeels

bestudeert zij de rapporten, die de landen-mandatarissen jaarlijks over het aan hun zorgen toevertrouwde gebied inzenden en brengt zij over haar bevindingen verslag uit aan den Volkenbondsraad, anderdeels kan zij door den Volkenbond worden uitgenoodigd om over een of andere kwestie te adviseeren. Ook voor het lidmaatschap van deze commissie gelden de vereischten van groote deskundigheid, onpartijdigheid en onafhankelijkheid. De mandatarissen doen zich bij de behandeling van door hen ingezonden rapporten in de Commissie vertegenwoordigen en deze laatste heeft het recht aan die vertegenwoordigers vragen te stellen of opheldering te vragen over bepaalde punten.

Het toezicht houden op de naleving der mandaatsverplichtingen is echter voor de Mandatencommissie een moeilijker taak, dan het toezicht op de naleving van het Opiumverdrag voor het Permanent Comité. Is verschil van appreciatie uitgesloten over het niet inzenden van gegevens en over de moeilijkheden die daaruit ontstaan, ten aanzien van de mandaten gaat het meestal om kwesties van bestuursvoering, van gescheiden houden van de administratie van het nationaal territoir en van het mandaatgebied, zonder dat van een aperte schending van de mandaatsverplichtingen behoeft sprake te zijn. Doch ook deze Commissie heeft in den loop der jaren ten volle bewezen haar taak te begrijpen en aan te kunnen en zij is gegroeid tot een a-nationale organisatie, wier oordeel gezag heeft, wat met een enkel voorbeeld moge worden toegelicht.

Een geval, waarin de Commissie mandaatsschennis heeft meenen te ontdekken, had betrekking op het beheer van den mandataris Zuid-Afrika over de spoorwegen en havens in Zuid-West Afrika. Artikel 257 van het Vredesverdrag van Versailles bepaalde dat de eigendommen van het Duitsche Rijk in de koloniën, tegelijk met de gebieden waarin zij gelegen zijn, zouden worden overgedragen aan den mandataris in zijn kwaliteit van mandataris. In 1922 werd echter in de Unie van Zuid-Afrika een wet aangenomen, krachtens welke de Unie de spoorwegen en havens in Zuid-West Afrika zou exploiteeren en deze spoorwegen en havens tot dat einde in vollen eigendom (full dominium) aan de Unie werden overgedragen. Deze laatste bepaling was volgens de Commissie in strijd met artikel 257 van het Vredesverdrag. Hoewel zij echter herhaalde malen poogde hierover opheldering te verkrijgen, duurde het tot eind 1928 alvorens een vertegenwoordiger van de Unie aan de Commissie de gevraagde inlichtingen verschafte. Na een lang debat bleek, dat het terwille van een loonende exploitatie der spoorwegen en havens in Zuid-West Afrika wenschelijk werd geacht deze als een deel van de Unie-spoorwegen en havens te beheeren. De vertegenwoordiger van de Unie trachtte voorts duidelijk te maken, dat uit hoofde van het in de Unie vigeerend Nederlandsch-Romeinsch recht geen beheer mogelijk was („geen oude rail door een nieuwe kon worden vervangen") zonder dat de volle eigendom over die spoorwegen verkregen was. Deze eigendom hing echter zijns inziens samen met het mandaat: eindigt dit, dan vallen de spoorwegen en havens vanzelf weder in eigendom aan het mandaatgebied terug.

De Commissie toonde zich zichtbaar opgelucht, toen gebleken was, dat het niet de bedoeling van de Unie was geweest om zich in strijd met de verdragsbepalingen de spoorwegen en havens van het mandaatgebied toe te eigenen, doch zij achtte, met alle respect voor het Nederlandsch-Romeinsch recht, den vorm, waarin de exploitatie door de Unie gegoten was, vrij zonderling en verwarrend, en vroeg of de wet van 1922 niet kon worden geamendeerd, teneinde de bedoeling voor iedereen duidelijk te doen blijken. De vertegenwoordiger verklaarde de wenschen van de Commissie aan zijn regeering te zullen overbrengen.

In haar zitting van medio 1929 kwam de Commissie op de zaak terug, aangezien nog geen bericht van de Unie was ontvangen. Toen vernomen werd, dat de oplossing van de kwestie daar te lande nog in overweging was, werden verdere debatten uitgesteld.

In April 1930 deed het Volkenbondssecretariaat aan de leden mededeeling van een van de Zuid Afrikaansche regeering ontvangen bericht, waaruit bleek dat de wet van 1922 in dien geest geamendeerd was, dat de overdracht van de spoorwegen en havens aan de Unie geacht moet worden te zijn geschied binnen de grenzen van het mandaat. Aan dit bericht is destijds, voorzoover bekend, weinig ruchtbaarheid gegeven. Door de nuchtere wijze, waarop de mededeeling geschiedde, viel zij ook bijna niet op. Toch is dit geval de moeite waard om opgehaald te worden wegens de ook hieruit sprekende nieuwe mentaliteit: een college van hoogstaande mannen roept een vertegenwoordiger van een regeering ter verantwoording en zonder dat eenige met dwingende macht bekleede instantie zich met het geval behoeft te bemoeien, voegt die regeering zich naar de wenschen van de Commissie.

Ten aanzien van eenige andere door de Mandatencommissie behandelde kwesties is nog moeilijk te zeggen in hoeverre zij de politiek van den mandataris zal weten te beïnvloeden: in de naar aanleiding van de Klaagmuurincidenten ter sprake gekomen kwestie van het beleid over Palestina is het laatste woord zeker nog niet gesproken, hier zijn bovendien nog andere belangen in het spel, zoodat het niet alleen om zuivere mandaatsverplichtingen gaat; anders staat het met de door Groot-Britannië beoogde administratieve samenvoeging van het mandaatgebied TANGANYIKA met de koloniën OEGANDA en KENYA; alvorens zich hieromtrent uit te spreken, wil de commissie echter eerst de beslissing van de Britsche regeering afwachten.

De laatste vraag waarover de Commissie in opdracht van den Volkenbondsraad van advies had te dienen, betrof de verheffing van een mandaatgebied der hoogste klasse tot een onafhankelijken staat. Hierover wenschte de Commissie zich echter te onthouden van het stellen van algemeene regels, aangezien dergelijke kwesties moeten worden opgelost naar gelang van de omstandigheden. Wel heeft de Commissie verklaard, dat de vraag, of een gebied rijp is voor zelfstandigheid, zal moeten staan ter beoordeeling van den mandataris. Met deze ontwijking van de moei-

lijkheid nam de Volkenbondsraad in zijn zitting van Januari j.l. echter geen genoegen en de Raad droeg de Mandatencommissie op de kwestie andermaal in behandeling te nemen. Over dezen wensch van den Raad kan de belangstellende buitenwereld zich slechts verheugen, want een algemeene uitspraak van deze koloniale deskundigen bij uitnemendheid over de voorwaarden, waaronder een mandaatsland zelfstandig kan worden verklaard, zal zeker belangwekkend zijn. Over de daarmede samenhangende vraag betreffende de algemeene voorwaarden, waaraan een gewezen mandaatgebied moet voldoen, alvorens als lid van den Volkenbond toegelaten te kunnen worden, zal de Mandatencommissie zich evenwel, naar de aanwijzingen van den Raad, niet uitspreken. Dit blijkbaar om moeilijkheden te besparen aan Groot-Britannië, dat aan Irak reeds toezegde diens candidatuur in 1932 onvoorwaardelijk te zullen steunen. Over deze niet minder interessante kwestie zullen wellicht in de Volkenbondsvergadering bij de behandeling van Irak's verzoek om toelating belangrijke debatten gehouden worden.

In den loop der jaren heeft deze Commissie zich een groote ervaring in tal van kwesties kunnen verwerven. Het is echter duidelijk, dat de adviezen die de Commissie in bepaalde mandaat-aangelegenheden geeft, dikwijls verre boven deze materie uitgaan en de algemeene koloniale politiek betreffen. In de 6de Commissie van de XIde Volkenbondsassemblée hoorde men dan ook betoogen, dat de koloniale mogendheden de algemeene beginselen van bevoogding ook op de door hen bestuurde koloniale gebieden zouden moeten toepassen, op grond van artikel 23b van het Volkenbondspact, dat de leden verplicht om de inheemsche bevolkingen in de aan hun bestuur onderworpen gebieden rechtvaardig te behandelen. Men wenschte echter niet zoover te gaan te verklaren, dat het mandaten-stelsel in de toekomst meer algemeen zou moeten worden toegepast en bepaalde zich ertoe in het Commissierapport aan de Assemblée er op te wijzen, dat de ervaring, welke in de mandaatgebieden is opgedaan, nuttig is voor het beheer van andere gebieden die in analoge omstandigheden verkeeren.

III. DE BESTRIJDING VAN DE SLAVERNIJ.

In tegenstelling met hetgeen ten aanzien van de opium en de mandaten het geval is, bestaat er geen permanent orgaan, dat toezicht houdt op de naleving van het slavernijverdrag van 1926. Wel werd in 1923 een tijdelijke slavernijcommissie ingesteld, doch haar taak was met de voorbereiding van het verdrag voltooid. Over de mededeelingen, die de landen ingevolge bepalingen van het verdrag aan den Volkenbond doen, wordt jaarlijks door den Raad een rapport samengesteld en aangeboden aan de Assemblée, deze verwijst het naar de 6de Commissie, die op haar beurt rapporteert.

Het verdrag is nog lang niet door alle leden van den Bond bekrachtigd, en de mededeelingen komen slechts schaars binnen, hetgeen in 1929 de Britsche delegatie ter Assemblée aanleiding gaf voor te stellen opnieuw een slavernijcommissie in te stellen, die de oorzaken van een en ander zou

onderzoeken. Voornamelijk op grond van het feit, dat het verdrag betrekkelijk nog slechts korten tijd in werking was, bepaalde de Xde Assemblée zich er toen toe op ratificatie aan te dringen, terwijl bovendien den leden verzocht werd inlichtingen over den stand van het slavernijvraagstuk te verschaffen. Tijdens de jongste Assemblée herhaalde de Britsche delegatie haar voorstel, ditmaal met meer klem, omdat sinds 1929 geen noemenswaardige vooruitgang was bereikt. In hoofdzaak handhaafde de Assemblée in 1930 het in 1929 ingenomen standpunt, met dit verschil echter, dat in de thans door haar aangenomen resolutie uitdrukkelijk wordt gezegd, dat de gang van zaken nog slechts een jaar zal worden aangezien. De mogelijkheid bestaat dus, dat dit jaar een nieuw tijdelijk of permanent orgaan zal worden ingesteld, dat dan waarschijnlijk eenzelfde karakter zal hebben als de Opium- en de Mandatencommissie.

Met betrekking tot het slavernijvraagstuk valt echter op iets anders te wijzen, dat zich aansluit bij de eerder vermelde organisaties. In 1929 verzocht de Republiek Liberië den Volkenbondsraad om benoeming van een van de leden van een in te stellen internationale Commissie, die o.m. zou moeten onderzoeken, of de gedwongen arbeid en de slavernij nog in Liberië bestaan. Behalve uit het door den Volkenbond aan te wijzen lid zou deze Commissie bestaan uit een door de Vereenigde Staten van Amerika en een door Liberië zelf te benoemen lid. Aanleiding tot het onderzoek was, volgens de mededeeling van de regeering van Liberië, een sinds eenigen tijd gevoerde campagne, die de openbare meening en vooral den leden van den Volkenbond wilde doen gelooven, dat ondanks het geen door den Bond is gedaan ten behoeve van de menschelijke vrijheid en ondanks de ook door Liberië onderteekende Slavernijconventie, in dat land de gedwongen arbeid en de slavernij nog bestaan als normaal verschijnsel in het sociale leven. Voorts wees de regeering op de talrijke maatregelen, die zij genomen heeft om de slavernij te bestrijden; maar het is volgens haar begrijpelijk, dat een zoo ingekankerd kwaad niet in een paar jaar tijds uit te roeien is.

Begin April 1930 begon de Commissie haar werkzaamheden en vijf maanden later diende zij haar rapport in. Dit stuk, in folio-formaat, bestaande uit 129 bladzijden druk w.o. 40 bladzijden bijlagen, is geen vermakelijke lectuur: geen bladzijde kan men opslaan, of zij bevat een of meer schreeuwende aanklachten tegen het bestuur van de Liberische regeering.

De bevindingen der Commissie komen in het kort op het volgende neer. Hoewel de klassieke slavernij, waarbij gedacht wordt aan een slavenmarkt, niet meer als zoodanig bestaat, komt de eveneens onder het Slavernijverdrag van 1926 vallende huisslavernij nog veelvuldig onder de inheemsche stammen voor. De regeering gaat echter de huisslavernij tegen door iederen slaaf vrij te verklaren, die een beroep doet op een rechtbank; ook, heeft de Commissie vernomen, dat slaven werden vrij verklaard, nadat zij hadden bewezen slecht te zijn behandeld. Het pandelingschap, waarvan vooral de Americo-Liberiërs op misdadige wijze misbruik maken, behoort voorts nog steeds tot de sociale economie van het land; men neemt bijv. vrouwen als

pandeling om daarmede manlijke werkkrachten naar zijn onderneming te lokken.

Van gedwongen arbeid wordt veel gebruik gemaakt, voornamelijk voor den aanleg van automobielwegen, voor den bouw van openbare gebouwen en kazernes en voor draagdiensten. De daartoe geworven werkkrachten worden slecht behandeld, intimidatie komt voor, zoowel van den kant van regeeringsambtenaren, als van de z.g. grensbewakingstroepen, die, leest men het rapport goed, zich meer met den binnenlandschen toestand bezig houden, dan dat zij het oog houden op vijanden van buiten. Ook kwam het voor dat deze arbeiders gebruikt werden op de ondernemingen van hooge ambtenaren of van particulieren; zij ontvingen dan nooit loon, hoewel loonarbeid op die ondernemingen zeer wel mogelijk is. In Maryland kwam het zelfs voor, dat arbeiders groote bedragen aan de eigenaars van de ondernemingen moesten betalen om in vrijheid gesteld te worden, nadat zij langen tijd, zonder loon of voedsel ontvangen te hebben, werkzaam waren geweest. Een belangrijk gedeelte van de uit de zuidelijke districten afkomstige contract-koelies, die naar Fernando-Po of Fransch Gambië gezonden werden, zijn geworven op een wijze, die geheel doet denken aan de vroegere slaven-razzia's; dikwijls misleidde men hen ten aanzien van hun plaats van bestemming. Indien de stamhoofden het vereischte aantal menschen niet snel genoeg bij elkaar konden krijgen, was het een beproefde methode om de grenstroepen te hulp te roepen. De bevolking vluchtte dan zooveel mogelijk in de rimboe, de soldaten namen echter de achtergebleven vrouwen, kinderen en grijsaards gevangen, en ten slotte gaven de gevluchten zich liever over, dan dat zij de anderen nog langer wilden laten mishandelen.

Werkvolk voor particuliere ondernemingen werd geworven met toestemming van hooge regeeringsambtenaren. Dat de „Firestone Plantations Company" willens en wetens niet vrijwillige werkkrachten op haar ondernemingen gebruikt, is niet bewezen; dit is echter wel het geval geweest in den tijd, dat de werving geschiedde krachtens regeeringsreglementen, waarop deze onderneming slechts weinig toezicht had; aan de door haar tewerk gestelde arbeiders staat het steeds vrij op te houden voor haar te werken.

Op de rol die de grenstroepen in deze fraaie praktijken hebben gespeeld, is hier boven al gewezen; de Commissie constateert, dat behalve verschillende andere hooge regeeringsambtenaren, in het bijzonder de Vice-President YANCY hierin de hand heeft gehad.

Ook het hoofdstuk „suggesties en aanbevelingen" werpt een dergelijk merkwaardig licht op de in de Negerrepubliek heerschende toestanden, dat enkele opmerkingen hieruit niet onvermeld mogen blijven. Naar het oordeel der Commissie is de door Liberië gevoerde „gesloten-deur-politiek" de bron van alle misstanden: zij is de oorzaak van de ernstige financiëele moeilijkheden en zij verhindert alle ontwikkeling door het slechte bestuur te maskeeren, elk onderzoek te ontmoedigen, de vooruitgang van beschaving en onderwijs te vertragen, concurrentie te verhinderen en, in het algemeen, elke

onderneming op handelsgebied te verstikken. De Commissie haalt dan als voorbeeld aan, dat verschillende koloniën in tropisch Afrika de benijdenswaardige financiëele zelfstandigheid slechts hebben kunnen bereiken door voortdurende krachtige samenwerking tusschen bestuur en bevolking en dankzij het besef dat Afrika slechts tot bloei zal kunnen komen door vrijwillige medewerking en steun van de inheemsche bevolking; meer en meer wordt tegenwoordig aangenomen, dat dit slechts mogelijk is door den inheemschen onderricht te verschaffen en door hun vertrouwen te winnen, niet door ze te onderwerpen en uit te zuigen. De Liberische regeering is evenwel zoo bevreesd voor den invloed, welken haar onderdanen, die iets geleerd hebben, op de rest der bevolking zouden kunnen hebben, dat dezen in bepaalde wijken in de kuststreken moeten leven, zoodat zij geen kans krijgen de stamhoofden of de landelijke bevolking te helpen of raad te geven, of hen tegen het bestuur op te zetten. Een opperhoofd in Maryland werd tot tien pond boete veroordeeld, omdat hij van de diensten van een jongeling, die kon lezen en schrijven, gebruik had gemaakt. Begrijpelijkerwijs voelen de stamhoofden er niet veel voor hun kinderen naar school te sturen, daar zij dan niet meer naar de ouderlijke woning mogen terugkeeren.

Het land zelf is verdeeld in tien afdeelingen: vijf aan de kust en vijf, die aansluiten op de kustlanden, landinwaarts. Het achterland wordt geheel afgesloten gehouden van de meer ontwikkelde kuststreken. Aan de inboorlingen is zelfs het reizen van de eene afdeeling naar de andere verboden. Zijn de toestanden in hun woonplaats zoo erg, dat zij het niet meer kunnen uithouden, dan wijken zij uit naar het buitenland; heele dorpen zijn zoodoende ontvolkt en in verval. Reeds in 1922 verklaarde de President in het Parlement, dat zijn politiek er op gericht zou zijn met alle wettige middelen de terugkeer van de gevluchte bevolking aan te moedigen. De aan het hoofd van de afdeelingen staande ambtenaren zijn de meest corrupte menschen die men zich denken kan, zij trachten slechts zichzelf te verrijken en middelen te vinden om de bevolking nog meer uit te zuigen. De stamhoofden hadden vroeger een grooten invloed op de bevolking en waren ook steeds voor het welzijn van hun menschen werkzaam; zij zijn echter stelselmatig vernederd en van alle macht ontroofd, zoodat zij thans slechts betaalde werktuigen zijn in handen van de regeering om de bevolking te helpen verdrukken.

De Commissie acht daarom een herziening van de politieke indeeling van het land noodig: elke kustafdeeling zal vereenigd moeten worden met het correspondeerende achterland, zoodat beschaving en handel kunnen doordringen. Ook het binnenlandsch bestuur moet gereorganiseerd worden: aan het hoofd van elke afdeeling komt één ambtenaar, hetgeen een belangrijke besparing zal geven tegenover de thans bestaande overdaad aan hooge ambtenaren. Deze afdeelings-hoofden zullen worden bijgestaan door commissarissen voor de onderafdeelingen en door rechterlijke ambtenaren. Zij zullen hoogstaande mannen moeten zijn, die een degelijke opleiding moeten hebben genoten in Europa of in Amerika; zij moeten het bestuur kun-

nen voeren door tusschenkomst van de stamhoofden, die weer in hun oude positie moeten worden hersteld. De hoogere ambtenaren, die goed bezoldigd zullen moeten worden, zullen voorloopig Europeanen of Amerikanen moeten zijn: in de Liberiërs zelf heeft de Commissie voorshands blijkbaar weinig vertrouwen.

De grenstroepen zullen slechts met toestemming van het centraal bestuur in het binnenland te hulp geroepen mogen worden; de soldaten zullen voorts slechts onder geleide van hun officieren in de dorpen mogen binnendringen. Deze legermacht zal geheel moeten worden gereorganiseerd en onder streng en moreel hoogstaand toezicht moeten worden geplaatst.

Het eerzuchtig program van wegenaanleg van het Departement van Openbare Werken zal sterk moeten worden beperkt, de meeste wegen die thans worden aangelegd, hebben trouwens geen nut. Slechts in streken, waar wezenlijk toezicht mogelijk is, kan tot aanleg worden overgegaan.

Tenslotte beveelt de Commissie aan om immigratie uit Amerika van ontwikkelde negers aan te moedigen, in plaats van, zooals thans, tegen te gaan; deze menschen zullen er toe bijdragen, dat opvoedende banden worden aangeknoopt met de Amerikaansche zakenwereld.

Bij de aanbieding van dit rapport aan den Secretaris-Generaal van den Volkenbond heeft de vertegenwoordiger van Liberië bij den Bond medegedeeld, dat zijn regeering reeds een belangrijk deel van de door de Commissie aanbevolen maatregelen had genomen (vrijverklaring van de huisslaven, afschaffing van het pandelingschap en de werving voor gedwongen arbeid, invoering van de „open-deur-politiek", reorganisatie van het bestuur, herziening van de politiek tegenover de inheemschen, enz.), en voorts dat de President, de Vice-President en verschillende andere hooge ambtenaren der Republiek hun ontslag hadden genomen. Getuigt dit alles van lofwaardige pogingen om de aanbevelingen uit het voor de regeering zeker niet aangename requisitoir — want zoo mag men het rapport wel noemen — op te volgen, men mag het betwijfelen, of dergelijke misstanden zoo maar bij decreet kunnen worden uit den weg geruimd. Minder gelukkig gevonden lijken de in den aanbiedingsbrief geuite verontschuldigingen voor de misstanden: de moed van de regeering, die zelf het initiatief tot het onderzoek heeft genomen; de slechte financiëele toestand, die hervormingen moeilijk maakte; het feit dat ook in andere streken nog wel slavernij voorkomt, zooals Lord Cecil verklaarde tijdens de jongste Assemblée, naar wiens meening er nog 5 millioen slaven op de wereld zijn; wat beteekent dan een aantal van 400.000 in Liberië op een bevolking van twee en een half millioen?

Tijdens de zitting van den Volkenbondsraad in Januari 1931 werd ook de toestand in Liberië besproken aan de hand van het rapport. Ook hier meende de vertegenwoordiger van Liberië zijn land te moeten verontschuldigen door te wijzen op den moed van de regeering, verder zocht hij zijn kracht meer in het maken van grapjes. De Raad sprak de hoop uit, dat Liberië de door de Commissie aanbevolen maatregelen zou treffen, beval aan Liberië een spoedige ratificatie van de Conventie op den ge-

dwongen arbeid aan, ten einde zijn goeden wil te doen blijken[1]) en besloot ten slotte een commissie te benoemen, die zal moeten nagaan, op welke wijze Liberië het best kan worden geholpen bij de uitvoering van de noodige hervormingen.

Verdere beschouwingen over den toestand in Liberië kunnen in dit verband achterwege blijven; over de gevolgde procedure en de verkregen resultaten nog het volgende. Ook hier hebben een drietal personen, werkend als a-nationale organisatie, op volkomen onpartijdige wijze een onderzoek ingesteld en aan de betrokken regeering maatregelen tot bestrijding van in haar land voorkomende verkeerde toestanden aan de hand gedaan, en zonder dat er verder iets toe noodig is, geeft die regeering daaraan gevolg. Het feit toch, dat de Volkenbondsraad in Januari de hoop uitsprak dat Liberië de door de Commissie aanbevolen maatregelen zou uitvoeren, doet hier niets aan af: die regeering had de eerst noodige stappen reeds gedaan.

Bij de beschouwing van deze aangelegenheid moet men één ding echter wel in het oog houden: het uitzonderlijk karakter van een dergelijk onderzoek. Daar gelaten dat het hier geen eigenlijke Volkenbonds-enquête betrof, want het initiatief ging uit van Liberië, maar ook al zou de Volkenbond een dergelijk onderzoek willen doen houden, dan nog zou dit niet kunnen plaats vinden zonder de instemming van het betrokken land (vgl. de wèl van den Volkenbond uitgegane opium-enquête in het verre Oosten en het aan den gang zijnd onderzoek naar den vrouwenhandel). Het door Liberië gegeven voorbeeld van een openbaar internationaal onderzoek in eigen land op eigen verzoek is iets geheel nieuws en het mag de vraag heeten, of het voorshands veel navolging zal vinden. Trouwens dat „eigen initiatief", waarop de Liberische regeering zich zoozeer meent te moeten beroemen, moet men met een korreltje zout opvatten; het is geen geheim meer dat het initiatief werd uitgelokt door de Engelsche en Amerikaansche geldmarkten, welke geen leeningen wilden verstrekken, tenzij aan de ergerlijke toestanden een eind werd gemaakt. Aan de wijze waarop het onderzoek is gehouden, doet dit alles echter niets af.

IV. MINDERHEDENBESCHERMING.

Tot nu toe werd slechts gesproken over organisaties bestaande uit particuliere personen, voor wie het veel makkelijker is zich buiten nationale en politieke stroomingen te houden, dan voor hen, waarvan iedereen weet, dat zij hun land vertegenwoordigen. Doch ook het bij uitstek politieke lichaam van den Volkenbond, de Raad, heeft onlangs getoond zich tot een hoogte te kunnen opwerken, die het a-nationale standpunt benadert. Dit gebeurde in Januari bij de behandeling van de protesten der Duitsche minderheden in Opper-Silezië. De bescherming van de minderheden is een van de moeilijkste taken, die den Volkenbond is opgedragen, juist om het politieke

1) In den loop van Februari jl. gaf het Volkenbondssecretariaat kennis van de ratifficatie van dit verdrag door Liberië.

karakter van de kwesties, die zich daarbij voordoen. Tot het scheppen van een afzonderlijk orgaan, waardoor de minderheden-kwesties grootendeels buiten de politieke sfeer getrokken zouden worden, kon nog steeds niet worden overgegaan wegens den grooten tegenstand dien een dergelijke procedure van verschillende kanten ondervond. Minderheden-klachten worden gewoonlijk behandeld door een „Comité van Drie" (Voorzitter van den Raad en twee leden), dat zoonoodig beslist of de zaak voor het plenum van den Raad zal worden gebracht. Tijdens de Raadszitting te Madrid in Juni 1929 werd de procedure aanmerkelijk verbeterd (meerdere publiciteit, uitbreiding van het „Comité van Drie"). Klachten van minderheden worden dus steeds behandeld als politieke aangelegenheden door politici.

In Januari j.l. hebben deze politici er echter eens geen doekjes om gewonden en tegen hun gewoonte de zaak krachtig aangepakt. De behandeling door Polen van de Duitsche minderheden was er dan ook ditmaal niet naar, dat de zaak in de doofpot kon worden gestopt. Het Japansche Raadslid bracht een rapport uit, dat voor Polen niet malsch was en waarmede de geheele Raad, Duitschland en Polen inbegrepen, zich vereenigde. Voldoening wordt daarin uitgesproken over het feit, dat Polen reeds dadelijk naar de geïncrimineerde feiten een onderzoek deed instellen en de schuldige ambtenaren deed straffen, doch de Raad wenscht dat Polen voort zal gaan met maatregelen te treffen om een herhaling te voorkomen en wenscht verder tijdens zijn volgende zitting in Mei volledig over de genomen beslissingen en besluiten te worden ingelicht. Misschien zou dit resultaat niet verkregen zijn, indien andere mogendheden geen druk op Polen hadden uitgeoefend en zou een door een *commissie* opgesteld rapport van gelijken inhoud zonder inmenging van den Raad niet tot het gewenschte resultaat hebben geleid. Dit verhindert niet te mogen constateeren, dat ook de politici, leden van den Volkenbondsraad, in staat zijn zich boven de politieke stroomingen in hun eigen land te stellen, en beslissingen kunnen nemen, die het geweten der menschheid voldoening schenken.

Het boven-besprokene is slechts een greep uit den arbeid van de zich op velerlei gebied bewegende Volkenbondsorganen. Het tot dusver bereikte resultaat geeft moed voor de toekomst, en dit is zeker noodig, want wanneer eenmaal een ontwapeningsconventie zal zijn tot stand gekomen, en ook voor het toezicht op de naleving hiervan een commissie zal worden ingesteld, zullen de aan deze commissie te stellen eischen niet gering zijn.

1 Maart 1931.

Uit de tijdschriften.

(Verkorte inhoud van enkele belangrijke artikelen).

Sten Widlund (Statistiker am Reichsschuldencomptoir Schweden). Eine produktiv angelegte Staatsschuld.
Skandinaviska Kreditaktiebolaget April 1931.

De sterke financiëele positie van den Zweedschen Staat is het gevolg van de leeningspolitiek der Regeering. Dat de Staatsschuld laag is, is niet buitengewoon, daar Zweden 120 jaar lang verschoond gebleven is van oorlog. Wel bijzonder is, dat de geleende gelden gebruikt zijn voor winstgevende ondernemingen, waarvan de opbrengst de geheele rente dekt, zoodat deze geen druk is voor de belastingbetalers.

Het Zweedsche budgetsysteem laat niet toe, dat leeningen worden aangegaan om een deficit te dekken.

Inkomsten en uitgaven dekken elkaar op de begrooting en eventueele nadeelige saldo's worden aangevuld uit een tot dat doel ingesteld fonds — het Kasfonds van de Schatkist — dat hoofdzakelijk uit overschotten van vroegere jaren is gevormd.

Dit systeem heeft men sinds 1850 (het begin van den tegenwoordigen staatsschuld) steeds doorgevoerd. Volgende leeningen werden gebruikt voor Post- en Telegraafbedrijf, Staatsspoorwegen, Staatswatervallenbeheer en verder voor de Staats-credietinstellingen ten behoeve van credietwaardige ondernemingen. Dit financiëel beleid is de hoeksteen van het Zweedsche financiewezen. In 's Lands budget wordt ook streng onderscheid gemaakt tusschen inkomsten en uitgaven van leeningen (Leeningsbudget) en de overige inkomsten en uitgaven (Belastingbudget), en dit komt in de Staatsboekhouding duidelijk uit. Uit de balans van 30 Juni 1930 blijkt, dat de Staatsuitleeningen 1,914 millioen kronen bedroegen, waarvan in den Postdienst 29, in den Telegraafdienst 285, in de Staatsspoorwegen 819, in het Staatswatervallenbeheer 305, in aandeelen 70, in leeningsfondsen 362, in andere beleggingen 44 millioen kronen zijn ingebracht. De geheele Staatsschuld was op dien datum 1801 millioen Kronen groot, dus minder dan de uitstaande gelden; zij is — o.a. door amortisatie — verminderd, waarvoor de betreffende ondernemingen niet gecrediteerd zijn. De hoofdgedachte is, dat de, op de Staatsschuld vallende, rente werkelijk door de opbrengst van de ondernemingen, waarin dat geld belegd is moet zijn gedekt, dat het dus alleen gebruikt mag worden voor goed rendeerende bedrijven. De overige uitgaven moeten gedekt zijn door 's lands inkomsten.

Tijdens den oorlog is men wel eens genoodzaakt geweest van dit principe af te wijken, doch de laatste jaren wordt er weer streng de hand aan-

gehouden en men gaat zelfs zoover, dat, indien het niet zeker is dat van een bepaalde belegging volle 5% getrokken wordt, de goedkeuring op de begrooting alleen dan gegeven wordt, als de gezamelijke beleggingen zeker de benoodigde rente zullen opleveren. In voorgekomen gevallen, waarin het bleek dat de gelden te weinig of geen rente opbrachten of zelfs geheel verloren gingen, heeft de Regeering uit andere inkomsten groote bedragen ter beschikking gesteld om deze schulden te delgen. Voor dit doel heeft de Rijksdag gedurende de jaren 1926-1930 108 millioen Kronen bestemd, die grootendeels afkomstig waren van belasting op bereiding en verkoop van alcoholische dranken; op 30 Juni waren hiervan 44 millioen Kronen gebruikt.

Het doel van deze financiëele politiek is een absoluut evenwicht te hebben tusschen de waarde der Staatsschuld aan den eenen kant en de activa aan den anderen kant, niet alleen voor het geheele bedrag van de schuld, maar ook voor iedere onderneming of fonds, waarin staatsgeld belegd is.

Hoe dit alles in de praktijk uitwerkt, wordt steeds nagegaan door het Staatsschuldenbureau, dat de gevonden cijfers in zijn jaarboek publiceert. Voor het jaar 1929/'30 kreeg men tot resultaat dat, op een uitgeleend bedrag van ongeveer 2000 millioen Kronen, 106 millioen Kronen als rente was verkregen, dus 5,29% terwijl de daarvoor uit te geven rente 98 millioen Kronen of 4,29% bedroeg. Door amortisatie van een deel der schuld was deze laatste uitgave eigenlijk maar 86 millioen Kronen. Het niet-productief belegde deel van de Staatsschuld bedroeg 137 millioen Kronen, waarvan reeds 21 millioen gedekt zijn door andere Staatsinkomsten, terwijl voor de dekking van 79 millioen reeds staatsmiddelen gereserveerd zijn.

Deze cijfers maken het mogelijk te beoordeelen welk deel der geleende gelden voor amortisatie in aanmerking komt en dienen het doel, n.l. dat de dekking van de Staatsschuld in de eerste plaats verzekerd moet zijn door productieve belegging.

Van Staatsfinanciëel gezichtspunt gezien is het geheele Staatsvermogen als dekking der Staatsschuld te beschouwen, ook hieraan voldoet Zweden daar het geheele bezit een bedrag van 4.000 millioen Kronen vertegenwoordigt, dus meer dan het dubbele der Staatsschuld. Het inkomen van het productieve vermogen is ook steeds meer dan de rente der Staatsschuld, zoo in het jaar 1929/'30 167 millioen Kronen tegen te betalen rente 86 millioen Kronen.

Beziet men deze cijfers, dan is het gerechtvaardigd te zeggen, dat de Zweedsche Staat schuldenvrij is.

The continuous working week in Soviet-Russia.

International Labour Review Febr. 1931.

Sinds eenige jaren waren in Rusland de gedachten er op gericht de rusttijden in de verschillende nijverheids-instellingen tot een minimum te reduceeren om de productie zoo hoog mogelijk te kunnen opvoeren. In

1927 werd het 3-ploegen systeem in de textiel-industrie ingevoerd onder het motto van den 7-urigen werkdag.

Dezelfde gedachte deed in 1929 de „ononderbroken werk- of productieweek" ontstaan. Tot aan het 5e Congres van de Soviet-Unie had men er nog geen ernst medegemaakt; op dit Congres (Mei 1929) werd de idee door Larin, een onbekend Communistisch schrijver, naar voren gebracht, doch er werd weinig aandacht aan gegeven en in zijn eind-toespraak noemde Rykov het voorstel niet eens. Het gelukte Larin echter enkele dagen later Stalin te winnen voor zijn ideeën en van toen af werden ze verder uitgewerkt en ingevoerd.

In het begin van Juni was de gansche pers enthousiast over deze groote „sociale gedachte" en op 25 Juni decreteerde de Hooge Economische Raad, dat het onderzoek naar de invoering van het onafgebroken productiejaar op 1 Juli moest geëindigd zijn en dat de invoering waar mogelijk, binnen twee of drie maanden moest geschieden.

De eenige tegenwerking werd ondervonden van den kant van het Commissariaat van Arbeid, dat ernstig waarschuwde voor de komende moeilijkheden ten opzichte van: gebrek aan brandstof, grondstoffen, electriciteit, crediet en werkkrachten; de slechte toestand van de machines en stoomketels, de ontwrichting van de levenswijze der arbeiders en van het systeem om in hun levensbehoeften te voorzien. Deze waarschuwing heette: „een offensief tegen de nieuwe gedachte" en de uitdrukking van een „opportunistische houding". Zelfs de mildste critiek vond geen genade, daar men bang was voor den invloed hiervan op het volk. Half Juli werd iedere critiek op de onafgebroken werkweek gesignaleerd als „anti-revolutionair".

Op 26 Augustus nam de Raad van Volkscommissarissen de wet op den overgang van ondernemingen en instellingen tot onafgebroken productie aan. Tegelijkertijd werd aan de Staatsplannencommissie (Gosplan) opgedragen om de cijfers voor de productieraming 1929-1930 te herzien met het oog op deze nieuwe werkwijze en een speciale commissie benoemd om permanent toezicht en contrôle uit te oefenen bij de invoering van het nieuwe stelsel.

Aangegeven werd in welk tempo de arbeiders moesten worden ingebracht in de nieuwe organisatie; dit oorspronkelijke tempo werd telkens versneld, zoodat 1 April 1930 reeds nominaal 65% van alle arbeiders onder het nieuwe regiem werkte en eindelijk is vastgesteld dat in het economische jaar 1931-1932 alle arbeiders, uitgezonderd in de textiel-industrie bij gebrek aan grondstoffen, in het nieuwe systeem moeten zijn overgegaan.

Dit alles is voorloopig nog fictief en nog niet lang geleden verklaarde de President van den Hoogen Economischen Raad, dat in verscheidene industrieën de werkelijke cijfers verre achterblijven bij de nominale.

De nieuwe werkwijze werd ook ingevoerd in den handel, op kantoren en bij andere administratieve instellingen, in tegenstelling met de eerste bedoeling, waaruit de naam „onafgebroken *productie*-week" zijn oorsprong heeft. Dit geschiedde onder het motto, dat, wanneer niet alles meedeed, de industrieën daarvan hinder ondervonden, maar de werkelijke reden is

een politieke, n.l. dat men den overigen arbeiders vooral niet de moeilijkheden wil besparen, die den handenarbeiders werden opgelegd, bij de invoering van het nieuwe systeem. In hoeverre dit reeds doorgevoerd is in den kleinhandel, particuliere bureaux enz. is niet bekend.

De grondgedachte van het plan was de machines steeds te laten doorwerken, maar de arbeiders hetzelfde aantal werkuren per jaar te laten behouden. Moeilijkheden bij de verdeeling van den arbeid leverden: de verkorte werkdag vóór den rustdag en de verschillende „algemeene" rustdagen. Hierin voorzag men door dezen verkorten werkdag af te schaffen, maar daarvoor in de plaats de week te stellen op 5 dagen (4 werkdagen en een rustdag) in plaats van op 7 dagen en 5 algemeene rustdagen in te voeren, zoodat dus op 360 dagen gewerkt wordt, in plaats van op 300 dagen, zooals vroeger. Deze verdeeling der werktijden werd voorgeschreven bij een decreet van 24 September 1929, waarbij enkele uitzonderingen werden toegestaan voor bepaald soort ondernemingen en de 5 algemeene rustdagen werden vastgesteld. Het aantal werkuren per jaar per arbeider was in het oude systeem bij 8-urigen werkdag 2.196 en bij 7-urigen 1.962 — in het nieuwe systeem zijn deze getallen 2.208 en 1.932, dus vrijwel gelijkblijvend.

In de praktijk kon dit niet overal doorgevoerd worden; in sommige bedrijven, o.a. daar waar per maand een of 2 dagen gestopt moet worden voor reparaties, stelde men een onafgebroken werkweek van 6- of 7 dagen in; in andere kon men slechts voor bepaalde afdeelingen de gewenschte werkwijze invoeren.

Op twee manieren heeft men het werk geregeld; 1e door de arbeiders elkaar te laten vervangen en 2e door een ploeg vervangers aan te stellen. De laatste arbeiders moeten bijzonder onderlegd zijn, daar zij verschillend werk moeten kunnen doen en worden dan ook extra betaald. In ondernemingen waar het werk individualistisch is, geeft dit moeilijkheden en kan de arbeider slecht vervangen worden; klachten over het absoluut vervallen van rustdagen voor deze groepen zijn ook reeds voorgekomen. Vooral in administratieve betrekkingen komt deze moeilijkheid dikwijls voor, doch dit wordt niet onoverkomelijk geacht — integendeel men ziet in de doorvoering van dit systeem een wapen tegen bureaucratie en tijdverspilling; men heeft dan ook uitbreiding van personeel in kantoren enz. verboden.

Het voornaamste doel van de invoering van de nieuwe werkwijze was de productie der industrieën te verhoogen en de kostprijzen te drukken; in de praktijk is hiervan nog niet veel terecht gekomen, zooals blijkt uit een artikel van den Hoogen Economischen Raad Mei 1930 getiteld: De resultaten. Wel hebben enkele met name genoemde ondernemingen hun productie, ook per hoofd, opgevoerd, andere daarentegen gingen achteruit in productie, en ook is er een achteruitgang in kwaliteit te bespeuren, die zeker het gevolg is van de veranderde werkwijze.

Het sociale effect is veel duidelijker. Het vervallen van een korteren werkdag vóór den rustdag is theoretisch een achteruitgang — in hoever dit

ook psychologisch zal inwerken is nog niet te zeggen. Geheel anders is het met het vervallen van een gezamenlijken rustdag. Wel waren vroeger enkele groepen arbeiders er van verstoken (zooals: spoor- en trampersoneel) maar dit werd dan ook door de sociale leiders beschouwd als een noodzakelijk kwaad; hiervan regel te maken is zeer ernstig.

Een vrije dag als niemand vrij is, heeft weinig bekoring; als niet alle leden van een familie een rustdag hebben is er geen rust. De restrictie, dat men zou trachten hiermee rekening te houden bij de indeeling der werk- en rusturen bleek van geen waarde. Algemeen is men van meening, dat alle familieleven, alle ontspanning onmogelijk geworden is. Al is dus het aantal werk- en rusturen hetzelfde gebleven, de gansch veranderde indeeling heeft een slechten invloed, waarbij dan nog komt, dat in verschillende ondernemingen, vooral daar, waar vervanging door andere arbeiders moeilijkheden voor het werk oplevert, de rustdag meestal heelemaal vervalt. Bij de toepassing van het nieuwe systeem zijn er wel vijftig manieren waarop men het werk heeft ingedeeld; de wisseling in werkzaamheden heeft perioden van 4 tot 38 dagen; de werktijden zonder rustdag van 4 tot 30 dagen; de wekelijksche rusttijden van 24 tot 84 uur, terwijl tusschen twee werktijden soms maar 8 uur rust is.

Een groot voordeel, dat men bij de aanvaarding van het systeem in vooruitzicht had gesteld, was, dat dit systeem het mogelijk zou maken de werkloozen in te passen, maar dit is niet verder gegaan, dan dat men de arbeiders, die door rationalisatie van den arbeid zouden vrij komen, nu kon te werk stellen. Zelfs werd van hooger hand later uitdrukkelijk verboden het personeel uit te breiden.

Het is nog niet te zeggen hoe verdere rationalisatie de uitvoering van de nieuwe werkindeeling mogelijk maakt — tot nu toe blijkt dit alleen maar mogelijk door personeelvermeerdering, geheel tegen de bedoeling van de Regeering.

Carl Landauer. Dauerkrise oder Konjunkturwelle?
Der deutsche Volkswirt, 19 Dec. 1930.

Toen in 1926 het laagste punt der Duitsche conjunctuur-beweging 1925-1927 bereikt was en het aantal werkloozen over de 2 millioen bedroeg, begon men te gelooven, dat deze toestand niet gelijk was aan de vooroorlogsche conjunctuurschommelingen. Men meende, dat Duitschland niet meer in staat zou zijn, allen, die tot arbeiden in staat waren, in het productie-proces op te nemen. In October 1927 waren nagenoeg alle werkloozen weer ingepast en zwegen deze pessimistische stemmen. Toch kon men zich niet heelemaal losmaken van de gedachte, dat het Duitsche economische leven in een toestand van verval was gekomen en de daarna weder ingetreden crisis doet allerwege de idee aan een durende depressie weer opleven. De oorzaken zijn volgens de verschillende groepen zeer verschillend; de communisten zijn overtuigd, dat dit het einde is van het

kapitalisme, want zij zien in de huidige economische ontbinding niet het lot van de moderne maatschappij in 't algemeen, maar wel van de moderne maatschappij in haar kapitalistischen vorm. Alleen de navolging van de Sovjet-unie kan hier verlossing brengen.

De absolute pessimisten gelooven, dat het Avondland met haar uitgebreide en dicht op-een-gepakte industrie-instellingen, enorme bevolking, in groote steden en industrieële nederzettingen, geen levensvatbaarheid heeft.

Vóór den oorlog was er grond voor deze gedachte — de groote bevolkingsaangroei aan den eenen kant, de voortdurende prijsstijging der landbouwproducten — door meerder kapitaal- en arbeidsverbruik per vlakteeenheid in de oudere cultuurlanden en gebruik van ongunstig gelegen gronden in de nieuwe landen — aan den anderen kant, schenen een bedreiging voor de Europeesche industrie. De schaarschte aan landbouwproducten zou er toe leiden, dat de koloniale en half-koloniale gebieden hun voedselproducten voor zichzelf zouden behouden en de immigratie zouden tegengaan om zelf te ontkomen aan het spook van over-bevolking. Als de landbouwproducten steeds duurder worden en de arbeider steeds meer industrieëlen arbeid moet verrichten om een bepaalde hoeveelheid voedingsstoffen te verkrijgen, zou dit practisch gelijk geweest zijn aan een voortschrijdende verarming der Europeesche nijverheid.

Na den oorlog is hierin verandering gekomen; de techniek heeft de landbouwproductie in onverwachte mate opgevoerd, de bevolkingsaangroei vermindert en zal tot staan komen. De bevolkingsmaximum zal waarschijnlijk al lang bereikt zijn vóór de grondreserven zijn opgebruikt en de techniek aan het eind van haar kunnen is. Mocht de uitgroei der industrie een absolute grens hebben, dan wordt deze toch bepaald door den wereldvoorraad aan minerale grondstoffen en energiebronnen, en tot nu toe is er, voor deze beide, nog geen spoor van begrenzing te bekennen.

Een volgend argument der pessimisten is de bedreiging van de zijde der handelspolitiek, waardoor toch de ruilhandel van grondstoffen en industrieproducten belemmering zou ondervinden en de groote exportgebieden in de koloniale landen zouden worden gesloten, terwijl ook de Europeesche markten door die politiek geen vrij verkeer meer toelieten. Tot nu toe geeft een vergelijking van den Duitschen handel in 1913 met dien in 1929 geen aanleiding tot deze gedachte. Wel zijn er dusdanige belemmeringen waarbij nog gevoegd de oorlogsschulden en de minder vlotte kapitaalvoorziening, maar een doodelijke krankheid vormen deze schadelijke invloeden niet.

Ook de verandering in de levenshouding der menschen, den tegenzin in werken en sparen vormt, meent men, een der factoren voor een durende crisis. Zeker heeft de loonen-begrenzende klassewetgeving een ongunstigen invloed, maar als het tegenwoordige loonniveau niet stijgt, dan zal het wel mogelijk zijn door technische verbetering deze hooge loonen te compenseeren. Maar niets bewijst, dat het economische verval een gevolg is van een veranderde massa-psyche — de wil tot den arbeid is nog ongebroken — zelfs de zware eischen, die de gerationaliseerde industrie aan den arbeider stelt, heeft hij prachtig doorstaan en zijn technische bekwaamheid is zeer

toegenomen. Meer dan ooit wordt in fabrieken en mijnbouw door de menschen verricht. Dat is een vooruitgang, die van veel grootere beteekenis is, dan een loonsverhooging van 10 of 15%.

Naast de korte conjunctuurgolven (7—10 jaren) kwamen in den vóór-oorlogstijd ook lange golven voor, dikwijls van vele tientallen-jaren. Deze perioden zijn onderscheiden van de korte depressie-tijden en manifesteerden zich hoofdzakelijk in een prijzenval, terwijl de korte golf een verminderde productie en werkloosheid te zien gaf. De gegevens voor deze lange perioden zijn echter niet voldoende om daarmee een goed beeld van haar structuur te vormen en zoo is het niet te bepalen of misschien nu nog de beweging van een lange golf voortduurt. Het Conjunctuur-instituut spreekt in haar „Vierteljahrsbericht" beslist uit, dat de tegenwoordige depressie en die van 1873 beide in de afgaande beweging van een 40—50 jaar lang durende conjunctuurgolf vallen. De tijd van 1873—1895, die men als een langdurige depressie-periode beschouwd, was alles behalve een tijd van steedsdurende economische crisis; integendeel, na enkele jaren was de crisis geweken voor een nieuwe opleving, en onderscheidde deze periode zich alleen van de vroegere herstelperioden door een langzamer terugkeer der oude prijzen. Neemt men aan dat wij ons nu aan den dalenden kant van een lange depressie-periode bevinden, dan kan bijna met zekerheid gezegd worden, dat daaruit geen enkele ongunstige sociale toestand zal voortvloeien.

Het verschil van onzen tijd met de periode 1873—1895 ligt hoofdzakelijk daarin, dat de bevolkingsaangroei achteruitgaat, hetgeen echter voor het economisch herstel geen ongunstige factor is.

Het heerschende pessimisme is dus, gezien de ondervindingen en den tegenwoordigen toestand, niet gerechtvaardigd. Wie zijn oordeel grond op de feiten, moet verklaren, dat ook nu, evenals na vorige crises, weer een opleving volgen moet. Slechts één voorbehoud moet gemaakt worden: politieke waanzin kan natuurlijk den economischen toestand zóó beïnvloeden, dat herstel onmogelijk is; een machine werkt niet meer, als men tusschen haar onderdeelen eenige dynamietpatronen laat springen. Laten wij er voor zorgen, dat de springstof bijtijds verwijderd wordt!

John de la Valette. Great Britain and industrialization in India.
The Asiatic Review, Januari 1931.

Voor den Engelschen handel en financiëele ondernemingsgeest is Britsch-Indië het land van belofte. Met een buitenlandschen handel van bijna 450 millioen sterling staat dit land op de 6e plaats in den wereldhandel, slechts overschaduwd door de zóó hoog-ontwikkelde landen: Engeland, Vereenigde Staten, Duitschland, Frankrijk en Canada. Als de behoeften, wenschen en omstandigheden ernstig bestudeerd worden en zoowel politici als economen zich willen laten leiden door de lessen van het verleden en door vertrouwen in de toekomst dan zal dit land, waar ongeveer 3/4 deel van de bevolking

van het geheele Engelsche rijk leeft, niet alleen een enorme kracht worden voor Engeland maar eveneens voor het overige deel van het Rijk. Hoewel de gemiddelde levensstandaard zeer laag is, moet toch de totale behoefte van 320 millioen menschen een grooten invloed hebben op de wereld-economie. Een gemiddelde uitgave van een halven stuiver per persoon per dag geeft voor de totale consumptie van import-goederen per jaar een goede 190 millioen sterling en iedere kwart-stuiver vermeerdering beteekent een verhooging aan import van 100 millioen.

Waar ter wereld, behalve in China, zijn dergelijke mogelijkheden? Voor Engelands economisch herstel kunnen dus de relaties met Indië van het grootste belang zijn. Op welke wijze kan dat verwezenlijkt worden?

Tot nu toe was Engeland eigenlijk alleen economisch verbonden met Indië door den handel. Behalve in de landbouwondernemingen, die toch ten slotte een uitbreiding zijn van de handelsrelaties, heeft Engeland alleen maar aandeel in de jute-industrie. Is het voor Engeland gewenscht zoo'n eenzijdigen band met Indië te hebben en buitendien is het mogelijk den handel op hetzelfde peil te brengen van voorheen? Want sinds 50 jaar is de Engelsche import in Britsch-Indië achteruitgaande, was het aandeel van Engeland 50 jaar geleden 3/4 van den geheelen import; vóór den oorlog was dit 64% en in 1928—1929 reeds gedaald tot 44.7%.

Voor de afzonderlijke artikelen is het overzicht niet minder ontmoedigend. IJzer en staal, ijzerwaren, machinerieën, automobielen al deze artikelen worden door andere landen ingevoerd ten koste van den invoer van Engeland. In 1913 bedroeg het aandeel van Engelsche automobielen 71%, in 1929 21%; Amerika's aandeel steeg van 15 tot 47% en rekent men daarbij de automobielen geleverd door de Amerikaansche branches in Canada, dan komt men tot 72% als het aandeel van Amerika in 1929. In textiel-waren had Engeland vrijwel 't monopolie — in 1929 was het aandeel van den textiel-invoer 71%.

Waar zit de fout? Twee gevallen zijn mogelijk — òf men wil de Engelsche waren niet — òf men kan gelijksoortig goed elders goedkooper krijgen. Wat het eerste betreft heeft men in de motorrijtuigen een goed voordeel. Engeland heeft zich gespecialiseerd in het bouwen van auto's geheel geschikt voor eigen wegen en aanpassend aan de aldaar bestaande belastingregelingen. De Amerikanen bouwden automobielen geschikt voor andere landen en wonnen het pleit. Wat betreft textiele-goederen, ijzer, glas, aardewerk, is het Engelsche goed te duur voor den Indiër. De hooge productie-kosten zijn de voornaamste belemmering voor den handel met Britsch-Indië. Zelfs al zou men er toe overgaan mindere kwaliteit te produceeren, dan nog zou de concurrentie moeilijk zijn. Deze concurrentie komt van twee kanten: van andere industrielanden en van de eigen industrie in Indië. Met beide vergeleken gaat Engeland gebukt onder veel drukkender lasten: zware rijks- en locale belastingen, sociale voorschriften en een groeiende wanverhouding tusschen loon en productie per hoofd. Er zijn artikelen, waarvan de productiekosten van 50 tot 80% gestegen zijn door de groote loonsverhoogingen. Het wekelijks uitbetaalde loon aan

„unskilled labour" is gestegen met 130%, aan „skilled labour" met 106%, terwijl de werkuren gedaald zijn met ± 15%. Engeland heeft wel Amerika nagevolgd in het opvoeren der loonen, doch niet in het mechaniseeren der industrie. Het verwijt, dat Engeland niet mee is gegaan in het moderniseeren van het bedrijf is wel juist, maar niet billijk, daar de bezwarende omstandigheden waaronder de industrie werkt, zoowel aan de industrieëlen als aan de financiers den moed ontneemt om kapitaal te gebruiken voor uitbreiding.

Maar al zou deze uitbreiding hebben plaatsgehad, dan nog zou in den tegenwoordigen tijd van overproductie of wil men, onderconsumptie er geen andere uitkomst zijn dan kosten verlaging zonder productie-vermeerdering en dit houdt noodzakelijk ook in; verlaging van loonen. Deze gedachte te verwezenlijken is niet eenvoudig en in dien tusschentijd kunnen Britsch-Indië zelf en de andere landen, met minder zwaar belaste industrieën, den Engelschen handel zeer benadeelen.

Kan Indië dus het Engelsche dure goed niet betalen, dan is er een andere oplossing, n.l. dat Engeland krachtig deelneemt aan den opbouw van de industrieën in Indië, die de gewenschte artikelen kunnen produceeren. Op de laatste Imperial Conference verklaarde Sir Geoffry Corbett, dat de gevoerde handelspolitiek van Indië, bedoeld om de welvaart en daardoor de koopkracht van de bevolking te bevorderen, gegrond is op den gezonden basis van een enorme voorraad grondstof, goedkoope drijfkracht, voldoende werkkrachten en een groote binnenlandsche markt. Het is mogelijk geweest voor Indië een systeem van differentieële rechten aan te nemen, die voldoende de eigen industrie beschermt en tegelijkertijd het voor Engelsche artikelen mogelijk maakt met andere landen te concurreeren.

Dit is een duidelijke aanwijzing hoe Engeland de economische relatie met Indië moet ontwikkelen. Engelsch kapitaal, Engelsche industrieële en financieële ondervinding moeten helpen om de industrieën in Br.-Indië te ontwikkelen, die opgebouwd kunnen worden op de natuurlijke voordeelen van dat land. In Zuid-Amerika heeft hetzelfde plaats gehad met groot succes voor den Engelschen import-handel in deze landen. De voor de industrieën benoodigde machinerieën enz., zullen uit Engeland betrokken worden, en de overige artikelen, die niet in Br.-Indië zelf gemaakt kunnen worden, zullen volgen.

Voor Engelsche bankiers en industrieëlen moet dus niet meer de handel het voornaamste zijn, maar wel het tot ontwikkeling brengen der natuurlijke industrieën in samenwerking met de Indiërs en in aller belang.

Er is geen keuze. Doet Engeland dit niet, dan doet een ander land het met het gevolg, dat ook de Engelsche importhandel doodgedrukt wordt. En zelfs zonder vreemde hulp zal de Britsch-Indische industrie zich verder ontwikkelen. Men heeft Japan als voorbeeld en begint onder gunstiger omstandigheden, dan dit land: beter onderlegd personeel, meer grondstoffen, een reeds bestaande kern van verschillende industrieën, die alleen maar op uitbreiding wachten om voldoende te kunnen produceeren en een binnenlandsche markt voor 320 millioen menschen. Doch met de hulp

van Engeland zal Britsch-Indië zeer gebaat zijn. Het is van het grootste belang voor beide landen en voor het gansche Engelsche rijk, dat de economische banden hechter inplaats van slapper worden en daarom moet Engeland de industrialisatie van Britsch-Indië bevorderen.

Agricultural Credit in India: Rural Credit in Bihar and Orissa.
International Review of Agriculture Oct. 1930.

In April 1929 werden door het Gouvernement van Britsch-Indië ingesteld: Provincial Banking Enquiry Committees, met de opdracht onderzoek te doen naar: de wijze van landbouwcredietverleening, oogstverkoopen en de financiering daarvan, de grootte van de schuld der bevolking en de wijze van terugbetaling, de werking van het coöperatief crediet en van het Inlandsche bankbedrijf. Het volgende is een kort overzicht van de voornaamste punten uit het rapport betreffende de provincie Bihar en Orissa.

De grootste deelen van deze provincie zijn:

1. Bihar — groot 37.000 vierkante mijlen met 21.500.000 inwoners. Chota Nagpur 38.000 vierkante mijlen — 8.500.000 inwoners. Orissa 8.250 vierkante mijlen — 4.000.000 inwoners.

De levensstandaard is de laagste van geheel Indië; de bevolking is ethnologisch zeer verschillend; 7 talen en een groot aantal dialecten worden er gesproken.

De landbouwkundige toestanden loopen ook nog al uiteen. De rijstoogsten in Bihar zijn over het algemeen goed. In Noord-Bihar verbouwt men nog suiker en tabak en in het koude jaargetijde: tarwe, maïs, oliezaden; maar de opbrengst is toch niet voldoende voor de talrijke bevolking, zoodat immigratie naar de naastliggende provincie Bengalen jaarlijks plaats heeft.

In Chota Nagpur wordt rijst in de vlakten verbouwd en op de berghellingen, waar de grond schraal is, maïs.

Inzameling van lak geeft ook inkomsten, terwijl veel arbeiders in Assam in de theelanden werken.

In Orissa is rijst het voornaamste product; overstroomingen bezorgen vaak misoogsten, waardoor de bevolking gedwongen wordt in de Calcuttafabrieken werk te zoeken.

De totale waarde van den oogst in de geheele provincie is ± 120 crores; de productiekosten 1/3 of de helft van deze waarde.

Het werk van een bank in een land met een overheerschende landbouwersbevolking bestaat dus voornamelijk uit credietverleening gedurende den tijd, dat de oogst te velde staat, voor den verkoop van de productie, die niet voor consumptie gebruikt wordt en voor financiering van invoerartikelen. Ook is er geld noodig om oude schulden en/of daarop vallende renten af te betalen.

De voornaamste bronnen voor geldleening zijn:

a. De dorps-geldschieters, meestal een bedrijf overgaand van vader op zoon. De gevraagde rente is 25% en hooger, al naar het doel waarvoor geleend wordt en de meerdere of mindere welstand en ontwikkeling van de bevolking.

b. De coöperatieve landbouwcrediet-vereenigingen; eind 1928 bestonden er 8.431 met 204.565 leden en 83 vereenigingen, die slechts leeningen in natura aangaan, met 27.249 leden.

Deze instellingen verleenen tot nu toe niet meer dan 2% van de totale som, die per jaar geleend wordt, doch langzamerhand zal dit percentage wel grooter worden.

c. De Inheemsche bankier; een persoon van gewicht in zijn omgeving, die dikwijls ook de raadsman is.

d. Gouvernementsleeningen, welke onder 2 verschillende wetten vallen — the Land Improvement Loans Act, ten bate van de landeigenaren en the Agriculturists' Loans Act, die geldleeningen toestaat bij tegenslagen door droogte of overstroomingen. Deze leeningen uit te breiden voor normale omstandigheden is niet aan te bevelen, want het is voor het gouvernement toch onmogelijk in alle geldbehoeften te voorzien en concurrentie met de andere crediet-instellingen is ongewenscht.

Om tot eenig schema voor een landbouw-credietinstelling te komen was het noodig de grootte der schuld te weten. Dit onderzoek werd onder de kleine landbouwers mondeling uitgevoerd door leidende personen in de dorpen, waarbij er opgewezen werd, dat dit noodig was om de Regeering in staat te stellen den toestand van de bevolking te verbeteren. Voor de landheeren — slechts 1% van de heele bevolking der provincie — kon deze wijze van onderzoek niet toegepast worden, doch hier maakte men gebruik van de, voor verkiezing benoodigde, gegevens. Ook bij de coöperaties werd een onderzoek ingesteld. De uitkomst gaf een totale schuld van 155 crores, waarvan 24 crores voor de landheeren, 129 voor de kleine landbouwers en 2 crores voor de overige bevolking. Het gemiddelde per landheer was 4.000 Rs. en per landbouwer Rs. 282.

Het onderzoek had plaats gedurende den tijd van de grootste schuldbedragen, tusschen Augustus en December, waarin de voorschotten op den oogst worden aangegaan. Deze jaarlijks terugkeerende voorschotten bedragen ongeveer 1/4 van de geheele schuld en worden in Maart of April terugbetaald.

Ten opzichte van het gebruik der geleende gelden is er geen overeenstemming tusschen de resultaten van de onderzoekers en de gegevens van de Coöperatieve Banken, doch houdt dit verband met de eenigszins eenzijdigen kant van die banken. Ongeveer 30% van de totale leeningen is bestemd voor terugbetaling van oude schulden en de daarop vallende interest; voor sociale ceremoniën kwam men tot 20%, zoodat ongeveer de helft der schuld onproductief is, 15% wordt gebruikt voor levensonderhoud, 7 à 8% voor landbouw; zaad wordt in natura geleend en na den oogst verrekend. Verder wordt nog geleend voor handeldrijven en landaankoop; voor ontwikkeling leent men vrijwel nooit. De opinie van de Commissie,

ten opzichte van de delging der schuld, was, dat dit alleen mogelijk zou zijn door verlaging der rente bij het aangaan van nieuwe leeningen.

Wat betreft den verkoop der producten en de financiering daarvan, dient opgemerkt te worden, dat het grootste deel van de voedselproducten gebruikt wordt voor consumptie — het overschot en verder lak en jute worden verkocht òf op de kleine nabij zijnde markten, vanwaar het verder naar de steden wordt vervoerd, òf aan agenten der groote handelshuizen.

Over het algemeen is deze wijze van verkoop der producten voldoende; de tusschenhandel neemt geen grove winst en de producent is over 't geheel goed ingelicht omtrent de te bedingen prijzen. De moeilijkheid zit het meest in de credietvoorziening, het ontbreken van geauthoriseerde veemen en het weinige gebruik, dat gemaakt wordt van verhandelbare documenten. Hierin verbetering te brengen zou zeker een goed middel zijn om de marktoperaties te vergemakkelijken en meer geld in omloop te brengen.

Van de coöperatieve vereenigingen zijn de landbouwcredietvereenigingen de voornaamste; zij krijgen hun geld van centrale coöperatieve banken en leenen aan hun leden hoofdzakelijk, doch niet uitsluitend, voor cultuur-doeleinden, zoowel op korten als op langen termijn. Een vlottere regeling tusschen de centrale en de kleinere banken is zeer gewenscht, daar de aanvrager meestal direct het geld noodig heeft en als de bank te kort schiet, is hij genoodzaakt bij een geldschieter te leenen, die veel hooger rente vraagt. Deze coöperatieve organisaties zijn niet in staat ook de landheeren van geld te voorzien. Het is dus noodig dat een centrale grond — hypotheekbank voor de heele provincie wordt opgericht, met branches in de grootste vier steden, waarvan degenen, die hypotheken willen afsluiten aandeelhouders moeten zijn, en die voorloopig onder Gouvernementscontrôle staan. Dat hiermee alleen één klasse der bevolking geholpen wordt is geen bezwaar, daar de landheeren een grooten invloed hebben op de ontwikkeling van het land en eenmaal vrij van schuld, in staat zijn meer te doen voor den vooruitgang van den landbouw, hetgeen ook den landbouwer ten goede komt.

De Commissie bepleitte uitbreiding van het coöperatieve landbouw-crediet voor leeningen op langen termijn — instelling van grond-hypotheekbanken — terwijl voor leeningen op korten termijn men nog niet tot een besluit was gekomen. Enkele leden wilden dit ook bij de coöperatieve credietvereenigingen onderbrengen, anderen daarentegen stelden voor dit over te laten aan enkele, door de Regeering aangewezen, geldschieters.

Dr. Otto Siegel. Die soziale Seite des Kolonialproblems.
Koloniale Rundschau, Jahrg. 1930. Heft 10-12.

Uit het rapport, dat de Directeur van het Internationale Arbeidsbureau samengesteld heeft tot voorbereiding van de 14e Arbeidsconferentie, blijkt duidelijk dat in den laatsten tijd de belangstelling voor de sociale ontwik-

keling der Koloniën, Dominions en Mandaatgebieden toeneemt, ook ten opzichte van den arbeid der Inheemschen. De Volkenbond heeft in 1926 den stoot gegeven tot de internationale behandeling van de arbeidstoestanden in de Koloniën. Naar aanleiding van de aanname der overeenkomst betreffende de afschaffing der slavernij, heeft de Volkenbond met nadruk gewezen op de belangrijkheid van de onderzoekingen van het Int. Arbeidsbureau op het gebied van de arbeidsverhoudingen in de Koloniën. In het middelpunt der belangstelling stond de gedwongen arbeid en sinds dien is dit een onderwerp van bespreking geweest op diverse conferenties, zoowel van het I.A.B. als van andere internationale instellingen. De verzamelde gegevens zijn vastgelegd in het Grijsboek en op de conferentie van 1929 werden de eerste beslissingen genomen.

In het begin van 1929 hielden de British League of Nations Union en de Antisklaverei Gesellschaft een zitting waarop men zich uitsprak vóór een spoedige inkrimping van den gedwongen arbeid en zeer ingenomen was met het werk van het I.A.B. op dit gebied. Te zelfder tijd bood de Union Catholigue d'Etudes Internationales het I.A.B. een rapport aan, samengesteld door internationale Katholieke instellingen. De 12e Arbeidsconferentie eindigde met de aanname van een vragenlijst over den gedwongen arbeid en met het besluit dit onderwerp te plaatsen op de agenda van de conferentie in 1930.

Dadelijk na de 12e conferentie hebben verscheidene organisaties zich met den gedwongen arbeid bezig gehouden. De 20e zitting van het Internationale Koloniale Instituut te Brussel verklaarde dat internationale bemoeienis zooveel mogelijk beperkt moest worden en enkel geschieden mocht door de Koloniale Machten. Het Congrès de la France d'Outre mer, op verzoek van de Ligue Maritime et Coloniale française te Parijs samengekomen, nam stelling tegen een internationale contrôle, verklaarde een dergelijke inmenging onnoodig en gevaarlijk en verzette zich tegen een internationale arbeidswet voor de Koloniën. Een speciale commissie van de Academie voor Koloniale wetenschappen, evenals verschillende Kamers van Koophandel keerden zich demonstratief tegen iedere eisch van het I.A.B. op dat punt. Daarentegen stelde het Fransche Koloniale Instituut een ernstig onderzoek in naar het voorkomen van gedwongen arbeid en trachtte een nauwere samenwerking met het I.A.B. te bewerkstelligen.

De bedenking tegen regeling van koloniale vraagstukken door de Staten, die geen koloniën bezitten, weerlegt het rapport met de opmerking dat het niet alleen koloniën bezittende Staten zijn, die bij deze arbeidsproblemen betrokken zijn, maar ook de landen, die Mandaatgebieden hebben en afhankelijke Staten (zooals Liberia, Abessinië enz.).

De afzonderlijke Staten beginnen zich ook hoe langer hoe meer te interesseeren voor het arbeidsvraagstuk in de Koloniën. In October 1928 vergaderde in België de Commissie voor de bescherming der inboorlingen, die gedurende 5 jaren niet meer vergaderd had en bood den Koning een rapport aan, waarin aangedrongen werd op wettelijke bepalingen o.a. voor arbeidsongevallen en het verbod vrouwen, kinderen en oude van dagen

wegarbeid te doen verrichten. Ook werd de aandacht gevraagd voor beperking der Europeesche ondernemingen, afschaffing van arbeidsdwang en het wegvoeren van inheemsche arbeiders naar andere deelen van den Congo. Indien dit laatste noodzakelijk was, gezien de geringe bevolking van sommige streken, dienden de daarbij te nemen voorzorgsmaatregelen wettelijk geregeld te worden.

In de Engelsche bezittingen in Oost-Afrika heeft de jongste ontwikkeling van den bevolkingslandbouw er toe geleid een vergelijking te maken tusschen de winst van den inheemschen landsman en de uitbetaalde loonen door de Europeesche planters, waardoor deze loonen niet meer willekeurig vastgesteld konden worden. In Nigerië en West-Kameroen is een zelfde arbeidswetgeving ingevoerd; deze bevat voorschriften voor beperking van kinderarbeid, instelling van arbeidsinspectie en toezicht op de te nemen gezondheidsmaatregelen.

In Britsch Malaya bestaat sinds 1929 een ongevallenwet. In Britsch-Noord Borneo voerde in 1929 een nieuwe verordening den contract-arbeid met strafbepalingen in en stelde den duur van het arbeidscontract vast. Schriftelijke contracten, die onder contrôle van de regeering staan, mogen voor niet langer dan 1 jaar voor Borneo zelf en niet langer dan 3 jaar voor buiten Borneo worden aangegaan. Kinderen onder de 16 jaar mogen geen schriftelijk contract hebben.

Ook voor de Fransche Koloniën is de arbeid der inheemschen een moeilijk probleem. In Mei 1929 is een wetsontwerp aan de Fransche Kamer aangeboden, betreffende het instellen van een Arbeidsbureau bij het Ministerie van Koloniën. Dit Bureau moet de in de verschillende Koloniën voorkomende vragen bestudeeren, om de ter plaatse bestaande diensten naar algemeene regelen te doen werken. In Noord-Afrika, speciaal in Algiërs, is groot gebrek aan arbeiders. Daar heeft men een bemiddelingsdienst ingesteld, die de arbeiders aanwerft en in de verschillende takken van bedrijf te werk stelt.

In Italiaansch Somaliland is een wekelijksche rustdag van ten minste 24 uur voorgeschreven; de uitzonderingsgevallen zijn in de verordening gestipuleerd.

Uit het geheele rapport blijkt, dat alle Koloniale mogendheden voor dezelfde moeilijkheden staan. Bij de ontwikkeling der Koloniën, ook zoo zeer gewenscht voor het moederland, stuit men op de ontoereikendheid der arbeiders, zoowel wat kwantiteit als kwaliteit betreft, waarin men slechts verbetering kan brengen door sociale ontwikkeling en bescherming van den inheemschen arbeider.

Prof. Dr. G.A. Studensky. Entwicklungslinien der landwirtschaftlichen Weltproduktion.
Weltwirtschaftliches Archiv. 31/B 1930 (I).

Het artikel bedoelt een bewijs te leveren voor de stelling van den schrijver, dat de huidige landbouwcrisis het gevolg is van de mechanisatie van den

landbouw en zich daardoor onderscheidt van vroegere depressie-perioden, uitgezonderd de periode 1875—1900, die ook reeds te voorschijn geroepen werd door invoering van machines. Deze invoering had langzaam aan plaats en begon in de Ver. Staten van Amerika; van af 1825 gebruikte men ijzeren ploegen; in 1834 werd een patent uitgegeven op een maaimachine, die eerst in 1855 meer ingang vond. In denzelfden tijd begon men ook gebruik te maken van dorschmachines door paarden bewogen; daarop volgden de schoven-bindmachine en de „header". In 1890 bedroegen de kosten van ploegen, eggen en zaaien per acre tarwebouw een vierde van de kosten in 1830. Met den dorschvlegel dorschte men per man per dag 6—12 bushel, met de paarde- dorschmachine 100—160 bushel en met de stoomdorschmachine 2000 bushel en meer.

De mechaniseering van den landbouw ging niet geleidelijk, doch met schokken en dit deed de crisis geboren worden en wel uit de volgende oorzaken: *1.* Gewoonlijk ging een lang proefstadium aan de invoering vooraf. *2.* De verbreiding van de nieuwe techniek ondervond overal weerstand. Eerst werden de oude methoden met de nieuwe gecombineerd; maar pas na afschaffing van de oude konden de nieuwe ten volle uitgenut worden, en dit oogenblik is het kritieke. In de tweede helft der vorige eeuw voltrok zich dit proces speciaal ten opzichte van den graanbouw, het voerde tot daling van de koopkracht dezer landbouwproducten, met als gevolg een hevige crisis, die zich uitte in stijgende schuld, verpanding van land en goederen, faillissementen, het te gronde gaan van kleine boerenbedrijven, die verdrongen werden door de groote boerderijen.

De crisis eindigde toen de techniek in het stadium, waarin zij toen verkeerde, geheel had doorgewerkt. Daarna ging de techniek wel voort zich te ontwikkelen, doch nu geleidelijk aan, of zich concentreerend op uitvindingen, die de volgende revolutie in den landbouw zouden te voorschijn roepen.

In 1920 zette weer een nieuwe crisis in, doch deze was het gevolg van den overgang van de abnormale oorlogstijden naar meer normalere. De tegenwoordige depressie is geen voortzetting van die crisis en kan eigenlijk ook niet met het woord depressie aangeduid worden; veel meer is zij het begin van een zware landbouwcrisis die tot een gansche ommekeer in den landbouw zal voeren en vindt haar oorzaak in de ontzaggelijk technische omwenteling die te voorschijn geroepen is door het invoeren van de verbrandingsmotor, waarvan men de beteekenis nu nog niet kan overzien.

Na de te voren genoemde machines kwam in 1901 de tractor in gebruik. Veel moeilijkheden moesten overwonnen worden en de vrachtauto ingevoerd, alvorens men de paarden kon afschaffen. In 1922 werden in de Ver. Staten 100.000 tractors geproduceerd, waarvan 10.000 uitgevoerd; in 1927 — 201.000 met een uitvoer van 58.000. In 1916 bestonden 200 verschillende merken die men door geleidelijke specificeering tot 88 terugbracht, terwijl men steeds er op uit is om dit aantal nog te verminderen. Vermoedelijk zullen in 1930 een millioen tractors in gebruik zijn, deze en de vrachtautomobielen hebben op de boerderijen 7½ millioen paarden on-

noodig gemaakt. Het departement van Landbouw berekende de bedrijfskosten voor een bedrijf met paarden per P.K. uur 25 c., bij gebruik van tractors als trekmiddel op 12.5 c. en bij een staande tractor met drijfriemenoverbrenging op 6 c., zonder bijberekening van arbeidsloon. Het voordeel ligt niet alleen in den lageren kostprijs, maar zeker meer nog in de vluggere werkwijze, waardoor een geheel andere indeeling van de jaarwerkzaamheden mogelijk wordt.

De aanvulling met nog andere machines vervolmaakt dit verder; zoo voorzag de „combined harvester thresher" in de moeilijkheid van tekort aan arbeiders en trekvee in den oogsttijd en de hieraan toegevoegde verbrandingsmotor bracht nog meerdere voordeelen. De cijfers voor Amerika voor productie en export van deze „combines" zijn voor 1930 3627 en 929 en voor 1928 27.800 en 6800.

De vergrooting dezer machine heeft voortdurend de aandacht der technici: in 1920 waren 9,4% van de in dat jaar geproduceerde combines langer dan 10 voet, nu treft men al machines aan van 40 tot 48 voet lengte. Deze „combines" werken 15—20% goedkooper, dan de reeds verouderde schovenbind- en dorschmachines.

De tractorzaaimachine heeft in den zaaitijd een geheele verandering gebracht; met een groote machine kan door één man 60—70 H.A. dagelijks bezaaid worden.

Ploegen en eggen met gebruik van de nieuwste machines, die 5—10 voet grondbreedte tegelijk bewerken, hebben den arbeidstijd voor de bewerking van 1 acre tarwe en 1 acre maïs terug gebracht tot resp. 2—3 uur en 5 uur, terwijl hiervoor vroeger 10—15 en 40—50 uren noodig waren.

Voor den kleinen landbouw is een universaltractor (general purpose tractor) in den handel, waardoor de mogelijkheid van instandhouding van kleine bedrijven bestaat, hetgeen echter geen voordeel mag genoemd worden.

De productie van groote tractors in de Ver. Staten was in 1927 195.000 met een waarde van 129.369.000 dollar, in 1928 171,100 met een waarde van 161.461.500 dollar.

De machinale-bewerking doet de zelfkosten dalen; de kwaliteit van het product gaat in het algemeen vooruit, en door de snellere bewerking wordt ook de productie beïnvloed. Door samenvoeging van kleinere bedrijven tot grootere kan echter het werk der machines veel meer uitgenut worden. Langzamerhand gaat men daartoe ook over. Zoo was in Montana de gemiddelde grootte der boerderijen in 1924 1045 acres en in 1929 2445 acres. Een ingrijpende reorganisatie kan zich het snelst voltrekken door een crisis, die de kleine bedrijven, die zich niet aan de nieuwe techniek kunnen aanpassen, opruimt. Van een stijging der prijzen is hierbij geen sprake. Hierin ligt de eenige verklaring voor de snelopgevoerde productie en de tegelijkertijd voorkomende massabankroeten. Maar de vergrooting van de afzonderlijke boerenbedrijven is niet de eenige weg tot concentratie. De technische vooruitgang zal het grootkapitaal in den lanbouw brengen — nu reeds is 6% van de bruto-opbrengst in de Ver. Staten afkomstig van zulke

„corporation farmings" die volgens de statistische opgaven zeer welvarend zijn. Zij hebben een kapitaal van 50.000 tot 500.000 $ en kunnen daardoor de kosten van den machine-aanschaf dragen. Ook is voor den enkeling de administratieve en organisatorische last voor een dergelijke bedrijf te groot. Een overgangsbedrijf is de „groupmanagement" waarbij contrôle en organisatie in één hand is.

Voor landen zooals Britsch-Indië en China, waar men nog altijd werkt met de eenvoudige methoden van vroeger en goedkoopen handenarbeid is het vraagstuk nog ingewikkelder.

De mechanische rijstbouw in de Ver. Staten maakt nu reeds bij een 5—10 maal hooger arbeidsloon, concurrentie met de Aziatische rijst mogelijk; hoe zal het gaan als de voortgaande techniek de productie-kosten nog vermindert?

De Russische landbouw heeft een oplossing gevonden in de z.g. machines- en tractorsstations, waardoor ook het klein-bedrijf nut kan trekken van de vervolmaking der techniek.

Het arbeidsvraagstuk is door de invoering der machines zeker niet tot een oplossing gebracht tot nu toe — misschien is het mogelijk, dat de arbeid meer regelmatig over het jaar verdeeld kan worden. —

(Samengesteld bij het Bureau voor Economische en Sociale Documentatie.)

Boekaankondiging.

Annuaire de documentation coloniale comparée, jaar 1929. (Uitgave van het Internationaal Koloniaal Instituut).

Kort geleden is met de verschijning van een derde deel de jaargang 1929 van het bovenvermelde jaarboek voltooid.

Deze publicatie, in 1927 begonnen, heeft ten deel elk jaar methodisch de belangrijkste officieele, en ook af en toe particuliere, documenten te verzamelen, welke in het voorafgaande jaar in de verschillende koloniale gebieden verschenen zijn over bewind en bewindvoering. De documenten worden weergegeven in den oorspronkelijken tekst met vertaling of samenvatting in Fransch en Engelsch.

Het eerste deel heeft betrekking op de Belgische, Spaansche, Italiaansche, Nederlandsche en Portugeesche gebieden, het tweede op de Fransche, het derde op de Britsche. Elk deel beslaat 750 bladzijden groot formaat.

De uitgave is een allernuttigst hulpmiddel bij de bestudeering van koloniale vraagstukken.

v. A.

VEREENIGING VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

UIT DE STATUTEN:

Artikel 1. De Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken stelt zich ten doel de bevordering van kennis van en inzicht omtrent maatschappelijke vraagstukken, in het bijzonder die betreffende Nederlandsch-Indië.

Artikel 2. Zij tracht dit doel te bereiken:

a. door het bevorderen of doen instellen van wetenschappelijke onderzoekingen op maatschappelijk gebied;

b. door het uitgeven van geschriften;

c. door alle verdere daarvoor in aanmerking komende wettige middelen.

UIT HET HUISHOUDELIJK REGLEMENT:

Artikel 2. De leden betalen een bijdrage van *f* 1.— per maand.

Zij ontvangen de periodieke uitgaven der Vereeniging kosteloos en andere door de Vereeniging uitgegeven geschriften, hetzij kosteloos, hetzij tegen verminderden prijs.

Artikel 5. De bijdrage van begunstigers bedraagt ten minste *f* 3.— per maand.

Zij ontvangen de publicaties der Vereeniging op gelijken voet als de leden.

Door of namens hen kan in de algemeene vergaderingen een adviseerende stem worden uitgebracht.

Het bestuur der Vereeniging is samengesteld als volgt:

J. W. MEIJER RANNEFT, Voorzitter.
Ir. E. P. WELLENSTEIN, Secretaris.
C. VAN DEN BUSSCHE, Penningmeester.
R. A. A. ACHMAD DJAJADININGRAT, } Leden.
Ir. J. J. G. E. RÜCKERT, }
Dr. J. H. BOEKE—Gedelegeerd lid in Nederland (adres: Witte Singel, Leiden).

BIJDRAGEN, BERICHTEN OMTRENT TOE- EN UITTREDING, ABONNEMENTEN, ADRES-VERANDERINGEN, ADVERTENTIES E. D. M., VERZOEKEN OM TOEZENDING VAN LOSSE NUMMERS EN GELDZENDINGEN TE RICHTEN AAN DEN ADMINISTRATEUR DER VEREENIGING, DEN HEER R. C. D'ABLAING VAN GIESSENBURG, PETODJO DJAGA MONJET 32, BATAVIA-CENTRUM.